ÎNVĂŢĂTURA DE CREDINŢĂ CREŞTINĂ ORTODOXĂ

CATEHISM

**EDIŢIE A EPISCOPIEI ORTODOXE ROMANE ORADEA
CU BINECUVÂNTAREA PREASFINŢITULUI IOAN MIHALŢAN,
EPISCOP AL ORADIEI, TIPĂRITĂ PE CHELTUIALA
SFINTEI MITROPOLII A KYDONIEI ŞI A APOCORONOS
DIN CRETA CA SEMN AL DRAGOSTEI ŞI APROPIERII
FRĂŢEŞTI DINTRE CELE DOUA BISERICI LOCALE
ORADEA 1996**

CUPRINSUL

Prefaţă.....18
Introducere.....18
Cea dintâi datorie a credinciosului
1. Care este cea dintâi datorie şi cea mai mare grijă a credinciosului în viaţă? 18
2. Dar ce este mântuirea? 18
3. Unde se găseşte adevărul care duce la mântuire? 19
4. De la cine are Biserica Ortodoxă acest adevăr? 19
5. Cum a dat Dumnezeu acest adevăr? 19

Despre Descoperirea dumnezeiască
6. Ce este Descoperirea dumnezeiască? 19
7. Ce dovedeşte din partea lui Dumnezeu această Descoperire? 19
8. Dumnezeu a dat Descoperirea Sa pentru toţi oamenii? 19
9. De ce nu toţi oamenii pot primi Descoperirea direct de la Dumnezeu? 19
10. Care au fost vestitorii descoperirii dumnezeieşti? 20
11. Este cu putinţă ca Dumnezeu să Se descopere oamenilor? 20
12. De ce are o autoritate mai mare Descoperirea dumnezeiască decât mintea omenească în lucrarea mântuirii? 20
13. Câte feluri de descoperiri sunt? 21
14. Ce se înţelege prin Descoperirea pe calea firii? 21
15. Ce se înţelege prin Descoperirea pe calea mai presus de fire sau pe calea supranaturală.....21
16. Prin ce s-a dat oamenilor Descoperirea supranaturală? 22
17. Când s-a dat oamenilor Descoperirea supranaturală? 22
18. De unde ştim că Iisus Hristos este desăvârşirea şi plinirea Descoperirii? 23
19. Se poate vorbi despre trepte ale Descoperirii dumnezeieşti? 23
20. De ce învăţătura creştină e socotită drept cea mai înaltă treaptă a credinţei? 24
21. Cum ne putem încredinţa de Descoperirea dumnezeiască? 24
22. Care sunt semnele adevăratei Descoperiri dumnezeieşti? 24
23. Ce sunt minunile? 24
24. După ce se cunosc adevăratele minuni? 25
25. Ce sunt proorociile? 25
26. După ce semne se cunosc adevăratele proorocii? 26

27. De ce Dumnezeu nu repetă Descoperirea Sa? 26
Despre Sfânta Scriptură
28. Unde se găseşte Descoperirea dumnezeiască cea mai presus de fire? 26
29. Ce este Sfânta Scriptură? 26
30. De ce Sfânta Scriptură se mai numeşte şi Biblie? 27
31. Prin ce se deosebeşte Sfânta Scriptură de celelalte cărţi? 27
32. Sfânta Scriptură ne poate călăuzi, ea singură, pe calea mântuirii? 27
33. Ce înţelegem prin „canonul" cărţilor Sfintei Scripturi? 28
34. Cu ce condiţii au fost primite cărţile Sfintei Scripturi? 28
35. Care sunt cărţile Vechiului Testament? 28
36. În afară de cărţile canonice mai sunt şi alte cărţi în Sfânta Scriptură a Vechiului Testament? 29
37. Ce cuprinde canonul cărţilor Noului Testament? 29
38. Când au fost scrise cărţile Vechiului şi Noului Testament? 30
39. Ce înseamnă Vechiul Testament şi ce înseamnă Noul Testament? 30
40. Ce înseamnă „Evanghelie"? 31
41. Ce înseamnă „Apostol"? 31
42. Avem dovezi din Sfânta Scriptură despre insuflarea dumnezeiască a cărţilor Vechiului şi Noului Testament? 31
43. Avem şi alte dovezi despre insuflarea Sfintei Scripturi?.....31
44. Ce este insuflarea dumnezeiască?.....32
45. Sfânta Scriptură poate fi înţeleasă uşor? 32
46. Cum trebuie interpretată sau înţeleasă Sfânta Scriptură? 32
47. Ce se cere pentru tâlcuirea dreapta a Sfintei Scripturi? 33
Despre Sfânta Tradiţie
48. Ce este Sfânta Tradiţie.....34
49. Când a luat naştere Sfânta Tradiţie? Înainte de Sfânta Scriptură, odată cu aceasta sau după ea? 34
50. Cum a luat naştere Sfânta Tradiţie? 34
51. Ce este Tradiţia Apostolică? 34
52. Cum s-a dezvoltat Tradiţia bisericească? 34
53. Ce legătură este între Sfânta Scriptură şi Sfânta Tradiţie? 35
54. Sfânta Tradiţie aparţine credinciosului în parte, sau Bisericii întregi? 35
55. Ce legătură este între Biserică şi Sfânta Tradiţie? 35
56. Care este rolul Bisericii faţă de Descoperirea dumnezeiască şi deci şi faţă de Sfânta Tradiţie? 36
57. Unde se află cuprinsă Sfânta Tradiţie? 36
58. Tradiţia e schimbătoare sau neschimbătoare? 37
59. În ce înţeles, anume, se poate vorbi despre progresul Sfintei Tradiţii? 37
60. Ce condiţie se cere pentru ca un adevăr de credinţă să fie formulat în Dogmă? 37
61. Când Sinoadele ecumenice nu se mai adună, cum deosebim învăţătura adevărată de cea mincinoasă? 37
62. Care e datoria noastră principală faţă de Sfânta Tradiţie? 38
63. Care sunt condiţiile sau semnele adevăratei Tradiţii? 38
64. Prin ce mijloace statorniceşte Biserica adevărurile de credinţă dezvoltate de-a lungul Tradiţiei? 38
65. Ce este un Sinod ecumenic?.....39
66. Care este obârşia ţinerii Sinoadelor ecumenice?.....39
67. Pe cine înfăţişau Sfinţii Apostoli adunaţi în Sinod?.....39
68. Cui a încredinţat Mântuitorul conducerea Bisericii după înălţarea Sa la cer? 39
69. Ce fel de puteri a dat Mântuitorul Apostolilor şi urmaşilor în Biserică? 40
70. Sfinţii Apostoli au folosit această întreită putere, fiecare în parte sau în unire şi con-lucrare? 40
71. Pe cine au lăsat Sfinţii Apostoli ca urmaşi ai lor la conducerea Bisericii văzute? 40
72. Cum foloseau episcopii întreita putere dată lor de Sfinţii Apostoli? 40
73. Sinodul ecumenic are puterea de a statornici învăţături noi de credinţă? 41
74. Ce condiţie trebuie să îndeplinească o învăţătură de credinţă statornicită de un Sinod ecumenic, ca ea să aibă putere obligatorie pentru toţi creştinii? 41

Partea I
DESPRE CREDINŢĂ

Simbolul credinţei sau „Crezul”?
75. Ce este Simbolul credinţei sau „Crezul”?.....41
76. Cum se numeşte acest Simbol de Credinţă?.....41
77. Cine a alcătuit acest Simbol de Credinţă, unde şi de ce? 41
78. Înaintea Simbolului de Credinţă Niceo-Constantinopolitan au mai fost alte simboluri de credinţă? 42
79. Câte articole are Simbolul de Credinţă? 42
80. Câte părţi cuprinde Simbolul Credinţei? 42
81. Care este art. I din Simbolul Credinţei? 42
82. Ce înseamnă cuvântul „cred”?.....43
83. Care sunt roadele credinţei? 43
84. Este vreo legătură între credinţa în lucrurile descoperite şi cunoaşterea lor? 43
Învăţătura despre Dumnezeu
Existenţa lui Dumnezeu
85. Ce se poate şti despre Dumnezeu cu mijloacele firii omeneşti şi ale firii înconjură-toare? 43
86. Este vreo deosebire între acest fel de a cunoaşte existenţa lui Dumnezeu şi cel prin Descoperirea dumnezeiască? 43
87. Prin ce arată firea existenţa lui Dumnezeu?.....44
88. Pe ce altă cale a firii ştim că există Dumnezeu? 44
89. Cunoaştem existenţa lui Dumnezeu numai pe calea firii? 44
Fiinţa lui Dumnezeu
90. Ştim noi ceva despre fiinţa lui Dumnezeu?.....44
Însuşirile lui Dumnezeu
91. Ce înseamnă cuvintele: „Cred Într-Unul Dumnezeu...?.....45
92. Care sunt însuşirile lui Dumnezeu? 45
93. Dacă Dumnezeu este Duh, de ce în Sfânta Scriptură se vorbeşte despre inima, ochii, urechile, mâinile lui Dumnezeu?.....46
94. Dacă Dumnezeu este peste tot locul, de ce se spune în Sfânta Scriptură că El este în ceruri sau în Biserică?
Sfânta Treime
95. Pentru ce numim, în articolul I din Simbolul Credinţei, pe Dumnezeu „Tatăl”?.....46
96. Se vorbeşte în Sfânta Scriptură despre aceste trei persoane sau ipostasuri ale singurului Dumnezeu? 46
97. Sfânta Tradiţie mărturiseşte existenţa Sfintei Treimi? 47
98. Cele trei persoane sau trei ipostasuri pot fi înţelese ca trei dumnezei? 47
99. Care e legătura ipostasurilor între ele? 47
100. Cele trei ipostasuri voiesc şi lucrează separat sau la un loc? 47
101. Ce au împreună şi ce au deosebit persoanele Sfintei Treimi? 48
102. Prin ce Se deosebeşte mai de aproape Tatăl? 48
103. Prin ce. Se deosebeşte mai de aproape Fiul? 48
104. Prin ce Se deosebeşte mai de aproape Duhul Sfânt? 48
Despre Dumnezeu Tatăl
105. De ce în articolul I din Simbolul Credinţei numim pe Dumnezeu: Tatăl, Atotţiitorul, Făcătorul cerului şi al pământului, văzutelor tuturor şi nevăzutelor.....48
106. Ce se înţelege prin cuvintele „nevăzutelor”?.....49
107. Care a fost făcută mai întâi: lumea văzută sau lumea nevăzută? 49
108. Cum şi de ce a făcut Dumnezeu pe îngeri? 49
109. Ce sunt îngerii? 49
110. Ce însuşiri au îngerii? 49
111. De ce se numesc îngeri şi care e numărul lor? 50
112. Ce chemare au îngerii? 50
113. Ce sunt duhurile rele sau diavolii? 50
114. De unde le vine diavolilor această răutate? 51
115. Ce se înţelege prin cuvintele „văzutelor tuturor”?.....51
116. Pornirile cele rele ale făpturilor au fost de la început? 51
117. Ce ne descoperă Sfânta Scriptură despre facerea omului şi starea lui dinainte de păcat?. 51
118. Ce spune Sfânta Scriptură despre femeie? 52
119. De ce Eva n-a fost făcută din aceeaşi ţărână ca Adam? 52
120. Ce înseamnă chipul şi asemănarea lui Dumnezeu în om? 52

121. După ce Dumnezeu a făcut pe om, unde l-a aşezat? 52
122. Care era starea omului în Rai, înainte de păcat? 52
123. Cu ce scop a făcut Dumnezeu pe om?. 53
124. Care este porunca lui Dumnezeu, de care Adam trebuia să asculte? 53
125. Adam şi Eva au păzit această poruncă? 53
126. Cum se numeşte acest păcat al lui Adam? 53
127. Cum se moşteneşte păcatul strămoşesc? 54
128. Care au fost urmările păcatului strămoşesc? 54
129. După facerea lumii, Dumnezeu Se îngrijeşte de ea? 54
Despre Dumnezeu Fiul
130. Care sunt articolele din Simbolul Credinţei despre Dumnezeu Fiul? 55
131. Ce ne învaţă aceste articole privite laolaltă? 55
132. Aveau oamenii trebuinţă de această întrupare? 55
133. Nu puteau să-şi dea oamenii înşişi mântuirea din această stare? 56
134. Nu-i putea mântui nici măcar vreun înger? Trebuia să vină însuşi Fiul lui Dumnezeu? 56
135. Dar nu putea să facă aceasta Fiul lui Dumnezeu stând în por şi nefăcându-Se om? 56
136. Care este primul din aceste motive? 56
137. Dar al doilea motiv al întrupării care este? 57
138. Şi care este al treilea motiv al întrupării? 57
139. Dacă numai Fiul lui Dumnezeu făcut om putea să mântuiască omenirea de păcat si de moarte, de ce nu S-a făcut mai curând om? De ce a lăsat Dumnezeu să treacă un timp atât de îndelungat de la căderea lui Adam până la trimiterea Fiului Său? 58
140. Cum s-a făcut această pregătire? 58
141. Cum au fost pregătiţi păgânii şi evreii prin creşterea răului şi a convingerii că nu se pot mântui prin puterile lor? 58
142. Cum a pregătit Dumnezeu pe oameni, prin veştile ce li le da, că va veni El Însuşi să-i mântuiască? 58
143. Cum au fost ridicaţi oamenii la această credinţă într-un singur Dumnezeu, Care are însă un Fiu? 60
144. Această pregătire a fost de ajuns ca omenirea să primească pe Iisus Hristos ca Dumnezeu? 60
145. Care este credinţa Bisericii noastre în dumnezeirea Mântuitorului nostru Iisus Hristos? 60
146. Care este acest articol? 60
147. Ce ne învaţă acest articol în întregimea lui? 61
148. Ce înseamnă primele cuvinte din articolul II al Simbolului Credinţei: Şi întru Unul Domn Iisus Hristos? 62
149. Ce înseamnă îndeosebi numele de ,,Iisus" dat Mântuitorului? 62
150. Ce înseamnă numele Hristos? 62
151. Hristos, prin ungerea ce o are de la Duhul Sfânt, este adevăratul arhiereu, prooroc şi împărat. Se vorbeşte despre aceste slujiri ale lui Hristos în Sfânta Scriptură şi ce înţeles au ele? 62
152. Este o înrudire de înţelesuri între numele de „Iisus" şi „Hristos"? Dar între ele şi cel de Domn? 63
153. Când a primit Fiul lui Dumnezeu numele de Iisus Hristos? 63
154. Aşadar, atunci când spunem, „Iisus Hristos", nu pornim de la Fiul lui Dumnezeu dinainte de întrupare, ci de la Cel de după întrupare.....63
155. Ce înseamnă cuvintele: „Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut"?.....64
156. Ce înseamnă cuvintele: „Carele din Tatăl S-a născut"?.....64
157. Ce înseamnă „Mai înainte de toţi vecii"?.....64
158. Putem noi înţelege naşterea aceasta dinainte de veci? 65
159. Ce înseamnă „Lumină din Lumină"?.....65
160. Ce înseamnă „Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat"?.....65
161. Ce înseamnă cuvintele „născut, iar nu făcut"?.....66
162. Ce înseamnă „Cel ce este de o fiinţă cu Tatăl"?.....66
163. Dacă fiinţa Tatălui şi a Fiului e una, iar persoanele sunt două cum ne putem păzi să nu împărţim ceea ce e între ei una şi să nu amestecăm ceea ce e între ei deosebit? 66
164. Se poate înţelege cu mintea unitatea fiinţei dumnezeieşti şi deosebirea persoanelor? 67
165. Ce înseamnă „prin Carele toate s-au făcut"?.....67

166. Cum realizează cuvintele „prin Carele toate s-au făcut” trecerea de la articolul al III-lea, în care se vorbeşte despre întruparea Fiului lui Dumnezeu pentru mântuirea lumii? 67
167. Care este articolul al III-lea din Simbolul Credinţei? 68
168. Ce ne învaţă acest articol în întregimea lui? 68
169. Am aflat din răspunsul la întrebările de mai înainte de ce trebuia să Se facă Fiul lui Dumnezeu om, ca să ne mântuiască. Acum, să vedem, mai îndeaproape, ce trebuie să înţelegem prin cuvintele că Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om. Nu cumva, oare, S-a schimbat prin aceasta Fiul lui Dumnezeu? 68
170. Avem vreo asemănare pentru această Taină? 68
171. De ce a trebuit să fie Iisus Hristos o persoană în două firi? 69
172. Ce înseamnă „pentru noi oamenii şi pentru a noastră mântuire”? 69
173. Ce înseamnă cuvintele: „S-a pogorât din cer?” 69
174. A părăsit Fiul lui Dumnezeu cerul prin această „pogorâre”?.....70
175. Ce înseamnă: „S-a întrupat de la Duhul Sfânt şi din Măria Fecioara şi S-a făcut om”, şi anume de ce spune în chip deosebit „S-a întrupat” şi în chip deosebit „S-a făcut om”?.....70
176. Şi ce înseamnă: „De la Duhul Sfânt şi din Fecioara Maria”? Care este partea Duhului Sfânt şi care a Fecioarei Maria în întruparea Cuvântului? 70
177. Duhul Sfânt a fost singur în Fecioara, când acesta a zămislit pe Fiul lui Dumnezeu ca om? 70
178. Cine a fost Fecioara Maria? 71
179. Aşadar, Sfânta Maria a rămas totdeauna fecioară? 71
180. Avem temeiuri pentru adevărul acesta în Sfânta Scriptură şi Sfânta Tradiţie?.....71
181. De ce cinstim pe Sfânta Fecioară Maria şi-i închinăm zile de sărbătoare? 71
182. Este mai mare cinstirea Sfintei Fecioara Măria decât cinstirea adusă altor sfinţi? 72
183. De ce Sfânta Fecioară Măria este cea dintâi între sfinţi? 72
184. Dar în Sfânta Scriptură se vorbeşte de nişte „fraţi” ai Domnului. Care sunt aceştia? 72
185. Dacă Mântuitorul n-a avut după El fraţi, în ce înţeles se numeşte El „întâiul născut” (Matei 1, 24)? 72
186. De ce numim pe Sfânta Măria nu numai ,,Pururea Fecioară”, ci şi „Prea Curată”?.....73
187. De ce numim pe Fecioara şi „Născătoare de Dumnezeu”, sau „Maica lui Dumnezeu”?.....73
188. Dacă Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om deplin, om întru toate asemenea nouă, de ce S-a întrupat de la Duhul Sfânt şi din Fecioară şi nu S-a născut ca orice om pe cale firească? 73
189. De ce nu putea săvârşi păcat? 74
190. Dar dacă n-a păcătuit, a mai fost El om adevărat? 74
191. Dar dacă Iisus Hristos n-a putut păcătui, cum se înţeleg ispitele cu care s-a apropiat Satana de El şi cum mai este El pildă pentru noi ca să luptăm cu păcatul? 74
192. Vorbeşte Sfânta Scriptură despre lipsa de păcat a Mântuitorului? 74
193. A fost de trebuinţă pentru mântuirea noastră ca Iisus Hristos să fie fără de păcat? 74
194. Care este articolul al IV-lea din Simbolul Credinţei? 75
195. Ce cuprinde acest articol în întregul lui? 75
196. Când a început Iisus lucrarea de mântuire a omului? Trebuie să despărţim cu totul întruparea Domnului de lucrarea Lui mântuitoare? 75
197. De ce „S-a răstignit (Domnul) pentru noi”?.....75
198. De ce a trebuit să moară Iisus Hristos pentru noi tocmai răstignit pe cruce? 76
199. Dar dacă crucea a fost unealtă de tortură ruşinoasă şi dureroasă pentru Domnul, e bine să o cinstim? 77
200. Mai sunt şi alte locuri în Sfânta Scriptură care ne arată datoria de a cinsti Sfânta Cruce? 77
201. De ce s-au pus în Simbol cuvintele: „În zilele lui Ponţiu Pilat”?.....78
202. De ce s-au mai pus în Simbol cuvintele: „Şi a pătimit”, odată ce s-a spus că: „S-a răstignit”? 78
203. Alt înţeles nu mai au cuvintele: „şi a pătimit”?.....78
204. De ce s-au mai pus în Simbol cuvintele „şi S-a îngropat”? Nu se înţelegea aceasta odată ce S-a răstignit? 79
205. Unde a fost sufletul Domnului în timpul cât trupul Lui a stat în mormânt? 79
206. Dar cu Dumnezeirea, care era unită cu firea omenească în Iisus Hristos, ce s-a întâmplat în timpul morţii? 79
207. Dar n-a ajuns trupul Domnului nestricăcios şi sufletul Lui îndumnezeit numai după înviere? 80
208. Care este articolul al V-lea din Simbolul Credinţei? 80

209. Ce însemnătate are pentru noi faptul că Hristos „a înviat”?.....80
210. Învierea lui Hristos înseamnă numai revenirea trupului mort la viaţa dinainte de moarte, sau înseamnă şi o prefacere a acelui trup? 80
211. În ce fel s-a prefăcut trupul Domnului prin înviere? Ce a însemnat învierea lui Hristos pentru firea omenească a Lui, mai întâi, ca să ştim ce va însemna ea şi pentru noi toţi, atunci când ne vom împărtăşi de ea? 81
212. De ce s-au pus în Simbolul Credinţei cuvintele: „a treia zi după Scripturi”?.....81
213. Ce înseamnă „după Scripturi”?.....81
214. Ce spun Sfintele Scripturi despre înviere? 81
215. Care este articolul al VI-lea din Simbolul Credinţei? 81
216. Ce ne învaţă articolul VI al Simbolului? 82
217. Care este articolul al VII-lea din Simbolul Credinţei? 82
218. Ce ne învaţă acest articol în întregimea lui? 82
219. Din ce cauză li va da Tatăl Fiului Său întrupat, Iiisus Hristos, să facă judecata? 82
220. Ce trebuie să înţelegi îndeosebi prin cuvintele: „Şi iarăşi va să vină cu slavă”? 82
221. Ce înseamnă cuvintele: „A Cărui împărăţie nu va avea sfârşit”?.....83
Despre Duhul Sfânt
222. În care articol din Simbolul Credinţei se vorbeşte despre Duhul Sfânt? 83
223. Care este acest articol? 83
224. Ce înseamnă: „Cel ce împreună cu Tatăl şi cu Fiul este închinat şi mărit”? 83
225. Avem temeiuri pentru această învăţătură în Sfânta Scriptură şi în Sfinţii Părinţi? 83
226. Ce înseamnă cuvintele: „Care din Tatăl purcede”? 84
227. Am auzit că romano-catolicii şi protestanţii spun că Sfântul Duh purcede şi de la Fiul şi chiar au adăugat la Simbolul Credinţei aceste cuvinte. Cum susţin ei aceasta? 84
228. Ce mai susţin romano-catolicii cu privire la purcederea Duhului Sfânt? 84
229. Ce spun Sfinţii Părinţi în privinţa purcederii Sfântului Duh? 84
230. Când au adăugat cei din Apus. În Simbolul Credinţei, cuvintele „şi de la Fiul” (Filioque)? 85
331. De ce e pomenit Sfântul Duh de obicei în rândul al treilea, după Tatăl şi după Fiul? 85
232. De aceea vorbeşte si Simbolul Credinţei despre Sfântul Duh după Tatăl şi Fiul? 85
233. De aceea e numit Duhul Sfânt, în Simbol „Domnul de viaţă făcătorul”? 85
234. Dacă Duhul Sfânt e Cel ce desăvârşeşte lucrarea pornită din Tatăl şi săvârşită de Fiul, de ce se spune că Sfântul Duh „a grăit prin Prooroci”, cum zice Simbolul, adică a pregătit mântuirea pe care avea să o împlinească pe urmă Fiul? 86
235. Cum desăvârşeşte Sfântul Duh mântuirea noastră? Nn ajungea lucrarea lui Iisus Hristos, Cuvântul lui Dumnezeu? 86
236. Chiar persoana Duhului Sfânt e aceea prin care vedem pe Hristos şi ne unim cu El? 87
237. Lucrarea aceasta prin care Duhul Sfânt Se uneşte cu Hristos şi lucrează în noi, împreună cu noi, la mântuirea noastră, nu are un nume deosebit? 87
238. Harul este numai al Duhului Sfânt, sau şi al celorlalte persoane dumnezeieşti? 87
239. Este. un singur har, sau sunt mai multe? 87
240. Care sunt harismele, darurile şi roadele Duhului? 87
241. Afară de acestea, mai sunt şi alte daruri şi roade ale Duhului Sfânt? 88
242. Dacă harul e o lucrare necreată a lui Dumnezeu în sufletul nostru şi dacă prin el însuşi Duhul Sfânt lucrează în noi mântuirea, oare s-ar putea mântui omul şi fără har? 88
243. Dar dacă harul ne e totdeauna de neapărată trebuinţă pentru mântuire şi dacă mântuirea e un dar al lui Dumnezeu dat prin har, mai avem şi noi vreo parte la lucrarea mântuirii noastre? 89
244. Dar învăţătura Bisericii noastre care este? 89
245. Dar Dumnezeu nu ştie din veci pe cei ce se vor mântui şi pe cei ce se vor pierde? Dacă-i aşa. cei pe care-i ştie că se vor pierde cum s-ar mai putea mântui, şi cei pe care-i ştie că se vor mântui cum s-ar mai putea pierde? 89
246. Dacă harul face începutul mântuirii, şi nu libertatea omului, şi dacă de abia după ce bate harul la uşa sufletului se poate hotăra omul pentru har, nu cumva harul înrâureşte libertatea să-l primească? Şi aceasta nu e un fel de silă din partea harului asupra libertăţii? 90
247. Chiar şi atunci când omul a înaintat mult în viaţă în Hristos şi este pătruns adânc de har, conlucrează el liber cu harul? 90
248. Dacă omul e dator să conlucreze în chip liber cu harul la mântuirea sa, ce trebuie să facă omul ca să se mântuiască? 91
249. În ce scop cere Dumnezeu de la om fapte bune pentru mântuirea lui? Mai trebuie oare să mai dea şi omul ceva lui Dumnezeu, în afară de jertfa pe care a dat-o Hristos, ca să primească mântuirea? 91

250. Dacă prin har, credinţă şi fapte bune (virtuţi) ne desăvârşim viaţa cea întru Hristos, până unde poate ajunge această desăvârşire şi în ce constă ea? 91
251. Când are loc naşterea la viaţa cea întru Hristos şi în ce constă ea? 92
252. În ce constă pruncia duhovnicească? 92
253. În ce constă creşterea duhovnicească? 92
254. Care este rezultatul acestei creşteri? 93
255. În ce constă sfinţenia? 93
Despre biserică
256. Care este articolul IX din Simbolul Credinţei.....93
257. Ce ne învaţă acest articol? 93
258. De ce să credem şi în Biserică? Nu ne este de ajuns credinţa în cele trei persoane ale Sfintei Treimi? 94
259. Ce este Biserica? 94
260. Cine face parte din Biserică? 94
261. Când a întemeiat Mântuitorul Biserica Sa? 94
262. Cum înfăţişează Descoperirea dumnezeiască legătura dintre Hristos şi Biserica Sa? 95
263. Ce înseamnă cuvintele „Trupul lui Hristos" sau „Trupul Domnului? 95
264. Cum prelungeşte Biserica întruparea lui Hristos? 95
265. Cum ne facem membri ai Trupului tainic al Domnului, adică ai Bisericii? 95
266. Ce alte nume se mai dau Bisericii? 96
267. Cum se înfăţişează Biserica în calitatea ei de Zidire nouă şi de mireasă a lui Hristos? 96
268. Ce legătură are această lume nouă, ca Trup tainic al Domnului, cu Trupul cu care Mântuitorul a trăit pe pământ? 97
269. Ce fapte adeveresc prezenţa Mântuitorului în Biserică? 97
270. Lumea cea nouă a Bisericii e alcătuită numai din creştin! trăitori pe pământ? 98
271. Cum numeşte învăţătura ortodoxă Biserica celor de pe pământ şi cum numeşte Biserica celor din cer? 98
272. Cine sunt membrii Bisericii? 98
273. De ce credem în Biserică? 99
274. De ce se numeşte Biserica „una"?.....99
275. Dacă Biserica este una, de ce, totuşi, partea ei văzută are mai multe căpetenii, în persoana episcopilor eparhioţi? 100
276. Despărţirea Bisericii apusene de cea răsăriteană n-a adus şi ruperea unităţii Bisericii? 100
277. De ce se numeşte Biserica „sfântă"?.....100
278. Poate fi Biserica Sfântă, dacă ea cuprinde şi păcătoşi? 100
279. De ce se numeşte Biserica „sobornicească"?.....100
280. De ce se numeşte Biserica „apostolească"? 101
281. Ce aşezământ are Biserica prin care asigură succesiunea apostolică? 101
282. Ce obârşire are ierarhia bisericească? 101
283. Câte trepte are ierarhia bisericească? 102
284. Care este cea mai mare autoritate în Biserică? 102
Sfintele Taine
285. Care este articolul al X-lea din Simbolul Credinţei? 103
286. De ce se vorbeşte despre Botez în Simbolul Credinţei? 103
287. Ce sunt Sfintele Taine? 103
288. Cine e săvârşitorul Sfintelor Taine? 103
289. Care e numărul Sfintelor Taine? 103
290. Ce este Botezul? 103
291. De unde rezultă că Botezul este o Taină, şi nu un simbol? 104
292. Din ce rezultă trebuinţa de a boteza toţi oamenii pentru ca să se mântuiască? 104
293. Când a fost aşezată Sfânta Taină a Botezului? 104
294. Ce condiţii se cer pentru primirea Sfântului Botez? 104
295. Copiii, neîndeplinind cele două condiţii, de ce sunt botezaţi? 104
296. Ce adeveriri ne dă Sfânta Scriptură despre Botezul copiilor? 105
297. Care sunt efectele sau roadele Sfântului Botez? 105
298. De ce mărturisim credinţa într-un singur Botez? 105
299. Mai este botez în afară de cel din apă şi din Duh? 105

300. Este vreo deosebire între Botezul lui Ioan Botezătorul şi Botezul creştin cu apă şi Duh, de care a fost vorba? 106
301. Ce este Taina Mirungerii? 106
302. Când a fost aşezată Taina Mirungerii? 106
303. Cine a împărtăşit întâi această Sfântă Taină? 106
304. Ce condiţii trebuie să îndeplinească primitorul? 106
305. Cum se explică săvârşirea Tainei Mirungerii atât prin punerea mâinilor, cât şi prin ungere? 107
306. Ce este pocăinţa? 107
307. Când a fost aşezată această Sfântă Taină? 107
308. Care sunt condiţiile iertării păcatelor prin această Taină? 107
309. Ce este dezlegarea?.....107
310. Ce este Sfânta Împărtăşanie? 108
311. Când a fost aşezată această Sfântă Taină? 108
312. Cum ajung pâinea şi vinul Trupul şi Sângele Mântuitorului? 108
313. Ce este această prefacere? 108
314. Pâinea şi vinul se prefac în Trupul şi Sângele Mântuitorului din trupul vieţii Sale pământeşti, sau în Trupul şi Sângele de după înviere? 109
315. Când are loc prefacerea şi se săvârşeşte deci această Taină? 109
316. Sfânta împărtăşanie e numai o Taină sau e mai mult decât atâta? 109
317. Care sunt roadele împărtăşirii cu Trupul şi Sângele Domnului? 109
318. Ce este Hirotonia sau Preoţia? 109
319. Când a aşezat Mântuitorul această Sfântă Taină? 109
320. Pe ce temeiuri se sprijină cele trei puteri ale Preoţiei: învăţătorească sau de propovăduire, sfinţitoare şi conducătoare? 110
321. Câte trepte are Preoţia harică? 110
322. Ce înţeles au cuvintele Sfintei Scripturi: „Iar voi sunteţi seminţie aleasă, preoţie împărătească, neam sfânt, popor agonisit de Dumnezeu, ca să vestiţi în lume bunătăţile Celui ce v-a chemat din întuneric la lumina Sa cea minunată" (I Petru, 2, 9)? 110
323. Ce este Nunta? 111
324. Ce deosebire este între căsătoria civilă şi nunta creştină? 111
325. Ce este Sfântul Maslu? 111
326. Când a fost aşezată această Sfântă Taină? 111
Despre „viaţa viitoare"
327. În care articole din Simbolul Credinţii se vorbeşte despre ,,viaţa viitoare"?.....112
328. Care sunt aceste articole? 112
329. Ce ne învaţă aceste două articole? 112
330. Dacă oamenii vor învia odată, de ce mai mor? Pare drept să moară cei păcătoşi, pentru că firea lor e robită de păcat, dar de ce să moară cei ce trăiesc în sânul Bisericii, curăţindu-se de păcate prin harul Sfintelor Taine şi prin împlinirea poruncilor dumnezeieşti? 112
331. Îndată după moarte şi încă mai înainte de învierea trupurilor, sufletele celor credincioşi şi curăţiţi de păcate se duc la viaţa fericită. Dar ce se întâmplă cu sufletele celor care mor în necredinţă şi în păcate? 112
332. Ce se întâmplă cu sufletele după moarte şi mai înainte de învierea trupurilor şi de judecata cea de obşte? 112
333. Cine este judecătorul la această judecată particulară a sufletelor şi cum se face ea? 113
334. De ce şi cum Se foloseşte Mântuitorul de conştiinţa omului la judecata particulară? 113
335. De ce şi cum Se foloseşte Mântuitorul de Sfinţii Îngeri şi de draci la judecata particulară? 113
336. Ce se va avea în vedere la această judecată? 114
337. Putem şti de la ce treaptă a virtuţilor sau a curăţiei sau a lipsei de patimi, în sus, merge cineva la rai, şi de la ce treaptă, în jos, merge cineva la iad? 115
338. Nu rămân vreunii într-un loc de mijloc, între rai şi iad? 115
339. Dar cei ce se duc în rai sau în iad sunt cu toţii pe aceeaşi treaptă de fericire sau de chinuri? 115
340. În ce constă fericirea sufletelor din rai? 115
341. Şi în ce constau chinurile celor păcătoşi? 115
342. Dar atunci, nu e nici o putinţă să scape vreunii din cei ce ajung la chinuri? 116
343. Pot fi scoase sufletele din iad? 116
344. Se poate şti sigur de un suflet că va fi scos de la chinuri datorită rugăciunilor Bisericii şi a celor vii? 116

345. Nu se poate şti măcar în general care păcătoşi se pot folosi de rugăciunile Bisericii? 117
346. Cum se face că rugăciunile Bisericii pot ajuta unora să se mântuiască de chinuri înainte de judecata din urmă? 117
347. Tot provizorie este şi starea de fericire a sufletelor drepţilor înainte de judecata din urmă? Şi tot de un grad mai mic? 117
348. Avem noi vreo legătură cu sufletele drepţilor din cer? 118
349. Avem temeiuri să credem că Sfinţii mijlocesc pentru noi prin rugăciunile lor? 118
350. Simţim noi trebuinţă şi de rugăciunile Sfinţilor ca să fim ascultaţi de Dumnezeu? Nu ajung rugăciunile noastre? 119
351. În ce chip se mai arată legătura noastră cu sfinţii? 119
352. Dar rugăciunea şi închinarea nu se cuvin numai lui Dumnezeu? Nu dăm, aşadar, oamenilor ceva ce se cuvine numai lui Dumnezeu? 119
353. Avem temeiuri în Sfânta Scriptură pentru aceste cereri de mijlocire şi pentru cinstirea sfinţilor? 120
354. Nu cumva umbrim, prin această cinstire a sfinţilor, slava care se cuvine numai lui Dumnezeu? 120
355. Avem vreun folos din această cinstire a sfinţilor? 121
356. Pe Sfânta Fecioară Maria, Maica Domnului, o cinstim la fel ca pe sfinţi? 121
357. Prin ce ne mai arătăm cinstirea ce o dăm sfinţilor, în afară de rugăciunile prin care le cerem mijlocirea şi-i lăudăm? 121
358. Care sunt temeiurile cinstirii moaştelor sfinţilor? 121
359. Dar temeiurile cinstirii icoanelor care sunt? Şi care este înţelesul cinstirii lor? 122
360. Până când va ţine starea provizorie a sufletelor în rai şi în iad? 122
361. Toate acestea vor fi deodată? 122
362. Când vor fi toate acestea? 122
363. Nu ni s-au dat nici măcar semne, după care să se cunoască apropierea sfârşitului? 122
364. Vor învia deodată, atât drepţii cât şi păcătoşii? 123
365. Dar cu trupurile celor ce vor fi atunci pe pământ ce se va întâmpla? 123
366. Cum va fi trupul înviat, faţă de cel pe care îl avem acum? 123
367. Trupurile înviate ale păcătoşilor vor avea şi ele aceste însuşiri? 124
368. Ce se mai poate spune despre însuşirile trupurilor înviate ale celor drepţi? 124
369. Dar cu lumea aceasta zidită de Dumnezeu ce se va întâmpla? Va înceta să mai existe? 124
370. Ce rost mai are judecata din urmă, odată ce s-a făcut după moarte o judecată deosebită cu fiecare? 124
371. Ce se va avea în vedere la judecata din urmă? 125
372. În ce va consta pedeapsa veşnică a celor păcătoşi? 125
373. Dar fericirea veşnică a celor drepţi în ce va consta? 126
374. Ce înseamnă „Amin”?.....126

Partea a II-a
DESPRE NĂDEJDE

Nădejdea creştină
1. Pentru ce Crezul învaţă în articolele XI şi XII tot aceleaşi adevăruri mântuitoare, despre care rosteşte şi articolul VII? 127
2. Ce este nădejdea creştină? 127
3. Care sunt bunătăţile făgăduite nouă de Dumnezeu? 127
4. De unde izvorăşte nădejdea creştină? 128
5. Cine este îndreptăţit să nădăjduiască în bunătăţile făgăduite de Dumnezeu? 128
6. Care este însoţitoarea nădejdii creştine? 129
7. Este nădejdea creştină un dar dumnezeiesc? 129
8. Ce folos dobândeşte cel ce nădăjduieşte în Dumnezeu? 129
9. Care sunt roadele nădejdii creştine? 130
10. Despre cine se poate spune că păcătuieşte împotriva nădejdii creştine? 130
11. Prin ce mijloace se întreţine şi se împrospătează nădejdea? 131
Rugăciunea
Rugăciunea particulară
12. De câte feluri este rugăciunea? 132
13. Ce este rugăciunea particulară? 132
14. Ce este rugăciunea? 132

15. Pentru ce este însoţită rugăciunea de unele semne văzute, precum semnul Sfintei cruci, starea în genunchi, facerea de metanii, ridicarea mâinilor şi altele? 132
16. Cum se face semnul Sfintei cruci şi ce zicem când îl facem? 132
17. Când ne însemnăm cu Sfânta cruce, facem oare şi o mărturisire de credinţă? 133
18. Ce dobândim când ne facem semnul Sfintei cruci? 133
19. Când trebuie să facem semnul Sfintei cruci? 134
20. Ce înseamnă rugăciunea în genunchi, prosternarea cu faţa la pământ, împreunarea mâinilor pe piept sau ridicarea braţelor, baterea de metanii şi altele? 134
21. Cum trebuie să ne rugăm: cu glas tare sau în gând? 134
22. Are vreun preţ rugăciunea făcută numai cu buzele, precum şi semnele şi mişcările văzute, care nu corespund cu mişcarea inimii? 135
23. Dar rugăciunea cântată are vreun preţ? 135
24. De câte feluri este rugăciunea, după cuprinsul ei? 135
25. Care sunt foloasele rugăciunii? 136
26. Când împlineşte Dumnezeu mai repede rugăciunile noastre? 136
27. Când şi pentru ce nu ne ascultă Dumnezeu rugăciunile? 137
28. Rugăciunea foloseşte la ceva celui păcătos? 137
29. Cel ce trăieşte după voia lui Dumnezeu, adică cel drept, mai are nevoie de rugăciune? 138
30. Ce se întâmplă cu cel ce nu se roagă? 138
31. Cum trebuie făcută rugăciunea ca să fie bine primită de Dumnezeu? 138
32. Care este cel mai potrivit timp pentru rugăciune? 140
33. Când ne cheamă la rugăciune toaca şi clopotele bisericii? 141
34. Când trebuie să mai facem rugăciuni? 141
35. În ce loc putem să ne rugăm? 142
36. Dar nu este oare vreun loc hotărât pentru rugăciune? 142
37. Dar despre singurătate, ca loc de rugăciune, ce se poate spune? 142
38. Ce trebuie să cerem de la Dumnezeu prin rugăciune? 142

Rugăciunea domnească

39. Care este cel mai desăvârşit model de rugăciune? 143
40. Care este obârşia rugăciunii Tatăl nostru? 143
41. Prin ce se deosebeşte Rugăciunea Domnească de celelalte rugăciuni? 143
42. Din câte părţi este alcătuită Rugăciunea Domnească? 144
43. Care este chemarea şi ce înseamnă? 144
44. Câte cereri cuprinde partea a doua a Rugăciunii Domneşti? 145
45. Care este întâia cerere din Rugăciunea Domnească şi ce înseamnă această cerere? 145
46. Ce pedeapsă aşteaptă pe cei ce ocărăsc numele lui Dumnezeu? 146
47. Cum preamărim pe Dumnezeu cu cuvântul? 146
48. Care este a doua cerere din Rugăciunea Domnească şi cum se tâlcuieşte? 146
49. Care este a treia cerere din Rugăciunea Domnească şi ce cuprinde ea? 147
50. Care este a patra cerere din Rugăciunea Domnească şi ce cerem prin ea? 147
51. Care este a cincea cerere din Rugăciunea Domnească şi cum se tâlcuieşte? 149
52. Care este a şasea cerere din Rugăciunea Domnească şi ce cerem prin ea? 149
53. Ce este ispita şi cine este ispititorul? 149
54. Ispita este păcat? 149
55. Ispitele folosesc la ceva? 150
56. Atunci, dacă nimeni pe pământ nu este scutit de bântuiala ispitelor, cum trebuie înţeleasă cererea „Şi nu ne duce pe noi în ispită”? 150
57. Puterile noastre singure sunt oare de ajuns pentru lupta împotriva ispitei? 150
58.. Care este a şaptea cerere din Rugăciunea Domnească? 150
59. Ce se înţelege prin cuvântul ,,cel rău” din această cerere? 151
60. Ce tâlcuire are cererea a şaptea din Rugăciunea Domnească? 151
61. Care este a treia parte a Rugăciunii Domneşti şi ce cuprinde ea? 151
62. CP este şi ce înţeles are cuvântul „Amin” cu care se încheie Rugăciunea Domnească? 152

Rugăciunea Bisericii şi foloasele ei

63. Ce se înţelege prin rugăciunea obştească sau rugăciunea Bisericii? 152
64. Care sunt foloasele acestui fel de rugăciune? 152
65. Ce este Biserica, privită ca locaş de rugăciune? 152
66. Care sunt începuturile rugăciunii obşteşti? Unde se adunau cei dintâi creştini ca să săvârşească Taina Sfintei Jertfe a lui Hristos? 153

67. Pe ce vreme se adunau creştinii la rugăciunea Bisericii din timpul prigoanelor şi cu ce luminau locaşurile de rugăciune?
68. După ce au încetat prigoanele şi Biserica a dobândit pacea, unde s-a slujit Sfânta Liturghie? 153
69. Unde se zideşte de obicei o Biserică? 154
70. Cum este întocmită o biserică pe dinafară? 154
71. Câte părţi are o biserică şi cum este împodobită pe dinăuntru? 154
72. Ce este Altarul bisericii şi ce înseamnă el? 155
73. Cum este întocmit Altarul? 155
74. Ce se află pe Sfânta Masă? 155
75. În afară de Sfânta Masă, ce alte lucruri deosebite se mai găsesc în altar? 156
76. Care este cea mai frumoasă podoabă a unei biserici? 156
77. Ce este târnosirea unei biserici şi cum se face? 156
Cultul divin public
78. Care sunt cele mai însemnate părţi ale cultului divin public? 157
79. Ce este Sfânta Liturghie?" 157
80. Ce sunt cele şapte Laude şi care este numirea fiecăreia? 157
81. Unde îşi au obârşia cele şapte Laude? 158
82. De unde s-a luat numărul de şapte Laude? 158
83. Cum se săvârşeşte azi slujba celor şapte Laude? 158
84. Care este înţelesul şi cuprinsul celor şapte Laude? 159
Despre Sfânta Liturghie
85. Care este fapta şi dovada cea mai înaltă prin care omul cinsteşte şi preamăreşte pe Dumnezeu? 159
86. Ce este jertfa? 159
87. Este veche jertfa? 160
88. Noi, creştinii, aducem jertfă lui Dumnezeu? 160
89. Care este această jertfă? 160
90. Cum se numeşte slujba în timpul căreia se pregăteşte şi se aduce jertfa Sfintei Euharistii? 160
91. Cine a întemeiat Sfânta Liturghie? Sau cine ne-a învăţat şi poruncit s-o săvârşim? 160
92. Când şi cum? 160
93. Ce este, prin urmare, Sfânta Liturghie? 161
94. Cine poate săvârşi slujba Sfintei Liturghii? 161
25. Unde se săvârşeşte Sfânta Liturghie? 161
96. În ce zile şi în ce vreme din zi se săvârşeşte Sfânta Liturghie? 161
97. Sunt în cursul anului, şi zile în care nu se face Liturghia, nici chiar în mănăstiri? 161
98. Câte Liturghii avem în Biserica Ortodoxă? 162
99. Unde găsim scrisă rânduiala acestor Liturghii? 162
100. Aceste trei Liturghii se pot săvârşi oricând în timpul anului? 162
101. Ce este Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite? 162
102. Care este obârşia acestei Liturghii? 163
103. În câte părţi mai mari se poate împărţi rânduiala Sfintei Liturghii? 163
104. Ce este Proscomidia? 163
105. Ce formă şi ce numire poartă pâinea adusă de credincioşi pentru Liturghie? 164
106. Ce închipuie prescurile şi vinul aduse de credincioşi pentru Liturghie? 164
107. Toată pâinea sau toate prescurile aduse de credincioşi devin materie a Jertfei sau sunt folosite a Proscomidie?
108. Ce este „Sfântul Agneţ"?.....164
109. Ce sunt miridele? 165
110. Cum se aşază pâinea (Sfântul Agneţ şi miridele) pe Sfânta Masă? 165
111. De ce se aşază pâinea pe Sfântul Disc în chipul arătat sau ce închipuie această aşe-zare? 165
112. Cum se pregătesc cinstitele Daruri? 165
113. Darurile binecuvântate astfel sunt prefăcute acum în Sfântul Trup şi Sânge? 165
114. Ce anume simbolizează sau închipuie cele săvârşite la Proscomidie? 166
115. De ce partea de la începutul Liturghiei se numeşte „Liturghia catehumenilor" sau a celor chemaţi? 166
116. Care sunt părţile mai de seamă ale Liturghiei catehumenilor? 166
117. Ce binecuvântare se dă la începutul Liturghiei şi care este înţelesul ei? 166
118. Ce este Ectenia mare? 167

119. Ce sunt Antifoanele care urmează după Ectenia mare şi ce închipuie? 167
120. Ce închipuie Vohodul cel mic sau ieşirea cu Sfânta Evanghelie? 167
121. Ce înseamnă cuvintele „înţelepciune drepţi”?.....167
122. Ce închipuie Apostolul şi Evanghelia? 168
123. Ce închipuie cădirea sau tămâierea din timpul Apostolului? 168
124. De ce partea a doua a Liturghiei se numeşte „Liturghia credincioşilor”? 168
125. Care este miezul sau inima Liturghiei credincioşilor? 168
126. Unde se face sfinţirea Darurilor? 168
127. Când se face această aducere? 168
128. Ce închipuie Vohodul mare sau ieşirea cu Sfintele Daruri? 168
129. Pentru ce preotul, oprindu-se cu cinstitele Daruri în mijlocul bisericii, face aici pomeniri? 168
130. Ce face preotul după ce intră cu cinstitele Daruri în Altar şi ce închipuie cele ce se fac atunci? 169
131. Sfinţirea Darurilor se face îndată după punerea lor pe Sfânta Masă? 169
132. Cum se face această pregătire sau ce ni se cere pentru a lua parte cu vrednicie la aducerea Sfintei Jertfe? 169
133. Cum ne arătăm acum iubirea dintre noi? 169
134. Dar credinţa comună cum ne-o arătăm? 169
135. Ce înseamnă cuvintele: „Uşile, uşile; cu înţelepciune să luăm aminte!”, prin care preotul (diaconul) vesteşte rostirea Crezului? 170
136. Cum ni se vesteşte aducerea Sfintei Jertfe? 170
137. Ce înseamnă cuvintele: „Mila păcii, jertfa laudei” cu care credincioşii (cântăreţii) răspund la îndemnul de mai sus? 170
138. Cum aduc credincioşii „jertfa de laudă” în timpul Sfintei Jertfe? 170
139. Ce face preotul în acest timp? 170
140. Ce auzim noi din această rugăciune? 171
141. Care este această cântare de biruinţă? 171
142. Oare prin aceste cuvinte se sfinţesc şi se prefac Darurile? 171
143. Ce face preotul după sfinţirea Darurilor? 171
144. Ce înseamnă cuvintele: „Pre toţi şi pre toate”, cu care răspunde acum corul? 171
145. După aducerea jertfei urmează îndată împărtăşirea cu Sfintele Daruri? 172
146. În ce constă această pregătire? 172
147. Când încep în Sfântul Altar pregătirile pentru împărtăşire? 172
148. Ce înseamnă această înălţare şi aceste cuvinte? 172
149. Cum se împărtăşesc Sfintele Daruri pentru împărtăşire? 172
150. Ce închipuie „căldura” sau apa caldă care se toarnă în Sfântul Potir? 172
151. Cum se face împărtăşirea? 173
152. Ce înseamnă ultima arătare a Sfântului Potir şi ducerea lui la Proscomidie? 173
153 Ce este anafora şi care este rolul ei? 173
154. Cum se termină Sfânta Liturghie? 173
155. Ce valoare şi ce însemnătate are slujba Sfintei Liturghii în viaţa creştină, în comparaţie cu celelalte Sfinte slujbe despre care am vorbit mai înainte? 173
156. Ce folos şi ce câştig sufletesc avem luând parte la Sfânta Liturghie? 174
157. Cum se explică puterea deosebită a rugăciunilor făcute în timpul Sfintei Liturghii? 174
158. Numai cei vii folosesc din săvârşirea Sfintei Liturghii? 175
159. Trebuie deci să luăm parte la Sfânta Liturghie? 175
160. Cum trebuie să ne pregătim pentru Sfânta Liturghie? 175
161. Când să venim la biserică? 175
162. Cum să luăm parte la Sfânta Liturghie? Sau cum se cuvine să stăm şi ce trebuie să facem în biserică? 176
163. Fac bine cei ce îngenunchează la ieşirea cu Sfintele Daruri? 177
164. Se cuvine să cânte în biserică credincioşii? 177
Slujba Sfintelor Taine
165. Cine poate boteza?.....177
166. Unde se săvârşeşte Botezul? 178
167. Când se săvârşeşte Botezul? 178
168. Ce sunt naşii? Care e rostul lor de Botez şi care sunt datoriile lor faţă de fini? 178
169. înainte de slujba Botezului ce rânduială se îndeplineşte pentru cel ce vine să se boteze? 178

170. Care sunt părţile principale ale slujbei facerii catehumenului? 178
171. Ce sunt exorcismele? 178
172. Dar lepădările şi împreunarea cu Hristos? 179
173. Cum trebuie înţelese exorcismele şi lepădările de la Botez? 179
174. Care e prima parte de seamă a slujbei Botezului? 179
175. Care e a doua parte de seamă a slujbei Botezului şi ce simbolizează ea? 179
176. Care e a treia parte de seamă a slujbei Botezului şi ce închipuie ea? 180
Ungerea cu Sfântul Mir
177. Când se săvârşeşte a doua Taină, adică Ungerea cu Sfântul Mir? 180
178. Ce este Sfântul Mir? 180
179. Cum se face ungerea cu Sfântul Mir şi ce închipuie ea? 180
180. Care sunt părţile următoare ale slujbei? 180
181. Cum se săvârşeşte şi ce semnifică înconjurarea mesei Botezului? 181
182. Cum şi pentru ce se face spălarea pruncului, după ce a fost uns cu Sfântul Mir? 181
183. Cum şi pentru ce se face tunderea părului la cel ce se botează? 181
184. Cum se termină slujba Botezului şi a Ungerii cu Sfântul Mir? 181
Pocăinţa
185. Cine poate spovedi sau primi mărturisirea păcatelor? 181
186. Cine trebuie să se spovedească? 182
Ii87. Cum trebuie făcută mărturisirea păcatelor adică spovedania? 182
188. Cum şi de câte ori pe an trebuie să ne spovedim? 182
189. Care este locul cel mai potrivit unde se cuvine să se facă Mărturisirea? 182
190. Cum se face slujba Mărturisirii şi a dezlegării păcatelor? 182
131. *Ce* sunt epitimiile sau canoanele de spovedanie şi ce scop au ele? 183
192. Cu care altă Taină e strâns legată Taina Pocăinţei? 183
Împărtăşania (cuminecarea)
193. Cine are dreptul de a da Sfânta împărtăşanie? 183
184. Când şi de câte ori pe an se cuvine să se împărtăşească credinciosul? 183
195. Cine se poate împărtăşi? 183
196. Cum se cuvine să ne pregătim pentru împărtăşire? 184
197. Când şi cum se împărtăşesc credincioşii (mirenii)? 184
198. Cum se face împărtăşirea bolnavilor? 184
Hirotonia
199. Ce sunt hirotonia şi hirotesia?.....185
200. Cine are dreptul de a săvârşi hirotoniile şi hirotesiile? 185
201. Unde se săvârşesc hirotoniile şi hirotesiile? 185
202. Când se săvârşesc hirotoniile şi hirotesiile? 185
203. Care e partea cea mai de seamă din rânduială hirotoniei? 185
Cununia
204. Unde se cuvine să se facă slujba Cununiei? 186
205. Când se săvârşeşte Cununia? 186
206. Când nu se pot face nunţi? 186
207. Ce e logodna şi care e rânduială ei? 186
208. Ce rost au inelele de la logodnă? 186
209. Care este rostul naşilor la Cununie? 187
210. Care e partea cea mai de seamă din rânduială Cununiei? 187
211. Ce închipuie ,,cununiile" care se pun pe capul mirilor? 187
212. Ce înseamnă paharul acesta? 187
213. Ce înseamnă înconjurarea mesei? 187
214. Sunt îngăduite de Biserică a doua şi a treia nuntă? 188
215. Slujba la a doua şi a treia nuntă e ca şi la cea dintâi? 188
216. E îngăduită a patra nuntă? 188
217. Ce trebuie să ştie şi să păzească mirii? 188
Maslul
218. Unde se face slujba Sfântului Maslu? 189
219. Cine poate săvârşi slujba Sfântului Maslu? 189
220. Când se poate face Maslul? 189
221. Se poate face Sfântul Maslu pentru cei sănătoşi? 189
222. Ce lucruri trebuie la săvârşirea Sfântului Maslu? 189
223. Care sunt părţile cele mai de seamă ale slujbei Sfântului Maslu? 189

224. Ce trebuie să ştim despre untdelemnul de la Sfântul Maslu? 190
Despre ierurgii
225. Mai are Biserica Ortodoxă şi alte slujbe pentru sfinţirea omului în afară de Sfintele Taine? 190
226. Ce sunt acestea? 190
227. Care este rostul şi scopul ierurgiilor? 190
228. Care sunt deci roadele sau urmările ierurgiilor? 191
229. Cum putem răspunde acelora care dispreţuiesc ierurgiile? 191
230. Prin ce se aseamănă ierurgiile cu Sfintele Taine? 192
231. Prin ce se deosebesc ierurgiile de Sfintele Taine? 192
232. Unde şi când se săvârşesc ierurgiile? 192
233. Cine poate săvârşi ierurgiile? 192
234. În câte se împart ierurgiile după menirea lor? 192
235. Care sunt cele mai de seamă ierurgii privitoare la lucruri? 193
Despre Aghiasmă
236. Ce înseamnă cuvântul „Aghiasmă? (Aiasmă)? 193
237. De câte feluri e Aghiasmă în înţelesul ei de slujbă? 193
238. Când se săvârşeşte Sfinţirea cea mică a apei? 193
239. Care sunt roadele şi folosul acestei slujbe? 193
240. Dar Sfinţirea cea mare a apei când se face? 193
241. De ce se spune „Sfinţirea cea mare a apei”?.....193
242. Ce puteri are apa sfinţită de la Bobotează şi cum o folosim? 194
243. Care sunt cele mai de seamă ierurgii în legătură ou omul? 194
244. Care sunt ierurgiile în legătură cu naşterea? 194
245. Cum se face rânduiala în ziua dintâi şi care este rostul ei? 194
246. Care este rânduiala în ziua a opta după naştere? 195
247. Cum se face şi care este rostul rânduielii la 40 de zile după naştere? 196
248. Care sunt ierurgiile în legătură cu sfârşitul omului şi grija pentru cei morţi? 196
249. Cum se mai numeşte grija pentru cei morţi? 196
250. Cum trebuie să fie sfârşitul adevăratului creştin? 196
251. Care este grija şi datoria creştinească cea mai de seamă a celor vii faţă de cei ce-şi dau sufletul? 196
252. De ce este atât de trebuincioasă spovedania şi împărtăşania pe pragul morţii? 196
253. De ce se pune lumânare aprinsă în mâinile celui ce trage să moară? 197
254. De ce se trag clopotele bisericii când moare cineva? 197
255. De ce se scaldă trupul răposatului şi apoi e îmbrăcat în haine curate? 197
256. Pentru ce se aşază trupul răposatului în sicriu şi cu faţa spre răsărit? 197
257. De ce se pune icoană cu cruce pe pieptul celui răposat? 198
258. Ce slujbă se face la casa celui răposat? 198
259. Când se face înmormântarea? 198
260. De ce trupul celui răposat e adus la biserică înainte de a fi înmormântat şi aici i se face slujba înmormântării? 198
261. Slujba înmormântării este oare aceeaşi pentru toţi repausaţii? 198
262. Care este partea cea mai de seamă din slujba înmormântării? 198
263. Ce înseamnă sărutarea cea mai de pe urmă pe care rudele, prietenii şi cunoscuţii o dau celui repausat? 199
264. Ce înseamnă ,,Veşnica pomenire”, care se cântă repausatului la sfârşitul slujbei înmormântării, la punerea în mormânt şi la parastase? 199
265. Se face vreo abatere de la rânduiala obişnuită a slujbei înmormântării în vreun timp al anului? 199
266. De ce preotul, la coborârea sicriului în groapă, aruncă peste el prima lopată de ţărână, în formă de cruce? 199
267. Pentru ce preotul varsă cenuşă din cădelniţă, untdelemn şi vin peste trupul răposatului? 199
268. Ce este şi ce închipuie coliva, care se face la înmormântări şi parastase? 200
269. Ce sunt pomenile şi ce rost au ele? 200
270. Ce trebuie să credem despre cei ce îşi dau trupurile să fie arse la crematoriu? 200
271. Ce sunt mormintele şi cimitirele şi ce rost au ele pentru noi creştinii? 201
272. Pentru ce se pune cruce la căpătâiul morţilor? 201
273. Prin ce se arată grija noastră faţă de cei repausaţi? 201
274. Care sunt soroacele sau termenele pentru pomenirea celor răposaţi? 201

275.. De ce se face pomenirea la aceste soroace? 201
276. Cum se numeşte slujba care se face la aceste soroace, pentru pomenirea morţilor? 201
277. Se pot face parastase în tot timpul anului? 202
278. Ce sunt „sărindarele”?.....202
279. Când şi cum pomeneşte Biserica pe cei repausaţi? 202
280. Care sunt aceste zile şi care e temeiul aşezării lor? 203
281. În ce alt chip mai putem arăta grija faţă de răposaţi în afară de pomenirea lor în rugăciuni şi slujbe? 203
Despre Acatiste şi Paraclise
282. Ce sunt Acatistele? 203
283. Ce sunt Paraclisele? 204
Despre sărbători
284. Ce sunt sărbătorile şi care este rostul lor? 204
285. Care e ziua de odihnă şi sărbătoarea săptămânală a creştinului? 205
286. Pentru ce serbăm Duminica? 205
287. Creştinii au serbat dintru început Duminica? 205
288. De câte feluri sunt sărbătorile din cursul anului bisericesc? 205
289. Care sunt sărbătorile domneşti (praznicele împărăteşti) din cursul anului? 206
290. Care sunt praznicile Maicii Domnului, adică sărbătorile mai însemnate închinate Sfintei Fecioare? 206
291. Care sunt sărbătorile sfinţilor mai aleşi din cursul anului? 206
292. Cum trebuie să ţinem sărbătorile? 207
Despre posturi
293. Ce este postul? 207
294. Care e rostul şi folosul postului? 207
295. De câte feluri este postul după asprimea lui? 207
296. De câte feluri este postul după lungimea lui? 208
297. Care sunt posturile de o zi şi pentru ce au fost aşezate? 208
298. Când nu se posteşte miercurea şi vinerea? 208
299. Care sunt posturile de mai multe zile din cursul anului? 209
300. Ce este Postul Paştelui? 209
301. Ce este Postul Crăciunului? 209
302. Ce este Postul Sfântă-Măriei? 209
303. Pentru ce s-a aşezat şi cât se ţine Postul Sân-Petrului? 209
304. Cum trebuie să postim? 210

Partea a III-a
DESPRE DRAGOSTE

Dragostea creştină
1. După credinţă şi nădejde, care este cea de a treia virtute teologică? 210
2. Ce este dragostea? 210
3. Ce este dragostea creştină? 211
4. Prin ce este dragostea mai mare decât celelalte virtuţi? 211
5. Către cine trebuie să se îndrepte dragostea creştină? 211
6. Pentru ce trebuie creştinul să iubească pe Dumnezeu? 212
7. Ce înseamnă a iubi pe Dumnezeu cu toată inima, cu tot sufletul şi cu tot cugetul? 212
8. Pentru ce creştinul trebuie să iubească pe aproapele său? 212
9. Cum trebuie să fie adevărata dragoste creştină? 212
10. Care sunt roadele dragostei? 212
11. Care sunt mijloacele cele mai de seamă prin care creştinul îşi poate întări şi înmulţi dragostea? 213
12. Care sunt păcatele împotriva dragostei creştine? 213
Legea morală
13. Ce trebuie să cunoască credinciosul pentru a putea săvârşi fapte bune, după voia lui Dumnezeu? 214
14. De câte feluri sunt legile? 214
15. Cum este legea veşnică? 214
16. Ce este legea morală firească? 215
17. Ce foloase aduce omului legea morală firească? 215
18. Unde se vorbeşte despre această lege? 215
19. S-a păstrat legea firească în toată curăţia ei? 215

20. Ce cuprinde legea Vechiului Testament? 216
21. Cele 10 porunci stau la temelia vieţii morale a creştinului? 216
22. Ce este legea morală a Noului Testament? 216
23. În ce se cuprinde această desăvârşire? 217
24. Dar este oare cu putinţă a împlini o lege atât de desăvârşită? 217
25. Cum trebuie împlinită legea lui Dumnezeu?.....218
26. Care e cuprinsul legii Noului Testament? 218
27. Porunca dragostei nu o găsim şi în legea Vechiului Testament? 218
28. Ce sunt legile omeneşti despre care s-a vorbit mai înainte? 218
29. Ce sunt legile bisericeşti? 218
30. Ce sunt canoanele? 219

Despre poruncile bisericeşti

31. Cum se numesc poruncile privitoare la îndatoririle credincioşilor faţă de Biserică şi câte sunt?
32. Care este întâia poruncă bisericească? 219
33. Ce învaţă această poruncă? 219
34. Care este a doua poruncă bisericească? 219
35. Ce învaţă această poruncă? 219
36. Care este a treia poruncă bisericească? 220
37. Ce învaţă această poruncă? 220
38. Care este a patra poruncă bisericească? 220
39. Ce învaţă această poruncă? 220
40. Care este a cincea poruncă bisericească? 220
41. Ce învaţă această poruncă? 220
42. Care este a şasea poruncă bisericească? 221
43. Ce învaţă această poruncă? 221
44. Care este a şaptea poruncă bisericească? 221
45. Ce învaţă această poruncă? 221
46. Care este a opta poruncă bisericească? 221
47. Ce învaţă această poruncă? 221
48. Care este a noua poruncă bisericească? 221
49. Ce învaţă această poruncă? 221
50. Ce sunt legile civile? 222
51. Care este datoria creştinului faţă de legi? 222

Despre conştiinţa morală

52. Ce este conştiinţa morală? 222
53. La ce-i slujeşte omului conştiinţa? 222
54. Găsim în Sfânta Scriptură pilde despre lucrarea conştiinţei? 223
55. Poate conştiinţa să dispară vreodată din sufletul omului? 223
56. Ce datorie avem faţă de conştiinţa noastră? 223
57. Stă în puterea credinciosului să împlinească îndemnurile conştiinţei? Se poate hotărî el, când voieşte, spre faptă bună sau spre faptă rea? 223
58. Ce este voia liberă a omului? 223
59. Unde se vorbeşte despre voia liberă? 223
60. Care este temeiul faptelor noastre? 224
61. De câte feluri sunt faptele omeneşti? 224
62. Cum se poate cunoaşte bunătatea sau răutatea unei fapte? 224

Despre virtuţi

63. Ce este virtutea creştină? 225
64. Care sunt însuşirile virtuţii creştine? 225
65. Care sunt roadele virtuţii? 226
66. De ce însă cei virtuoşi nu sunt feriţi de necazurile pământeşti? 226
67. Virtutea este una singură? 226
68. Cum se împart virtuţile? 226
69. Ce sunt virtuţile teologice? 226
70. Ce sunt virtuţile morale? 227
71. Care sunt virtuţile morale? 227
72. Ce este înţelepciunea creştină? 227
73. Ce este dreptatea creştină? 228
74. Ce este cumpătarea creştină? 228
75. Ce este bărbăţia creştină? 228

76. Găsim în Sfânta Scriptură pilde pentru bărbăţia creştină? 228
Despre păcat
77. Ce este păcatul? 229
78. Care este originea păcatului? 229
79. Care sunt semnele după care se poate cunoaşte păcatul? 229
80. Cum se naşte păcatul? 229
81. Ce este ispita? 230
82. Poate creştinul să tăinuiască ispitele? 230
83. Care sunt mijloacele prin care se pot birui ispitele? 231
84. Ce este ocazia la păcat? 231
85. Ce este viciul? 231
86. Cum poate fi înlăturat viciul? 231
87. Ce este obiceiul păcătos? 231
88. Cum trebuie judecat păcatul? 231
89. Care este pedeapsa păcatului? 232
90. De câte feluri este păcatul? 232
91. Păcatele personale sunt toate deopotrivă de grele? 232
92. Care păcate se numesc uşoare? 232
93. Ce sunt păcatele grele? 233
94. Păcatele grele sunt de un singur fel? 233
95. Care sunt păcatele capitale? 233
96. Ce este mândria? 233
97. Ce urmări aduce păcatul mândriei? 233
98. Ce este iubirea de argint? 234
99. Ce urmări aduce iubirea de argint? 234
100. Ce este desfrânarea? 234
101. Ce este invidia sau pizma? 235
102. Ce păcate se nasc din invidie? 235
103. Ce este lăcomia? 235
104. Ce păcate se nasc din lăcomie? 235
105. Ce este mânia? 235
106. Ce este lenea? 236
107. Care sunt păcatele împotriva Duhului Sfânt? 236
108. Ce spune Mântuitorul despre păcatele împotriva Duhului Sfânt? 237
109. Care păcate se numesc strigătoare la cer? 237
110. Care sunt păcatele strigătoare la cer? 237
111. Ne putem face părtaşi şi de păcatele altora? 238
112. Ce înseamnă a duce o viaţă morală? 238
Cele zece porunci
113. Care este porunca întâi?.....238
114. Ce învaţă această poruncă? 238
115. Cine păcătuieşte împotriva acestei porunci? 239
116. Se opreşte oare prin porunca întâi cinstirea îngerilor şi a Sfinţilor? 239
117. Care este porunca a doua? 239
118. Ce învaţă porunca aceasta? 239
119. Dar ce înţeles poate să aibă această poruncă la creştini? 239
120. Nu cumva prin cinstirea icoanelor creştinii calcă în vreun chip porunca aceasta? 240
121. Care este porunca a treia? 240
122. Ce învaţă porunca aceasta? 240
123. În ce chip se poate lua numele lui Dumnezeu în deşert? 240
124. Jurământul este, oare, oprit cu desăvârşire? 240
125. Ce este făgăduinţa sau votul? 241
126. Care este porunca a patra? 241
127. Ce învaţă porunca aceasta? 241
128. Este munca o datorie pentru creştin? 241
129. Când a dat Dumnezeu porunca muncii? 241
130. Cum este considerată munca în învăţătura creştină? 242
131. Ce foloase aduce omului munca? 242
132. Ce învaţă Biserica noastră despre răsplata muncii? 242
133. Care este ziua de odihnă? 242

134. Care este porunca a cincea? 243
135. Ce înseamnă a cinsti pe părinţi? 243
136. De ce la porunca despre cinstirea părinţilor Dumnezeu adaugă, ca ceva deosebit, făgăduinţa fericirii şi a vieţii îndelungate? 244
137. Pe cine mai trebuie să cinstească copiii asemenea părinţilor lor? 244
138. Dar părinţii au datorii faţă de copii? 244
139. Care sunt datoriile părinţilor faţă de copii? 244
140. Care este porunca a şasea? 245
141. Ce învaţă porunca aceasta? 245
142. Câte feluri de ucideri sunt? 245
143. Ce înseamnă uciderea sufletească? 245
144. Porunca a şasea opreşte numai uciderea aproapelui? 245
145. Este şi o sinucidere sufletească? 245
146. Este uciderea un păcat greu? 246
147. De ce este uciderea un păcat foarte greu? 246
148. Care este porunca a şaptea? 246
149. Ce se opreşte prin această poruncă? 246
150. Este desfrânarea un păcat mare? 246
151. Care este porunca a opta? 247
152. Ce opreşte această poruncă? 247
153. Este furtul un păcat greu? 247
154. Care este porunca a noua? 247
155. Ce opreşte această poruncă? 247
156. Cum se poate săvârşi minciuna? 247
157. Care sunt chipurile minciunii? 248
158. Este minciuna un păcat? 248
159. Este dator creştinul să spună întotdeauna tot ceea ce ştie? 249
160. Care este porunca a zecea? 249
161. Ce opreşte această poruncă? 249

Datoriile creştinului

162. Care este rostul legilor morale? 249
163. Care sunt aceste datorii ale creştinului? 250
164. Care sunt datoriile către Dumnezeu? 250
165. În ce chip slujeşte creştinul lui Dumnezeu? 250

Datoriile către sine însuşi

166. Ce înţelegem prin datoriile creştinului către sine însuşi? 250
167. De cât« feluri sunt datoriile către sine însuşi? 250
168. Care sunt datoriile creştinului către întreaga sa fiinţă? 250
169. Ce este cinstirea de sine? 251
170. În ce chip îşi arată creştinul cinstirea de sine? 251
171. Ce este cinstirea sau numele cel bun? 251
172. Care sunt foloasele cinstirii de sine? 251
173. Care sunt păcatele împotriva cinstirii de sine? 251
174. Ce este dragostea de sine? 252
175. În ce chip îşi arată creştinul dragostea de sine? 252
176. Care sunt foloasele dragostei de sine? 252
177. Care sunt păcatele împotriva dragostei de sine? 252
178. Ce este smerenia? 252
179. Este smerenia necesară mântuirii? 252
180. Care sunt însuşirile smereniei? 253
181. Care sunt roadele smereniei? 253
182. Care sunt mijloacele pentru câştigarea smereniei? 253
183. Care sunt păcatele împotriva smereniei? 253
184. Care sunt datoriile creştinului faţă de sufletul său? 253
185. În ce se cuprinde grija faţă de minte? 254
186. În ce chip poate păcătui creştinul împotriva acestei datorii? 254
187. În ce se cuprinde grija faţă de voinţă? 254
188. În ce se cuprinde grija faţă de simţăminte? 254
189. Prin ce mijloace se poate face acest lucru? 254
190. Care sunt datoriile creştinului către trupul său? 255

191. Viaţa nu poate fi nicicând jertfită? 255
192. În ce chip se îngrijeşte creştinul de sănătatea trupului? 255
193. Opreşte Biserica participarea la bucuriile şi plăcerile vieţii? 256
194. Care sunt păcatele împotriva datoriei de a se îngriji de viaţa şi sănătatea trupului? 256
195. Pentru împlinirea datoriilor către sine însuşi, are creştinul nevoie de bunuri materiale? Ce învaţă Sfânta noastră Biserică despre bunurile materiale? 257
196. Are fiecare om dreptul la bunurile materiale? 257
197. Condamnă Biserica bogăţia în sine? 257
Datoriile către aproapele
198. Prin împlinirea datoriilor către Dumnezeu şi către sine însuşi îşi îndeplineşte creştinul toate datoriile sale? 258
199. Care sunt îndatoririle creştinului către aproapele? 258
200. Cine este aproapele nostru? 258
201. Ce înseamnă cinstirea aproapelui? 258
202. Care sunt păcatele împotriva cinstirii aproapelui? 259
203. Ce este dragostea către aproapele? 259
204. Este dragostea către aproapele o datorie de seamă a creştinului? 259
205. Care sunt însuşirile dragostei către aproapele? 259
206. Dragostea creştină cuprinde şi pe vrăjmaşi? 260
207. Ce mai învaţă Sfânta noastră Biserică despre dragostea faţă de vrăjmaşi? 260
208. Dar dacă vrăjmaşul nu ia seama la dragostea noastră şi se năpusteşte asupra noastră şi asupra avutului nostru? 260
209. Dar dacă duşmanii atacă patria şi avutul ei? 261
210. Care este măsura dragostei faţă de aproapele? 261
211. Care sunt roadele dragostei către aproapele? 261
212. Care sunt păcatele împotriva dragostei către aproapele? 261
213. Ce este dreptatea faţă de aproapele? 261
214. Prin ce se păcătuieşte împotriva dreptăţii faţă de aproapele? 261
215. Care sunt datoriile faţă de viaţa sufletească a aproapelui? 262
216. Prin ce se păcătuieşte împotriva datoriei de a îngriji de mântuirea aproapelui? 262
217. Mai sunt şi alte datorii către viaţa sufletească a aproapelui? 262
218. Care sunt datoriile către viaţa trupească a aproapelui? 262
Familia
219. Ce este familia? 263
220. Care sunt însuşirile familiei creştine? 263
221. Care este scopul familiei? 264
222. Care este însemnătatea familiei pentru viaţă? 264
223. Care sunt datoriile soţilor unul către altul? 264
224. Din cine este alcătuită familia? 265
225. Mai cuprinde familia şi alte persoane? 265
Statul
226. Care sunt datoriile creştinului faţă de stat? 265
227. Ce învaţă Sfânta noastră Biserică despre pace? 266
228. Pe ce temei aşază pacea Sfânta noastră Biserică? 266
229. Dar despre război ce învaţă Sfânta noastră Biserică? 266
230. În ce fel învăţătura şi vieţuirea creştină au ajutat la pregătirea societăţii omeneşti? 267
Biserica
231. Care sunt datoriile creştinului faţă de Biserică? 268
Lumea
232. Care sunt datoriile creştinului faţă de lume? 268
Sfaturile evanghelice
233. Ce sunt Sfaturile evanghelice? 270
234. Câte şi care sunt Sfaturile evanghelice? 270
235. Ce înţelegem prin sărăcia de bunăvoie? 270
236. Ce este castitatea sau fecioria? 270
237. Ce este supunerea faţă de un conducător duhovnicesc? 271
Fericirile
238. Ce sunt Fericirile? 271
239. Care este fericirea întâi şi ce înţeles are? 272
240. Care este fericirea a doua şi ce înţeles are?. 272

241. Care este a treia fericire şi ce înţeles are? 273
242. Ce a făgăduit Dumnezeu celor blânzi?. 273
243. Care este a patra fericire şi ce înţeles are? 273
244. Care este a cincea fericire şi ce înţeles are? 274
245. Care sunt faptele milosteniei trupeşti? 274
246. Care sunt faptele milosteniei sufleteşti? 275
247. Cum trebuie săvârşite aceste fapte ale milosteniei? 275
248. Ce răsplată făgăduieşte Dumnezeu celor milostivi? 276
249. Care este a şasea fericire şi ce înţeles are? 276
250. Care este a şaptea fericire şi ce înţeles are? 277
251. Care este a opta fericire şi ce înţeles are? 277
252. Care este fericirea a noua şi ce înţeles are? 278
253. Este nevoie să mergem întotdeauna de la o fericire la alta numai în ordinea arătată? 279
254. Ce alte condiţii trebuie îndeplinite pentru însuşirea virtuţilor din cele nouă Fericiri? 279
BIBLIOGRAFIE.....279

PREFAŢĂ

Cu *ajutorul lui Dumnezeu şi cu sprijinul Sfintei Mitropolii a Kydoniei şi a Apo Koronos din Creta am reuşit să tipărim Cartea de învăţătură Ortodoxă considerată a fi cea mai completă, care pe lângă textele Sfintei Scripturi, cuprinde şi nenumărate texte din Sfinţii Părinţi ai Bisericii.*

De ce Sf. Ap. Pavel ţine aşa de mult la „dreapta credinţă" (I Tim. 4, 7) poruncind credincioşilor „să nu înveţe o altă învăţătură" (I Tim. 1, 3)7

De ce Sf. Atanasie cel Mare al Alexandriei a suferit peste 40 de ani în exil, apărând credinţa cea dreaptă că „Fiul este de o fiinţă cu Tatăl"?

Iată întrebări la care încercăm să răspundem. Mai întâi pentru că de dreapta credinţă şi învăţătură depinde dreapta punere în practică a ceea ce propovăduim. Există o strânsă legătură între ortodoxie şi ortopraxie.

Spre exemplificare. Avem azi mulţimea miilor de secte şi confesiuni a cărora învăţături greşite duc la punerea în practică a unor fapte mult înstrăinate de practicile creştine ale primelor veacuri. S-a mers până acolo încât s-a ajuns la uciderea semenului, pe baza rătăcitelor învăţături, practică atât de străină iubirii creştine, propovăduită de Domnul nostru Iisus Hristos.

Este de subliniat faptul că Sfinţii Părinţi acceptau să fie numiţi mari păcătoşi, dar nu acceptau nicidecum să fie numiţi eretici.

Istoria Bisericii şi cea a dogmelor creştine prezintă atâţia sfinţi martirizaţi pentru apărarea dreptei credinţe începând din primele veacuri şi până în zilele noastre.

Pr. Prof. Stăniloae scrie într-una din prefeţele Filocaliei româneşti, în care vorbeşte de Sf. Maxim Mărturisitorul, că „fiecare dogmă a Bisericii a fost pecetluită cu sânge" fapt pentru care noi cei de azi nu putem fi nepăsători nici delăsători în apărarea dogmelor Bisericii noastre Ortodoxe.

Socotim că pe lângă hotărârile Sinoadelor Ecumenice, pe lângă Mărturisirile de Credinţă ale Bisericii, această Carte de Învăţătură Ortodoxă va fi de un real folos pentru luminarea minţii, pentru întărirea în dreapta credinţă a Bisericii noastre Ortodoxe iar punerea învăţăturilor ei în practică, va fi spre binele nostru vremelnic şi veşnic şi va contribui şi la consolidarea unităţii Neamului nostru românesc.

Slavă lui Dumnezeu pentru toate!

Oradea, 15 august 1996,
Sărbătoarea Adormirii
Maicii Domnului

† I O A N
EPISCOPUL ORADIEI

INTRODUCERE

CEA DINTÂI DATORIE A CREDINCIOSULUI

1. Care este cea dintâi datorie şi cea mai mare grijă a credinciosului în viaţă?

Cea dintâi datorie şi cea mai mare grijă a credinciosului în viaţă este grija de mântuirea sufletului său. Nimic pe lume nu e mai de preţ pentru el ca mântuirea sufletului, după cuvântul Mântuitorului, care zice: **«Ce va folosi omului de ar dobândi lumea toată şi-şi va pierde sufletul său? Sau ce va da omul, în schimb, pentru sufletul său?»** (Marcu 8, 36—37).

2. Dar ce este mântuirea?

Mântuirea este eliberarea din robia păcatului şi a morţii şi dobândirea vieţii de veci, în Hristos. Ea ne-a fost făcută cu putinţă de întruparea, jertfa, învierea şi înălţarea Domnului nostru Iisus Hristos la cer, şi ne-o însuşim prin harul dumnezeiesc, cu care trebuie să conlucrăm prin credinţă şi fapte bune. De mântuire se poate împărtăşi orice om, căci Dumnezeu **«voieşte ca toţi oamenii** să se **mântuiască şi să vină la cunoştinţa adevărului»-** (I Tim. 2, 4).

3. Unde se găseşte adevărul care duce la mântuire?

Adevărul care duce la mântuire se găseşte în Sfânta Biserică Ortodoxă, **„stâlpul şi temelia adevărului”** (I Tim. 3, 15).

4. De la cine are Biserica Ortodoxă acest adevăr?

Biserica Ortodoxă are acest adevăr de la Dumnezeu însuşi, vestit mai dinainte prin patriarhii, drepţii şi proorocii Vechiului Testament, care au avut o viaţă şi cugetare sfântă, şi apoi în mod desăvârşit prin însuşi Fiul Său întrupat, Domnul nostru Iisus Hristos, Mântuitorul, cum spune Sfântul Apostol Pavel: **«După ce Dumnezeu odinioară, în multe rânduri şi în multe chipuri, a vorbit părinţilor noştri prin prooroci, în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul, pe Care L-a pus moştenitor a toate şi prin Care a făcut şi veacurile; Care fiind strălucirea slavei şi chipul fiinţei Lui şi Care ţine toate cu cuvântul puterii Sale...» (Evr. 1, 1—3).**

5. Cum a dat Dumnezeu acest adevăr?

Acest adevăr l-a dat Dumnezeu prin Descoperirea dumnezeiască.

DESPRE DESCOPERIREA DUMNEZEIASCĂ

6. Ce este Descoperirea dumnezeiască?

Descoperirea sau Revelaţia dumnezeiască este comoara de adevăruri pe care Dumnezeu a dat-o oamenilor, pentru ca aceştia, cunoscându-L pe El, voia Lui şi lucrarea Lui, să-L cinstească după vrednicie, să-I împlinească voia şi prin aceasta să se mântuiască.

7. Ce dovedeşte din partea lui Dumnezeu această Descoperire?

Descoperirea dumnezeiască dovedeşte marea iubire a lui Dumnezeu faţă de oameni. **„Dumnezeu este iubire”** (I Ioan 4, 8), iubire nesfârşită, un ocean de iubire, cum zic Sfinţii Părinţi. Prin ea Dumnezeu revarsă lumina şi căldura Lui, cea mai presus de fire, asupra întregii făpturi şi o ajută să se împărtăşească cât mai deplin de puterea cea de sus şi de adevărul cel mântuitor. Descoperirea lui Dumnezeu e însăşi această lumină ce ni s-a dat din nesfârşita Lui iubire faţă de noi.

8. Dumnezeu a dat Descoperirea Sa pentru toţi oamenii?

Descoperirea dumnezeiască a fost dată pentru toţi oamenii, pentru că toţi au nevoie de mântuire, dar, întrucât nu toţi erau vrednici de a primi Descoperirea direct de la Dumnezeu, ea a fost încredinţată anumitor oameni aleşi, care la rândul lor s-o vestească celor ce doresc a o primi.

9. De ce nu toţi oamenii pot primi Descoperirea direct de la Dumnezeu?

Pentru nevrednicia pricinuită de necurăţia sufletului şi a trupului lor, în urma căderii în păcat a protopărinţilor noştri.

10. Care au fost vestitorii Descoperirii dumnezeieşti?

Oamenii aleşi de Dumnezeu în acest scop au fost patriarhii, Moise, drepţii şi proorocii, care au primit şi au vestit cuvântul lui Dumnezeu în sânul poporului evreu. Această Descoperire a fost adusă oamenilor în chip deplin de însuşi Fiul lui Dumnezeu întrupat, Domnul nostru Iisus Hristos, **„Lumina cea adevărată, care luminează pe tot omul ce vine în lume”** (Ioan 1, 9). Mântuitorul a răspândit în lume Descoperirea dumnezeiască prin Sfinţii Săi Apostoli şi Ucenici, în Biserica întemeiată de El şi intrată în istorie la Cncizecime.

11. Este cu putinţă ca Dumnezeu să Se descopere oamenilor?

Este c u putinţă. S-a susţinut, totuşi, de către unii înţelepţi păgâni şi de către unii eretici, că Dumnezeu nu Se putea descoperi oamenilor. Întâi, pentru că Dumnezeu cel nesfârşit, cel nematerial, cel neschimbător şi cel veşnic nu S-ar fi putut apropia şi nu ar fi avut deci cum să fie cunoscut de către ceea ce este mărginit, trupesc, schimbător şi trecător.

În al doilea rând, dacă Dumnezeu S-ar fi apropiat de fiinţele muritoare, aceste fiinţe slabe şi neajutorate nu ar fi reuşit să cuprindă şi să înţeleagă Descoperirea care li se făcea. Acei păgâni şi eretici judecau aşa, pentru că ei socoteau pe Dumnezeu ca o putere nepersonală, lipsită de viaţă şi mai ales de iubire.

Pentru noi, creştinii, nu sunt asemenea oprelişti, fiindcă, după învăţătura Bisericii, Dumnezeu este o fiinţă personală, care poate avea legături cu alte persoane, şi, deci, şi cu oamenii. Sfânta Scriptură însăşi ne învaţă că Dumnezeu a ţinut, din cele mai îndepărtate timpuri, mereu legătura cu oamenii, adică dându-le Descoperirea Sa: **„în multe rânduri şi în multe chipuri odinioară Dumnezeu grăind părinţilor prin prooroci, în zilele acestea mai de pe urmă a grăit nouă întru Fiul”** (Evr. 1, 1). Ca izvor al vieţii şi al iubirii, Dumnezeu Se apleacă şi Se descoperă continuu oamenilor. El nu e niciodată prea sus sau prea departe, pentru că El sălăşluieşte şi în inimile noastre.

Descoperirea dumnezeiască priveşte pe oameni şi ei pot s-o primească. Ei sunt „chipul şi asemănarea lui Dumnezeu” şi, prin aceasta, îndreptăţiţi la cinstea descoperirilor de sus. Această cinste a mers până acolo încât Descoperirea deplină adusă de Fiul lui Dumnezeu pe pământ s-a făcut prin. Întruparea Sa în om. Credinciosul poate primi Descoperirea dumnezeiască, apoi, şi pentru că el însuşi e mistuit de dorul fierbinte după Dumnezeu. Psalmistul lămureşte aceasta zicând: „în ce chip doreşte cerbul izvoarele apelor, aşa Te doreşte sufletul meu pe Tine, Dumnezeule. Însetat-a sufletul meu de Dumnezeul cel viu; când voi veni şi mă voi arăta feţei lui Dumnezeu?” (Ps. 41, 1—2). Un scriitor bisericesc arată astfel suspinul inimii sale după Dumnezeu: «Că ne-ai făcut spre a Te căuta şi neliniştit este sufletul nostru până nu se va odihni întru Tine».[1] Ca fiinţă înzestrată cu minte, întrucât este creat după «chipul lui Dumnezeu»., cum am spus, omul poate primi adevăruri din partea lui Dumnezeu. Acesta, în nesfârşita Sa înţelepciune, uşurează căile de înţelegere a adevărurilor date, în cei care s-au făcut vrednici de El printr-o viaţă aleasă şi au primit harul Duhului Sfânt.

12. De ce are o autoritate mai mare Descoperirea dumnezeiască decât mintea omenească în lucrarea mântuirii?

Pentru că Descoperirea dumnezeiască nu greşeşte şi nu înşală niciodată, fiind garantată de Dumnezeu însuşi, Care e Adevărul (Ioan 14, 6), de nesfârşita Lui înţelepciune şi de împlinirea până astăzi a atâtora dintre cele vestite de această Descoperire. Mintea omenească poate înţelege unele dintre cele cuprinse în Descoperirea dumnezeiască, dar ea nu poate pătrunde toată această Descoperire. Pentru ca mintea noastră să fie întru totul de aceeaşi părere cu Descoperirea de sus, ar trebui să cunoaştem pe Dumnezeu în fiinţa Sa. Dar cum fiinţa lui Dumnezeu nu poate fi cunoscută pentru că mijloacele fireşti pe care mintea noastră ni le pune la îndemână nu ajută la acest lucru, noi punem toată încrederea în adevărurile Descoperirii, care ne fac cunoscut pe Dumnezeu prin predicarea sau vestirea cuvântului despre El.[2]

Descoperirea dumnezeiască e vrednică de a fi primită de mintea noastră. Dacă mintea îşi pune încrederea în făgăduiala unui om serios şi vrednic de laudă, despre care ştim sigur că nu ne înşală, de ce să nu dăm aceeaşi crezare cuvintelor lui Dumnezeu însuşi?[3] «Nu e mai cuminte, zice Origen, să dăm mai multă crezare lui Dumnezeu? »[3] De asemenea, Sfântul Ioan Gură de Aur ne îndeamnă să ne

încredem totdeauna în Dumnezeu, chiar atunci când cuvântul Lui pare a fi împotriva felului nostru de a judeca şi de a vedea. Judecata şi vederea noastră se pot înşela; cuvântul Lui, niciodată.

13. Câte feluri de Descoperiri sunt?

Privită în izvorul ei, care e Dumnezeu, Descoperirea dumnezeiască e una singură. Dacă, însă, ţinem seama de căile folosite pentru a ajunge până la noi, Descoperirea este de două feluri: întâi, Descoperirea dată pe calea firii; şi al doilea, Descoperirea dată pe calea mai presus de fire, adică pe calea supranaturală. Aceasta din urmă nu poate fi primită fără ajutorul lui Dumnezeu, dat celui credincios.

14. Ce se înţelege prin Descoperirea pe calea firii?

Prin descoperirea pe calea firii, numită şi Revelaţia naturală, se înţelege comoara de învăţături pe care natura şi firea omenească ni le dezvăluie despre existenţa şi unele însuşiri ale lui Dumnezeu. Natura în mijlocul căreia trăim ne spune că este Cineva care a făcut-o. Mintea ne spune că zidirea trebuie să aibă un Ziditor, pentru că nu poate fi ceva pricinuit fără un pricinuitor. Ordinea şi frumuseţea desăvârşită a alcătuirii lumii oglindesc lucrarea unui Făcător atotputernic, prea înţelept şi prea iubitor. Întreaga fire ne grăieşte despre Dumnezeu, după cuvântul Psalmistului: „Cerurile spun slava lui Dumnezeu şi facerea mâinilor Lui o vesteşte tăria. Ziua zilei spune cuvânt şi noaptea nopţii vesteşte ştiinţă: **Nu sunt graiuri, nici cuvinte ale căror glasuri să nu se audă. În tot pământul a ieşit vestirea lor şi la marginile lumii cuvintele lor”** (Ps. 18,1—4). Întreaga făptură, prin ordinea şi armonia ei, arată ca din carte şi strigă pe Stăpânul şi Făcătorul ei — spune Sfântul Atanasie.[5] Chiar dacă unele popoare se închină la pietre şi la lemne, ele ştiu că este Cineva mai mare decât ele.[6] «Întreabă lumea, podoaba cerului, şi vezi dacă nu-ţi răspund după înţelegerea lor: „Dumnezeu ne-a făcut”. Lucrurile acestea le-au cercetat şi nobilii filozofi şi din artă au cunoscut pe artist ».[7] Sfântul Apostol Pavel întăreşte şi adânceşte cuvântul Psalmistului: **,,Cele nevăzute ale lui (Dumnezeu) de la facerea lumii, înţelegându-se din făpturi, adică** veşnica **Lui putere şi** dumnezeire, aşa **ca ei să fie fără cuvânt de apărare”** (Rom. 1, 20).

15. Ce se înţelege prin Descoperirea pe calea mai presus de fire sau pe calea supranaturală?

Se înţelege Descoperirea rânduită şi dată de Dumnezeu prin anumiţi oameni aleşi (în Vechiul Testament) şi mai apoi prin însuşi Fiul Său întrupat (în Noul Testament). Prin descoperirea firii ne ridicăm numai la adevărul că există Dumnezeu şi la câteva dintre însuşirile Lui. Dacă ne-am mărgini la această Descoperire, nu ne-am deosebi de păgânii înaintaţi ai vremurilor vechi, şi mai ales ne-am lipsi de bucuriile şi fericirea pe care ni le-a adus Descoperirea pe calea supranaturală. Aceasta din urmă ne face creştini, pe când cealaltă, mărginită numai la cugetare, ne ţine doar la porţile creştinismului. Descoperirea sau Revelaţia supranaturală nu poate fi primită şi înţeleasă decât de omul credincios, adică prin credinţă.

16. Prin ce s-a dat oamenilor Descoperirea supranaturală?

Ea a fost dată uneori prin anumite semne minunate, pe care omul le cunoaşte prin simţuri; de pildă arătarea lui Dumnezeu către Avraam, sub chipul a trei bărbaţi, la stejarul lui Mamvri (Fac. 18, 1—2), sau arătarea Mântuitorului după înviere către ucenicii Săi (Ioan 20, 19—31). Avem aci o Descoperire din afară. Dar, de cele mai multe ori, Descoperirea pe calea supranaturală e dată sufletului omenesc printr-o luminare deosebită, pe care acesta n-ar fi putut-o câştiga numai prin puterea cugetării sale. Această luminare a sufletului şi înzestrare a lui cu puterea de a primi anumite adevăruri ale Descoperirii dumnezeieşti este **insuflarea** sau **inspiraţia** dumnezeiască. Avem aici o Descoperire care se face numai sufletului şi prin suflet şi pe care o putem numi duhovnicească sau dinlăuntru.

Sfânta scriptură spune chiar şi în Vechiul Testament, în multe locuri (Ieş. 4, 12; II Regi 23, 2; Isaia 6, 1—8; 8, 1; Avacum 2, 2 etc.), că Dumnezeu este Acela care a grăit prin gura proorocilor. Sfântul Apostol Pavel rezumă astfel istoria şi felurimea acestei Descoperiri: **„După ce Dumnezeu odinioară în multe rânduri şi în multe chipuri a grăit părinţilor noştri prin prooroci, în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul”** (Evr. 1, 1—2). Descoperirea prin semne minunate, controlate de simţuri
şi prin insuflarea Duhului Sfânt are autoritate hotărâtoare pentru viaţa religioasă şi pentru mântuire. Numai prin această Descoperire omul are cunoaşterea celor duhovniceşti şi poate deveni duhovnicesc.

17. Când s-a dat oamenilor Descoperirea supranaturală?

Această Descoperire s-a dat de la facerea primilor oameni, în rai, până la venirea Mântuitorului, care a încununat şi a desăvârşit Descoperirea. Această lungă durată — 5 508 ani — se poate împărţi în trei părţi:

Cea dintâi se întinde de la facerea primilor oameni, până la darea Legii Vechiului Testament. Această primă parte se împarte la rându-i în două: 1) de la facerea primilor oameni până la căderea în păcat; 2) după căderea în păcat. Descoperirea se înfăţişează potrivit stării omului din aceste două răstimpuri. În rai, omul s-a bucurat de o Descoperire directă din partea lui Dumnezeu, Care-i vorbea personal. Dumnezeu îl povăţuia şi-l conducea direct, îl învăţa despre Sine, despre legătura Sa cu omul şi rostul acestuia în lume şi petrecea împreună cu acest om.

Partea a doua a Descoperirii începe odată cu darea Legii Vechiului Testament; ea cuprinde toate veacurile — aproape 14 — călăuzite de legea lui Moise şi de prooroci şi se încheie odată cu venirea Mântuitorului. Această parte a Descoperirii nu e deplină, ci pregătitoare pentru Descoperirea cea deplină. Sfântul Apostol Pavel o numeşte „călăuză către **Hristos**” (Gal. 3, 24).

Partea a treia a Descoperirii este aceea a plinătăţii harului şi adevărului (Ioan 1, 17). Ea începe odată cu venirea Mântuitorului şi se încheie cu ultima scriere a Noului Testament. Ne găsim pe treapta cea mai înaltă a Descoperirii dumnezeieşti făcute în persoana însăşi a Mântuitorului, Care ne dă deplina cunoaştere despre Dumnezeu, ca Acela Care este Însuşi Fiul lui Dumnezeu (Matei 11, 27; Ioan 17, 6). Sfântul Apostol Pavel spune aceasta în chip hotărât: **„În zilele acestea mai de pe urmă (Dumnezeu) a grăit nouă întru Fiul”** (Evr. 1, 2), şi tot el o lămureşte, arătându-i şi scopul: **„Făcându-ne cunoscută taina voii Sale după buna Lui**

socotinţă, astfel cum hotărâse la Sine mai înainte, spre iconomia plinirii vremilor, ca toate să fie iarăşi unite în Hristos, cele din ceruri şi cele de pe pământ — toate întru El” (Efes. 1, 9—10).

18. De unde ştim că Iisus Hristos este desăvârşirea şi plinirea Descoperirii?

Din Sfânta Scriptură, din împlinirea întocmai a proorociilor Vechiului Testament şi din istoria Bisericii Creştine.

În adevăr, Sfântul Apostol Pavel precizează: **„Iar când a venit plinirea vremii, a trimis Dumnezeu pe Fiul Său Cel născut din femeie, născut sub lege, ca** pe **cel de sub lege** să-i **răscumpere, ca să dobândim înfierea”** (Gal. 4, 4—5). Sfintele Evanghelii şi întreg Noul Testament întăresc întru totul adevărul că Iisus Hristos e Fiul lui Dumnezeu întrupat şi plinitorul Descoperirii dumnezeieşti.

Proorociile Vechiului Testament privitoare la Mesia, la Răscumpărătorul, la Fiul lui Dumnezeu, s-au împlinit întocmai în persoana lui Iisus Hristos. Sfinţii Evanghelişti şi Sfântul Apostol Pavel citează, adesea în amănunt, proorociile ce s-au împlinit în persoana Mântuitorului. Proorocul Isaia — supranumit şi Evanghelistul Vechiului Testament — vorbeşte pe larg de naşterea şi mai ales de patimile, moartea şi proslăvirea lui Mesia (Isaia 7 şi 63). Toată această proorocie s-a împlinit întocmai în faptele şi viaţa lui Iisus Hristos, aşa cum sunt înfăţişate de Noul Testament (Matei 1, 21; Luca 1, 31 ş,u.; 1 **Cor. 15, 3; 1** Petru **2,** 24; Matei **26, 62;** Fapte 8, 32; I Ioan 3, 5 etc.).

Documentele creştine, păgâne şi iudaice din veacurile I şi II susţin, fără deosebire, că Iisus Hristos ca Dumnezeu-Om este o persoană istorică sub împăraţii August şi Tiberiu şi a suferit moartea sub Ponţiu Pilat. Aceleaşi documente, afară de cele iudaice, constată că nici o altă persoană purtând acelaşi nume, sau alt nume, nu, a avut rolul şi faptele lui Iisus Hristos. Marile înfăptuiri ale Bisericii adeveresc şi ele Dumnezeirea Întemeietorului ei.

19. Se poate vorbi despre trepte ale Descoperirii dumnezeieşti?

Se poate vorbi cu toată siguranţa. Am văzut mai înainte că Descoperirea dumnezeiască poate fi împărţită în trei mari perioade de timp. Fiecăreia dintre aceste perioade îi corespunde mai mult sau mai puţin o treaptă de înaintare, cu toate că aceste trepte nu sunt nici totdeauna egale şi nici nu vin unele după altele într-o ordine neschimbată. Timpul de la căderea în păcat până la darea Legii pe muntele Sinai, cuprinde nu numai strădanii ale firii omeneşti spre cunoaşterea adevărului şi deci a lui Dumnezeu, ci şi ajutoare direct de sus, prin Descoperirea mai presus de fire, făcută patriarhilor. La fel, după darea Legii. După venirea Mântuitorului, Care a desăvârşit Descoperirea, cele două trepte ale Descoperirii de dinainte n-au fost înlăturate. Deci, în linii mari, Biserica admite trepte în lucrarea Descoperirii supranaturale.

Cum este şi firesc, Biserica pune accentul pe cele două trepte în Descoperirea dumnezeiască, înfăţişate prin cele două Testamente. Sfântul Grigorie Teologul, vorbind despre schimbările produse de către acestea în viaţa omenirii de-a lungul timpului, le numeşte cutremure de pământ şi le schiţează astfel: «Cele două Testamente sunt două cutremure dintre care unul face trecerea de la idololatrie la legea lui Moise; celălalt, de la legea lui Moise la Evanghelie. Dar e şi un al treilea cutremur, care este mutarea din această viaţă în cealaltă. »[8] Deci Biserica admite mersul treptat al Descoperirii dumnezeieşti.

Treapta de la Vechiul la Noul Testament e arătată de nenumărate ori de Mântuitorul, de Sfinţii Apostoli şi de Sfinţii Părinţi. Ei arată că este o desăvârşire a Noului Testament faţă de cel Vechi. Acesta din urmă îşi păstrează valoarea lui, e adevărat. Mântuitorul zice: **„Să nu socotiţi că am venit să stric Legea sau Proorocii; nu am venit să stric, ci să plinesc. Că** adevărat **zic vouă: înainte de a trece cerul şi pământul, o iotă sau o cârtă nu va trece din Lege, până ce vor fi toate”** (Matei 5, 17—18). Dar aceste lucruri din Vechiul Testament trebuie «plinite» în lumina gradului nou de Descoperire (Noul Testament): **„Aţi auzit că s-a zis celor de demult..**.", „**Iar Eu zic vouă”** (Matei 5, 21 ş.u.). Noul Testament e dezvoltarea şi plinirea celui Vechi; dar e mai mult decât atât: el e «răsăritul cel de *sus»,* care face să treacă «umbra legii». Sporul în descoperirea persoanelor Sfintei Treimi e arătat de Sf. Grigore Teologul, prin cuvinte ca : „Adaosuri parţiale", «înălţări», «înaintări» şi «treceri din slavă în slavă».[9] Duhul Sfânt însuşi Şi-a rânduit lucrarea Lui în chip treptat, măsurând-o după puterea de primire a Sfinţilor Ucenici. Astfel la început a lucrat prin minunile săvârşite de Domnul, după patimi şi înviere a fost insuflat Ucenicilor, iar după înălţare, la Cincizecime, S-a arătat în chip de limbi de foc.[10]

20. De ce învăţătura creştină e socotită drept cea mai înaltă treaptă a credinţei?

Pentru că învăţătura creştină a fost dată de însuşi Fiul lui Dumnezeu întrupat, Domnul nostru Iisus Hristos, şi pentru că nimeni altul n-a cunoscut ca El de-a dreptul pe Dumnezeu şi n-a învăţat pe oameni chiar din izvorul care e Însuşi Dumnezeu: **„Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Cel Unul-Născut, Fiul, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut”** (Ioan 1, 18). Mântuitorul însuşi declară: **„Cel ce M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl”** (Ioan 14, 9). Căci, **„nimeni nu cunoaşte pe**

Fiul, decât numai Tatăl, nici pe Tatăl nu-l cunoaşte nimeni, decât numai Fiul şi acela căruia va voi Fiul să-i descopere” (Matei 11, 27). Iisus Hristos a adus Descoperirea celor mai mari taine ale adevărului dumnezeiesc, pe care omenirea s-a învrednicit să le cunoască de la începutul lumii. Credinţa adusă de El a astâmpărat şi astâmpără setea după adevăr a nenumărate suflete. Ea a schimbat faţa lumii vechi. Prin luminarea şi schimbarea adâncă a sufletelor, ea a legat din nou viaţa omenească, veştejită de păcat, de Izvorul nesecat al vieţii netrecătoare: Dumnezeu. Ea a coborât cerul pe pământ, împlinind rugăciunea Psalmistului: **„Doamne, pleacă cerurile Tale şi Te pogoară, atinge-Te de munţi şi fă-i să fumege”** (Ps. 143, 5). Cerurile s-au plecat şi chiar s-au deschis (Luca 2, 9—15; Matei 3, 16). În sfârşit, nici o altă credinţă sau cunoaştere religioasă n-a putut şi nu poate înlocui pe cea creştină, fiindcă n-a avut şi nu are roadele acesteia. Învăţătura creştină stă pe culmea cunoaşterii religioase, pentru că nicăieri sufletul credinciosului nu se desfată de adevăr, de dreptate, de fericire, de viaţa veşnică, ca în Hristos.[11]

21. Cum ne putem încredinţa de Descoperirea dumnezeiască?

Ne putem încredinţa de Descoperirea dumnezeiască pe două căi: 1. printr-una personală, aflată în cercetător; 2. prin cealaltă, aflată în cuprinsul Descoperirii. Cea dintâi e **credinţa.** Credinţa e socotită ca Descoperire. Ea singură îngăduie omului să vadă pe Dumnezeu.[12] Ea singură ne duce într-o lume mai presus de fire şi ne înzestrează cu puterea de a deosebi ce e omenesc de ce e mai presus de om.

Cea de-a doua cale prin care ne încredinţăm despre Descoperirea dumnezeiască sunt **semnele aflate chiar în Descoperire.** Au fost şi sunt semne vădite ale Descoperirii dumnezeieşti.

22. Care sunt semnele adevăratei Descoperiri dumnezeieşti?

Semnele Descoperirii dumnezeieşti sunt următoarele:

1) Înălţimea învăţăturilor descoperite;
2) Curăţia lor dumnezeiască;
3) Puterea lor de a schimba în bine pe oameni.

Aceste semne sunt **lăuntrice** şi ele pot fi înţelese numai când Descoperirea e bine cunoscută şi e cercetată într-un duh de smerenie şi de evlavie. Acest duh face fericit pe cel ce se dăruieşte unei asemenea cercetări. Despre Descoperirea dumnezeiască ne încredinţăm şi prin **semne din afară: minunile şi proorociile,** la care putem adăuga şi calitatea morală a persoanei prin care se face Descoperirea.

23. Ce sunt minunile?

Minunile sunt fapte dumnezeieşti mai presus de mintea şi puterea omenească. Ele sunt fapte săvârşite în firea văzută numai cu puterea lui Dumnezeu, întrecând legile minţii şi ale firii, care se fac în momente extraordinare, hotărâte de Ziditor, şi urmăresc luminarea şi îndreptarea noastră în vederea mântuirii. Minunile arată voinţa lui Dumnezeu şi tâlcuiesc căile Sale cele necunoscute.

Dumnezeu este cel dintâi şi cel mai mare făcător de minuni, ca unul Care este însuşi izvorul lor. Mântuitorul a săvârşit pe pământ minuni asupra firii, asupra oamenilor şi asupra Sa însuşi. El a oprit furtuna pe mare, a scăpat pe Petru de la înec, a prefăcut apa în vin, a înmulţit pâinile şi peştii, a vindecat bolnavi, a înviat morţi, ceea ce-L face să spună: **«De n-aş fi făcut întru ei lucruri pe care nimeni altul nu le-a făcut, păcat n-ar avea»** (Ioan 15, 24). Dintre minunile pe care Mântuitorul le-a făcut asupră-Şi, cea mai mare este învierea Sa din morţi. Minunile Sale dovedesc obârşia şi puterea Sa dumnezeiască, aşa cum El însuşi declară: „Lucrurile pe care Mi le-a dat Tatăl să le săvârşesc, aceste lucruri pe care le fac, mărturisesc despre Mine că Tatăl M-a trimis” (Ioan 5, 36). Minuni au făcut şi oamenii aleşi de Dumnezeu şi plăcuţi Lui ca, de pildă, unii dintre aceia prin care s-a dat Descoperirea dumnezeiască: Moise, Ilie, Elisei, Daniil, Iona, Apostolii şi alţii. Dar aceştia au săvârşit minuni numai cu puterea lui Dumnezeu, dovedind că aveau puterea Duhului de sus cu ei.

24. După ce se cunosc adevăratele minuni?

Minunile adevărate se deosebesc de cele mincinoase pentr-o seamă de condiţii, dintre care însemnăm:

1) Să fie vrednice de numele lui Dumnezeu şi să fie cuprinse în Sfânta Scriptură şi în Sfânta Tradiţie;

2) Să se producă cu mijloacele cu care s-au produs minunile Mântuitorului şi ale Sfinţilor;

3) Să nu se tăgăduiască unele pe altele sau să se „opună unele altora;

4) Să nu contrazică Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie;

5) Să urmărească mântuirea sufletului omenesc;
6) Să aducă folos şi spor vieţii sufleteşti, nu morţii sau păcatului;
7) Săvârşitorul minunii să grăiască numai adevărul, să ducă o viaţă fără pată şi să nu urmărească interese personale sau scopuri egoiste;
8) Să îndrepte moravurile la cei ce văd minunea[13];
9) Să poarte în ele siguranţa şi puterea Duhului lui Dumnezeu;
10) Să dovedească lucrarea proniei dumnezeieşti.

25. Ce sunt proorociile?

Proorociile sau profeţiile sunt arătări prin viu grai, sau prin scris, ale anumitor adevăruri şi întâmplări care privesc viitorul, pe care Dumnezeu le vesteşte prin aleşii Săi, în vederea mântuirii şi care se petrec întocmai. Cele cuprinse în proorocii nu pot fi cunoscute pe cale firească. Proorociile sau profeţiile tălmăcesc voinţa lui Dumnezeu şi ele se fac numai sub insuflarea Duhului Sfânt. Ele ocupă o bună parte din cărţile Vechiului Testament, unde prevestesc pe Mântuitorul şi multe întâmplări din viitorul poporului iudeu şi al altor popoare. Noul Testament însuşi şi Tradiţia de la începutul Bisericii cuprind o seamă de proorocii; Mântuitorul încă a proorocit (Matei 24 etc.).

Proorociile, ca semne ale Descoperirii dumnezeieşti, stau numai în puterea lui Dumnezeu. Ele se deosebesc de prezicerile omeneşti care se întemeiază sau pe socoteli plăpânde, sau pe superstiţii. Proorociile dumnezeieşti sunt făcute, ca şi minunile, printr-o lucrare necunoscută firii omeneşti. Marea lor autoritate stă în împlinirea lor. Împlinirea lor întocmai arată că Duhul Sfânt este autorul lor[14]. «Fiindcă cele prezise se întâmplă, cred şi mă supun lui Dumnezeu» , zice Teofil al Antiohiei.[15] Cele mai însemnate proorocii ale Vechiului Testament sunt cele privitoare la Mântuitorul. Aceste proorocii, numite mesianice, au prezis cu mare siguranţă vremea venirii Mântuitorului (Daniil 9, 24—27), naşterea, patimile, moartea, proslăvirea (Isaia 7, 14; 53, 2, şi urm.) şi chiar slujirile Sale de: profet (Deut. 18, 15; Isaia 42, 1—4), preot şi împărat (Ps. 109, 4—6; ler. 23, 5). Apostolii au arătat că spusele proorocilor despre Mesia — Hristos s-au împlinit întocmai[16].

26. După ce semne se cunosc adevăratele proorocii?

Ele trebuie să întrunească aceleaşi condiţii ca minunile. Mântuitorul, Sfinţii Apostoli şi Sfinţii Părinţi atrag în repetate rânduri atenţia atât asupra proorocilor adevăraţi, cât şi asupra celor mincinoşi, pe care trebuie neapărat să-i deosebim. Pe cât de mult suntem datori să cugetăm cu evlavie la proorociile adevărate, pe atât de mult se cuvine să osândim şi să combatem pe cele false. Mântuitorul spune că în vremurile tulburi şi mai ales la sfârşitul lumii „se vor ridica hristoşi mincinoşi şi prooroci mincinoşi şi vor da semne mari şi minuni, ca să amăgească, de va fi cu putinţă, şi pe cei aleşi” (Matei 24, 24). Asemenea prooroci mincinoşi s-au ivit deseori şi sunt şi astăzi, dar ei trebuie să fie combătuţi cu stăruinţă, pentru a nu fi lăsaţi să-şi facă lucrul lor. Lactanţiu ne spune că adevăraţii prooroci:
1) Predică toţi un singur Dumnezeu;
2) Nu suferă de nebunie;
3) Nu sunt înşelători;
4) Nu umblă după averi sau câştig;

5) Nu se îngrijesc de cele necesare vieţii, ci se mulţumesc cu întreţinerea pe care le-o trimite Dumnezeu;

6) Proorociile lor s-au împlinit sau se împlinesc întocmai;

7) Ei îşi adeveresc trimiterea chiar şi prin suferirea chinurilor şi a morţii[17].

27. De ce Dumnezeu nu repetă Descoperirea Sa?

Pentru că El a făcut această descoperire o dată pentru totdeauna, în vederea mântuirii oamenilor, potrivit planului Său veşnic. Dumnezeu Se descoperă atunci când ştie că aceasta este de cea mai mare trebuinţă şi de cel mai desăvârşit folos. El nu Se repetă ca oamenii, pentru că planul sau iconomia lui Dumnezeu nu cuprinde repetarea Descoperirii. Repetarea învăţăturii sau a altui lucru este semnul nedesăvârşirii omeneşti. Repetarea Descoperirii dumnezeieşti, adică o nouă venire a Vechiului şi a Noului Testament, cu o nouă întrupare, pătimire, moarte şi înviere a Domnului nostru Iisus Hristos, ar arăta că prima Descoperire sau a fost înşelătoare, sau n-a avut loc niciodată, sau a fost necompletă, ceea ce ar fi o necuviinţă faţă de numele şi puterea lui Dumnezeu. Susţinerea că repetarea Descoperirii ar face pe toţi să creadă nu poate sta în picioare, pentru că nici în timpul Mântuitorului n-au crezut toţi în El, cu toate că El era descoperirea însăşi. Învăţătura pildei bogatului şi a săracului Lazăr este că cei învârtoşaţi la inimă n-ar crede chiar dacă ar şi învia cineva din morţi (Luca 16, 31).

DESPRE SFÂNTA SCRIPTURĂ

28. Unde se găseşte Descoperirea dumnezeiască cea mai presus de fire?

Descoperirea dumnezeiască cea mai presus de fire se găseşte în Sfânta Scriptură şi în Sfânta Tradiţie.

29. Ce este Sfânta Scriptură?

Sfânta Scriptură sau Biblia este colecţia cărţilor numite ale Vechiului şi ale Noului Testament, scrise sub insuflarea Duhului Sfânt, într-un răstimp de aproape 1500 de ani, adică de la Moise (cca 1400 înainte de Hr.) până la autorul Apocalipsei (cca 100 după Hr.). Aceste cărţi sunt comoara cea mai preţioasă de lumină şi mântuire pe care Dumnezeu a dat-o oamenilor. Biserica le păstrează ca pe un odor de mare preţ şi le foloseşte ca pe un izvor de apă vie din care soarbe învăţătura cea dumnezeiască.

30. De ce Sfânta Scriptură se mai numeşte şi Biblie?

Cuvântul „Biblie” este de obârşie grecească şi înseamnă „cărţi” sau „carte”. „Cărţile” sau „cartea” Sfintei Scripturi şi-au păstrat de-a lungul veacurilor numele grecesc de Biblie, atât pentru că Sfânta Scriptură a fost scrisă o bună parte în limba greacă, cât şi pentru că, la început, în primele veacuri ale creştinismului, învăţătura cuprinsă în ea a fost propovăduită mai ales în graiul grecesc, aşa cum arată documentele timpului, îndeosebi Sfânta Tradiţie. Acest cuvânt, Biblie, care e cel mai întrebuinţat, atât de creştini cât şi de necreştini, înfăţişează deci Sfânta

Scriptură ca pe o carte în sine, singura care de-a lungul isteriei şi-a păstrat acest nume fără alt adaos şi pe care noi credincioşii o socotim cartea mai presus de toate celelalte cărţi, cartea cărţilor, cartea pe care, dacă n-o putem numi cea mai mare ca întindere, o putem numi cea mai preţioasă, pentru cuprinsul şi roadele ei în sufletele noastre.

31. Prin ce se deosebeşte Sfânta Scriptură de celelalte cărţi?

1) Sfânta Scriptură se poate citi cu cel mai mare folos de oricine: învăţat sau neînvăţat, din orice parte a lumii. Ea cuprinde învăţături mântuitoare şi folositoare, căci ne vorbeşte despre Dumnezeu şi despre mântuirea noastră în comuniune cu Dumnezeu prin Hristos, cu ajutorul harului Duhului Sfânt. «Iar scopul şi rostul Sfintei Scripturi este, spune Sfântul Atanasie cel Mare, acea vestire îndoită despre Mântuitorul: că el a fost pururea Dumnezeu şi Fiu, fiind Cuvântul şi strălucirea şi înţelepciunea Tatălui; şi că pe urmă, luând trup pentru noi din Fecioara Maria, Născătoarea de Dumnezeu, S-a făcut om. Iar această îndoită vestire se poate afla, urmărind-o în toată Scriptura de Dumnezeu insuflată» cum Însuşi Domnul a spus: **„Cercetaţi Scripturile,** că **ele sunt cele ce mărturisesc despre Mine”** (Ioan 5, 39)[17bis]. Ea ne învaţă apoi cum să trăim după voia lui Dumnezeu, adică bine[18], în înţelesul cel mai deplin al acestui cuvânt.

Sfânta Scriptură spune numai adevărul, căci Duhul Sfânt n-a înşelat pe slujitorii Săi, proorocii[19]. Oamenii nu puteau cunoaşte prin firea şi prin mintea lor lucruri aşa de mari şi de dumnezeieşti, ci numai printr-un dar coborât de sus asupra oamenilor sfinţi.

2) Sfânta Scriptură are o unitate desăvârşită. Acelaşi suflu dumnezeiesc se simte la citirea tuturor cărţilor ei, deşi acestea sunt deosebite între ele din punct de vedere al conţinutului şi al formei de exprimare. Fiind dată prin Sfântul Duh, Sfânta Scriptură cuprinde adevărul. Nimic nedrept sau prefăcut nu se află într-însa[20]. Sfânta Scriptură nu se contrazice[21], cum se contrazic învăţătorii şi scrierile păgâne[22]. Dacă scrierile Proorocilor sunt de acord cu Evangheliile, este pentru că toţi au vorbit insuflaţi de un singur Duh, al lui Dumnezeu[23].

3) Sfânta Scriptură are o putere covârşitoare prin care a prefăcut şi preface nenumărate suflete păcătoase în sfinţi. Sfântul Apostol Pavel zice despre deosebita putere a Sf. Scripturi: **„Cuvântul lui Dumnezeu este viu şi lucrător şi mai ascuţit decât orice sabie cu două tăişuri şi pătrunde până la despărţitura sufletului şi a duhului, dintre încheieturi şi măduvă, şi este judecător cugetelor şi gândurilor inimii”** (Evr. 4, 12). Fericitul Ieronim, mare traducător şi tâlcuitor al Sf. Scripturi, se pronunţă astfel: „Te rog spune-mi ce e mai sfânt ca acest cuvânt (al lui Dumnezeu)? Ce e mai plăcut ca această plăcere? Ce mâncări, ce feluri de miere sunt mai dulci decât cunoaşterea înţelepciunii lui Dumnezeu, decât pătrunderea în locurile Sale ascunse, decât privirea la ideea Ziditorului şi la cuvintele Stăpânului tău..., decât ca aceste cuvinte ale Stăpânului, pline de înţelepciune duhovnicească, să înveţe pe oameni! Aibă ceilalţi averile lor, beie din cupe împodobite cu pietre preţioase, strălucească în stofe de mătase..., fie neputincioşi în a-şi răpune bogăţiile prin felurite plăceri! Desfătarea noastră să stea în a medita la legea Domnului ziua şi noaptea, a bate la uşa care ni-i deschisă, a primi pâinile Sf. Treimi şi a merge pe valurile vieţii, având pe Domnul călăuză”[24].

32. Sf. Scriptură ne poate călăuzi, ea singură, pe calea mântuirii?

Sf. Scriptură nu ne poate călăuzi, ea singură, pe calea mântuirii, atât pentru că ea n-a fost dată omenirii de la început, cât şi pentru că, atunci când a fost dată, ea n-a fost singura autoritate în această privinţă, ci a avut înaintea ei şi apoi odată cu ea Sf. Tradiţie, în vatra mereu caldă a obştii religioase, sau a Bisericii. Cu mult înainte de a începe Moise să scrie

primele cărţi ale Vechiului Testament, a existat o evlavie a obştii religioase, chiar mai veche decât aceea a Patriarhilor. Cărţile Noului Testament încep să apară după mai bine de zece ani de la întemeierea Bisericii. Ele apar în sânul acesteia. Şi Biserica alege cărţile insuflate încă din veacul I după Hristos. Biserica este autoritatea hotărâtoare în această privinţă, cum şi în tâlcuirea textului biblic. Ea **„este stâlpul şi temelia adevărului”** (I Tim. 3, 15), ea ţine «canonul neclintit al adevărului »[25]. În ea lucrează Duhul Sfânt pentru păstrarea neîntinată a adevărului mântuitor. «Unde este Biserica, zice Sf. Irineu, acolo este şi Duhul lui Dumnezeu şi unde este Duhul lui Dumnezeu, acolo este Biserica şi tot harul, iar Duhul este adevărul»[26]. Iată de ce Sf. Scriptură nu poate, ea singură, să ne călăuzească pe calea mântuirii, ci numai în Biserică, împreună cu Sfânta Tradiţie.

33. Ce înţelegem prin „canonul” cărţilor Sf. Scripturi?

Prin „canonul” cărţilor Sf. Scripturi, înţelegem totalitatea cărţilor sfinte insuflate de Dumnezeu, mai precis lista acestor cărţi. Cuvântul „Canon” n-a avut acest înţeles de la început. El e împrumutat din limba ebraică, prin mijlocirea celei greceşti, şi însemna, printre altele, „dreptar” sau „regulă”. Cu aceste două înţelesuri îl găsim întrebuinţat şi în Noul Testament. Sf. Apostol Pavel, după ce dă anumite sfaturi duhovniceşti galatenilor, adaugă: „Şi câţi vor umbla după dreptarul acesta, pace şi milă asupra lor şi asupra Israielului lui Dumnezeu” (Gal. 6, 16). Se numesc, apoi, „canoane”, cu înţeles de „rânduială”, hotărârile privitoare la disciplina bisericească şi anumite părţi care intră în rânduiala slujbelor bisericeşti. Cărţile Sf. Scripturi cuprinzând „canonul” adică regula de credinţă şi de viaţă au fost numite „canoane” cu acest înţeles, dar şi cu înţelesul de totalitate sau de listă a scrierilor care conţin aceste rânduieli. Cuvântul „canon” are acest înţeles atât la vechii iudei, cât şi la primii creştini.

Există un canon al cărţilor Vechiului Testament şi un canon al cărţilor Noului Testament.

34. Cu ce condiţii au fost primite cărţile Sf. Scripturi în canonul biblic?

Cu condiţia: 1) ca învăţătura cuprinsă în ele să fie descoperită de Dumnezeu prin insuflare; şi

2) ca învăţătura descoperită în ele să fie garantată de Biserică.

Biserica garanta învăţătura aceasta pe baza vechimii şi apostolicităţii, după regula lui Tertulian, că acel lucru e mai adevărat, care e mai vechi; şi acel lucru e mai vechi, care e de la început, şi acel lucru e de la început, care vine de la Apostoli, iar de la Apostoli vine ceea ce a fost sfânt în Bisericile Apostolice[27].

35. Care sunt cărţile Vechiului Testament?

Cărţile care intră în canonul Vechiului Testament sunt:

1. Facerea
2. Ieşirea
3. Leviticul
4. Numerii
5. Deuteronomul (a doua lege)
6. Cartea lui Iosua Navi
7. Cartea Judecătorilor
8. Cartea Rut
9. Cartea întâi a Regilor (sau întâia a lui Samuil)
10. Cartea a doua a Regilor (sau a doua a lui Samuil)
11. Cartea a treia a Regilor (sau întâia a Regilor)
12. Cartea a patra a Regilor (sau a doua a Regilor)
13. Cartea întâia Paralipomena (a Cronicilor)
14. Cartea a doua Paralipomena (a Cronicilor)
15. Cartea întâi a lui Ezdra
16. Cartea lui Neemia (a doua Ezdra)
17. Cartea Esterei
18. Cartea lui Iov
19. Psalmii
20. Pildele lui Solomon
21. Ecclesiastul
22. Cântarea Cântărilor
23. Isaia
24. Ieremia
25. Plângerile lui Ieremia
26. Iezechiel
27. Daniel
28. Osea
29. Amos
30. Miheia
31. Ioil
32. Avdie
33. Iona
34. Naum
35. Avacum
36. Sofonie
37. Agheu
38. Zaharia
39. Maleahi

36. În afară de cărţile canonice mai sunt şi alte cărţi în Sf. Scriptura a Vechiului Testament?

În afară de cele 39 de cărţi canonice, Sf. Scriptură a Vechiului Testament mai cuprinde şi alte cărţi: cărţile anaghinoscomena (bune de citit), netrecute deci în rândul cărţilor canonice, dar pe care Biserica, socotindu-le folositoare şi ziditoare de suflet, le-a recomandat spre citire catehumenilor, adică celor care se pregăteau să primească credinţa creştină. De aceea ele au fost păstrate în Sf. Scriptură, după cărţile canonice. Ele sunt pline de înţelepciune duhovnicească şi de aceea Biserica le foloseşte pe unele din ele chiar la sfintele slujbe.

Acestea sunt:

1. Cartea lui Tobit
2. Cartea Iuditei
3. Cartea lui Baruh
4. Epistola lui Ieremia
5. Cântarea celor trei tineri
6. Cartea a treia a lui Ezdra
7. Cartea înţelepciunii lui Solomon
8. Cartea înţelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah (Ecclesiasticnl)
9. Istoria Susanei
10. Istoria omorârii balaurului şi a sfărâmării lui Bel
11. Cartea întâi a Macabeilor
12. Cartea a doua a Macabeilor
13. Cartea a treia a Macabeilor
14. Rugăciunea Regelui Manase

Dintre toate acestea, sunt suplimente sau adaosuri la cărţile canonice: Cântarea celor trei tineri (din cartea lui Daniel); Rugăciunea Regelui Manase (la sfârşitul cărţii a două Paralipomena sau Cronici); Psalmul 151 (necanonic, la Cartea Psalmii); Istoria Susanei şi Istoria idolului Bel şi a balaurului (suplimente sau adaosuri necanonice la cartea Daniel). Iar la cartea Esterei: Visul lui Mardoheu; Decretul lui Artaxerxes şi Rugăciunea lui Mardoheu şi a Esterei.

37. Ce cuprinde canonul cărţilor Noului Testament?

Canonul Noului Testament cuprinde 27 de cărţi şi anume:
1. Sf. Evanghelie după Matei
2. Sf. Evanghelie după Marcu
3. Sf. Evanghelie după Luca
4. Sf. Evanghelie după Ioan
5. Faptele Sfinţilor Apostoli
6. Epistola Sf. Apostol Pavel către Romani
7. Epistola I a Sf. Apostol Pavel către Corinteni
8. Epistola a II-a Sf. Apostol Pavel către Corinteni
9. Epistola Sf. Apostol Pavel către Galateni
10. Epistola Sf. Apostol Pavel către Efeseni
11. Epistola Sf. Apostol Pavel către Filipeni
12. Epistola Sf. Apostol Pavel către Coloseni
13. Epistola I a Sf. Apostol Pavel către Tesaloniceni
14. Epistola a II-a a Sf. Apostol Pavel către Tesaloniceni
15. Epistola I a Sf. Apostol Pavel către Timiotei
16. Epistola a II-a a Sf. Apostol Pavel către Timotei
17. Epistola Sf. Apostol Pavel către Tit
18. Epistola Sf. Apostol Pavel către Filimon
19. Epistola Sf. Apostol Pavel către Evrei
20. Epistola Sobornicească a Sf. Apostol Iacob
21. Epistola I Sobornicească a Sf. Apostol Petru
22. Epistola a II-a Sobornicească a Sf. Apostol Petru
23. Epistola I Sobornicească a Sf. Apostol Ioan
24. Epistola a II-a Sobornicească a Sf. Apostol Ioan
25. Epistola a III-a Sobornicească a Sf. Apostol Ioan
26. Epistola Sobornicească a Sf. Apostol Iuda
27. Apocalipsa Sf. Ioan Teologul

38. Când au fost scrise cărţile Vechiului şi Noului Testament?

Cărţile Vechiului Testament au fost scrise înainte de Hristos, într-un răstimp de peste o mie de ani (1400—400). Cărţile Noului Testament au fost scrise în veacul I, cele mai multe înainte de anul 70. Numai cărţile Sf. Ioan Evanghelistul şi Teologul au fost scrise între această dată şi sfârşitul veacului I.

39. Ce înseamnă Vechiul Testament şi ce înseamnă Noul Testament?

În vorbirea obişnuită cuvântul „Testament” înseamnă hotărârile luate de cineva în scopul de a fi respectate după moarte. Cu acest înţeles şi pe temeiul

descoperirii date prin Sf. Apostol Pavel în Epistola către Evrei (9, 15 şi urm.), Sf. Părinţi au învăţat că cele două Testamente — cel Vechi şi cel Nou — arată voinţa lui Mesia de a face moştenitori ai împărăţiei veşnice pe cei ce vor crede în El.

Când e vorba despre Sf. Scriptură a Vechiului Testament şi a Noului Testament, cuvântul „Testament" mai are şi înţeles de „legământ". El e „Legământul" dintre Dumnezeu şi om, făcut îndată după căderea acestuia, prin făgăduinţa dată de Dumnezeu primilor oameni că sămânţa femeii va zdrobi capul şarpelui. Acest legământ, pe cale de a fi uitat de oameni, a fost reînnoit faţă de Patriarhul Avraam (Fac. 12, 1—4), apoi a fost încheiat, în scris, pe muntele Sinai, între Dumnezeu şi poporul evreu (Ieş. 20). Despre acest legământ vorbeşte Sf. Apostol Pavel în Epistola către Evrei (9, 15—28).

Toate scrierile care cuprind legea şi Proorocii formează **Legământul Vechi,** adică **Testamentul Vechi,** fiindcă vorbesc despre acel Legământ, fiindcă sunt date înainte de Hristos şi-şi află împlinirea şi desăvârşirea în El.

Scrierile sfinte, date după Hristos, formează **Legământul nou,** adică **Testamentul Nou,** fiindcă vorbesc despre noua legătură făcută la Cina cea de Taină între Dumnezeu şi oameni. „legea cea nouă", adusă lumii de Domnul nostru Iisus Hristos (Matei 26, 28).

Sf. Apostol Pavel arată în chip lămurit învăţătura despre cele două Testamente. Vorbind despre jertfa Mântuitorului, el zice: „Şi pentru aceasta El (Hristos) este Mijlocitorul unui nou testament, ca prin moartea suferită spre răscumpărarea greşelilor de sub întâiul testament, cei chemaţi să ia făgăduinţa moştenirii veşnice. Căci unde este testament, trebuie neapărat să fie vorba despre moartea celui ce a făcut testamentul. Căci un testament ajunge temeinic după moarte, fiindcă nu are nici o putere câtă vreme trăieşte cel ce I-a făcut. **De** aceea, nici cel dintâi n-a fost sfinţit fără sânge" (Evr. 9, 15—18).

40. Ce înseamnă „Evanghelie"?

„Evanghelie" înseamnă „veste bună". Cuprinsul ei a adus şi aduce lumii vestea bună care mângâie sufletele: venirea Mântuitorului, profeţită de Vechiul Testament, apoi învăţătura, faptele, patimile, moartea şi slăvita Lui înviere, înălţarea la cer, — toate având loc pentru mântuirea lumii.

41. Ce înseamnă „Apostol"?

Cuvântul ,,Apostol" înseamnă „trimis". El priveşte în primul rând pe cei doisprezece Apostoli, care au fost trimişi la propovăduire de însuşi Domnul nostru Iisus Hristos. Aceştia sunt: Petru şi Andrei, Iacob şi Ioan, Filip şi Bartolomeu, Toma şi Matei, Iacob al lui Alfeu şi Levi ce se zice Tadeu, Simon Zilotul şi Iuda Iscarioteanul (Matei 10, 2—4; Luca 6, 14—15; Fapte 1, 13). Acesta din urmă, după trădarea şi moartea Mântuitorului, a fost înlocuit cu Matia (Fapte 1, 16, 23—26). „Apostol", în înţelesul plin al cuvântului, este şi Sf. Pavel, chemat în chip minunat pe drumul Damascului. „Apostoli" sunt şi cei şaptezeci (şi doi), a căror misiune e descrisă pe larg la Sf. Evanghelist Luca (10, 1—24), apoi cei trecuţi de Sf. Apostol Pavel în lista celor învredniciţi de darurile duhovniceşti (I Cor. 12, 28), cei notaţi în Scrierile Părinţilor Apostolici[28] şi, în înţeles mai larg, mulţi din cei care, mai târziu, au contribuit la creştinarea popoarelor păgâne.

42. Avem dovezi din Sf. Scriptură despre insuflarea dumnezeiască a cărţilor Vechiului şi Noului Testament?

Avem dovezi clare despre insuflarea dumnezeiască a Sf. Scripturi. (Vezi: Despre V.T. Ieş. 4, 12; II Regi 23, 2; Isaia 6, 1—8; 8, 1; Avacum 2, 2 şi altele). Iisus Hristos numeşte Vechiul Testament cuvântul lui Dumnezeu (Marcu 7, 13). El e descoperirea neamurilor (Luca 2, 32; Evr. 1, 1—2). El descoperă pe Dumnezeu (Matei 11, 27; Ioan 17, 6—8; I Ioan 5, 20). Evanghelia e revelaţia lui Dumnezeu (I Cor. 2, 9—10; 11, 23; 15, 3; Gal. 1, 11—12; Efes. 1, 17).

Astfel, Sf. Apostol Pavel ne învaţă că **„toată Scriptura este de Dumnezeu insuflată şi de folos spre învăţătură, spre mustrare, spre îndreptare, spre înţelepţirea cea întru dreptate”** (II Tim. 3, 16). Sf. Apostol Petru ne arată, la rându-i, că **„niciodată proorocia nu s-a făcut din voia omului, ci oamenii cei sfinţi ai lui Dumnezeu au grăit purtaţi fiind de Duhul Sfânt”** (II Petru 1, 21).

Insuflarea dă Sf. Scripturi autoritate dumnezeiască. Este ceea ce întăreşte Mântuitorul când zice despre Legea Vechiului Testament: „**Amin zic vouă: Înainte de a trece cerul şi pământul o iotă sau o cirtă din Lege nu va trece până ce vor fi toate”** (Matei 5, 18).

Cărţile Noului Testament s-au scris sub inspiraţia Duhului Sfânt pe care le-au primit autorii lor, adică Sfinţii Apostoli şi Ucenicii lor. În clipa arătării către Apostoli, după înviere, Mântuitorul le spune: **„Luaţi Duh Sfânt”** (Ioan 20, 22), iar în momentul despărţirii de aceiaşi Apostoli, El le porunceşte: **„Mergând, învăţaţi toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sf. Duh”** (Matei 28, 19); „Că **nu voi sunteţi care vorbiţi, ci Duhul Tatălui vostru este care grăieşte întru voi”** (Matei 10, 20); **„Dar Mângâietorul, Duhul Sfânt, pe Care îl va trimite Tatăl, în numele Meu, Acela vă va învăţa pe voi toate şi ,vă va aduce aminte toate cele ce v-am spus Eu”** (Ioan 14, 26).

43. Avem şi alte dovezi despre insuflarea Sf. Scripturi?

Avem dovezile păstrate de Sf. Tradiţie. În adevăr, mulţi Părinţi şi Scriitori bisericeşti dau mărturie despre insuflarea Sf. Scripturi. Astfel, Sf. Irineu spune că Scriptura e desăvârşită fiindcă e insuflată de Cuvântul şi de Duhul lui Dumnezeu[29]. Gura Domnului, Duhul Sfânt, a rostit cuprinsul Sf. Scripturi, declară Clement Alexandrinul[30].

44. Ce este insuflarea dumnezeiască?

Insuflarea sau inspiraţia dumnezeiască este acea înrâurire specială a lui Dumnezeu asupra autorului sfânt prin care: 1) mintea lui se luminează în mod excepţional prin lucrarea Duhului Sfânt, primind o putere de pătrundere în tainele adevărurilor dumnezeieşti şi căreia i se comunică în parte şi adevăruri noi, la care n-ar fi putut ajunge niciodată cu puterile proprii, iar voia sa se întăreşte pentru a se hotărî şi persista în cele bune; 2) aghiograful este îndemnat să scrie ceea ce ştie şi ceea ce i se va comunica, ca de sus; şi 3) aghiograful este ajutat să nu cadă în vreo greşeală. Atenagora spune că Duhul Sfânt se serveşte de gura Proorocilor ca de un organ, aşa cum flautistul suflă într-un flaut[31]. Sf. Ipolit lămureşte că Proorocii vorbeau numai puşi în mişcare de Cuvântul (Logosul), Care se unea cu ei şi Care, asemenea obiectului cu care se atinge chitara, îi făcea să vestească lucrurile voite de Dumnezeu[33]. Insuflarea ne-o arată limpede Teofil al Antiohiei, în lămurirea pe care o dă în această privinţă: «Profeţii care istorisesc facerea lumii n-au fost de faţă

atunci, dar era de faţă înţelepciunea lui Dumnezeu, cea care era în El, şi Cuvântul cel Sfânt al Său, Care este totdeauna împreună cu El. Acest Cuvânt, fiind Duhul lui Dumnezeu, Începutul, Înţelepciunea şi Puterea Celui Prea înalt, S-a coborât asupra Profeţilor şi, prin ei, a vorbit despre facerea lumii şi despre toate celelalte. Cuvântul lui Dumnezeu S-a folosit de Moise ca de un organ»[33]. În marea Sa înţelepciune, Dumnezeu vorbeşte prin oameni, asemenea oamenilor[34], spre a se face înţeles.

45. Sf. Scriptură poate fi înţeleasă uşor?

Nu. Înţelegerea Sfintei Scripturi nu este la îndemâna fiecăruia dintre noi, oamenii, fiindcă adevărurile pe care ea ni le prezintă sunt mai presus de mintea noastră omenească, sunt adevăruri dumnezeieşti care se adresează celor credincioşi şi cu viaţă duhovnicească. De altfel, ea însăşi mărturiseşte că tâlcuirea ei nu e lucru uşor. La întrebarea pe care

Filip o pune famenului etiopian, care citea din proorocia lui Isaia, dacă înţelege ce citeşte, cel întrebat răspunde: **„Cum aş putea, de nu mă va călăuzi cineva?”** (Fapte 8, 31). Sf. Apostol Petru scrie astfel despre Epistolele Sf. Apostol Pavel: **„în toate epistolele sale sunt unele lucruri cu anevoie de înţeles, pe care cei neînvăţaţi şi neîntăriţi le răstălmăcesc, ca** şi pe **celelalte Scripturi, spre a lor pierzare”** (II Petru 3, 16). Cele 176 de versete ale Psalmului 118 sunt nu numai o laudă sinceră a Legii Domnului, ci şi o rugăciune neîntreruptă pentru dobândirea adevăratei ei înţelegeri.

Sf. Părinţi şi Scriitori bisericeşti au arătat, în repetate rânduri, greutăţile întâmpinate pentru înţelegerea Sf. Scripturi. Origen spune că înţelesul Scripturii nu se descoperă de la început cititorilor, mai ales celor necunoscători în lucrurile dumnezeieşti, sau care sunt necredincioşi ori nevrednici. Nu e de mirare, zice el, fiindcă înţelesul Scripturii e un lucru Supraomenesc[35]. Puţinătatea înţelegerii noastre nu poate pătrunde strălucirea dogmelor[36]. Aceasta e una din cauzele principale ale căderii în erezie[37]. Fericitul Augustin ne recomandă ca părţile neînţelese din Scriptură să le apropiem de altele, care sunt clare, spre a le pătrunde unele prin altele[38]. Sf. Ioan Damaschin ne îndeamnă ca: «dacă citim o dată, de

două ori, şi nu înţelegem ce citim, să nu ne trândăvim, ci să stăruim, să medităm, să întrebăm. Căci spune Scriptura: **„Întreabă pe tatăl tău şi-ţi va da de ştire, întreabă pe bătrâni şi-ţi vor spune”** (Deut. 32, 7). Cunoştinţa nu este a tuturor»[39].

46. Cum trebuie interpretată sau înţeleasă Sf. Scriptură?

Sf. Scriptură cuprinde trei înţelesuri:

1. Înţelesul după **literă, obştesc, sau istoric;**
2. Înţelesul **mai înaintat** sau sufletesc;
3. Înţelesul **duhovnicesc.**

Origen, care e izvoditorul acestor trei trepte ale tălmăcirii Sf. Scripturi, susţine că înţelesul cărţilor insuflate se împarte după cele trei feluri de credincioşi aflători în Biserică: cei simpli, cei înaintaţi şi cei desăvârşiţi. «Cei simpli să-şi întărească (sufletul) ca din trupul Scripturii (numim acest înţeles după literă, obştesc şi istoric); dacă însă unii au început să înainteze ceva şi pot să privească un

lucru mai pe larg, să-şi întărească (sufletul) ca din sufletul Scripturii; iar cei care sunt desăvârşiţi şi asemenea acelora despre care Apostolul zice: **„Iar înţelepciunea o propovăduim la cei desăvârşiţi; dar nu înţelepciunea acestui veac, nici a stăpânitorilor acestui veac, care sunt pieritori, ci propovăduim înţelepciunea lui Dumnezeu ascunsă, pe care Dumnezeu a rânduit-o mai înainte de veci spre slava noastră”** (I Cor. 2, 6—7), aceia să se întărească din însăşi legea duhovnicească, care cuprinde umbra bunurilor viitoare”-. Acelaşi Origen declară că înţelesul duhovnicesc este cel mai înalt şi trebuie pus înaintea celui material sau istoric[40]. Tâlcuirea dreaptă a Sf. Scripturi e însă aceea care ţine seama de toate cele trei înţelesuri şi le foloseşte potrivit cu ideile, persoanele şi faptele biblice, cum au făcut cei mai mulţi din Sfinţii Părinţi. Sf. Ioan Gură de Aur zice: «Să nu citiţi literele în chip simplu, ci să cercetaţi ideile. Dacă cineva se opreşte numai asupra cuvintelor şi nu cercetează nimic mai mult decât cele scrise, multe greşeli va săvârşi[41].

47. Ce se cere pentru tâlcuirea dreaptă a Sf. Scripturi?

Tâlcuirea dreaptă a Sf. Scripturi cere:

1. O viaţă curată şi înflorită de virtuţi;
2. Cunoaşterea voii dumnezeieşti prin studiul îndelungat şi smerit al Descoperirii dumnezeieşti;
3. Cunoaşterea învăţăturii Bisericii şi a Sf. Tradiţii.

În privinţa curăţiei vieţii, Sf. Maxim Mărturisitorul spune: «Cunoştinţa întocmai a cuvintelor Duhului se descoperă numai celor vrednici cu Duhul, adică numai acelora care printr-o îndelungată cultivare a virtuţilor, curăţindu-şi mintea de funinginea patimilor, primesc cunoştinţa celor dumnezeieşti, care se întipăreşte şi se aşază în ei, de la prima atingere, asemenea unei feţe într-o oglindă curată şi străvezie»[42].

Viaţa potrivită Duhului duce la cunoaşterea voii dumnezeieşti arătată în Sf. Scriptură. Duhul din noi recunoaşte Duhul din Sf. Scriptură, cum observă Mântuitorul însuşi: **„De va voi cineva să facă voia Lui (Dumnezeu), va cunoaşte despre învăţătura aceasta dacă este de la Dumnezeu sau dacă Eu vorbesc de la Mine însumi”** (Ioan 7, 17).

Se cuvine să citim Sf. Scriptură cu smerenie, ca pe Cuvântul lui Dumnezeu, cerându-I mai înainte ajutorul ca s-o înţelegem şi având dorinţa caldă de a ne lumina fiinţa prin cuprinsul ei. Atunci când, din pricina puţinătăţii înţelegerii noastre, nu pricepem anumite învăţături din ea, să rugăm pe preot să ne tâlcuiască acele învăţături.

Cunoaşterea adâncă a învăţăturii Bisericii şi a Tradiţiei îmbogăţeşte duhul tâlcuirii celei adevărate. O astfel de cunoaştere ajută mult la înţelegerea dreaptă a Sf. Scripturi. Lipsa de temeinică şi adâncă înţelegere a Bibliei, precum şi lipsa legăturii strânse cu Sf. Tradiţie, duce la eresuri şi rătăciri, aspru mustrate de Însuşi Mântuitorul când zice: „Vă rătăciţi, **neştiind Scripturile, nici puterea lui Dumnezeu”** (Matei 22, 29).

DESPRE SFÂNTA TRADIŢIE

48. Ce este Sfânta Tradiţie?

Sf. Tradiţie sau Sf. Predanie este învăţătura dată de Dumnezeu prin viu grai Bisericii şi din care o parte s-a fixat în scris mai târziu. Ca şi Sf. Scriptură, Sf. Tradiţie cuprinde Descoperirea dumnezeiască trebuitoare mântuirii noastre. Ea este viaţa Bisericii în Duhul Sfânt, sau permanenta prezenţă a Duhului Sfânt în viaţa Bisericii.

49. Când a luat naştere Sf. Tradiţie? Înainte de Sf. Scriptură, odată cu aceasta sau după ea?

Sf. Tradiţie a luat naştere înainte de Sf. Scriptură. În înţelepciunea Sa, Dumnezeu a voit ca adevărurile Descoperirii dumnezeieşti să fie date întâi prin viu grai, spre a fi uşor înţelese şi primite. Dacă învăţătura dumnezeiască s-ar fi dat de la început în scris, credinţa nu s-ar fi răspândit cu aceeaşi uşurinţă şi putere ca prin viu grai, cu care e înzestrat tot omul. Credinţa se dobândeşte şi se întăreşte, la cei mai mulţi oameni, îndeosebi prin viu grai. Sf. Apostol Pavel spune: **„Credinţa este din auzire, iar auzirea prin cuvântul lui Hristos”** (Rom. 10, 17).

50. Cum a luat naştere Sf. Tradiţie?

La începutul Bisericii, învăţătura a venit de la Dumnezeu prin Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat. Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, era astfel învăţătura şi predica vie. Prin, predica lor, Apostolii s-au făcut şi ei vestitori ai adevărului. Ei puneau la temelia credinţei lor, şi a acelora pe care-i converteau, aceeaşi Evanghelie ieşită din plinătatea cunoaşterii vieţii dumnezeieşti de către Hristos, cu Care Apostolii petrecuseră împreună şi în care trăiau acum. Sf. Apostol Pavel arată că predica apostolică este însuşi cuvântul lui Iisus Hristos, rostit prin gura Sf. Apostoli: **„Cum dar vor chema numele Aceluia în Care încă n-au crezut? Şi cum vor crede în Acela, de Care n-au auzit? Şi cum vor auzi fără de propovăduitori? Şi cum vor propovădui de nu vor fi trimişi?... Deci, credinţa este din auzire, iar auzirea, prin cuvântul lui Hristos”** (Rom. 10, 14—17).

Însuşi Mântuitorul a poruncit Sf. Apostoli să propovăduiască prin viu grai: **„Drept aceea, mergând, învăţaţi toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, învăţându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă”** (Matei 28, 19—20; Marcu 16, 15; Luca 9, 2). Sf. Apostoli înşişi ne încredinţează în scrierile lor că ei n-au scris în cărţile lor decât o mică parte din câte au primit de la învăţătorul lor. Sf. Ioan, Ucenicul prea iubit al Mântuitorului, sfârşeşte Evanghelia sa cu aceste cuvinte: **„Dar sunt şi alte multe lucruri pe care le-a făcut Iisus, şi care, dacă s-ar fi scris cu de-amănuntul, cred că nici lumea aceasta n-ar fi cuprins cărţile ce s-ar fi scris”** (Ioan 21, 25). Acelaşi Evanghelist Ioan declară într-una din Epistolele sale: **„Multe având a vă scrie, n-am voit să le scriu pe hârtie şi cu cerneală, ci nădăjduiesc să vin la voi şi să vorbesc gură către gură, ca bucuria noastră să fie deplină”** (II Ioan 1, 12).

Mântuitorul însuşi n-a lăsat nimic scris şi nici n-a poruncit Sfinţilor Apostoli să scrie, ci să propovăduiască prin viu grai (Matei 28, 19—20).

51. Ce este Tradiţia Apostolică?

Învăţătura încredinţată de Hristos, prin viu grai, Sfinţilor Apostoli poartă numele de **Tradiţie Apostolică.** Din această Tradiţie, sau cu ajutorul ei, s-a dezvoltat **Tradiţia bisericească.**

52. Cum s-a dezvoltat Tradiţia bisericească?

Sfinţii Apostoli au primit învăţătura dumnezeiască de la Mântuitorul, iar Biserica a primit-o de la Sf. Apostoli[43], care au dat-o primilor episcopi, iar aceştia, celor de după ei, până azi. Tradiţia, zice Sf. Irineu, a ajuns până la noi prin grija Bisericii, fără a se născoci scrieri, căci ea este o practică foarte deplină, neprimind nici adaos, nici micşorare. Fericitul Augustin spune că adevărurile Tradiţiei care se păstrează pe întreg pământul, au fost încredinţate fie de Sf. Apostoli, fie de Sinoadele ecumenice[44]. Ceea ce ţine Biserica Universală şi n-a fost stabilit prin Sinoade, ci a fost totdeauna păstrat, a fost dat prin autoritatea apostolică[45]. Este deci o Tradiţie Apostolică şi este o Tradiţie bisericească, în strânsă legătură una cu alta, cea din urmă avându-şi obârşia şi dreptarul în prima. Semnul adevăratei Tradiţii este neîntreruperea. «Marii (teologi) ai lumii, zice Augustin, au ţinut ce au găsit în Biserică. Ce au învăţat de la înaintaşii lor, au învăţat şi ei pe alţii. Ce au primit de la părinţi, aceea au dat fiilor[46]. De aceea trebuie crezut numai acel adevăr de credinţă care nu se depărtează întru nimic de Tradiţia Apostolică şi Bisericească[47].

53. Ce legătură este între Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie?

Sf. Scriptură e rodul lucrării Sfântului Duh, crescut în pomul Tradiţiei. Sf. Scriptură e punerea în scris numai a unei părţi din toată învăţătura dată de Mântuitorul prin viu grai, adică din Tradiţie. Astfel, între ele e o legătură atât de strânsă, încât cu greu s-ar putea face o deosebire între cuprinsul uneia şi al celeilalte. Mărturiile lor se sprijină unele pe altele şi amândouă alcătuiesc comoara unuia şi aceluiaşi aşezământ dumnezeiesc şi omenesc: Biserica.

Sf. Tradiţie întregeşte Sf. Scriptură prin tâlcuirea adevărată. Numai tâlcuirea dată de Sf. Tradiţie este adevărată, adică profetică şi apostolică şi primită de Biserică, pentru textul Sf. Scripturi. În al doilea rând, trebuie să ne servim de Tradiţie, pentru că nu toate pot fi luate din Dumnezeiasca Scriptură. Sf. Apostoli ne-au transmis învăţătura Mântuitorului atât pe calea Sfintei Scripturi, cât şi pe calea Tradiţiei Apostolice[48]. Cuvintele Sf. Apostol Pavel: **„Aşadar, fraţilor, staţi neclintiţi şi ţineţi predaniile pe care le-aţi învăţat fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră”.** (II Tes. 2, 15), Sf. Ioan Gură de Aur le tâlcuieşte astfel: «De aci e limpede că (Apostolul) nu le-a dat toate în scris, ci multe pe cale nescrisă. Şi cele scrise şi cele nescrise sunt deopotrivă vrednice de credinţă, încât socotim Tradiţia Bisericii vrednică de crezare. E tradiţia, nu cerceta mai mult »[49].

54. Sf. Tradiţie aparţine credinciosului în parte, sau Bisericii întregi?

Ca viaţă în Duhul Sfânt, Sf. Tradiţie aparţine întregii Biserici. Credinciosul şi-o însuşeşte în măsura în care vieţuieşte în Biserică şi participă la viaţa Bisericii prin lucrarea Duhului Sfânt. Aşa ne-o spune Sf. Scriptură, aşa ne-o spun şi Sf. Părinţi. Sf. Apostol Pavel declară: **„Au nu ştiţi că sunteţi templu al lui**

Dumnezeu şi că Duhul lui Dumnezeu locuieşte în voi? Dacă va strica cineva templul lui Dumnezeu, pe acela îl va strica Dumnezeu, pentru că sfânt este templul lui Dumnezeu, care sunteţi voi” (I Cor. 3, 16—17). Cine strică templul, adică Biserica lui Dumnezeu, acela nu se află în Sf. Tradiţie. Sf. Irineu, la rându-i, ne învaţă: «Duhul este chezăşia nestricăciunii, întărirea credinţei noastre, scara de înălţare la Dumnezeu. Unde este Biserica, acolo e şi Duhul lui Dumnezeu.

Unde e Duhul lui Dumnezeu, acolo e şi Biserica şi plinătatea harului. Iar Duhul este adevărul»[50]. Ereticii nefiind în Tradiţie nu sunt nici în Biserică, şi, dimpotrivă, nefiind în Biserică, nu sunt nici în Tradiţie; ei nu trăiesc în comuniunea de viaţă a Duhului lui Dumnezeu şi nu sunt în Hristos.

55. Ce legătură este între Biserică şi Sf. Tradiţie?

Biserica păstrează Tradiţia, iar Tradiţia uneşte şi întăreşte Biserica. După moartea ultimului Apostol, viaţa în Duhul nu s-a împuţinat, căci Mântuitorul făgăduieşte Apostolilor şi urmaşilor acestora că va fi cu ei până la sfârşitul veacurilor şi Duhul Sfânt îi va ajuta să înţeleagă tot adevărul şi să-l apere neştirbit (Ioan 16, 13). De aceea Sf. Tradiţie s-a numit şi ţinerea de minte vie a Bisericii. Tradiţia fiind viaţa Bisericii, Biserica e spaţiul Tradiţiei.

56. Care e rolul Bisericii faţă de Descoperirea dumnezeiască şi deci şi faţă de Sf. Tradiţie?

Biserica e păzitoarea, tâlcuitoarea şi propovăduitoarea fără greş a Descoperirii dumnezeieşti şi, prin aceasta, şi a Tradiţiei. Ea păstrează şi susţine unitatea şi identitatea credinţei. Sf. Irineu ne dă amănunte preţioase în această privinţă: «Biserica, zice el, după ce a primit, cum am spus, această propovăduire şi această credinţă, măcar că e răspândită în toată lumea, le păstrează cu grijă, ca şi cum ar locui într-o singură casă. De asemenea ea crede Apostolilor şi Ucenicilor acestora, ca şi cum ar avea un singur suflet şi aceeaşi inimă. Ea predică acestea în armonie cu Apostolii, învaţă şi transmite ca şi cum ar avea o singură gură. Deşi în lume limbile sunt deosebite, puterea Tradiţiei e una şi aceeaşi. După cum soarele, zidirea lui Dumnezeu, e unul şi acelaşi în toată lumea, tot aşa şi propovăduirea adevărului se arată pretutindeni şi luminează pe toţi oamenii care vor să vină la cunoştinţa adevărului. Nici cel tare în cuvânt dintre Întâistătătorii Bisericilor nu va spune altceva, decât aceste învăţături, căci nimeni nu este mai presus de învăţătorul său (Matei 10, 24; Luca 6, 40), nici cel slab în cuvânt nu va împuţina Tradiţia. Credinţa fiind una şi aceeaşi, nici cel care e în stare să vorbească mult despre ea nu o sporeşte, nici cel ce vorbeşte mai puţin nu o împuţinează»[51]. Biserica stă pe Tradiţia Apostolilor şi o mărturiseşte ca aflându-se pretutindeni, în viaţa şi lucrarea ei. Prin. episcopii aşezaţi de către Apostoli şi urmaşii acestora, Tradiţia se înfăţişează ca universală şi neîntreruptă[52]. Clement Romanul, care a cunoscut personal pe Sf. Apostoli Petru şi Pavel, **«avea Tradiţia în faţa ochilor»**[53]**.**

Cu ocazia neînţelegerilor din Biserica de la Corint, el a înnoit credinţa şi Tradiţia pe care le primise de curând de la Apostoli[54]. Sf. Policarp e un exemplu viu al Tradiţiei pe care a primit-o de la Apostoli, care l-au făcut episcop în Smirna, şi care a avut legături cu mulţi dintre cei care au văzut pe Hristos. El a propovăduit totdeauna lucrurile pe care le-a învăţat de la Apostoli[55]. Biserica are un tezaur

bogat, în care Apostolii au adunat toate cele ale adevărului şi din care oricine poate să-şi ia băutura vieţii.

57. Unde se află cuprinsă Sf. Tradiţie?

Desigur, ca formă de transmitere a Revelaţiei dumnezeieşti supranaturale, Sfânta Tradiţie, sau Tradiţia apostolică, are drept conţinut întreaga învăţătură a Apostolilor, primită de ei prin viu grai de la Hristos însuşi în timpul celor trei ani şi jumătate de activitate publică a Lui. În cuprinsul Tradiţiei apostolice intră şi o serie de structuri harice ale Bisericii întemeiate de Hristos şi care vin de la Hristos prin Sfinţii Săi Apostoli: Sfintele Taine, toate ierurgiile şi ierarhia bisericească sacramentală cu cele trei trepte harice care ţin de constituţia teandrică a Bisericii, precum şi anumite orânduieli privind viaţa Bisericii şi viaţa membrilor ei.

Cărţile Noului Testament conţin şi constituie Tradiţia apostolică, dar nu o epuizează, căci multe altele a săvârşit Hristos, care s-au transmis mai departe numai pe cale orală în Biserică (Matei 28, 20; Ioan 20, 30—31; 31, 25), adică prin cei îmbrăcaţi cu puterea Duhului Sfânt spre a fi iconomi ai Tainelor lui Dumnezeu (I Cor. 4, 1).

Într-un răstimp de opt veacuri, conţinutul Sfintei Tradiţii, adică al Tradiţiei apostolice, a fost fixat de Biserică în opt izvoare şi anume:

1. Simbolurile de credinţă (cel zis „apostolic” sau „roman”, folosit astăzi de Biserica Romano-Catolică şi de Bisericile Protestante; simbolul **niceo-constantinopolitan** — alcătuit la sinoadele ecumenice I de la Niceea (325) şi II de la Constantinopol (381), **singurul folosit în Biserica Ortodoxă** şi, alternativ cu cel „roman”, în Biserica Romano-Catolică, şi uneori la protestanţi; şi cel „atanasian”, folosit în Biserica Anglicană);

2. Cele 85 de canoane apostolice;

3. Definiţiile dogmatice şi canoanele celor 7 sinoade ecumenice şi ale celor 9 sinoade particulare (aprobate de sinodul Trulan);

4. Mărturisirile de credinţă ale martirilor;

5. Definiţiile dogmatice împotriva ereziilor;

6. Scrierile Sfinţilor Părinţi;

7. Cărţile de slujbă ale Bisericii şi

8. Mărturiile istorice şi arheologice referitoare la credinţa creştină apostolică.

58. Tradiţia e schimbătoare sau neschimbătoare?

Aluatul Împărăţiei lui Dumnezeu e amestecat cu frământătura omenească şi ce e neschimbător stă la un loc cu ce e schimbător şi trecător. Păzind ce trebuie, Biserica rămâne de-a pururi aceeaşi şi viaţa ei în Duhul nu cunoaşte adăugire sau micşorare. Tradiţia, fiind curentul de viaţă al Bisericii, stă în strânsă legătură cu valorile şi năzuinţele spre desăvârşire ale credincioşilor.

Credinţa şi morala creştină sunt neschimbătoare, ca roade ale Descoperirii dumnezeieşti, iar Biserica a lucrat continuu pentru desăvârşirea sufletească a credincioşilor, aşa cum ne-o dovedeşte istoria Bisericii încă de la apariţia creştinismului. Prin urmare, „Tradiţia”, în înţelesul creştin, nu înseamnă

încremenire în forme moarte omeneşti, ci numai păstrarea nestricată a adevărului Descoperirii dumnezeieşti, izvor nesecat de desăvârşire.

59. În ce înţeles, anume, se poate vorbi despre progresul Sf. Tradiţii?

Progresul Sf. Tradiţii înseamnă dezvoltarea şi adâncirea acesteia. «Progresul pentru fiecare lucru, zice Vicenţiu de Lerin, înseamnă dezvoltarea acestui lucru din sine însuşi. E cazul cu inteligenţa, cu ştiinţa, cu înţelepciunea; fiecare din acestea se dezvoltă numai în felul propriu. În cazul religiei, dogma se poate dezvolta numai în ea însăşi, în acelaşi înţeles, în aceeaşi idee. Religia poate imita felul de dezvoltare al corpurilor, care deşi cu înaintarea anilor îşi dezvoltă funcţiunile, ele rămân, totuşi, ceea ce erau... Se poate adăuga formă, înfăţişare, distincţie, totuşi firea fiecărui gen rămâne aceeaşi»[56]. Prin dezvoltarea şi adâncirea Tradiţiei, deci, noi căpătăm o înţelegere din ce în ce mai limpede a învăţăturilor descoperite de Dumnezeu. Aceste învăţături ajung a fi formulate de Biserică în mod solemn în Sinoadele ecumenice sau prin propovăduire constantă a aceloraşi adevăruri dumnezeieşti, în „Dogme", care sunt scurte formule de credinţă, propovăduite în Biserică spre mântuirea noastră.

60. Ce condiţie se cere pentru ca un adevăr de credinţă să fie formulat în Dogmă?

Adevărul de credinţă trebuie să fie cuprins în Descoperirea dumnezeiască, adică în Sf. Scriptură şi în Sf. Tradiţie.

61. Când Sinoadele ecumenice nu se mai adună, cum deosebim învăţătura adevărată de cea mincinoasă?

De la ultimul Sinod ecumenic (787) până astăzi, oamenii învăţaţi ai Bisericii Ortodoxe au cercetat cu atenţie Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie şi au scos din ele învăţăturile trebuitoare şi adevărate pe care totdeauna le-au înfăţişat în opoziţie cu cele mincinoase. Aceste învăţături adevărate au fost, apoi, aprobate în cea mai mare parte de Sinoadele Bisericilor Ortodoxe care le-au formulat în „Mărturisiri de Credinţă", călăuze vrednice de toată încrederea. În clipele grele ale vieţii Bisericii, Sinoadele a toată Ortodoxia sunt crainicii adevărului dumnezeiesc. Când împrejurări deosebite împiedică adunarea unor astfel de Sinoade, este de ajuns consimţirea tuturor Bisericilor Ortodoxe la primirea unui adevăr de credinţă, sau de viaţă, pe temeiul sigur al Sf. Scripturi şi al Sf. Tradiţii.

62. Care e datoria noastră principală faţă de Sf. Tradiţie?

Să păstrăm cu sfinţenie şi neatins cuprinsul ei la fel cu acela al Sf. Scripturi, aşa cum au făcut Părinţii din cele mai vechi timpuri. Iată sfatul Sf. Vasile cel Mare în această privinţă: «Unele dintre dogmele şi propovăduirile păstrate de Biserică le avem din învăţătura scrisă, pe altele însă le-am primit din Tradiţia Apostolilor, transmise în taină. Amândouă aceste categorii au aceeaşi autoritate pentru evlavie. Nimeni nu va spune cuvânt împotriva acestora, pentru că nimeni nu cunoaşte cât de cât aşezămintele bisericeşti. Dacă am încerca să înlăturăm obiceiurile nescrise, ca neavând mare importanţă, nu ne-am da seama că am păgubi Evanghelia în

părţile ei principale; mai mult, am restrânge propovăduirea la numele ei gol. De pildă, (ca să pomenesc lucrul cel dintâi şi foarte obştesc) cine a învăţat prin scris ca acei care nădăjduiesc în numele Domnului nostru Iisus Hristos să se însemne cu semnul crucii? Ce scriere ne-a învăţat să ne întoarcem spre Răsărit atunci când ne rugăm? Ce sfânt ne-a lăsat în scris cuvintele de chemare a Sf. Duh pentru prefacerea pâinii Euharistiei şi a Paharului binecuvântării? Nu ne mulţumim cu cele pe care le menţionează Apostolul sau Evanghelia, ci spunem unele lucruri înainte, altele pe urmă, ca având mare putere pentru taină şi pe care le luăm din învăţătura nescrisă. Noi binecuvântăm apa Botezului şi untdelemnul Ungerii, ba încă şi pe cel ce se botează. Din ce scrieri? Nu din Tradiţia tăcută şi tainică? Ce cuvânt scris ne-a învăţat ungerea însăşi cu untdelemn? Iar cufundarea omului de trei ori, de unde este? Celelalte câte sunt în legătură cu Botezul, lepădarea de satana şi de îngerii lui, din ce scriere sunt? Nu sunt, oare, din această învăţătură nepublicată şi secretă pe care Părinţii noştri au păstrat-o sub tăcere, fără iscodire, ca unii care învăţaseră bine acel lucru: păstrarea în tăcere a măreţiei sfinte a Tainelor?... La fel Apostolii şi Părinţii care au stabilit la început cele în legătură cu Biserica au păstrat taina lor în ascuns şi în tăcere demnitatea lor .. .»[57]. Iar Sf. Ioan Damaschin zice: «În Sf. Scriptură, nu se pomenesc cele întâmplate la moartea Sfintei Născătoare de Dumnezeu Maria. Dar acestea se istorisesc în cea mai veche şi adevărată Tradiţie, care ne spune că în momentul slăvitei ei adormiri, toţi Sfinţii Apostoli, care colindau lumea în vederea mântuirii, s-au adunat la Ierusalim venind prin văzduh. Aici ei au avut o viziune cu îngeri şi au ascultat melodia dumnezeiască a puterilor cereşti etc. »[58].

Botezarea copiilor mici e o tradiţie apostolică[59]. Aceste lucruri se ştiu prin grija aleasă şi evlavia caldă cu care le-a păstrat Sf. Tradiţie şi pe care, la rândul nostru, se cuvine să le păzim cu aceeaşi grijă şi evlavie spre a le da mai departe celor ce vor veni după noi.

63. Care sunt condiţiile sau semnele adevăratei Tradiţii?

Iată cum lămureşte Vincenţiu de Lerin aceste semne: «În Biserica Universală trebuie mare grijă, ca acel lucru să-l ţinem, care a fost crezut pretutindeni, totdeauna, de toţi... Lucrul acesta va fi aşa, dacă urmăm universalitatea, vechimea şi consensul. Vom urma universalitatea în chipul acesta, anume, dacă mărturisim că singură această credinţă este adevărată, pe care întreaga Biserică o mărturiseşte pe pământ. Vom urma vechimea dacă nu ne depărtăm deloc de acele înţelesuri, pe care se ştie că le-au practicat sfinţii înaintaşi şi Părinţii noştri. Vom urma şi consensul, dacă, **chiar** în vechime, ţinem definiţiile şi părerile tuturor sau aproape ale tuturor preoţilor şi învăţătorilor deopotrivă»[60]. Tradiţia trebuie să vină de la Apostoli. Aşa înţelegem vechimea ei. Ea trebuie să fi fost totdeauna şi pretutindeni în Biserică, fără schimbare.

64. Prin ce mijloace statorniceşte Biserica adevărurile de credinţă dezvoltate de-a lungul Tradiţiei?

Biserica statorniceşte aceste adevăruri prin hotărârile (canoanele) **Sinoadelor ecumenice** şi prin **Cărţile simbolice.** Definiţiile date la Sinoadele ecumenice ies dintr-un material bogat frământat de Tradiţie, zeci sau sute de ani, până în momentul când Biserica, prin împuterniciţii ei oficiali, desprinde, cu

ajutorul Duhului Sfânt, adevărul din dezbateri, ca aurul în cuptor, şi-l înfăţişează în definiţii sau formule care devin obligatorii pentru toţi credincioşii. Pentru Biserica Ortodoxă sunt obligatorii definiţiile celor şapte Sinoade ecumenice: I la Niceea (325), II la Constantinopol (381), III la Efes (431), IV la Calcedon (451), V la Constantinopol (553), VI la Constantinopol (Trulan: 680—681), VII la Niceea (787). Cărţile simbolice sau **Mărturisirile de credinţă** au apărut în Biserica Ortodoxă din cauza întreruperii Sinoadelor ecumenice de la 787 încoace. Mărturisirile de credinţă lămuresc întrebările noi care s-au ivit în viaţa Bisericii şi le dezleagă cu ajutorul Sf. Scripturi şi al hotărârilor Sinoadelor ecumenice sau locale, în duhul celei mai curate Tradiţii. Asemenea Mărturisiri de credinţă sunt: aceea a Mitropolitului Petru Movilă, numită „Mărturisirea Ortodoxă", închegată şi formulată definitiv la Sinodul de la Iaşi (1642)[61]; „Mărturisirea Patriarhului Dositei", care se numeşte şi „Pavăza Ortodoxiei" şi care e tot una cu „Mărturisirea Patriarhilor Ortodocşi"; ea e, de fapt, lucrarea Sinodului de la Ierusalim din 1672; „Mărturisirea lui Mitrofan Critopulos" şi altele[62].

Pentru importanţa, răsunetul şi neîntrerupta ei actualitate faţă de doctrina romano-catolică, merită să fie trecută în rândul Mărturisirilor de Credinţă şi „Enciclica Patriarhilor Ortodocşi" de la 1848[63].

65. Ce este un sinod ecumenic?

Un sinod ecumenic este adunarea episcopilor întregii Biserici drept-credincioase, pentru statornicirea, formularea şi întărirea învăţăturii şi regulilor de viaţă ale Bisericii.

66. Care este obârşia ţinerii Sinoadelor ecumenice?

Obârşia ţinerii Sinoadelor ecumenice se ridică până la Sf. Apostoli, care au ţinut un Sinod la Ierusalim în anul 50, unde lucrând sub paza şi împreună-lucrarea Sfântului Duh (Fapte 15, 28), au luat hotărâri de credinţă şi de reguli de viaţă creştină cu putere şi obligaţie pentru toţi credincioşii, aşa cum se vede în **Faptele Apostolilor** (15, 1—29).

67. Pe cine înfăţişau Sf. Apostoli adunaţi în Sinod?

Ei înfăţişau pe însuşi Domnul nostru Iisus Hristos, Capul nevăzut al Bisericii, aşa cum ni se spune în cuvintele: **„Cel ce vă ascultă pe voi, pe Mine Mă ascultă şi cine se leapădă de voi, de Mine se leapădă; iar cel ce se leapădă de Mine, se leapădă de Cel ce M-a trimis pe Mine"** (Luca 10, 16). Ca înfăţişători ai Domnului nostru Iisus Hristos, Apostolii lucrau sub oblăduirea Sf. Duh, cum ne adevereşte Sf. Scriptură: **„Şi Eu voi ruga pe Tatăl şi alt Mângâietor va da vouă, ca să fie cu voi în veac, Duhul Adevărului, pe Care lumea nu-L poate primi, că nu-L vede pe El, nici Îl cunoaşte pe El; voi Îl cunoaşteţi, căci cu voi petrece şi în voi va fi"** (Ioan 14, 16—17).

68. Cui a încredinţat Mântuitorul conducerea Bisericii, după înălţarea Sa la cer?

După înălţarea Sa la cer, Mântuitorul a încredinţat conducerea Bisericii Sale Sfinţilor Apostoli, aşa cum spune El însuşi: **„Precum M-ai trimis pe Mine în lume şi Eu i-am trimis pe ei în lume”** (Ioan 17, 18). ,,**Şi apropiindu-Se, Iisus le-a grăit lor zicând: „Datu-Mi-s-a toată puterea în cer şi pe pământ. Drept aceea mergând învăţaţi toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, învăţându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă; şi iată Eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârşitul veacului”** (Matei 28, 18—20). Când li Se arată, în ziua învierii, Mântuitorul spune Apostolilor: **„Pace vouă! Precum M-a trimis pe Mine Tatăl şi Eu vă trimit pe voi”; şi acestea zicând, a suflat şi a zis lor: „Luaţi Duh Sfânt, cărora le veţi ierta păcatele, li se vor ierta şi cărora le veţi ţine, vor fi ţinute”** (Ioan 20, 21—23).

69. Ce fel de puteri a dat Mântuitorul Apostolilor şi urmaşilor lor în Biserică?

Mântuitorul a dat Apostolilor, şi prin ei urmaşilor acestora, puterea de a învăţa, adică de a propovădui adevărul Cuvântului lui Dumnezeu, puterea de a sfinţi, adică de a împărtăşi credincioşilor harul lui Dumnezeu, şi puterea de a conduce, adică de a păstori, a povăţui şi a conduce pe creştini, aşa cum putem vedea din Sf. Evanghelii (Matei 28, 18—20; Ioan 20—21; Luca 9, 1—2).

70. Sf. Apostoli au folosit această întreită putere, fiecare în parte sau în unire şi conlucrare?

Fiecare Apostol deţinea şi folosea, această putere asupra credincioşilor săi, însă cu respectarea credincioasă a cuvântului Domnului, de a păstra împreună cu ceilalţi Apostoli „unirea Duhului întru legătura păcii” (Efes. 4, 3). Când a fost vorba de o hotărâre de credinţă, asupra căreia se iviseră neînţelegeri între creştinii din Antiohia, atunci puterea de a învăţa nu s-a mai practicat de un singur Apostol, ci de către adunarea tuturor Apostolilor, adică de Sinodul Apostolic de la Ierusalim. Acest Sinod arată că înşişi Sf. Apostoli, deşi întăriţi cu puterea dată de Domnul fiecăruia dintre ei, totuşi, în momente însemnate, nu foloseau separat această putere, ci în împreună-lucrare frăţească, cu ajutorul Sfântului Duh. Prin urmare, dacă Domnul nostru Iisus Hristos a dat fiecărui Apostol puterea de a-şi conduce Biserica, în schimb puterea cea mai înaltă de conducere a întregii Biserici a dat-o Adunării, adică Sinodului Apostolilor, după cuvintele Mântuitorului: „Unde sunt doi sau trei adunaţi în numele Meu, acolo sunt şi Eu în mijlocul lor” (Matei 18, 20).

71. Pe cine au lăsat Sf. Apostoli ca urmaşi ai lor la conducerea Bisericii văzute?

Sf. Apostoli au lăsat, după porunca Domnului, ca urmaşi la conducerea Bisericii văzute, pe episcopi, cărora le-au dat această autoritate, împărtăşindu-le harul Sfântului Duh prin punerea mâinilor, adică prin hirotonie. Despre aceasta ne încredinţează atât Sf. Scriptură, cât şi Sf. Tradiţie.

Sf. Apostol Pavel, aşezând ca episcopi pe Tit în Creta şi pe Timotei în Efes, le dă învăţături şi sfaturi cum să-şi conducă credincioşii. El scrie lui Timotei: **„Nu fi**

nepăsător faţă de harul ce este întru tine, care ţi s-a dat prin proorocie, cu punerea mâinilor mai-marilor preoţilor. Cugetă la acestea, ţine-te de acestea, ca propăşirea ta să fie vădită tuturor. Ia seama anume la tine însuţi şi la învăţătură; stăruie în acestea. Căci făcând aceasta, şi pe tine te vei mântui, şi pe cei care te ascultă” (I Tim. 4, 14—16). Iar despre hirotonia preoţilor spune aceluiaşi Timotei: **„Mâinile degrabă să nu-ţi pui pe nimeni, nici nu te face părtaş la păcatele altora. Păstrează-te curat”** (I Tim. 5, 22).

Mântuitorul a încredinţat, deci, conducerea Bisericii Sale văzute Apostolilor, prin însăşi puterea Duhului Sfânt dată lor (Ioan 20, 22—23), iar aceştia au încredinţat-o episcopilor, împărtăşindu-le harul Sf. Duh prin Taina hirotoniei. Prin urmare, cine ascultă de episcopii hirotoniţi după rânduiala canonică a Bisericii, ascultă de Sf. Apostoli, adică de Domnul nostru Iisus Hristos, iar cine se leapădă de episcopii legitimi, se leapădă de Sf. Apostoli, adică de Domnul nostru Iisus Hristos, după înseşi cuvintele Mântuitorului (Luca 10, 16). Sf. Ignatie purtătorul de Dumnezeu şi Sf. Ciprian susţin că ascultarea de episcopi este ascultarea de Iisus Hristos, că în Biserică nu se poate face nimic fără episcopi şi că nu există Biserică fără episcopi, preoţi şi diaconi[64].

72. Cum foloseau episcopii întreita putere dată lor de Sfinţii Apostoli?

După pilda Sf. Apostoli, fiecare episcop lucrează singur cu puterea ce i-a fost dată asupra celor încredinţaţi spre păstorire, păstrând cu grijă, asemenea Sf. Apostoli, **„unirea Duhului întru legătura păcii”,** cu ceilalţi episcopi. Când însă se iveşte nevoia de a tâlcui sau a limpezi un adevăr de credinţă, sau de a statornici o regulă de viaţă, care interesează întreaga Biserică, puterea de conducere nu se mai practică de un singur episcop, ci de Adunarea tuturor episcopilor, adică de Sinodul ecumenic, aşa cum puterea cea mai înaltă apostolică s-a practicat prin Sinodul de la Ierusalim. Istoria celor şapte Sinoade ecumenice stă mărturie că autoritatea cea mai înaltă în Biserică este Sinodul ecumenic.

73. Sinodul ecumenic are puterea de a statornici învăţături noi de credinţă?

Sinodul ecumenic nu face decât să lămurească şi să statornicească — când nevoia o cere — un adevăr descoperit de Domnul şi care se găseşte nedezvoltat în Sf. Scriptură sau în Sf. Tradiţie. El poate statornici, de asemenea, reguli de viaţă pentru întreaga Biserică.

74. Ce condiţii trebuie să îndeplinească o învăţătură de credinţă statornicită de un Sinod ecumenic, ca ea să aibă putere obligatorie pentru toţi creştinii?

Aceste condiţii sunt:

1. Ca acea învăţătură de credinţă să fie cuprinsă mai mult sau mai puţin lămurit în propovăduirea Domnului nostru Iisus Hristos, adică să se afle în Sf. Scriptură şi în Sf. Tradiţie.

2. Ca lămurirea şi statornicirea învăţăturii să se facă de către un Sinod ecumenic, care lucrează cu ajutorul Duhului Sfânt şi reprezintă cu adevărat Biserica.

Cea mai desăvârşită statornicire sau formulare scurtă a credinţei creştine este **Simbolul de credinţă.**

Partea I
DESPRE CREDINŢĂ

SIMBOLUL CREDINŢEI SAU „CREZUL”

75. Ce este Simbolul credinţei sau „Crezul”?

Simbolul Credinţei sau Crezul este înfăţişarea pe scurt a învăţăturii pe care creştinul trebuie s-o cunoască, s-o primească cu credinţă şi s-o mărturisească.

76. Cum se numeşte acest Simbol de Credinţă?

Simbolul de Credinţă se numeşte Niceo-Constantinopolitan, sau de la Niceea şi Constantinopol.

77. Cine a alcătuit acest Simbol de Credinţă, unde şi de ce?

Acest Simbol de Credinţă a fost alcătuit de prunele două Sinoade ecumenice: cel de la Niceea, în anul 325, şi cel de la Constantinopol, în anul 381. Cel dintâi, prin cei 318 Sf. Părinţi câţi au luat parte la el, a statornicit primele şapte articole, care se ocupă cu învăţătura despre Dumnezeu-Tatăl şi despre Dumnezeu-Fiul întrupat pentru a noastră mântuire, adică despre Domnul nostru Iisus Hristos Mântuitorul, şi erau îndreptate mai ales împotriva rătăcirii ereticului Arie şi a partizanilor lui, care susţineau lucruri defăimătoare şi umilitoare despre Fiul lui Dumnezeu. Al doilea Sinod ecumenic, prin cei 150 de Sf. Părinţi, a statornicit ultimele cinci articole, care se ocupă cu învăţătura despre Dumnezeu — Sf. Duh, Sf. Biserică, Sfintele Taine, învierea morţilor şi viaţa veşnică; aceste din urmă cinci articole erau îndreptate mai ales împotriva ereticului Macedonie şi a partizanilor lui, care susţineau lucruri batjocoritoare despre Sf. Duh. Simbolul de credinţă Niceo-Constantinopolitan a fost recunoscut, întărit şi recomandat ca cea mai înaltă autoritate şi normă de credinţă în Biserică, de toate Sinoadele ecumenice următoare.

78. Înaintea Simbolului de Credinţă Niceo-Constantinopolitan au mai fost alte simboluri de credinţă?

Aproape fiecare Biserică din oraşele mari îşi avea Simbolul ei de Credinţă, fiindcă Bisericile nu se puteau lipsi de Simbolul Credinţei, care era Catehismul lor, trebuitor pentru lucrarea misionară, înlăuntru şi în afară. Nu se puteau închipui candidaţi la Botez fără să ştie pe de rost Simbolul Credinţei. Se cunosc: Simbolul de Credinţă Apostolic sau roman, Simbolul de Credinţă al Bisericii din Neo-Cezareea Pontului, Simbolul de Credinţă al Bisericii din Cezareea Palestinei, Simbolul de Credinţă al Bisericii din Alexandria şi altele. Aceste Simboluri de Cre-

dinţă se deosebeau puţin între ele, după cum aveau să apere credinţa Bisericii respective de o greşeală sau alta a ereziilor; dar ele erau identice în privinţa ideilor principale pe care le susţineau despre Sf. Treime, despre mântuirea noastră realizată în Hristos, despre Biserică şi Taine. Sinoadele ecumenice din anii 325 şi 381 au contopit aceste simboluri de credinţă locale, le-au întregit şi desăvârşit, făcând din toate unul singur, pe care l-au dăruit Bisericii creştine, comoară preţioasă pentru totdeauna.

79. Câte articole are Simbolul de Credinţă?

Are 12 articole;

1. Cred întru unul Dumnezeu, Tatăl atotţiitorul, Făcătorul cerului şi al pământului, văzutelor tuturor şi nevăzutelor.

2. Şi întru unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul Născut, Care din Tatăl S-a născut mai înainte de toţi vecii: Lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut, Cel ce este de o fiinţă cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut.

3. Care pentru noi oamenii şi pentru a noastră mântuire S-a pogorât din ceruri şi S-a întrupat de la Duhul Sfânt şi din Maria Fecioara şi S-a făcut om.

4. Şi S-a răstignit pentru noi în zilele lui Fonţiu Filat şi a pătimit şi S-a îngropat.

5. Şi a înviat a treia zi, după Scripturi.

6. Şi S-a înălţat la ceruri şi sade de-a dreapta Tatălui.

7. Şi iarăşi va să vină cu slavă, să judece viii şi morţii, a Căruia împărăţie nu va avea sfârşit.

8. Şi întru Duhul Sfânt, Domnul de viaţă făcătorul, Care din Tatăl purcede, Cel ce împreună cu Tatăl şi cu Fiul este închinat şi mărit, Care a grăit prin prooroci.

9. Şi întru una, sfântă, sobornicească şi apostolească Biserică.

10. Mărturisesc un Botez,. Întru iertarea păcatelor.

11. Aştept învierea morţilor.

12. Şi viaţa veacului, ce va să fie. Amin.

80. Câte părţi cuprinde Simbolul Credinţei?

Simbolul Credinţei cuprinde patru părţi:

1. Despre Sf. Treime (art. I—VIII)
2. Despre Biserică (art. IX)
3. Despre Sf. Taine (art. X)
4. Despre viaţa viitoare (art. XI—XII).

81. Care este art. I din Simbolul Credinţei?

Art. I este: «Cred întru unul Dumnezeu, Tatăl atotţiitorul, Făcătorul cerului şi al pământului, văzutelor tuturor şi nevăzutelor».

82. Ce înseamnă cuvântul „cred”?

Cuvântul „cred” înseamnă că primesc şi mărturisesc ceea ce învaţă Biserica despre Dumnezeu. El are acelaşi sens ca şi cuvântul „credinţă”. Să vedem ce înseamnă „credinţă”? Există o credinţă pe care se bazează legăturile dintre oameni şi există o credinţă care întreţine legătura omului cu Dumnezeu. Intre ele e o înrudire, dar şi o deosebire. Credinţa pe care o are un om în ceea ce-i spune alt om e o încredere, care-şi poate găsi întărirea în dovedirea sau arătarea văzută a lucrului care a fost susţinut de unul şi crezut de altul. Credinţa în Dumnezeu nu-şi poate găsi în viaţa pământească o astfel de întărire, prin dovedire sau arătare văzută. Dar are şi ea o întărire printr-un fel de arătare tainică, nevăzută, în faţa ochilor sufletului. Deci, credinţa în Dumnezeu e primirea de către noi ca adevărate, pe bază de încredere în Dumnezeu şi pe baza unei vederi sufleteşti, a tuturor adevărurilor pe care le avem prin Descoperirea mai presus de fire, în vederea mântuirii noastre. Sf. Apostol Pavel ne spune despre credinţă că „este adeverirea celor nădăjduite, dovedirea lucrurilor celor nevăzute” (Evr. 11,]). După Teodoret al Cirului, credinţa creştină este învoirea liberă a sufletului, vederea sufletească a unui lucru nevăzut, statornicia în ceea ce este adevărat, înţelegerea celor nevăzute, potrivită firii[65].

83. Care sunt roadele credinţei?

Acestea sunt:

1. Înţelegerea tainelor care depăşesc puterile minţii.
2. Ridicarea sufletului până la Dumnezeu, cu Care unindu-se, să ne putem mântui.

84. Este vreo legătură între credinţa în lucrurile descoperite şi cunoaşterea lor?

Sf. Chirii al Alexandriei leagă credinţa de cunoaşterea lucrurilor credinţei prin textul din Ioan: **„Şi noi am crezut şi am cunoscut că Tu eşti Hristosul, Fiul lui Dumnezeu celui viu”** (Ioan 6, 69). Credinţa este înaintea cunoaşterii, după cuvântul proorocului: **„Dacă nu credeţi nu veţi sta în picioare”** (Isaia 7, 9). Prin dreapta credinţă se realizează cunoaşterea lui Dumnezeu şi a adevărului Său şi tot prin credinţă ne ridicăm **„la măsura vârstei deplinătăţii lui Hristos”** (Efes. 4, 13) şi la starea desăvârşită şi duhovnicească[66].

La cunoaştere se ridică omul înaintat în credinţă şi viaţă duhovnicească încă de aici, de pe pământ, dar desăvârşita cunoaştere se dobândeşte numai în viaţa viitoare.

ÎNVĂŢĂTURA DESPRE DUMNEZEU

EXISTENŢA LUI DUMNEZEU

85. Ce se poate şti despre Dumnezeu cu mijloacele minţii omeneşti şi ale firii înconjurătoare?

Cu aceste mijloace noi ştim că Dumnezeu există, dar nu ştim ce este El, în Sine, în fiinţa Lui.

86. Este vreo deosebire între acest fel de a cunoaşte existenţa lui Dumnezeu şi cel dat prin Descoperirea dumnezeiască?

Felul cunoaşterii existenţei lui Dumnezeu prin Descoperire e mai sigur şi mai preţios, fiindcă această cunoaştere ne-o dă Dumnezeu însuşi şi mintea noastră nu se mai îndoieşte. Apoi, pe când în Descoperirea dumnezeiască, cunoştinţa existenţei lui Dumnezeu pleacă de la credinţă ca să ajungă la cunoaştere, în aflarea existenţei lui Dumnezeu pe calea firii, mintea porneşte de la cunoaştere spre a ajunge la credinţă[67].

87. Prin ce arată firea existenţa lui Dumnezeu?

Zidirea întreagă, de la făpturile cele mai mici până la cele mai mari, de la cele înzestrate cu mai puţină pricepere până la cele mai înţelepte, de la începutul lumii până astăzi, mărturiseşte înţelepciunea, bunătatea şi puterea Făcătorului. Sf. Scriptură ia firea ca mărturie a existenţei lui Dumnezeu, când spune: „Cerurile spun slava lui Dumnezeu şi facerea mâinilor Lui o vesteşte tăria” (Ps. 18, 1).

Începând de la Sf. Irineu şi până la Sf. Ioan Damaschin, toţi Sf. Părinţi şi Scriitori bisericeşti dovedesc existenţa lui Dumnezeu pe baza legii naturale sau fireşti. Sf. Grigorie Teologul spune: «Dar cu mult mai înainte decât acestea (adică cerul, luna, stelele), mai presus decât ele şi izvor al lor este fiinţa (lui Dumnezeu), care întrece orice cuprindere şi orice înţelegere ... Şi privirea şi legea firii ne învaţă că Dumnezeu există şi că El este cauza creatoare şi susţinătoare a lumii. Privirea (ne învaţă că există Dumnezeu) atunci când se aşază pe cele văzute şi bine fixate şi care merg şi care sunt, ca să zic aşa, mişcate în chip nemişcat şi sunt purtate. Iar legea naturală deduce din cele văzute şi rânduite de Autorul lor»[83]. Cunoştinţa despre Sine a dat-o Dumnezeu oamenilor de la început, zice Sf. Ioan Gură de Aur, dar păgânii, atribuind această cunoaştere lemnelor şi pietrelor, au nedreptăţit adevărul. Această cunoaştere rămâne însă neschimbată având slava ei nemişcată. Sf. Pavel zice: **„Ceea ce se poate cunoaşte despre Dumnezeu este cunoscut de către ei, fiindcă Dumnezeu le-a arătat lor”** (Rom. 1, 19). Cunoaşterea lui Dumnezeu pe calea firii s-a dat oamenilor nu prin glas, ci prin aşezarea făpturilor la mijloc, pentru ca şi cel înţelept şi cel fără minte, cunoscând cu privirea frumuseţea celor văzute, să se ridice la Dumnezeu[69]. Ordinea lucrurilor, schimbarea anotimpurilor, a atmosferei, calea armonioasă a elementelor, cursul ordonat al zilelor şi al nopţilor, al lunilor şi al anilor, grija pe care o minte atotînţeleaptă o are faţă de fiecare vieţuitoare, supunerea tuturor faţă de om dovedesc existenţa lui Dumnezeu[70]. Zidirea, zice Sf. Ioan Gură de Aur, ne duce ca de mână la cunoaşterea lui Dumnezeu[71]. Este o cunoaştere care porneşte de la făpturi şi se ridică până la Făcătorul firii.

88. Pe ce altă cale a firii ştim că există Dumnezeu?

Pe calea conştiinţei, care, după firea văzută, este al doilea învăţător al omului. Sf. Ioan Gură de Aur şi Sf. Ioan Damaschin spun că: cunoştinţa existenţei lui Dumnezeu este pusă de El în chip firesc în toţi oamenii[72]. Sf. Grigorie Teologul observă că puterea din noi, înnăscută tuturor, prima lege lipită de noi, care ne duce spre Dumnezeu prin cele văzute, este raţiunea[73].

89. Cunoaştem existenţa lui Dumnezeu numai pe calea firii?

Noi cunoaştem existenţa lui Dumnezeu şi pe calea Descoperirii sau Revelaţiei dumnezeieşti supranaturale, Dumnezeu Şi-a descoperit existenţa Sa proorocilor, S-a arătat prin Fiul Său Cel întrupat şi Se va face cunoscut în împărăţia cerurilor. «Duhul, zice Sf. Irineu, pregăteşte pe om în Fiul, Fiul îl duce la Tatăl, iar Tatăl îi dă nestricăciunea pentru viaţa veşnică, pe care o capătă din faptul că vede pe Dumnezeu»[74]. Cunoaşterea mai presus de fire a lui Dumnezeu, pe care cei îmbunătăţiţi moral, ajunşi pe cea mai înaltă treaptă a urcuşului duhovnicesc după curăţirea de patimi, o gustă anticipativ încă din această viaţă, constituie însăşi viaţa veşnică pentru cei drepţi în împărăţia cerurilor (Ioan 17, 3).

FIINŢA LUI DUMNEZEU

90. Ştim noi ceva despre fiinţa lui Dumnezeu?

Nu putem cunoaşte fiinţa lui Dumnezeu nici pe calea firii, nici pe calea mai presus de fire. Fiinţa lui Dumnezeu este „ascunsul" tainic, la care nu ne putem ridica cu mintea şi cu care nu putem intra în legătură. Ea e mai presus de orice nume, cum spune Dionisie Pseudo-Areopagitul. Dar noi cunoaştem lucrările acelei fiinţe, care coboară la noi, cum zic Sf. Părinţi. Toate numele ce le dăm lui Dumnezeu privesc aceste lucrări; înţelepciunea lui Dumnezeu, văzută în lume, este o astfel de lucrare; puterea Lui creatoare la fel. Aceste lucrări le mai numim şi însuşiri ale lui Dumnezeu, sau pe baza acestor lucrări Ii dăm lui Dumnezeu aşa-numitele însuşiri. În cunoaşterea firească, aceste lucrări sau însuşiri ale lui Dumnezeu le aflăm prin analogie de la lucrările create; în cunoaşterea mai presus de fire avem o vedere mai de-a dreptul a lor.

ÎNSUŞIRILE LUI DUMNEZEU

91. Ce înseamnă cuvintele: „Cred întru unul Dumnezeu"?

Aceste cuvinte au fost puse în Simbolul Credinţei pentru a risipi credinţa deşartă a păgânilor, că sunt mai mulţi dumnezei. Credinţa într-un singur Dumnezeu, sau monoteismul, e susţinută de toţi Părinţii şi Scriitorii bisericeşti care s-au ocupat de aceste adevăr.

92. Care sunt însuşirile lui Dumnezeu?

— Dumnezeu este **unul.** Sf. Apostol Pavel scrie corintenilor: **„Totuşi, pentru noi este un singur Dumnezeu-Tatăl, din Cară sunt toate şi noi întru El; şi un singur Domn Iisus Hristos, prin Care sunt toate şi noi prin El"** (I Cor. 8, 6). Dumnezeu este unul singur pentru că unul singur e universul pe care l-a făcut[75]. Sf. Efrem zice: «Dacă nu e un singur Dumnezeu, nu e Dumnezeu»[76].

— Dumnezeu este **Duh,** cum o mărturiseşte Mântuitorul însuşi femeii samarinence: **„Duh este Dumnezeu, şi cei ce I se închină trebuie să I se închine în duh şi în adevăr"** (Ioan 4, 24). «El e nematerial şi netrupesc», spune Sf. Ioan Damaschin[77]. El e izvorul din care-şi ia începutul toată firea înţelegătoare şi duhul[73].

— Dumnezeu e **simplu,** adică necompus, fiindcă e nematerial. Firea Sa e necompusă şi duhovnicească[79]. El nu admite nici un fel de adaos în Sine şi nu are ceva mai mare, sau mai mic, în Sine[80].

— Dumnezeu e **neschimbător,** cum ne-o arată Sf. Iacov prin cuvintele: **„Părintele luminilor, la Care nu e schimbare sau umbră de mutare”** (1, 17).

— Dumnezeu este **veşnic,** cum ne încredinţează cuvintele Apocalipsei: **„Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Dumnezeu, Atotţiitorul, Cel ce era, Cel ce este şi Cel ce vine”** (Apoc. 4, 8). El e înainte de timp, pentru că timpul **e** de la El. Însuşirea Lui veşnică e că El este veşnic[81].

— Dumnezeu e **necuprins,** pentru că este nesfârşit şi de nespus. Dumnezeu este **nevăzut.** Cuvântul se adresează către El în tăcere, simţul **se** toceşte vrând să-L cerceteze, iar înţelegerea se închirceşte vrând să-L îmbrăţişeze[82].

— Dumnezeu e **atotprezent,** cum ne spune Psalmistul: **„De mă voi sui în cer, Tu acolo eşti; de mă voi coborî în iad, de faţă eşti. De voi lua aripile mele de dimineaţă şi mă voi sălăşlui la marginile mării, şi acolo mâna Ta mă va povăţui şi mă va ţine dreapta Ta”** (Ps. 138, 8—10). Fiind fără început şi fără sfârşit, Dumnezeu este atotprezent, pentru că nu El e în altceva, ci toate sunt în El. El e pretutindeni şi e în întregime pretutindeni[83].

— Dumnezeu e **atotputernic,** cum ne încredinţează Sf. Evanghelie: **„Cele ce nu sunt cu putinţă la oameni sunt cu putinţă la Dumnezeu”** (Luca 18, 27). Atotputernicia lui Dumnezeu o susţin toţi Sf. Părinţi, îndeosebi Aristide, Teofil al Antiohiei, Sf. Irineu, Clement Alexandrinul, Sf. Chirii al Ierusalimului. Puterea lui Dumnezeu e nevăzută şi ascunde o mare pătrundere şi simţire a Duhului[84].

— Dumnezeu e **atotştiutor,** cum ne spune Sf. Apostol Pavel: **„O, adâncul bogăţiei şi al înţelepciunii şi al ştiinţei lui Dumnezeu! Cât sunt de necercate judecăţile Lui şi nepătrunse căile Lui!”** (Rom. **11,** 33). Ştiinţa lui Dumnezeu cunoaşte toate deodată: cele trecute, cele prezente, cele viitoare. El cunoaşte totul din veci; El ştie înainte de facerea lumii ce se va întâmpla până în ultimele clipe ale acesteia. Dumnezeu nu S-a sfătuit cu nimeni despre noi, în momentul când am fost creaţi, pentru că El cunoştea rostul nostru înainte de facerea pământului şi a veacurilor[85]. Prin preştiinţa Sa, Dumnezeu nu ne obligă să facem cele viitoare[88]. Dumnezeu ştie toate câte se vor întâmpla prin libera voinţă a oamenilor, dar această preştiinţa nu nimiceşte liberul arbitru sau libera hotărâre[87]. Dumnezeu priveşte în inimi, ştie toate şi aude toate[88].

— Dumnezeu e **drept,** cum spune Psalmistul: **„Domnul iubeşte judecata şi nu va părăsi pe cei cuvioşi ai Săi; (aceştia) în veac vor fi păziţi; iar cei fără-de-lege vor fi izgoniţi şi seminţia celor necredincioşi va fi stârpită”** (Ps. 36, 28).

— Dumnezeu e **bun,** cum declară însuşi Mântuitorul: **„Nimeni nu este bun decât numai unul Dumnezeu”** (Matei, 19, 17).

— Dumnezeu e **iubire,** cum ne încredinţează Sf. Apostol Ioan (I Ioan 4, 8 şi 16).

— Dumnezeu este **lumină** (I Ioan 1, 5).

— Dumnezeu este **desăvârşit,** după cuvântul Mântuitorului: **„Fiţi dar desăvârşiţi, precum Tatăl vostru din ceruri desăvârşit este”** (Matei 5, 48). Dumnezeu e desăvârşit în toate, egal şi asemenea cu Sine[89]. Nu e supus prefacerii

lucrurilor, nici naşterii, nici întâmplării. El nu Se micşorează, nici nu creşte, ci e totdeauna acelaşi[90].

93. Dacă Dumnezeu este Duh, de ce în Sf. Scriptură se vorbeşte despre inima, ochii, urechile, mâinile lui Dumnezeu?

Sf. Scriptură ţine seama de firea limbii omeneşti, adică de felul ei de a-şi arăta gândurile. Cuvintele de mai sus nu înfăţişează organe trupeşti, asemenea celor omeneşti, ci anumite puteri ale lui Dumnezeu. Astfel inima arată bunătatea şi iubirea lui Dumnezeu, ochii şi urechile arată atotştiinţa Lui, iar mâinile, atotputernicia Lui. După cum chipul lui Dumnezeu nu poate fi zugrăvit în mintea noastră, tot aşa nu poate fi vorba de organe trupeşti ale lui Dumnezeu, căci după cuvântul unui Părinte al Bisericii: «El aude fără urechi, vorbeşte fără gură, lucrează fără mâini, vede fără ochi»-[91].

94. Dacă Dumnezeu este peste tot locul, de ce se spune în Sf. Scriptură că El este în ceruri sau în Biserică?

Dumnezeu este peste tot locul; dacă se zice că El este în mod deosebit în ceruri, este pentru că prezenţa Lui e mai vădită fiinţelor spirituale, şi cerul închipuieşte sfinţenia; dacă se vorbeşte de prezenţa Lui deosebită în Biserică, este pentru că mai ales în Biserică împărtăşeşte El, prin Sf. Taine, harul Său sfinţilor.

SFÂNTA TREIME

95. Pentru ce numim, în articolul I din Simbolul Credinţei, pe Dumnezeu, „Tatăl”?

Dumnezeu este unul după fiinţa Lui. Descoperirea dumnezeiască ne învaţă însă că acest Dumnezeu, unul după fiinţă, este în trei persoane: Tatăl, Fiul şi Sf. Duh. Aceste trei persoane sau ipostasuri dumnezeieşti alcătuiesc Sf. Treime, taina de nepătruns de mintea omenească şi împărtăşită nouă prin Descoperirea dumnezeiască. Cuvântul „Tatăl” din Simbolul Credinţei ne arată prima persoana a Sf. Treimi. El arată însă şi legătura fiască pe care noi, credincioşii, o avem cu El, căci El este „Tatăl nostru”, aşa cum spunem la începutul Rugăciunii Domneşti.

96. Se vorbeşte în Sf. Scriptură despre aceste trei persoane sau ipostasuri ale singurului Dumnezeu?

În Sf. Scriptură se vorbeşte în multe locuri despre cele trei persoane sau ipostasuri ale Dumnezeirii, Amintim numai câteva: în Vechiul Testament, Dumnezeu-Tatăl Se adresează celorlalte persoane ale Sf. Treimi: **„Să facem om după chipul Nostru şi după asemănarea Noastră”** (Fac. 1, 26). În vedenia lui Isaia, îngerii **„strigau unul către altul şi ziceau: Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Savaot, plin este tot pământul de mărirea Lui”** (Isaia 6, 3). În Noul Testament, cu prilejul Botezului Domnului nostru Iisus Hristos, s-au arătat toate cele trei persoane ale Sf. Treimi: Tatăl, arătând lumii pe Fiul şi binecuvântându-L, Fiul primind botezul de la Ioan, iar Sf. Duh coborând asupra Fiului, în chip de porumbel (Matei 3, 16—17; Luca 3, 21—22; Ioan 1, 32; 1-5, 26). Trimiţând pe Sf. Apostoli la

propovăduire, Mântuitorul le spune: **„Drept** aceea, **mergând învăţaţi toate neamurile, botezâdu-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sf. Duh”** (Matei 28, 19).

97. Sf. Tradiţie mărturiseşte existenţa Sf. Treimi?

Tradiţia primelor trei veacuri mărturiseşte fără şovăială credinţa în existenţa Sf. Treimi. Au mărturisit cu căldură despre Sf. Treime: Sf. Clement Romanul, Sf. Ignatie, Sf. Policarp, Aristide, Sf. Iustin, Atenagora, Teofil al Antiohiei, Sf. Irineu, Clement Alexandrinul, Origen, Tertulian, Novaţian. Sf. Părinţi ai veacurilor IV şi V s-au întemeiat neîntrerupt pe această tradiţie, în toiul luptelor lor contra arianismului. Se pot cita în această privinţă mai ales Sf. Atanasie, Sf. Epifianie, Sf. Ilarie şi Fer. Augustin. «În unitatea firii sunt trei persoane» zice Tertulian[92]. «O singură Dumnezeire şi un singur Dumnezeu în trei ipostasuri», declară Sf. Atanasie[93].

98. Cele trei persoane sau trei ipostasuri pot fi înţelese ca trei dumnezei?

Cele trei persoane dumnezeieşti nu se înţeleg ca persoanele omeneşti, ci în felul în care ne arată Mântuitorul în Evanghelia după Ioan, când zice: **„Eu** şi Tatăl **Meu una suntem”** (Ioan 10, 30). «Legătura Tatălui cu Fiul şi a Fiului cu Mângâietorul (Sf. Duh) uneşte pe cei trei unul cu .altul. Aceştia trei sunt una, nu unul, după cuvântul: „Eu şi Tatăl Meu una suntem”, una după unitatea fiinţei, nu după unitatea numărului»[94]. Cele trei ipostasuri, zice Sf. Grigorie Teologul, sunt o singură Dumnezeire şi «o singură Fire în trei proprietăţi, înţelegătoare, desăvârşite, existând prin ele însele, deosebite în număr, dar nu deosebite în Dumnezeire»[95]. Acelaşi Sfânt Părinte explică felul unirii ipostasurilor astfel: «Se deosebesc fără să se împartă, ca să zic aşa, şi se unesc deosebit. **Unul** în trei este Dumnezeirea şi trei fac una»-[96]. Nu sunt, deci, trei dumnezei.

99. Care e legătura ipostasurilor între ele?

Deşi mare taină, lucrul acesta a fost lămurit pe larg de Sf. Părinţi. Sf. Chirii al Alexandriei ne spune că Firea dumnezeiască, simplă şi necompusă, e lărgită de însuşirile ipostasurilor şi de deosebirile de persoană şi de nume. În fiecare persoană se înţelege întreaga Fire împreună cu însuşirea ei, adică cu ipostasul. Rămâne fiecare ceea ce este, având în sine şi pe celelalte, prin unirea firească cu ele. Tatăl este în Fiul şi în Sf. Duh. De asemenea şi Fiul şi Sf. Duh Se află în Tatăl, iar Tatăl, în ceilalţi doi[97].

100. Cele trei ipostasuri voiesc şi lucrează separat sau la un loc?

Sf. Ioan Damaschin spune că fiecare din cele trei ipostasuri nu voiesc şi nu lucrează aparte, separat şi deosebit, ci împreună[98]. Sf. Treime e o singură fire, o singură voinţă, o singură lucrare, o singură putere, o singură autoritate, pentru că e o singură Dumnezeire”.

101. Ce au împreună şi ce au deosebit persoanele Sf. Treimi?

Tatăl, Fiul şi Sf. Duh au împreună însuşirea de a fi nefăcuţi şi Dumnezeirea. Fiul şi Sf. Duh au împreună însuşirea că sunt din Tatăl. Tatăl este nenăscut, Fiul este născut, Sf. Duh este purces.

102. Prin ce Se deosebeşte mai de aproape Tatăl?

Tatăl este nenăscut. El nu primeşte existenţa de la nimeni, nu are cauză. El e izvorul celorlalte două persoane.

Dumnezeu e Tată din veci. El nu este însă Tatăl în felul omenesc. El n-a început să fie Tată în timp, după împlinirea vârstei, odată cu apariţia puterii de a naşte, asemenea oamenilor şi celorlalte vieţuitoare. Dumnezeu e Tată, deodată cu veşnicia. El e, deci, totdeauna Tatăl[100].

103. Prin ce Se deosebeşte mai de aproape Fiul?

Fiul este născut, este Unul-Născut, fiind împreună veşnic cu Tatăl şi de o fiinţă cu Acesta. Fiul e Fiu dinaintea veşnicului şi de totdeauna. El nu Şi-a început cândva existenţa, ci de când e Tatăl e şi Fiul. Şi când gândim la Tatăl, gândim şi la Fiul. Fiul nu e creat, cum pretindea Arie, ci e născut din Tatăl, dar nu printr-o naştere omenească, nici constrânsă, ci printr-una voită şi firească. E o naştere necuprinsă de mintea omenească. Fiul şi Tatăl sunt una ca Dumnezeire, ca fire, ca veşnicie, ca voinţă, ca lucrare, ca bunătate etc., dar Se deosebesc ca ipostasuri: unui e născut, pe când celălalt e nenăscut, în această privinţă, Tatăl este izvorul şi cauza Fiului. Fiul Se deosebeşte, apoi, şi de Tatăl şi de Sf. Duh, prin aceea că El Şi-a luat asupră-Şi lucrarea mântuirii. Numele propriu al Fiului este «Cuvântul». El Se numeşte şi «Înţelepciunea lui Dumnezeu. El e Cuvântul, Strălucirea şi Chipul Tatălui»-[101].

104. Prin ce Se deosebeşte mai de aproape Duhul Sfânt?

Duhul Sfânt purcede din Tatăl, cum spune însuşi Mântuitorul: **„Iar când va veni Mângâietorul, pe Care Eu îl voi trimite vouă, de la Tatăl, Duhul adevărului, Care de la Tatăl purcede, Acela va mărturisi despre Mine”** (Ioan 15, 26). Însuşirea Lui personală este de a fi purces din Tatăl şi de a Se face cunoscut după Fiul şi împreună cu Acesta[102]. El e sfinţenia însăşi şi prin aceasta izvorul Sf. Har, Care desăvârşeşte opera Mântuitorului, după înălţarea Sa la cer: **„Iar când va veni Acela, Duhul adevărului, vă va călăuzi pe voi la tot adevărul... Acela pe Mine Mă va slăvi, pentru că din al Meu va lua şi va vesti vouă”** (Ioan 16, 13—14).

DESPRE DUMNEZEU TATĂL

105. De ce în articolul I din Simbolul Credinţei, numim pe Dumnezeu: Tatăl, Atotţiitorul, Făcătorul cerului şi al pământului, văzutelor tuturor şi nevăzutelor?

Pentru că Dumnezeu a făcut cerul şi pământul şi tot ce există, cum ne spune Sf. Scriptură: **„La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul”** (Fac. 1, 1).

Psalmistul li laudă pentru puterea atotţiitoare: **„Că în mâna Lui sunt marginile pământului şi înălţimile munţilor ale Lui sunt. Că a Lui este marea şi El a făcut-o şi uscatul mâinilor Lui l-au zidit”** (Ps. 94, 4—5). Dumnezeu a făcut totul din nimic. La creaţiune iau parte toate cele trei persoane ale Sf. Treimi. Despre părtăşia Cuvântului la facerea lumii, ne mărturiseşte Sf. Apostol Pavel, zicând: **„Că în El (Fiul) au fost făcute toate, cele din ceruri şi cele de pe pământ, cele văzute şi cele nevăzute”** (Col. 1, 16). Despre părtăşia Duhului mărturisesc cuvintele Sf. Scripturi: **„Şi Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apei”** (Fac. **1,** 2). Dumnezeu a făcut lumea în timp, după o anumită ordine, cu scopul de a fi fericită şi de a slăvi pe Dumnezeu.

106. Ce se înţelege prin cuvintele „nevăzutelor”?

Prin aceste cuvinte se înţelege lumea nevăzută, adică îngerii, cum ne explică Sf. Apostol Pavel care, după citatul de mai sus, din Epistola către Coloseni, adaugă: **„Fie scaunele, fie domniile,** fie **începătoriile,** fie **stăpânirile: toate prin El şi pentru El s-au făcut”** (Col. **1,** 16). Aceste nume arată cetele de îngeri, după cum vom vedea mai departe.

107. Care a fost făcută mai întâi: lumea văzută sau lumea nevăzută?

Atât Sf. Scriptură cât şi Sf. Tradiţie ne învaţă că lumea nevăzută, lumea îngerilor, a fost făcută mai întâi. Domnul însuşi spune lui Iov: **„Când s-au făcut stelele, lăudatu-M-au cu glas mare toţi îngerii Mei”** (Iov 38, **7). Îngerii** au fost făcuţi cei dintâi, zice Păstorul lui Herma[103]. Prin cuvântul „cerul”, din primul verset al cărţii Facerii: „La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul”, se înţelege lumea nevăzută a cerului, adică îngerii.

108. Cum şi de ce a făcut Dumnezeu pe îngeri?

Dumnezeu a făcut pe îngeri din nimic[104]. I-a fost de ajuns să voiască, pentru a-i aduce la lumină[105]. El i-a făcut din bunătatea Sa.

109. Ce sunt îngerii?

Îngerii sunt duhuri, adică fiinţe spirituale fără trup, înzestrate cu minte, voinţă şi putere, cum spune Sf. Scriptură: „Cel ce face pe îngerii Săi duhuri şi pe slujitorii Săi pară de foc” (Ps. 103, 4) şi cum adevereşte Sf. Tradiţie. Făpturile înzestrate cu minte sau raţiune se împart în îngeri şi oameni. Făpturile raţionale netrupeşti sunt îngerii. Ei sunt firi înţelegătoare; pentru că sunt fără de trup, au fost rânduiţi să locuiască sus, în locuri uşoare, şi să aibă o fire uşoară şi repede[106].

110. Ce însuşiri au îngerii?

Îngerii sunt nemateriali, fiindcă sunt netrupeşti. De aceea, deşi îngerii pot vorbi între ei, n-au nevoie nici de limbă, nici de urechi, ci-şi arată gândurile şi hotărârile fără cuvânt material. Când Sf. Apostol Pavel ne vorbeşte despre limba îngerilor (I Cor. 13, 1), el nu le atribuie, prin aceasta, trupuri, ci arată chipul de convorbire între îngeri. Tot aşa, când vorbeşte de „genunchiul celor cereşti şi al

celor pământeşti şi al celor de dedesupt" (Filip. 2, 10), el nu atribuie îngerilor genunchi şi oase, ci arată închinarea datorată lui Dumnezeu, după felul nostru omenesc. Spre deosebire de noi, oamenii, îngerii sunt fiinţe spirituale personale, netrupeşti şi nemateriale.

Îngerii sunt liberi, dispunând în libertate de voia şi hotărârile lor, aşa cum ne dovedeşte căderea lui Lucifer.

Îngerii sunt inteligenţi, în continuă mişcare şi ştiutori. Deşi îngerii au cunoaştere mai înaltă decât a noastră, ei nu ştiu cele ce sunt în inimă şi nici cele viitoare. Aceasta arată că ei sunt mărginiţi. «Cine a început să existe, zice Teodoret al Cirului, acela are o existenţă mărginită»[107]. Că e aşa ne-o spune şi cuvântul Mântuitorului că fiecare om e sub paza sau sub grija unui înger (Matei 18, 10). De aceea, îngerii ocupă loc, se fac văzuţi şi se arată celor vrednici cu înfăţişare omenească (Fac. 18, 2). Fiind mărginiţi, îngerii nu sunt pretutindeni. Ei sunt prezenţi acolo unde sunt trimişi. Când sunt în cer, nu sunt pe pământ; când sunt trimişi de Dumnezeu pe pământ, nu sunt în cer. Deşi mărginiţi, ei nu sunt împiedicaţi de ziduri, de uşi, de încuietori, de peceţi. Acelora cărora Dumnezeu voieşte ca ei să li se arate, îngerii nu li se înfăţişează cum sunt, ci cu o formă schimbată, ca să poată fi văzuţi[108].

Îngerii nu sunt sfinţenia însăşi. Ei au sfinţenia de la Duhul Sfânt[109]. Sfinţenia fiind din afara fiinţei lor, le aduce desăvârşirea prin împărtăşirea cu Duhul Sfânt. Ei îşi păstrează vrednicia prin stăruinţa în bine, având libera voie în alegere şi necăzând niciodată din cinstea de a şedea alături de Cel Bun[110]. Puterile cereşti nu sunt sfinte prin firea lor. Altfel ele nu s-ar deosebi de Duhul Sfânt. Ele au de la Duhul Sfânt o măsură de sfinţenie pe potriva lor. Ele capătă nemurirea prin har şi participă la luminare şi la har potrivit cu vrednicia şi cu rangul lor[111]. Îngerii n-au fost creaţi copii, care apoi, desăvârşindu-se prin exerciţiu continuu, au ajuns demni de primirea Duhului Sfânt. Ei au avut de la început, de la facere, în însuşi actul facerii lor, sfinţenia pusă în fiinţa lor[112]. Ei doresc şi caută binele. După măsura dragostei lor faţă de Dumnezeu, ei primesc măsura sfinţeniei. Intre ei şi Duhul Sfânt **e** această deosebire că, pe când Duhul Sfânt are sfinţenia prin însăşi firea Sa, îngerii au sfinţenia prin împărtăşire[113]. Mulţi îngeri câştigând fericirea veşnică, au fost întăriţi în bine[114]. Ei au fost ridicaţi la o treaptă mai presus de firea lor, şi, dacă nu mai pot greşi, nu e prin firea lor, ci prin harul lui Dumnezeu[115].

111. De ce se numesc îngeri şi care e numărul lor?

Cuvântul înger, care vine din limba latină, iar în aceasta din limba greacă, înseamnă vestitor. Îngerii au, printre altele, să vestească oamenilor voia lui Dumnezeu, aşa cum Arhanghelul Gavriil a vestit pe Fecioara Maria că va naşte pe Mântuitorul (Luca 1, 26—38), iar pe preotul Zaharia că el şi soţia sa Elisabeta vor avea fiu (Luca 1, 11—20).

Numărul îngerilor e foarte mare. Sf. Părinţi numără nouă cete îngereşti[116]. Dionisie Pseudo-Areopagitul le împarte în trei triade, sau trei serii de câte trei. Prima triadă e veşnic în jurul lui Dumnezeu, în unire nemijlocită cu Acesta, şi e formată din Serafimii cei cu câte şase aripi, din Heruvimii cei cu ochi mulţi şi din Tronurile prea sfinte. A doua triadă e alcătuită din Domnii, Puteri şi Stăpâniri. A treia triadă e formată din începătorii, Arhangheli şi îngeri[117].

112. Ce chemare au îngerii?

Am văzut că ei sunt vestitorii voii sau hotărârilor lui Dumnezeu. Unii dintre ei, ca firi curate, neînclinate spre rău, sau greu de mişcat la aşa ceva, se mişcă continuu în cor, în jurul Cauzei prime. Ei cântă laudele măririi dumnezeieşti, privesc veşnic slava cea veşnică, nu numai ca să se slăvească Dumnezeu, ci pentru ca şi ei, îngerii, să primească binefaceri de la Dumnezeu[118].

Îngerii slujesc lui Dumnezeu pentru **mântuirea noastră.** Lucrul îngeresc acesta este: să facă totul pentru mântuirea fraţilor, zice Sf. Ioan Gură de Aur[119]. După ce am căzut în păcat, Dumnezeu nu ne lasă fără sprijinul Său. El ne trimite câte un înger ca să ajute vieţii noastre. Îngerii sunt puternici şi gata să împlinească voinţa dumnezeiască. Ei se află, prin iuţeala firii lor, îndată acolo unde le porunceşte voinţa lui Dumnezeu, îngerii sunt păzitorii oamenilor. Fiecare om e pus sub paza sau sub grija unui înger. Mântuitorul însuşi ne asigură de aceasta când zice: **„Căutaţi să nu dispreţuiţi pe vreunul din aceştia mai mici; că zic vouă: că îngerii lor în ceruri pururea văd faţa Tatălui Meu, Care este în ceruri”** (Matei 18, 10).

Fiecare om îşi are îngerul său păzitor care este al dreptăţii. Dar duhul cel rău, care este al nedreptăţii, nu-i dă pace şi caută tot timpul să**-**l ispitească. Deosebim aceasta după gândurile bune sau rele din inima noastră[120].

Unii îngeri, ca Arhanghelii, apără popoarele, cum au arătat Moise şi Daniil (Deut. 32, 8; Daniil 10, 5).

113. Ce sunt duhurile rele sau diavolii?

Sunt acei îngeri care, în frunte cu căpetenia lor, Lucifer, din trufie, au rupt comuniunea cu Dumnezeu, devenind duhuri rele, căzând deci din starea în care au fost creaţi. Aceştia ispitesc pe oameni şi le insuflă gânduri rele. Ei pot rătăci mintea oamenilor, ducându-i la călcarea poruncilor lui Dumnezeu. Diavolul sau satana poate chiar ucide oameni, după cuvântul Mântuitorului: **„Acela ucigător de oameni a fost din început** şi nu **a stat întru adevăr, pentru că nu este adevăr întru el. Când grăieşte minciună, dintru ale sale grăieşte, căci este mincinos şi tatăl minciunii”** (Ioan 8, 44). Iar Sf. Petru îndeamnă pe credincioşi astfel: **„Fiţi treji, privegheaţi, pentru că potrivnicul vostru, diavolul, ca un leu răcnind, umblă căutând pe cine să înghită” (I** Petru 5, 8). Când Dumnezeu ne trimite îngerul Său păzitor, satana trimite şi el îngerul său rău, ca să distrugă viaţa noastră. Omul se află între doi, care urmăresc scopuri opuse şi se străduiesc să învingă unul împotriva celuilalt[121]. Dar diavolul nu poate sili pe om la păcat, ci numai îl ispiteşte[122].

Diavolul nu poate să facă rău nici omului, nici altei făpturi dacă nu are învoirea de la Dumnezeu. Se cunoaşte cazul lui Iov (Iov 1, 12; 2, 6) şi al dracilor care se rugau de Mântuitorul zicând: **„Dacă ne scoţi afară, trimite-ne** în **turma de porci. Şi El le-a zis: Duceţi-vă. Iar ei ieşind, s-au dus în turma de porci”** (Matei 8, 31, 32).

114. De unde le vine diavolilor această răutate?

Această răutate le vine din iubirea de sine şi din mândrie. Dumnezeu i-a făcut buni, cum **a** făcut **bun** tot ce există (Fac. 1, 31), dar ei au călcat porunca ascultării de Dumnezeu şi au fost aruncaţi în întunericul cel mai adânc, cum zice Scriptura:

„Şi pe îngerii care nu şi-au păzit vrednicia, ci şi-au părăsit lăcaşul lor, i-a pus la păstrare sub întuneric, în lanţuri veşnice, spre judecata zilei celei mari” (Iuda **1,** 6).

Prin căderea lor radicală, ei au rupt total comuniunea harică cu Dumnezeu[123]. Apropiindu-se mult de oameni, ei au o puternică influenţă asupra celor răi. La judecata obştească, satan împreună cu îngerii lui vor fi trimişi în focul veşnic, gătit lor încă de la început (Matei 25, 41).

115. Ce se înţelege prin cuvintele „văzutelor tuturor”?

Sf. Scriptură ne spune că la început Dumnezeu a făcut cerul şi pământul (Fac. 1, 1). Am văzut mai înainte că „cerul” din aceste cuvinte înseamnă lumea nevăzută a îngerilor. Pământul înseamnă lumea văzută. Această lume văzută, adică pământul cu toate ale lui, era la început nevăzut şi netocmit, adică fără formă (Fac. 1, 2).

Creând lumea, Dumnezeu **a** urmat o anumită ordine **a** făpturilor, ca să îngăduie acestora să se sprijine unele pe altele, în înţelesul că cele ce urmau nu puteau să apară fără cele dinainte. Aşa, Dumnezeu a făcut în ziua întâi **lumina,** fără de care nu e cu putinţă nici o lucrare şi nici o creştere, în ziua a doua a făcut **tăria,** sau **cerul văzut;** în **a** treia, **adunarea apelor, uscatul şi toate ierburile şi plantele;** în ziua a patra, **luminătorii cerului,** soarele, luna şi stelele; în ziua a cincea, **peştii şi păsările;** în ziua a şasea, **animalele** cu câte patru picioare, târâtoarele, tot felul de animale şi la urmă pe **om** (Fac. 1, 3—26). În ziua a şaptea Dumnezeu S-a odihnit de lucrările Sale. Ordinea aceasta în care diferite feluri de viaţă şi de făpturi apar într-o înlănţuire firească şi necesară, începând cu lumina şi terminând cu omul, arată adânca înţelepciune a Ziditorului. Sf. Părinţi spun că omul a fost făcut în urma celorlalte lucruri pentru că se cuvenea să fie pregătită împărăţia şi apoi să vină împăratul ei — omul[124]. Omul nu putea să apară decât atunci când toate cele trebuitoare vieţii lui erau create. EI nu putea veni în lume înainte de apariţia vieţii. Plantele şi toate celelalte animale trebuiau să apară înaintea lui.

116. Pornirile cele rele ale făpturilor au fost de la început?

Nu. Făpturile au fost curate, nevinovate şi nevătămătoare atunci când au fost zidite: **„Şi a privit Dumnezeu toate câte făcuse şi iată erau bune foarte”** (Fac. 1, 31).

117. Ce ne descoperă Sf. Scriptură despre facerea omului şi starea lui dinainte de păcat?

Sf. Scriptură ne spune că în ziua a şasea, după ce a făcut toate celelalte fiinţe, Dumnezeu, în Sf. Treime, a zis: **„Să facem pe om după chipul Nostru şi după asemănare”** (Fac. 1, 26). **„Şi, luând Domnul Dumnezeu ţărână din pământ, a făcut pe om şi a suflat în faţa lui suflare de viaţă şi s-a făcut omul fiinţă vie”** (Fac. 2, 7).

Omul a fost făcut deci printr-un act special, din mâinile lui Dumnezeu, cum zice un prooroc: **„Mâinile Tale m-au făcut şi m-au zidit”** (Iov 10, 8). Aceasta arată cinstea deosebită dată de Dumnezeu omului. După ce existenţa lui a fost

hotărâtă înainte de facerea lumii şi la fel şi stăpânirea lui asupra acesteia, Dumnezeu îi pregăteşte aducerea lui la existenţă şi alcătuirea fiinţei lui[125].

Omul a fost făcut din pământ, în vârstă tânără, bărbătească.

118. Ce spune Sf. Scriptură despre femeie?

Dumnezeu a văzut că nu este bine să fie omul singur: **„Şi a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său ... a făcut bărbat şi femeie”** (Fac. 1, 27). **„Şi a făcut Domnul Dumnezeu coasta pe care a luat-o din Adam, femeie, şi a adus-o lui Adam. Şi a zis Adam: Iată aceasta-i os din oasele mele şi carne din carnea mea; ea se va numi femeie, pentru că este luată din bărbatul său”** (Fac. 2, 22—23).

Cea dintâi femeie, Eva, a fost făcută pentru continuarea neamului omenesc, aşa cum tot cartea Facerii spune: **„Şi i-a binecuvântat Dumnezeu pe ei zicând: Creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pământul**...” (Fac. 1, 28). Eva a fost făcută din coasta lui Adam, zice Sf. Efrem, ca să nu fie bănuială că altcineva **a** fost ziditorul femeii decât Dumnezeu.

119. De ce Eva n-a fost făcută din aceeaşi ţărână ca Adam?

Eva n-a fost făcută din ţărână, ci din coasta lui Adam, pentru că în bărbat şi în femeie este o singură fire trupească, un singur izvor al neamului omenesc. De aceea, de la început n-au fost făcuţi pereche, bărbat şi femeie, sau doi bărbaţi, ori două femei, ci mai întâi bărbatul şi apoi, din el, femeia[126].

120. Ce înseamnă chipul şi asemănarea lui Dumnezeu în om?

Chipul lui Dumnezeu în om este mănunchiul de puteri sufleteşti: raţiunea, voinţa, simţirea, cu care omul se îndreaptă spre Dumnezeu printr-o activitate neobosită pentru desăvârşire, iar asemănarea lui Dumnezeu în om este înfăptuirea acestei desăvârşiri prin împreună lucrarea harului dumnezeiesc cu silinţele omului. În amănunt, chipul lui Dumnezeu înseamnă:

1. **Stăpânirea peste făpturile pământului,** potrivit cuvântului Scripturii: **„... umpleţi pământul şi-l supuneţi şi stăpâniţi peste peştii mării, peste păsările cerului, peste toate animalele, peste toate vietăţile care** se **mişcă pe pământ şi peste tot pământul”** (Fac. 1**, 28). „Micşoratu-l-ai pe dânsul (pe om) cu puţin faţă de îngeri, cu slavă şi cu cinste l-ai încununat** pe **el şi l-ai pus pe dânsul peste lucrul mâinilor Tale” (Ps. 8, 5—6);**

2. Raţiunea şi voia liberă în năzuinţa lor spre Dumnezeu, adevăr şi bine.

121. După ce Dumnezeu a făcut pe om, unde l-a aşezat?

După ce a făcut pe om, Dumnezeu l-a aşezat în Rai şi i-a pus hrana la îndemână, făcând **„Să răsară din pământ tot soiul de pomi, plăcuţi la vedere şi cu roade bune de mâncat”** (Fac. 2, 9). În Rai se aflau şi pomul vieţii şi pomul cunoştinţei binelui şi răului.

122. Care era starea omului în Rai, înainte de păcat?

În Rai primul om era împodobit cu **minte sănătoasă, inimă curată şi voinţă liberă.** El însă nu era desăvârşit, căci desăvârşirea se câştigă prin încercare şi deprindere. Ea consta în curăţia păstrată prin împreună-lucrarea chipului cu harul de la început. Firea omenească era înfrumuseţată prin părtăşia ei cu Duhul Sfânt (Fac. 2, 7). Numai această părtăşie îi asigura lumina sfinţeniei şi apropierea de Dumnezeu[127]. Mintea lui Adam era într-o continuă înălţare minunată spre Dumnezeu, trupul era liniştit, ferit de orice plăcere vinovată. Nu era încă în el frământarea mişcărilor neorânduite. Sfinţenia primilor oameni nu era desăvârşită, dar ea nu era nici numai o stare de nepăsare şi neştiinţă copilărească, aşa cum pretind unii, ci o stare de nevinovăţie şi nerăutate[128].

Îmbrăcaţi în haina Duhului Sfânt, primii oameni n-aveau pofta trupului. De aceea nu simţeau nevoia de a se acoperi[129]. Ei se acopereau cu harul divin. S-au acoperit cu harul, adică cu acoperământul nepiericiunii, cât timp au fost aproape de Dumnezeu[130]. Adam şi Eva trăiau în Rai ca îngerii, deci fără trebuinţa îmbrăcăminţii. Scriptura zice: „Adam şi femeia lui erau amândoi goi şi nu se ruşinau” (Fac. 2, 25). Neascultarea şi păcatul nesăvârşindu-se încă, ei erau îmbrăcaţi în mărirea cea de sus. De aceea nu se ruşinau. După călcarea poruncii însă, a venit ruşinea şi cunoaşterea goliciunii[131].

Adam apare înzestrat cu o uimitoare uşurinţă de cunoaştere şi cu o înţelepciune deosebită. Din primele clipe ale facerii lui, el se înfăţişează cu o minte ageră, ca unul care păstra în el lumina limpede şi curată, dată lui de Dumnezeu, şi-şi menţinea vrednicia neatinsă a firii[132]. Harul care punea pe Adam în legătură cu Dumnezeu l-a înzestrat cu puterea ca el să dea nume făpturilor supuse lui: **„Şi a pus Adam nume tuturor animalelor şi tuturor păsărilor cerului şi tuturor fiarelor pământului”** (Fac. 2, 20).

În limba, adică în puterea de a vorbi, pe care o capătă Adam odată cu zidirea lui, se arată firea raţională a omului[133].

Primii oameni, înainte de păcat, trăiau o viaţă fericită[134]. Ei n-au fost zidiţi nici nemuritori, nici muritori, ci în stare de a ajunge la nemurire sau să moară, după ascultarea sau neascultarea lor faţă de porunca lui Dumnezeu[135].

Prin urmare, starea omului înainte de păcat era o stare de curăţie, de fericire, de cunoaştere, de putinţă de a nu muri, dar nu era o stare de desăvârşire deplină. Omul putea înainta spre această desăvârşire, după cum se şi putea abate de la desăvârşire, folosindu-se de acelaşi mare dar, pe care Ziditorul l-a pus în el: libertatea.

123. Cu ce scop a făcut Dumnezeu pe om?

Dumnezeu a făcut pe om pentru ca acesta să se împărtăşească de bucuria de a fi în preajma lui Dumnezeu şi de fericirea de a cunoaşte, de a iubi şi de a slăvi pe Dumnezeu. El este încununarea întregii zidiri, este o lume în mic (microcosm), cum zic Sf. Părinţi. Prin trupul său, el face legătura cu lumea, iar prin sufletul său, el face legătura cu Dumnezeu. Omul a fost făcut să fie făptura aleasă a slavei dumnezeieşti[136]. Rostul său în Rai era să împlinească porunca lui Dumnezeu.

124. Care este porunca lui Dumnezeu, de care Adam trebuia să asculte?

Porunca pe care Dumnezeu a dat-o lui Adam era aceasta: **„Iar din pomul cunoştinţei binelui şi răului să nu mănânci, căci în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreşit”** (Fac. **2, 17).**

125. Adam şi Eva au păzit această poruncă?

Un timp au păzit-o. Dar din îndemnul diavolului în chip de şarpe şi sub pornirea mândriei lor, Eva întâi, şi Adam după ea, au mâncat din pomul oprit, călcând porunca lui Dumnezeu. Dumnezeu a blestemat pe şarpe, a prezis necazuri şi suferinţe primilor oameni, i-a scos afară din Rai, dar le-a făgăduit pe Mântuitorul (Fac. 3, 15 şi urm.).

126. Cum se numeşte acest păcat al lui Adam?

Acest păcat se numeşte păcatul strămoşesc, fiindcă îşi are originea în căderea protopărinţilor noştri prin neascultare faţă de porunca dată lor de Dumnezeu (Fac. 2, 16—17; 3, 6—19). Păcatul acesta a trecut la toţi oamenii, cum spune Sf. Apostol Pavel: „Printr-un om (Adam) a intrat păcatul în lume” (Rom. **5,** 12).

127. Cum se moşteneşte păcatul strămoşesc?

Aceasta este o taină mare. Ceea ce se poate spune este că păcatul acesta, pe care-l moştenim din tată în fiu, prin naşterea firească[137], nu ni se socoteşte ca păcat al nostru, personal, ci ca o stare păcătoasă, ca o înclinare spre păcat, izvorâtă din călcarea poruncii dumnezeieşti şi care este egală cu păcatul, în faţa legii lui Dumnezeu[138]. Pentru că această stare păcătoasă este egală cu păcatul însuşi, Biserica a rânduit botezul copiilor, care nu au păcatele celor vârstnici, dar care, totuşi, moştenesc aplecarea spre păcat, care vine de la Adam (Fac. 7, 20; II Cron. 6, 36; Iov 4, 17—19; 14, 4; 15,14—16; 25, 4; Ps. 13, 1—3; 50, 6; 52, 2—4; 57, 3—4; Prov. 20,9; Ecl. 7, 20; Sirah 25, 23, 27; Rom. 3, 10—12; 5, 12—19; Iacov 3, 2; I Ioan 1,8).

128. Care au fost urmările păcatului strămoşesc?

Păcatul strămoşesc a adus primilor oameni pierderea harului lui Dumnezeu, adică ruperea legăturii cu Dumnezeu, cu ei înşişi şi cu lumea[130].

Acest păcat a mai adus slăbirea chipului lui Dumnezeu în om, prin întunecarea în parte a puterilor sufletului şi prin înclinarea mai mult spre rău decât spre bine. Mintea se mişcă greu, deosebeşte anevoie cele ce are de cunoscut şi mai mult se depărtează decât se apropie de luminile curate ale Duhului. Ea nu mai vede decât anevoie pe Dumnezeu[140], priveşte mai mult spre lucrurile pieritoare, legate de viaţa trecătoare. Dar această slăbire nu înseamnă ştergerea sau stingerea completă a chipului lui Dumnezeu în om. Omul n-a murit cu totul pentru cele dumnezeieşti. El s-a îmbolnăvit. Chipul lui Dumnezeu în el a slăbit, s-a întunecat.

Prin păcatul strămoşesc, primii oameni au pierdut sfinţenia, curăţia şi putinţa de a nu muri[141]. Pierzând harul, ei au pierdut şi roadele harului. Dacă ar fi ascultat porunca dumnezeiască, Adam şi-ar fi asigurat, cu ajutorul lui Dumnezeu, putinţa de a nu muri, la care ar fi contribuit şi pomul vieţii, de care el nu s-a putut folosi, fiindcă a fost scos din Rai (Fac. 3, 22—23).

Prin păcatul lor, primii oameni şi-au pierdut liniştea desăvârşită a trupului, căci păcatul a trezit în ei pofta cărnii. Despărţiţi de cele veşnice şi lunecând spre piericiune, trupurile lor s-au deschis plăcerilor şi necurăţiilor. Firea întreagă s-a îmbolnăvit de păcat «prin neascultarea unuia singur»[142]. Pierzând harul care-i acoperea, ei au fost dezbrăcaţi de înălţarea spre Dumnezeu şi de privirea directă a lui Dumnezeu.

Pedeapsa cea mai mare a păcatului a fost moartea, care după Sf. Apostol Pavel este „plata păcatului" (I Cor. 15, 22); moartea, cu cele trei trepte ale ei: trupească, sufletească şi veşnică. Dumnezeu însuşi a vestit primilor oameni că vor muri dacă nu vor asculta porunca (Fac. 2, 17). Neascultând-o, pedeapsa lor a fost moartea[143]. Nu trebuie să se creadă că Adam şi Eva şi-au atras această pedeapsă pentru că au mâncat dintr-un anumit pom purtător de nenorociri şi de moarte, ci numai pentru că au călcat porunca dumnezeiască[144].

129. După facerea lumii, Dumnezeu Se îngrijeşte de ea?

Dumnezeu Se îngrijeşte de lume. Această lucrare prin care Dumnezeu Se îngrijeşte de lume se numeşte **pronie** sau **providenţă**. Prin pronie, Dumnezeu păstrează lumea în totalitatea ei şi fiecare lucru, şi fiinţă în parte, le ocroteşte şi le îndreaptă, prin diferite mijloace, spre scopurile pentru care au fost create. Pronia sprijină orice lucrare bună. De ea ţine profeţia în Vechiul Testament şi planul mântuirii. Ea se arată în toate lucrurile lumii, de la cele mai mici până la cele mai mari, pe care Dumnezeu le cunoaşte şi le îngrijeşte[145], cum ne spune Mântuitorul însuşi: **„Priviţi la păsările cerului, că nici nu seamănă, nici nu seceră, nici nu adună în jitniţe, şi Tatăl vostru Cel ceresc le hrăneşte"** (Matei 6, 26). **„Au** doar **nu** se **vând două vrăbii pentru un ban? Şi nici una dintre ele nu** va cădea pe **pământ fără ştirea Tatălui vostru"** (Matei 10, 29). «Dumnezeu, zice Sf. Ioan Gură 3e Aur, nu numai că a adus la lumină zidirea, dar după ce a adus-o, o îngrijeşte. De zici îngeri, de zici arhangheli, de zici puterile cele de sus, de zici toate cele văzute şi nevăzute, toate acestea se bucură de pronia Lui. Fără această lucrare ele se duc, se scurg şi pier»[146]. Iar Clement Alexandrinul zice: «înfăţişarea, ordinea şi măiestria lucrurilor văzute ne arată pronia dumnezeiască»[147].

Prin pronie, Dumnezeu nu numai păstrează, dar şi conduce lumea spre mai multă viaţă (Ioan 10, 10), spre desăvârşirea şi transfigurarea întregii creaţii (Evr. 2, 5)[148] Sf. Efrem Şirul scrie despre pronie astfel: «Am văzut case şi m-am gândit la gospodar. Am văzut lumea şi am înţeles pronia. Am văzut corabie fără cârmaci scufundându-se. Am văzut faptele oamenilor neisprăvind nimic fără Dumnezeu, Care le conduce. Am văzut cetăţi şi republici deosebite în constituţia lor şi am înţeles că toate există prin rânduiala lui Dumnezeu. Turma e de la păstor, iar creşterea tuturor pe pământ e de la Dumnezeu»[149].

Prin pronie, Dumnezeu opreşte răul şi îl întoarce spre bine, cum ne spune Mărturisirea lui Dositei: «Cele rele le ştie mai dinainte şi le îngăduie Dumnezeu, dar El nu Se îngrijeşte de ele, pentru că nici nu le-a făcut. Dar odată întâmplate, ele sunt îndreptate spre ceva folositor de către nesfârşita bunătate, care, fără să le fi făcut, le îmboldeşte spre mai bine cât este în puterea acestora»[150].

Dumnezeu păstrează şi conduce lumea, conlucrând cu puterile făpturilor, nu fără ele.

DESPRE DUMNEZEU FIUL

130. Care sunt articolele din Simbolul Credinţei despre Dumnezeu Fiul?

Articolele din Simbolul Credinţei despre Dumnezeu Fiul întrupat sunt: art. II — art. VII.

131. Ce ne învaţă aceste articole privite laolaltă?

Ele ne vorbesc despre cea mai mare şi mai minunată faptă a iubirii lui Dumnezeu faţă de noi. Ele ne spun că Cel ce ne-a mântuit pe noi este însuşi Fiul lui Dumnezeu, iar mântuirea ne-a înfăptuit-o prin întruparea Sa ca om, prin învăţătura şi prin moartea Sa pe cruce şi învierea din morţi, după care S-a înălţat la ceruri întru slavă, de-a dreapta Tatălui.

Multă iubire ne-a arătat Dumnezeu şi prin facerea lumii şi a oamenilor, despre care ne vorbeşte articolul I din Simbolul Credinţei. Dar dovada cea mai mare a iubirii nemărginite ce ne-o poartă ne-a arătat-o prin aceea că pe însuşi Fiul Său L-a trimis în lume, ca om, şi L-a dat morţii pe cruce **„pentru noi oamenii şi pentru a noastră mântuire”.**

Despre această iubire ne spune chiar Fiul lui Dumnezeu, Cel ce a venit în lume: **„Că aşa a iubit Dumnezeu lumea, încât şi pe Fiul Său cel Unul-Născut L-a dat, ca tot cel ce crede întru El să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică.”** (Ioan 3, 16).

Iar Sf. Atanasie spune: «Fiindu-I milă de neamul nostru şi înduioşându-Se de slăbiciunea noastră şi mişcat de stricăciunea noastră şi nesuferind stricăciunea morţii asupra noastră, ca să nu piară ceea ce a făcut şi ca să nu se zădărnicească lucrarea Tatălui, îşi ia trup şi acesta nu deosebit de al nostru... şi dă morţii propriul Său trup»[151].

132. Aveau oamenii trebuinţă de această întrupare?

Aveau neapărată trebuinţă. Am văzut că prin neascultarea lui Adam a pătruns păcatul şi moartea în toţi oamenii. Păcatul acesta pusese o duşmănie (Rom. 5, 10) între ei şi Dumnezeu, fiind toţi **„fii ai mâniei”** (Efes. 2, 3; Rom. 5, 9), căci îi înrăise şi le slăbise puterea de a face binele, încât în loc de a face binele pe care-l voia Dumnezeu şi îl cerea cugetul lor, făceau mereu răul. Din această pricină, cugetul îi mustra necontenit. Iar aceasta era un semn că însuşi Dumnezeu era nemulţumit. Dar Dumnezeu îşi arăta nemulţumirea şi prin pedepsele ce le aducea peste oameni. Căci nu putea lăsa păcatul neosândit (Rom. 5, 18). De altfel, însuşi păcatul pe care îl făceau oamenii producea în ei griji, boli şi necazuri, iar între oameni, pizmă, ură, ceartă şi războaie.

Pe deasupra tuturor, Dumnezeu a pedepsit însă păcatul cu moartea (Rom. 5, 12), ca să nu fie «răutatea fără de moarte» (Molitva la morţi). Toţi mureau şi prin moarte se duceau la moartea veşnică, adică la chinurile fără de sfârşit.

Dar aceasta era o stare prea chinuitoare şi nu putea fi răbdată nici de iubirea lui Dumnezeu. Se cerea **mântuirea omului din ea.**

133. Nu puteau să-şi dea oamenii înşişi mântuirea din această stare?

Nu puteau. Căci deşi ei sufereau de răul care-i stăpânea, nu puteau scăpa de el, firea lor era slăbită de păcat, erau robii păcatului.. Această stare chinuitoare o descrie Sf. Apostol Pavel astfel: **„Nu . fac binele** pe **care-l voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc, pe acela îl săvârşesc. Iar dacă fac ceea ce nu voiesc eu, nu eu fac aceasta,. ci păcatul care locuieşte în mine”** (Rom. 7, 19—20). Nici un om nu putea mântui pe ceilalţi de păcat, căci fiecare era **„rob legii păcatului”** (Rom. 7, 23), şi nu se putea»scăpa nici pe sine însuşi din această robie. Ei nu puteau face[1], aceasta nici toţi la un loc. Iată ce spune Sf. Atanasie: «Căci după ce toţi au fost loviţi în suflet şi tulburaţi de înşelăciunea diavolească şi de deşertăciunea idolilor, cum era cu putinţă ca omul să întoarcă sufletul şi mintea oamenilor? Dar poate să zică cineva că lumea întreagă ar fi putut face aceasta. Dar dacă lumea ar fi putut, nu s-ar fi făcut atâtea mari rele. Căci lumea exista şi Totuşi oamenii se tăvăleau în atâtea mari rele»[152].

134. Nu-i putea mântui nici măcar vreun înger? Trebuia să vină însuşi Fiul lui Dumnezeu?

Nu-i putea mântui nici un înger. Întâi, pentru că împăcarea cu Dumnezeu trebuia să fie o faptă la care să ia parte însuşi Dumnezeu. Al, doilea, pentru că oamenii trebuiau să fie scăpaţi şi de moarte. Iar moartea nu putea fi înlăturată decât prin viaţa fără de sfârşit, care e numai la Dumnezeu. Numai Dumnezeu a putut da prima dată viaţă oamenilor; numai El o putea da şi a doua oară. Sf. Atanasie spune iarăşi: «Nu era cu putinţă nici prin îngeri, deoarece ei nu sunt chipuri după care omul să fie creat după asemănarea lor. De aceea, Cuvântul lui Dumnezeu a venit în persoană, ca unul care este chipul Tatălui, ca să poată reînnoi pe omul cel creat după chipul Lui»[153].

135. Dar nu putea să facă aceasta Fiul lui Dumnezeu stând în cer şi nefăcându-Se om?

Dumnezeu, în înţelepciunea Sa, a socotit că nu e potrivit să mântuiască pe oameni de departe. Aceasta pentru foarte multe motive, dintre care mai importante sunt trei.

136. Care este primul din aceste motive?

Primul motiv e că dreptatea cerea ca, precum un om a călcat legea ascultării de Dumnezeu, un Om se cădea să şi ispăşească, împlinind această lege prin ascultare şi plătind cu viaţa Sa nevinovată călcarea celorlalţi: „Precum **prin neascultarea unui om** s-au făcut păcătoşi cei mulţi, tot aşa şi prin ascultarea Unuia, se vor face drepţi cei mulţi” (Rom. 5, 19). Trebuia, cu alte cuvinte, ca împăcarea între Dumnezeu şi om să se facă nu numai prin fapta lui Dumnezeu, ci şi a omului. Sf. Grigorie de Nissa spune: -«După ce moartea intrase în lume prin neascultarea unui om, a fost izgonită prin ascultarea altui Om. Iată pentru ce S-a făcut ascultător până la moarte: ca să vindece prin ascultare păcatul neascultării şi să nimicească prin învierea Sa moartea, care intrase în lume prin neascultare»[154].

De aceea S-a făcut Fiul lui Dumnezeu şi om, ca să lucreze în numele oamenilor, dar fapta Lui, ca a Celui ce era şi Dumnezeu, să aibă un preţ care să covârşească vina tuturor oamenilor. «Cel ce a murit pentru noi, spune Sf. Chirii al

Ierusalimului, nu era de un preţ mic; nu era o oaie necuvântătoare, nu era un om de rând, nu era nici un înger, ci Dumnezeu, făcut om. Fără-de-legea păcatului nu era aşa de mare pe cât dreptatea Celui mort din pricina noastră; nu am păcătuit aşa de mult cât preţuia dreptatea Celui ce Şi-a pus sufletul pentru noi»[155].

Luând firea noastră şi ţinând-o curată şi împlinind cu ea legea ascultării de Dumnezeu şi ispăşind cu sângele ei vărsat pe cruce călcarea oamenilor, a scăpat-o de osândă şi ne-a împăcat cu Dumnezeu. „Vrăjmaşi fiind", zice Sf. Apostol Pavel, „ne-am împăcat cu Dumnezeu prin moartea **Fiului** Său" (Rom. 5, 10, II Cor. 5, 18). Firea noastră, care înainte purta în ea urâţenia neascultării şi era purtată de cei ce erau duşmani lui Dumnezeu, a ajuns acum firea curată a Fiului Său prea iubit. Privind cu iubire la Fiul Său, Dumnezeu privea cu iubire şi la firea noastră pe care o purta El. Iubind pe Fiul Său, Cel ce S-a făcut ascultător până la moarte, Dumnezeu iubea totodată pe om. Dumnezeu nu mai vedea acum firea noastră ca pe cea care a călcat legea şi drept urmare trebuie să moară, ci ca pe firea care a ispăşit călcarea legii şi e vrednică să se împărtăşească de viaţă. Şi iubirea lui Dumnezeu faţă de firea noastră, purtată de Fiul Său, avea să se răsfrângă asupra tuturor celor ce purtau această fire şi se lipeau prin credinţă de Fiul Său. De aceea spune Sf. Apostol Pavel că în Fiul lui Dumnezeu **„avem răscumpărarea prin sângele Lui, adică iertarea păcatelor" şi că „printr-însul a binevoit să împace toate cu Sine, făcând pace prin sângele crucii Lui".** Sau şi mai limpede: **„Şi pe voi care eraţi oarecând înstrăinaţi şi vrăjmaşi cu mintea voastră către lucrurile rele, de acum v-a împăcat prin moarte, în carnea trupului Lui, ca să vă pună pe voi sfinţi şi fără de prihană şi nevinovaţi înaintea Sa"** (Col. 1, 14, 20, 21—22).

Iubindu-ne acum Dumnezeu întru Iisus Hristos, ne face parte de aceeaşi moştenire a bunătăţii Sale, de care Se împărtăşeşte Iisus Hristos ca Fiu al Său, socotindu-ne şi pe noi ca pe nişte fii ai Săi: **„iar dacă suntem fii, suntem şi moştenitori, moştenitori ai lui Dumnezeu şi împreună-moştenitori cu Hristos, dacă pătimim împreună cu El, ca împreună cu El să ne şi preamărim"** (Rom. 8, 17).

137. Dar al doilea motiv al întrupării care este?

Al doilea motiv pentru care S-a întrupat Fiul lui Dumnezeu a fost ca să ne arate că dragostea Lui faţă de noi e aşa de mare, că El nu mai stă departe de noi, ci Se face om ca noi, ia firea noastră şi vine între noi ca să vorbească cu noi în graiul nostru şi să ne înveţe faţă către faţă, nu prin alţii, ca în Vechiul Testament. El voia astfel să ne câştige şi mai mult inima, prin dragostea Sa, şi să ne dea pildă văzută de cum trebuie să se poarte un om adevărat ca să placă lui Dumnezeu. Şi El nu S-a făcut om numai pentru o vreme, ci pentru vecii vecilor, rămânând în legătură cu noi şi arătând cât de mult preţuieşte şi iubeşte pe oameni. -«Mântuitorul a venit, spune Sf. Ioan Damaschin, ca să Se facă părtaş firii noastre, ca să ne înveţe prin pildele Sale calea virtuţii, ca să ne scape de stricăciune prin comuniunea cu viaţa, făcându-Se începătura învierii noastre»-[156].

138. Şi care este al treilea motiv al întrupării?

Al treilea motiv se vede chiar din cuvintele de mai sus ale Sf. Ioan Damaschin. Fiul lui Dumnezeu S-a mai întrupat ca, unind firea noastră cu firea Sa

dumnezeiască, făcând-o firea Lui însuşi, ea să nu mai poată să se depărteze de Dumnezeu, să nu mai poată să lucreze împotriva Lui, ca acest templu să nu se mai poată ruina, ci să fie de-acum mereu plin şi străbătut de Dumnezeu. Altfel ar fi fost cu putinţă ca firea noastră, odată mântuită, iarăşi să se piardă. În acelaşi timp, numai aşa a putut să scape cu adevărat şi pentru totdeauna firea omenească de stricăciune şi de moarte, unind-o strâns cu Sine Cel ce era izvorul nestricăciunii şi al nemuririi. Prin firea noastră zidită acum în Dumnezeu, toţi putem fi „zidiţi întru Hristos" (Efes. 2, 10). Noi putem adică acum să stăm mai uşor, dacă vrem, în legătură cu Fiul lui Dumnezeu, căci El e şi om ca noi, nu numai Dumnezeu. Iar stând prin credinţă şi prin dragoste în legătură cu El, ne aflăm zidiţi în El, împreună cu firea Sa omenească, aflată în El. De aceea spune Sf. Apostol Pavel că precum în Fiul lui Dumnezeu au fost zidite şi aşezate toate la început, când s-au făcut, cu atât mai mult acum, luând El firea noastră, ne aşază iarăşi în El şi mai deplin, pe toţi cei ce vrem. Drept aceea ne îndeamnă: „Intru să umblaţi, înrădăcinaţi şi zidiţi fiind într-Însul" (Col. 2, 6—7).

Sf. Chirii al Alexandriei înfăţişează motivul al treilea astfel: «Cum putea omul de pe pământ, căzut în moarte, să se întoarcă la nestricăciune? Era nevoie ca trupul muritor să se împărtăşească din puterea de viaţă a lui Dumnezeu. Iar puterea dătătoare de viaţă a lui Dumnezeu-Tatăl e Cuvântul Cel Unul-Născut»[157].

139. Dacă numai Fiul lui Dumnezeu făcut om putea să mântuiască omenirea de păcat şi de moarte, de ce nu S-a făcut mai curând om? De ce a lăsat Dumnezeu să treacă un timp atât de îndelungat de la căderea lui Adam până la trimiterea Fiului Său?

Era trebuinţă de o pregătire a oamenilor ca să primească pe Mântuitorul, atunci când va veni. Căci n-ajungea ca Mântuitorul să vină şi să moară pentru oameni. Trebuia ca şi ei să-L primească cu credinţă. Altfel nu se putea înfăptui mântuirea lor. Şi anume trebuiau pregătiţi ca să poată crede că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu Cel întrupat şi că numai prin El se pot mântui.

140. Cum s-a făcut această pregătire?

În două feluri: întâi, prin creşterea răului şi deodată cu aceasta a convingerii oamenilor că nu se pot mântui prin puterile lor; al doilea, prin sporirea veştilor de la Dumnezeu că le va trimite un Mântuitor şi că Mântuitorul Acesta va fi chiar Fiul Său. Şcoala aceasta de pregătire a făcut-o Dumnezeu în alt chip cu poporul evreu. Pe păgâni i-a pregătit pe calea firii, pe evrei, pe o cala mai presus de fire, într-un chip mai lămurit, ca din învăţătura dată lor să tragă folos şi popoarele păgâne.

141. Cum au fost pregătiţi păgânii şi evreii prin creşterea răului şi a convingerii că nu se pot mântui prin puterile lor?

Păgânii şi evreii au fost pregătiţi în primul rând prin aceea că i-a lăsat să sporească în păcat. Dacă ar fi vrut Dumnezeu să-i mântuiască pe oameni, îndată după cădere, poate că ei nu-şi dădeau seama de toate nenorocirile ce le aduce cu sine păcatul. Pe lângă aceasta, la început oamenii ar fi crezut că pot scăpa de rău numai prin puterile lor şi că n-au trebuinţă de Dumnezeu. A trebuit să li se lase mii de ani, ca, pe de o parte, să guste toată otrava răului şi să se scârbească de el, pe

de alta, să vadă că toate încercările lor de a scăpa de rău sunt zadarnice. Aşa au căzut popoarele păgâne în cele mai grele rătăciri, închinându-se la dobitoace şi la pietre şi aducându-le jertfe vieţi omeneşti. Evreii, cu toate că erau călăuziţi îndeaproape de Dumnezeu, se abăteau şi ei tot mai tare spre rău. Când s-a înmulţit răul, Dumnezeu le-a dat Legea pe muntele Sinai (Ieş. cap. 20), ca să le arate limpede cum trebuie să vieţuiască. Dar, datorită păcatului din ei, în loc să asculte de Lege, se încăpăţânau şi mai tare să o calce. Încât legea li s-a făcut spre înmulţirea păcatului. „Pentru călcările de porunci a fost adăugată legea", zice Sf. Apostol Pavel (Gal. 3, 19), şi tot el zice: „păcatul luând îndemn prin poruncă, m-a amăgit şi m-a omorât prin ea" (Rom. 7, 11).

Legea era bună şi sfântă şi totuşi ea s-a făcut omului spre moarte. „Păcatul, ca să se arate păcat, prin ce era bun şi mi-a adus moartea, ca să se facă peste măsură de păcătos păcatul prin poruncă" (Rom. 7, 13). Înmulţindu-se păcatul, omul îşi dădea seama că nici prin Lege nu se poate mântui, măcar că e de la Dumnezeu. Legea nu-l putea ajuta, pentru că prin ea Dumnezeu îi arăta numai care este binele, nu-i da şi ajutorul Său ca să-l împlinească, ci îl lăsa pe om la puterile lui.

Nu-i dădea Dumnezeu ajutorul Său, pentru că omul nu l-ar fi primit, deoarece se încredea încă în puterile lui. De aceea Dumnezeu îl lăsa în mândria că se poate mântui singur, că poate împlini singur poruncile Legii. Dar cu cât Legea arăta mai limpede înălţimea binelui, cu atât omul îşi dădea seama că e mai departe de el, că e mai păcătos. Acest lucru îl vedea evreul cu ajutorul Legii scrise pe tablele Legii, iar păgânul, cu ajutorul Legii scrise în inima sa, cu ajutorul conştiinţei. «Văd cele bune, zice un poet păgân, le admit, dar fac totdeauna cele rele»[153]. Şi aşa, prin Lege, pe de o parte se înmulţea păcatul, pe de alta omul îşi da tot mai mult seama de neputinţa lui de a se mântui de păcat şi, în loc de a se mai încrede în puterile lui, era tot mai convins că numai Dumnezeu însuşi, prin puterea, adică prin harul Lui, îl poate mântui. Iată de ce Sf. Apostol Pavel zice: **„Căci Legea n-a desăvârşit nimic, iar în locul ei îşi face cale o nădejde mai bună, prin care ne apropiem de Dumnezeu"** (Evr. 7, 19).

142. Cum a pregătit Dumnezeu pe oameni, prin veştile ce li le da, că va veni El însuşi să-i mântuiască?

Prima făgăduinţă pe care a dat-o Dumnezeu oamenilor că le va trimite un Mântuitor a fost îndată după cădere. Era prima lor mângâiere în nenorocirea ce i-a ajuns. Dumnezeu îi spune şarpelui că cineva se va naşte din femeie, care-i va zdrobi capul: **„Duşmănie voi pune între tine şi femeie, şi între sămânţa ta şi sămânţa ei; aceasta va zdrobi capul tău, iar tu îi vei înţepa călcâiul"** (Fac. 3, 15).

Dar veşti tot mai limpezi despre Mântuitorul, Care avea să vină, le dă Dumnezeu evreilor prin proorocii Vechiului Testament, căci pe vremea lor se înmulţise şi răutatea între oameni. De aceea proorocii plângând şi suferind, ziceau: **„Cine va da din Sion mântuirea?"** (Ps. 13, 7), sau se rugau: **„Doamne, pleacă cerurile şi Te pogoară"** (Ps. 143, 5). Dumnezeu milostivindu-Se de această rugăciune spune oamenilor: **„Va veni îndată în templul Său Domnul, pe Care îl căutaţi"** (Mat. **3, 1)** sau: **„Aşa vorbeşte Domnul Dumnezeu, Care strânge pe cei risipiţi ai lui Israel: „Voi mai strânge şi alte neamuri la cei strânşi acum** din **el"** (Isaia 56, 8).

Şi ca lumea să-L cunoască atunci când va veni, Domnul dă foarte multe semne după care va putea fi cunoscut. El nu va veni cu asprime, ci blând şi smerit, călare pe mânz de asină: **„Bucură-te foarte, fiică a Sionului, veseleşte-te, fiica Ierusalimului, căci iată împăratul tău vine Ia tine: drept şi biruitor, smerit şi călare pe asin, pe mânzul asinei”** (Zah. 9, 9). Va veni nu ca să domnească asemenea împăraţilor pământeşti, ci ca să elibereze prin sângele Său pe cei robiţi păcatului: **„Iar pentru tine, pentru sângele legământului (Testamentului) tău, voi da drumul robilor tăi din fântâna fără apă”** (Zah. 9, 11).

Smerenia întru care va veni, pătimirea şi moartea Lui pentru păcatele altora le prevesteşte proorocul Isaia în toată amănunţimea: **„Şi L-am văzut pe El fără chip şi fără frumuseţe... Şi păcatele noastre le poartă şi pentru noi rabdă durere..., iar El S-a rănit pentru păcatele noastre şi a pătimit pentru fărădelegile noastre, certarea împăcării noastre pre Dânsul şi cu rana Lui noi toţi ne-am vindecat... Şi chinuit a fost, dar El S-a supus şi nu Şi-a deschis gura Sa; ca un miel spre junghiere S-a adus şi ca o oaie fără de glas înaintea celor ce-o tund, aşa nu Şi-a deschis gura Sa. Că s-a luat de pe pământ viaţa Lui şi pentru fărădelegile poporului meu a fost adus la moarte”** (Isaia 53, 2, 4, 5, **7,** 8),

Chiar şi timpul şi locul venirii Mântuitorului au fost prezise de Prooroci. Proorocul Daniel a prezis că: **„De la ieşirea poruncii ca iarăşi** să se zidească Ierusalimul”, adică de la anul 475 î.Hr. şi până „seva sfârşi păcatul şi se vor şterge fărădelegile” (9, 24, 25), vor trece 70 de săptămâni de ani, adică 490 de ani, răstimp care tocmai bine s-a împlinit la anul 33 după Hristos, când Mântuitorul a zdrobit puterea păcatului, prin moartea pe cruce. Iar Proorocul Miheia a prezis că Mântuitorul Se va naşte în Betleem (Mih. 5, 1). S-a prezis apoi prin Isaia Proorocul, şi chipul mai presus de fire al naşterii Mântuitorului din fecioară: „Iată Fecioara va lua în pântece şi va naşte fiu şi vor chema numele Lui, Emanuil” (adică Dumnezeu cu noi) (Isaia, 7, 14). De asemenea că El Se va naşte după trup din sămânţa lui David: „O dată M-am jurat pe sfinţenia Mea: Oare, voi minţi pe David? Seminţia lui va rămâne în veac şi scaunul lui ca soarele înaintea Mea şi ca luna întocmită în veac” (Ps. 88, 35—36).

Toate aceste proorocii aveau să ajute credinţa oamenilor prin faptul că ele s-au împlinit în Iisus Hristos.

Dar ca oamenii să poată primi pe Iisus Hristos ca Dumnezeu, mai trebuia ca Dumnezeu să-i ridice din credinţa lor rătăcită în mulţi idoli, la credinţa într-un singur Dumnezeu, atotputernic şi iubitor, dar Care are un Fiu nedespărţit de El, după fiinţă.

143. Cum au fost ridicaţi oamenii la această credinţă într-un singur Dumnezeu, Care are însă un Fiu?

În credinţa într-un singur Dumnezeu a fost crescut cu grijă poporul evreu, ca prin el să se sădească, cu vremea, această credinţă şi la celelalte popoare. Încet, ca să nu i se primejduiască credinţa într-un singur Dumnezeu, i s-a tălmăcit apoi poporului evreu, prin prooroci, că Dumnezeu Cel Unul are un Fiu, Care va veni să mântuiască lumea, şi un Duh Sfânt. La facere, Dumnezeu grăieşte către celelalte persoane dumnezeieşti: „Să facem om după chipul Nostru şi asemănare”, adăugând îndată: „Şi a făcut Dumnezeu pe om, după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut” (Fac. 1, 26—27), ca să arate că cele trei persoane sunt o singură fiinţă

dumnezeiască. Tot acelaşi tâlc îl are şi arătarea lui Dumnezeu la stejarul lui Mamvri, în chipul celor trei călători (Fac. 18, 2). David cunoaşte apoi lămurit că Dumnezeu are un Fiu, când vede pe Domnul (Dumnezeu Tatăl) zicând Domnului Său (lui Dumnezeu Fiul): „Şezi de-a dreapta Mea până ce voi pune pe vrăjmaşii Tăi aşternut picioarelor Tale" (Ps. 109, 1), sau când aude pe Dumnezeu Tatăl zicând către Dumnezeu Fiul: „Fiul Meu eşti Tu, Eu astăzi Te-am născut. Cere de la Mine şi-Ţi voi da neamurile moştenirea Ta. Şi stăpânirea Ta, marginile Pământului (Ps. 2, 7—8).

Prin înrâurirea evreilor, care de la robia babilonică erau împrăştiaţi printre toate popoarele, şi prin călăuzirea tainică a **Cuvântului lui Dumnezeu,** s-au ridicat apoi şi din celelalte neamuri mulţi filozofi, la ideea că există un singur Dumnezeu şi că Cuvântul sau Raţiunea Lui lucrează în lume, cu deosebire în mintea oamenilor luminaţi.

Astfel, aproape de venirea Mântuitorului, lumea se afla în starea ciudată că, pe de o parte, cu mintea, se ridicase la ideea unui singur Dumnezeu atotputernic şi plin de iubire faţă de oameni, Care avea să trimită pe cineva de la Sine, pentru mântuirea lumii, iar pe de alta, cu viaţa, se afla în cea mai mare decădere şi neputinţă morală. Starea aceasta îi făcea pe oameni să aştepte mântuirea de la Dumnezeu şi când a venit Mântuitorul le-a ajutat să-L poată primi pe El şi învăţătura Lui Despre Dumnezeu.

144. Această pregătire a fost de ajuns ca omenirea să primească pe Iisus Hristos ca Dumnezeu?

Nu, n-a fost de ajuns. Dacă ar fi fost de ajuns, ar fi trebuit să-L primească toţi evreii şi cei mai mulţi dintre filozofi. La toate cele spuse s-au adăugat ca temeiuri de credinţă: 1) învăţătura Sa, cum n-a fost alta mai înaltă; 2) viaţa Sa, cum n-a fost alta mai curată şi 3) minunile Sale, dintre care mai ales învierea şi înălţarea Sa la cer. Dar toate aceste temeiuri sunt întrecute de puterea cu care a lucrat şi lucrează El până astăzi asupra sufletelor care se deschid cuvântului Său, înnoindu-le şi sădind în ele convingerea nestrămutată că El e Dumnezeu. Credinţa în Hristos vine în primul rând din harul lui Dumnezeu, nu din cântărirea cu mintea a temeiurilor pomenite. Dar motivele acelea pregăteau mintea omului pentru primirea acestui har. Pentru noi, creştinii, unul din motivele cele mai puternice, care pregătesc mintea noastră să primească harul credinţei şi să conlucreze cu el, e însăşi existenţa creştinismului de 2 000 de ani încoace, însuşi faptul că de atunci şi până azi sute de milioane de suflete au crezut fără încetare în dumnezeirea lui Iisus.

145. Care este credinţa Bisericii noastre în dumnezeirea Mântuitorului nostru Iisus Hristos?

Răspunsul mai amănunţit la această întrebare îl dă articolul II al Simbolului Credinţei, primul dintre cele şase articole (II—VII), care se ocupă cu persoana şi lucrarea mântuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos. Căci acest articol cuprinde în forma cea mai scurtă, dar în mod deplin, învăţătura Bisericii despre dumnezeirea lui Iisus Hristos.

146. Care este acest articol?

Acest articol este:

«Şi întru Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, Care **din Tatăl S-a născut mai înainte de toţi vecii: Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut iar nu făcut, Cel ce este de o fiinţă cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut».**

147. Ce ne învaţă acest articol în întregimea lui?

Două lucruri: Întâi, că Domnul nostru Iisus Hristos, Care ne-a mântuit pe noi, este însuşi Fiul lui Dumnezeu, egal întru toate cu Dumnezeu-Tatăl, veşnic ca şi El şi una cu El, după fiinţă şi slavă, deosebindu-Se de Tatăl numai prin aceea că e Fiu, şi nu Tată, că Tatăl îl naşte, iar El e născut din fiinţa Tatălui. Mântuitorul Hristos însuşi a spus despre Sine: **„Şi acum preaslăveşte-Mă Tu, Părinte, la Tine însuţi, cu slava pe care am avut-o la Tine mai înainte de a fi lumea."** (Ioan 17, 5).

Al doilea, că Iisus Hristos, Mântuitorul lumii, este şi Făcătorul tuturor, arătându-se şi în aceasta dumnezeirea Lui. Căci, precum Tatăl este Făcătorul tuturor, cum ne-a învăţat articolul I al Simbolului, aşa este şi Fiul Făcătorul tuturor. Tatăl toate le face, dar le face prin Fiul: **„Toate prin El s-au făcut; şi fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut"** (Ioan, 1, 3). Chiar şi timpul s-a făcut prin Iisus Hristos, după cum zice Apostolul: „Prin Care şi veacurile s-au făcut" (Evr. 1, 2), iar în alt loc spune: **„Întru El s-au făcut toate, cele din ceruri şi cele de pe pământ, cele văzute şi cele nevăzute, fie scaunele, fie domniile, fie începătoriile, fie stăpânirile. Toate s-au făcut prin El şi pentru El. Şi El este mai înainte de toate şi toate prin El sunt aşezate"** (Col. 1, 16—17).

Dacă întru El sunt aşezate toate, înseamnă că El le şi susţine şi în El vieţuiesc toate. El ia parte, deci, şi la pronierea lor. Ţinând mereu viaţa în ele şi purtând grijă de ele, cum însuşi zice: „Tatăl Meu până acum lucrează şi Eu lucrez" (Ioan, 5, 17).

148. Ce înseamnă primele cuvinte din articolul II al Simbolului Credinţei: „Şi întru Unul Domn Iisus Hristos"?

Precum ne-a învăţat articolul I să credem în Dumnezeu-Tatăl, aşa ne învaţă articolul II să credem „şi" în Iisus Hristos, Fiul Lui.

Căci fără credinţă în Fiul, nu putem cunoaşte nici pe Tatăl. Tată fără Fiu nu există. Cine nu crede că Dumnezeu are un Fiu, nu crede că Dumnezeu e Tată şi are în Sine dragoste de Tată. Dumnezeul acela e un Dumnezeu fără dragoste, nu e Dumnezeu adevărat. **„Eu sunt uşa",** (Ioan 10, 9), zice Mântuitorul; **„Nimeni nu vine la Tatăl, decât prin Mine"** (Ioan 14, 6). Iisus Hristos, în Care credem ca şi în Tatăl, este Unul singur, căci numai un Fiu are Tatăl şi numai un Mântuitor avem noi. Numai prin acesta „Unul" ne mântuim şi ajungem la Tatăl, căci numai o „cale" (Ioan 14, 6) şi numai o „uşă" este spre Tatăl, iar „calea" şi „uşa" este El.

El e „Domn" peste sufletele noastre, este „Domnul şi Stăpânul vieţii noastre", ba chiar unicul Domn şi Stăpân **„Căruia Îi slujim"** (Col. 3, 24) şi îi închinăm cu bucurie „toată viaţa noastră", în aşa fel, încât nu mai suntem ai noştri, ci „ai lui Hristos" (II Cor. 10, 7) şi putem spune fiecare cu Sf. Apostol Pavel: **„Numai viez eu, ci Hristos viază întru mine"** (Gal. 2, 20). Căci El ne-a dat această viaţă şi ne-a răscumpărat-o de la moarte. Şi ştim că dacă I-o închinăm Lui, tot noi ne folosim,

căci Hristos ne desăvârşeşte din zi în zi, făcându-ne **„asemenea chipului Său”** (Rom. 8, 29). Domnia lui Iisus peste suflete nu e o domnie aspră şi silnică, ci una blândă. El domneşte peste noi prin dragoste şi adevăr. **„Luaţi jugul Meu asupra voastră... căci jugul Meu** este **bun** şi **povara Mea** este **uşoară”** (Matei 11, 29—30). Iar Domnia aceasta nu înseamnă că n-avem datoria să lucrăm pentru semenii noştri. Dimpotrivă, lui Hristos Ii slujim când facem bine celor mici şi osteniţi (Matei 25, 40). Domnia aceasta totală peste sufletele noastre şi peste lumea întreagă a câştigat-o Iisus Hristos şi ca om, pentru că S-a smerit pe Sine ca nimeni altul şi Şi-a pus viaţa Sa pentru noi. Numele de Iisus s-a ridicat astfel peste tot numele şi tot genunchiul trebuie să se plece Lui, primindu-L ca Domn. Căci **„Dumnezeu fiind în chip, n-a socotit o ştirbire a fi El întocmai cu Dumnezeu, ci S-a deşertat pe Sine, chip de rob luând, făcându-Se asemenea oamenilor, şi la înfăţişare aflându-Se** ca **un om; S-a smerit pe Sine, ascultător făcându-Se până la moarte, şi încă moarte pe cruce. Pentru aceasta şi Dumnezeu L-a preaînălţat şi I-a dăruit Lui nume, care este mai presus de orice nume; ca în numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cereşti şi al celor pământeşti şi al celor de dedesupt; şi toată limba să mărturisească, că Domn este Iisus Hristos întru slava lui Dumnezeu-Tatăl”** (Filip. 2, 6—11).

149. Ce înseamnă îndeosebi numele de „Iisus” dat Mântuitorului?

Numele de „Iisus” înseamnă Dumnezeu Mântuitorul. Iisus înseamnă în limba ebraică Mântuitor şi numele acesta I se potriveşte în chip desăvârşit, căci El e într-adevăr Mântuitorul lumii. Şi I se potriveşte atât de desăvârşit pentru că nu I l-au dat oamenii, ci îngerul, la porunca Tatălui Ceresc, Care a ştiut de mai înainte ce lucrare va săvârşi Fiul Său în lume. **„Nu te teme”,** spune îngerul lui Iosif, **„a lua pe Maria logodnica ta, că ce s-a zămislit într-însa este de la Duhul Sfânt. Şi ea va naşte Fiu şi vei chema numele Lui: Iisus”.** Şi îngerul arată îndată şi pricina acestei numiri: **„Că Acesta va mântui pe norodul Său de păcatele lor”** (Matei 1, 20—21).

În Vechiul Testament numele acesta l-a purtat Isus Navi, urmaşul lui Moise, care **a** condus poporul lui Israel în Ţara Sfântă, mântuindu-l de rătăcirea prin pustiu. Dar el a fost numai un chip al lui Iisus Hristos, Care a mântuit toate popoarele de rătăcirea în păcat, ducându-le în împărăţia cerurilor. El nu e numai un oarecare mântuitor, ci Mântuitorul, în înţelesul desăvârşit al cuvântului.

150. Ce înseamnă numele Hristos?

Numele „Hristos” înseamnă „Uns”. La evrei, unşi se numeau preoţii, proorocii şi împăraţii, pentru că la intrarea în slujbă erau unşi cu mir, care închipuia darul Sfântului Duh. Dar aceia erau numai chipuri ale adevăratului Uns, primeau numai o parte din puterea Duhului Sfânt, ca ajutor pentru slujba lor. Hristos, însă, primeşte pe Duhul Sfânt însuşi. «Hristos nu e un om purtător de Dumnezeu, ci Dumnezeu întrupat; El nu e uns ca un prooroc prin lucrarea (energie), ci prin prezenţa întregii persoane a ungerii în El»[159]. Sf, Ioan Gură de Aur zice; «Tot harul s-a vărsat peste templul acela. Că Tatăl nu da Lui Duhul cu măsură, ci întreg harul l-a primit templul. Noi însă avem nu mai puţin şi o picătură din harul acela«[160]. Deci Iisus este **Unsul** sau **Hristosul,** în înţelesul desăvârşit, nu numai unul dintre mulţii unşi, sau hristoşi oarecare[161]. El este arhiereul, împăratul şi

proorocul cel mai înalt, adevăratul arhiereu, împărat şi prooroc şi izvorul a toată arhieria, conducerea duhovnicească şi proorocia. Precum vedem, şi numele de Hristos I se potriveşte în chip desăvârşit, căci nici pe acesta nu I l-au dat oamenii, ci îngerul, care a spus păstorilor: **„Iată vestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru tot poporul. Că S-a născut vouă astăzi Mântuitor, Care este Hristos Domnul, în cetatea lui David”** (Luca 2, 10—11). Însuşi Iisus spunea despre Sine că a avut ungerea Duhului Sfânt, cum de altfel grăise despre El şi proorocul Isaia (61, 1): **„Duhul Domnului este peste Mine, pentru care M-a uns a binevesti săracilor** ...” (Luca 4, 18).

151. Hristos, prin ungerea ce o are de la Duhul Sfânt, este adevăratul arhiereu, prooroc şi împărat. Se vorbeşte despre aceste slujiri ale lui Hristos în Sfânta Scriptură şi ce înţeles au ele?

Că Hristos a primit prin ungere de la Duhul Sfânt slujirea de arhiereu, prooroc şi împărat, ne-o spune Sfânta Scriptură în multe locuri. Sf. Apostol Pavel ne spune că El a fost arhiereul cel mai înalt şi a adus jertfa desăvârşită, care este trupul Său. Prin aceasta a curăţit cu adevărat pe oameni de păcate, nu numai a închipuit această curăţire, ca jertfele de animale aduse de preoţii din Vechiul Testament: **„Un astfel de Arhiereu se cuvenea să avem: sfânt, fără de răutate, fără de pată, osebit de cei păcătoşi, şi fiind mai presus decât cerurile. El nu are nevoie să aducă zilnic jertfe, ca arhiereii: întâi pentru păcatele lor, apoi pentru ale poporului, căci El a făcut aceasta odată pentru totdeauna, aducându-Se jertfă pe Sine însuşi” (Evr. 7, 26—27); căci „Nu prin sânge de ţapi şi de viţei, ci prin însuşi Sângele Său a intrat odată pentru totdeauna în Sfânta Sfintelor şi a dobândit o veşnică răscumpărare”** (Evr. 9, 12). El a fost proorocul cel mai înalt, aducând cea mai deplină învăţătură despre Dumnezeu: ca Unul ce n-a primit-o din afară de Sine, ci din plinătatea Sa nemărginită. De aceea, nimeni nu mai poate adăuga ceva la învăţătura Sa. Ea poate fi, doar, tot mai bine înţeleasă în Biserică. În acest înţeles, El e proorocul cel din urmă cu care s-a încheiat Descoperirea dumnezeiască. **„Prooroc din mijlocul tău şi din fraţii tăi, ca şi mine, zice Moise, îţi va ridica Domnul Dumnezeul tău, pe Acela să-L ascultaţi”** (Deut. 18, 15). Ucenicii I se adresează cu titlul „Învăţătorule”, iar Hristos însuşi spune despre Sine: **„Eu sunt adevărul”** (Ioan 14, 6), **„Eu sunt Lumina lumii”** (Ioan 8, 12), sau: **„Eu spre aceasta M-am născut şi pentru aceasta am venit în lume, ca să dau mărturie pentru adevăr”** (Ioan 18, 37).

Iar demnitatea Lui împărătească o anunţă îngerul Gavriil Fecioarei Măria: „Şi Domnul Dumnezeu li va da Lui tronul lui David, părintele Său... şi împărăţia Lui nu va avea sfârşit” (Luca 1, 32, 33). Iisus însuşi recunoaşte că e împărat, dar împărăţia Lui e duhovnicească, având arme şi legi duhovniceşti, nu ca acelea din lumea aceasta. „împărăţia Mea nu este din lumea aceasta” (Ioan 18, 36), răspunde El lui Pilat. Iisus Hristos e împăratul blând de care am vorbit când am explicat cuvântul «Domn». El e împăratul-miel, care a fost înjunghiat pentru păcatele lumii (Apoc. 5). Ca împărat, Mântuitorul Hristos a întemeiat Biserica Sa, i-a dat legile, o conduce nevăzut prin slujitorii ei, cărora le dă harul Său şi la sfârşit «va judeca viii şi morţii».

152. Este o înrudire de înţelesuri între numele de „Iisus” şi „Hristos”? Dar între ele şi cel de Domn?

Dacă privim bine, vedem că prin aceste trei slujiri: de arhiereu, prooroc şi împărat, cuprinse în numele lui Hristos, Iisus mântuieşte lumea prin jertfă, o învaţă să-şi însuşească mântuirea şi o conduce la mântuire. Astfel, dacă numele Iisus ne arată de-a dreptul lucrarea de mântuire pe care a săvârşit-o, numele de Hristos arată cum şi cu ce putere a săvârşit şi săvârşeşte această lucrare. Amândouă numele spun acelaşi lucru, din două laturi deosebite: Iisus Hristos este Mântuitorul nostru. Şi tocmai de aceea este Domn peste sufletele noastre. Dacă nu-L primim să fie Domn peste sufletele noastre, nu ne este nici Mântuitor.

153. Când a primit Fiul lui Dumnezeu numele de Iisus Hristos?

Atât numele de Iisus cât şi cel de Hristos le-a primit Fiul lui Dumnezeu când S-a făcut om. Deci, Iisus Hristos e numele Fiului lui Dumnezeu cel întrupat. Mai înainte de întrupare, Fiul lui Dumnezeu nu Se numea Iisus Hristos. Aceasta, pentru că El ni S-a făcut Mântuitor (Iisus) numai prin aceea că a luat trupul nostru şi l-a adus jertfă pentru noi. Numai prin întrupare ni S-a făcut Arhiereu, Care ne-a curăţit de păcate, Prooroc, Care ne-a vestit în grai omenesc voia Tatălui, şi Conducător la mântuire (Hristos). Dacă Hristos înseamnă Uns, numele acesta îl arată pe Mântuitorul nostru ca om care primeşte ungerea, nu ca Dumnezeu care dă ungerea. Sf. Chirii al Alexandriei spune: -«Unii spun că numele Hristos se cuvine numai Cuvântului născut din Dumnezeu-Tatăl, Care este gândit şi există deosebit. Noi însă n-am fost învăţaţi să spunem aşa, ci spunem că în momentul în care Cuvântul S-a făcut trup, în acelaşi moment a şi fost numit Hristos. Se numeşte Hristos, pentru că a fost uns cu untdelemnul bucuriei (Ps. 44, 9), adică cu duhul de la Dumnezeu şi Tatăl»[162].

154. Aşadar, atunci când spunem „Iisus Hristos”, nu pornim de Ia Fiul lui Dumnezeu dinainte de întrupare, ci de la Cel de după întrupare?

Da, desigur, şi tot astfel articolul II al Simbolului Credinţei nu porneşte cu mărturisirea de la Fiul lui Dumnezeu dinainte de întrupare, adică de la un Fiu gândit cu mintea, ci de la Iisus Hristos, Care a trăit cu adevărat ca om pe pământ, de la anul cutare până la anul cutare. S-a născut din Fecioara Maria, a petrecut între oameni, a fost răstignit, a înviat şi S-a înălţat la cer. Tocmai acest Iisus Hristos S-a descoperit inimilor, prin tot ce a spus şi a făcut, ca Fiul lui Dumnezeu. Despre acest Iisus Hristos mărturiseşte Biserica în Simbolul Credinţei, întâi că e unicul Domn şi apoi tot ce urmează la articolul II, şi anume, în primul rând, că este «Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut».

155. Ce înseamnă cuvintele: „Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut?”

Iisus Hristos, Care a trăit pe pământ, este Fiul cel unic al lui Dumnezeu. Deşi a vieţuit pe pământ ca om adevărat, El este în acelaşi timp Fiul lui Dumnezeu. Aşa li S-a descoperit întâi prin Duhul Sfânt Apostolilor, care prin gura lui Petru mărturisesc: **„Tu eşti Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu”** (Matei 16, 16). Iar Iisus întăreşte îndată adevărul acestei mărturisiri: **„Fericit eşti Simone, fiul**

lui Iona, că nu trup şi sânge ţi-au descoperit ţie aceasta, ci Tatăl Meu Cel din ceruri'* (Matei 16, 17). Sfânta Scriptură îi numeşte adeseori şi pe oameni fii ai lui Dumnezeu, dar îi numeşte astfel, fie pentru că sunt făcuţi de El, fie pentru că sunt născuţi la **o** viaţă nouă, prin harul Duhului Sfânt. **„Voi sunteţi fiii Domnului Dumnezeului vostru”** (Deut. 14, 1), le spune Moise evreilor, gândindu-se mai mult la înţelesul de fii prin creaţie. **„Şi celor câţi L-au primit, care cred în numele Lui, le-a dat putere ca să se facă fii ai lui Dumnezeu, care nu din sânge, nici din poftă trupească, nici din poftă bărbătească, ci de la Dumnezeu s-au născut”** (Ioan 1, 12—13). Aci se vorbeşte de fiii lui Dumnezeu prin înfiere. De ei se spune chiar că sunt născuţi din Dumnezeu.

Iisus Hristos nu e Fiu al lui Dumnezeu în vreunul din înţelesurile de mai sus. El nu e fiu între fii. Nu e fiu cum e o creatură, nici fiu după har sau prin înfiere. Ci e Fiu după fire, e singurul Fiu după fire al lui Dumnezeu, neavând nici un frate. De aceea spune Simbolul, nu numai născut, ci: «Unul-Născut». Însuşi Iisus Hristos Se numeşte pe Sine «Unul-Născut». „Că aşa a iubit Dumnezeu lumea, încât pe Fiul Său Unul-Născut L-a dat” (Ioan 3, 16).

156. Ce înseamnă cuvintele „Carele din Tatăl S-a născut”?

Dacă s-ar fi spus în Simbol numai «Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut», ar fi putut gândi cineva ca Arie, ereticul din veacul al IV-lea, că Fiul Care S-a născut, nu e Dumnezeu ca Cel Care L-a născut. Sau, ar fi putut gândi cineva că Fiul S-a născut şi din Sine, căci şi El este Dumnezeu. În legătură cu aceasta ar fi putut zice, ca Sabelie, ereticul din veacul al III-lea, că acelaşi Dumnezeu e uneori născător, alteori născut, «uneori Tată, alteori Fiu»[163], trecând întreg dintr-o stare într-alta.

Pentru a se face cu neputinţă asemenea gânduri, s-au pus în Simbolul Credinţei cuvintele: «Carele din Tatăl S-a născut». Prin aceasta s-a arătat că Fiul S-a născut dintr-o persoană dumnezeiască, din Tatăl, ceea ce dă siguranţa că şi Fiul e o altă persoană dumnezeiască, deopotrivă în slavă şi în dumnezeire cu Tatăl. De asemenea, se arată că în Dumnezeu o persoană e mereu Tată, iar altă persoană, mereu Fiu.

157. Ce înseamnă „Mai înainte de toţi vecii”?

Prin aceste cuvinte se arată că Fiul este mai înainte de orice timp, este veşnic, nu S-a ivit în timp. Sf. Evanghelist Ioan începe Evanghelia cu cuvintele: **„La început era Cuvântul”** (Ioan 1, 1), arătând că atunci când s-a pus începutul timpului şi al lumii, Cuvântul era; deci, era de mai înainte. Ca atare, El e Dumnezeu, nu e făptură, căci numai Dumnezeu e veşnic, iar făpturile se ivesc în timp, ele n-au fost totdeauna. Astfel, Fiul Se deosebeşte de cei ce se numesc «fii», pentru că aceştia sunt făcuţi sau născuţi, după har, din Dumnezeu. Aceştia sunt făcuţi sau născuţi de Dumnezeu în timp. Dar Tatăl «n-a adus pe Fiul din neexistenţă în existenţă, nici n-a înfiat pe unul care n-a existat niciodată»[164].

Deci, totdeauna a fost în Dumnezeu o persoană sau un ipostas cu această însuşire de Fiu. Dacă e aşa, totdeauna a fost în Dumnezeire o persoană cu însuşirea de Tată. «Dumnezeu n-a fost mai înainte fără de Fiu şi mai pe urmă a devenit Tată, ci totdeauna are pe Fiul»[165]. N-a fost nici o vreme când n-a fost în Dumnezeire o persoană Tată şi o persoană Fiu, şi anume mereu aceeaşi persoană Tată şi aceeaşi persoană Fiu. «Nici Cel Care a născut nu S-a prefăcut în Fiu, nici Cel Născut n-a

devenit Tată»[160]. Cu alte cuvinte, niciodată nu s-a produs o schimbare în Dumnezeu. Dacă Fiul nu S-ar fi născut «mai înainte de toţi vecii», Tatăl n-ar fi fost totdeauna Tată, ci ar fi câştigat această însuşire mai târziu. Iar un Dumnezeu Care se schimbă aşa de tare înlăuntrul Său nu mai e Dumnezeu. Asemenea, Fiul n-ar fi Dumnezeu dacă S-ar fi născut în timp, ci ar fi o făptură. Sau Dumnezeul Cel veşnic S-ar fi despărţit după o vreme în Tată şi Fiu.

Noi spunem că Tatăl e veşnic Tată şi veşnic Dumnezeu, fără schimbare, iar Fiul, veşnic Fiu şi veşnic Dumnezeu, fără schimbare. Tocmai pentru că Tatăl e veşnic, are un Fiu veşnic. «Căci n-a fost cândva Tatăl când n-a fost Fiul, ci odată cu Tatăl, şi Fiul Care S-a născut din El. Căci Dumnezeu nu s-ar putea numi Tatăl fără de Fiu. Iar dacă ar fi, fără să aibă pe Fiul, n-ar fi Tată. Şi dacă ar avea mai pe urmă Fiu, ar deveni mai pe urmă Tată şi astfel S-ar schimba din a nu fi Tată în a fi Tată, lucru mai rău decât orice blasfemie»[167].

Tatăl şi Fiul sunt două persoane egale în Dumnezeire şi în cinste, dar una e Tată şi alta Fiu, având veşnic între ele dragostea care este între Tată şi Fiu, şi anume: una veşnic dragoste de Tată şi alta veşnic dragoste de Fiu.

158. Putem noi înţelege naşterea aceasta dinainte de veci?

Naşterea aceasta dinainte de veci a Fiului din Tatăl este o taină pe care nu o poate înţelege nici mintea omului, nici a îngerului. «Tatăl L-a născut nu în modul în care omul ar putea gândi, ci aşa cum numai Tatăl ştie. Nu numai cerurile nu cunosc naşterea Fiului, dar chiar nici toată firea îngerească ... Nici însuşi Duhul Sfânt n-a vorbit în Scripturi despre naşterea Fiului din Tatăl. Pentru ce iscodeşti, deci, acelea pe care nici Duhul Sfânt nu le-a scris în Scripturi?»[168]. «Când auzi că Dumnezeu a născut, să nu cazi în gânduri trupeşti, nici să presupui o naştere stricăcioasă. **„Duh este Dumnezeu”** (Ioan 4, 24); duhovnicească este naşterea»[169].

S-a asemănat naşterea Fiului din Tatăl cu naşterea gândului din minte. S-a spus că precum naşterea gândului din minte **e** duhovnicească, aşa şi naşterea Fiului din Tatăl e duhovnicească; şi precum îndată ce există mintea, există şi gândul, şi minte fără gând nu există, tot aşa de când există Tatăl există şi Fiul şi Tatăl fără Fiul nu există. Dar şi aceasta e numai o asemănare foarte nedeplină.

159. Ce înseamnă „Lumină din Lumină”?

Ca să nu rămână nici o îndoială că Fiul, Care S-a născut, e întru totul ca Tatăl din Care s-a născut, Simbolul spune că aşa cum nu se deosebeşte lumina care se aprinde de lumina din care se aprinde, aşa nu se deosebeşte fiinţa Fiului de fiinţa Tatălui.

Tot ce are prima lumină dă şi celei de a doua, afară de însuşirea că ea dă, şi cealaltă primeşte. Asemănarea cu lumina e şi foarte potrivită cu Dumnezeu, Care e lumina cea nefăcută. Lumina e tot ce e mai bun, mai înalt, pe când întunericul e lipsă, e ştirbire, e nimicul, e răul. **„Dumnezeu este lumină şi nici un întuneric nu este întru El”,** zice Sf. Apostol Ioan (I Ioan 1, 5), iar Iisus zice: **„Eu sunt Lumina lumii, cel ce îmi urmează Mie nu va umbla întru întuneric, ci va avea lumina vieţii”** (Ioan 8, 12).

160. Ce înseamnă „Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat”?

Egalitatea între Tatăl şi Fiul e întărită şi prin cuvintele: „Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat”, ca să nu gândească cineva că Fiul nu Se numeşte Dumnezeu în înţelesul adevărat şi că El ar fi un Dumnezeu mai mic, cum era la păgâni, care socoteau pe zeii lor de diferite grade.

„Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat” mai vrea să spună şi aceea că dacă Fiul n-a primit Dumnezeire mai puţină, nici Tatăl nu S-a împuţinat născând pe Fiul. «Tatăl născând pe Fiul nu S-a schimbat. A născut înţelepciunea (I Cor. 1, 24), totuşi n-a ajuns neînţelept. A născut Puterea (I Cor. 1, 24), dar n-a slăbit. A născut pe Dumnezeu, dar nu S-a lipsit de Dumnezeire. Şi nici El n-a pierdut ceva împuţinându-Se, sau schimbându-Se, nici Cel născut nu are vreo lipsă. Desăvârşit este Cel care a născut, desăvârşit Cel născut»[170].

161. Ce înseamnă cuvintele „născut iar nu făcut”?

Deşi Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu „Unul-Născut” şi ca atare Se deosebeşte de toţi care s-ar mai putea numi fii ai lui Dumnezeu, Părinţii care au alcătuit Simbolul au ţinut să spună, anume, că Iisus Hristos nu e fiu făcut ca toţi ceilalţi, ci e născut, singurul născut din Tatăl. El nu e o făptură, fie ea chiar cea dintâi şi cea mai înaltă făptură, cum spunea Arie, ci nu face parte dintre făpturi, deci e Dumnezeu.

162. Ce înseamnă „Cel ce este de o fiinţă cu Tatăl”?

Ca să se arate şi mai hotărât că Fiul nu e făptură, că e născut în înţelesul adevărat din Tatăl, s-au pus în Simbol aceste cuvinte. Lucrul pe care-l face un om nu e din fiinţa lui, dar fiul care se naşte din el e din fiinţa lui. Tot aşa e şi la Dumnezeu: Toată lumea creată este fapta voinţei şi a lucrării (energiei) Lui. Dar Fiul este din fiinţa Lui. Sf. Ioan Damaschin spune: «Naşterea este actul prin care se scoate din fiinţa celui care naşte cel ce se naşte asemenea cu el după fiinţă. Zidirea şi crearea, însă, este un act extern, în care ceea ce se zideşte şi se creează nu vine din fiinţa celui care zideşte şi creează, ci este ceva cu totul deosebit de el»[171].

Şi tot Sf. Ioan Damaschin spune că dacă Fiul e din fiinţa Tatălui, e «opera firii Lui». El trebuie să fie născut înainte de veci, căci ceea ce ţine de fiinţa Dumnezeirii e veşnic, ca să nu se schimbe firea dumnezeiască[172].

Fiind din fiinţa Tatălui, Fiul are aceeaşi fiinţă cu El, **e** «de o fiinţă cu Tatăl».

Dar „de o fiinţă” nu înseamnă numai că Fiul S-a născut din fiinţa Tatălui şi nu înseamnă nici numai că are o fiinţă la fel cu a Tatălui, ci ceva mai mult: că Fiul nu-Şi are fiinţa Sa în chip despărţit de a Tatălui. Fiinţa Tatălui nu se repetă născând pe Fiul, ca să existe aceeaşi fiinţă de două ori, cum e la oameni, ci Tatăl dă Fiului, prin naştere, însăşi fiinţa Sa, fără ca prin aceasta să Se repete. Tatăl şi Fiul sunt două persoane cu o singură fiinţă, cu aceeaşi fiinţă în comun. Intre Tatăl şi Fiul este o unitate desăvârşită după fiinţă, dar totuşi **Ei** sunt deosebiţi ca persoane. **„Eu şi Tatăl una suntem”,** zice Mântuitorul (Ioan 10, 30). **Una** arată fiinţa. **Eu şi Tatăl** arată persoanele, care sunt două. Tot aşa se arată că fiinţa **Tatălui** şi a **Fiului** e una, iar persoanele lor două, prin următoarele cuvinte ale Mântuitorului: **„Credeţi Mie că Eu sunt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine este”** (Ioan 14, 11); sau **„Cel ce M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl”** (Ioan 14, 9).

O bună lămurire **a** acestor cuvinte ne-o dă Sf. Ioan Damaschin: «Ipostasurile sunt unite, nu în înţelesul că ele se amestecă, ci în înţelesul că ele se conţin unul pe

altul. Fiecare locuieşte în celălalt, fără nici o amestecare şi contopire. Ele nu sunt nici separate, nici împărţite, cum le separa şi le împărţea Arie. Pentru a spune tot, într-un cuvânt, Dumnezeirea este neîmpărţită în cele împărţite, aşa cum în trei sori, ce s-ar conţine unul pe altul, ar fi o singură lumină într-o întrepătrundere lăuntrică»-[173].

163. Dacă fiinţa Tatălui şi a Fiului e una, iar persoanele sunt două, cum ne putem păzi să nu împărţim ceea ce e între ei una şi să nu amestecăm ceea ce e între ei deosebit?

Chiar cuvintele de mai înainte din Simbol, despre naşterea Fiului din Tatăl, ne-au arătat nu numai egalitatea dintre Tatăl şi Fiul, ci şi ceea ce-I deosebeşte, aşa după cum cuvintele „Cel de o fiinţă cu Tatăl" ne arată ceea ce Le este comun. Deosebite Le sunt aşa numitele însuşiri personale, pe care Tatăl şi Fiul nu Şi le schimbă între Ei. Însuşirea personală a Tatălui este de a fi Tată, adică de a naşte pe Fiul, sau de a da Fiului existenţa prin naştere, El însuşi neavând existenţa de la nimeni, însuşirea personală a Fiului este de a fi Fiu, adică de a Se naşte din Tatăl, sau de a primi existenţa de la Tatăl prin naştere. Însuşirile personale Şi le păstrează, deosebit, atât Tatăl cât şi Fiul. Tatăl nu-Şi trece însuşirea Sa personală Fiului. Dacă Şi-ar trece şi însuşirea personală de Tată sau de născător, S-ar confunda Tatăl cu Fiul, n-ar mai fi două ipostasuri diferite: Tatăl este nenăscut, Fiul este născut. «Iar una şi aceeaşi persoană nu poate să fie născută şi totodată nenăscută», spune **Mărturisirea Ortodoxă[174].**

Având fiinţa comună, însă, Tatăl şi Fiul au comune toate însuşirile fiinţei, adică ale Dumnezeirii. Tot ce e dumnezeiesc are nu numai Tatăl, ci şi Fiul. În comun cu Tatăl şi Fiul: veşnicia, atotputernicia, voinţa, bunătatea, sfinţenia, slava. «Credem într-o singură fiinţă, într-o singură Dumnezeire, într-o singură putere, într-o singură voinţă, într-o singură activitate, într-un singur izvor, într-o singură stăpânire, într-o singură domnie, într-o singură împărăţie, cunoscută în trei ipostasuri desăvârşite»[175].

164. Se poate înţelege cu mintea unitatea fiinţei dumnezeieşti şi deosebirea persoanelor?

Unitatea după fiinţă şi deosebirea în trei persoane a lui Dumnezeu este cea mai neînţeleasă taină a creştinătăţii. S-a asemănat Sf. Treime cu mintea, gândul şi voinţa omului, care, deşi sunt deosebite, fiecare cuprinde fiinţa întreagă a omului. Dar asemănarea nu este mulţumitoare; mintea, gândul şi voinţa nu sunt trei ipostasuri, ci numai părţi ale unuia singur.

Mai potrivită ar fi asemănarea cu trei persoane omeneşti care prin iubire îşi unesc aşa de mult gândurile, voile şi simţirile, încât au ajuns să le fie comune şi par că au un singur suflet, fără ca ele să înceteze de a fi persoane deosebite. Dimpotrivă, tocmai prin aceasta se simte fiecare mai bogată şi mai fericită, că nu e închisă în singurătatea sa, ci e iubită de altele şi iubeşte pe altele, că se află cu acelea într-o unitate strânsă şi oarecum se cuprind una pe alta. Dar niciodată persoanele omeneşti nu ajung la atâta dragoste, câtă e între persoanele dumnezeieşti şi nici la atâta unitate. În Dumnezeu însă e din veşnicie desăvârşită dragostea şi desăvârşită unitatea. Această asemănare, fără a fi nici ea

îndestulătoare, ne dă putinţa să înţelegem că Taina Sf. Treimi e taina dragostei desăvârşite.

165. Ce înseamnă „prin Carele toate s-au făcut”?

Aceste cuvinte înseamnă că tot ce face Tatăl face şi Fiul, că deci şi lumea «a creat-o prin Fiul, a aşezat-o în Fiul şi că îi poartă de grijă prin Fiul».

Apoi, prin aceste cuvinte, se arată încă o dată că Fiul este «de o fiinţă cu Tatăl» şi «mai înainte de toţi vecii». Căci Tatăl le face pe toate prin Fiul, pentru că nu e despărţit de Fiul, ci sunt, unul în altul, Una, după fiinţă şi lucrare. Din Tatăl porneşte orice lucrare şi Fiul o îndeplineşte. Deci şi lucrarea de creare a lumii. Şi iarăşi, dacă toate s-au făcut prin Fiul, înseamnă că Fiul a fost înainte de a se fi făcut toate, înainte de a se fi făcut însuşi timpul care e legat de lumea creată. Deci Fiul e o veşnicie, nu e făcut.

Pe de altă parte cuvintele: «Prin Carele toate s-au făcut» alcătuiesc şi trecerea la articolul al III-] ea din Simbol, care vorbeşte despre întruparea Fiului pentru mântuirea oamenilor.

166. Cum realizează cuvintele „prin Carele toate s-au făcut” trecerea la articolul al III-lea, în care se vorbeşte despre întruparea Fiului lui Dumnezeu pentru mântuirea lumii?

Dacă toate le-a făcut Tatăl prin Fiul, atunci şi mântuirea lumii trebuia s-o săvârşească tot prin Fiul. Apoi, dacă în Fiul au fost aşezate **toate,** tot Fiul trebuia să vină şi să le strângă iarăşi mai tare, în Sine, în dragostea Sa, de vreme ce, în mare parte, slăbiseră legăturile lor cu El şi se dezbinaseră între ele, prin păcat. **„Căci întru El au fost făcute toate... şi toate întru El sunt aşezate... Că întru El a binevoit (Dumnezeu) să sălăşluiască toată plinirea... Şi printr-Însul toate cu Sine să le împace”** (Col. 1, 16—19 şi 20). Creat după chipul Său, omul însuşi a fost făcut ca să fie un fiu al lui Dumnezeu, după cum este El, Fiu al Tatălui. Şi când chipul acesta se întinase, tot El **a** venit să**-**l refacă, luând fire omenească şi făcându-Se astfel un model mai apropiat al oamenilor.

167. Care este articolul al III-lea din Simbolul Credinţei?

Articolul al treilea din Simbolul Credinţei este: «Carele pentru noi oamenii şi pentru a noastră mântuire S-a pogorât din ceruri şi S-a întrupat de la Duhul Sfânt şi din Maria Fecioara şi S-a făcut om».

168. Ce ne învaţă acest articol în întregimea lui?

Articolul al II-lea ne-a înălţat privirea de la pământ la cer, spunându-ne că Iisus Hristos, Care a petrecut cu oamenii pe pământ, e Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, născut înainte de toţi vecii.

Articolul al III-lea ne coboară privirile iarăşi pe pământ, spre a însoţi pe acest Fiu unic şi veşnic în fapta Lui de întrupare, ca om, pentru a noastră mântuire.

169. Am aflat din răspunsul la întrebările de mai înainte de ce trebuia să Se facă Fiul lui Dumnezeu om, ca să ne mântuiască.

Acum, să vedem, mai îndeaproape, ce trebuie să înţelegem prin cuvintele că Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om?

Nu cumva, oare, S-a schimbat prin aceasta Fiul lui Dumnezeu?

Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om cu adevărat, fără să înceteze a fi Dumnezeu. Rămânând Dumnezeu neschimbat, El însuşi S-a făcut şi om adevărat. După întrupare, nu unul este Fiul lui Dumnezeu şi altul Fiul omului, ci unul şi acelaşi. Astfel, Iisus Hristos este şi Dumnezeu adevărat, şi om adevărat. «Fiul lui Dumnezeu primeşte a Se face şi a Se numi Fiu al omului, nu ceea ce a fost schimbând, că este fără de schimbare, ci ceea ce nu a fost luând, că este iubitor de oameni»[176].

Sfânta noastră Biserică a tălmăcit această învăţătură spunând că Iisus Hristos este o persoană sau un ipostas în două firi: «firea dumnezeiască şi firea omenească». Fiul lui Dumnezeu, ipostasul al doilea din Sf. Treime, a luat pe lângă firea Sa dumnezeiască, pe care o are din veci, fire omenească, din Fecioara Maria, făcându-Se şi ipostas al firii omeneşti, sau om. Cele două firi s-au unit în persoana sau în ipostasul lui Iisus Hristos, în chip nedespărţit, dar totuşi fără să se schimbe sau să se amestece într-una singură.

170. Avem vreo asemănare pentru această Taină?

O asemănare ne oferă omul. Nu o asemănare tocmai deplină, pentru că omul e o persoană cu o singură fire. Dar firea lui se compune din suflet şi trup, aşa cum Iisus Hristos are fire dumnezeiască şi fire omenească. Sufletul şi trupul nu sunt despărţite, şi persoana cea unică a omului nu e împărţită în două din pricina lor. Persoana omului trăieşte în fiecare clipă prin amândouă şi lucrează prin amândouă. Când priveşte la ceva lucrează şi prin puterea sufletului, şi prin materia ochiului. Cu toate acestea sufletul şi trupul nu s-au contopit într-una, încât să nu mai fie nici sufletul suflet, nici trupul trup, nici nu s-au schimbat.

Tot aşa e în Hristos. Cele două firi sunt unite în persoana Lui unică, în chip nedespărţit şi neîmpărţit, dar fără amestecare şi fără schimbare. Tot aşa sunt unite în chip nedespărţit şi neîmpărţit, dar fără amestecare şi fără schimbare, lucrările şi voinţele celor două firi. Astfel, Iisus Hristos trăia şi lucra prin amândouă firile, în chip nedespărţit şi neamestecat. Când tămăduia ochiul orbului, prin firea omenească atingea ochiul lui, prin cea dumnezeiască vindeca. Era o singură faptă dumnezeiască-ome-nească, săvârşită prin două firi, sau prin lucrarea dumnezeiască şi lucrarea omenească, în mod nedespărţit dar şi neamestecat. Căci deşi vieţuiau şi lucrau împreună, firea şi lucrarea dumnezeiască nu se schimba în fire şi lucrare omenească. Nu firea omenească vindeca şi nu firea dumnezeiască îşi mişca mâna spre ochiul orbului[177].

Iisus Hristos fiind o persoană în două firi, voinţe şi lucrări, unul este Cel Care voieşte şi lucrează, dar prin două voinţe şi două lucrări. Unul şi acelaşi este Cel Care flămânzeşte (după firea omenească) şi înmulţeşte pâinile (după firea dumnezeiască), unul şi acelaşi este Cel Care osteneşte (după firea omenească) şi vindecă pe slăbănogul din Capernaum şi învie pe Lazăr (după firea dumnezeiască), unul şi acelaşi nu are unde să-Şi plece capul (după firea omenească) şi e pretutindenea şi chiar în Sânul Tatălui (după firea dumnezeiască).

171. De ce a trebuit să fie Iisus Hristos o persoană în două firi?

Numai fiindcă a fost o persoană în două firi Iisus Hristos ne-a putut mântui. Dacă ar fi fost două persoane, adică pentru fiecare fire o persoană deosebită, cu alte cuvinte, dacă firile ar fi fost despărţite, moartea pe cruce ar fi fost numai moartea unui om şi n-ar fi avut puterea să ne răscumpere. De asemenea firea omenească nu s-ar fi unit cu Fiul lui Dumnezeu, ca şi cu persoana ei proprie, dacă n-ar fi avut cine să omoare moartea din această fire şi cine s-o îndumnezeiască. Iar noi, stând în legătură cu Iisus Hristos, am sta în legătură cu o persoană omenească, nu cu una dumnezeiască.

Dacă firea dumnezeiască şi cea omenească s-ar fi amestecat într-una singură, ca să fie o singură fire a unei singure persoane, s-ar fi arătat că firea noastră nu poate fi mântuită, ci numai prefăcută în altceva, poate în fire dumnezeiască. Iar Iisus Hristos n-ar fi fost nici Dumnezeu, nici om, sau poate ar fi fost numai Dumnezeu. Nemaifiind om, n-ar fi pătimit cu adevărat pentru noi şi noi n-am mai putea intra în legătură cu El, ca şi cu un om. Şi nemaiputând intra în legătură cu El ca om, n-am mai intra în legătură nici cu Dumnezeu.

Numai dacă unul şi acelaşi a fost şi Dumnezeu şi om, adică a fost o singură persoană cu fire dumnezeiască şi omenească, a mântuit firea noastră, deci şi pe noi pe toţi câţi vrem să ne mântuim. Numai dacă a fost cu adevărat om, a putut pătimi pentru noi şi numai dacă a fost tot acelaşi şi Dumnezeu adevărat, patima Lui a fost mântuitoare şi El a înălţat firea noastră.

Sf. Grigorie Teologul spune: «Însuşi Cuvântul lui Dumnezeu... vine la chipul Său şi cu trup Se îmbracă pentru trup şi cu suflet înţelegător pentru sufletul meu şi, împreună, pe cel asemenea cu cel asemenea curăţind. Şi întru toate Se face om, afară de păcat... Şi Se arată Dumnezeii cu firea luată, una (adică o persoană) din amândouă (firile) cele potrivnice, din trup adică şi din Duh, din care una e îndumnezeită, iar alta s-a îndumnezeit»[178].

172. Ce înseamnă „pentru noi oamenii şi pentru a noastră mântuire”?

Fiul lui Dumnezeu nu S-a făcut om pentru plăcerea de a fi om, sau pentru alte făpturi, ci pentru noi oamenii. Şi când se spune «pentru noi oamenii» se înţelege «pentru noi oamenii păcătoşi», aşa cum zice Mântuitorul la Cina cea de Taină: **„Acesta este trupul Meu care se dă pentru voi”** (Luca 22, 19), înţelegând: «pentru voi cei păcătoşi». Deci, Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat «pentru noi, oamenii păcătoşi, şi pentru a noastră mântuire». Şi nu se spune pentru unii oameni, sau pentru un popor, ci «pentru noi oamenii» îndeobşte, adică pentru toţi oamenii. Dumnezeu a binevoit să dea omului o preţuire atât de mare, încât S-a făcut şi El om şi rămâne aşa în vecii vecilor, pentru a fi în strânsă legătură cu noi oamenii.

173. Ce înseamnă cuvintele: „S-a pogorât din cer”?

«S-a pogorât din cer», înseamnă că Fiul lui Dumnezeu a binevoit să Se facă şi Fiu al Omului, să ia, pe lângă firea Sa atotputernică, şi firea noastră neputincioasă, să Se smerească, purtând toate ale ei, să ia chip de rob, **„să Se deşerte”** (Filip. 2, 7) de slava Sa dumnezeiască, în arătarea şi lucrarea Sa omenească, fără să înceteze de a fi Dumnezeu, să umble ca om pe pământ şi să fie dispreţuit de mulţi.

«S-a pogorât din cer», înseamnă că: **„bogat fiind, pentru voi a sărăcit, ca noi cu sărăcia Lui să ne îmbogăţim”** (II Cor. 8, 9). Cu alte cuvinte: «El S-a făcut

om, ca noi să ne facem dumnezei»[179]. S-a unit pe Sine cu firea noastră neputincioasă, ca firea noastră să se facă tare şi nemuritoare prin unirea cu firea Sa dumnezeiască.

174. A părăsit Fiul lui Dumnezeu cerul prin această „pogorâre”?

Fiul lui Dumnezeu n-a părăsit cerul prin această „pogorâre”. Căci El n-a încetat să fie şi Dumnezeu şi n-a părăsit firea dumnezeiască. Iar ca Dumnezeu e pretutindeni şi cu deosebire în cer. El umbla pe pământ cu firea noastră omenească, dar cu firea dumnezeiască era pretutindeni. Prin firea noastră Se afla -«pogorât din cer», dar prin firea dumnezeiască era unit cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt, Se afla «în sânul Tatălui», în cer. Însuşi El spune despre Sine: **„Nimeni nu s-a suit la cer, decât Cel ce S-a coborât din cer, Fiul Omului, Care este în cer”** (Ioan 3, 13).

175. Ce înseamnă: „S-a întrupat de la Duhul Sfânt şi din Maria Fecioara şi S-a făcut om”, şi anume de ce spune în chip deosebit. „S-a întrupat” şi în chip deosebit „S-a făcut om”?

„S-a întrupat” înseamnă cu deosebire **„S-a zămislit”,** ca început al întrupării. Iar **„S-a făcut om”** înseamnă cu deosebire arătarea Fiului lui Dumnezeu ca om între oameni prin naştere din Sf. Fecioară Măria. Dar prin cuvântul **„S-a întrupat”,** Sf. Părinţi, care au alcătuit Simbolul, au ţinut mai ales să spună cu hotărâre că Fiul lui Dumnezeu Şi-a alcătuit trup adevărat, nu numai unul părut, cum spuneau unii eretici, şi de aceea n-a venit cu el din cer, ci l-a luat din Sf. Fecioară Măria. Iar prin cuvântul **„S-a făcut om”** au ţinut să sublinieze că Fiul n-a luat numai un trup fără suflet sau fără minte, cum spuneau alţi eretici, ci S-a făcut om deplin, cu trup şi suflet cuvântător.

176. Şi ce înseamnă: „de la Duhul Sfânt şi din Maria Fecioara”? Care este partea Duhului Sfânt şi care a Fecioarei Maria în întruparea Cuvântului?

Fiul lui Dumnezeu S-a zămislit ca om din Fecioară. Deci S-a zămislit fără de sămânţă bărbătească. Dar această zămislire minunată nu s-ar fi putut face fără lucrarea Duhului Sfânt. Duhul Sfânt a făcut ca Fecioara să zămislească fără sămânţă bărbătească pe Fiul lui Dumnezeu ca om. **„Iată îngerul Domnului în vis s-a arătat lui zicând: „Iosife, fiul lui David, nu te teme a lua pe Maria logodnica ta, că ce s-a zămislit într-însa este de la Duhul Sfânt”** (Matei 1, 20). De aceea spune Simbolul: «şi S-a întrupat de la Duhul Sfânt şi din Maria Fecioara».

Desigur, alta este partea Duhului Sfânt şi alta a Fecioarei Maria în întruparea Fiului lui Dumnezeu. Sf. Duh nu-i dă acestuia firea omenească de la sine, ba chiar nici măcar o parte din ea. Într-un asemenea caz Fecioara Maria ar fi fost numai un vas ales prin care ar fi venit Fiul lui Dumnezeu cu un trup adus întreg, sau în parte, din cer, care deci n-ar mai fi fost un trup adevărat omenesc, luat din trup omenesc.

Dar Duhul Sfânt dă Fecioarei puterea să-L zămislească fără de sămânţă bărbătească şi deci fără de păcat. „Şi a zis Maria către înger: „Cum va fi mie aceasta, de vreme ce eu nu ştiu de bărbat? Şi răspunzând îngerul a zis: „Duhul

Sfânt Se va pogorî peste tine şi puterea Celui Preaînalt te va umbri...” (Luca 1, 34—35).

177. Duhul Sfânt a fost singur în Fecioara, când aceasta a zămislit pe Fiul lui Dumnezeu ca om?

N-a fost singur. În acest caz ea ar fi zămislit un om despărţit de Dumnezeu. Ci însuşi Fiul lui Dumnezeu era din acest moment în ea, Duhul Sfânt fiind nedespărţit de El. Fiul lui Dumnezeu a fost nedespărţit de firea Sa omenească din prima clipă a existenţei ei, din clipa zămislirii. De aceea spune Simbolul despre El însuşi că **„S-a întrupat”,** adică Şi-a alcătuit din Fecioara Maria firea omenească. Dar Duhul Sfânt i-a dat putere Măriei să-L primească pe Fiul lui Dumnezeu în ea, ca pe cel ce începe să-şi alcătuiască trupul din ea. Căci Dumnezeu lucrează asupra oamenilor totdeauna prin Duhul Sfânt.

Sf. Ioan Damaschin spune: -«Duhul Sfânt S-a pogorât peste ea... dându-i puterea de a primi Dumnezeirea Cuvântului şi puterea de a naşte. Atunci a umbrit-o înţelepciunea ipostatică şi Puterea Prea înaltului Dumnezeu, adică Fiul lui Dumnezeu, Cel de o fiinţă cu Tatăl, ca o sămânţă dumnezeiască şi Şi-a alcătuit Luişi din sângiurile ei trup însufleţit»[180].

178. Cine a fost Fecioara Maria?

A fost o fecioară din seminţia lui David, din care trebuia, după făgăduinţa dumnezeiască, să Se nască Mântuitorul. Ea trăise în curăţie desăvârşită şi era logodită cu Iosif, un bărbat bătrân din aceeaşi seminţie, dar ea avea de gând să trăiască în feciorie, căci se făgăduise lui Dumnezeu să ducă o viaţă de fecioară. De aceea, când îngerul îi aduce vestea că va naşte pe Fiul lui Dumnezeu, ea întreabă: „Cum va fi mie aceasta, de vreme ce nu ştiu de bărbat?” (Luca 1, 34). Deşi îngerul nu spusese cum va naşte, ca să poată înţelege că aceasta se va întâmpla în viitor, ea totuşi se miră, pentru că era hotărâtă ca şi în viitor să nu ştie de bărbat.

Ea zămisleşte pe Fiul lui Dumnezeu ca fecioară. Sfânta Scriptură ne spune că după ce „S-a aflat având în pântece”, Iosif se gândea s-o părăsească, dar îngerul Domnului i s-a arătat în vis spunându-i să nu-i fie teamă să ia pe logodnica lui, „căci ceea ce s-a zămislit într-însa de la Duhul Sfânt este” (Matei 1, 20).

179. Aşadar, Sf. Maria a rămas totdeauna fecioară?

Da. Ea a rămas fecioară totdeauna, deci atât la naştere, cât şi după aceea. De aceea Biserica noastră îi zice «pururea Fecioară».

180. Avem temeiuri pentru adevărul acesta în Sfânta Scriptură şi în Sfânta Tradiţie?

Da. Că fecioria ei a rămas nestricată şi la naştere, învăţăm de la proorocul Iezechiel care spune: **„Apoi m-a dus bărbatul acela înapoi la poarta cea dinafară a templului, spre răsărit, şi aceasta era închisă. Şi mi-a zis Domnul: „Poarta aceasta va fi închisă, nu se va deschide şi nici un om nu va intra pe ea, căci Domnul Dumnezeul lui Israil a intrat pe ea. De aceea va fi închisă** (Iez. 44, 1—2).

Dacă n-ar fi rămas fecioară şi la naştere, ea n-ar mai fi fost «pururea Fecioară». Sf. Maxim Mărturisitorul zice: «Cu adevărat zămislirea şi naşterea au fost cu totul curate şi neatinse de sămânţă şi de stricăciune şi de aceea Maica Celui născut din ea e fecioară şi după naştere, rămânând prin naştere şi mai nepătimitoare, ceea ce e cu totul străin firii şi mai presus de raţiune ... Lucru şi auzire cu adevărat minunate e că s-a făcut naştere şi ieşire de prunc, închizătorile mădularelor de naştere ale celei ce a născut nedeschizându-se»-[181].

Iar că Sf. Maria a rămas fecioară şi după naştere se vede de acolo că Iisus, pe când Se afla pe cruce, a încredinţat-o în grija Apostolului Ioan spunând Maicii Sale: **„Femeie, iată fiul tău,”** iar Apostolului Ioan: **„Iată mama ta”** (Ioan 19, 26—27). Dacă Sf. Maria ar fi avut şi alţi fii, ar fi lăsat-o în grija lor.

Dar e şi la mintea omului că, după ce s-au petrecut cu ea lucruri atât de minunate, ea nu se mai putea gândi să se coboare la o viaţă de rând. Dacă Apostolii şi-au închinat viaţa lor întreagă lui Iisus, îndată ce L-au cunoscut, primind chiar moartea pentru El, putem socoti oare că Sf. Maria, Maica Lui, aleasă, pentru curăţia ei, dintre toate femeile pământului, ca să Se nască din ea Domnul, ar fi fost mai prejos de ei?

181. De ce cinstim pe Sf. Fecioară Maria şi-i închinăm zile de sărbătoare?

Pentru că însuşi Dumnezeu a învrednicit-o de cinstea cea mai mare, de a naşte pe Mesia, şi a vestit lucrul acesta prin profeţi (Fac. 3, 15; Isaia 7, 14; Ier. 23, 5—6; Iez. 44, 1—3).

A cinstit-o îngerul bunei-vestiri, închinându-i-se şi numind-o: **„plină de har”** şi **„binecuvântată între femei”** (Luca 1, 28).

A cinstit-o Elisabeta, mama lui Ioan Botezătorul, numind-o: **„binecuvântată între femei”** şi **„Maica Domnului”** (Luca 1, 40—43).

A cinstit-o Fiul ei, Care în copilărie îi era supus (Luca 2, 51), iar mai apoi, pe Cruce fiind, S-a îngrijit de ea, dând-o în seama Apostolului Ioan (Ioan 19, 26—27).

Au cinstit-o oamenii din mulţime, fericind-o pentru a fi născut pe Fiul lui Dumnezeu. Iar Fiul ei a întărit această cinstire, zicând: **„aşa este”** (Luca 11, 27—28).

Ea însăşi a grăit sub insuflarea Duhului Sfânt, că **„I-a făcut mărire Cel Puternic”** şi că de acum **„o vor ferici toate neamurile”** (Luca 1, 48—49).

Iată de ce se cuvine ca şi noi, cu atât mai mult, să cinstim pe Sf. Fecioară Măria.

182. Este mai mare cinstirea Sf. Fecioare Maria decât cinstirea adusă altor sfinţi?

Da, este mai mare, pentru că ea este cea dintâi între sfinţi. Iată de ce cinstirea adusă ei o numim preacinstire, iar pe ea, **Preacinstită.**

183. De ce Sf. Fecioară Maria este cea dintâi între sfinţi?

Este cea dintâi între ei, pentru că a primit de la Dumnezeu cinstea cea mai mare, de a naşte pe Mesia. Zămislind în pântecele ei pe Mesia, de la Duhul Sfânt, ea a fost curăţită de păcate, ca nici un alt om, oricât de sfânt ar fi fost acesta. Ea a

fost apoi vestită de Dumnezeu şi de profeţi că va avea o deosebită cinste, cum nu s-a mai spus despre nici un alt sfânt. Despre Ioan Botezătorul ştim că a fost cel mai mare între profeţi (Luca 7, 28), deoarece însăşi venirea lui a fost profeţită de alţi profeţi (Matei 3, 1; Isaia 44, 3). Sf. Fecioară Maria este însă cea dintâi între sfinţi, de aceea şi cinstirea ei este preacinstire.

184. Dar în Sf. Scriptură se vorbeşte de nişte „fraţi" ai Domnului. Care sunt aceştia?

Este adevărat că în. Sf. Scriptură se vorbeşte de astfel de „fraţi". Sfânta Evanghelie ne spune că, odată când predica Iisus: **„Încă grăind El mulţimilor, iată mama Lui şi fraţii Lui stăteau afară, căutând să vorbească cu El"** (Matei 12, 46; Luca 8, 19). Altă dată, când predica în sinagoga din Nazaret, iudeii se mirau întrebând: **„Au nu este Acesta feciorul teslarului? Au nu se numeşte mama Lui Maria şi fraţii Lui: Iacov şi Iosi şi Simon şi Iuda? Şi surorile Lui au nu sunt toate la noi?"** (Matei 13, 55—56; vezi şi Marcu 6, 3; alte locuri despre „fraţii" Domnului: Ioan 2, 12 şi 7, 3; Fapte 1, 14; I Cor. 9, 5; Gal. 1, 19). Aici sunt daţi chiar cu numele de „fraţii" Domnului.

Dar lucrul sigur e că aceştia n-au fost fiii Sf. Fecioare Maria, ci ai unei alte Marii, numită în Sf. Scriptură uneori „cealaltă Marie" sau „Maria lui Cleopa". Despre aceasta se spune că era mama lui Iacov şi Iosi, doi din pomeniţii fraţi ai Domnului. Şi erau acolo multe femei, privind de departe, .:. Între care era Maria-Magdalena şi Maria, mama lui Iacov şi a lui Iosi" (Matei 27, 55—56; 28, 1; Marcu 15, 40, 47; 16, 1; Luca 24, 10; Ioan 19, 25).

Aceşti aşa zişi „fraţi" ai Domnului erau nişte veri sau alte rude ale Lui, căci în Sfânta Scriptură se numesc „fraţi" şi alte rude mai apropiate. Aşa, Avraam numeşte pe Lot „frate", deşi îi era nepot de frate (Fac. 11, 27; 12, 5; 14, 12, 14, 16).

185. Dacă Mântuitorul n-a avut după El fraţi, în ce înţeles Se numeşte El .întâiul născut" (Matei 1, 24)?

În Vechiul Testament „întâiul născut", atât dintre oameni cât şi dintre animale, era închinat lui Dumnezeu (Ieş. 13, 2). De aceea chiar dacă nu mai erau după el alţi născuţi, se numea tot „întâiul născut", şi nu „singurul născut", pentru că întâiul născut" înseamnă sfinţit, închinat lui Dumnezeu. Prin el se câştiga mila de la Dumnezeu pentru oameni. La oameni primul născut era ca un fel de preot pentru fraţii săi în faţa lui Dumnezeu, iar la animale era adus ca jertfă lui Dumnezeu,

Domnul nostru Iisus Hristos a primit numele de «întâiul născut», deşi a fost „singurul născut", ca să se arate că El, ca om, e întâiul născut la viaţa cea nouă dintre toţi fraţii „ca să fie El întâiul născut între mulţi fraţi" (Rom. 8, 29).

Pe de altă parte El a fost atât preotul adevărat, cât şi jertfa adevărată pentru toţi oamenii, câştigând de fapt iertarea pentru toţi.

186. De ce numim pe Sf. Maria nu numai „Pururea Fecioară", ci şi „Prea Curată"?

Pentru că ea n-a săvârşit nici un păcat, nici cu gândul, nici cu cuvântul, nici cu lucrul. Acest dar i s-a dat printr-un har deosebit de mare, de care vorbeşte

îngerul când îi vesteşte că va naşte pe Fiul lui Dumnezeu. **„Bucură-te ceea ce eşti plină de har, Domnul este cu tine”** (Luca 1, 22). Mărturisirea lui Mitrofan Critopol spune: «Fiindcă a fost rânduită de Dumnezeu spre un scop mare şi cu totul deosebit... i s-a dat de Dumnezeu un mare şi deosebit dar, acela de a nu păcătui»[182]. Desigur darul acesta s-a întâlnit cu străduinţa ei cu totul deosebită de a trăi în curăţie deplină.

Ea e Prea Curată însă şi pentru că în acelaşi timp, în care i s-a dat puterea de a primi pe Fiul lui Dumnezeu spre a-L naşte, a fost „curăţită” de păcatul strămoşesc. Sf. Ioan Damaschin zice: «Deci, după consimţământul Fecioarei, Duhul cel Sfânt S-a pogorât peste ea potrivit cuvântului Domnului, pe care l-a spus îngerul, curăţind-o şi dându-i în acelaşi timp şi puterea de a primi Dumnezeirea Cuvântului şi puterea de a naşte»[183].

Fecioara nu s-a zămislit fără păcatul strămoşesc, cum susţin unii, căci îngerul îi spune: „Nu te teme Mărie, că ai aflat har la Dumnezeu” (Luca 1, 30), deci harul acesta l-a primit în timpul vieţii ei, iar nu de la zămislirea ei. Altfel unde ar mai fi fost strădania ei după curăţie, pe care luând-o în seamă Domnul, a hotărât să Se întrupeze din ea?

187. De ce numim pe Fecioara şi „Născătoarea de Dumnezeu”, sau „Maica lui Dumnezeu”?

Pentru că Cel ce S-a născut din ea, după firea omenească, e însuşi Fiul lui Dumnezeu şi Dumnezeu. Iisus Hristos e o singură persoană în două firi: e persoana lui Dumnezeu Cuvântul, Care ca Dumnezeu, sau ca persoană a firii dumnezeieşti, e născut dinainte de veci din Tată, iar ca om, sau ca persoană a firii omeneşti, e născut în timp din Fecioara Măria. Una şi aceeaşi persoană S-a născut şi din Tatăl şi din Măria: din Tatăl după firea dumnezeiască, din Maria după firea omenească. Deci, tot Fiul lui Dumnezeu S-a făcut şi Fiul Măriei. Nu se poate spune că din Fecioara s-a născut numai firea omenească a lui Hristos, căci nu se naşte o fire, ci se naşte o persoană prin acea fire. Iar persoana firii omeneşti a lui Iisus Hristos era însuşi Fiul lui Dumnezeu.

Dacă n-am recunoaşte că Fecioara Maria e Născătoare de Dumnezeu, n-am socoti persoana născută din ea şi Dumnezeu, ci numai om. Iar dacă Iisus ar fi fost numai om, nu ne-ar fi putut mântui. Întreaga noastră mântuire îşi are deci temelia în faptul că Sf. Fecioară Maria a fost Născătoare de Dumnezeu. Cine nu crede în aceasta, nu crede că a fost mântuit, căci nu crede că Iisus Hristos, născut din Maria, este Fiul lui Dumnezeu. De aici se vede cât de mult greşesc cei ce nu cinstesc pe Fecioara Maria, ca Maica Domnului. Ei nu cred îngerul Gavriil, care spune Fecioarei: **„Acesta va fi mare şi Fiul Celui Preaînalt se va chema”** (Luca 1, 32); nici Sf. Apostol Pavel, care spune că la plinirea vremii **„a trimis Dumnezeu pe Fiul Său cel născut din femeie”** (Gal. 4, 4). Sfânta noastră Biserică cinsteşte pe Fecioara ca Născătoare de Dumnezeu în cântări neasemănat de frumoase:

«Primit-ai în pântece pe Cuvântul şi ai purtat pe Cel ce poartă toate şi ai hrănit cu lapte, ceea ce eşti curată, pe Cela ce hrăneşte toată lumea». Sau iarăşi; «Taina cea din veci se descoperă astăzi! Dumnezeu Cuvântul, Fiu Fecioarei Se face»[184].

188. Dacă Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om deplin, om întru toate asemenea nouă, de ce S-a întrupat de Ia Duhul Sfânt şi din Fecioară şi nu S-a născut ca orice om pe cale firească?

Din două motive S-a întrupat Fiul lui Dumnezeu de la Duhul Sfânt şi din Fecioară: întâi ca să se arate că venirea Fiului lui Dumnezeu pe pământ ca om şi mântuirea noastră nu puteau atârna de puterea omenească, ci de hotărârea lui Dumnezeu.

Al doilea, pentru că, deşi S-a făcut om întru toate asemenea nouă, El S-a zămislit fără păcatul strămoşesc cu care se zămislesc toţi oamenii. Dar zămislirea fără de păcatul strămoşesc nu s-ar fi putut face fără lucrarea Duhului Sfânt, Care a păstrat-o pe Sf. Fecioară curată de orice întinare.

Astfel, Iisus Hristos S-a născut fără de păcat strămoşesc. Dar El n-a săvârşit păcat nici după aceea. Şi nu numai că n-a săvârşit păcat, dar nici nu putea săvârşi.

189. De ce nu putea săvârşi păcat?

Pentru că Cel ce S-a născut din Fecioara Maria este Dumnezeu însuşi, anume Fiul lui Dumnezeu Care Se face om pentru noi. Cel ce lucrează cele ale firii este persoana însăşi. Or, în Iisus Hristos, Cel ce lucrează prin firea omenească este Dumnezeu însuşi, Care lucra în acelaşi timp şi prin firea Sa dumnezeiască. De aceea, Iisus Hristos, Dumnezeu-Omul, nici nu putea păcătui. Dacă ar fi putut păcătui Iisus Hristos, însuşi Dumnezeu ar fi putut păcătui. Dar Dumnezeu nu poate păcătui, căci păcatul e faptă împotriva lui Dumnezeu, şi cum ar fi putut Dumnezeu lucra împotriva Sa?

190. Dar dacă n-a putut păcătui, a mai fost El om adevărat?

Da, a fost, căci păcatul nu ţine de firea omenească. Adam, la început, n-a avut păcatul în fire. Păcatul, dimpotrivă, ştirbeşte firea, o slăbeşte. Viaţa, după fire, o redobândeşte omul de^abia când scapă de păcat, spun Sfinţii Părinţi.

191. Dar dacă Iisus Hristos n-a putut păcătui, cum se înţeleg ispitele cu care s-a apropiat Satana de El şi cum mai este El pildă pentru noi ca să luptăm cu păcatul?

Mântuitorul n-a putut păcătui şi nici o înclinare spre păcat nu se afla în El. Dar El a moştenit împreună cu noi slăbiciunile nepătimaşe: foamea, setea, trebuinţa de odihnă, de somn, frica de moarte, putinţa de a suferi durere. Satana s-a folosit de stările acestea din Iisus pentru a-L ispiti să şi le astâmpere într-un fel cum nu trebuia, adică mai mult decât trebuia, sau când nu trebuia. Dar Iisus a respins ispita din primul moment, neprimind-o înlăuntrul Său şi a răbdat cu bărbăţie ostenelile, foamea, durerea şi a biruit frica de moarte. În aceasta El ne este pildă şi nouă. Căci dacă răbdăm şi noi, ca El, ostenelile şi durerile, putem respinge şi noi ispita. Iar de răbdat putem răbda şi noi, căci şi noi, îl avem pe El în noi.

192. Vorbeşte Sfânta Scriptură despre lipsa de păcat a Mântuitorului?

Da. Chiar Mântuitorul spune către iudei: **„Cine dintre voi Mă vădeşte pe Mine de păcat?”** (Ioan 8, 46). Iar Sf. Apostol Pavel arată că Iisus Hristos a fost fără de păcat, dar că în acelaşi timp a purtat neputinţele noastre de pe urma păcatului şi a fost ispitit. **„Că nu avem Arhiereu care să nu poată suferi cu noi în slăbiciunile noastre, ci ispitit întru toate după asemănarea noastră, afară de păcat”** (Evr. **4, 15).**

193. A fost de trebuinţă pentru mântuirea noastră ca Iisus Hristos să **fie fără de păcat?**

Da. Numai fiindcă **,,n-a săvârşit nici un păcat, nici s-a aflat vicleşug în gura Lui”** (I Petru 2, 22), Iisus n-a murit pentru păcatele Sale, ci „pentru fărădelegile noastre”, răscumpărându-ne de ele (Isaia 53, 5, 9). Numai fiindcă a fost fără păcat, a putut da Tatălui o viaţă curată de ascultare, răscumpărând neascultarea noastră. Numai fiindcă a fost fără de păcat, moartea nu L-a putut ţine, căci n-avea drept asupra Lui, ci a înviat, ca după El să înviem şi noi toţi, cei ce credem în El. Şi numai fiindcă a fost fără păcat, ne este şi nouă pildă de viaţă neprihănită.

194. Care este articolul al IV-lea din Simbolul Credinţei?

Articolul al patrulea din Simbolul Credinţei este: **„Şi S-a răstignit pentru noi în zilele lui Ponţiu Pilat, şi a pătimit, şi S-a îngropat”.**

195. Ce cuprinde acest articol în întregul lui?

După ce articolul III ne-a spus că Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om ca să ne mântuiască, articolul IV ne spune cum ne-a mântuit El, odată ce S-a făcut om. Căci a trebuit mai întâi ca Fiul lui Dumnezeu să Se facă om şi apoi să ne mântuiască.

196. Când a început Iisus lucrarea de mântuire a omului? Trebuie să despărţim cu totul întruparea Domnului de lucrarea Lui mântuitoare?

Nu trebuie să le despărţim. Desigur, altceva este aprinderea focului şi altceva fierberea apei. Dar apa începe să se încălzească, deci să înainteze spre fierbere, chiar în clipa aprinderii focului. Tot aşa, altceva e întruparea şi altceva lucrarea Lui, prin care ne-a mântuit. Totuşi mântuirea noastră a început chiar prin întruparea Fiului lui Dumnezeu. Căci chiar prin întrupare a făcut început înnoirii firii noastre luată de El, fără de păcat. Dar ca să fie izbăvită de păcat firea tuturor celor ce voiau acest lucru, trebuia ca Fiul lui Dumnezeu să-Şi dea firea Sa omenească la moarte pentru noi toţi. Pe de altă parte numai prin moarte a scăpat El firea Sa omenească şi de slăbiciunile ei: de foame, de osteneală, de boală, de durere, de moarte. Răbdându-le pe toate acestea cu tărie până la capăt, a făcut firea Sa omenească mai tare ca ele, a scăpat-o de ele şi totodată ne-a răscumpărat pe noi toţi de păcat şi de moarte.

Aşadar, mântuirea începe cu întruparea. Dar deplin ea se înfăptuieşte prin moartea lui Iisus Hristos pe cruce şi prin învierea Lui. Biruinţa se câştigă prin luptă. Dar primul pas spre ea s-a făcut prin aşezarea ostaşilor în linie de bătaie. Sf. Atanasie spune: «După cum dacă un împărat coboară într-un oraş şi îşi ia locuinţa

într-una din casele din el, nu numai că acest oraş primeşte o cinste mare, dar nici un duşman sau tâlhar nu îndrăzneşte să-l atace, căci chiar şi numai prezenţa împăratului este pentru el o pavăză, tot astfel şi împăratul cerurilor: din moment ce a coborât în ţinutul omenirii noastre şi a locuit într-un trup ca al nostru toate atacurile duşmanilor contra omului au fost înfrânte, iar stricăciunea morţii, puternică odinioară, a încetat»[185].

197. De ce „S-a răstignit (Domnul) pentru noi”?

În urma păcatului strămoşesc, toţi oamenii erau supuşi pedepsei morţii (Rom. 5, 12), ca unii care dispreţuiau mărirea lui Dumnezeu. În acelaşi timp moartea era urmarea slăbiciunii şi a tulburării, intrate în firea noastră prin păcat, datorită faptului că firea noastră trăia potrivnic Legii lui Dumnezeu, care a fost aşezată în toate şi pe care trebuie să o păzească toate.

Dar iubirea lui Dumnezeu nu voia ca toţi oamenii să se ducă la moarte veşnică. Insă nici nu putea lăsa dispreţuită mărirea Sa şi nerestabilită în firea omenească Legea Sa. Unde nu e respectată o rânduială, e o tulburare necontenită, care alungă liniştea şi face cu neputinţă propăşirea în bine.

Deci, numai aşa puteau fi scăpaţi oamenii de pedeapsa morţii, găsindu-se cineva, chiar din partea lor, care să restabilească în firea sa omenească respectul Legii dumnezeieşti şi să rabde pedeapsa morţii cerută de mărirea dumnezeiască, dar nu pentru păcatul său, ci al tuturor oamenilor. Trebuia, aşadar, un om fără de păcat şi în acelaşi timp un om care să valoreze cât toţi oamenii şi chiar mai mult decât toţi oamenii laolaltă. Dintre oameni nu se putea ivi cineva care să îndeplinească aceste condiţii. De aceea, în înţelepciunea Sa, a făcut Dumnezeu pe însuşi Fiul Său om fără de păcat. Acesta a restabilit prin viaţa Sa curată respectul Legii lui Dumnezeu în firea Sa omenească şi prin moartea Sa a răscumpărat pe fraţii Săi de la pedeapsa morţii. De aceea S-a răstignit Fiul lui Dumnezeu pentru noi. Prin toate jertfele de animale dinainte de Hristos, oamenii căutau să dea lui Dumnezeu ceva în schimb pentru viaţa lor. Dar vieţile de animale erau de mai puţin preţ decât viaţa lor. De aceea oamenii nu puteau scăpa prin ele. Trebuia o jertfă de acelaşi preţ cu viaţa lor şi chiar de un preţ mai mare ca viaţa lor întinată. Jertfa aceasta a adus-o Fiul lui Dumnezeu ca om, vărsând un sânge mai de preţ decât al tuturor animalelor şi al tuturor oamenilor şi răscumpărând prin el pe oameni de toate păcatele.

Crucea a fost altarul pe care s-a adus jertfa adevărată pentru oamenii din toate timpurile. Iisus a fost şi jertfa adevărată, şi preotul care a adus-o, câştigând de fapt mântuirea noastră. **„Iar Hristos venind Arhiereu bunătăţilor viitoare, nu prin sânge de ţapi şi de viţei, ci cu însuşi sângele Său a intrat El o dată pentru totdeauna în Sfânta Sfintelor, şi a dobândit o veşnică răscumpărare. Că de vreme ce sângele taurilor şi al ţapilor şi cenuşa de junince, stropind pe cei spurcaţi, îi sfinţeşte spre curăţirea trupului, cu cât mai vârtos sângele lui Hristos, Care prin Duhul cel veşnic S-a adus lui Dumnezeu pe Sine jertfă fără de prihană, va curaţi cugetul nostru de faptele cele moarte ca să slujiţi Dumnezeului celui viu”** (Evr. 9, 11—14).

Iar Sf. Chirii al Ierusalimului zice: «Mântuitorul a suferit toate aceste .patimi ca să împace prin sângele crucii pe cele din cer şi pe cele de pe pământ (Col. 1, 20). Din pricina păcatelor eram duşmanii lui Dumnezeu şi Dumnezeu hotărâse ca păcătosul să moară. Trebuia să se întâmple una din două: sau ca Dumnezeu, ca

Unul ce-Şi îndeplineşte spusele, să-i omoare pe toţi, sau să anuleze hotărârea, ca Unul ce este iubitor de oameni. Totuşi priveşte la înţelepciunea lui Dumnezeu!! A menţinut ca adevărată şi hotărârea, şi Şi-a arătat cu putere şi iubirea de oameni. În trupul răstignit pe lemnul crucii Hristos a luat păcatele, pentru ca prin moartea Lui noi să murim pentru păcate şi să trăim pentru dreptate (I Petru 2, 24). Nu era om de rând Cel ce a murit pentru noi. Nu era o oaie necuvântătoare. Nu era înger numai, ci Dumnezeu întrupat. Nu era atât de mare nelegiuirea păcătoşilor, pe cât de mare era dreptatea Celui care a murit pentru noi»[186].

198. De ce a trebuit să moară Iisus Hristos pentru noi tocmai răstignit pe cruce?

Pentru mai multe pricini. Însemnăm câteva: a) ca să moară înălţat spre cer, dar cu privirea şi cu braţele deschise spre lume, arătând că Se aduce jertfă Tatălui, dar cu iubire faţă de lume; b) ca să moară cu încetul şi deci ca patima Lui, răbdată fără cârtire, să fie mai îndelungată şi ca sângele Lui să se scurgă stăruitor peste păcatele lumii, spre a le spăla; c) dar mai ales pentru că moartea prin răstignirea pe cruce era moartea cea mai ruşinoasă (Deut. 21, 23; Gal. 3, 13), şi la ea erau osândiţi cei mai mari tâlhari. Prin aceasta s-a arătat până unde coborâse ticăloşia noastră, încât am fost în stare să socotim pe Cel ce era bunătatea întrupată ca pe cel mai rău, încât am fost în stare să ne smintim de Cel mai bun ca de cel mai nevrednic. Dacă păcatul e neascultare de Dumnezeu şi lucrare împotriva Lui, răstignirea lui Iisus Hristos de către oameni, fiind cea mai duşmănoasă faptă împotriva lui Dumnezeu, e cea mai grozavă faptă a păcatului din om. Chiar în această decădere s-a arătat, în acelaşi timp, şi pedeapsa lui Dumnezeu asupra noastră; d) dar în acelaşi timp, în suferirea morţii celei mai ruşinoase din partea Fiului lui Dumnezeu s-a arătat cât de totală a fost smerenia şi iubirea Lui pentru noi.

Aşadar, de câte ori ne gândim la moartea pe cruce a Domnului, trebuie să ne aducem aminte de grozăvia păcatelor noastre, arătate chiar în această faptă ruşinoasă a noastră, dar, în acelaşi timp, de iubirea nemărginită a Domnului, Care a spălat păcatele noastre tocmai în clipa când noi ni le arătam în fapta cea mai ticăloasă.

Pe crucea Domnului de pe Golgota s-au întâlnit cea mai urâtă faptă a păcatului omenesc cu cea mai mare faptă a iubirii Domnului şi pe ea iubirea dumnezeiască a ars păcatul. Sf. Maxim Mărturisitorul zice: -«Acesta a fost, aşadar, scopul Domnului, ca pe de o parte să asculte de Tatăl până la moarte, ca un om, pentru noi păzind porunca iubirii, iar pe de alta să biruiască pe diavol, pătimind de la el prin cărturarii şi fariseii puşi la lucru de el. Astfel, prin faptul că S-a lăsat de bunăvoie învins, a învins pe cel ce nădăjduia să-L învingă şi a scăpat lumea de stăpânirea lui»[187].

199. Dar dacă crucea a fost o unealtă de tortură ruşinoasă şi dureroasă pentru Domnul, e bine să o cinstim?

Trebuie să o cinstim cât se poate mai mult, căci Domnul a îmbrăţişat-o cu iubire şi pe ea a ars ca pe un altar păcatul nostru. Crucea arată ruşinea noastră, nu a Domnului; din partea Domnului arată iubire. Deci, gândul la ea ne face pe de o parte să ne ruşinăm şi să ne căim de păcatele noastre şi să luptăm împotriva lor,

îmbrăţişând şi noi crucea cum a îmbrăţişat-o Domnul, pe de alta, să ne înduioşăm de iubirea Lui, Care ne-a mântuit prin ea de ele şi să o slăvim.

Nu te gândeşti la ostenelile şi la suferinţele ce le-au îndurat părinţii tăi de pe urma neascultării tale? Ruşinezi amintirea lor prin aceasta? Nu, dimpotrivă, slăveşti iubirea lor faţă de tine şi sporeşti căinţa ta. Dar nici Hristos nu Se ruşinează de crucea Sa. Căci ea este fapta cea mai înaltă a iubirii Sale faţă de noi. Se va ruşina El de iubirea Sa faţă de noi, arătată pe Cruce? Nu, ci pururea şi-o aminteşte şi ne-o aminteşte, căci prin ea ne-a şters păcatele şi prin faptul că ne-o aminteşte ne câştigă iubirea noastră faţă de El. El mereu ne spune la Sf. Liturghie că Şi-a vărsat sângele pentru noi şi ne îndeamnă să ne amintim de moartea Lui, se înţelege de moartea pe cruce. „Că de câte ori veţi mânca pâinea aceasta şi veţi bea paharul acesta, moartea Domnului vestiţi până când va veni” (I Cor. 11, 26).

La Domnul nostru Iisus Hristos nu ne putem gândi fără să-L vedem răstignit pe cruce. Iar la Cruce ne gândim, tocmai pentru că ne gândim la Hristos, Care S-a răstignit pe ea, deci nu ne putem gândi la ea decât văzând cu ochii sufletului pe Hristos pe ea. Hristos şi Crucea Sa sunt nedespărţiţi. Crucea a devenit „semnul Fiului Omului”. Ea se va arăta pe cer împreună cu El (Matei 24, 30), când va veni să judece lumea, ca să ruşineze pe cei ce nu s-au căit şi nu au primit iubirea Lui cât au vieţuit în lume. Apoi Crucea este altarul pe care s-a adus cea mai înaltă jertfă şi orice altar trebuie cinstit (Ieş. 29, 37).

200. Mai sunt şi alte locuri în Sfânta Scriptură care ne arată datoria de a cinsti Crucea?

Sf. Apostol Pavel se laudă cu Crucea Domnului şi o socoteşte puterea lui Dumnezeu: **Cuvântul Crucii celor pieritori nebunie este, iar nouă, celor care ne mântuim, puterea lui Dumnezeu este”** (I Cor. 1, 18). Şi iarăşi: **„Iar mie să nu-mi fie a mă lăuda decât numai în Crucea Domnului nostru Iisus Hristos, prin care lumea este răstignită pentru mine şi eu pentru lume!”** (Gal. 6, 14). Aci Apostolul arată că, precum Crucea înseamnă dreptatea lui Dumnezeu, Care a pedepsit păcatele pe cruce, şi iubirea faţă de noi, Domnului nostru Iisus Hristos care le-a omorât, aşa înseamnă ea şi străduinţa noastră de a le omorî în noi prin osteneli şi înfrânări proprii, cu ajutorul lui Iisus Hristos şi prin iubirea faţă de El.

Sfânta Scriptură socoteşte Crucea mijlocul prin care Dumnezeu ne-a împăcat cu Sine, locul pe care s-a surpat peretele ce ne despărţea de Dumnezeu, locul pe care au fost înfrânte duhurile rele, focul în care a fost ars zapisul lor împotriva noastră. Prin Jertfa Crucii, Dumnezeu, Care Se îndepărtase de noi, a îmbrăţişat iarăşi omenirea, ca pe una ce a plătit datoria pentru păcat. Pe Cruce s-a omorât vrajba, pe Cruce a împăcat Iisus Hristos, în Sine, pe Dumnezeu cu oamenii. Crucea e locul pe care s-a făcut împăcarea noastră cu Dumnezeu şi, de câte ori facem semnul ei, ne gândim la ea cu credinţă, arătăm că primim această împăcare şi că ne întâlnim cu El pe acest loc, sau în acest semn **al păcii. „Căci El este pacea noastră, EI, Care a făcut din cele două — una, surpând peretele din mijloc al despărţiturii, ...ca, întru Sine, pe cei doi să-i zidească într-un singur om nou şi să întemeieze pacea. Să-i împace cu Dumnezeu pe amândoi, uniţi într-un trup, prin cruce, omorând prin ea vrăjmăşia” (Efes. 2, 14—16). „Căci în El a binevoit (Dumnezeu) să sălăşluiască toata plinirea. Şi printr-Însul toate cu Sine să le împace, fie cele de pe pământ, fie cele din ceruri, făcând pace prin El, prin sângele Crucii Sale” (Col. 1, 19—21). „Ştergând**

zapişul ce era asupra noastră, care ne era potrivnic nouă cu rânduielile lui, şi pe acela l-a luat din mijloc, pironindu-l pe cruce. Dezbrăcând (de putere) începătoriile şi domniile, le-a făcut de ocară în văzul tuturor, biruind asupra lor prin Cruce” (Col 2, 14 şi 15).

Prin Cruce S-a înălţat Iisus Hristos la mărire (Filip. 2, 8, 9; Luca 24, 26; Ioan 17, 1). Dacă ar fi fost lucru de ruşine pentru El, nu S-ar fi înălţat prin ea.

Crucea e semnul **T** care apără pe cei ce-l au în frunte (Iez. 9, 4—6), sau pecetea lui Dumnezeu, care păstrează nevătămaţi pe cei ce o au întipărită pe ei (Apoc. 7, 2—3; 9, 4).

Mântuitorul însuşi spune: **„Cel ce voieşte să vină după Mine să se lepede de sine, să-şi ia crucea şi să-Mi urmeze Mie”** (Marcu 8, 34). Aici e vorba în primul rând de crucea din suflet, ca luptă împotriva plăcerilor, a păcatelor, ca purtare a ostenelilor şi necazurilor, dar lupta şi necazurile le poartă omul gândindu-se la Crucea lui Hristos, prin care a biruit El păcatul. Şi, oare, nu e bine ca semnul, pe care-l vede omul cu gândul, să-l facă şi cu mâna, ca şi mai uşor să-şi aducă aminte de Crucea lui Hristos şi de datoria sa de a o purta în suflet, de a fi cu recunoştinţă faţă de El şi de a lupta împotriva păcatelor?

201. De ce s-au pus în Simbol cuvintele: „În zilele lui Ponţiu Pilat”?

Ponţiu Pilat nu era o persoană particulară, ci un deţinător al puterii de Stat. Amintindu-l în Simbol, Sfinţii Părinţi au voit să arate că răstignirea lui Hristos e un fapt sigur din istorie, întâmplat la o dată fixă. Deci nu e o născocire a fanteziei, căci aceasta nu fixează născocirile, ei la date fixe. Apoi, Părinţii au vrut să arate că răspunderea pentru răstignirea lui Hristos o poartă întreaga omenire, pentru că autoritatea de Stat lucrează în numele tuturor. Iisus n-a fost răstignit de nişte răufăcători de rând, ci de autoritatea publică în numele legii. Prin aceasta se arata cât de jos ajunseseră legile şi orânduielile publice omeneşti din acea vreme, adică tot ce aveau oamenii mai bun. Dacă legea omenească, menită să apere binele, L-a adus pe Fiul lui Dumnezeu la moarte, atunci la ce nu s-ar fi putut aştepta El de la nişte răufăcători de rând?

202. De ce s-au mai pus în Simbol cuvintele: „şi a pătimit”, odată ce s-a spus că „S-a răstignit”?

Cuvintele „şi a pătimit” arată încă o dată că Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om cu adevărat şi a suferit într-adevăr pe cruce ca un om, până la moarte. Dar a pătimit numai cu trupul, nu şi cu Dumnezeirea, căci Dumnezeirea nu poate pătimi. Sf. Ioan Damaschin zice: «Spunem că Dumnezeu a suferit în trup, dar în nici un caz că Dumnezeirea a suferit prin trup»[188].

203. Alt înţeles nu mai au cuvintele „şi a pătimit”?

Da. Iată şi acest înţeles: Fiul lui Dumnezeu, deşi n-a luat asupra Lui deodată cu firea noastră şi păcatele ei, a luat totuşi slăbiciunile noastre: trebuinţa de mâncare, de odihnă, frica de moarte, putinţa de a muri şi putinţa de a suferi durere trupească şi sufletească. Dar din potolirea trebuinţei de mâncare, de sete, de odihnă, Iisus nu Şi-a făcut o plăcere, ci le-a împlinit numai cât cerea trebuinţa, respingând toate ispitele. De asemenea a respins ispita de a scăpa de moarte şi de

durere. Astfel, Iisus a luat asupra Lui aceste slăbiciuni omeneşti, ca să sufere pentru noi durerea până la capătul ei, adică până la moarte. El ştia că păcatul a intrat în firea omenească şi se menţine în ea prin dorinţa de plăcere şi prin fuga de durere, care vine de pe urma plăcerii. Drept aceea s-a hotărât să rabde numai durerea. De aceea a luat asupra Lui acele slăbiciuni. Iar răbdând durerea până la capăt, a întărit firea în aşa fel, că a scos din ea şi acele slăbiciuni. Răbdând până la moarte, a învins frica de moarte şi însăşi moartea, în firea Sa omenească, şi, drept urmare, firea Lui s-a sculat din morţi la viaţa cea fără de moarte. «Cu moartea pe moarte a călcat».

Dar Hristos a învins moartea şi din pricină că ea a venit asupra Lui pe nedrept, căci pe dreptate moartea vine asupra oamenilor numai ca o urmare a plăcerii. «Deci toată firea noastră era stăpânită de moarte din pricina căderii. Iar motivul stăpânirii era plăcerea, care, luându-şi începutul într-o neascultare, se menţinea de-a lungul întregului lanţ de naşteri naturale. Din pricina acestei plăceri a fost adusă moartea, ca osândă, peste fire. Dar Domnul, făcându-Se om şi neprimind ca obârşie a naşterii Sale, după trup, plăcerea necuvenită, — pentru care a fost adusă peste fire osânda cuvenită a morţii —, ci primind cu voie, după fire, osânda cuvenită a morţii în însuşirea pătimitoare a firii, adică suferind-o, a răsturnat rostul morţii, nemaiavând aceasta în El rostul de osândă a firii, ci a păcatului. Iar când moartea nu mai are plăcerea ca mamă, care o naşte şi pe care trebuie să o pedepsească, se face în chip vădit pricină a vieţii veşnice. Astfel, precum viaţa lui Adam din plăcere s-a făcut maică a morţii şi a stricăciunii, la fel moartea Domnului pentru Adam (căci El era liber de plăcerea lui Adam) se face născătoare a vieţii veşnice»[189].

Acesta este rostul pătimirii lui Iisus Hristos. El este omul durerii, omul durerii nedrepte. Prin durere a desfiinţat păcatul, care îşi are pricina în căutarea plăcerii, şi tot prin durere a desfiinţat moartea.

204. De ce s-au mai pus în Simbol cuvintele „şi S-a îngropat”. Nu se înţelegea aceasta odată ce S-a răstignit?

Prin aceste cuvinte se arată mai întâi că Iisus a murit cu adevărat. **„Încă păcătoşi fiind noi, Hristos pentru noi a murit”** (Rom. 5, 8). Trupul Lui a fost părăsit de suflet şi a fost aşezat ca orice trup mort în mormânt.

În al doilea rând, prin aceste cuvinte se garantează adevărul învierii Lui din morţi. Căci dacă Hristos ar fi fost luat de pe Cruce de Ucenici şi ascuns undeva, nu s-ar mai fi putut aduce mormântul gol ca o dovadă pentru învierea lui Iisus Hristos. Dar mormântul Lui a fost public. Ba chiar a fost păzit de slujitorii iudeilor care se temeau să nu-L fure.pe Iisus Ucenicii şi apoi să spună că a înviat (Matei 27, 64). Deci golirea minunată a mormântului e o dovadă a Învierii.

205. Unde a fost sufletul Domnului în timpul cât trupul Lui a stat în mormânt?

Sufletul Lui s-a coborât la iad (Efes. 4, 9; I Petru 3, 19), dar nu ca să sufere chinurile de acolo, ca toţi oamenii dinainte de El, căci **cu acest** scop se duc numai cei care pleacă de aici cu păcatul strămoşesc, sau cu păcate personale, şi cine se duce la iad spre a suferi pentru păcate nu mai poate ieşi de acolo prin puterile sale. Sufletul lui Iisus nu s-a dus acolo nici ca să întoarcă prin propovăduirea Sa pe

păcătoşii din iad, căci acolo nu se mai pot schimba sufletele. Aşadar, sufletul lui Iisus nu s-a dus acolo nici ca arhiereu, nici ca prooroc. El s-a dus acolo ca împărat, eliberând de acolo pe drepţii din Vechiul Testament, care muriseră cu credinţa în venirea Sa. Prin aceasta Hristos a sfărâmat puterea iadului şi a morţii veşnice, căci de atunci acestea nu mai au putere peste cei ce au crezut sau cred în Hristos. Desigur, Iisus coborând la iad a făcut cunoscut tuturor celor de acolo biruinţa Sa asupra păcatului şi a morţii, deci nu numai celor ce se folosesc de ea pentru că au crezut cât au fost pe pământ, ci şi celor care nu se folosesc de ea din pricină că nu au crezut în venirea Lui. În acest înţeles trebuie explicat locul din I Petru 3, 18—20: **„Căci şi Hristos a suferit odată moartea pentru păcatele noastre, El, Cel drept, pentru cei nedrepţi, ca să ne aducă pe noi la Dumnezeu, omorât fiind cu trupul, dar viu făcut cu duhul, cu care S-a pogorât şi a propovăduit şi duhurilor ţinute în închisoare, care fuseseră neascultătoare altădată, când îndelunga răbdare a lui Dumnezeu aştepta, în zilele lui Noe, şi se pregătea corabia în care puţine suflete, adică opt, s-au mântuit prin apă”.** Dintre Sf. Părinţi vorbeşte clar despre coborârea Domnului la iad, cu acest scop, Sf. Irineu, care zice: «Hristos S-a coborât în cele ce sunt sub pământ şi le-a binevestit iertarea păcatelor celor ce au crezut în El. Şi au crezut în El toţi care au sperat în El, adică au prevestit venirea Lui şi au îndeplinit poruncile Lui: drepţii, patriarhii şi proorocii, cărora li s-au iertat păcatele ca şi nouă»[190]. Iar Sf. Ioan Damaschin spune: «Sufletul îndumnezeit se coboară la iad, ca, precum a răsărit celor de pe pământ soarele dreptăţii, tot astfel să lumineze şi celor ce stau sub pământ, în întunericul şi umbra morţii; că precum a predicat celor de pe pământ pace .. . devenind celor credincioşi cauză a mântuirii veşnice, iar celor neascultători mustrare pentru necredinţă, tot astfel şi celor din iad»[191].

206. Dar cu Dumnezeirea, care era unită cu firea omenească în Iisus Hristos, ce s-a întâmplat în timpul morţii?

Ea a rămas unită cu trupul în mormânt şi cu sufletul în iad. Căci dacă s-ar fi despărţit de trupul şi de sufletul firii noastre, Cel ce S-a dus la iad n-ar mai fi fost şi Dumnezeu, ci numai om, iar trupul din mormânt n-ar mai fi fost trupul lui Dumnezeu, ci al unui om. Sf. Ioan Damaschin spune: «Chiar dacă a murit ca om, şi chiar dacă sfântul Lui suflet s-a despărţit de trupul Lui prea curat, totuşi Dumnezeirea nu s-a despărţit de cele două, adică de suflet şi de trup, şi astfel nici unicul ipostas nu s-a despărţit în două ipostasuri. Astfel unicul ipostas al Cuvântului a fost şi ipostasul Cuvântului şi al sufletului şi al trupului. Niciodată, nici sufletul nici trupul n-au avut un ipostas propriu, altul decât ipostasul Cuvântului»[192].

Numai pentru că trupul a rămas unit cu Dumnezeirea în mormânt, n-a început să se strice şi numai pentru că sufletul a rămas cu Dumnezeirea în iad, a zdrobit puterea iadului şi a eliberat pe drepţii de acolo. De aceea numeşte Sf. Ioan Damaschin sufletul Domnului care merge la iad „sufletul îndumnezeit”.

207. Dar n-a ajuns trupul Domnului nestricăcios şi sufletul Lui îndumnezeit numai după înviere?

Este adevărat. Dar nestricăciunea şi îndumnezeirea au două înţelesuri. Trupul Domnului, înainte de Înviere, a fost nestricăcios în înţelesul că nu se putea

desface în pământ, dar a fost stricăcios în înţelesul că suferea de foame, de sete, de oboseală, putea fi străpuns cu cuie şi pute» muri, adică putea fi părăsit de suflet. De-abia după înviere devine nestricăcios în înţelesul că nu mai suferă nici o trebuinţă materială, nu mai suferă durere, nu mai poate muri[193]. Aceasta este şi deplina îndumne-zeire a trupului. Tot două înţelesuri are îndumnezeirea sufletului. Înainte de înviere sufletul era îndumnezeit în înţelesul că voinţa şi lucrarea sa erau îmbogăţite, călăuzite şi străbătute de Dumnezeirea Cuvântului. Dar după înviere e îndumnezeit în înţelesul că lucrarea lui e străbătută cu totul de lucrarea Dumnezeirii.

208. Care este articolul al V-lea din Simbolul Credinţei?

Este următorul: **„Şi a înviat a treia zi, după Scripturi”.**

209. Ce însemnătate are pentru noi faptul că Hristos „a înviat”?

Cea mai mare însemnătate. Învierea lui Hristos ne arată că am fost cu desăvârşire mântuiţi. Căci, în primul rând, ea ne dă asigurarea că tot ce a spus Iisus Hristos e adevărat, deci şi aceea că El este Fiul lui Dumnezeu şi că moartea Lui a avut drept scop eliberarea noastră din robia păcatului şi împăcarea noastră cu Dumnezeu. În al doilea rând, învierea lui Hristos ne asigură că moartea ce domnea peste firea noastră a fost învinsă, că trupurile noastre nu vor rămâne veşnic prefăcute în ţărână, ci vor învia. Căci trupul lui Hristos e pârga firii noastre, şi precum El a înviat, aşa vor învia şi trupurile noastre. Astfel, învierea lui Hristos e temelia credinţei noastre. Dacă n-ar fi înviat El, tot ce a spus El n-ar fi căpătat adeverire şi nici noi n-am avea siguranţa că înviem. De aceea, Sf. Apostol Pavel spune: „Iar dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este credinţa voastră, sunteţi încă în păcatele voastre. Şi atunci şi cei ce au adormit întru Hristos au pierit... Iar acum Hristos a înviat din morţi, fiind începătură (a învierii) celor adormiţi. Căci de vreme ce printr-un om a venit moartea, tot printr-un om şi învierea morţilor. Că precum în Adam toţi mor, aşa şi în Hristos toţi vor învia” (I Cor. 15, 17—18, 20—22).

210. Învierea Iui Hristos înseamnă numai revenirea trupului mort la viaţa dinainte de moarte, sau înseamnă şi o prefacere a acelui trup?

Învierea nu e numai o revenire a trupului la viaţa dinainte de moarte, ci înseamnă şi o prefacere totală a trupului. Ea e o treaptă nouă şi cea din urmă pe drumul mântuirii noastre, urcat de Hristos. Lucrarea de mântuire a lui Hristos nu s-a încheiat cu moartea Sa pe Cruce, ci e desăvârşită prin Înviere. Dacă lucrarea Lui de mântuire ar fi constat numai în răscumpărarea vieţii noastre cu viaţa Lui, ea s-ar fi isprăvit cu moartea Lui. Şi atunci viaţa Lui şi a noastre, după Înviere, nu s-ar fi deosebit prea mult de cea dinainte de moartea lui Hristos pe Cruce. Dar lucrarea de mântuire a constat şi într-o desăvârşire a firii noastre, slăbită de păcat, iar desăvârşirea aceasta a realizat-o Iisus Hristos întâi în firea Sa, până la capăt, ca apoi, prin împărtăşire din ea, să se desăvârşească şi firea noastră. Şi capătul acesta al desăvârşirii firii noastre în Sine, l-a ajuns Iisus prin învierea Lui. Astfel, trupul nostru care va învia nu va mai fi ca trupul nostru de acum, ci desăvârşit, după asemănarea lui Hristos cel înviat.

211. În ce fel s-a prefăcut trupul Domnului prin înviere? Ce a însemnat învierea lui Hristos pentru firea omenească a Lui, mai întâi, ca să ştim ce va însemna ea şi pentru noi toţi, atunci când ne vom împărtăşi de ea?

Am spus mai înainte că prin înviere trupul Domnului a ajuns nemuritor şi liber de trebuinţele materiale şi de durere.

Aşa vor ajunge şi trupurile noastre înviate. Prin înviere, Hristos a scos din firea noastră stricăciunea şi moartea. Chiar dacă El a mâncat după înviere, n-a făcut-o din trebuinţă, ci ca să «învedereze adevărul învierii»[194].

Apoi, trupul Domnului a devenit luminos şi plin de slavă, aşa cum s-a arătat o clipă pe muntele Taborului. Dumnezeirea Lui s-a arătat în El în toată strălucirea, ca pe Tabor, deşi oamenii n-o puteau vedea pentru că nu Se coborâse încă Duhul Sfânt peste ei.

Aşa vor fi şi trupurile noastre după înviere. Căci zice Apostolul Pavel: **„Aşa este învierea morţilor: Se seamănă (trupul) întru stricăciune, înviază întru nestricăciune; se seamănă întru necinste, înviază întru slavă; se seamănă întru slăbiciune, înviază întru putere; se seamănă trup firesc, înviază trup duhovnicesc. Dacă este trup firesc este şi trup duhovnicesc”** (I Cor. 15, 42—44).

212. De ce s-au pus în Simbolul Credinţei cuvintele: „a treia zi, după Scripturi”?

Aceste cuvinte sunt luate din I Corinteni 15, 3, 4, unde Apostolul Pavel scrie: **„Căci v-am dat, întâi de toate, ceea ce şi eu am primit, cum că Hristos a murit pentru păcatele noastre, după Scripturi; şi cum că a fost îngropat şi că a înviat a treia zi, după Scripturi”.**

213. Ce înseamnă „după Scripturi”?

Că Hristos a murit şi a înviat întocmai cum s-a prevestit despre El în Vechiul Testament, adică toate acestea s-au întâmplat „potrivit Scripturilor”. Această adeverire a Scripturilor arată iarăşi Dumnezeirea lui Iisus Hristos şi planul dumnezeiesc al mântuirii, pregătit de mai înainte, în capitolul 53 de la Isaia e scris: „Că s-a luat de pe pământ viaţa Lui. Pentru fărădelegile poporului Meu a fost adus la moarte” (v. 8). Iar în Psalmul 15 se spune: „Că nu vei lăsa sufletul meu în iad, nici nu vei da pe cel cuvios al Tău să vadă stricăciunea” (v. 10). Învierea de a treia zi a fost închipuită de petrecerea timp de trei zile şi trei nopţi a lui Iona în pântecele chitului, precum însuşi Domnul a spus: „Neam viclean şi desfrânat cere semn, şi semn nu i se va da lui, decât semnul lui Iona proorocul. Că precum a fost Iona în pântecele chitului trei zile şi trei nopţi, aşa va fi şi Fiul Omului în inima pământului trei zile şi trei nopţi” (Matei 12„ 39, 40).

214. Ce spun Sfintele Scripturi despre înviere?

Sfintele Scripturi vorbesc în multe rânduri despre învierea Domnului. Sf. Apostol Pavel dă un şir întreg de fapte care dovedesc că Mântuitorul a înviat cu adevărat (I Cor. 15, 1—20), iar Sfinţii Evanghelişti istorisesc cu de-amănuntul cum

s-a întâmplat marea minune a învierii (Matei 28, 1—10; Marcu 16, 1—8; Luca 24, 1—12, 15—31, 36—50; Ioan 20 şi 21).

215. Care este articolul al VI-lea din Simbolul Credinţei?

Acest articol este: «Şi S-a înălţat la ceruri şi sade de-a dreapta Tatălui».

216. Ce ne învaţă articolul al VI-lea al Simbolului?

Acest articol ne învaţă că, după ce Fiul lui Dumnezeu S-a smerit «coborându-Se din cer», adică făcându-Se om, după înviere S-a umplut de slavă dumnezeiască şi după firea Sa omenească, înălţându-Se cu trupul la cer şi şezând de-a dreapta Tatălui, adică la locul cel mai de cinste. De aici se desprind două lucruri: a) ca Dumnezeu, Iisus Hristos a fost totdeauna în sânul Tatălui şi în tot locul; b) după înălţare, Iisus este cu trupul numai în cer, nu şi pe pământ, dar în chip tainic Se află şi în dumnezeiasca Euharistie, din clipa în care pâinea se preface în Trupul Său, iar vinul în Sângele Său. Acest articol ne arată şi mai mult marea cinste cu care a îmbrăcat Dumnezeu pe oameni. Fiul lui Dumnezeu n-a lepădat după înviere firea noastră, ci S-a suit cu ea la cer, stând ca un om pe tronul dumnezeiesc, cârmuind lumea şi ajutându-ne să ne facem şi noi după chipul Său. Fiul lui Dumnezeu S-a făcut ca unul dintre noi, dar acest Unul dintre noi S-a înălţat la cinste dumnezeiască şi cârmuieşte lumea.

217. Care este **articolul al VII-lea din Simbolul Credinţei?**

Este acesta: «Şi iarăşi va să vie cu slavă să judece viii şi morţii, a Cărui împărăţie nu va avea sfârşit».

218. Ce ne învaţă acest articol în întregimea lui?

El ne spune că slava dumnezeiască, la care a fost ridicat Iisus Hristos ca om, se va arăta tuturor, atunci când va veni să judece lumea. Precum după înălţare, Tatăl I-a dat locul cel mai de cinste, aşezându-L la dreapta Sa, aşa Se va arăta atunci tuturor în acest rol de cinste, Tatăl dându-I să facă judecată tuturor. **„Că Tatăl nu judecă pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului, ca toţi să cinstească pe Fiul, precum cinstesc pe Tatăl. Cel ce nu cinsteşte pe Fiul nu cinsteşte pe Tatăl Care L-a trimis”** (Ioan 5, 22—23). Iisus Hristos îi va judeca pe toţi câţi au fost de la facerea lumii şi câţi vor fi până la sfârşitul ei. Nimeni nu va scăpa de această judecată a Lui. Vor fi chemaţi şi morţii la judecată.

219. Din ce cauză Îi va da Tatăl Fiului Său întrupat, Iisus Hristos, să facă judecata?

Dumnezeu voieşte ca oamenii să fie judecaţi printr-un om, care le cunoaşte şi slăbiciunile cu care au avut de luptat, căci le-a purtat El însuşi, dar şi măsura în care pot să se ridice deasupra lor, căci El însuşi S-a ridicat. El are apoi şi dreptul să-i judece, pentru că le-a dat, prin jertfa Sa pentru ei, puterea să scape de păcat şi de osândă. Cum va face această judecată, vom vedea când se va vorbi despre viaţa viitoare. Aici spunem numai că la judecata de apoi El îi va reţine pe unii lângă Sine,

pentru veşnica fericire, iar pe alţii îi va trimite departe de Sine, spre veşnica chinuire, după cum L-au iubit pe El, ca chip al omului desăvârşit, şi s-au silit să se facă asemenea Lui, iubind pe semeni cum i-a iubit El, sau n-au făcut aceasta. El va fi Judecătorul desăvârşit şi măsura sau legea desăvârşită, dar totuşi potrivită puterilor omeneşti, după care vor fi judecaţi oamenii, aşa cum El a fost Arhiereu desăvârşit şi jertfă desăvârşită adusă pentru ei.

220. Ce trebuie să înţelegem îndeosebi prin cuvintele: „Şi iarăşi va să vină cu slavă”?

Aceste cuvinte înseamnă că, dacă prima dată Fiul lui Dumnezeu a venit pe pământ „coborându-Se”, a venit în chip de rob, S-a smerit, ca să nu silească pe nimeni să-L primească şi să creadă în El, ci ca fiecare să se poată decide în toată libertatea, a doua oară va veni cu **„slavă”.** Dumnezeirea Sa va scălda atunci în lumină trupul Său şi va umple de fericire pe cei ce prin aceasta vor primi o adeverire a credinţei lor de mai înainte, şi de spaimă pe cei ce nu au crezut mai înainte în El. Atunci nu va mai veni singur şi necunoscut, ei înconjurat de sfinţii îngeri şi cu mare strălucire dumnezeiască. Şi toţi se vor aduna tremurând în faţa Lui aşteptând Judecata. **„Şi vor vedea pe Fiul Omului venind pe norii cerului, cu putere şi cu slavă multă”** (Matei 24, 30). **„Iar când va veni Fiul Omului întru slava Sa şi toţi sfinţii îngeri cu El, atunci va şedea pe tronul slavei Sale”** (Matei 25, 31). Până şi stihiile lumii se vor înfricoşa de slava Lui. **„Şi am văzut un tron mare alb, şi pe Cel ce şedea pe el, iar dinaintea feţei Lui pământul şi cerul au fugit şi loc nu s-a mai găsit pentru ele”** (Apoc. 20, 11).

221. Ce înseamnă cuvintele: „A Cărui împărăţie nu va avea sfârşit”?

Aceste cuvinte ne spun că stăpânirea lui Iisus Hristos ca om şi slava Lui nu vor înceta vreodată, ci vor dura veşnic. Căci, pe de o parte, Iisus Hristos nu e numai un om a cărui slavă să fie luată vreodată de Dumnezeu, iar pe de alta, Fiul lui Dumnezeu nu va lepăda niciodată firea Sa omenească, nu va înceta în veci să fie şi om, deci om plin de slavă dumnezeiască. Deci, nici cinstea dumnezeiască a omenităţii noastre nu va înceta vreodată, ca să apară alt neam de fiinţe mai înalt. Împărăţia fără sfârşit a lui Iisus Hristos a fost anunţată de îngerul Gavriil (Luca 1, 33). Este drept că Apostolul Pavel spune că la sfârşit Iisus va supune toate Tatălui şi apoi pe Sine (I Cor. 15, 25—26). Dar aceasta înseamnă aducerea lumii întregi la supunere faţă de Tatăl şi încetarea lucrării Sale mântuitoare ca o lucrare deosebită a Sa, primită la întrupare.

DESPRE DUHUL SFÂNT

222. În care articol din Simbolul Credinţei se vorbeşte despre Duhul Sfânt?

În articolul al VIII-lea.

223. Care este acest articol?

Este următorul: «Şi întru Duhul Sfânt, Domnul de viaţă făcătorul, Care din Tatăl purcede, Cel ce împreună cu Tatăl şi cu Fiul este închinat şi mărit, Care a grăit prin Prooroci».

224. Ce înseamnă: „Cel ce împreună cu Tatăl şi cu Fiul este închinat şi mărit”.''

Aceste cuvinte arată că Sfântul Duh este întru totul egal cu Tatăl şi cu Fiul, fiind ca şi Ei veşnic, atotputernic, atotştiutor, pretutindeni de faţă, cuvenindu-I-se aşadar aceeaşi închinare şi slavă ca şi Tatălui şi Fiului. Dar nu numai atât. Cuvintele acestea nu arată numai că Duhului I se cuvine aceeaşi închinare şi cinste ca Tatălui şi Fiului, ci şi că atunci când ne închinăm şi dăm slavă Tatălui şi Fiului trebuie să ne închinăm şi să dăm slavă şi Sfântului Duh, căci e nedespărţit de Aceia, fiind a treia persoană dumnezeiască a Sfintei Treimi. Aceasta înseamnă că Sfântul Duh este de o fiinţă cu Tatăl şi cu Fiul, cum am văzut că este şi Fiul de o fiinţă cu Tatăl. Sfântul Duh este în Tatăl şi în Fiul, precum şi Fiul este în Tatăl şi în Sfântul Duh, şi Tatăl, în Fiul şi în Sfântul Duh. Toţi trei au o singură fiinţă, voinţă, putere şi slavă, o singură Dumnezeire, arătată în trei ipostasuri, sunt un singur Dumnezeu în trei persoane, aşa cum soarele are disc, rază şi lumină, dar e un singur soare[195].

225. Avem temeiuri pentru această învăţătură în Sfânta Scriptură ni în Sfinţii Părinţi?

Da, avem. Sfântul Duh e numit de Sf. Apostol Petru Dumnezeu, când îi spune lui Anania: **„Pentru ce a umplut satana inima ta, ca să minţi tu Duhului Sfânt... N-ai minţit oamenilor, ci lui Dumnezeu”** (Fapte 5, 3, 4). Iar Sf. Apostol Pavel spune că Duhul Sfânt e în Dumnezeu, adică în Tatăl şi în Fiul, cum e duhul omului în om. De aceea, El e atotştiutor: **„Iar nouă ni le-a descoperit Dumnezeu prin Duhul Său, fiindcă Duhul toate le cercetează, până şi adâncurile lui Dumnezeu. Căci cine dintre oameni ştie cele ale omului, decât duhul omului, care este în el? Aşa şi cele ale lui Dumnezeu nimeni nu le-a cunoscut decât Duhul lui Dumnezeu”** (I Cor. 2, 10—11). Dar dacă Duhul Sfânt e totuşi o persoană deosebită de Tatăl şi de Fiul, însă de aceeaşi cinste cu Ei, vedem din porunca Mântuitorului, Care trimite pe Apostoli să boteze pe oameni în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh (Matei 28, 19).

Cele trei persoane ale Sfintei Treimi nu sunt nici despărţite, căci au împreună o singură fiinţă, nici amestecate, căci sunt trei ipostasuri şi nu unul. Sf. Ioan Damaschin spune: «Intre ipostasurile Dumnezeirii nu există deosebire de voinţă, sau de gândire, sau de lucrare, sau de putere, sau de altceva, din acelea care dau naştere în noi la vreo deosebire cu totul adevărată. Pentru aceea nu spunem că Tatăl şi Fiul şi Sfântul Duh sunt trei Dumnezei, ci din contră, că Sfânta Treime este un singur Dumnezeu ... Căci, după cum am spus, ipostasurile Sfintei Treimi se unesc, în înţelesul că ele sunt unele în altele ... Ele nu sunt despărţite unele de altele şi nici împărţite în ce priveşte fiinţa»[196].

226. Ce înseamnă cuvintele „Care de la Tatăl purcede”?

Cuvintele acestea arată că Duhul Sfânt e din Tatăl, dar nu prin naştere ca Fiul, ci prin purcedere. Ce este însă purcederea şi prin ce se deosebeşte ea de naştere, Biserica n-a căutat să lămurească, pentru că nici Dumnezeu nu a descoperit. De aceea, Sf. Părinţi au luat aceste cuvinte întocmai aşa cum se află în Evanghelia lui Ioan 15, 26 şi le-au pus în Simbolul Credinţei: **„Iar când va veni Mângâietorul, pe Care Eu H voi trimite vouă de la Tatăl, Duhul adevărului, Care de la Tatăl purcede, Acela va mărturisi despre Mine".** Acesta este de altfel singurul loc din Sfânta Scriptură care vorbeşte despre; purcederea Duhului Sfânt. Despre purcederea Sfântului Duh din Tatăl atâta ştim, că ea e dinainte de veci, ca şi naşterea Fiului, căci niciodată n-au fost Tatăl şi Fiul fără Duhul. Naşterea Fiului şi purcederea Duhului din Tatăl sunt deodată, din veci. Aşa cum îndată ce există focul, există şi lumina şi căldura lui, tot astfel, din veşnicie, de când există Tatăl, există şi Fiul prin naştere şi Duhul Sfânt prin purcedere din Tatăl. O slabă imagine pentru a înţelege acest lucru ne dă Sf. Atanasie cu Adam, cu Eva şi cu Set. Adam e nenăscut, fiul lui e născut din el, iar Eva e luată din el în alt chip[197]. Se înţelege că nici o asemănare nu se potriveşte întocmai la Dumnezeu.

227. Am auzit că romano-catolicii şi protestanţii spun că Sfântul Duh purcede „şi de la Fiul" şi chiar au adăugat la Simbolul Credinţei aceste cuvinte. Cum susţin ei aceasta?

Ei susţin că atunci când Mântuitorul zice: **„pe Care Eu îl voi trimite de la Tatăl",** arată că şi El Îl purcede pe Sfântul Duh. Dar noi spunem că trimiterea este altceva decât purcederea, că trimiterea Duhului Sfânt în lume încă nu se făcuse când vorbea Mântuitorul, pe când purcederea e din veci. De aceea vorbeşte Mântuitorul despre trimiterea Duhului Sfânt la viitor. Purcederea adică e veşnică, e mai presus de timp, pe când trimiterea în lume se face în timp. Purcederea veşnică a Duhului este de la Tatăl, trimiterea Lui în lume este de la Fiul.

228. Ce mai susţin romano-catolicii cu privire la purcederea Duhului Sfânt?

Ei mai susţin ,că dacă Fiul îl trimite pe Duhul în lume, aceasta e un semn că îl şi purcede din veşnicie, că numai atunci e trimisă o persoană dumnezeiască de alta în lume, când primeşte şi existenţa veşnică de la ea. De pildă Fiul e trimis de Tatăl în lume, pentru că Se şi naşte veşnic din El. Dar noi le răspundem că şi Duhul sfânt trimite pe Fiul în lume. Înseamnă, oare, aceasta, că Fiul Se naşte sau e purces şi din Duhul? Nicidecum. Astfel Iisus Hristos spune despre Sine: **„Duhul Domnului este peste Mine, pentru care M-a uns a binevesti săracilor; M-a trimis să vindec pe cei zdrobiţi cu inima**..." (Luca 4, 18).

229. Ce spun Sfinţii Părinţi în privinţa purcederii Sf. Duh?

Ei spun că Sf. Duh purcede numai de la Tatăl, că în Sfânta Treime e numai un izvor şi pentru Fiul şi pentru Sfântul Duh: Tatăl Sf. Atanasie spune: «Sfântul Duh este din Tatăl, nu făcut, nici plăsmuit, nici născut, ci purces»-[198]. -«Dumnezeu şi Tatăl, zice el, este singur pricinuitor celor doi şi nenăscut; iar Fiul, din singur Tatăl pricinuit şi născut; iar Duhul, din singur Tatăl pricinuit şi purces, iar prin Fiul în lume trimiţân-du-Se»[199]. La rândul său, Sf. Ioan Damaschin spune: «Duhul cel Sfânt

spunem că este din Tatăl şi îl numim Duh al Tatălui. Nu spunem că Duhul este din Fiul, dar îl numim Duhul Fiului». Sau: «Fiul şi Sfântul Duh sunt din Tatăl, după cum raza şi lumina sunt din soare»[200].

230. Când **au adăugat cei din Apus, în Simbolul Credinţei, cuvintele „şi de la Fiul" (Filioque)?**

Prima dată le-a adăugat un Sinod din Spania la 589. Dar la Roma s-au introdus cu mult mai târziu. La 809 Papa Leon al III-lea, când i s-a cerut să se spună şi la Roma Simbolul cu acest adaos, s-a opus şi a poruncit să se scrie Simbolul pe două table de argint fără acest adaos. Mai târziu s-au adăugat aceste cuvinte şi la Roma, călcându-se porunca Sinoadelor ecumenice.

231. De ce e pomenit Sfântul Duh de obicei în rândul al treilea, după Tatăl şi după Fiul?

Nu pentru că Sf. Duh ar fi mai mic decât Tatăl şi decât Fiul, căci toate câte le au Tatăl şi Fiul, le are şi Sfântul Duh (Ioan 16, 13—15), ci pentru că orice lucrare săvârşită de Dumnezeu în lume e săvârşită de cele trei persoane dumnezeieşti în această ordine: porneşte din Tatăl, e înfăptuită de Fiul şi e desăvârşită de Sfântul Duh. **„Că de la El şi prin El şi întru El sunt toate"** (Rom. 11, 36). Ordinea în care pomenim cele trei persoane dumnezeieşti nu arată o deosebire de aşezare şi de rang înlăuntrul Sfintei Treimi, ci partea pe care o are fiecare în orice lucrare îndreptată asupra lumii.

232. De aceea vorbeşte şi Simbolul Credinţei despre Sfântul Duh după Tatăl şi Fiul?

Da, pentru aceasta. Dar Simbolul se ocupă în chip deosebit cu mântuirea oamenilor. Deci, el vrea să arate că şi fapta mântuirii noastre a pornit, ca şi aceea a creării noastre, din Tatăl, a fost împlinită de Fiul şi acum e desăvârşită de Sfântul Duh. De altfel mântuirea e mai întâi o aşezare din nou a oamenilor în starea în care au fost făcuţi de Dumnezeu la început, ca să poată fi apoi şi o ridicare a lor peste acea stare. Deci, precum Cel ce desăvârşea la început facerea era Duhul Sfânt, tot astfel Cel ce săvârşeşte acum readucerea oamenilor la starea de la început şi ridicarea peste ea e tot Duhul Sfânt.

233. De aceea e numit Duhul Sfânt, în Simbol, „Domnul de viaţă făcătorul"?

Da, tocmai de aceea. El e Cel ce a umplut de viaţă cele făcute la început şi avea să le umple de o viaţă tot mai bogată. Şi El e Cel ce umple de viaţă şi de tot mai multă viaţă pe cei mântuiţi din stricăciune şi din moarte de către Iisus Hristos. **„Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apelor"** (Fac. 1, 2) după ce au fost făcute, ca să pună viaţă în materie. Şi Duhul Sfânt S-a coborât în ziua Cincizecimii peste lume. prin Apostoli, dând naştere Bisericii. Numai unde suflă Duhul se naşte viaţa şi viaţa cea nouă (Ioan 3, 6 şi 8). **„Duhul este Cel ce dă viaţă"** (Ioan 6, 63).

234. Dacă Duhul Sfânt e Cel ce desăvârşeşte lucrarea pornită din Tatăl şi săvârşită de Fiul, de ce se spune că „Sfântul Duh „a grăit prin Prooroci", cum zice Simbolul, adică a pregătit mântuirea pe care avea s-o împlinească pe urmă Fiul?

Într-adevăr, Duhul, grăind prin Prooroci, a pregătit omenirea pentru primirea Mântuitorului, vestind de mai înainte venirea Lui. Dar pe de altă parte şi aici Duhul este Cel ce a adus lucrarea dumnezeiască a luminării în mintea Proorocilor. El este Cel ce a dus până la capătul ei o lucrare dumnezeiască îndreptată spre lume. În acest înţeles El este Duhul Adevărului şi călăuzeşte la tot adevărul (Ioan 16, 13). Deci Lui I se cuvenea să grăiască prin Prooroci. Desigur, Duhul era nedespărţit de Cuvântul lui Dumnezeu, când grăia. Dar Duhul cobora Cuvântul în inima lor, îi făcea să-L audă, să-L înţeleagă. În Duhul, Proorocii primeau Cuvântul. De aceea zic Proorocii necontenit: **„Şi a fost Cuvântul Domnului către mine"** (Ier. 1, 11). Dar gura care rostea Cuvântul în inima lor, în aşa fel încât îl făcea să pătrundă în ea, era Duhul. Astfel, când spun Proorocii: **„Şi a zis Domnul către mine"** (Isaia 8, 1), trebuie să înţelegem că vorbesc de Duhul, căci şi Simbolul îi zice Duhului „Domnul".

Sfântul Simion Noul Teolog zice: «Deci prin Cuvânt înţelegem pe Fiul lui Dumnezeu şi Tatăl, adică pe Domnul nostru Iisus Hristos, adevăratul Dumnezeu. Iar gura Lui, care grăieşte cuvinte negrăite, e Sfântul Duh. Precum zice proorocul: „Gura Domnului a grăit acestea", adică Duhul Domnului. Şi de ce Sfântul Duh Se numeşte gura lui Dumnezeu şi Fiul Se numeşte Cuvântul? Fiindcă precum cuvântul nostru, care este în sufletul nostru, se rosteşte şi se arată altora prin gura noastră şi în alt chip e cu neputinţă să-l rostim sau să-l arătăm, decât prin vorbirea gurii, la fel şi Fiul lui Dumnezeu nu poate fi cunoscut sau auzit, dacă nu Se descoperă prin Prea Sfântul Duh»[201].

235. Cum desăvârşeşte Sfântul Duh mântuirea noastră? Nu ajungea lucrarea lui Iisus Hristos, Cuvântul lui Dumnezeu?

Am spus că Sfântul Duh desăvârşeşte orice lucrare dumnezeiască îndreptată spre lume, deci şi lucrarea mântuirii. El e Cel ce o aduce până în inima noastră, o sădeşte în străfundul cel mai adânc al inimii. El coboară de la Hristos în noi, dar ne şi leagă de Hristos; sau prin El, ne leagă Hristos de Sine şi prin Sine şi de Tatăl. Un om stă în faţa noastră, dar el se leagă de inima noastră prin glasul cu care îşi trimite cuvântul în noi. Aşa este Duhul, ca un glas cu care pătrunde Cuvântul lui Dumnezeu, sau Iisus Hristos în noi. Duhul ne deschide ochii sufletului ca să vedem că Iisus e Dumnezeu, El ne deschide inima ca să primim pe Hristos, El ne descoperă pe Hristos. «Fiul lui Dumnezeu şi Cuvântul nu poate fi cunoscut sau auzit de nu Se va descoperi prin Duhul Sfânt», spune Sf. Simion Noul Teolog[202].

Prin Hristos avem intrare la Tatăl, dar prin Duhul avem intrare la Hristos. Hristos e uşa spre Tatăl, dar Duhul e cheia care ne deschide această uşă. Duhul ne descuie „uşa" — Hristos (Ioan 10, 9) şi calea spre Hristos, pentru că descuie mintea noastră încuiată pentru Dumnezeu, cum zice Sf. Simion Noul Teolog: «Şi ce altceva este cheia cunoştinţei, dacă nu harul Prea Sfântului Duh, care se dă prin mijlocirea credinţei? Acest har deschide mintea noastră încuiată şi întunecată şi pricinuieşte în ea cu adevărat cunoştinţă prin luminarea dumnezeiască. Uşa este Fiul, precum însuşi zice: **„Eu sunt uşa"** (Ioan 10, 9). Cheia uşii e Duhul Sfânt... şi casa e Tatăl.

Luaţi seama deci: dacă cheia nu deschide, uşa nu se deschide. Şi dacă uşa nu se deschide, nu intră nimeni în casa Tatălui, cum zice Hristos însuşi: **„Nimeni nu vine la Tatăl Meu, decât prin Mine”»**[203]. Iar Sf. Irineu zice că Duhul pregăteşte pe om în Fiul, Fiul îl duce la Tatăl, iar Tatăl îi dă nestricăciunea pentru viaţa veşnică[204]. Astfel, când se spune că Sfântul Duh desăvârşeşte mântuirea, prin aceasta nu se înţelege că nu mai avem legătură cu Hristos, ci că Sfântul Duh aduce în noi pe Hristos, cu firea Sa omenească desăvârşită prin jertfa de pe Golgota, şi făcută prin înviere nemuritoare, ca să treacă şi firii noastre curăţia, desăvârşirea şi nemurirea ei. Hristos vine în noi prin Duhul Sfânt. Noi vieţuim în Hristos prin Duhul Sfânt. Hristos este **„Adevărul”** (Ioan 14, 6), dar Cel ce ne povăţuieşte mintea noastră la tot Adevărul, umplându-ne de Adevăr, este Sfântul Duh (Ioan 16, 13); Hristos este **„Viaţa”** (Ioan 14, 6), dar Cel ce sădeşte în noi Viaţa, născându-ne din nou, făcându-ne vii, este Duhul de viaţă făcător; Hristos este **„Lumina”** (Ioan 8, 12), dar Cel ce ne luminează pe noi, adică face în ochii noştri sufleteşti lumină, ca să vedem pe Hristos, soarele dreptăţii, este Sfântul Duh. Căci după cum ochii trupului, dacă sunt orbi, nu pot vedea lumina din afară şi nu se pot uni cu ea, tot aşa nici sufletul, dacă n-are în sine pe Duhul ca lumină, nu poate vedea pe Hristos ca Dumnezeu şi nu se poate uni cu El.

236. Chiar persoana Duhului Sfânt e aceea prin care vedem pe Hristos şi ne unim cu El?

Nu. Dacă ar fi chiar persoana Sfântului Duh, atunci ea s-ar face o proprietate a noastră, sau noi ne-am face una cu Duhul Sfânt. Unde se vorbeşte de Duhul, e vorba de lucrarea Duhului. Dar întrucât unde e lucrarea e şi cel ce lucrează, se poate spune că Duhul însuşi e în noi şi lucrează în noi, fără ca lucrarea însăşi să fie persoana Lui. Dar de aici se vede totodată că lucrarea aceasta nu e nici ceva creat, nu e făptură, cum zic romano-catolicii, ci porneşte din fiinţa Lui şi prin urmare ne uneşte nemijlocit cu Dumnezeu. Şi întrucât prin lucrarea aceasta necreată lucrăm şi noi, iată că, având noi această lucrare în noi, lucrăm nu numai cu lucrarea noastră naturală creată, ci şi cu cea necreată, dumnezeiască, cu care lucrează Dumnezeu însuşi în noi, adică ne unim cu Dumnezeu în aceeaşi lucrare a Lui, ne îndumnezeim prin lucrarea Lui, la început mai puţin, iar cu vremea tot mai mult.

237. Lucrarea aceasta prin care Duhul Sfânt ne uneşte cu Hristos şi lucrează în noi, împreună cu noi, la mântuirea noastră, nu are un nume deosebit?

Are. Lucrarea aceasta se numeşte harul dumnezeiesc. De aceea se spune că ne mântuim prin har, sau ne unim cu Dumnezeu prin har, sau ne îndumnezeim, sau ne facem dumnezei după har.

238. Harul este numai al Duhului Sfânt, sau şi al celorlalte persoane dumnezeieşti?

Lucrarea aceasta numită har e comună tuturor celor trei persoane dumnezeieşti, pornind ca orice lucrare din fiinţa dumnezeiască, care e a tuturor celor trei persoane. De aceea e numit şi har al lui Dumnezeu, sau mai ales al lui Hristos, căci Hristos îl trimite pe Duhul în noi. **„Harul Domnului nostru Iisus**

Hristos... să fie cu voi cu toţi” (II Cor. 13, 14). Sau: **„Har vouă şi pace de la Dumnezeu Tatăl şi de la Domnul nostru Iisus Hristos”** (Gal. 1, 3). De aceea prin harul care vine în noi, toate cele trei persoane dumnezeieşti se sălăşluiesc în noi. Dar întrucât Duhul e Acela care leagă harul de noi, harul se numeşte, cu deosebire, harul Duhului sau chiar Duh, pentru că uşor poate fi numit cel care lucrează în locul lucrării sale. Astfel, a avea cineva Duhul lui Hristos în sine (Rom. 8, 9) înseamnă a avea harul Duhului Sfânt.

239. Este un singur har, sau sunt mai multe?

Harul mântuitor este unul singur şi el se dă tuturor. Dar, după trebuinţa sau însuşirea naturală a omului şi după puterea lui de a primi, harul împlineşte, pe lângă lucrarea de mântuire, — sau tocmai întrucât o împlineşte pe aceea, — şi acea trebuinţă a fiecăruia şi sporeşte însuşirea pe care o are un om sau altul. Harul e o bogăţie nesfârşită de lumină şi de putere dumnezeiască, din care primeşte fiecare cât poate. Această bogăţie de raze ale aceluiaşi izvor se numeşte dar sau daruri ale Duhului sau Duhuri, căci Duhul lucrează, iar efectele produse în om se numesc roade ale Duhului.

240. Care sunt harismele, darurile şi roadele Duhului?

Unele dintre daruri sunt cu totul deosebite şi neobişnuite, dându-se în cazuri cu totul rare. De aceea le numim azi cu un cuvânt aparte: harisme, deşi cu acest cuvânt se numesc în limba greacă a Sfintelor Scripturi şi darurile mai obişnuite. Astfel de harisme, ca aceea a prooro-dei, a vindecărilor şi altele, erau dese mai ales la începutul Bisericii, căci prin ele Dumnezeu ajuta la răspândirea creştinismului. Cu deosebire,, despre aceste harisme vorbeşte Sf. Apostol Pavel în I Corinteni, cap. 12.

Dintre darurile mai obişnuite, sunt pomenite mai ales şapte, după Isaia 11, 2: duhul înţelepciunii, duhul înţelegerii, duhul sfatului, duhul puterii, duhul cunoaşterii, duhul temerii de Dumnezeu şi duhul bunei credinţe.

Iar ca „roade ale Duhului” pomeneşte Sf. Apostol Pavel următoarele: „dragostea, bucuria, pacea, îndelunga-răbdare, bunătatea, facerea de bine, credinţa, blândeţea, înfrânarea poftelor” (Gal. 5, 22).

241. Afară de acestea, mai sunt şi alte daruri şi roade ale Duhului Sfânt?

Da. Darurile şi roadele Sfântului Duh sunt aşa de multe, că nu se pot număra, pentru că bogăţia Duhului e nesfârşită, iar trebuinţele oamenilor, însuşirile lor naturale şi măsura în care pot primi pe Duhul Sfânt se deosebesc de la ins la ins. De aceea, unul şi acelaşi Duh Sfânt sau har are nesfârşite numiri. «Eu sunt cuprins de spaimă, zice Sf. Grigorie Teologul, când mă gândesc la bogăţia numirilor: Duhul lui Dumnezeu, Duhul lui Hristos, Duhul înfierii. El ne reface în Botez şi în înviere. El suflă unde vrea, El e izvorul luminii şi al vieţii. El face din mine o biserică. El mă îndumnezeieşte, El mă desăvârşeşte. El premerge Botezul şi El este cerut după Botez. Tot ce face Dumnezeu, El face. El Se împărtăşeşte în limbi de foc şi înmulţeşte darurile. El face predicatori, păstori, dascăli»[205]. Iar Sf. Vasile zice: «El e total prezent în fiecare şi peste tot. Împărtăşindu-Se, El nu suferă împărţire. Când

ne împărtăşim din Ei, El nu încetează a rămâne întreg. Ca o rază de soare, care produce bucurie tuturor în aşa fel încât fiecare crede că el singur profită de ea, în vreme ce această rază luminează pământul şi marea şi străbate cerul, tot aşa Duhul Se află în fiecare din aceia care-L primesc, ca şi când nu S-ar împărtăşi decât aceluia singur, şi cu toate acestea El revarsă peste toţi harul întreg, de care se bucură toţi şi se împărtăşesc după măsura şi capacităţile lor, căci pentru posibilităţile Duhului nu e măsură»[206].

Că darurile sunt nenumărate, dar toate sunt din acelaşi har, o spune însă mai ales Sf. Apostol Pavel. El zice că: „Darurile sunt de multe feluri", dar toate ,,după harul care ne este dat nouă" şi înşiră o seamă dintre ele, punând întâi darul deosebit (harisma) al proorociei, apoi multe daruri din cele mai obişnuite, numite de el tot harisme: „Dar avem felurite daruri, după harul ce ni s-a dat. Dacă avem proorocie, să proorocim după măsura credinţei; dacă avem slujbă, să stăruim în slujbă: dacă unul învaţă, să se sârguiască în învăţătură; dacă îndeamnă, să fie la îndemnare; dacă împarte altora, să împartă cu firească nevinovăţie; dacă stă în frunte, să fie cu tragere de inimă; dacă miluieşte, să miluiască cu voie bună" (Rom. 12, 6—9).

Iar despre roadele Duhului, tot Sf. Apostol Pavel spune: „Roadă Duhului este întru orice bunătate, dreptate şi adevăr" (Efes. 5, 9).

242. Dacă harul e o lucrare necreată a lui Dumnezeu în sufletul nostru şi dacă prin el însuşi Duhul Sfânt lucrează în noi mântuirea, oare s-ar putea mântui omul şi fără de har?

Nu, omul nu se poate mântui fără de har (Efes. 2, 8; Ioan 15, 5). Harul îi este de trebuinţă omului chiar de la început (Ioan 3, 5). Harul pune începutul mântuirii în om, şi nu omul prin străduinţele sale. Aceasta înseamnă că harul îi vine în dar (Rom. 3, 24), nu pentru oarecare fapte ale sale.

Înainte de a veni harul, omul nu poate face fapte prin care să se mântuiască, sau măcar să înduplece pe Dumnezeu să-i dea harul prin care să se mântuiască. Omul poate face anumite fapte bune, dar nu le face aşa de statornic şi dintr-un cuget aşa de curat, încât să se sfinţească prin ele şi să se mântuiască. Omul are libertatea de a face binele şi câtă vreme e în robia păcatului strămoşesc, dar aceasta e o libertate slăbită. Ea e mărită tocmai de harul care vine la început fără nici un merit al omului.

Dar harul nu e de trebuinţă numai la începutul mântuirii omului, ci şi după aceea, tot timpul. Omul nu se poate întări niciodată în bine în aşa fel ca să nu mai aibă pe urmă trebuinţă de har. Binele statornic şi curăţia deplină a omului sunt un rod nu numai al omului, ci şi al harului, nu numai al unuia sau al altuia. Dacă mântuirea şi sfinţirea omului înseamnă unirea lui cu Dumnezeu prin har, se înţelege că pierderea harului înseamnă pierderea mântuirii. Sf. Apostol Pavel zice: **„Deci, fraţilor, întăriţi-vă în Domnul şi întru puterea tăriei Lui. Îmbrăcaţi-vă cu toate armele Iui Dumnezeu, ca să puteţi sta împotriva uneltirilor diavolului"** (Efes. 6, 10—11).

243. Dar dacă harul ne e totdeauna de neapărată trebuinţă pentru mântuire şi dacă mântuirea e un dar al lui Dumnezeu dat prin har, mai avem şi noi vreo parte la lucrarea mânturii noastre?

Da, avem şi noi o parte. Deşi harul e de neapărată trebuinţă pentru mântuirea noastră, totuşi el nu ne poate mântui singur. Noi nu suntem nişte buşteni, sau nişte pietre cu care face Dumnezeu ce voieşte. Dacă harul ar lucra singur, ar însemna că ne duce fără voie la mântuire. În acest caz, dacă unii nu se mântuiesc, aceasta n-ar fi din pricina lor, ci a harului care nu-i sileşte. Aceasta e însă o învăţătură a calvinilor numită predestinaţie (mai înainte rânduire). După această învăţătură, Dumnezeu a hotărât din veci să mântuiască pe unii oameni şi să-i piardă pe alţii, după cum îi place Lui, nu după cum vor lucra ei în chip liber cu harul. Celor pe care a hotărât să-i mântuiască le dă harul, care-i sileşte să lucreze după voia Lui, celorlalţi nu li-l dă.

244. Dar învăţătura Bisericii noastre care este?

Învăţătura Bisericii noastre este că harul e dăruit tuturor, căci: **„Dumnezeu voieşte ca toţi oamenii să se mântuiască şi la cunoştinţa adevărului să vină”** (I Tim. 2, 4). Dar harul nu sileşte pe nimeni. Oamenii au libertatea să-l primească şi să conlucreze cu el, sau să-l respingă. Cei dintâi se mântuiesc, cei din urmă nu. **„Iată, stau la uşă şi bat; de va auzi cineva glasul Meu şi va deschide uşa, voi intra la el şi voi cina cu el şi el cu Mine”,** citim în Apocalipsă (3, 20). Astfel, deşi oamenii nu se pot mântui singuri, ci prin har, totuşi atârnă şi de libertatea lor ca să lase să pătrundă harul în ei, sau nu, şi să se mântuiască sau nu. De aceea, **„mulţi sunt chemaţi, dar puţini aleşi”** (Matei 20, 16). Deci Dumnezeu voieşte mântuirea tuturor oamenilor. El lucrează însă după dreptate, nu după bunul plac. El îi mântuieşte sau osândeşte pe oameni după faptele lor.

245. Dar Dumnezeu nu ştie din veci pe cei ce se vor mântui şi pe cei ce se vor pierde? Dacă-i aşa, cei pe care-i ştie că se vor pierde cum s-ar mai mântui, şi cei pe care-i ştie că se vor mântui cum s-ar mai putea pierde?

Dumnezeu îi ştie, desigur, din veci pe unii că se vor mântui şi pe alţii că se vor pierde. Şi fiindcă ştiinţa Lui e neînşelătoare, cei pe care-i ştie că se vor mântui, se vor mântui negreşit; iar cei pe care-i ştie că se vor pierde, se vor pierde cu siguranţă. De aceea, se poate spune că unii au fost din veci rânduiţi de Dumnezeu la mântuire, iar alţii la pierzare. Dar aceasta n-a făcut-o Dumnezeu pentru că aşa I-a plăcut Lui, ci pentru că a văzut de mai înainte că cei dintâi vor primi harul şi vor conlucra cu El, iar cei din urmă nu. Deci de oameni atârnă că Dumnezeu i-a rânduit pe unii din veci spre mântuire, iar pe alţii spre pierzare, nu de buna plăcere a Lui. Vederea de mai înainte a lui Dumnezeu nu înrâureşte libertatea oamenilor. Dumnezeu vede mai înainte cum vor lucra oamenii, fără ca să-i silească să lucreze într-un fel sau altul, aşa cum un medic vede mai înainte cum va merge o boală, fără ca să producă el boala aceea. Mai înaintea-rânduire a lui Dumnezeu atârnă de mai înainte-ştiinţa Lui despre hotărârea liberă a oamenilor: **„Căci pe cei pe care i-a cunoscut mai înainte, mai înainte i-a şi hotărât să fie asemenea chipului Fiului Său”** (Rom. 8, 29).

246. Dacă harul face începutul mântuirii, şi nu libertatea omului, şi dacă de-abia după ce bate harul la uşa sufletului se poate hotărî omul pentru har, nu cumva harul înrâureşte libertatea să-l primească? Şi aceasta nu e un fel de silă din partea harului asupra libertăţii?

Nu e nici o silă. Căci dacă ar fi silă, orice om s-ar hotărî pentru primirea harului, pentru ca harul bate deopotrivă la uşa tuturor. E drept că numai harul dă putere libertăţii să se hotărască pentru primirea lui. Harul dă o primă întărire libertăţii, care era slăbită de păcat. Dar totuşi, această întărire nu înseamnă o silire a libertăţii. Libertatea nu a fost pusă, prin această întărire, sub un jug străin, ci ea a căpătat un prim ajutor de a deveni iarăşi adevărată libertate, cum a fost înainte de păcat. Harul şi libertatea, după învăţătura ortodoxă, nu sunt două lucruri aşa de contrarii, ca după învăţătura Bisericii Romano-Catolice, care pretinde că libertatea nu trebuie să fie stingherită de har; sau ca după învăţătura protestantă, care subjugă pe om cu totul harului, socotind că omul, prin căderea lui Adam, a devenit cu totul rob păcatului, a pierdut cu totul libertatea şi nu şi-o mai poate câştiga nici prin har, devenind acum un rob al harului. După învăţătura ortodoxă, între har şi libertate este o înrudire, ca între medicament şi sănătate, sau ca între aer şi plămân. Aşa se face că după ce a primit harul, pe măsură ce sporeşte în har, omul se întăreşte în libertate şi deci harul lucrează tot mai mult în el, nu lucrează numai harul singur, ci şi omul cu libertatea lui. Astfel, viaţa omului renăscut în Hristos se datorează şi harului, dar şi libertăţii omului. De aceea, uneori, Sfânta Scriptură vorbeşte ca şi cum harul ar face totul în om: **„Căci Dumnezeu este Cel Care lucrează în voi şi ca să voiţi, şi ca să săvârşiţi, după a Lui binevoinţă”** (Filip. 2, 13); alteori el dă îndemnuri omului ca şi cum totul ar atârna de el. Chiar înainte de cuvintele de mai sus, Sf. Apostol Pavel zice: **„Cu frică şi cu cutremur lucraţi mântuirea voastră”** (Filip. 2, 12). Harul este cel ce întăreşte, dar noi trebuie să avem grijă de harul din noi: **„Nu fi nepăsător faţă de harul ce este întru tine”,** spune Sf. Apostol Pavel lui TLmotei (I Tim. 4, 14), sau: „**Duhul să nu-L stingeţi”** (I Tes. 5, 19).

În Epistola către Romani (12, 9—21), acelaşi Apostol le dă credincioşilor o seamă de îndemnuri cum să se poarte. Dar cu puţin înainte {Rom. 12, 6) spune că toate cele ce urmează sunt daruri ale Duhului. Iar când le spune galatenilor să umble întru Duhul (Gal. 5, 25), sau efesenilor că sunt întru lumină (Efes. 5, 8—9), se înţelege că e vorba şi de har şi de strădania lor liberă. Tot aşa trebuie să se înţeleagă şi cuvintele acestea către Timotei: **„Deci tu, fiul meu, întăreşte-te în harul care e în Hristos Iisus”** (II Tim. 2, 1). Din Părinţii şi Scriitorii Bisericii, dăm următoarele cuvinte ale lui Teodoret, care arată că fără voinţă nu ne putem mântui, dar şi că voinţa, fără har, nu poate face nici un bine. Tâlcuind cuvintele de la Filipeni (1, 30), Teodoret zice: «A numit credinţa şi lupta daruri ale lui Dumnezeu, arătând astfel că nu are în vedere voinţa singură, care dezbrăcată de har nu poate înfăptui “nici un bine. Căci ambele trebuie: şi voinţa noastră, şi ajutorul dumnezeiesc; nici harul Duhului nu alunge celor ce n-au bunăvoinţa, nici voinţa, lipsită de această putere, nu poate aduna bogăţia»[207].

247. Chiar şi atunci când omul a înaintat mult în viaţa în Hristos şi este pătruns adânc de har, conlucrează el liber cu harul?

Da, chiar şi atunci. Cât de mult ar fi întărită voinţa omului de har„ ea este tot liberă. Şi atunci omul conlucrează tot liber cu harul, iar nu silit.

De aceea, chiar şi omul cel mai înaintat în viaţa cea nouă poate cădea. Calvinii spun că omul în care s-a sălăşluit harul e sigur de mântuire, că harul lucrează silnic asupra omului, încât acesta nu mai poate cădea. Aşa spun şi multe

alte secte. Biserica noastră învaţă însă că Dumnezeu nu mântuieşte pe nimeni cu sila, ci că pentru mântuire trebuie să conlucreze şi omul, în chip liber, cu harul. Iar dacă omul e liber în tot cursul vieţii celei noi, s-ar putea ca el să nu mai conlucreze de la un moment dat cu harul şi deci să cadă. Drept aceea, omul e dator să fie mereu cu grijă, să stea necontenit treaz, să nu adoarmă în siguranţa că el nu mai poate cădea, că-l mântuieşte Dumnezeu cu sila. **„Cel căruia i se pare că stă neclintit să ia seama să nu cadă”** zice Sf. Apostol Pavel (I Cor. 10, 12). Iar Sf. Apostol Ioan spunea: **„Păziţi-vă pe voi înşivă, ca să nu pierdeţi cele ce aţi lucrat”** (II Ioan 1, 8).Mântuitorul ne îndeamnă la privegherea necontenită (Matei 24, 42; 25, 1—13). Şi iarăşi Sf. Apostol Pavel spune: **„Să păzeşti porunca fără pată, fără vină până la arătarea Domnului nostru Iisus Hristos” (I Tim. 6, 14),** sau: **„păzeşte-te pe tine însuţi şi învăţătura şi stăruie în acestea” (I Tim. 4, 16). Tot el dă credincioşilor** sfatul: **„Ca nimeni să nu se clatine în aceste necazuri” (I** Tes. 3, 3). Toate aceste îndemnuri n-ar avea nici un rost dacă harul ar lucra singur mântuirea omului şi dacă omul ar fi sigur de ea.

248. Dacă omul e dator să conlucreze în chip liber cu harul la mântuirea sa, ce trebuie să facă omul ca să se mântuiască?

Dumnezeu aşteaptă de la om **credinţă** şi **fapte bune.** Nu numai credinţă. Sf. Apostol Iacov zice: **„Vedeţi dar că din fapte este îndreptat omul, iar nu numai din credinţă”** (Iacov 2, 24), sau: **„Precum trupul fără de suflet este mort, astfel şi credinţa fără de fapte moartă este”** (Iacov 2, 26).

S-a spus însă mai înainte că ceea ce face omul pentru mântuirea sa, adică credinţa şi faptele bune, nu face numai prin puterile sale, ci şi ale harului. Când Sf. Apostol Pavel spune că omul nu se îndreptează din faptele legii, înţelege faptele pe care le-ar fi făcut omul fără har, înainte de venirea lui Hristos, vrând să împlinească numai prin puterile sale poruncile morale ale lui Dumnezeu, date prin Legea lui Moise, sau prin legea scrisă în inimă. Aşa socoteau evreii pe vremea aceea, că n-au trebuinţă de harul lui Hristos şi, deci, nici de Crucea Lui, prin care ne-a câştigat acest har, că se pot mântui prin ei înşişi, împlinind cu puterile lor Legea lui Moise. Şi amăgeau pe unii creştini veniţi dintre păgâni, ca de pildă pe galateni, că trebuie să împlinească în primul rând Legea lui Moise ca să se mântuiască. Acestora le spune Sf. Apostol Pavel că noi ne mântuim prin harul lui Hristos şi prin credinţa mântuitoare a Crucii Lui, nu prin faptele Legii făcute cu puterile noastre. Căci unde e lăsat omul numai cu Legea, fără harul lui Hristos, se înmulţeşte păcatul. **„Socotim dar că prin credinţă se va îndrepta omul, fără faptele Legii”** (Rom. 3, 28; Gal. 2, 16). Sau: **„Pentru că din faptele Legii nici un om nu se va îndrepta înaintea Lui, căci prin Lege vine cunoştinţa păcatului... pentru că toţi au păcătuit şi sunt lipsiţi de slava lui Dumnezeu, îndreptându-se în dar, cu harul Lui, prin răscumpărarea cea întru Hristos Iisus”** (Rom. 3, 20, 23, 24). Dar dacă Sf. Apostol Pavel respinge faptele legii, adică cele făcute de om numai cu puterile lui, nu le respinge pe cele făcute din credinţa în Hristos, adică pe cele săvârşite cu ajutorul harului. Dovada e că tot el spune că, credinţa n-ajunge pentru mântuire, că de ar avea cineva credinţă cât să mute şi munţii, dacă dragoste nu are, nimic nu foloseşte (I Cor. 13, 2), sau că ceea ce foloseşte în Hristos este **„credinţa care lucrează prin iubire”** (Gal. 5, 6). Şi tot el spune: **„... prin dragoste să slujiţi unul altuia, căci toată legea într-un singur**

cuvânt se cuprinde, adică: Iubeşte pe aproapele tău ca pe tine însuţi” (Gal. 5, 13—14).

249. În ce scop cere Dumnezeu de la om fapte bune pentru mântuirea lui? Mai trebuie oare să mai dea şi omul ceva lui Dumnezeu, în afară de jertfa pe care a dat-o Hristos, ca să primească mântuirea?

Dumnezeu nu cere de la om fapte bune pentru că n-ar ajunge jertfa lui Hristos, sau pentru că omul ar mai trebui să dea şi el lui Dumnezeu ceva în schimb pentru mântuire. Faptele nu sunt un preţ de schimb, pe care îl plăteşte omul lui Dumnezeu pentru mântuire, ca la un contract de vânzare-cumpărare, ci mijloace prin care se desăvârşeşte omul, folosindu-se de ajutorul harului, mijloace prin care omul se face tot mai mult asemenea lui Dumnezeu. Numai catolicii socotesc faptele ca un fel de preţ pe care-l mai dă omul lui Dumnezeu, pe lângă jertfa lui Hristos. De aceea au respins protestanţii trebuinţa faptelor bune, despărţindu-se de catolici: ca să nu se micşoreze prin ele puterea jertfei lui Hristos.

250. Dacă prin har, credinţă şi fapte bune (virtuţi) ne desăvârşim viaţa cea întru Hristos, până unde poate ajunge această desăvârşire şi în ce constă ca?

Putem propăşi în viaţa în Hristos **„până ce vom ajunge toţi... la starea bărbatului desăvârşit, la măsura vârstei deplinătăţii lui Hristos, ca să nu mai fim copii duşi de valuri...”** (Efes. 4, 13—14).

Ca orice viaţă, aşa şi viaţa în Hristos şi după chipul lui Hristos are o naştere, o pruncie, o creştere şi o stare a bărbăţiei, a desăvârşirii, sau a sfinţeniei. Deoarece viaţa aceasta se naşte, creşte şi se desăvârşeşte prin harul Duhului sau prin Duhul, ea se numeşte viaţă duhovnicească.

251. Când are loc naşterea la viaţa cea întru Hristos şi în ce constă ea?

Naşterea la viaţa ce întru Hristos, care se mai numeşte şi îndreptare, are loc la Botez, când primim harul mântuitor al Duhului Sfânt şi pe Hristos, în noi. Ea constă în ştergerea reală a păcatului strămoşesc şi a vinei pentru el, precum şi a eventualelor păcate personale, adică iertare, şi în sădirea de viaţă nouă, de sfinţenie, adică sfinţire. Ea este înnoire, naştere la viaţă nouă şi viaţă cu totul nouă; transformare lăuntrică reală a omului. Cu alte cuvinte ea constă în omorârea omului vechi al păcatului şi în naşterea omului nou, în Hristos: **„Au nu ştiţi că toţi câţi în Iisus Hristos ne-am botezat, întru moartea Lui ne-am botezat?...” „Aceasta ştiind, că, omul nostru cel vechi a fost răstignit împreună cu El ca să se nimicească trupul păcatului, pentru a nu mai fi robi ai păcatului ...” „Aşa şi voi, socotiţi-vă că sunteţi morţi păcatului, dar vii pentru Dumnezeu, în Hristos Iisus, Dumnezeul nostru”** (Rom. 6, 3, 6, 11). Desfiinţarea totală a păcatului în omul îndreptat nu este contrazisă de faptul rămânerii în el a aplecării voinţei spre păcat, a concupiscenţei, urmare a slăbirii firii noastre prin păcatul protopărinţilor, căci această aplecare sau pornire spre păcat nu mai are în cel îndreptat caracter de păcat şi nu poate fi socotită ca atare, decât dacă voinţa o aprobă şi consimte s-o urmeze. Prin îndreptate, se desfiinţează real, în om, prin-

cipiul păcatului, anume pervertirea voinţei. Aceasta din urmă, voinţa, fiind reînnoită prin har, tinde spre Dumnezeu, iar impulsul spre păcat serveşte mai degrabă, în cel îndreptat, ca mijloc de exercitare a forţelor morale şi prilej de sfinţire, înaintare şi întărire în bine.

252. În ce constă pruncia duhovnicească?

E starea ce urmează îndată după naşterea omului cel nou. Pe acest om nu-l mai stăpâneşte în chip silnic păcatul. El poate face acum binele, căci voinţa lui a fost dezlegată de legăturile păcatului. Dar e încă plăpând în cele bune, ca un om scăpat de boală, în cele ale sănătăţii. Deocamdată, el are mai mult credinţa în Hristos, dar nu şi deprinderile în cele bune, adică virtuţile. Credinţa îl va ajuta însă ca să câştige şi aceste deprinderi.

253. În ce constă creşterea duhovnicească?

În străduinţa de a săvârşi în chip tot mai regulat faptele bune cerute de credinţă şi ajutate de har. Dacă nu le săvârşeşte, omul cade iarăşi uşor în robia păcatului. Dacă săvârşeşte fapte bune tot mai neîntrerupt omul cel nou se întăreşte în aşa fel, încât nu mai este asaltat sau amăgit uşor de ispite, nici măcar cu gândul. Şi, pe măsură ce creşte duhovniceşte, prin fapte, omul îşi dă seama de harul care este în el de la Botez. «Prin Botez ne-a scos cu putere din robie, desfiinţând păcatul prin Cruce şi ne-a dat poruncile libertăţii, dar a urma sau nu poruncile, a lăsat la voia noastră liberă»[208]. Deci, «Chiar de la Botez, după darul lui Iisus Hristos, ni s-a dăruit harul desăvârşit al lui Dumnezeu, spre împlinirea tuturor poruncilor; dar pe urmă, tot cel ce l-a primit în chip tainic, dar nu împlineşte poruncile, pe măsura neîmplinirii e luat în stăpânire de păcat, care nu e al lui Adam, ci al celui care a nesocotit poruncile, întrucât, luând puterea lucrării, nu săvârşeşte lucrul»[209]. «Drept aceea, o, omule, care ai fost botezat în Hristos, dă numai lucrarea pentru care ai luat puterea şi te pregăteşte ca să primeşti arătarea Celui ce locuieşte întru tine, de la Botez»[210].

Putinţa creşterii duhovniceşti, dar şi a căderii în păcat după Botez, o explică Sf. Diadoh al Foticeii astfel: «Când cineva stă în vreme de iarnă într-un loc oarecare, sub cerul liber, privind la începutul zilei cu faţa spre Răsărit, partea de dinaintea sa se încălzeşte de soare, iar cea din spate rămâne nepărtaşă la căldură, deoarece soarele nu se află deasupra creştetului său. Tot aşa şi cei ce sunt la începutul lucrării duhovniceşti, îşi încălzesc în parte inima, prin harul sfânt, din care pricină şi inima începe să rodească cugetări duhovniceşti; dar părţile de dinafară ale ei rămân de cugetă după trup, deoarece încă nu sunt luminate de Sfânta Lumină, printr-o simţire adâncă, toate mădularele inimii»[211].

254. Care este rezultatul unei creşteri?

Am spus că rezultatul acestei creşteri este bărbăţia duhovnicească. Ea se mai numeşte şi stare de sfinţenie, deşi lucrarea de sfinţire a omului e una cu creşterea duhovnicească şi începe de la Botez, de când s-a sălăşluit în el harul şi s-a şters păcatul strămoşesc, din care pricină Sf. Apostol Pavel îi numeşte pe toţi creştinii „sfinţi” (I Cor. 1, 2). Dar sfinţenia deplină se câştigă prin împlinirea statornică a

poruncilor, ceea ce face ca faptele bune ale omului să devină deprinderi regulate sau virtuţi.

255. În ce constă sfinţenia?

Ea constă într-o astfel de întărire a omului în bine, prin virtuţi, încât să nu mai săvârşească nici o faptă rea şi nici măcar în gând să nu mai fie tulburat, cu uşurinţă, de ispita de a face vreun rău. Atunci omul ajunge să fie liber de orice patimă, ajunge la virtutea nepătimirii. În acelaşi timp el se ridică la o dragoste necontenită faţă de Dumnezeu şi de oameni. **Nepătimirea şi dragostea fierbinte, neîntreruptă, acestea sunt semnele stării de sfinţenie.** Când a ajuns aici, omul s-a ridicat de la chipul dumnezeiesc, restabilit în el la Botez, la asemănarea cu Dumnezeu.

În starea de sfinţenie, harul a străbătut cu totul din adâncul inimii omului, în toată fiinţa lui, luminându-l duhovniceşte. Şi, deoarece unde e harul, acolo e şi Duhul Sfânt şi acolo e şi Hristos, în omul sfânt cei din jur întrezăresc pe Hristos, după cum el însuşi simte atunci, în sine, prezenţa lui Hristos. Dar sfinţenia nu este o stare încheiată, ci se desăvârşeşte în vecii vecilor.

Iată cum descrie Sf. Diadoh al Foticeii semnele acestei stări: «Când vom începe, însă, să împlinim cu râvnă fierbinte poruncile lui Dumnezeu, harul, luminând toate simţurile noastre printr-o adâncă simţire, va arde pe de o parte amintirile noastre, iar pe de alta, îndulcind inima noastră cu pacea unei iubiri statornice, ne va face să izvorâm gânduri duhovniceşti, nu după trup»-[212].

«Două bunuri ne aduce nouă harul cel sfânt prin Botezul renaşterii, dintre care unul covârşeşte nemărginit pe celălalt. Cel dintâi ni se dăruieşte îndată, căci ne înnoieşte în apa însăşi şi luminează toate trăsăturile sufletului, adică „chipul” nostru, spălând orice pată a păcatului nostru. Iar celălalt aşteaptă să înfăptuiască împreună cu noi ceea ce este „asemănarea”. Deci, când începe mintea să guste întru multă simţire din dulceaţa Prea Sfântului Duh, suntem datori să ştim că începe harul să zugrăvească, peste chip, asemănarea . . . Înflorind o virtute prin alta şi înălţând chipul sufletului din strălucire în strălucire .. . căci toate virtuţile le primeşte mintea prin simţire, înaintând după o măsură şi o rânduială negrăită. Dar dragostea duhovnicească nu o poate câştiga cineva până ce nu va fi luminat de Duhul Sfânt. Şi până a primi mintea lui în chip desăvârşit asemănarea prin lumina dumnezeiască, el poate avea aproape toate celelalte virtuţi, dar este încă lipsit de dragostea desăvârşită ... Nici nepătimirea nu o poate dărui sufletului altă virtute, decât numai dragostea»-[213].

DESPRE BISERICĂ

256. Care este articolul IX din Simbolul Credinţei?

Acest articol este:
„Şi într-una sfântă, sobornicească şi apostolească Biserică”.

257. Ce ne învaţă acest articol?

Acest articol ne învaţă să credem în Sf. Biserică, pe care ne-o înfăţişează ca fiind una, sfântă, sobornicească şi apostolească.

258. De ce să credem şi în Biserică? Nu ne este de ajuns credinţa în cele trei persoane ale Sfintei Treimi?

Credem şi în Biserică, fiindcă ea este, cum spune Sfântul Apostol Pavel, **„Trupul lui Hristos şi plinirea Celui ce plineşte toate în toţi”** (Efes. 1, 23), având deci într-însa pe Hristos şi pe Duhul Sfânt, cu misiunea de a continua însăşi lucrarea lui Hristos în lume (Matei 28, 19—20; Marcu 16, 15—16; Marcu 10, 45), propovăduind cuvântul lui Dumnezeu, împărtăşind harul dumnezeiesc şi conducând spre mântuire pe cei care îi aparţin.

259. Ce este Biserica?

a) Ca aşezământ sfânt, Biserica este comuniunea şi comunitatea sacramentală a oamenilor cu Dumnezeu, întemeiată de Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat, plină de viaţă şi lucrarea Duhului Sfânt, spre sfinţirea şi mântuirea oamenilor;

b) Biserica este acel locaş sfânt, public al creştinilor, ale cărui începuturi le avem chiar de la Mântuitorul (foişorul de sus, în care a avut loc Cina cea de Taină, Luca 22, 12 şi urm.) şi Sfinţii Săi Apostoli (Fapte 1, 13—14; 2, 1; 10, 9; 20, 7—8), în care este preamărit Dumnezeu, săvârşindu-se Sfânta Liturghie, precum şi toate Tainele, slujbele, rugăciunile cultului public, şi multe dintre ierurgii, şi în care adunându-se credincioşii pentru slăvirea lui Dumnezeu, se fac părtaşi de adevărurile şi darurile mântuirii ce li se mijlocesc de episcopul şi preoţii Bisericii. Biserica creştină ca lăcaş de cult implică cu necesitate locul prea sfânt în care Se jertfeşte în continuare, dar nesângeros, Hristos pentru mântuirea noastră (Sfânta Euharistie) prin lucrarea Duhului Sfânt, prezent în Biserică, dar Care coboară şi de sus la invocarea episcopului sau preotului în Tainele Bisericii.

Termenul de biserică — lăcaş de închinare implică în mod necesar pe cel de Biserică, ca aşezământ şi instituţie sfântă pentru mântuirea noastră, adică pe cel de comunitate sacramentală a oamenilor cu Dumnezeu. Şi acestea două, la rândul lor, implică prezenţa şi lucrarea lui Hristos în Biserică. Căci, la fel cu Sfântul Apostol Pavel, şi creştinii de astăzi, când rostesc în diferitele lor limbi cuvântul biserică, subînţeleg prezenţa şi lucrarea Domnului nostru Iisus Hristos în ea, fie că vorbesc de locaşul bisericesc în care se adună comunitatea locală a celor de aceeaşi credinţă, fie de larga şi continua comunitate bisericească.

Hristos este prezent în comunitatea bisericească, în Biserica, care este trup al Său, pentru că Se aduce jertfă în locaşurile bisericeşti şi Se împărtăşeşte în ele, prin Trupul şi Sângele Său jertfite (Sf. Euharistie) şi prin harul tuturor Tainelor, membrilor comunităţii din fiecare locaş.

260. Cine face parte din Biserică?

Din Biserică fac parte toţi cei uniţi prin aceeaşi credinţă în Hristos, care se împărtăşesc din aceleaşi Sf. Taine şi care sunt împărţiţi în cler şi popor. Ea cuprinde de asemenea şi pe fiinţele spirituale netrupeşti, înzestrate cu minte şi libertate şi care sunt nevăzute, adică pe sfinţii îngeri, precum şi pe toţi drepţii adormiţi în Domnul.

261. Când a întemeiat Mântuitorul Biserica Sa?

Mântuitorul a întemeiat Biserica prin însăşi jertfa Sa pe Cruce (Fapte 20, 28) şi învierea din morţi, şi a făcut-o văzută ca o comuniune şi comunitate concretă sacramentală a oamenilor cu Dumnezeu în a cincizecea zi după înviere, la Cincizecime sau Rusalii, când Apostolilor, investiţi acum, în mod distinct, cu toată puterea Duhului Sfânt (Fapte 2, 1—4), li s-au adăugat toţi cei care, „simţindu-se pătrunşi la inimă" de puterea Duhului, la predica Apostolilor s-au convertit şi s-au botezat, primind darul Sfântului Duh. Şi aceştia au fost ca la trei mii de suflete, stăruind „în învăţătura Apostolilor şi în împărtăşire, în frângerea pâinii şi în rugăciuni" (Fapte 2, 37, 38, 41, 42). Din ziua Cincizecimii Biserica apare, deci, ca o comunitate de credincioşi organizată cu iconomi ai Tainelor lui Dumnezeu. Desigur, o Biserică în înţeles larg, ca o comuniune a oamenilor cu Dumnezeu, a existat şi în Vechiul Testament.

262. Cum înfăţişează Descoperirea dumnezeiască legătura dintre Hristos şi Biserica Sa?

Descoperirea dumnezeiască ne arată că Mântuitorul este capul Bisericii, iar Biserica este trupul Lui, cum ne învaţă Sf. Apostol Pavel: „ ... şi L-a dat pe El cap Bisericii, care este trupul Lui, plinirea Celui ce plineşte toate întru toţi" (Efes. 1, 22—23); **„Şi El este capul trupului, a] Bisericii; El este începutul, Intâiul-Născut din morţi, ca să fie El cel dintâi întru toate. Căci în El a binevoit (Dumnezeu) să sălaşluiască toată plinirea. Şi printr-Însul toate cu Sine să le împace, fie cele de pe pământ, fie cele din ceruri, făcând pace prin El, prin sângele crucii Sale"** (Col. 1, 18—20). Acelaşi Apostol al Neamurilor, adresându-se romanilor şi corintenilor, prezintă Biserica în calitatea ei de comunitate concretă de credincioşi, organizată ierarhic, prin imaginea unui trup cu multe mădulare, fiecare dintre acestea având-şi vocaţia şi lucrarea proprie: „Precum într-un singur trup avem multe mădulare şi mădularele nu au toate aceeaşi lucrare, aşa şi noi, cei mulţi, un trup suntem în Hristos şi fiecare suntem mădulare unii altora, şi avem felurite daruri, după harul ce ni s-a dat..." (Rom. 12, 4—6). În Biserică, credincioşii formează un singur trup, subliniază Sfântul Apostol Pavel: **„Iar voi sunteţi trupul lui Hristos şi mădulare (fiecare) în parte"** (I Cor. 12, 27), **„pentru că într-un Duh ne-am botezat noi toţi, ca să fim un singur trup, fie iudei, fie elini, fie robi, fie liberi, şi toţi la un Duh ne-am adăpat. Căci şi trupul nu este un mădular, ci multe"** (I Cor. 12, 12—13). **„Mădularele trebuie să se îngrijească deopotrivă unele de altele"** (I Cor. 12, 25). Sf. Tradiţie susţine şi ea de la început că Hristos e capul Bisericii, iar aceasta, trupul Lui.

263. Ce înseamnă cuvintele „Trupul lui Hristos" sau „Trupul Domnului"?

„Trupul lui Hristos" sau „Trupul Domnului", căruia Sf. Părinţi îi spun şi „Trupul tainic al Domnului", este semnul văzut al mântuirii noastre, adică al întrupării Fiului lui Dumnezeu. Biserica a luat naştere prin întruparea lui Hristos. Având pe Hristos, adică pe Dumnezeu drept cap, Biserica nu poate garanta şi înfăptui mântuirea oamenilor, decât dacă este cu adevărat trupul lui Hristos. Biserica e dumnezeiască şi omenească, asemenea lui Iisus Hristos, Care a fost

Dumnezeu şi om. De aceea, ea este o prelungire tainică a întrupării Domnului, ea conţine viaţa Mântuitorului. Hristos S-a răstignit pentru noi cu trupul, pentru ca prin învierea în veac **„să ridice steagul”** (Isaia 5, 26), pentru sfinţii **şi** credincioşii Săi, fie la iudei, fie la păgâni, într-un singur trup al Bisericii Sale[214].

264. Cum prelungeşte Biserica întruparea Mântuitorului?

Biserica prelungeşte întruparea Mântuitorului prin neîntrerupta prezenţă a lui Hristos în sânul ei şi prin lucrarea Sf. Duh în mădularele ei (Ioan 14, 16). În calitatea lui de cap nevăzut al Bisericii, Domnul nostru Iisus Hristos conduce Biserica, iar Duhul Sfânt, ca „Domnul de viaţă făcătorul”, o însufleţeşte. Asemenea Mântuitorului, Cel în două firi, Biserica în calitatea ei de comuniune şi comunitate a oamenilor cu Dumnezeu prin Hristos în Duhul Sfânt, are o constituţie teandrică, adică divino-umană. Este văzută ca, comunitate concretă de credincioşi, dar nevăzută. Nevăzută este comuniunea oamenilor cu Dumnezeu şi lucrarea Duhului Sfânt care însufleţeşte Biserica, începând de la Cincizecime, adică plenitudinea harului dumnezeiesc care este în ea, împărtăşindu-se prin Sfintele Taine. Sf. Apostol Pavel scrie efesenilor: **„Silindu-vă a păzi unitatea Duhului întru legătura păcii. Este un trup şi un Duh, precum şi chemaţi aţi fost la o singură nădejde a chemării voastre”** (Efes. 4, 3—4). Fericitul Augustin spune: «Ceea ce este sufletul pentru trupul omului, aceasta este Duhul Sfânt pentru trupul lui Hristos, care este Biserica, Sf. Duh lucrează în toată Biserica, aşa cum lucrează sufletul în toate mădularele unui singur trup»-[215].

265. Cum ne facem membri ai Trupului tainic al Domnului, adică al Bisericii?

Devenim membri ai Bisericii prin harul Sf. Taine, îndeosebi prin Sf. Botez, Taina Mirungerii şi **Sf. Î**mpărtăşanie. Prin Sf. Botez devenim făpturi noi în Hristos şi mădulare ale Bisericii, murind şi înviind în chip tainic cu Hristos. Prin Taina Mirungerii, nou-botezatul ^primeşte mulţime de daruri pentru întărirea şi creşterea în viaţa cea nouă primită la Botez, iar prin Sfânta Împărtăşanie se realizează deplina încorporare a omului în Hristos şi unirea cu El începută în Taina Botezului şi întărită în Taina Mirungerii, potrivit cuvintelor Mântuitorului: **„Cel ce mănâncă trupul Meu şi bea sângele Meu întru Mine petrece şi Eu întru el”** (Ioan 6, 56). Tâlcuind aceste cuvinte, Sf. Chirii al Alexandriei spune: «Primind în noi Trupul, trupeşte şi duhovniceşte, pe Fiul cel după fire şi adevărat, unit după fiinţă cu Tatăl... am primit mărirea de a ne face părtaşi şi de a ne împărtăşi cu firea cea mai presus de toate»[210]. «Dacă vrei să înţelegi trupul lui Hristos ascultă pe Apostol, care zice credincioşilor: „voi însă sunteţi trupul şi mădularele lui Hristos” (I Cor. 12, 27). Dacă, deci, voi sunteţi trupul şi mădularele lui Hristos, taina voastră e aşezată pe masa Domnului: primiţi taina voastră. Răspundeţi „Amin” la ceea ce sunteţi şi răspunzând subscrieţi. Căci auzi: „Trupul lui Hristos” şi răspunzi: „Amin”. Fii mădular al trupului lui Hristos, pentru ca Aminul să fie adevărat«[217]. „Credincioşii cunosc trupul lui Hristos, dacă nu neglijează să fie trupul lui Hristos. Să fie trupul lui Hristos, dacă vor să trăiască din Duhul lui Hristos. Din Duhul lui Hristos nu trăieşte decât trupul

lui Hristos ... O, taină a evlaviei! O, semn al unităţii! O, lanţ al dragostei! Cine vrea să trăiască are unde şi ce să trăiască. Să se apropie, să creadă; să fie întrupat Lui, ca să fie viu»[318].

Numai prin toate aceste trei Taine, Botezul, Mirungerea şi Euharistia, omul se încorporează deplin în Hristos, devenind mădular al Trupului Său, Biserica şi obţine calitatea plenară de creştin.

266. Ce alte nume se mai dau Bisericii?

Biserica mai este numită „Ogorul lui Dumnezeu" (I Cor. 3, 9), „casa" sau „templul" lui Dumnezeu, cum spune Sf. Apostol Pavel efesenilor: **„(Voi) sunteţi împreună-cetăţeni cu sfinţii şi casnici ai lui Dumnezeu, zidiţi fiind pe temelia Apostolilor şi a Proorocilor, piatra cea din capul unghiului fiind însuşi Iisus Hristos, în Care toată zidirea bine alcătuită creşte întru locaş sfânt în Domnul, întru Care voi împreună sunteţi zidiţi spre a fi locaş al lui Dumnezeu în Duh"** (Efes. 2, **19—22).**

Sf. Scriptură foloseşte des cuvântul „a zidi" în înţelesul că puterea credinţei şi a dragostei va înălţa clădirea, adică obştea cea mare a creştinilor. **„Pe această piatră voi zidi Biserica Mea",** zice Mântuitorul (Matei 16, 18). Iar Sf. Apostol Pavel scrie efesenilor: **„Şi El a dat pe unii apostoli, pe alţii prooroci, pe alţii evanghelişti, iar, pe alţii păstori şi învăţători, spre desăvârşirea sfinţilor la lucrul slujirii, spre zidirea trupului lui Hristos; până vom ajunge toţi la unitatea credinţei şi a cunoaşterii Fiului lui Dumnezeu, la starea bărbatului desăvârşit, la măsura vârstei deplinătăţii lui Hristos, ca să nu mai fim copii, duşi de valuri, purtaţi încoace şi încolo de orice vânt al învăţăturii, prin înşelăciunea oamenilor, prin vicleşugul lor, spre uneltirea rătăcirii, ci ţinând adevărul în iubire, să creştem întru toate pentru El, Care este capul, Hristos"** (Efes. 4, 11—15). Într-una din vedeniile sale, Păstorul lui Herma arată minunata zidire făcută de îngeri, a unui uriaş trup, care e Biserica alcătuită din pietre felurite: clerici şi credincioşi[219].

Uneori Biserica e înfăţişată ca **„mireasă"** a lui Hristos. Sf. Apostol Pavel scrie corintenilor: **„V-am logodit unui singur bărbat ca să vă înfăţişez lui Hristos fecioară neprihănită" (II Cor. 11, 2). Î**n scrisoarea către efeseni se vorbeşte de taina cea mare a nunţii lui Hristos cu Biserica (5, 32). Apocalipsa preamăreşte Ierusalimul cel ceresc ca pe mireasa Mielului (21, 2, 9; 22, 17). Origen, Sf. Ipolit şi, după ei, toţi Sf. Părinţi lămuresc, că «Mirele şi mireasa din Cântarea Cântărilor sunt Hristos şi Biserica».

267. Cum se înfăţişează Biserica în calitatea ei de zidire nouă şi de mireasă a lui Hristos?

Ea se înfăţişează ca un „cer nou şi pământ nou", cum au văzut Isaia (65. 17); Petru (II Petru 3, 13) şi Apocalipsa (21, 1). Biserica e, deci, o lume nouă. Sf. Grigorie de Nissa ne descrie înaripat acest lucru într-una din Omiliile sale la Cântarea Cântărilor: «întemeierea Bisericii este o nouă zidire a lumii. În ea, după cuvântul proorocului (Isaia, 65, 17), se zideşte şi un cer nou, care e tăria credinţei în Hristos, cum zice Pavel (I Tim. 3, 15), şi se pregăteşte şi un pământ nou, care soarbe ploaia ce cade pe el, şi se formează un alt om reînnoit prin naşterea cea de sus, după chipul Celui Care l-a zidit. Şi firea luminătorilor este alta. Despre ei se

zice: **„Voi sunteţi lumina lumii”** (Matei 5, 14) şi: **„între aceştia voi străluciţi ca luminătorii în lume”** (Filip. 2, 15). Şi sunt multe stele care răsar pe cerul credinţei. Nu e de mirare că sunt o mulţime de stele numărate şi numite de Dumnezeu în această lume nouă. Făcătorul unor asemenea stele zice că numele lor au fost scrise în ceruri. În adevăr am auzit pe Făcătorul zidirii celei noi vorbind astfel către luminătorii săi: **„Numele voastre au fost înscrise în ceruri”** (Luca 10, 20). Frumuseţea deosebită în zidirea cea nouă este nu numai o mulţime de stele făcute în ea de Cuvântul, dar sunt şi mulţi sori care luminează lumea prin razele faptelor bune. Iisus Hristos, Făcătorul unor asemenea sori, vorbeşte astfel: **„Lumina voastră să lumineze înaintea oamenilor”** (Matei 5, 16). Şi: **„Atunci drepţii vor lumina ca soarele** (Matei 13, 43). După cum cel care privind la lumea ce cade sub simţuri şi cugetând la înţelepciunea vădită în frumuseţea lucrurilor, îşi dă seama prin cele văzute de frumuseţea cea nevăzută şi de izvorul înţelepciunii, al cărui curs a alcătuit firea lucrurilor, tot aşa, cel care priveşte la această lume nouă a întemeierii Bisericii vede în ea pe Cel ce este şi devine totul în toate[220].

268. Ce legătură are această lume nouă, ca Trup tainic al Domnului, cu Trupul cu care Mântuitorul a trăit pe pământ?

Biserica prelungeşte întruparea Mântuitorului atât prin faptul că Hristos e capul ei, cât şi prin lucrarea neîntreruptă a Sf. Duh în ea. Trupul Mântuitorului e prezent în Biserică cu fiecare Sfântă Euharistie sau împărtăşanie. Sf. Ignatie Purtătorul de Dumnezeu, Sf. Ioan Gură de Aur şi alţi Părinţi susţin că Trupul euharistie e trupul lui Iisus Hristos Cel răstignit, biciuit, însângerat, străpuns cu lancea şi dând întregii lumi izvoare mântuitoare de sânge şi apă[221]. Noi ne unim cu Hristos nu numai prin credinţă, ci şi în chip real[222]. Deşi înălţat cu Trupul la cer *şi* stând de-a dreapta Tatălui, în Sf. Treime, Mântuitorul e de faţă, cu Trupul Său, şi în Biserică, prin prefacerea pâinii şi a vinului în Trupul şi Sângele Său. Deci în Trupul tainic al Domnului se află Trupul omenesc al Mântuitorului. Tăria şi veşnicia celui dintâi sunt asigurate de prezenţa celui de-al doilea.

269. Ce fapte adeveresc prezenţa Mântuitorului în Biserică?

Mântuitorul continuă să exercite şi să susţină, în Biserica Sa, cele trei puteri sau slujiri ale Sale, prin care a lucrat mântuirea noastră pe pământ: învăţătorească, arhierească şi împărătească. De altfel, cele. trei slujiri sunt legate în mod firesc de Persoana Fiului lui Dumnezeu, Care S-a întrupat pentru mântuirea noastră.

În calitate de Cap al Bisericii, Hristos continuă să fie în ea **Arhiereul** care Se oferă pe Sine jertfă în continuare; **învăţătorul** care îşi propagă învăţătura despre Sine şi despre mântuirea în Sine; şi împăratul, Conducătorul nostru suprem spre mântuire. Iar Biserica este chemată să participe la aceste slujiri şi să le continue pentru mântuirea noastră, organele văzute sfinţite ale Arhiereului nevăzut Hristos fiind Apostolii şi urmaşii lor, episcopii, şi, prin ei, preoţii.

Puterea de a învăţa a fost dată Bisericii prin porunca Mântuitorului dată Apostolilor: **„Mergând învăţaţi toate neamurile”** (Matei 28, 19). Strâns legată de această putere este darul Bisericii de a nu greşi în învăţătura ei, pentru că Biserica este **„stâlpul şi temelia adevărului”** (I Tim. 3, 15). Acest dar, numit şi darul infaibilităţii, decurge din prezenţa Duhului Sfânt în ea şi se manifestă în chip ordinar prin puterea harică a episcopatului în totalitatea lui, fie că reprezintă

Biserica în Sinodul ecumenic, fie că exprimă consensul Bisericii împrăştiate. Darul acesta se manifestă însă numai când e vorba de învăţături dogmatice şi morale. Biserica a luptat mult pentru a-şi apăra atât autoritatea învăţătorească, cât şi învăţătura însăşi. «Dacă, zice Tertulian, Domnul Iisus Hristos a trimis pe Apostoli la predicare, nu trebuie primiţi alţi predicatori decât ce rânduiţi de Hristos»[223].

Puterea arhierească sau **sfinţitoare** a fost dată de Mântuitorul Bisericii, prin Apostoli, cărora le spune la prima întâlnire de după înviere: **„Luaţi Duh Sfânt; cărora veţi ierta păcatele, le vor fi iertate, şi cărora le veţi ţine, vor fi ţinute”** (Ioan 20, 22—23). Puterea sfinţitoare se revarsă în Biserică prin ierarhia care-şi are începutul de la Sf. Apostoli (I Tim. 3, 1—16). Miezul puterii sfinţitoare a Bisericii stă în aducerea Jertfei Euharistice, în care Mântuitorul însuşi, ca Arhiereu, Se aduce ca jertfă fără de sânge şi îndeamnă pe ucenici: **„Aceasta să faceţi întru pomenirea Mea”** (Luca 22, 19; I Cor. 11, 24—25). Prin puterea sfinţitoare se săvârşesc Sf. Taine, începând cu Botezul, pe care Mântuitorul îl aşază deodată cu slujirea învăţătorească (Matei 28, 19).

Puterea împărătească sau **de conducere** a fost dată Bisericii de Mântuitorul prin Sf. Apostoli, cu aceste cuvinte: **„Cel ce vă ascultă pe voi pe Mine Mă ascultă şi cel ce se leapădă de voi de Mine se leapădă”** (Luca 10, 16) şi **„Precum M-a trimis pe Mine Tatăl şi Eu vă trimit pe voi”** (Ioan 20, 21).

270. Lumea cea nouă a Bisericii e alcătuită numai din creştinii trăitori pe pământ?

Biserica e alcătuită din obştea văzută a creştinilor, dar şi din toţi creştinii adormiţi în adevărata credinţă. Biserica este în primul rând un aşezământ şi o obşte văzută, pentru că Iisus Hristos, Care a întemeiat-o, S-a făcut trup, credinţa se mărturiseşte văzută, Sf. Taine sunt semne văzute, ierarhia bisericească e văzută, membrii Bisericii sunt văzuţi. «Fiţi atenţi la mine, pe care mă vedeţi»-, strigă Biserica, după cum se exprimă un scriitor bisericesc[224].

Dar Biserica cuprinde nu numai pe creştinii vii, ci şi pe cei adormiţi în dreapta credinţă, cum ne încredinţează Sf. Apostol Pavel, când scrie evreilor: **„Vaţi apropiat de muntele Sion şi de cetatea Dumnezeului Celui viu, de Ierusalimul cel ceresc şi de zeci de mii de îngeri, în adunare sărbătorească, şi de Biserica celor întâi născuţi, care sunt scrişi în ceruri şi de Dumnezeu, Judecătorul tuturor, şi de duhurile drepţilor celor desăvârşiţi şi de Iisus, Mijlocitorul Noului Testament, şi de sângele stropirii, care grăieşte mai bine decât al lui Abel” (Evr. 12, 22—24).**

271. Cum numeşte învăţătura ortodoxă Biserica celor de pe pământ şi cum numeşte Biserica celor din cer?

Pe cea dintâi o numeşte **Biserică luptătoare,** iar pe cea de a doua, **Biserică biruitoare.** Cea dintâi luptă încă împotriva păcatului, suferă prigoane, înfruntă răul sub toate formele şi se află pe drum, pe când cealaltă e biruitoare, a ajuns în patria ei şi membrii ei au căpătat premiul luptei: **„cununile măririi”** (II Tim. 4, 8; **I** Petru 5, 4)[225]. Amândouă aceste Biserici alcătuiesc acelaşi Trup al lui Hristos. Ele sunt legate prin legătura iubirii; iar legătura iubirii se arată printr-un neîncetat schimb de bunuri duhovniceşti, de o parte şi de alta, adică rugăciunile celor vii pentru cei morţi şi mijlocirea celor adormiţi pentru cei ce sunt încă în această viaţă.

272. Cine sunt membrii Bisericii?

Membrii Bisericii de pe pământ sau luptătoare sunt toţi cei care s-au încorporat în Hristos, prin Botez, Mirungere şi Euharistie, mărturisind aceeaşi credinţă una şi întreagă a Bisericii, afară de eretici, de schismatici şi de lepădaţii de credinţă, care singuri s-au aşezat în afara Bisericii. Membrii Bisericii biruitoare sunt drepţii şi îngerii.

Unii eretici au susţinut şi susţin că numai drepţii, nu şi păcătoşii, fac parte din Biserica luptătoare. Mântuitorul însă, printr-o seamă de pilde, ca aceea a neghinei (Matei 13, 24—39), a năvodului (Matei ,13, 47—48), a ospăţului (Matei 22, 2—11), a celor zece fecioare (Matei 25, 1—13), a turmei în care sunt oi şi capre (Matei 25, 32) şi în parabola cu oaia cea rătăcită (Matei 18, 12), ne-a învăţat că şi păcătoşii fac parte din Biserică. Mântuitorul arată chiar o grijă deosebită pentru cei păcătoşi: **„N-au trebuinţă cei sănătoşi de doctor, ci cei bolnavi”** (Matei 9, 12). Păcătoşii ocupă şi ei loc în Biserica Lui. Despărţirea drepţilor şi a păcătoşilor va avea loc la judecata viitoare, când în împărăţia cea veşnică a lui Dumnezeu nu vor intra decât cei drepţi[226]. Despre membrii Bisericii Mărturisirea lui Dositei zice: -«Credem că membri ai Bisericii sobornicești sunt toţi şi nu numai credincioşii, cei ce venerează adică, fără să se îndoiască, credinţa curată a Mântuitorului Hristos, aşa cum a fost învăţată de El, de Apostoli şi de Sf. Sinoade Ecumenice. Aceştia sunt membri ai Bisericii, chiar dacă unii dintre ei ar fi vinovaţi de tot felul de păcate. Căci dacă n-ar fi membri ai Bisericii cei ce cred, dar vieţuiesc în păcate, nu ar fi judecaţi de Biserică. Fiind însă judecaţi de Biserică şi îndemnaţi la căinţă şi conduşi la calea poruncilor mântuitoare, sunt şi se recunosc membri ai Bisericii sobornicești, chiar de ar fi pătaţi de păcate, numai din motivul că n-au căzut în disperare şi stăruie în credinţa sobornicească şi dreaptă»[227].

273. De ce credem în Biserică?

Credem în Biserică pentru că ne uneşte cu Dumnezeu, pentru că în ea se află neîncetat Hristos şi Sf. Duh şi, pentru că ea nu greşeşte, fiind infailibilă. Credem în ea şi pentru frumuseţea şi înălţimea scopurilor pe care ea le urmăreşte: acela de a ne pregăti pentru mântuirea şi acela de a ne mijloci această mântuire. Viaţa Bisericii este, în întregime, o activitate încordată şi o luptă pentru mântuire, cum ne mărturisesc Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie: **„Luaţi Duh Sfânt; cărora veţi ierta păcatele, le vor fi iertate şi cărora le veţi ţine, vor fi ţinute”,** ne spune Mântuitorul (Ioan 20, 22—23). Sf. Ciprian susţine că în afară de Biserică nu e mântuire[228] şi că cine n-are Biserica de mamă nu poate avea pe Dumnezeu de tată[229].

274. De ce se numeşte Biserica „una”?

Pentru că Mântuitorul a întemeiat o singură Biserică (Matei 16, 18), nu mai multe, pentru că Biserica are un singur cap, pe Iisus Hristos, pentru că ea este înfăţişată ca singura mireasă a lui Hristos (Efes. 5, 27), ca o casă a lui Dumnezeu şi a lui Hristos (Evr. 3, 6; 10, 21), ca Trupul “unic al lui Hristos (Rom. 12, 5), ca o singură turmă (Ioan 10, 16; 21, 15). **„Mă rog... ca toţi să fie una; precum Tu, Părinte, întru Mine şi Eu întru Tine, aşa şi aceştia întru Noi să fie una... Eu întru ei şi Tu întru Mine, ca ei să fie desăvârşiţi întru unime”** (Ioan 17, 20—

23). Sf. Apostol Pavel spune efesenilor că ei sunt **„un trup şi un duh, precum şi chemaţi aţi fost la o singură nădejde a chemării voastre. Este un Domn, o credinţă, un Botez”** (Efes. 4, 4—5). E o unitate mai presus de fire, pe care Mântuitorul o aseamănă cu unitatea dintre tulpina viţei şi mlădiţe: **„Eu sunt tulpina viţei, voi mlădiţele”** (Ioan 15, 5). Biserica este una prin credinţă, viaţă duhovnicească, cult şi conducere. Sf. Părinţi mărturisesc fără încetare unitatea Bisericii. Sf. Ciprian spune că unitatea Bisericii a fost preînchipuită de corabia lui Noe, de femeia Rahab şi de cămaşa cea necusută a lui Hristos[230]. Păstorul lui Herma susţine că, deoarece e o singură pecete a darului Duhului Sfânt, o singură cugetare, o singură minte, o singură credinţă şi o singură dragoste, clădirea turnului, adică a Bisericii, are o singură culoare: ca a soarelui[231]. Sf. Irineu arată că Biserica păzeşte propovăduirea şi credinţa «ca şi cum ar locui o singură casă, crede acestora ca şi cum ar avea un singur suflet şi o singură inimă şi le predică, le învaţă şi le predă armonic, ca şi cum ar avea o singură gură»[232]. Învăţătura celor doisprezece Apostoli cuprinde acest fragment din rugăciunea euharistică a vremii sale: «După cum această pâine frântă era răspândită pe munţi şi coline şi, fiind adunată, a ajuns una, tot aşa să se adune Biserica Ta de la marginile pământului în împărăţia Ta»-[233]. E un singur Tată, e un singur Cuvânt, e un singur Duh Sfânt, e o singură mamă Fecioară pe care «Mie-mi place s-o numesc Biserică», zice Clement Alexandrinul[234]. «E un singur Dumnezeu, un singur Hristos şi o singură Biserică» zice Sf. Ciprian[235]. *«E* o singură credinţă, un singur Hristos, un singur Dumnezeu Tatăl, un singur Domn Iisus Hristos, Fiul Său, şi un singur Duh Sfânt», zice Rufin[236].

275. Dacă Biserica este una, de ce, totuşi, partea ei văzută are mai multe căpetenii, în persoana episcopilor eparhioţi?

Apostolii, întemeind fiecare biserici, au pus în fruntea acestora câte un episcop, ca urmaş al lor. Aceşti episcopi nu împart Biserica după numărul episcopiilor, pentru că acestea sunt numai părţi alcătuitoare ale Bisericii, care este una. Episcopii nu sunt decât slujitori ai lui Iisus Hristos (I Cor. 4, 1), după cuvântul Sf. Apostol Pavel: **„Împlinesc, în trupul meu, lipsurile necazurilor lui Hristos, pentru trupul Lui, care este Biserica, al cărei slujitor m-am făcut, după iconomia lui Dumnezeu”** (Col. 1, 24—25). Acelaşi Sf. Apostol înfăţişează astfel rolul său când scrie către corinteni: **„Căci noi împreună lucrători cu Dumnezeu suntem; voi sunteţi ogorul lui Dumnezeu, zidirea lui Dumnezeu... Altă temelie nimeni nu poate să pună, decât cea pusă, care este Iisus Hristos”** (I Cor. 3, 9, 11).

276. Despărţirea Bisericii apusene de cea răsăriteană n-a adus şi ruperea unităţii Bisericii?

Despărţirea n-a atins unitatea Bisericii, pentru că această unitate nu se poate destrăma niciodată, oricare ar fi numărul şi calitatea ereticilor, care se smulg de la sânul Bisericii. Ereziile şi schismele, oricât de multe şi mari ar fi, nu pot desfiinţa Biserica cea una, pentru că ea este strâns unită cu Capul ei, Care este Iisus Hristos. Unitatea Bisericii este mai presus de fire şi ea nu poate fi zdruncinată de nimeni.

277. De ce se numeşte Biserica „sfântă”?

Biserica se numeşte sfântă, pentru că sfânt este Capul ei, Mântuitorul Iisus Hristos, pentru că sfinte sunt mijloacele (mântuirii, Duhul Sfanţ, Care sălăşluieşte în Biserică până la sfârşitul veacului, învăţătura propovăduită şi Trupul Domnului, Care e sfinţenia însăşi.

Şf, Apostol Pavel zice: **„Hristos a iubit Biserica şi S-a dat pe Sine pentru ea, ca să sfinţească, curăţind-o cu baia apei prin cuvânt, şi ca s-o înfăţişeze Sieşi Biserică slăvită, neavând întinăciune, nici prihană sau altceva de acest fel, ci ca să fie sfântă şi fără de prihană”** (Efes. 5, 25—27). Sf. Irineu scrie: -«Unde e Biserica, acolo e şi Duhul Sfânt şi unde e Duhul Sfânt acolo e şi Biserica şi tot harul»[237]. «Biserica e fără pată şi fără abârcitură», zice Rufin[238]. Bisericile, grăieşte Origen, «sunt ca luminătorii în lume (Filip. 2, 15). Cel mai rău membru al Bisericii nu poate fi comparat cu nimeni din adunările omeneşti»[239].

278. Poate fi Biserica sfântă, dacă ea cuprinde şi păcătoşi?

Păcătoşii n-ating sfinţenia Bisericii. Miezul misiunii Bisericii stă tocmai în îndreptarea păcătoşilor. Toţi oamenii sunt păcătoşi, încât despre nici unul nu se poate spune că e lipsit de păcate (Fac. 6, 5, 12; III Regi 8, 46; Pilde 20, 9; Eccl. 7, 20; Iov 14, 4, 5; Iacov 3, 2; I Ioan 1, 8). Însuşi Apostolul Pavel a spus despre sine că e cel dintâi dintre păcătoşi (I Tim. 1, 15). Mântuitorul a asemănat Biserica, în diferitele Sale parabole, cu ţarina care cuprinde şi grâu şi neghină (Matei 13, 24—30, 36—43), cu năvodul care prinde şi peşti buni şi peşti răi (Matei 13, 47—50), cu nunta fiului de împărat la care sunt chemaţi şi cei ce n-au haină de nuntă (Matei 22, 9—14), şi abia la sfârşitul veacurilor se va alege grâul de neghină, peştii buni de cei răi, cei ce au haină de nuntă de cei fără o astfel de haină. Apostolul Pavel spune că Biserica este ca o casă, în care se găsesc şi vase de cinste şi vase de necinste (II Tim. 2, 20), sau asemenea corpului omenesc, care are şi membre de cinste şi membre de necinste (I Cor. 12, 22—24). Aşadar, e cu neputinţă ca toţi membrii Bisericii să fie sfinţi şi fără de păcate. Rolul Bisericii este tocmai de a-i sfinţi pe toţi, prin mijloacele sfinţitoare pe care le are. Prin această misiune şi prin aceste mijloace (Sf. Taine) este Biserica Sfântă, iar nu prin starea de sfinţenie a membrilor ei.

279. De ce se numeşte Biserica „sobornicească”?

Biserică „sobornicească” înseamnă întâi o Biserică răspândită în toată lumea, cuprinzând pe credincioşii din toate locurile, din toate timpurile şi de la toate popoarele, ca o încununare a poruncii Mântuitorului: „Mergând învăţaţi toate neamurile...” (Matei 28, 19). Sf. Apostol Pavel spune galatenilor şi colosenilor că în Biserica lui Hristos nu se face deosebire de neam între credincioşi: „Nu mai este elin şi iudeu, tăiere împrejur şi netăiere împrejur, barbar, scit, rob şi liber, ci toate şi întru toţi Hristos” (Col. 3, 11; Gal. 3, 28). Biserică „sobornicească” înseamnă unirea tuturor cu totul. Fiecare membru şi toţi la un loc stau în unire cu Biserica întreagă şi aceasta cu fiecare membru. Mai este sobornicească şi pentru că Sinoadele ecumenice sau Soboarele a toată lumea sunt autoritatea cea mai înaltă a obştii creştine, având să se pronunţe fie asupra credinţei, fie asupra vieţii creştine. Biserica „sobornicească” are, în fine, şi înţelesul de „ortodoxă”, adică „dreptcredincioasă” (dreptmăritoare), ceea ce înseamnă unitatea în învăţătură şi conducere, ca legătură ce uneşte Bisericile din diferitele teritorii. Cu acest înţeles

găsim cuvântul prima dată la Sf. Ignatie Purtătorul de Dumnezeu, care susţine că «Unde este Hristos, acolo este Biserica sobornicească»[240].

Nimeni n-a arătat mai cuprinzător şi mai limpede înţelesul sobornrnicităţii Bisericii, ca Sf. Chiril, marele catehet de la Ierusalim: «Biserica se numeşte sobornicească, zice el, pentru că ea este în toată lumea, de la o margine a pământului la alta; pentru că ea învaţă sobornicește şi fără greşeală toate dogmele, care trebuie să ajungă la cunoştinţa oamenilor, despre lucrurile văzute şi nevăzute, cereşti şi pământeşti; pentru că ea supune la adevărata evlavie tot neamul omenesc, conducător şi conduşi, învăţaţi şi neînvăţaţi, pentru că ea tratează sobornicește şi vindecă tot felul de păcate săvârşite de suflet şi de trup; în fine, pentru că ea posedă tot felul de virtuţi, oricum s-ar numi, în fapte, în cuvinte şi în tot felul de daruri duhovniceşti»[241].

280. De ce se numeşte Biserica „apostolească”?

Biserica se numeşte „apostolească” pentru că ea a fost întemeiată de Mântuitorul pe temelia Sf. Apostoli (Efes. 2, 20), a fest răspândită în lume şi organizată de către Sf. Apostoli; pentru că, cu ajutorul Duhului Sfânt care este în ea de la Cincizecime, păstrează neschimbată învăţătura dată ei de Iisus Hristos (Ioan 14, 26; 16,]3) prin Sf. Apostoli; şi, în fine, pentru că păstrează darurile Sfântului Duh de la Sf. Apostoli prin succesiune, adică păstrează legătura harului neîntreruptă de la aceştia până astăzi, succesiune numită apostolică.

Apostolicitatea Bisericii e mărturisită atât de Sf. Scriptură cât şi de Sf. Tradiţie. Sf. Apostol Pavel scrie: „Deci, dar, nu mai sunteţi străini şi locuitori vremelnici, ci sunteţi împreună cetăţeni cu sfinţii şi casnici ai lui Dumnezeu, zidiţi fiind pe temelia Apostolilor şi a proorocilor, piatra din capul unghiului fiind însuşi Iisus Hristos, întru Care toată zidirea bine alcătuită creşte, întru locaş sfânt, în Domnul” (Efes. 2, 19—21). Acelaşi Apostol îndeamnă pe credincioşii săi să se depărteze de învăţătura şi de învăţătorii care nu se sprijină pe Sf. Apostoli. El scrie tesalonicenilor: „Drept aceea, fraţilor, staţi neclintiţi şi ţineţi predaniile pe care le-aţi învăţat, fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră” (II Tes. 2, 15). Tot Sf. Apostol Pavel spune lui Tit: „De omul eretic, după întâia şi a doua mustrare, depărtează-te” (Tit. 3, 10).

Apostolii, zice Sf. Irineu, au întemeiat Bisericile[242]. Ei au pus din plin, ca într-un depozit bogat, în Biserică lucrurile adevărului, pentru ca oricine să ia din ea băutura vieţii. Ei au transmis tradiţia acelora cărora le încredinţau bisericile. Sf. Irineu atrage atenţia celor care au şi care n-au succesiunea apostolică: -«Trebuie supunere către cei care sunt presbiteri în Biserică, către cei care au succesiune de la Apostoli, cum am arătat. Aceştia, odată cu succesiunea episcopatului, au primit, cu voinţa Tatălui, darul sigur al adevărului. Ceilalţi însă, care sunt lipsiţi de succesiunea principală şi care şi-o adună de oriunde, trebuie bănuiţi»[243]. Tertulian, bun cunoscător şi susţinător al succesiunii apostolice şi duşman neîmpăcat al ereticilor, spune că: «Bisericile se socotesc apostolice, ca urmaşe ale Bisericilor apostolice ... Aşa multe şi aşa de mari Biserici sunt una, aceea care prima vine de la Apostoli, din care sunt toate. Astfel toate sunt din prima şi sunt apostolice, în măsura în care toate-şi arată unitatea cu una singură»[244].

281. Ce aşezământ are Biserica prin care asigură succesiunea apostolică?

Biserica îşi asigură succesiunea apostolică prin ierarhia bisericească.

282. Ce obârşie are ierarhia bisericească?

Ierarhia bisericească harică sau sacramentală îşi are originea în însăşi preoţia sau Arhieria lui Hristos, Arhiereul nostru în veac la Tatăl (Evr. 4, 14; 5, 5—6; 7, 16—17, 21, 24—27; 8, 1, 6; 9, 10). Acesta, după ce a chemat pe cei 12 Apostoli să-I urmeze (Matei 10, 1—4) şi mai apoi pe cei şaptezeci (sau şaptezeci şi doi, Luca 10, 1), le-a dat puterea arhieriei sau preoţiei prin Duhul Sfânt şi prin ei urmaşilor acestora în Taina Hirotoniei (loan 20, 21—23), pentru mântuirea oamenilor şi a lumii (Matei 28, 18—20; Marcu 16, 15—16), investindu-i în acest sens cu toată puterea Duhului Sfânt în ziua Cincizecimii (Luca 24, 49; Fapte 1, 13—14; 2, 1—4), pentru a fi iconomi ai Tainelor lui Dumnezeu (I Cor. 4, 1) în Biserica Sa. Apostolii şi, apoi, urmaşii lor, episcopii, şi, prin ei, preoţii şi diaconii, îşi au locul lor bine precizat în constituţia Bisericii, căci: „Nimeni nu-şi ia singur cinstea aceasta, ci dacă este chemat de Dumnezeu ca şi Aaron", zice Sf. Apostol Pavel (Evr. 5, 4); „Şi El (Iisus Hristos) a dat pe unii apostoli, pe alţii prooroci, pe alţii evanghelişti, pe alţii păstori şi învăţători, spre desăvârşirea sfinţilor, la lucrul slujirii, spre zidirea Trupului lui Hristos" (Efes. 4, 11—12).

Comunitatea Bisericii este organizată ierarhic. Biserica face deosebire între păstori şi turmă, cler şi popor, „împreună slujitori sau lucrători cu Dumnezeu" (I Cor. 3, 9) .

283. Câte trepte are ierarhia bisericească?

Ierarhia bisericească are trei trepte: diaconi (Fapte 6, 3—6; I Tim. 3, 8—12), preoţi (Fapte 14, 23; 15, 2, 4, 6, 22—23; 20, 17; I Tim. 5,17; Tit 1, 5) şi episcopi (Fapte 20, 28; I Tim. 3, 1—7), legaţi între ei, dar deosebiţi unii de alţii. Aceste trei trepte sunt mărturisite atât de Sf. Scriptură, cât şi de Sf. Tradiţie. Faptele Apostolilor se istorisesc, pe larg, alegerea şi hirotonirea celor şapte diaconi (Fapte 6, 3—6), iar Sf. Apostol Pavel pomeneşte des de ei şi le dă îndrumări ca în Scrisoarea I către Timotei (3, 8, 12). Sf. Pa vel şi Sf. Barnaba hirotonesc preoţi prin cetăţi (Fapte 14, 23); Sf. Apostol Pavel aşază episcopi: pe Timotei în Efes şi pe Tit în Creta (I Tim. 4, 14; II Tim. 1, 6; Tit 1, 5). Numirea de episcop (supraveghetor) şi aceea de presbiter (bătrân) erau, la început, agale şi se întrebuinţau una în locul celeilalte. Aşa se numesc episcopii şi presbiterii din Efes şi Filipi (Fapte 20, 28; Filip. 1, 1). Dar gradele lor nu erau egale şi în lucrarea lor. Deosebire între episcop şi presbiter se vede limpede în Epistola I către Timotei, unde se spune că Timotei avea, ca episcop, drepturi mai mari decât presbiterii: de a supraveghea cultul, învăţătura (II Tim. 2, 2), de a administra averea bisericească, de a conduce Biserica (I Tim. 5, 1—2, 14—20), de a hirotoni preoţi (I Tim. 3, 1—10; 5, 22), de a distinge pe preoţii vrednici şi de a pedepsi pe cei nevrednici (I Tim. 5, 17, 19, 20). Amestecul termenilor de episcop şi presbiter se datoreşte faptului că episcopii erau şi bătrâni (presbiteri), iar presbiterii (bătrânii) erau şi supraveghetori (episcopi). Presbiterii sunt urmaşii celor 70 de ucenici (Luca 10, 1), ajutători şi delegaţi ai episcopilor în săvârşirea misiunii lor în Biserică.

Cele trei trepte ale ierarhiei bisericeşti sunt legate între ele prin acelaşi har al preoţiei, după cuvântul Sf. Apostol Pavel către Timotei: „Nu fi nepăsător faţă de

harul care este întru tine, care ţi s-a dat prin proorocie, cu punerea mâinilor mai-marilor preoţilor" (I Tim. 4, 14; II Tim. 1, 6).

Sf. Clement Romanul, Sf. Ignatie Purtătorul de Dumnezeu, Sf. Poli-carp şi alţii mărturisesc cele trei trepte ale ierarhiei şi susţin că fără aceasta nu este Biserică[245].

284. Care e cea mai mare autoritate în Biserică?

Cea mai mare autoritate în Biserică sunt episcopii ca urmaşi direcţi ai Sf. Apostoli, despre care Sf. Pavel zice în Scrisoarea I către Corinteni (12$_{r}$ 28): **„Şi pe unii i-a pus Dumnezeu în Biserică, întâi pe apostoli, al doilea pe prooroci, al treilea pe învăţători...".** Fericitul Teodoret al Cirului, lămurind textul din I Timotei 3, 13, spune că «pe cei ce se numesc acum episcopi, îi numeau atunci Apostoli, cu trecerea timpului numele de Apostol s-a rezervat însă Apostolilor cu adevărat, iar cel de episcop s-a dat celor numiţi odinioară Apostoli». Sf. Ciprian susţine că fără episcop nu e Biserică[246]. Episcopul este centrul puterii duhovniceşti şi capul văzut al Bisericii dintr-o anumită regiune. Sinodul episcopilor este autoritatea cea mai mare a Bisericii dintr-o parte a creştinătăţii, iar sinodul ecumenic este autoritatea cea mai înaltă a Bisericii Ortodoxe.

SFINTELE TAINE

285. Care este articolul al X-lea din Simbolul Credinţei?

Acest articol este:
«Mărturisesc un Botez întru iertarea păcatelor».

286. De ce se vorbeşte despre Botez în Simbolul Credinţei?

Pentru că Botezul este uşa prin care omul intră în Biserică, el **e cea dintâi dintre cele şapte Sf. Taine.**

287. Ce sunt Sfintele Taine?

Sfintele Taine sunt acele lucrări sau acte sfinte văzute, întemeiate de Hristos şi săvârşite de Biserică prin episcopul şi preoţii ei, prin care se împărtăşeşte primitorului harul dumnezeiesc, nevăzut, mântuitor. Sunt lucrări văzute, pentru că omul e trupesc, cum zice Sf. Ioan Gură de Aur: «Dacă ar fi netrupesc, ţi-ar da aceste daruri aşa cum sunt, netrupeşti. Dar fiindcă sufletul e împreunat cu trupul, cele duhovniceşti ţi le dă în semne supuse simţurilor»[247].

288. Cine e săvârşitorul Sfintelor Taine?

Ca izvor al Sf. Taine, Mântuitorul Hristos este şi săvârşitorul lor, prin mijlocirea arhiereului şi a preotului. Ca unul Care e prezent fără întrerupere în Trupul Său tainic, adică în Biserică, Hristos şi numai El este săvârşitorul Sf. Taine. Episcopul şi preotul nu sunt decât organele văzute, sfinţite ale Arhiereului şi Preotului nevăzut Hristos, sunt iconomii Tainelor lui Dumnezeu, cum zice Sf. Apostol Pavel: **„Aşa să ne socotească pe noi fiecare om: ca slujitor ai lui**

Hristos şi iconomi ai Tainelor lui Dumnezeu” (I Cor. 4, 1). Lucrul e atât de adevărat, încât Sf. Taine îşi păstrează puterea, oricare ar fi viaţa preotului. Sf. Ioan Gură de Aur zice: «Dacă harul ar căuta pretutindeni vrednicia, n-ar fi nici Botez, nici Trup al lui Hristos, nici aducere înainte prin aceştia. Dar cum Dumnezeu obişnuieşte să lucreze şi prin cei nedemni, harul Botezului nu e vătămat întru nimic de viaţa preotului»-[248].

289. Care e numărul Sfintelor Taine?

Sf. Taine sunt în număr de şapte: Botezul, Mirungerea, Pocăinţa, împărtăşania, Preoţia, Nunta şi Maslul. Acest număr e acela al darurilor Sf. Duh (Isaia 11, 2—3) şi răspunde trebuinţelor duhovniceşti ale omului. „Naşterea duhovnicească” e dată prin Botez, „creşterea”, prin Mirungere, „hrana”, prin Sf. Împărtăşanie; „puterea de a învăţa, sfinţi şi conduce” (Matei 28, 19), prin Hirotonie sau Preoţie; „înnoirea morală”, prin pocăinţă; „sfinţirea şi tăria legăturii căsătoriei”, prin Taina nunţii; „tămăduirea de bolile trupeşti şi sufleteşti, precum şi iertarea păcatelor care le-au cauzat”, prin Maslu.

290. Ce este Botezul?

Botezul este acea Sf. Taină care, prin lucrarea văzută a întreitei cufundări în apă şi chemarea Sf. Treimi, împărtăşeşte harul care şterge păcatul strămoşesc şi celelalte păcate şi face pe cel ce o primeşte membru al Bisericii, născut la o viaţă nouă în Hristos, cum zice Sf. Apostol Pavel: „Au nu ştiţi că toţi câţi în Hristos Iisus ne-am botezat, întru moartea Lui ne-am Botezat? Deci ne-am îngropat cu El în moarte, prin botez, pentru ca, precum Hristos a înviat din morţi, prin slava Tatălui, aşa să umblăm şi noi întru înnoirea vieţii” (Rom. 6, 3—4). Botezul deschide împărăţia cerurilor celor ce-l primesc, după cuvântul Mântuitorului: „De nu se va naşte cineva din apă şi din Duh, nu va putea să intre în împărăţia lui Dumnezeu” (Ioan 3, 5). Sf. Grigorie Teologul zice că Scriptura cunoaşte trei feluri de naşteri: cea trupească, cea din botez şi cea din înviere. Fără naşterea prin Botez, nu e cu putinţă naşterea prin înviere[249].

291. De unde rezultă că Botezul este o Taină, şi nu un simbol?

Ştim din cuvintele Mântuitorului către Nicodim: **„De nu se va naşte cineva din apă şi din Duh, nu va putea să intre în împărăţia Iui Dumnezeu”** (Ioan 3, 5). De aici rezultă că în lucrarea văzută a cufundării în apă la Botez mai este şi o lucrare nevăzută a Sf. Duh, prin care are loc o naştere din nou, sau, cum spune Sf. Apostol Pavel, o **„înnoire a vieţii”** (Ro n. 6, 4; Tit 3, 5). Sf. Apostol Petru arată tot atât de lămurit că Botezul se face „spre iertarea păcatelor” (Fapte 2, 38), iertare care se dă prin curăţirea şi sfinţirea nevăzută a Sf. Duh.

292. Din ce rezultă trebuinţa de a se boteza toţi oamenii pentru ca să se mântuiască?

Rezultă din următoarele:

1. Toţi oamenii sunt întinaţi de păcatul strămoşesc (Iov 14, 4; Ps. 50, 6; Rom. 5, 12; Efes, 2, 3).

2. Cei întinaţi de acest păcat nu pot intra în împărăţia lui Dumnezeu (I Cor. 15, 50; Apoc. 21, 27).

3. Numai Botezul creştin, cu apă şi Duh, poate şterge acest păcat, făcând din omul vechi făptură nouă, potrivit cuvântului Mântuitorului către Nicodim (Ioan 3, 3—7).

Deci, orice om are neapărată trebuinţă de Botezul cu apă şi Duh, spre a se putea mântui. Aşa fiind, şi copiii trebuie botezaţi, pentru a nu-i lăsa lipsiţi de împreunarea cu Hristos şi pentru a nu se întâmpla să moară necurăţiţi şi nemântuiţi.

293. Când a fost aşezată Sf. Taină a Botezului?

Sf. Taină a Botezului a fost aşezată de Mântuitorul după slăvită Sa înviere, prin porunca dată Apostolilor şi, prin ei, Bisericii: „Mergând, învăţaţi toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh” (Matei 28, 19; Marcu 16, 15—16). Plinătatea harului a fost dată numai după pogorârea Duhului Sfânt, la Cincizecime (Fapte 2, 1—5; 19, 6). Deci de atunci s-a pus şi Botezul în lucrare.

294. Ce condiţii se cer pentru primirea Sf. Botez?

Cel ce se botează trebuie să se pocăiască de toate păcatele săvârşite şi să creadă în Iisus Hristos ca în Dumnezeu şi ca în Mântuitorul lumii, cum îndeamnă Sf. Petru pe viitorii primi creştini: **„Pocăiţi-vă şi să se boteze fiecare dintre voi în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor voastre, şi veţi primi darul Sfântului Duh”** (Fapte 2, 38).

295. Copiii, neîndeplinind cele două condiţii, de ce sunt botezaţi?

Copiii sunt botezaţi pentru a li se şterge păcatul strămoşesc. Botezul lor se face prin credinţa altora. Unele din minunile Mântuitorului au fost săvârşite asupra anumitor persoane nu pentru credinţa lor, ci pentru credinţa altora. Se cunoaşte cazul slăbănogului care a fost adus înaintea Mântuitorului, prin deschiderea acoperişului casei în care Se afla Domnul şi vindecat pentru credinţa celor care îl purtau: **„Iar Iisus, văzând credinţa lor, a zis slăbănogului: „Fiule, iertate îţi sunt păcatele tale”** (Marcu 2, 5). La fel se petrece lucrul cu vindecarea slugii sutaşului (Matei 8, 5—13), precum şi cu vindecarea fiicei femeii cananeence (Matei 15, 22—28). Copiii neopunând o piedică personală, dumnezeiescul har poate lucra asupra lor prin Sf. Botez, fără rezistenţă.

Copiii n-au nevoie de pocăinţă pentru a primi Botezul, pentru că ei n-au păcate personale, ci numai pe cel strămoşesc. Moartea copiilor nebotezaţi e un păcat care apasă greu asupra părinţilor. Sf. Grigorie de Nissa osândeşte pe cei ce amână Botezul[250]. Mântuitorul, zice Sf. Irineu, «a venit ca pe toţi să-i mântuiască, pe cei care se nasc din nou prin El în Dumnezeu: prunci, copii, tineri şi bătrâni»-[251].

296. Ce adeveriri ne dă Sf. Scriptură despre Botezul copiilor?

Tăierea-împrejur, care preînchipuia Botezul (Col. 2, 11—13), se făcea şi copiilor; potopul (I Petru 3, 20—21) şi trecerea Mării Roşii (Ieş. 14, 21—22), care preînchipuiau acelaşi Botez, au fost petrecute şi de copii; făgăduinţa Sf. Duh spre

iertarea păcatelor e dată şi copiilor (Fapte 2, 38—39). Sf. Apostoli Petru, Pavel şi alţii botează atâtea „case” sau „familii”, din care nu puteau lipsi copiii. Se ştie cum Sf. Apostol Pavel a botezat „casa” temnicerului din Filipi (Fapte 16, 33), pe a lui Ştefana din Corint (I Cor. 1, 16), pe a Lidiei (Fapte 16, 15), iar Sf. Apostol Petru a botezat casa lui Corneliu (Fapte 10, 47—48) şi împreună cu Sf. Apostol Ioan a împărtăşit, după Botez, Sf. Duh locuitorilor din Samaria, care nu puteau fi fără de copii (Fapte 8, 12—17).

Biserica a rânduit chezăşia duhovnicească a părinţilor sufleteşti, după pilda chezaşilor care vin cu slăbănogul la Mântuitorul, după aceea a sutaşului care dă chezăşie pentru sluga lui şi după aceea a femeii cananeence, care dă chezăşie pentru fiica ei, despre care am vorbit mai înainte (Matei 8, 5—13; 15, 22—28; 17, 14—18). Aceşti chezaşi se numesc naşi. Ei garantează că vor lua sub ocrotirea lor sufletească pe finii lor, spre a-i creşte în credinţă. Naşii sunt mărturisiţi de tradiţia bisericească.

297. Care sunt efectele sau roadele Sf. Botez?

Roadele Sf. Botez sunt: ştergerea păcatului strămoşesc şi a eventualelor păcate personale, în cazul adulţilor şi celor maturi (Fapte 2, 38—39; 22, 16; Col. 2, 12—13; I Petru 3, 21); renaşterea duhovnicească prin primirea primului har şî o viaţă nouă în Hristos. Sf. Apostol Pavel zice: „Câţi în Hristos v-aţi botezat, în Hristos v-aţi îmbrăcat” (Gal. 3, 27) şi „Nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăieşte în mine” (Gal. 2, 20).

298. De ce mărturisim credinţa într-un singur Botez?

Pentru că, după cuvântul Sf. Apostol Pavel, este „un Domn, o credinţă, un Botez” (Efes. 4, 5) şi pentru că, după cum e o singură naştere trupească, tot astfel e o singură naştere duhovnicească. Botezul nu se poate deci repeta. Prin Botez se şterge păcatul strămoşesc. Acest păcat e unul singur. Dacă o dată este şters, nu mai este nevoie de un al doilea Botez, căci altfel s-ar presupune că primul Botez n-a avut acest efect. Este adevărat că prin Botez nu se şterge numai păcatul strămoşesc, ci şi toate păcatele personale. Dar fiindcă Botezul îl împărtăşim copiilor, aceştia n-au alte păcate, iar în cazul că ar fi vorba de adulţi, aceştia trebuie să se pocăiască de păcatele săvârşite şi aşa să se apropie de Taina Botezului, mărturisind credinţa în Iisus Hristos, adică după mărturisirea dreptei credinţe a Bisericii (Simbolul de credinţă niceo-constantinopolitan). Adulţilor li se iartă, prin Botez, atât păcatul strămoşesc, cât şi păcatele personale făcute până la acea dată. Iată de ce, când vorbim despre efectele Botezului, înţelegem sau spunem că prin el se iartă păcatul strămoşesc.

299. Mai este un Botez în afară de cel din apă şi din Duh?

Mai este şi **Botezul muceniciei** sau **al sângelui,** cum mărturiseşte Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie. **„Tot cel ce va mărturisi pentru Mine înaintea oamenilor, voi mărturisi şi Eu pentru el înaintea Tatălui Meu, Care este în ceruri”** (Matei **10,** 32). **„Căci cine va** voi **să-şi scape sufletul său, îl va pierde, iar cine îşi va pierde sufletul pentru Mine, îl va afla”** (Matei 16, 25). Sf. Părinţi recunosc Botezul sângelui şi-l socotesc egal cu cel din apă şi din Duh, ba uneori

chiar mai de preţ decât acesta. După ce enumera Botezul lui Moise, pe al lui Ioan şi pe al lui Iisus, Sf. Grigorie Teologul adaugă: -«Cunosc şi al patrulea Botez, cel prin mucenicie şi sânge, cu care S-a botezat şi Hristos şi care e mai preţios decât altele, cu cât el nu se mai întinează cu alte necuraţii»-[252].

300. Este **vreo deosebire între Botezul lui Ioan Botezătorul şi Botezul creştin cu apă şi Duh, de care a fost vorba?**

Da, este o mare deosebire între ele. Căci botezul lui Ioan Botezătorul nu era taină, ci numai simbol. El nu curăţa păcatele, fiindcă nu era cu Duh, ci numai cu apă. Prin scufundarea în apă el numai simboliza curăţirea internă. Deosebirea între cele două botezuri au făcut-o:

1. însuşi Ioan Botezătorul, când a zis: **„Eu unul vă botez cu apă spre** pocăinţă, **iar Cel ce vine după mine**... **vă va boteza cu Duh** Sfânt şi cu foc" (Matei 3, 11).

2. Mântuitorul, când a spus ucenicilor Săi după înviere: **„Ioan a botezat cu apă, iar voi veţi fi botezaţi cu Duh Sfânt, nu mult** după aceste zile" (Fapte 1, 5).

3. Apostolii înşişi, cu deosebire Sf. Apostol Pavel, care a botezat cu Botezul creştin pe nişte foşti ucenici de ai lui Ioan în Efes, deşi aceştia primiseră mai înainte botezul lui Ioan (Fapte 19, 1—6).

Deosebirea trebuie s-o facem şi noi, deoarece astăzi există, chiar şi printre noi, multe comunităţi religioase neoprotestante, care nu fac această deosebire şi care practică un botez asemănător celui al lui Ioan, ca simbol, şi nu ca Taină, dându-i forma creştină doar prin rostirea formulei: «în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh».

301. Ce este Taina Mirungerii?

Este taina prin care se dau celui nou botezat, prin ungerea cu Sf. Mir, darurile Duhului Sfânt, ca să sporească şi să se întărească în viaţa duhovnicească.

302. Când a fost aşezată Taina Mîrungerii?

Cuvântul de aşezare a acestei Sf. Taine este porunca Mântuitorului către Apostoli: **„Şi iată, Eu trimit făgăduinţa Tatălui Meu peste voi, iar voi şedeţi în cetatea Ierusalimului până ce vă veţi îmbrăca cu putere de sus"** (Luca 24, 49). Aşezarea ca Taină, aici, e făcută învăluit; ea avea să fie arătată în chip vădit şi strălucit la ziua Cineizecimii.

Aşezarea Tainei Mirungerii este adeverită prin coborârea Duhului Sfânt în chip văzut la Botezul Mântuitorului, apoi prin cuvintele Sf. Apostol Pavel: **„Iar Cel ce ne întăreşte pe noi împreună cu voi, în Hristos, şi ne-a uns pe noi este Dumnezeu care ne-a şi pecetluit pe noi şi a dat arvuna Duhului în inimile noastre"** (II Cor. 1, 21—22; Efes. 4, 30). Tot aşa ne învaţă şi Sf. Apostol şi Evanghelist Ioan: **„Şi voi, ungere aveţi de la Cel Sfânt şi ştiţi toate... ungerea pe care aţi luat-o de la El rămâne întru voi şi nu aveţi trebuinţă ca să vă înveţe pe voi cineva ..."** (I Ioan 2, 20, 27)

303. Cine a împărtăşit întâi această Sf. Taină?

Sf. Apostoli, îndată după coborârea Duhului Sfânt (Fapte 8, 16—17; 19, 6).

304. Ce condiţii trebuie să îndeplinească primitorul?

Aceleaşi ca şi la Sf. Botez, de care Taina Mirungerii este nedespărţită, administrându-se îndată celui nou botezat. Sf. Petru şi Ioan se duc în Samaria pentru a-şi pune mâinile peste cei botezaţi (Fapte 8, 16—17). Sf. Apostol Pavel îşi pune mâinile peste cei botezaţi în numele Domnului Iisus (Fapte 19, 2—6). Tradiţia bisericească adevereşte această practică. «Aceasta se face şi acum la noi, zice Sf. Ciprian, anume ca aceia care sunt botezaţi în Biserică să fie înfăţişaţi căpeteniilor Bisericii şi, prin rugăciunea şi punerea mâinilor noastre, să primească Duhul Sfânt şi, prin semnul Domnului, să primească desăvârşirea»[263]. Până aici ni se spune că Sf. Taină a Mirungerii se săvârşea prin punerea mâinilor şi prin ungere (Fapte 8, 16—17; Efes. 1, 13; 4, 30; II Cor. 1, 21—22; I Ioan 2, 20, 27). Mai târziu a rămas numai ungerea, pentru a nu se confunda cu hirotonia, care se săvârşeşte de către apostoli sau episcopi. Iată cum spune Sf. Chirii al Ierusalimului că Taina aceasta se săvârşeşte prin ungere: «Vouă, după ce aţi ieşit din cristelniţa sfintei ape, vi s-a dat ungerea, preînchipuirea aceluia cu care a fost uns Hristos; iar, acesta este Sf. Duh»[254]. Taina Mirungerii nu se repetă.

305. Cum se explică săvârşirea Tainei Mirungerii atât prin punerea mâinilor, cât şi prin ungere?

La început Sf. Apostoli săvârşeau această Sf. Taină prin punerea mâinilor, precum am văzut (Fapte 8, 17). De la o vreme înainte, Sf. Apostoli au înlocuit punerea mâinilor prin ungere şi lucrul acesta s-a făcut destul de timpuriu, odată cu întinderea creştinismului, care nu mai îngăduia mersul apostolilor aşa departe şi pentru prea mulţi botezaţi. Pe măsură ce se răspândea creştinismul, această Sf. Taină a început să se săvârşească prin ungere cu Sf. Mir şi de către fiecare preot, în asemănare şi cu ungerea din Testamentul Vechi în care preoţii şi profeţii, ungând cu untdelemn, invocau binecuvântarea dumnezeiască.

Sf. Mir se pregăteşte din untdelemn, vin şi 35 diferite aromate, sfinţindu-se numai de către episcopi (can. 6 Cartagina 418). Sfinţirea Sfântului Mir este prerogativa Bisericii Autocefale, fiind, deci, sfinţit de episcopii respectivei Biserici, în frunte cu întâistătătorul ei, în Joia Patimilor, după Sfânta Liturghie. Sfântul Mir se dă apoi, prin episcopul eparhiei, preoţilor pentru administrarea Tainei Mirungerii.

306. Ce este pocăinţa?

Pocăinţa e Sfânta Taină prin care credinciosul primeşte de la însuşi Dumnezeu iertarea păcatelor mărturisite duhovnicului cu zdrobire de inimă.

307. Când a fost aşezată această Sf. Taină?

Mântuitorul a făgăduit această Taină Sf. Apostoli, când le-a spus: **„Amin grăiesc vouă: oricâte veţi lega pe pământ vor fi legate în cer şi oricâte veţi dezlega pe pământ vor fi dezlegate în cer”** (Matei 18, 18; 16, 19). El a aşezat-o

după sfânta Sa înviere prin cuvintele: **„Luaţi Duh Sfânt; cărora le veţi ierta păcatele, se vor ierta lor, şi cărora le veţi ţine, vor fi ţinute”** (Ioan 20, 22—23). Puterea de a lega şi a dezlega păcatele o are numai Mântuitorul nostru Iisus Hristos, cum a dovedit-o cu prilejul minunilor Sale (Luca 5, 20), dar El a dat această putere şi Apostolilor (Ioan 20, 21—23) şi prin aceştia episcopilor şi preoţilor. Pocăinţa predicată de Sf. Ioan Botezătorul şi mărturisirea păcatelor care aveau loc atunci (Marcu 1, 4—5) au prevestit pocăinţa şi mărturisirea creştină.

308. Care sunt condiţiile iertării păcatelor prin această Taină?

Aceste condiţii sunt: adânca părere de rău pentru păcatele săvârşite, mărturisirea lor duhovnicului cu hotărârea de a nu mai greşi, credinţa puternică în Hristos şi nădejdea în îndurarea Lui.

309. Ce este dezlegarea?

Dezlegarea este iertarea desăvârşită a păcatelor şi reaşezarea celui ce se pocăieşte sub puterea harului. Iată ce zice Sf. Ioan Gură de Aur despre puterea de a dezlega, încredinţată preoţilor: «Locuitori ai pământului şi ducându-şi viaţa pe el, preoţii au fost cinstiţi cu încrederea de a administra cele cereşti; ei au primit puterea pe care Dumnezeu nici îngerilor şi nici Arhanghelilor n-a dat-o. Acestora nu li s-a spus: Câte veţi lega pe pământ vor fi legate şi în ceruri şi câte veţi dezlega pe pământ vor fi dezlegate şi în ceruri. Stăpânitorii pământului au puterea de a lega, dar numai trupurile. Lanţul, însă, pe care Dumnezeu l-a dat preoţilor atinge sufletul şi e lung până la ceruri. Cele ce fac preoţii aici jos, Dumnezeu le întăreşte sus şi Stăpânul aprobă hotărârea servilor Săi. Ce altceva le-a dat decât puterea cerească? **„Cărora veţi ierta păcatele, le vor fi iertate şi cărora le veţi ţine, vor fi ţinute”** (Ioan 20, 23). Ce autoritate ar putea fi mai mare decât aceasta: **„Tatăl a dat Fiului toată judecata”** (Ioan 5, 22). Iar eu văd că toată această putere a fost dată preoţilor de către Fiul»[255].

310. Ce este Sfânta împărtăşanie?

Sfânta împărtăşanie este Taina prin care creştinul se împărtăşeşte cu însuşi Trupul şi Sângele Domnului, care păstrează numai pentru ochii noştri trupeşti chipul de pâine şi de vin.

311. Când a fost aşezată această Sf. Taină?

Sf. Taină a împărtăşaniei a fost aşezată de Mântuitorul la Cina cea de Taină, când a luat pâinea, S-a rugat şi a binecuvântat-o zicând: **„Luaţi, mâncaţi, acesta este trupul Meu”.** Apoi a luat paharul, a mulţumit, l-a binecuvântat zicând: **„Beţi dintru acesta toţi, că acesta este sângele Meu, al Legii celei noi, care pentru mulţi se varsă spre iertarea păcatelor”** (Matei 26, 26—28; Marcu 14, 22—24; Luca 22,19—20; Ioan 6, 35; I Cor. 11, 23—25). Apoi a adăugat: **„Aceasta s-o faceţi întru pomenirea Mea”** (Luca 22, 19; I Cor. 11, 24 şi 25).

312. Cum ajung pâinea şi vinul Trupul şi Sângele Mântuitorului?

Prin prefacerea lor în Trupul adevărat şi Sângele adevărat al Mântuitorului cu puterea Duhului Sfânt invocată asupra lor de episcopul sau preotul liturghisitor (epicleza). De aceea Sf. Împărtăşanie este prelungirea întrupării Domnului.

313. Ce este această prefacere?

Încă din timpul vieţii Sale, înainte de Patimi, Mântuitorul Se înfăţişează oamenilor ca **„Pâinea vieţii”** şi ca adevărata mâncare şi băutură: **„Eu sunt pâinea vieţii... Eu sunt pâinea cea vie, care s-a pogorât din cer. De va mânca cineva din pâinea aceasta, va fi viu în veci; iar pâinea pe care) Eu o voi da pentru viaţa lumii este trupul Meu... Dacă nu veţi mânca trupul Fiului Omului şi nu veţi bea sângele Lui, nu veţi avea viaţă în voi. Cel ce mănâncă trupul Meu şi bea sângele Meu are viaţă veşnică şi Eu îl voi învia în ziua cea de apoi. Trupul Meu este adevărata mâncare şi sângele Meu este adevărata băutură. Cel ce mănâncă trupul Meu şi bea sângele Meu întru Mine rămâne şi Eu întru el”** (Ioan 6, 48, 51, 53—56). Mântuitorul ne asigură că noi vom mânca Trupul Lui şi vom bea Sângele Lui cu adevărat, nu în închipuire, cum pretindeau ereticii timpurilor vechi şi unii dintre protestanţi. Sf. Apostol Pavel întăreşte acest lucru prin cuvintele: **„Oricine va mânca pâinea aceasta sau va bea paharul Domnului cu nevrednicie vinovat va fi Trupului şi Sângelui Domnului”** (I Cor. 11, 27). Dar cum se preface pâinea şi vinul în Trupul şi Sângele Mântuitorului este o Taină care depăşeşte puterea noastră de înţelegere. Sf. Părinţi susţin că puterea **Sf.** Duh, care coboară la rugăciunea preotului, preface pâinea şi vinul. Iată ce spune în această privinţă Sf. Ioan Damaschin: -«Însăşi pâinea şi însuşi vinul se prefac în Trupul şi Sângele Domnului. Iar dacă întrebi de chipul cum se petrece (aceasta), ţi-e de ajuns să auzi că prin Sf. Duh, aşa cum Domnul Şi-a luat Luişi în Sine trupul din Sf. Născătoare de Dumnezeu prin Duhul Sfânt. Nu ştim nimic mai mult decât că este Cuvântul adevărat, lucrător şi atotputernic al lui Dumnezeu, dar chipul cum, nu poate fi cercetat. Nu e lipsit de interes să spun şi acest lucru că după cum în chip firesc pâinea prin mâncare şi vinul şi apa prin băutură se prefac în trupul şi sângele celui ce mănâncă şi bea şi nu ajung un alt trup pe lângă cel dintâi, tot aşa pâinea punerii înainte, vinul şi apa, prin chemarea şi venirea Duhului Sfânt, se prefac într-un chip mai presus de fire în Trupul şi Sângele lui Hristos şi nu sunt doi, ci unul şi acelaşi... Pâinea şi vinul nu sunt icoana Trupului si Sângelui lui Hristos — să nu fie! —, ci însuşi Trupul îndumnezeit al Domnului, pentru că Domnul însuşi a zis: „Acesta este nu chipul Trupului, ci „Trupul Meu” şi nu chipul Sângelui, ci „Sângele Meu”»[256].

314. Pâinea şi vinul se prefac în Trupul şi Sângele Mântuitorului din timpul vieţii Sale pământeşti, sau în Trupul şi Sângele de după înviere?

Ele se prefac în Trupul şi Sângele luate de Fiul lui Dumnezeu la Întrupare din Fecioara Măria, Trupul cu care a pătimit pentru păcatele noastre şi a înviat. Din momentul prefacerii, Domnul rămâne continuu, întreg şi acelaşi, sub amândouă chipurile şi în fiecare parte în Sf. Împărtăşanie (Euharistie).

315. Când are loc prefacerea şi se săvârşeşte deci această Taină?

În timpul Sf. Liturghii, şi anume atunci când preotul, ridicând mâinile, fruntea şi inima către cer, se roagă fierbinte lui Dumnezeu, în taină: «Trimite Duhul Tău cel Sfânt peste noi şi peste darurile acestea, ce sunt puse înainte, şi fă, adică, pâinea aceasta, cinstit Trupul Hristosului Tău; iar ce este în paharul acesta, cinstit Sângele Hristosului Tău, prefăcându-le cu Duhul Tău cel Sfânt! Amin. Amin. Amin.». Pâinea şi vinul se prefac acum în însuşi Trupul şi Sângele Domnului. În timpul acesta la strană se cântă <<Pre Tine Te lăudăm».

316. Sfânta împărtăşanie e numai o Taină sau e mai mult decât atâta?

Sf. Împărtăşanie este şi jertfă. Lucrul se vede întâi din înseşi cuvintele de întemeiere a acestei Taine unde se spune: **„Acesta este trupul Meu, care se frânge pentru voi”** (I Cor. 11, 24). **„Acesta este sângele Meu, al legii celei noi care pentru mulţi se varsă spre iertarea păcatelor”** (Matei 26, 28). **„Acesta este trupul Meu care se dă pentru voi”** (Luca 22, 19). **„Acest pahar este Legea cea nouă întru sângele Meu, carele pentru voi se varsă”** (Luca 22, 20). Despărţirea trupului de sânge arată firea de jertfă a Sf. Împărtăşanii: Trupul se frânge şi Sângele se varsă numai în jertfă. În al doilea rând, Sf. Împărtăşanie face prezentă şi continuă jertfa de pe Golgota. Mântuitorul e şi jertfitor şi jertfă. E jertfitor ca Arhiereu şi jertfă nouă întocmai ca sfânta Sa jertfă pe Cruce.

317. Care sunt roadele împărtăşirii cu Trupul şi Sângele Domnului?

Cel ce se împărtăşeşte cu Trupul şi Sângele Domnului se uneşte tainic cu Domnul şi prin aceasta îşi umple sufletul cu har şi cu toate bunurile duhovniceşti pe care le aduce o asemenea unire: **„Cel ce mănâncă trupul Meu şi bea sângele Meu rămâne întru Mine şi Eu întru el”** (Ioan 6, 56). Îşi sporeşte viaţa duhovnicească: **„Cel ce Mă mănâncă va trăi prin Mine”** (Ioan 6, 57); **„Cel ce mănâncă pâinea aceasta va trăi în veac”** (Ioan 6, 58). Sf. Ignatie Purtătorul de Dumnezeu susţine că Sf. Împărtăşanie «este leacul nemuririi». Acelaşi lucru îl învaţă şi Liturghiile Sf. Va-sile şi a Sf. Ioan Gură de Aur. Acestea din urmă au cuvintele: «Mă împărtăşesc eu (se împărtăşeşte) robul lui Dumnezeu ... spre iertarea păcatelor şi spre viaţa de veci». Sf. Împărtăşanie păstrează şi strânsa legătură cu întregul Trup al Bisericii, în care Domnul Se află fără întrerupere.

318. Ce este Hirotonia sau Preoţia?

Hirotonia sau Preoţia este Taina prin care cei anume pregătiţi primesc, prin punerea mâinilor şi rugăciunea Arhiereului, puterea de a propovădui cuvântul lui Dumnezeu, de a sfinţi prin Sf. Taine şi slujbele bisericeşti şi de a conduce pe cei credincioşi la mântuire (Matei 28, 19—20).

319. Când a aşezat Mântuitorul această Sf. Taină?

Mântuitorul a aşezat această Sf. Taină chiar în prima zi a învierii Sale, prin cuvintele spuse Apostolilor: „Precum M-a trimis pe Mine Tatăl şi Eu vă trimit pe voi. Şi aceasta zicând, a suflat asupra lor şi a zis lor: Luaţi Duh Sfânt; cărora veţi ierta păcatele, le vor fi iertate şi cărora le veţi ţine, vor fi ţinute” (Ioan 20, 21—23).

Aci nu se arată că partea văzută a Tainei, adică punerea mâinilor şi rugăciunea, a fost rânduită de Domnul, dar Sf. Scriptură spune că preoţia se dă prin punerea mâinilor (Fapte 14, 23; I Tim. 4, 14; 5, 22) şi că ea este lucrarea Duhului Sfânt, cum zice Sf. Apostol Pavel preoţilor din Efes: „Luaţi aminte de voi şi de toată turma întru care Duhul Sfânt v-a pus pe voi episcopi, ca să păstoriţi Biserica lui Dumnezeu" (Fapte 20, 28).

320. Pe ce temeiuri se sprijină cele trei puteri ale Preoţiei: învăţătorească sau de propovăduire, sfinţitoare şi conducătoare?

Puterea învăţătorească sau de a vesti cuvântul lui Dumnezeu a fost dată de Mântuitorul odată cu **cea sfinţitoare** şi de conducere prin cuvintele: **„Mergând învăţaţi toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, învăţându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă, şi iată Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârşitul veacului"** (Matei 28, 19—20). Puterea sfinţitoare a fost indicată şi prin cuvintele de la Cina cea de Taină: **„Aceasta s-o faceţi întru pomenirea Mea"** (Luca 22, 19; I Cor. 11, 24—25). Despre puterea sfinţitoare a preoţiei vorbeşte şi Sf. Apostol Pavel: **„Aşa să ne socotească pe noi fiecare om: ca slujitori ai lui Hristos şi iconomi ai Tainelor lui Dumnezeu"** (I Cor. 4, 1). **Puterea de conducere duhovnicească** a fost arătată concret prin cuvintele: **„Cel ce vă ascultă pe voi pe Mine Mă ascultă şi cel ce se leapădă de voi de Mine se leapădă"** (Luca 10, 16). Sf. Grigorie Teologul zice despre puterea de conducere a preoţiei că este «arta artelor» şi «ştiinţa ştiinţelor»[256bis].

321 .Câte trepte are Preoţia harică?

Ierarhia bisericească sau preoţia sacramentală are **trei trepte:** 1) **treapta arhierească**, venind de-a dreptul de la Apostoli, prin succesiunea apostolică, sau episcopală. Ea are plinătatea celor trei puteri: de a învăţa, de a săvârşi cele sfinte, de a conduce Biserica; 2) **treapta preoţească** primeşte aceste trei puteri de la Arhiereu, însă fără dreptul de a hirotoni şi de a sfinţi Mirul şi Sf. An timiş; 3) **treapta diaconească** primeşte în Taina hirotoniei, de la arhiereu, puterea de a ajuta pe arhiereu şi preot, însă fără a putea săvârşi singur Sf. Taine şi Ierurgii.

Cele trei trepte harice ale ierarhiei bisericeşti, conferite prin Taina Hirotoniei, sunt adeverite de Sf. Scriptură şi de Sf. Tradiţie. Sf. Apostol Pavel a aşezat pe Tit episcop în Creta şi pe Timotei episcop la Efes. El scrie, printre altele, celui dintâi: **„Pentru aceasta te-am lăsat în Creta, ca acelea care lipsesc să le îndrepţi şi să aşezi preoţi prin cetăţi, precum eu ţi-am poruncit"** (Tit. 1, 5). Şi sfătuieşte pe cel de-al doilea: **„Mâinile degrabă să nu-ţi pui pe nimeni"** (I Tim. 5, 22). Aceste texte arată că în vremea Sf. Apostol Pavel existau treapta arhierească şi treapta preoţească. Faptele apostolilor ne spun că Sf. Apostol Pavel şi Barnaba au hirotonit preoţi în Listra, Iconiu, Derbi şi Antiohia (Fapte 14, 20, 21, 23). Aceeaşi scriere a Noului Testament ne arată cum s-a înfiinţat treapta diaconească, prin alegerea şi hirotonirea celor şapte diaconi în Biserica de la Ierusalim, în fruntea cărora se afla Sf. Ştefan: **„Pe care (i-au pus înaintea Apostolilor şi rugându-se, şi-au pus peste ei mâinile"** (Fapte 6, 6). Sf. Părinţi dau mărturie neîntreruptă despre cele trei trepte preoţeşti. Sf. Ignatie scrie tralienilor: «De asemeni toţi să cinstească pe diaconi ca pe Iisus Hristos, pe

episcop! ca pe chipul Tatălui, iar pe preoţi ca pe soborul lui Dumnezeu şi ca adunare a Apostolilor. Fără aceştia nu se numeşte Biserică»[257]. Taina hirotoniei nu se repetă la aceeaşi persoană pentru aceeaşi treaptă.

322. Ce înţeles au cuvintele Sf. Scripturi: „Iar voi sunteţi seminţie aleasă, preoţie împărătească, neam sfânt, popor agonisit de Dumnezeu, ca să vestiţi în lume bunătăţile Celui ce v-a chemat din întuneric, la lumina Sa cea minunată" (I Petru 2, 9)?

Protestanţii susţin că aceste cuvinte îndreptăţesc credinţa lor că toţi creştinii sunt preoţi. Potrivit învăţăturii autentice a Bisericii noi învăţăm însă că şi în Vechiul Testament întregul Israel se numeşte: **„preoţie împărătească"**, **„neam sfânt"** (Ieş. 19, 6), fără ca prin aceasta poporul Israel să se fi socotit că face parte în întregime din clasa preoţească. Regele Ozia, care a vrut să tămâieze, s-a umplut de lepră (II Parai. 26, 16—21), iar Core, Datan şi Aviron, care au vrut să fie preoţi prin forţă, au fost înghiţiţi de vii (Numeri 16). În cuvintele Sf. Apostol Petru e vorba de preoţie duhovnicească, obştească, al cărui altar e inima fiecărui creştin (I Cor. 3, 16—17). Iar jertfele duhovniceşti sunt **mila, duhul umilit, inima** înfrântă şi smerită (Ps. 50, 18). E vorba deci de o preoţie în înţeles figurat. Prin puterea harului primit, în Taina Botezului, a Mirungerii şi Sfintei Euharistii, creştinii au o stare aleasă, sfântă, împărătească faţă de necreştini, de aceea ei au dreptul să boteze pe pruncii în primejdie de a muri nebotezaţi. Dar aceasta nu este totuna cu preoţia aşezată de Mântuitorul prin Sf. Apostoli şi ajunsă la noi prin succesiune apostolică.

323. Ce este nunta?

Nunta este Sfânta Taină prin care, după făgăduinţa mirelui şi miresei, dată liber în faţa preotului, de a trăi împreună, în iubire, toată viaţa, pentru a naşte şi a creşte copii şi a se ajuta reciproc, li se împărtăşeşte harul dumnezeiesc care întăreşte şi înalţă însoţirea lor naturală, prefăcând-o într-o desăvârşită şi curată legătură morală, într-o unitate după chipul legăturii dintre Hristos şi Biserică.

324. Ce deosebire este între căsătoria civilă şi nunta creştină?

Căsătoria civilă este o însoţire pe viaţă între un bărbat şi o femeie, prin liber consimţământ în condiţiile legii, adică are la bază un contract plecând însă de la afecţiunea reciprocă[258], pe când nunta creştină, care presupune în prealabil căsătoria civilă ca aşezământ natural, este o însoţire sfântă, făcută nu binecuvântarea lui Dumnezeu în Biserică printr-o sfântă Taină, prin Taina Nunţii sau Cununiei, care sfinţeşte iubirea şi legătura celor însoţiţi. De la început, de când Ziditorul a făcut pe om, căsătoria apare ca un aşezământ natural, legat de însăşi natura omului, dar de origine divină, instituit prin cuvintele: **„Şi a zis Domnul Dumnezeu: Nu este bine să fie omul singur, să-i facem ajutor asemenea lui"** (Fac. 2, 18). Apoi a binecuvântat însoţirea bărbatului cu femeia, zicând: **„Creşteţi** şi **vă înmulţiţi şi umpleţi pământul şi-l stăpâniţi"** (Fac. 1, 28). Dar legătura aceasta, decăzută prin păcat, Mântuitorul o restaurează şi o înalţă la rangul de Taină. Astfel El ia parte la nunta din Cana, pe care o sfinţeşte prin prezenţa Sa şi prin prefacerea apei în vin (Ioan 2, 1—11). Sf. Apostol Pavel înfăţişează nunta ca pe

o Sf. Taină, asemenea celei mari a unirii dintre Hristos şi Biserică: **„Pentru** aceea va **lăsa omul pe tatăl** său **şi pe mama sa, şi sa va alipi de femeia** sa, şi voi **fi amândoi un trup.** Taina aceasta mare este; **iar eu** zic **în Hristos şi în Biserică”** (Efes. 5, 31—32).

325. Ce este Sfântul Maslu?

Sfântul Maslu este Taina care, prin rugăciunile preoţilor şi prin ungerea trupului cu untdelemn sfinţit, împărtăşeşte credinciosului harul dumnezeiesc pentru tămăduirea bolilor trupeşti şi sufleteşti, pentru iertarea păcatelor şi pentru întărirea sufletului.

326. Când a fost aşezată această Sf. Taină?

Această Sf. Taină a fost aşezată de însuşi Mântuitorul, când a trimis pe Sf. Apostoli la propovăduire zicând-le: **„Celor ce vor crede, aceste semne vor urma: în numele Meu demoni vor scoate... peste cei bolnavi mâinile îşi vor pune şi se vor face sănătoşi”** (Marcu 16, **17**—18). Apostolii au practicat Taina Sf. Maslu încă de la prima lor propovăduire: **„Şi demoni mulţi scoteau şi ungeau cu untdelemn pe mulţi bolnavi şi-i vindecau” (Marcu 6, 13). Practica** a ajuns regulă, aşa **cum** se **vede** din cuvintele Sf. Iacov: **„Este bolnav cineva între voi? Să cheme preoţii Bisericii şi să se roage pentru el, ungându-l cu untdelemn întru numele Domnului. Şi rugăciunea credinţei va mântui pe cel bolnav şi-l va ridica pe el Domnul; şi de va fi făcut păcate, se vor ierta lui”** (Iacov 5, 14—15); Tradiţia Bisericii mărturiseşte îndelung această practică. Sf. Ioan Gură de Aur vorbeşte despre ea pe larg în lucrarea sa „Despre preoţie”[259].

DESPRE VIAŢA VIITOARE

327. În care articole din Simbolul Credinţei se vorbeşte despre „Viaţa viitoare”?

În articolele XI şi XII.

328. Care sunt aceste articole?

Aceste articole sunt:
«Aştept învierea morţilor şi viaţa veacului ce va să fie».

329. Ce ne învaţă aceste două articole?

Ne învaţă despre ţinuta ultimă la care vom ajunge după viaţa noastră pământească în sânul Bisericii. Ţinta aceasta este viaţa fericită şi nesfârşită ce va urma după „veacul” pământesc şi după învierea morţilor.

330. Dacă oamenii vor învia odată, de ce mai mor? Pare drept să moară cei păcătoşi, pentru că firea lor e robită de păcat, dar de ce să moară cei ce trăiesc în sânul Bisericii, curăţindu-se de păcate prin harul Sfintelor Taine şi prin împlinirea poruncilor dumnezeieşti?

Moartea a rămas, şi pentru ceti. drepţi, ca o lege de obşte a tuturor oamenilor ce vieţuiesc pe pământ (Rom. 5, 12; Evr. 9, 27). A rămas chiar şi pentru cei ajunşi la o cât mai deplină curăţire de păcate, pentru că trupul lor poartă slăbiciunile intrate în el, de pe urma păcatului strămoşesc. Şi trupul acesta slab trebuie să moară cum a murit trupul lui Hristos, ca oamenii să-l primească odată cu totul schimbat, eliberat de toate slăbiciunile şi trebuinţele, ca să nu mai stânjenească fericirea desăvârşită a omului din viaţa viitoare. Sfântul Apostol Pavel zice: **„Nebun ce eşti! Tu ce semeni nu dă viaţă, de nu va muri”** (I Cor. 15, 36). Deci moartea celui drept nu mai e o pedeapsă pentru păcat, ci o trecere a lui spre o viaţă mai desăvârşită. Prin moarte firea omenească scapă de ultima slăbiciune intrată în ea de pe urma păcatului. Aceasta însă numai pentru că omul se ridică, prin credinţă şi prin iubire lui Hristos, mai presus de moarte încă din viaţă, nemaitemându-se de ea, şi aşteptând-o ca un prilej de a se apropia şi mai deplin de Hristos. Precum se eliberează de celelalte slăbiciuni, stăpânindu-le eu voinţă întărită de harul Sfântului Duh, aşa se va elibera de moarte răbdând-o fără teamă, prin aceeaşi întărire a Sf. Duh. Aşa face cel drept. Sfântul Apostol Pavel spune că el doreşte a fi cu Hristos, deşi pentru folosul oamenilor ar fi mai bine să mai trăiască (Filip. 1 23—24; II Cor. 3, 6—8).

331. Îndată după moarte şi încă mai înainte de învierea trupurilor, sufletele celor credincioşi şi curăţiţi de păcate se duc la viaţa fericită. Dar ce se întâmplă cu sufletele celor care mor în necredinţă şi păcate?

Sufletele celor necredincioşi sunt îndată osândite. Aceasta ne-o spune însuşi Mântuitorul Iisus Hristos prin pilda despre bogatul şi săracul Lazăr. De sărac se spune că a murit şi a fost dus de îngeri în sânul lui Avraam, iar de bogat, că a fost dus în iad (Luca 16, 22—23).

332. Ce se întâmplă cu sufletele după moarte şi mai înainte de învierea trupurilor şi de judecata cea de obşte?

Primul lucru ce se întâmplă fiecărui suflet, îndată după moarte, este o judecată. Această judecată care se face cu fiecare suflet în parte se numeşte **judecata particulară** şi ea se deosebeşte de judecata cea de obşte, sau universală, care se va face cu toţi oamenii, în acelaşi timp, la sfârşitul lumii după învierea trupurilor. Prin această judecată particulară se cercetează starea în care iese omul din viaţa pământească; şi dacă această stare este bună, sufletul este dus de îngeri la fericire, iar dacă este rea e luat de duhurile cele rele şi dus la chinuri. Fericirea la care sunt duşi cei găsiţi vrednici se numeşte **„Sânul lui Avraam”** (Luca 16. 22), sau **„Rai”** (Luca 23, 43), iar chinurile la care sunt supuşi necredincioşii şi păcătoşii se numesc **„Iad”** (Luca 16, 22). Că această judecată şi trimitere a sufletelor la rai sau la iad are loc îndată după moarte, vedem şi din cuvântul Mântuitorului către tâlharul de pe cruce: **„Astăzi vei fi împreună cu Mine în rai”** (Luca 23, 43), sau din cuvintele Sfântului Apostol Pavel: „Rânduit este oamenilor odată să moară, iar după aceea să fie judecata” (Evr. 9, 27), ca şi din locurile unde se spune că e cuprins de dorinţa de a muri, pentru a petrece cu Domnul (II Cor. 5, 6—8; Filip. 1, 21). Dintre vechii scriitori bisericeşti, care vorbesc despre judecata particulară deosebită de cea de obşte, amintim pe Tertulian, care zice: «Sufletul (păcătosului după moarte) cel dintâi trebuie să încerce judecata lui Dumnezeu, ca unul ce a fost

pricinuitorul tuturor celor, ce le-a făcut, dar el trebuie să aştepte şi trupul său, ca să primească răsplata şi pentru ceea ce a făcut cu ajutorul trupului, care s-a supus poruncilor lui»[260].

333. Cine este judecătorul la această judecată particulară a sufletelor şi cum se face ea?

Judecata particulară o face Mântuitorul nostru Iisus Hristos, Care va face şi judecata cea de obşte. **„Că Tatăl nu judecă pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului”** (Ioan 5, 22). Dar Mântuitorul Se serveşte la această judecată pe de o parte de conştiinţa omului pe de alta de Sfinţii Îngeri şi de duhurile rele.

334. De ce şi cum Se foloseşte Mântuitorul de conştiinţa omului la judecata particulară?

De conştiinţa omului Se foloseşte ca să nu poată spune omul că a fost judecat pe nedrept. Însăşi conştiinţa lui îl va osândi, atunci, pe omul păcătos şi tot ea îi va da pace şi linişte, dacă nu se găseşte în el nimic de osândit. Conştiinţa este judecătorul omului şi în timpul vieţii pământeşti. Dar în timpul morţii şi mai ales după moarte ea va fi luminată în chip deosebit de Dumnezeu, ca să-şi poată câştiga şi spori toate forţele sale de pătrundere şi de judecată nemincinoasă a omului: «Fiecare în vremea morţii îşi cunoaşte păcatele lui»[261].

Osândirea din partea conştiinţei va produce sufletului o spaimă grozavă, iar neosândirea din partea ei, o mare linişte şi îndrăzneală. Un scriitor din Filocalie, Teognost, spune: «Luptă-te să iei arvuna mântuirii în chip ascuns înlăuntrul inimii tale, ca o siguranţă neîndoielnică ca să nu afli în vremea ieşirii tulburare şi spaimă neaşteptată. Şi atunci ai luat^p, când nu mai ai inima osândindu-te pentru lipsuri şi conştiinţa înţepându-te pentru supărări... şi când primeşti cu bucurie şi cu inima pregătită moartea cea înfricoşată de care fug cei mulţi»-[262].

335. De ce şi cum Se foloseşte Mântuitorul de Sfinţii îngeri şi de draci la judecata particulară?

De Sfinţii îngeri Se foloseşte Mântuitorul din milostivire faţă de noi, pentru că atunci ei se străduiesc să ne apere, mărturisind toate gândurile, cuvintele şi faptele noastre, din care poate multe ne sunt nouă ascunse sau uitate. Prin aceasta ei ne dau mult curaj. Iar pe draci îi admite, pentru că vrea ca judecata ce se face cu noi să fie desăvârşit dreaptă, luând toate în considerare, deci şi greşelile pe care noi le-am uitat, sau am vrea să le uităm. Deci îi lasă pe draci să vină ca pârâşi, care scot toate cele rele ale noastre la iveală. Într-un fel, atât îngerii cât şi dracii ajută conştiinţei omului să-şi aducă aminte de toate cele bune si de cele rele ale sale. Scriitorii din Filocalie descriu astfel această lucrare a Îngerilor şi dracilor la ieşirea sufletului: «Când sufletul iese din trup, vrăjmaşul dă năvală asupra lui, războindu-l şi ocărându-l şi făcându-se pârâş amarnic şi înfricoşat al lui, pentru cele ce a greşit. Dar atunci se poate vedea cum sufletul iubitor de Dumnezeu şi prea credincios, chiar dacă a fost mai înainte rănit adeseori de păcate, nu se sperie de năvălirile şi ameninţările aceluia, ci se întăreşte şi mai mult întru Domnul şi zboară plin de bucurie, încurajat de Sfintele Puteri care îl conduc şi împrejurat ca de un zid de luminile credinţei, strigând şi el cu multă îndrăzneală diavolului viclean: Ce este ţie

şi nouă, înstrăinatule de Dumnezeu? Ce/ este ţie şi nouă, fugarule din Ceruri şi slugă vicleană? Nu ai stăpânire peste noi, căci Hristos, Fiul lui Dumnezeu, are stăpânirea peste noi şi peste toţi. Lui I-am păcătuit, Lui Îi vom răspunde, având zălog al milostivirii Lui faţă de noi şi al mântuirii noastre cinstita Lui Cruce. Iar tu fugi departe de noi, pierzătorule. Căci nimic nu este ţie şi slugilor lui Hristos. Zicând acestea sufletul cu: îndrăzneală, diavolul întoarce spatele, tânguindu-se cu glas mare, neputând să stea împotriva numelui lui Hristos. Iar sufletul aflându-se deasupra, zboară asupra vrăjmaşului, pălmuindu-l, ca pasărea numită Oxipteri (repede zburătoare) pe corb. După aceasta e dus cu veselie de dumnezeieştii îngeri la locurile hotărâte lui, potrivit cu starea lui»[263].

336. Ce se va avea în vedere la această judecată?

Credinţa omului în Domnul nostru Iisus Hristos (Marcu 16, 16) şi faptele lui bune izvorâte din credinţă (II Cor. 5, 10). Cel ce le are pe acestea va merge la fericire, cel ce nu le are, la nefericire. Dar aceasta nu înseamnă că se vor pune în cumpănă faptele rele şi bune după numărul lor. Căci se poate ca unii oameni să fi săvârşit foarte multe fapte reieşi apoi s-au căit cu toată puterea de ele, fără să mai aibă vreme să facă tot aşa de multe fapte bune. Aceştia, totuşi se vor mântui. Sau se poate ca unii să fi făcut multe fapte bune, dar spre sfârşitul vieţii să fi căzut în necredinţă şi necurăţie. Aceştia se vor pierde. Ceea ce se are în vedere la judecată este starea cu care se duce omul din această lume. Starea de credinţă şi de iubire faţă de Domnul nostru Iisus Hristos îi aduce omului fericirea, iar starea din care lipsesc acestea îi aduce pierzania. Starea de credinţă şi de iubire care se cere nu înseamnă însă numai o simţire plăpândă, ci o stare întărită, încât omul acela aproape să nu mai poată să cadă din ea. Cu alte cuvinte, se cere ca omul să fi ajuns la virtuţi, adică credinţa lui să nu-l fi mânat numai din când în când la câte o faptă bună, ci faptele bune, în toate privinţele, să-i fi devenit deprinderi statornice.

Patimile alcătuiesc necurăţia omului. Virtuţile, curăţia lui. Cu cât a dezrădăcinat mai mult patimile din el şi cu cât a pus în locul lor mai mult virtuţile, cu atât e mai curat. Sau cu cât iese sufletul din trup mai înflăcărat de iubire faţă de Dumnezeu şi de semenii săi, sau cu mai multă smerenie, cu atât e mai sigur că va merge la fericire, lângă Dumnezeu. Starea aceasta se poate câştiga uneori şi numai spre sfârşitul vieţii, printr-o căinţă cutremurătoare, ca în cazul tâlharului. Dar e bine ca omul să nu se lase în nădejdea aceasta, căci păcătuirea îndelungată îl face nesimţitor şi anevoie va mai putea birui această nesimţire spre sfârşit.

Aşadar, la judecată. Dumnezeu ia aminte la curăţia sau la necurăţia cu care te-ai dus de aici, căci numai dacă eşti curat poţi sta în preajma Lui, eşti în stare să te apropii de curăţia Lui. Dăm numai un citat din Teognost, în care se vorbeşte atât de nepătimire, cât şi de smerenie: «îţi spun un cuvânt străin şi nu te minuna: chiar dacă nu ai dobândit lipsa de patimi, pentru obişnuinţele care, poate, te stăpânesc, dacă te afli în vremea ieşirii în adâncul smereniei, te vei înălţa, nu mai puţin ca cel fără de patimi, mai presus de nori. Căci deşi comoara celor ne-pătimitori s-a adunat din toate virtuţile, piatra preţioasă a smereniei e mai de preţ decât toate. Ea nu prilejuieşte numai împăcare de la Dumnezeu celui ce o are, ci şi intrare împreună cu cei aleşi în locaşurile de nuntă ale împărăţiei Sale»-[264].

Dar în omul virtuos ia chip însuşi Domnul nostru Iisus Hristos, căci fiecare virtute e o trăsătură a chipului Lui şi se face cu puterile Lui. În omul virtuos Se arată tot mai bine Hristos care lucrează dinlăuntrul omului. Căci spune Sfântul

Maxim Mărturisitorul: «Fiinţa virtuţii din fiecare este Cuvântul lui Dumnezeu; căci fiinţa tuturor virtuţilor este însuşi Domnul nostru Iisus Hristos»[265]. Sau, tot el spune că prin virtuţi -«Dumnezeu Se face neîncetat om în cei vrednici»[266]. La judecată, Domnul nostru Iisus Hristos va lua lângă Sine pe cei ce se vor înfăţişa cu pecetea chipului Său pe fiinţa lor, pe cei ce vor fi devenit prin viaţa lor asemenea Lui[267]. Aşa spune Sfântul Apostol Pavel (Rom. 8, 29).

337. Putem şti de la ce treaptă a virtuţilor sau a curăţiei sau a lipsei de patimi, în sus, merge cineva în rai, şi de la ce treaptă în jos, merge cineva în iad?

Aceasta n-o putem şti întocmai. Dar e de crezut că dacă cineva s-a înălţat din ce în ce mai mult pe calea virtuţii, acela merge la fericire şi, dimpotrivă, dacă s-a coborât din ce în ce mai mult în nscurăţie, merge la iad.

338. Nu rămân vreunii într-un loc de mijise, între rai şi iad?

Nu. Pentru că nu există om care să se afle exact la mijloc între necurăţie şi virtute. Inima lui tot are o pornire principală, chiar dacă se mai mişcă uneori şi altfel. Sau dacă ar fi un om cu totul nehotărât, acela n-ar fi vrednic de Dumnezeu.

339. Dar cei ce se duc în rai sau în iad sunt cu toţii pe aceeaşi treaptă de fericire sau de chinuri?

Nu. Despre rai, Domnul nostru Iisus Hristos a spus: **„În casa Tatălui Meu sunt multe locaşuri”** (Ioan 14, 2). Iar despre cei din iad a spus: **„Iar sluga aceea care a ştiut voia Domnului său şi nu s-a pregătit, nici n-a făcut după voia lui va fi bătută mult; iar cea care nu a ştiut, dar a făcut cele vrednice de bătăi, va fi bătută puţin”** (Luca 12, 47—48).

340. În ce constă fericirea sufletelor din rai?

Noi nu ne putem da seama de felul şi de mărirea acestei fericiri. Toată fericirea vine din petrecerea sufletului cu Dumnezeu, cu Sfinţii îngeri, cu Sfinţii şi Patriarhii, în lumina şi în slava lui Hristos (Matei 8, 11; Luca 13, 28, 29; Evr. 12, 22, 23; Ioan 14, 3; Luca 16, 23; II Tim. 2, 12). Hristos, Care Se uneşte tainic încă din această viaţă cu cei credincioşi, îşi va face atunci vădită unirea Lui cu ei, putând fi văzut faţă către faţă, umplându-i de strălucire, de iubire şi de cunoaştere, adică desăvârşindu-i (I Ioan 3, 2; 4, 16; I Cor. 13, 12). Atunci vor fi îndumnezeiţi după har, adică vor cunoaşte fericirea, strălucirea şi toată lucrarea şi viaţa pe care o are Dumnezeu în Sine, după fiinţă, şi se vor împărtăşi de razele Soarelui dumnezeiesc. Nu va mai fi în ei nici o durere, întristare, trebuinţă, grijă, ci îşi vor fi găsit în Dumnezeu desăvârşita odihnă şi mulţumire (Apoc. 7, 16—17; Evr. 4, 3, 11).

341. Şi în ce constau chinurile celor păcătoşi?

Nici acestea nu ni se descriu de Sfânta Scriptură în înţelesul lor propriu, ci numai în icoane. Locul celor păcătoşi se numeşte iad (Luca 16, 23), gheenă (Matei 5, 22, 29, 30), depărtare de la faţa lui Dumnezeu (Matei 7, 23), locul de chinuri, cuptorul de foc (Matei 13, 42—50), focul nestins (Matei 3, 12), iezerul de foc (Apoc.

19, 20), întunericul cel mai din afară (Matei 8, 12; 22, 13), adâncul (Luca 8, 31). Se poate spune că nefericirea aceasta e o viaţă în întunericul minţii, departe de Hristos, „Lumina lumii”, o viaţă slăbănogită, o viaţă în moarte, departe de Hristos care e Izvorul vieţii, o viaţă fără de iubire, căci Dumnezeu este iubire.

Toate puterile sufletului vor fi atunci înţepenite, căci osânda lui Dumnezeu va fi povara cea mai grea, sub a cărei apăsare păcătoşii îşi vor vedea toată slăbiciunea minţii, a voinţei şi a simţirii, pe care au avut-o pe pământ.

Ei înşişi au făcut totul ca să-şi ruineze aceste puteri: puterea de a crede, puterea de a voi, puterea de a înţelege adevărul, puterea de a iubi pe Dumnezeu şi pe semeni, puterea de a se însufleţi pentru ce este bun. De aceea sufletul ajuns la chinuri nu mai poate face nimic pentru îndreptarea lui şi deci pentru ieşirea de acolo. Aşa tâlcuieşte Teofilact al Bulgariei cuvintele de la Matei 22, 13: **„Legându-i mâinile şi picioarele”.** «Căci în veacul de acum se poate face şi lucra ceva, iar în cel viitor se leagă toate puterile de lucru ale sufletului şi nu se poate face ceva bun .spre ridicarea păcatelor»[288]. Aşadar, „plânsul şi scrâşnirea dinţilor” (Matei 22, 13) nu trebuie înţelese ca pricinuite de pocăinţă, ci de disperare. E disperarea neputinţei de a schimba ceva în starea sufletului său.

Deci învăţătura Bisericii romano-catolice despre purgatoriu, ca un foc curăţitor de păcate, este cu totul greşită şi de aceea noi nu o primim. Chinurile de acolo ar putea curaţi sufletul numai dacă ar putea naşte în el o pocăinţă, o înnoire. Dar am văzut că puterile sufletului sunt legate, sunt paralizate în iad. Se spune aceasta şi în alte locuri ale Sfintei Scripturi: **„Şi în iad cine Te va lăuda pe Tine?”** (Ps. 6, 5) sau: **„Nu cei morţi Te vor lăuda pe Tine, Doamne, nici toţi cei ce se pogoară în iad”** (Ps. 113, 25).

342. Dar atunci, nu e nici o putinţă să scape vreunii din cei ce ajung la chinuri?

Este cu putinţă. Unii din ei pot scăpa de acolo prin rugăciunile Bisericii şi ale fiecăruia dintre noi, precum şi prin milosteniile noastre pentru ei. În Sfânta Scriptură se pune mare preţ pe rugăciunea unora pentru alţii. Sfântul Apostol Pavel spune: **„Vă îndemn, deci, înainte de toate, să faceţi rugăciuni, cereri, făgăduinţe, mulţumiri pentru toţi oamenii”** (I Tim. 2, 1). Iar Sfântul Iacov spune: **„Mărturisiţi-vă unul altuia păcatele şi vă rugaţi unul pentru altul ca să vă vindecaţi. Că mult poate rugăciunea stăruitoare a dreptului”** (5, 16). Sfântul Apostol Pavel cere să se facă rugăciuni şi pentru el (Efes. 5, 19). Dar dacă folosesc rugăciunile noastre semenilor noştri vii, de ce n-ar folosi şi celor morţi, odată cu ei trăiesc cu sufletul şi odată ce acelaşi Dumnezeu le ascultă şi pe unele şi pe altele? La mărturisirile acestea indicate se adaugă şi unele mărturii directe din Vechiul Testament. Astfel, în II Mac. 12, 42—45 se aduce jertfă pentru ostaşii morţi şi apoi se zice: **„Drept aceea, sfânt şi cucernic gând a fost, că a adus jertfă de curăţie pentru cei morţi ca să se slobozească de păcat”** (v. 46). Iar în Baruh se spune: **„Doamne atotţiitorule, Dumnezeul lui Israil, auzi rugăciunea celor ce au murit ai lui Israil... Nu îţi aduce aminte de nedreptăţile părinţilor noştri...”** (3, 4, 5). În chipul cel mai limpede vorbeşte de aceste rugăciuni întreaga Sfântă Tradiţie, începând din primele timpuri ale Bisericii, cum arată Sfintele Liturghii. Sfântul Ioan Gură de Aur spune că, chiar Apostolii au rânduit să se facă la Liturghie pomenire de cei morţi: «Nu degeaba au rânduit Apostolii să se facă asupra Tainei celei înfricoşate pomenirea celor plecaţi. Ştiau că mult le foloseşte,

multă binefacere aduce celor mulţi. Când stă poporul, plinătatea preoţească, cu mâinile întinse şi în faţă stă jertfa înfricoşată, cum nu vor îndupleca pe Dumnezeu cei adormiţi? Dar aceasta numai pentru cei plecaţi în credinţă»[269].

343. Pot fi scoase sufletele din iad?

Da. Deoarece nu se spune nicăieri că sufletele se pot mântui prin suferinţele purgatoriului, dar se spune limpede: 1) că Jertfa răscumpărării e pentru toţi, vii şi morţi, şi 2) că **Dumnezeu are puterea să scoată sufletele din iad, nu omul** (Rut 2, 20; III Regi 2, 6; Ps. 48, 16; Matei 12, 32; Rom. 14, 9; I Cor. 15, 19; I Tim. 2, 6; Evr. 9, 22; I Ioan 2, 2 şi Apoc. 1, 18). Puterea şi iertarea lui Dumnezeu, Care împlineşte „orice" vom cere de la El (Marcu 11, 24; Ioan 14, 13), sunt fără margini, iar bunătatea Lui e atât de mare, că numai El poate schimba osânda veşnică a omului.

344. Se poate şti sigur de un suflet că va fi scos de la chinuri datorită rugăciunilor Bisericii şi ale celor vii?

Nu. Întâi, pentru că nu se cunoaşte care e starea în care s-a dus un suflet de aici. Al doilea, pentru că Biserica nu scoate cu de la sine putere un suflet de la chinuri, cum se laudă papa de la Roma că face cu sufletele din purgatoriu. Căci asupra sufletelor de acolo singur Dumnezeu are putere. Biserica se roagă numai lui Dumnezeu, ca El să facă aceasta şi nădăjduieşte tare în mila şi atotputernicia Lui. Căci noi ştim că Dumnezeu ne cere să iubim pe semenii noştri şi priveşte cu plăcere la această iubire a noastră. Şi nu e faptă mai mare de iubire decât să ne rugăm unii pentru alţii. Rugăciunea Bisericii găseşte cu atât mai mare ascultare la Dumnezeu, cu cât în rugăciunea ei se împletesc glasurile Sfinţilor din cer cu ale credincioşilor de pe pământ şi însuşi glasul Maicii Domnului. «Biserica e într-o nesfârşită rugăciune pentru mădularele sale: se roagă pentru noi toţi îngerii şi Apostolii şi Mucenicii şi Patriarhii şi cea mai presus de toţi, Maica Domnului nostru, şi această sfântă unire e viaţa Bisericii». În rugăciune se arată dragostea şi creşte dragostea şi unirea tuturor întreolaltă. Rugăciunea, după cum zice scriitorul creştin Homiakov, din care am citat şi mai înainte, este sângele Bisericii.

Iar Cel ce întreţine această dragoste, din care izvorăşte rugăciunea de obşte a tuturor pentru fiecare şi a fiecăruia pentru toţi, e Dumnezeu. Căci unde e iubire, acolo e Dumnezeu. Dar dacă Dumnezeu îndeamnă la orice rugăciune din iubire şi El o încălzeşte (Rom. 8, 26), desigur că El ne dă şi El ne încălzeşte şi rugăciunea pentru cei morţi. Şi atunci nu va găsi această rugăciune ascultare la El? Căci El însuşi a zis: „Toate câte cereţi, rugându-vă, să credeţi că veţi lua şi va fi vouă" (Marcu 11, 24). Rugăciunea pentru morţi este, aşadar, nu numai un semn şi o întărire a iubirii, ci şi o probă a credinţei. Căci tot Mântuitorul zice „De poţi crede, toate sunt cu putinţă credinciosului" (Marcu 9, 23).

Se poate spune că credinţa tare şi iubirea, stăruitoare a Bisericii se revarsă ca un val de putere peste păcătosul din iad, izbutind, când binevoieşte Dumnezeu să-Şi adauge şi mila Sa deosebită, ceea ce nu poate păcătosul prin sine însuşi: o reînnoire a puterilor sale amorţite.

345. Nu se poate şti măcar în general care păcătoşi se pot folosi de rugăciunile Bisericii?

Am văzut că Sfântul Ioan Gură de Aur spune că rugăciunile ajută numai celor adormiţi în credinţă. La Proscomidie (la Sfânta Liturghie), se pomenesc toţi cei adormiţi «Intru nădejdea învierii şi a vieţii de veci»-. Se poate spune deci că rugăciunile folosesc numai sufletelor acelora care au plecat de aici nu de tot moarte, ca mădulare ale Bisericii, ci având în ele o anumită credinţă ca rădăcină a virtuţilor şi oarecare silinţe de a o dezvolta în virtuţi; celor ce au săvârşit, aşadar, unele fapte bune ca început al virtuţilor şi al slăbirii patimilor, dar nu au făcut binele aşa de statornic, sau aşa de mult timp, încât să fi ajuns la deprinderi bune sau virtuţi care să cumpănească asupra patimilor. Cu alte cuvinte, rugăciunile folosesc celor ale căror puteri nu s-au ruinat slujind numai patimilor, ci au avut şi o oarecare obişnuinţă a binelui, cu care s-au dus de aici. Ele folosesc chiar şi celor ce n-au dus o viaţă de credinţă şi n-au avut fapte bune, dar la sfârşitul vieţii au găsit puterea să se căiască, însă nu aşa de cutremurător ca să li se prefacă fiinţa dintr-o dată şi întregime, ca a tâlharului de pe cruce, în care caz s-ar fi dus în rai. Mitropolitul Nicolae al Crutiţelor spune: «Domnul nostru Iisus Hristos este atât de milostiv că nu lasă fără iubirea Lui de oameni nici acele suflete greşite, care stau înaintea Lui cu credinţă slabă şi numai cu începuturi de credinţă, sufletele care nu-şi întăresc credinţa şi nici nu se pocăiesc în timpul vieţii lor pământeşti. Prin rugăciunile Bisericii, prin puterea Jertfei celei nesângeroase, aduse pentru aceşti răposaţi, prin milosteniile date pentru ei, li se uşurează soarta. Aceşti păcătoşi nu sunt lipsiţi de nădejdea iertării şi a bunurilor veşnice».

346. Cum se face că rugăciunile Bisericii pot ajuta unora sa se mântuiască de chinuri înainte de judecata din urmă?

Aceasta se datoreşte faptului că chinurile ce le suportă păcătoşii după moarte şi înainte de învierea cu trupurile nu sunt definitive ca după judecata din urmă, ci provizorii, ca să se lase omenirii din Biserică prilejul să se întărească în dragoste prin rugăciunile pentru cei morţi, care nu se mai pot ajuta ei singuri, ci sunt ajutaţi prin dragostea altora. Chinurile dinainte de judecata din urmă nu sunt nici definitive, nici aşa de mari ca cele de după acea judecată, când vor fi răbdate şi în trup.

347. Tot provizorie este şi starea de fericire a sufletelor drepţilor înainte de judecata din urmă? Şi tot de un grad mai mic?

Da. De aceea ele, deşi primesc o anumită fericire îndată după moarte, fericirea deplină o aşteaptă să li se dea abia după judecata din urmă. Sfântul Grigorie Teologul, fericind pe fratele său mort, Chesarie, «Că intră în cer şi se înfăţişează Marelui împărat şi se umple de lumina de acolo», adaugă că «sufletul iubitor de Dumnezeu priveşte şi gustă cu închipuirea fericirea ce o va primi de-abia după învierea trupului»-[270].

348. Avem noi acum vreo legătură cu sufletele drepţilor din cer?

Da, este o strânsă legătură de iubire şi de rugăciune între ei şi noi. Ne rugăm cu ei, slăvim pe Dumnezeu împreună cu ei. Facem parte din acelaşi Trup tainic al Domnului, din Biserică, trăind o viaţă duhovnicească comună. Deşi ei alcătuiesc

Biserica biruitoare din cer, iar noi cea luptătoare de pe pământ, acestea două nu sunt despărţite, ci unite. E o necontenită trecere de la una la alta. Sfinţii sunt cu puterea lor printre noi. Precum stăm în legătură cu Domnul nostru Iisus Hristos, măcar că e nevăzut, aşa stăm şi cu Sfinţii din cer. Sfântul Apostol Pavel zice: **„V-aţi apropiat de muntele Sion şi de cetatea Dumnezeului celui viu, de Ierusalimul cel ceresc şi de zeci de mii de îngeri, în adunare sărbătorească, şi de Biserica celor întâi născuţi care sunt scrişi în ceruri şi de Dumnezeu Judecătorul tuturor, şi de duhurile drepţilor celor desă-vârşiţi”** (Evr. 12, 22—23). Iar Fericitul Augustin spune: «Sufletele credincioşilor care au murit nu sunt despărţite de Biserică... ele sunt mădulare ale lui Hristos»[271].

Această legătură prin mijlocirea Bisericii între noi şi Sfinţi, precum şi legătura noastră cu sufletele celor adormiţi, se numeşte Comuniunea Sfinţilor. De ea aminteşte Simbolul Apostolic care datează din primele veacuri ale Bisericii.

349. Avem temeiuri să credem că Sfinţii mijlocesc pentru noi prin rugăciunile lor?

Da. Mai întâi pentru că fiind încă în viaţă, ei s-au rugat pentru noi. Sfântul Apostol Pavel scrie filipenilor: **„Mulţumesc Dumnezeului meu ori de câte ori îmi amintesc de voi, căci totdeauna, în toate rugăciunile mele, mă rog pentru voi toţi cu bucurie”** (Filip. 1, 3—4; II Cor. 13, 9; Efes. 1, 16—18; 3, 14—21; I Tes. 1, 2—3; II Tes. 1, 1—11; II Tim. 1, 3).

Strădania lor cea mai mare în viaţă a fost să ajute cât mai mulţi oameni să se mântuiască. Ceea ce îi făcea pe ei sfinţi era o dragoste mistuitoare faţă de Dumnezeu şi de oameni. Dragostea lor faţă de oameni şi preocuparea de a aduce pe cât mai mulţi la Dumnezeu n-a încetat nici după mutarea lor de aici. Dimpotrivă, fiind mai aproape de Hristos, şi puterile lor sufleteşti crescând, dragostea lor de oameni a crescut şi ea. Mântuitorul spune că **„bucurie se face înaintea îngerilor lui Dumnezeu pentru un păcătos care se pocăieşte”** (Luca 15, 10). Cu cât mai mare bucurie vor avea astfel Sfinţii, care sunt mai legaţi de oameni, având aceeaşi fire? Mai ales că ei se bucură de ceea ce Se bucură şi Domnul nostru Iisus Hristos, iar bucuria cea mai mare a Lui este mântuirea noastră. Mântuitorul însuşi **„Se roagă pentru noi”** (Rom. 8, 34), după cum Se roagă şi Duhul (Rom. 8, 26—27). Oare nu vor face şi Sfinţii la fel, ca să facă bucurie lui Dumnezeu? Vor sta nepăsători când Iisus Se roagă pentru noi, când aduce Jertfa nesângeroasă pentru noi, când lasă cele 99 de oi şi aleargă să mântuiască pe cea pierdută? (Matei 18, 11-—14).

Cu siguranţă că se vor ruga şi Sfinţii, mai ales că ştim că şi îngerii nu se bucură numai pentru mântuirea unui suflet pierdut, ci, fiind pururea înaintea lui Dumnezeu, se şi roagă pentru el. Căci aşa trebuie să înţelegem cuvintele Mântuitorului: **„Căutaţi să nu defăimaţi pe vreunul dintre aceşti mai mici, că zic vouă: că îngerii lor, în ceruri, văd pururea faţa Tatălui Meu care este în ceruri”** (Matei 18, 10). Mântuitorul a voit să arate că îngerii acelora nu stau degeaba în faţa lui Dumnezeu, ci stau spre folosul lor, căci îndată adaugă că Fiul Omului a venit să mântuiască pe cel pierdut şi dă ca exemplu parabola cu oaia cea pierdută (Matei 18, 11—14).

Dar în afară de mărturiile acestea pentru rugăciunile Sfinţilor, Sfânta Scriptură cuprinde mărturii şi mai lămurite despre ele. În Apocalipsă se spune: „Şi când a luat cartea, cele patru fiinţe şi cei douăzeci şi patru de bătrâni au căzut

înaintea Mieluiui, având fiecare alăută şi cupe de aur pline de tămâie, care sunt rugăciunile sfinţilor" (5, 8). Iată, aşadar, pe Sfinţii din cer înfăţişând înaintea tronului ceresc rugăciunile sfinţilor de pe pământ. Iar prin sfinţii de pe pământ se înţelegeau pe vremea Apostolilor toţi membrii Bisericii (Col. 1, 4; Efes. 1, 1). Rugăciunea sfinţilor din cer este folositoare membrilor Bisericii de pe pământ când aceştia din urmă se roagă şi ei, adică atunci când rugăciunea sfântului din cer însoţeşte rugăciunea celui de pe pământ, deci când acesta nu stă nepăsător.

Mai aducem aici trei temeiuri cu privire la rugăciunile Sfinţilor pentru noi. Primul: Toate fiinţele cuvântătoare din cer şi de pe pământ trebuie să aducă **„pururea lui Dumnezeu jertfă de laudă, adică rodul buzelor, care preaslăvesc numele Lui"** (Evr. 13, 15). Sfinţii din cer nu lipsesc de la această jertfă necontenită a rugăciunii adusă lui Dumnezeu (Apoc. 4, 10, 11).

Al doilea: În Biserică toate mădularele luptă pentru mântuirea, pentru sfinţirea tot mai deplină şi a celorlalte mădulare. E o împreună-lucrare a tuturor, puterea de la unele trecând la celelalte, slăbiciunile unora fiind purtate şi de celelalte, ca să crească tot trupul lui Hristos (Efes. 4, 11—12, 15—16; Rom. 12, 4—13). Nu pot fi socotiţi sfinţii ca nişte mădulare nelucrătoare în Biserică, ca nişte mădulare amorţite. Iar lucrarea lor numai aceasta poate fi: rugăciunea şi stăruinţa pentru creşterea tuturor mădularelor trupului Domnului.

Al treilea: Sfinţii se roagă pentru noi şi sunt ascultaţi (Fac. 20, 7; Iov 42, 8; I Regi 7, 9; Ier. 15, 15; Iacov 5, 16; II Petru 1, 13—15; Apoc. 8. 3—4).

Ei sunt proslăviţi (Rom. 2, 10); vor judeca lumea (I Cor. 6, 2); sunt iubiţii lui Dumnezeu (Dan. 10, 19).

350. Simţim noi trebuinţă şi de rugăciunile Sfinţilor ca să fim ascultaţi de Dumnezeu? Nu ajung rugăciunile noastre?

Dumnezeu a lăsat ca sfinţii să se roage pentru noi nu pentru că n-ar auzi rugăciunile noastre, când se fac singure, aşadar nu pentru că El are trebuinţă de ele, ci noi. Pe de o parte rugăciunile noastre se încălzesc când ştim că şi alţii se roagă cu noi, şi pentru noi, iar dragostea noastră faţă de ei creşte, ca să răspundă dragostei lor. Rugăciunile unora pentru alţii sunt un semn şi un mijloc de sporire a dragostei, a unirii între mădularele Bisericii. Pe de altă parte noi ne smerim când ne dăm seama că avem trebuinţă şi de rugăciunile altora. Şi e bine să nu fim mândri când ne rugăm socotind că n-avem trebuinţă de nimeni ca să fim ascultaţi de Dumnezeu, că suntem tot aşa de vrednici să fim ascultaţi de El ca oricare altul, că ne ajung rugăciunile noastre. De aceea spunem că rugăciunile noastre se înalţă prin rugăciunile sfinţilor până la Dumnezeu, pentru că rugăciunea noastră însăşi a devenit mai caldă, mai simţită, mai pătrunzătoare, mai smerită. Această încălzire a noastră se datoreşte şi faptului că puterea şi simţirea cu care se roagă Sfântul pătrunde într-un chip tainic şi în inima noastră, scoţând-o din amorţire.

351. În ce chip se mai arată legătura noastră cu sfinţii?

În aceea că nu numai Sfinţii îşi arată dragostea lor faţă de noi rugându-se pentru noi, ci şi noi ne arătăm dragostea noastră faţă de ei, pe de o parte cerându-le aceste mijlociri, pe de alta, cinstindu-i pentru faptele lor şi pentru desăvârşirea la care au ajuns şi luându-i ca pildă. Dar această cerere de mijlocire şi actele de cinstire sunt amestecate. Când îi cinstim ne şi rugăm lor să mijlocească pentru noi,

şi când ne rugăm lor, pentru mijlocire, îi şi cinstim lăudând faptele şi sfinţenia lor. Toată această cinstire se mai numeşte şi închinare.

352. Dar rugăciunea şi închinarea nu se cuvin numai lui Dumnezeu? Nu dăm, aşadar, oamenilor ceva ce se cuvine numai lui Dumnezeu?

Nu. Căci alta e rugăciunea şi închinarea ce se dă lui Dumnezeu. Sfinţilor ne rugăm numai ca să mijlocească la Dumnezeu. Chiar când ne dau şi ei ceva, ne dau prin puterea lui Dumnezeu care e în ei şi potrivit cu voia lui Dumnezeu pe care ei o împlinesc când ne dau acel bun, aşa cum Apostolii au făcut minuni cu puterea şi cu voia lui Dumnezeu. Deci când le cerem Sfinţilor mijlocirea (Fapte 9, 32—42; 20, 9—11; 28, 3—9) sau ajutorul, tot pe Dumnezeu îl slăvim. Pe Dumnezeu îl rugăm ca El însuşi să ne dea de la Sine tot ce cerem, ca Acela care este izvorul tuturor bunurilor.

Cât priveşte cinstirea sfinţilor, deşi se numeşte uneori şi închinare, ea se deosebeşte de închinarea dată lui Dumnezeu. Când vrem să arătăm şi în cuvinte deosebirea, spunem că pe sfinţi îi cinstim (dulie, venerare), iar lui Dumnezeu Îi **slujim** (latrie, adorare, închinare). Pe sfinţi îi cinstim ca pe nişte oameni care ne-au dat pildă de slujire lui Dumnezeu, şi pentru aceasta Dumnezeu i-a cinstit şi stau aproape de Dumnezeu. Lui Dumnezeu Ii slujim ca Aceluia ce e Stăpânul atotputernic şi Făcătorul nostru, de la Care avem totul, primim totul şi atârnăm întru totul.

O scriere de la începutul Bisericii, Martiriul Sfântului Policarp, spune: «Noi ne închinăm lui Hristos pentru că e Fiul lui Dumnezeu; cât despre martirii care sunt ucenicii şi următorii Domnului, le mărturisim iubirea care li se cuvine din pricina cinstei fără seamăn pe care au adus-o împăratului lor».

353. Avem temeiuri în Sfânta Scriptură pentru aceste cereri de mijlocire şi pentru cinstirea sfinţilor?

Da, avem. Am văzut că însuşi Sfântul Apostol Pavel cere, în nenumărate rânduri, creştinilor să se roage pentru el. Cu atât mai mult vom cere noi sfinţilor astfel de rugăciuni pentru noi.

Cât despre cinstire, în Faptele Apostolilor se spune că temnicerul din Filipi **„cerând lumină, s-a repezit înlăuntru şi, tremurând de spaimă, a căzut înaintea lui Pavel şi a lui Sila”** (16, 29). În Vechiul Testament citim că ucenicii proorocilor, în urma unei minuni a lui Elisei, au zis: **„Duhul lui Ilie s-a odihnit peste Elisei. Şi au venit înaintea lui Elisei şi i s-au plecat până la pământ”** (IV Regi 2, 15). Închinarea ce se dă în aceste locuri sfinţilor se datoreşte faptului că puterea lui Dumnezeu sălăşluieşte în ei. Deci tot spre Dumnezeu se înalţă cugetul celui care se închină.

Dacă e cu dreptate să li se dea o asemenea cinstire sfinţilor cât sunt pe pământ, cu atât mai mult li se cuvine aceasta după ce, prin moarte, sunt sălăşluiţi în preajma şi în lumina împăratului tuturor. O spune însuşi Sfântul Apostol Pavel: **„Aduceţi-vă aminte de mai marii voştri, care v-au grăit vouă cuvântul lui Dumnezeu; priviţi cu luare aminte cum şi-au încheiat viaţa şi urmaţi-le credinţa”** (Evr. 13, 7).

Un temei pentru cinstirea sfinţilor din ceruri e şi cinstirea ce li se dă îngerilor, asemenea cu care au ajuns sfinţii. „Şi a căzut Iosua cu faţa la pământ şi s-

a închinat Lui şi a zis: Stăpâne, ce porunceşti slugii Tale?” (Iosua 5, 14). Iar când părinţii lui Samson au adus o jertfă, **„Şi când a început a se înălţa flacăra de la jertfelnic spre cer, îngerul Domnului s-a ridicat cu flacăra de pe jertfelnic. Văzând aceasta, Manoe şi femeia iui au căzut cu faţa la pământ”** (Jud. 13, 20).

354. Nu cumva umbrim, prin această cinstire a sfinţilor, slava care se cuvine numai lui Dumnezeu?

Nu. Întâi, pentru că am văzut că ea e cu totul deosebită de slujirea ce o aducem lui Dumnezeu. Apoi, pentru că însuşi Dumnezeu le-a dat lor cinstire, îmbrăcându-i în slava Sa, şi ne-a poruncit şi nouă să-i cinstim. Deci cinstea ce o dăm sfinţilor trece oarecum tot asupra lui Dumnezeu. **„Şi slava pe care Tu Mi-ai dat-o le-am dat-o lor, ca să fie una, precum Noi una suntem”** (Ioan 17, 22). Sau: **„Cel ce vă ascultă pe voi, pe Mine Mă ascultă şi cel ce se leapădă de voi, de Mine se leapădă”** (Luca 10, 16). Sau: **„Cel ce vă primeşte pe voi, pe Mine Mă primeşte şi cel ce Mă primeşte pe Mine, primeşte pe Cel ce M-a trimis pe Mine. Cel ce primeşte prooroc în nume de prooroc, plata proorocului va lua; şi cel ce primeşte pe un drept în nume de drept, răsplata dreptului va lua”** (Matei 10, 40—41). Deci, dacă cinstim pe sfinţi pentru sfinţenia lor, răsplata lor o vom lua. Apoi, sfinţii sunt numiţi de Sfânta Scriptură „prieteni” ai lui Dumnezeu. Aşa numeşte Domnul nostru Iisus Hristos pe Apostoli (Ioan 15, 14), aşa e numit Avraam (Iacov 2, 23). Iar Sfântul Apostol Pavel îi numeşte pe efeseni **„Casnici ai lui Dumnezeu”** (Efes. 2, 19).

Cinstea ce le-o dă Mântuitorul Apostolilor este aşa de mare, că-i va face părtaşi la judecata lumii: **„Adevărat zic vouă, că voi, cei ce Mi-aţi urmat Mie, la înnoirea lumii, când Fiul Omului va şedea pe scaunul Slavei, veţi şedea şi voi pe cele douăsprezece tronuri, judecând cele douăsprezece seminţii ale lui Israel”** (Matei 19, 28).

355. Avem vreun folos din această cinstire a sfinţilor?

Avem un mare folos. Dacă e de folos pentru creşterea duhovnicească a omului ca el să fie aşa de smerit, încât să socotească pe fiecare semen mai bun decât el (Matei 20, 26)[272], cum nu s-ar păgubi el, uitând de această smerenie, dacă ar socoti că sfinţii nu sunt mai buni decât el şi nu trebuie să-i cinstească? Aşa s-au smerit toţi sfinţii cât au trăit pe pământ, plecându-se în faţa celui mai neînsemnat om şi cu siguranţă că cinstea ce le-o aduce nu-i face să uite de această smerenie. Prin întrecere în smerenie şi iubire, unii faţă de alţii, cresc cu duhul toţi membrii Bisericii. Dar cinstind pe sfinţi, noi ţinem în acelaşi timp necontenit în faţa ochilor noştri pilda vieţii lor, care ne ajută să ne îmbunătăţim mereu viaţa noastră.

356. Pe Sfânta Fecioară Măria, Maica Domnului, o cinstim la fel ca pe sfinţi?

Nu. **Pe Maica Domnului o cinstim mai mult decât pe toţi sfinţii şi îngerii.** Dar, totuşi, nu-i aducem slujire ca lui Dumnezeu. Cinstirea ce se dă ei se numeşte prea-cinstire (supravenerare). Ei i se cuvine această **prea-cinstire**, pentru că e Maica lui Dumnezeu, nu numai o „prietenă” a Lui, ca ceilalţi sfinţi. De

aceea se spune în cântarea bisericească (Axionul): «Ceea ce eşti mai cinstită decât heruvimii şi mai slăvită fără de asemănare decât serafimii».

Că e mai presus de sfinţi şi de îngeri se arată de acolo că şi îngerii şi oamenii i se închină. Aşa i s-a închinat îngerul Gavriil la Buna Vestire (Luca 1, 28—29). La fel i s-a închina Elisabeta, marna lui Ioan Botezătorul (Luca 1, 40—43). Însăşi Sfânta Fecioară spune despre sine că o vor ferici toate neamurile, aşadar şi sfinţii care se înalţă din neamuri: **„Că iată de acum mă vor ferici toate neamurile. Că mi-a făcut mie mărire Cel puternic”** (Luca 1, 48—49).

357. Prin ce ne mai arătăm cinstirea ce o dăm sfinţilor, în afară de rugăciunile prin care le cerem mijlocirea şi-i lăudăm?

Biserica îşi arată cinstirea faţă de sfinţi şi prin rânduirea unor zile cu numele lor, când sunt lăudaţi prin cântări şi rugăciuni deosebite, împletite în slujba adusă lui Dumnezeu, prin închinarea unor biserici în cinstea lor, prin obiceiul creştinilor de a-şi lua numele vreunuia dintre ei, prin cinstirea icoanelor şi a moaştelor lor.

358. Care sunt temeiurile cinstirii moaştelor sfinţilor?

Sfinţii, cât au fost pe pământ, au avut în ei harul Duhului Sfânt într-o măsură foarte mare, făcând adeseori minuni, cu ajutorul lui. Harul acesta îl au în sufletul lor într-o măsură mai mare şi în viaţa cerească la care s-au dus. Dar precum sfântul poate sta în legătură cu oamenii care se roagă lui, ajutându-i în chip minunat, cu atât mai mult păstrează el însuşi o anumită legătură cu trupul său, care a fost şi el locaşul Duhului Sfânt, precum spune Apostolul: **„Au nu ştiţi că trupul vostru este templu Duhului** Sfânt, Care este în **voi?”** (I Cor. 6, 19).

Sfânta Scriptură ne spune despre minuni făcute prin trupurile sfinţilor cât trăiau pe pământ, mărturisind despre puterea ce era în ele. O femeie s-a vindecat de curgerea sângelui numai prin atingerea de haina Mântuitorului (Luca 8, 43—44; Matei 14, 36; 9, 21). Şi mulţi oameni se vindecau numai atingându-se de ştergarele purtate de Apostolul Pavel (Fapte 19, 11, 12), iar alţii, numai prin trecerea umbrei lui Petru peste ei (Fapte 5, 15). Cum că trupul sfântului şi după moarte are putere vedem din Vechiul Testament, unde oasele proorocului Elisei învie un mort (IV Regi 13, 21).

Biserica a cinstit din primele timpuri osemintele mucenicilor, adu-cându-le cu grijă şi zidind altarele bisericilor peste ele, iar mai târziu îngrijindu-se ca în altarul fiecărei biserici, ca şi în Sfântul Antimis de pe altar, să se pună o părticică din Sfintele moaşte, ceea ce se face până azi.

Epistola Bisericii din Smirna despre martiriul Sfântului Policarp, episcopul acelei cetăţi (f 166), spune: «Noi am strâns osemintele lui cape un odor mai scump decât aurul şi decât pietrele scumpe şi le-am aşezat unde se cuvine: aici ne vom aduna cu bucurie şi Domnul ne va da nouă să sărbătorim ziua naşterii sale celei mucenicești, spre cinstirea biruinţei sale şi spre întărirea altor luptători»-[273], Puterea minunată din moaşte se arată şi în faptul că nu putrezesc.

Se înţelege că şi cinstirea sfintelor moaşte se îndreaptă tot spre Dumnezeu, a Cărui putere sălăşluieşte în ele. «Cinstim moaştele mucenicilor ca să adorăm dumnezeieşte pe Acela ai Cărui ucenici sunt şi cinstim pe slujitori în aşa fel încât cinstirea lor să treacă asupra Stăpânului, Care a zis: „Cel ce vă primeşte pe voi, pe Mine Mă primeşte”»[274].

359. Dar temeiurile cinstirii icoanelor care sunt? Şi care este înţelesul cinstirii lor?

Sfânta Scriptură opreşte închinarea la chipuri cioplite şi la alte asemănări văzute (Ieş. 20, 4; Lev. 26, 1; Deut. 5, 8; Fapte 17, 29). Dar prin aceasta opreşte numai închinarea întemeiată pe socotinţa că chiar aceste chipuri sunt cinstite ca dumnezei, adică opreşte închinarea la idoli. Nu opreşte, însă, cinstirea unor semne şi înfăţişări ale lui Dumnezeu şi ale sfinţilor, când această cinstire nu rămâne la materia din care sunt făcute, ci duce gândul la Dumnezeu sau la Sfântul cel închipuit prin ele. Am văzut cinstirea ce se dădea unor brâie şi ştergare purtate de Apostolul Pavel. În Vechiul Testament ni se spune despre doi heruvimi sculptaţi, aşezaţi deasupra chivotului, sau brodaţi în perdeaua din faţa chivotului sau în covoarele din locaşul sfânt (Ieş. 25, 18—22; 26, 32 etc). Înaintea lor se tămâia şi se făceau închinăciuni (Iosua 7, 6; Ieş. 30, 1, 7, 8). Precum ne ajutăm de cuvânt ca să ne ridicăm la cele mai presus de cuvânt, aşa ne folosim de icoană ca să ne ridicăm la cele mai presus de icoană. Şi precum Dumnezeu vrea ca auzul nostru să se sfinţească prin cuvinte curate, aşa vrea ca şi văzul nostru să se sfinţească prin icoane cuvioase, ca prin amândouă aceste simţuri superioare să se scurgă în suflet gânduri curate.

360. Până când va ţine starea provizorie a sufletelor în rai şi în iad?

Până la sfârşitul lumii, la învierea cea de obşte cu trupurile, la venirea a doua a Domnului şi la judecata din urmă.

361. Toate acestea vor fi deodată?

Da. Deodată, sau aşa de repede una după alta, că nu va fi nici *o* pauză între ele. Deşi venirea Domnului este în rândul al treilea, ea va pricinui pe toate celelalte de mai înainte.

362. Când vor fi toate acestea?

Timpul venirii a doua a Domnului şi toate câte se vor întâmpla când va veni sfârşitul lumii nu ni s-a descoperit. **„Iar de ziua şi ceasul acela, nimeni nu ştie, nici îngerii din ceruri, nici Fiul, ci numai Tatăl singur”** (Matei 24, 36). Mântuitorul ne cere să priveghem tot timpul, deoarece va veni pe neaşteptate: **„Veni-va stăpânul slugii aceleia în ziua în care nu se aşteaptă şi în ceasul pe care nu-l cunoaşte”** (Matei 24, 50). **„Drept aceea privegheaţi, că nu ştiţi ziua, nici ceasul în care Fiul Omului va veni”** (Matei 25, 13; vezi şi Matei 24, 42, 44; I Tes. 5, 2, 3; II Petru 3, 3—10).

363. Nu ni s-au dat nici măcar senine, după care să se cunoască apropierea sfârşitului?

Da. În Sfânta Scriptură sunt arătate unele semne care vor pre-merge sfârşitul. Acestea sunt: 1) predicarea Evangheliei la toate popoarele (Matei 24, 14); 2) convertirea poporului iudeu (Rom. 11, 15—26);, 3) ivirea lui Antihrist (II Tes. 2, 3

—11; I Ioan 2, 18), omul nelegiuirii (II Tes. 2, 1—10), sau „fiara” (Apoc. 13, 1—18), lucrând împreună cu uneltele sale, prooroci şi hristoşi mincinoşi, tot felul de semne, prin puterea satanei, ca să amăgească pe oameni. Ei vor prigoni cu toată furia pe cei aleşi ai Domnului (Matei 24, 5, 11; 4) venirea lui Ilie şi a lui Enoh (Apoc. cap. 11); 5) înmulţirea fărădelegii şi răcirea iubirii între oameni (Matei 24, 10, 12); înmulţirea războaielor şi a veştilor de războaie (Matei 24, 6—7); ivirea unor nenorociri, ca foamete, ciumă etc. (Matei 24, 8); mari tulburări în toată firea, ca eclipse de soare şi de lună, căderi de stele, cutremure etc. (Matei 24, 29; 6) arătarea pe cer a **„semnului Fiului Omului”** (Matei 24, 30), adică a Sf. Cruci.

Dar semnul Crucii pe cer mai degrabă va însoţi venirea Domnului decât **o** va premerge, iar convertirea poporului iudeu, ivirea lui Antihrist şi predica lui Ilie şi Enoh sunt lucruri tainice, al căror înţeles exact nu poate fi cunoscut.

Celelalte semne care rămân sunt de aşa fel, că nu se poate spune pe temeiul lor, în chip sigur, când va fi sfârşitul. Cei care s-au apucat să facă socoteli şi să dea soroace hotărâte s-au înşelat amarnic. Tulburări, greutăţi şi războaie au fost adeseori în lume şi noi nu ştim care poate fi gradul lor ultim de dezvoltare, încât să putem spune că gradul acesta sau acela e ultimul şi după el vine sfârşitul.

364. Vor învia deodată, atât drepţii cât şi păcătoşii? .

Da. Sfânta Scriptură ne spune că un singur seceriş va fi şi pentru grâu şi pentru neghină (Matei 13, 30, 42—43); că o singură dată vine Mirele pentru toate fecioarele (Matei 25, 1—13); că o singură dată va veni Stăpânul să ceară socoteală tuturor lucrătorilor trimişi în vie (Matei 21, 33—41); că în acelaşi timp va cere socoteală pentru talanţii încredinţaţi (Matei 25, 14—30); şi, în chip limpede, că deodată îi va aduna **pe toţi la judecată**, şi pe cei **buni** şi pe cei răi (Matei 25, 31—46). Toţi vor învia într-o clipă **„când trâmbiţa cea de apoi va suna”** (I Cor. 15, 52; I Tes. 4, 16).

365. Dar cu trupurile celor ce vor fi atunci pe pământ ce se va întâmpla?

Se vor schimba şi ele, într-o clipă, în trupuri înviate, ca şi când ar fi trecut şi ele prin moarte. Sfântul Apostol Pavel spune: **„Iată taină zic vouă: că nu toţi vom adormi, dar toţi ne vom schimba deodată, într-o clipeală de ochi, la trâmbiţa cea de apoi; pentru că va trâmbiţa şi morţii vor învia nestricăcioşi, iar noi ne vom schimba”** (I Cor. 15, 51—52).

366. Cum va fi trupul înviat, faţă de cel pe care îl avem acum?

Trupul înviat va fi tot cel pe care îl avem acum, după forma şi materia lui, pentru ca chiar trupul cu care am săvârşit cele bune sau cele rele să se împărtăşească de fericire sau de osândă. Dar va fi altfel. Să ne gândim cum trupul omului la diferite vârste e acelaşi, nu altul, dar altfel. Cu atât mai mult va fi trupul înviat. Sf. Apostol Pavel opune următoarele însuşiri ale trupului înviat însuşirilor trupului pe pământ: 1) trupul înviat va fi nestricăcios, pe când cel pământesc e stricăcios; 2) trupul înviat va fi întru slavă, pe când cel pământesc e întru necinste; 3) trupul înviat va fi plin de putere, pe când cel pământesc este supus slăbiciunii; 4) trupul înviat e duhovnicesc sau străbătut de Duh de viaţă făcător, pe când cel

pământesc e trup sufletesc, străbătut numai de suflet. Poate numele de trup ceresc, ce i-l dă Sfântul Apostol Pavel trupului înviat, înseamnă toate acestea, spre deosebire de trupul pământesc, care înseamnă toate cele contrare. Iar însuşirea nemuririi poate e tot una cu aceea a nestricăciunii (I Cor. 15, 40—54). Totuşi, uneori stricăciunea înseamnă altceva: lipsa de trebuinţe materiale, prezenţa poftei, a durerii, a plăcerii. Având aceste însuşiri, cei ce înviază „nici nu se însoară, nici nu se mărită, ci sunt ca îngerii lui Dumnezeu în cer" (Matei 22, 30).

367. Trupurile înviate ale păcătoşilor vor avea şi ele aceste însuşiri?

Trupurile înviate ale păcătoşilor vor avea numai însuşirea nestricăciunii sau a nemuririi, ca să poată răbda chinurile în vecii vecilor. Celelalte însuşiri nu le vor avea.

368. Ce se mai poate spune despre însuşirile trupurilor înviate ale celor drepţi?

Despre aceste însuşiri Sfânta Scriptură nu spune mai multe. Dar mai spun unele lucruri Sfinţii Părinţi, tălmăcind cele spuse de Sfânta Scriptură. Ei spun că, prin înviere, Dumnezeu redă iarăşi oamenilor drepţi trupul ce l-au avut la început: nestricăcios, lipsit de slăbiciuni (de pofte dobitoceşti) şi nemuritor[275].

Învierea va fi ultimul inel din lucrarea de ridicare a omului din starea în care l-a coborât păcatul.

Toate celelalte însuşiri ale trupului înviat se datoresc faptului că el este îndumnezeit, că Duhul Sfânt locuieşte în el şi-l umple de slavă şi Hristos îi este şi mâncare şi băutură, odihnă şi putere. Sf. Grigorie Palama spune: «Trupul fiind duhovnicesc şi văzând duhovniceşte, va vedea în chip duhovnicesc strălucirea dumnezeiască. Precum acum, numai prin deducţie raţională, ne dăm seama că avem un suflet înţelegător, în stare să stea de sinet, căci trupul acesta ros, muritor şi vârtos, ascunde, coboară, face trupesc şi numai închipuit sufletul, motiv pentru care nu cunoaştem nici simţirea înţelegătoare din minte, tot aşa în viaţa fericită din veacul viitor, trupul se va ascunde cumva la fiii învierii, aceştia ajungând în starea îngerilor, cum zice Evanghelia lui Hristos (Matei 22, 30). Aşa de mult se va subţia trupul, încât nu va mai părea în general materie, nici nu va mai sta în calea lucrărilor minţii; mintea îl va copleşi cu totul. Urmarea va fi că drepţii se vor putea împărtăşi şi prin simţurile trupeşti de lumina dumnezeiască . .. Ceea ce a arătat Hristos, negrăit, Apostolilor pe Tabor este tocmai arvuna acestui mare dar ce ni-l va face Dumnezeu»[276].

369. Dar cu lumea aceasta zidită de Dumnezeu ce se va întâmpla? Va înceta să mai existe?

Lumea zidită de Dumnezeu nu va înceta să mai existe, dar se va înnoi cu totul. Chipul de acum al lumii va pieri, arzând în foc şi se va ivi un cer nou şi un pământ nou. Sfântul Apostol Petru zice: **„Iar ziua Domnului va veni ca un fur, când cerurile vor pieri cu vuiet mare, stihiile, arzând, se vor desface, şi pământul şi lucrurile de pe el vor arde... Şi ceruri noi şi pământ nou după făgăduinţa Lui aşteptăm, în care lecuieşte dreptatea"** (II Petru 3, 10, 13). Va trece şi lumea printr-un fel de moarte şi înviere, căci şi firea aşteaptă dezlegarea

de urmările păcatului omenesc întinse şi asupra ei, adică de **„robia stricăciunii, ca să fie părtaşă la libertatea slavei fiilor lui Dumnezeu”** (Rom. 8, 21). Deci şi firea va lua un chip înnoit, potrivit cu chipul înnoit al oamenilor înviaţi.

Sfântul Simeon Noul Teolog spune: «Toată firea va fi nu cum a fosi când a fost zidită, materială şi sensibilă, ci se va preface la învierea cea de obşte şi va deveni o locuinţă nematerială şi duhovnicească şi mai presus de orice simţire. .. Toată lumea aceasta va fi mai presus de orice cuvânt şi de orice înţelegere. Fiind duhovnicească şi dumnezeiască se va uni cu lumea de sus şi va deveni un alt paradis duhovnicesc, Ierusalimul ceresc, fiindcă s-a făcut asemenea cu cele cereşti şi s-a unit cu ele». Acestea se vor întâmpla, spune Sfântul Simeon, înainte de venirea Domnului[277]. Apoi va veni El la judecată.

370. Ce rost mai are judecata din urmă, odată ce s-a făcut după moarte p judecată deosebită cu fiecare?

Judecata particulară a făcut-o nu numai Domnul nostru Iisus Hristos, ci şi propria conştiinţă a omului. Tot aşa va fi la judecata din urmă. Mântuitorul Iisus Hristos nu va judeca pe om, fără ca acesta să vadă, şi prin conştiinţa sa, că judecata e dreaptă. Dar pentru aceasta e de trebuinţă ca puiul să fie judecat şi atunci când va vedea el însuşi toate urmările faptelor sale, adică la sfârşitul lumii. De aceea fiecare va fi judecat în faţa tuturor, ca să vadă cum s-au răsfrânt păcatele sale asupra altora şi asupra omenirii în întregime. **Pe când judecata particulară a fost provizorie, judecata din urmă e definitivă.** Dacă prin judecata particulară s-a dat oamenilor numai o parte din răsplată sau din pedeapsă şi numai asupra sufletelor, la judecata din urmă, se va da toată răsplata şi toată pedeapsa şi nu numai asupra sufletelor, ci şi asupra trupurilor cu care oamenii au săvârşit faptele.

Judecata particulară fiind provizorie, după ea se mai pot scoate sufletele din iad, prin rugăciunile şi milosteniile urmaşilor, arătându-se prin aceasta o vrednicie sufletească a celui mort, care şi-a crescut copiii în credinţă, sau a făcut bine altora ca să-l pomenească. După judecata din urmă nu se mai poate scoate nici un suflet din iad.

371. Ce se va avea în vedere la judecata din urmă?

Aceleaşi lucruri ca şi la judecata particulară. Adică faptele bune izvorâte din credinţa faţă de Dumnezeu şi din iubire faţă de El şi (de semeni (Matei 25, 33—46), fapte prin care omul crescut în “virtute şi-a făcut viaţa sa tot mai plină de Hristos şi tot mai mult asemenea chipului lui Hristos (Rom. 8, 29; Efes. 4, 13). Chipul lui Hristos în om stă în întipărirea dragostei în toată fiinţa lui. Iar fericirea viitoare stă tot în dragoste (I Cor. 13, 8). Deci, cine n-a crescut în dragoste nu poate merge la fericire, adică la dragoste. Iar, întrucât dragostea de om şi de Dumnezeu creşte şi se arată mai ales prin fapte bune faţă de aproapele, Mântuitorul va rândui pe om la fericire sau la osândă veşnică, după cum a săvârşit sau nu, în viaţă, fapte de dragoste faţă de, aproapele. Faptele acestea nu sunt cele pe care le face omul dintr-un interes egoist, aşadar faţă de cei de la care ar putea primi şi el ceva în schimb. Căci cei ce îşi iau plata de la oameni nu mai primesc plată de la Dumnezeu (Matei 5, 46). Faptele de dragoste sunt cele cu totul dezinteresate, cele lipsite de egoism, aşadar, mai ales cele făcute faţă de oamenii necăjiţi şi lipsiţi, nebăgaţi în

seamă, de la care nu aşteptăm nimic în schimb: nici răsplată materială, nici ajutor în carieră, nici onoruri lumeşti şi laude cu efecte între, oameni. Acelea sunt făcute pentru omul luat ca om, din preţuirea omului ca om, mai ales când înfăţişarea din afară a vieţii lui îl face nebăgat în seamă. Prin aceste fapte ridicăm pe omul înfrânt de împrejurări maştere, de nedreptăţi, pe omul pe careul iubeşte Iisus aşa de mult că din cauza lui îşi face o cauză a Sa, binele făcut lui îl socoteşte bine făcut Sieşi, iar neatenţia arătată lui o socoteşte neatenţie arătată Sieşi. De aceea va zice către cei de-a dreapta: **„Veniţi, binecuvântaţii Tatălui Meu, moşteniţi împărăţia care est» gătită vouă de la întemeierea lumii. Căci am flămânzit şi Mi-aţi dat să mănânc; am însetat şi Mi-aţi dat de băut; străin am fost şi M-aţi primit; gol am fost şi M-aţi îmbrăcat; bolnav am fost şi M-aţi cercetat; în temniţă am fost şi aţi venit la Mine. Atunci vor răspunde Lui drepţii, zicând: Doamne, când Te-am văzut flămând şi te-am hrănit? Sau însetat şi ţi-am dat să bei? Sau când Te-am văzut străin şi Te-am primit, sau gol şi Te-am îmbrăcat, sau când Te-ram văzut bolnav, sau în temniţă şi am venit la Tine? Şi răspunzând împăratul va zice lor: Adevărat zic vouă, întrucât; aţi făcut unuia dintre aceşti fraţi ai Mei prea mici, Mie Mi-aţi făcut. Atunci va zice şi celor de-a stânga Lui: Duceţi-vă de la Mine, blestemaţilor, în focul cel veşnic, care este gătit diavolului şi îngerilor lui. Căci flămând am fost şi nu Mi-aţi dat să mănânc; am însetat şi nu Mi-aţi dat să beau; străin am fost şi nu M-aţi primit; gol, şi nu M-aţi îmbrăcat, bolnav şi în temniţă, şi nu M-aţi cercetat pe Mine. Atunci vor răspunde şi ei, zicând: Doamne, când Te-am văzut flămând sau însetat, sau străin, sau gol, sau bolnav, sau în temniţă şi nu Ţi-am slujit Ţie? El însă le va răspunde, zicând: Adevărat grăiesc vouă: întrucât nu aţi făcut unuia dintr-aceşti prea mici, nici Mie nu Mi-aţi făcut. Şi vor merge aceştia la osânda veşnică, iar drepţii la viaţa veşnică”** (Matei 25, 34—46).

372. În ce va consta pedeapsa veşnică a celor păcătoşi?

Pedeapsa veşnică a celor păcătoşi e descrisă în Sfânta Scriptură cu aceleaşi cuvinte ca şi pedeapsa de după judecata particulară. Ea va fi însă cu mult mai mare. **„Partea lor... este ca iezerul care arde, cu foc şi cu pucioasă”** (Apoc. 21, 8). Domnul nostru Iisus Hristos le spune: **„Duceţi-vă de la Mine, blestemaţilor, în focul cel veşnic, care este gătit diavolului şi îngerilor lui”** (Matei 25, 41). Este o depărtare de la faţa lui Dumnezeu, deci de la orice bucurie, lumină şi viaţă. Dar este şi o grozavă simţire de singurătate şi de părăsire din partea tuturor. Cel ce nu s-a legat pe sine de semenii săi cu fire puternice prin dragoste şi fapte de ajutor izvorâte din ea simte încă de aici, spre sfârşitul vieţii, cum se face tot mai mult gol, tot mai multă gheaţă în jurul său. Nici el nu mai poate iubi, dar nici alţii nu-l mai pot iubi şi nu-i mai dau nici o atenţie, ca şi când n-ar mai fi. Egoistul culege acolo însutit ce a semănat aici: izolarea. Precum fericirea din rai e comuniunea în dragoste a tuturor celor de acolo, aşa nefericirea din iad e lipsa totală a comuniunii. Va fi între oameni, dar ca şi când n-ar fi între ei. Va fi ca şi când oamenii n-ar mai avea faţă cu văz, cu grai, cu înţelegere, cu simţire. În **Pateric** starea aceasta e tălmăcită astfel: «Povestit-a Ava Macarie: Umblând odată prin pustie am găsit o căpăţână de mort aruncată la pământ. Şi clătinând-o cu toiagul cel de finic, mi-a grăit căpăţâna. Şi am zis ei: tu cine eşti? Şi mi-a răspuns căpăţână: eu am fost slujitor al idolilor şi al elinilor celor ce au petrecut în locul

acesta, iar tu eşti Macarie purtătorul de duh şi ori în ce ceas te vei milostivi spre cei ce sunt în muncă şi te vei ruga pentru dânşii, se mângâie puţin. I-a zis bătrânul: care este mângâierea şi care este munca? I-a răspuns lui: pe cât este de departe cerul de pământ, atât este focul dedesubtul nostru, fiindcă de la picioare până la cap stăm în mijlocul focului şi nu este cu putinţă să se vadă cineva faţă către faţă, ci faţa fieştecăruia este lipită de spatele celuilalt. Deci când te rogi pentru noi, din parte vede cineva faţa celuilalt. Aceasta este mângâierea»-[278].

Dar dacă chinurile de după judecata din urmă sunt mai mari, pentru că sunt suferite şi de trup, negreşit că ele nu sunt numai sufleteşti. Trupul care a căutat aici numai plăcerea, fugind de durere, trebuie să-şi ia atunci şi el răsplata, care constă în dureri veşnice cum nu ne putem închipui.

373. Dar fericirea veşnică a celor drepţi în ce va consta?

Ea va fi cu mult mai mare decât cea de după judecata particulară. Tot ce au aşteptat drepţii după moarte vor primi acum. Mintea noastră nu poate nici măcar bănui acele bunătăţi: **„Cele ce ochiul n-a văzut şi urechea n-a auzit, şi la inima omului nu s-au suit, pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El”** (I Cor. 2, 9). **„Şi va şterge Dumnezeu toată lacrima de la ochii lor, şi moarte nu va mai fi; nici plângere, nici strigăte, nici dureri nu vor mai fi, căci cele dintâi au trecut”** (Apoc. 21, 4). Nu va mai fi lipsă de soare, căci luminătorul lor va fi Mielul (Apoc. 21, 23). **„Dumnezeu va fi toate în toţi”** (I Cor. 15, 28). «Căci dacă nu ni Se va face Hristos în toate, urmează că împărăţiei cerurilor şi bucuriei din ea îi lipseşte ceva şi e nedesăvârşită. Adică dacă Hristos nu li Se face tuturor drepţilor acelea ce am spus mai sus: şi haină, şi cunună, şi încălţăminte, şi bucurie şi dulceaţă, mâncare, băutură, masă, pat, odihnă, şi frumuseţea nepovestită a vederii, şi tot ce e de folos pentru desfătare sau slavă şi bucurie; de lipseşte vreun bine chiar numai cuiva din cei ce locuiesc acolo, îndată lipsa acelui bine dă loc la întristare şi intră întristare în mijlocul celor ce se bucură»[279].

Îndumnezeirea drepţilor, care a început încă din viaţa aceasta, şi care s-a continuat după moarte, va fi acum deplină, căci şi trupul se va împărtăşi de ea. Şi vor spori în ea în vecii vecilor. «După această viaţă vom înceta de a mai lucra virtuţile, dar nu vom înceta de a simţi în noi lucrându-se îndumnezeirea după har, ca o răsplată pentru ele. Căci lucrarea îndumnezeirii în noi, fiind mai presus de fire, e fără hotar»[280].

374. Ce înseamnă „Amin”?

„Amin” înseamnă „aşa să fie”, iar la sfârşitul Simbolului Credinţei este ca o pecete pe care cel ce mărturiseşte învăţătura aceasta o pune peste mărturisirea sa. Dar mai ales o pecete pe care o pune Biserica, arătându-şi hotărârea de a păstra această învăţătură neştirbită, neschimbată şi fără nici un adaos.

Partea a II-a
DESPRE NĂDEJDE

NĂDEJDEA CREŞTINĂ

1. Pentru ce Crezul învaţă în articolele XI şi XII tot aceleaşi adevăruri mântuitoare, despre care vorbeşte şi articolul VII?

Crezul în articolele sale de la sfârşit, în adevăr, ne învaţă aceleaşi adevăruri mântuitoare, pe care le-am aflat şi în articolul VII. Deosebirea însă este aceasta: în articolul VII suntem povăţuiţi «să credem», pe când articolele de la sfârşit ne învaţă nu numai să credem în aceste adevăruri, ci şi «să nădăjduim».

Crezul se termină cu această mărturisire plină de bucurie: «Aştept învierea morţilor şi viaţa veacului ce va să fie». Cuvântul «aştept», adică doresc, înseamnă că învierea morţilor şi viaţa veacului viitor este un adevăr în care nu numai credem, ci şi nădăjduim. Aşa ne învaţă Sfântul Apostol Petru: **„Pentru aceea, încingând mijloacele cugetului vostru, trezindu-vă, nădăjduiţi desăvârşit în harul care vi se va da vouă, la arătarea lui Iisus Hristos”** (I Petru 1, 13).

2. Ce este nădejdea creştină?

«Nădejdea creştină este dorul şi aşteptarea cu încredere a împlinirii tuturor bunătăţilor făgăduite de Dumnezeu omului care face voia Lui, fiindcă Dumnezeu este credincios în tot ce făgăduieşte».

Dreptul Simeon, bătrânul temător de Dumnezeu, căruia Sfântul Duh **„îi făgăduise”** să nu guste moartea până nu va vedea pe Hristosul lui Dumnezeu, **„aştepta”** cu încredere neclintită împlinirea acestei dumnezeieşti făgăduinţe (Luca 2, 25—26).

Nădejdea este încredinţarea pe care o are cineva în anumite împliniri viitoare şi în împărtăşirea ce el o va avea din acele împliniri. Aşa că nădejdea în învierea morţilor şi în împărtăşirea din fericirea veşnică a dat Sfinţilor Mucenici tăria să îndure chinuri cumplite şi să-şi dea viaţa pentru credinţă (II Mac. 7, 9). Deci nădejdea e pe de o parte «un dor», e năzuinţa sufletului în «aşteptarea» unui bun făgăduit, iar pe de altă parte este «încrederea» neclintită în împlinirea făgăduinţei date nouă de Dumnezeu. Este o înaintare, un salt peste timp, în viitor, este un ochean care apropie de ochii sufleteşti lucrurile foarte îndepărtate. «Nădejdea este o încredere adevărată în Dumnezeu, dată în inima omului prin insuflare şi iluminare de la Dumnezeu, ca să nu deznădăjduiască vreodată de harul lui Dumnezeu, atât pentru iertarea păcatelor, cât şi pentru oricare cerere, când se cere un lucru bun, fie dintre lucrurile vremelnice, fie din cele veşnice»[281].

3. Care sunt bunătăţile făgăduite nouă de Dumnezeu?

Domnul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos făgăduieşte celor ce fac voia Tatălui ceresc viaţa veşnică, precum şi puterea, împreună cu mijloacele prin care se dobândeşte această fericire, adică: harul dumnezeiesc, sprijin în necazuri şi ascultarea rugăciunii.

1. Mântuitorul ne-a făgăduit **„viaţa veşnică”** (I Ioan 2, 25). **„În casa Tatălui Meu multe locaşuri sunt... Mă duc să vă gătesc loc”** (Ioan 14, 2). În pilda nunţii fiului de împărat (Matei 22, 1), a celor poftiţi la cină (Luca 14, 16), a lucrătorilor viei (Marcu 12, 1) şi altele, aflăm aceeaşi făgăduinţă. Tot El ne-a făgăduit şi învierea morţilor (Ioan 5, 28, 29).

2. Ca să putem câştiga fericirea veşnică, Mântuitorul ne-a făgăduit **împreună-lucrarea Sfântului Duh;** adică harul lui Dumnezeu. Domnul

nostru Iisus Hristos, **„nădejdea noastră”** (I Tim. 1, 1), vrea ca toţi oamenii să se mântuiască (I Tim. 2, 4); însă pentru mântuire harul Lui este de neapărată trebuinţă (Ioan 3, 5).

3. El ne-a făgăduit şi **bunătăţile trebuitoare vieţii vremelnice: „Nu duceţi grijă, spunând: ce vom mânca, ori ce vom bea, ori cu ce ne vom îmbrăca?... Ştie doar Tatăl vostru cel ceresc că aveţi nevoie de ele”** (Matei 6, 31—32). Dovadă sunt păsările cerului, hrănite de El, şi crinii câmpului gătiţi de El, Care însă şi mai mare grijă are de oameni. Sfinţii s-au găsit de multe ori în împrejurări cumplit de grele: nu aveau hrană, locuinţă, îmbrăcăminte, dar, încrezându-se neclintit în făgăduinţa lui Dumnezeu, petreceau viaţa fără grijă de aceste lucruri, şi sprijinul dumnezeiesc, într-adevăr, nu i-a părăsit niciodată.

4. De asemenea, Iisus Hristos, Domnul nostru, ne-a făgăduit iertarea păcatelor, dacă ne pocăim şi ne îmbunătăţim viaţa. Că zice: **„Mai mare bucurie se face în cer de un păcătos ce se pocăieşte, decât de 99 de drepţi cărora nu le trebuie pocăinţă”** (Luca 15, 7). Pilda cu oaia rătăcită (Luca 15, 3—6) şi cea cu fiul risipitor (Luca 15, 11—32) dovedesc ce mult voieşte Dumnezeu să ne ierte. Atâta vreme cât trăim, nădejdea de pocăinţă nu este pierdută; fiindcă unul din tâlharii răstigniţi odată cu Hristos a câştigat iertarea chiar în pragul morţii (Luca 23, 43). Dumnezeu, ne spune Iezechiel, nu voieşte moartea păcătosului, ci să se întoarcă şi să fie viu (Iez. 18, 32).

5. Mântuitorul Hristos ne-a făgăduit **ajutor întru necazuri**, fiindcă: **„Dumnezeu este scăparea şi puterea noastră, ajutor întru necazurile ce ne împresoară”** (Ps. 45, 1). Ajutorul Lui se lasă însă câteodată aşteptat, ca de pildă la nunta din Cana Galileii, când zice: **„Încă n-a venit ceasul Meu”** (Ioan 2, 4). Dar acest ajutor cu cât este mai mult aşteptat, cu atât lucrează mai cu putere şi mai minunat. Pildă: potolirea furtunii de pe marea Tiberiadei (Matei 8, 26); izbăvirea din închisoare a Sfinţilor Apostoli Pavel şi Sila (Fapte 16, 25, 32).

6. în sfârşit, Iisus Hristos ne-a făgăduit că ne va asculta rugăciunile: **„Dacă veţi cere ceva în numele Meu, Eu voi face”** (Ioan 14, 14) şi **„Orice veţi cere de la Tatăl în numele Meu, El vă va da”** (Ioan 16, 23). Iar în rugăciunea **Tatăl nostru** El ne-a învăţat să cerem de la Părintele ceresc toate bunătăţile de care avem nevoie.

4. De unde izvorăşte nădejdea creştină?

Nădejdea creştină izvorăşte din credinţă în tot ce ne-a făgăduit Dumnezeu (Gal. 5, 5). Credinţa ne asigură că Dumnezeu este **neţărmurit de credincios, este puternic, este bun**; şi avem nădejde că, prin harul Său şi prin jertfa Mâtuitorului, vom primi de la El bunătăţile făgăduite.

Nădejdea îşi trage obârşia din credinţă[282], aşa cum. copacul odrăsleşte din rădăcină. Credinţa adevereşte bunătăţile făgăduite şi putinţa de a le avea; nădejdea însă ne face să le dorim şi să le aşteptăm. Credem deci că „Cel care a poruncit să nu minţim, cu mult mai mult El nu va minţi”[283], de aceea şi zice Sfântul Apostol Pavel: **„Să ţinem mărturisirea nădejdii nesmintită; pentru că credincios este Cel ce a făgăduit”** (Evr. 10, 23).

Suntem pătrunşi de adevărul că Dumnezeu, Căruia nici un lucru nu-I este cu neputinţă (Luca 1, 37), este destul de puternic încât să-Şi îndeplinească făgăduinţele (Rom. 4, 21), că Dumnezeu, Care este dragoste (I Ioan 4, 8), dă mai mult decât suntem noi în stare să primim, că Dumnezeu ne-a mijlocit, prin

neasemănata jertfă a Fiului Său, fericirea veşnică, precum şi mijloacele de a o câştiga: **„Care pe însuşi Fiul Său nu L-a cruţat, ci L-a dat morţii, pentru noi toţi, cum nu ne va da, oare, toate împreună cu El?”** (Rom. 8, 32). Neclintita încredere că Dumnezeu este desăvârşit, credincios, puternic şi bun, se numeşte credinţa în Dumnezeu. Această credinţă este rădăcina şi, cu cât ea este mai puternică, cu atât mai nestrămutată este nădejdea noastră. Credinţa aceasta a lecuit pe femeia ce se atinsese de poalele veşmântului Mântuitorului, pe când El Se îndrepta spre casa lui Iair (Matei 9, 22).

5. Cine este îndreptăţit să nădăjduiască în bunătăţile făgăduite de Dumnezeu?

În bunătăţile făgăduite de Dumnezeu este în drept să nădăjduiască tot creştinul care păzeşte poruncile lui Dumnezeu, precum şi păcătosul care se pocăieşte. „Nu tot cel ce-Mi zice Mie: Doamne! Doamne! va intra în împărăţia cerurilor, ci cela ce face voia Tatălui Meu, Carele este în ceruri” (Matei 7, 21).

1. Creştinul căzut în păcat, dacă se căieşte din toată inima şi se pocăieşte, poate nădăjdui în Dumnezeu. Proorocul Iezechiel ne încredinţează că cel fără de lege de se va întoarce de la fărădelegile lui şi va păzi poruncile, va face dreptate şi milă, aceluia Dumnezeu îi iartă păcatele (Iez. 18, 21, 22). În adevăr pe Mânase, împărat în Iudeea, care îndemnase poporul la închinarea idolilor, ucigând şi mulţi prooroci, Dumnezeu l-a dat în mâna vrăjmaşilor care, încătuşându-l în lanţuri, l-au dus rob în Babilon şi l-au aruncat în temniţă. El însă, căindu-se de nelegiuirile făcute şi făgăduind din inimă să se pocăiască, Dumnezeu l-a eliberat din temniţă şi din robie şi i-a înapoiat încă şi domnia; iar el a dărâmat ca-piştele idolilor (II Cron. 33, 2—19). Dimpotrivă, cel ce trăieşte în fărădelegi, cel ce nu face voia lui Dumnezeu zadarnic nădăjduieşte în El. Cumplitul împărat Antioh, schingiuitorul sfinţilor fraţi Macabei, fiind ros de viu de viermi, nădăjduia în ajutorul dumnezeiesc, dar zadarnică i-a fost nădejdea (II Mac. 9, 28).

2. Creştinul care face voia lui Dumnezeu poate nădăjdui în sprijinul lui Dumnezeu în toate nevoile, dar să se silească însuşi să câştige bunătăţile ce nădăjduieşte de la Dumnezeu. Sfântul Apostol Petru ne sfătu-ieşite: „Lăsaţi-I Lui toată grija voastră, căci El are grijă de voi” (I Petru 5, 7). Cu toate acestea, şi noi înşine trebuie să ne străduim să câştigăm bunătăţile făgăduite de Dumnezeu. Cine vrea să scape de vreo boală şi să se facă sănătos, să se folosească întâi de mijloacele obişnuite de vindecare; nu ne este îngăduit să cerem numaidecât o minune. Sfântul Apostol Pavel avea darul facerii de minuni, totuşi sfătuieşte pe ucenicul său Timotei să se folosească pentru desele lui suferinţe de puţin vin (I Tim. 5, 23).

6. Care este însoţitoarea nădejdii creştine?

Însoţitoarea bună a nădejdii creştine este frica de păcat. Nădejdea e ca o luntre cu două lopeţi: pe una scrie îndurarea lui Dumnezeu, iar pe cealaltă, frica de dreptatea lui Dumnezeu. Sfântul Apostol Pavel ne sfătuieşte să făurim mântuirea **„cu frică şi cu cutremur”** (Filip. 2, 12). Cu frică, în adevăr, fiindcă după cum marinarul ce se află în largul mării se teme, chiar pe vreme bună, de furtuna ce i-ar putea îneca corabia, tot asemenea şi creştinul trebuie să trăiască necontenit cu teama de bântuiala ispitei[284] care nu cruţă pe nimeni. Oameni

oarecând plăcuţi lui Dumnezeu, cum au fost de pildă înţeleptul Solomon, au ajuns la bătrâneţe nişte nelegiuiţi. Chiar dintre îngeri au căzut unii, şi încă foarte jos, şi au fost lepădaţi de Dumnezeu pe vecie. Încheierea vieţii noastre o face moartea; până atunci ispita poate să doboare din starea de har pe oricine care nu lucrează la mântuirea sa cu **„frică şi cu cutremur”** (Filip. 2, 12). **„Pentru aceea celui ce i se pare că stă neclintit, să ia aminte să nu cadă” (**I Cor. 10, 12).

Frica creştinului de păcat nu împuţinează nădejdea lui, ci o sporeşte. Nădejdea dă putere de a merge, e ca vântul în pânzele corăbiei; iar frica face pe om prevăzător; e ca încărcătura care cumpăneşte corabia. Şi pânzele şi încărcătura ajută la o plutire bună.

7. Este nădejdea creştină un dar dumnezeiesc?

Negreşit, nădejdea creştină este un dar dumnezeiesc, care se pogoară în inima omului, ca o «iluminare de la Dumnezeu»[285]. Duhul lui Dumnezeu ţine trează înlăuntrul nostru încrederea în bunătăţile veşnice; şi cu cât luminarea dumnezeiască este mai puternică, cu atât mai desăvârşită este şi nădejdea.

8. Ce folos dobândeşte cel ce nădăjduieşte în Dumnezeu?

Cine nădăjduieşte în Dumnezeu se bucură de o deosebită ocrotire din partea Lui.

„Cei ce nădăjduiesc spre Dumnezeu sunt ca muntele Sionului; nu se vor clătina în veac” (Ps. 124, 1). Sfântul Ioan Gură de Aur, tâlcuind acest verset, zice: -«Că după cum maşinile cele mai puternice şi mai numeroase nu vor fi în stare nici să răstoarne, nici să clatine acest munte, tot aşa şi cel ce-şi pune nădejdea în Dumnezeu, va rămâne neclintit în faţa tuturor loviturilor»[286]. Cel ce-şi pune nădejdea în Dumnezeu nu va fi ruşinat în veac: **„Uitaţi-vă — zice înţeleptul Iisus Sirah — la neamurile cele din început şi vedeţi: Cine a nădăjduit spre Domnul şi s-a ruşinat?”** (2, 10). Dovadă avem întâmplarea celor trei tineri care au fost aruncaţi în Babilon, în cuptorul cel aprins şi din care au scăpat nevătămaţi (Dan. 3, 8—10). Iosif, dus şi vândut rob în Egipt, ajunge cel dintâi în toată împărăţia Faraonului (Fac. 41).

9. Care sunt roadele nădejdii creştine?

Înainte de toate, nădejdea înaripează sufletul cu o vie dorire spre Dumnezeu. De aceea dă şi o deosebită putere şi trăinicie credinţei. Astfel, cel ce nădăjduieşte în Dumnezeu dobândeşte multe de la El; încât acela este în stare să mute şi munţii, zice Mântuitorul (Marcu 11, 23). Iar a muta munţii se tâlcuieşte: **a birui cele mai mari piedici.** Chiar se şi spune că Sfântul Grigorie Făcătorul de minuni (f270) ar fi mutat cu adevărat un munte[287]. Moise, încrezându-se în Dumnezeu, cu toiagul a despicat în două Marea Roşie (Ieş. 24, 21); iar Proorocul Ilie a făcut să cadă ploaie după o secetă de trei ani şi şase luni (III Regi 18, 45). Cel ce nădăjduieşte este bogat cu mult înainte de a avea o bogăţie, zice Sfântul Ioan Scărarul.

1. Cel ce are nădejde în Dumnezeu rămâne neclintit în faţa oamenilor, răbdător şi liniştit în strâmtorări şi în necazuri, şi mai cu seamă în faţa morţii. Cine nădăjduieşte în Dumnezeu, acela nu se uită la bunăvoinţa sau la reaua voinţă a celor mari, nici la cele ce zic oamenii despre el (I Cor. 4, 3). Acela este **răbdător în**

suferinţă pentru că ştie că **„pătimirile vremii de acum nu sunt vrednice de mărirea care ni se va descoperi”** (Rom. 8, 18). Dreptul Iov a fost atât de răbdător, tocmai din pricina bucuriei ce o simţea nădăjduind în învierea şi răsplata viitoare (Iov 19, 25). Ar putea fi oare cineva mâhnit, având înaintea ochilor cununa răsplătirii veşnice? Cămila în pustie îşi iuţeşte pasul îndată ce simte că se apropie apă. Scăpată de îngrijorarea setei, ea nu mai simte oboseala călătoriei; nădejdea a risipit îngrijorarea. **„Umplutu-m-am de mângâiere! Cu tot necazul nostru, sunt covârşit de bucurie”,** spune Sfântul Apostol Pavel (II Cor. 7, 4), şi — **„moartea îmi este câştig”** (Filip. 1, 21). **„Doresc să mă despart de trup şi să fiu împreună cu Hristos”** (Filip. 1, 23). „De acum mi s-a gătit cununa dreptăţii pe care Domnul mi-o va da în ziua aceea, El, Dreptul Judecător” (II Tim. 4, 8). Pentru această cunună, Sfântul Apostol Andrei (|62) a primit moartea cu nespusă bucurie. Că văzând crucea, pe care era să fie spânzurat a strigat: «Bucură-te, cruce fără de preţ, sfinţită prin moartea Dumnezeului meu; cu desfătare privesc la tine! O, cât am suspinat eu după tine! Cu ce înfocare te-am poftit!»[288]. Sfântul Ignatie purtătorul de Dumnezeu (flO7) s-a bucurat foarte aflând că împăratul Traian l-a osândit la moarte; şi când a auzit că creştinii din Roma vor să-l scape, le-a scris rugându-i să nu-l lipsească de cununa de mucenic: «Lăsaţi-mă să fiu mâncare fiarelor, prin care pot dobândi pe Dumnezeu»-[289]. Sfântul Arhidiacon Lavrentie (Î258), osândit să fie ars de viu pe un grătar, fiindcă nu voise să predea prefectului cetăţii vasele sfinte ale bisericii, pe când era chinuit, zicea bătându-şi joc de cei ce-l chinuiau: «Acum întoarceţi-mă şi pe partea cealaltă a trupului, că una e friptă»[290]. Nădejdea este deci pentru sufletul nostru întocmai ca o ancoră tare (Evr. 6, 19) şi, după cum ancora ocroteşte corabia în vreme de furtună, aşa şi nădejdea fereşte sufletul de înecare, cu deosebirea că ancora se agaţă de fundul mării, pe când nădejdea se prinde de toartele cerului.

2. Nădejdea creştină îndeamnă cu putere spre fapte bune şi spre virtuţi. «Nădejdea noastră este tot atât de neîdoielnică, zice Fericitul Augustin, ca şi o întâmplare petrecută în trecut». Ea a întărit pe Sfinţii Mucenici în luptele cu prigonitorii lor păgâni, pentru că «nădejdea uşurează necazurile din această lume»[291].

3. Nădejdea creştină chezăşuieşte **viaţa veşnică.** «Cine v-a mântuit?», întreabă Sfântul Ioan Gură de Aur pe ascultătorii săi şi tot el răspunde: «Numai nădejdea în Dumnezeu şi încrederea în făgăduinţele şi în darurile Sale»[292]. **„Că prin nădejde ne-am mântuit”,** zice Apostolul (Rom. 8, 24). Casa lui Dumnezeu este întemeiată pe credinţă, zidită pe nădejde şi terminată prin dragoste. În cer însă nădejdea nu va mai fiinţa, fiindcă vom fi în stăpânirea a tot ce am dorit şi aşteptat. «De aceea credinţa şi nădejdea vor înceta când aceste bunătăţi ni se vor înfăţişa»[293].

10. Despre cine se poate spune că păcătuieşte împotriva nădejdii creştine?

Se spune că păcătuieşte împotriva nădejdii creştine: 1) Cel ce **se încrede numai în el însuşi** sau în alte făpturi, iar nu în Dumnezeu; 2) Cel ce **se deznădăjduieşte** de ajutorul lui Dumnezeu; 3) Cel ce nădăjduieşte **cu prea multă cutezanţă** în mila lui Dumnezeu şi 4) Cel ce ispiteşte pe Dumnezeu.

1. Nădejdea celui ce se încrede în sine sau în alte făpturi, iar nu în Dumnezeu, nu este nădejde creştină, nici dumnezeiască, ci nădejde pământească.

La Cina cea de Taină, Sfântul Apostol Petru se lăuda cu bărbăţia lui (Matei 26, 33); dar n-au trecut decât câteva ceasuri şi el, jurându-se, a tăgăduit pe învăţătorul (Matei 26, 72). Asemenea şi uriaşul Goliat, bizuindu-se pe puterea lui, îşi bătea joc de israeliţi, dar a fost ucis de David, tinerelul care se încrezuse în ajutorul lui Dumnezeu (I Regi 17, 52). A te încrede în tine însuţi, zice Fericitul Augustin, înseamnă a nu avea alt ocrotitor în afară de tine însuţi; fiindcă Dumnezeu nu ocroteşte pe cel ce nu-I cere ajutor. Numai cel plin de nădejdea creştină poate striga cu încredere: „Spre Tine, Doamne, am nădăjduit, să nu mă ruşinezi în veac" (Ps. 30, 1).

2. Deznădejdea este pierderea încrederii în bunătatea şi milostivirea lui Dumnezeu, păcat care depărtează de mântuire. Deci, să ne ferim ca de unul din cele mai mari rele ce ne pot bântui; să nu pierdem niciodată credinţa că Dumnezeu iartă păcatele şi ne ocroteşte de necazuri. Cuvintele lui Cain: „Şi a zis Cain către Domnul Dumnezeu: „Pedeapsa mea este mai mare decât aş putea-o purta" (Fac. 4, 13), sună întocmai ca tânguirea unui deznădăjduit şi neîncrezător în milostivirea lui Dumnezeu. În deznădejde căzuse şi împăratul Saul atunci când, împresurat de filisteni în război, şi-a făcut singur seama aruncându-se în sabie (I Regi 31, 3-4).

Creştinul adevărat nu deznădăjduieşte. El ştie că îndurerarea lui Dumnezeu este nesfârşită şi ajutorul dumnezeiesc este cu atât mai aproape cu cât primejdia este mai năvalnică. Înainte de păcat, teme-te de dreptate; după păcat, nădăjduieşte în milostivire, zice Sfântul Grigorie Dialogul. Că Părintele ceresc primeşte cu multă bucurie pe păcătosul ce se pocăieşte, ne-a arătat însuşi Mântuitorul Hristos în pilda fiului risipitor (Luca 15, 11) şi în cea a drahmei pierdute (Luca 15, 8).

Deznădejdea împinge pe om de multe ori să-şi ia singur viaţa; deci, la moartea veşnică. Iuda, vânzătorul Mântuitorului, s-a spânzurat din deznădejde. Deznădejdea e păcat împotriva Duhului Sfânt şi fără iertare, pentru că nu mai ai timp de pocăinţă şi de fapte bune. «Cine deznădăjduieşte de mila lui Dumnezeu, îl necinsteşte, la fel cu cel ce se îndoieşte de existenţa Lui», zice Fericitul Augustin, iar Fericitul Ieronim spune că Iuda a jignit pe Domnul mai puţin vânzându-L, decât îndoindu-se de bunătatea Lui; el a pierdut nu atât din pricina nelegiuirii sale, cât din pricina deznădejdii sale.

3. **Încrederea prea mare (îndrăzneala) în mila dumnezeiască** este păcat, fiindcă ea împinge pe cel vinovat să stăruie în păcat, amăgindu-se cu gândul că Dumnezeu, în marea Lui îndurerare, Se va milostivi şi de el. În adevăr, Dumnezeu este mult milostiv, dar este şi drept (I Ioan 3, 7). Greşeşte deci cine crede numai în bunătatea lui Dumnezeu, şi nu şi în dreptatea Lui. Că zice: **„Dacă nu vă veţi pocăi, toţi veţi pieri la fel"** (Luca 13, 3), ca şi galileenii ucişi de Pilat. Drept aceea, încrederea şi frica de Dumnezeu trebuie cumpănite; adică, după cum este păcat atunci când frica înlătură nădejdea, tot păcat este şi atunci când cutezanţa prea mare înlătură teama.

4. **Ispiteşte pe Dumnezeu** cel care, fără pricină binecuvântată, sa aruncă în primejdie, nădăjduind că Dumnezeu o să-l scoată nevătămat, ajutându-l. Adică, cine se bate fără pricină binecuvântată, cui nu-i pasă de voia lui Dumnezeu, cine se aruncă în primejdie numai pentru semeţia de a înfrunta primejdia, nu face voia lui Dumnezeu şi, deci, nu poate nădăjdui în ajutorul Lui. Căci zice Sfânta Scriptură: **„Cel ce iubeşte primejdia va cădea într-însa"** (Inţ. Sir. 3, 25). Biserica nu cinsteşte ca mucenici pe cei care în vremea marilor prigoane s-au aruncat cu nesăbuinţă în calea prigonitorilor, cu toate că şi aceia au murit mărturisind pe Hristos.

11. Prin ce mijloace se întreţine şi se împrospătează nădejdea?

Mijlocul cel mai potrivit pentru întărirea şi împrospătarea nădejdii este rugăciunea stăruitoare (Iacov 5, 13 şi Iuda 20).

Rugăciunea stăruitoare este -«securea deznădejdii» (Sfântul Ioan Scărarul) şi este solia nădejdii, trimisă să mijlocească la Dumnezeu fericirea veşnică — ţinta cea mai de pe urmă a nădejdii. Şi, după cum credinţa fără fapte bune este moartă (Iacov 2, 26), aşa şi nădejdea fără rugăciune este amorţită. «Încă şi prin cuminecarea cu înfricoşatele şi preacuratele Taine, adică trupul şi sângele lui Hristos, prin care Domnul nostru rămâne în noi, nădejdea noastră se face puternică. Pentru că El spune: Cel ce mănâncă trupul Meu şi bea sângele Meu rămâne întru Mine şi Eu întru el»[894]

RUGĂCIUNEA

RUGĂCIUNEA PARTICULARĂ

12. De câte feluri este rugăciunea?

Dacă ţinem seama de persoana care săvârşeşte rugăciunea, de numărul persoanelor care iau parte la ea, de locul unde se face şi timpul când se săvârşeşte, atunci deosebim două feluri de rugăciune: **Rugăciunea particulară şi rugăciunea Bisericii,** sau, cu alte cuvinte, **cultul particular** şi **cultul public comun.**

13. Ce este rugăciunea particulară? ,

Rugăciunea particulară este cea făcută de fiecare credincios singur, sau împreună cu ai săi, sau cu alţi credincioşi, în orice loc, în orice timp şi citită sau spusă pe de rost, după alcătuirea gata făcută, dintr-o carte de rugăciuni, sau chiar scoasă din taina inimii sale.

O astfel de rugăciune este cea făcută de Mântuitorul pe calea dintre Betania şi Ierusalim (Luca 11, 1); cea făcută de Sfântul Apostol Petru pe acoperişul casei din Iope (Fapte 10, 9); cea făcută de vameş în templu (Luca 18, 13); cea făcută de Sfinţii Apostoli Pavel şi Sila în temniţă (Fapte 16, 25) şi altele.

14. Ce este rugăciunea?

Rugăciunea este ridicarea minţii şi voii noastre către Dumnezeu[293].

Evagrie Monahul zice că -«rugăciunea este vorbirea minţii cu Dumnezeu»[296]. De aceea se cuvine ca atunci când stăm de vorbă cu Dumnezeu, adică atunci când stăm la rugăciune, să alungăm din gândul nostru orice grijă şi să îndreptăm toate puterile duhului nostru numai la Dumnezeu. Adică, **cugetul** să gândească la El, ţinerea de minte (memoria) să uite toate cele pământeşti, iar **inima,** vorbind cu El, să salte de bucurie şi de dragoste. Căci «cel ce iubeşte pe Dumnezeu de-a pururi stă de vorbă cu Dânsul cum ar sta cu uri tată, alungând orice gând pătimaş»[297]. A cugeta la Dumnezeu numai, nu înseamnă rugăciune; că şi demonii cugetă la Dumnezeu, dar de rugat nu se roagă.

15. Pentru ce este însoţită rugăciunea de unele semne văzute, precum semnul sfintei cruci, starea în genunchi, facerea de metanii, ridicarea mâinilor şi altele?

În timpul rugăciunii ne închinăm, făcând semnul sfintei cruci, batem metanii, stăm în genunchi şi altele, spre a spori evlavia noastră lăuntrică şi a o face văzută.

16. Cum se face semnul sfintei cruci şi ce zicem când îl facem?

Semnul sfintei cruci se face astfel: îndoim înlăuntru şi lipim de podul palmei drepte degetul mic şi inelarul, apoi împreunăm la un loc vârfurile degetelor gros, arătător şi mijlociu de la aceeaşi mână şi cu ele astfel împreunate ne însemnăm pe frunte, pe piept, pe umărul drept şi pe umărul stâng.

Orice rugăciune se începe cu rostirea: -«în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, Amin»-, însoţită de semnul sfintei cruci, astfel: când zicem: «în numele Tatălui...» ne însemnăm pe frunte; când zicem: «Şi al Fiului» ne însemnăm pe piept; când zicem: «Şi al Sfântului Duh», ne însemnăm pe umărul drept întâi şi apoi pe cel stâng; şi încheiem zicând: «Amin».

Însemnarea cu semnul crucii este o deprindere creştinească foarte veche: **chiar din timpul Sfinţilor Apostoli.** Facem semnul crucii însoţind orice rugăciune rostită cu glas tare sau în gând şi când trecem pe lângă biserică, pe lângă troiţă; când începem şi când sfârşim un lucru, ori, cum spune Tertulian (f240): «La fiecare pas şi la fiecare faptă ne însemnăm . . . cu semnul sfintei cruci»[298].

Când facem semnul sfintei cruci, să cugetăm la mărirea Celui Prea-înalt, în numele Căruia îl facem. Drept aceea, să nu facem semnul sfintei cruci în grabă, oricât de mult am fi zoriţi de treburi. După felul cum facem crucea văd ceilalţi oameni cam ce loc are în inima noastră Dumnezeu.

17. Când ne însemnăm cu sfânta cruce, facem oare şi o mărturisire de credinţă?

Fără îndoială. Făcând semnul sfintei cruci, mărturisim credinţa în Domnul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos, Cel răstignit pe cruce, şi credinţa într-un Dumnezeu în trei ipostasuri[299].

Într-adevăr, când facem semnul sfintei cruci, rostind numele celor trei ipostase: Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh, mărturisim un singur Dumnezeu în trei feţe dumnezeieşti; iar semnul crucii ne aduce aminte că Fiul lui Dumnezeu, făcut om, ne-a mântuit răstignindu-Se pe cruce. **Aşadar, semnul sfintei cruci este oarecum o învăţătură pe scurt a credinţei creştine.** Biserica cinsteşte cu multă evlavie sfânta cruce: trei zile pe an (14 septembrie, duminica a treia din Păresimi şi 1 august) sunt închinate cinstirii sfintei cruci. Crucea, făurită din lemn sau din metal, frumos lucrată şi împodobită, nu lipseşte de pe nici o sfântă masă, din nici o biserică în care se slujeşte Sfânta Liturghie. De asemenea nu lipseşte niciodată de pe creştetul turlelor bisericilor şi al clopotniţelor; iar în cimitirele noastre, cei răposaţi aşteaptă învierea morţilor sub ocrotirea sfintei cruci. Vasele şi odăjdiile sfinţite ale bisericilor sunt împodobite cu cruci; multe biserici sunt zidite în chipul crucii, iar cărţile bisericeşti sunt pline de tot felul de cântări în cinstea sfintei cruci. În multe locuri crucea este aşezată la fântânile cu apă de băut şi la răspântiile

drumurilor. În sfârşit, şi fapt foarte însemnat: a doua venire a Mântuitorului, când va veni să judece viii şi morţii, va fi prevestită prin arătarea „semnului Fiului Omului pe cer” (Matei 24, 30), adică a crucii[300].

18. Ce dobândim când ne facem semnul sfintei cruci?

Însemnându-ne cu semnul sfintei cruci **dobândim binecuvântarea lui Dumnezeu,** fiindcă ea a surpat peretele cel din mijloc al vrajbei dintre Dumnezeu şi om (Efes. 2, 16); ea ne ocroteşte împotriva bântuielilor necuratului[301], ca şi împotriva multor rele sufleteşti şi trupeşti[30]*.

Semnul sfintei cruci este prin el însuşi o binecuvântare dumnezeiască, iar «binecuvântarea este împărtăşitoare de sfinţenie, care alungă relele şi aduce binele», spune canonul 27 al Sfântului Vasile cel Mare.

1. **Crucea ocroteşte de relele trupeşti.** Semnul crucii a cruţat de nimicire pe cei întâi născuţi ai Israelului, fiindcă semnul făcut pe stâlpii şi pe pragurile uşilor, pe lângă care îngerul morţii a trecut fără să bată (Ieş. 12, 7, 27), închipuia semnul crucii[303]. Semnul crucii era semnul care vindeca pe cei muşcaţi de şerpi, fiindcă şarpele de aramă ridicat în pustie de Moise, care salva pe oameni numai uitându-se la el (Num. 31), preînchipuia semnul sfintei cruci (Ioan 3, 14).

2. **Crucea alungă diavolii.** Precum câinele fuge de băţul cu care a fost lovit, tot aşa şi dracul fuge de crucea care îi aminteşte că prin ea a fost biruit[304]. «Crucea, zice Sf. Ioan Damaschin, este pavăză, armă şi semn de biruinţă împotriva diavolului»[305]; iar Biserica noastră cântă: «Doamne, armă asupra diavolului crucea Ta o ai dat nouă, că se îngrozeşte şi se cutremură, necutezând a căuta spre puterea ei.. .»[306].

3. Semnul sfintei cruci, închipuind însăşi crucea lui Hristos, ocroteşte de uneltirile necuratului. Prin acest semn s-au eliberat creştinii de sub stăpânirea păgână. În anul 312 împăratul Constantin cel Mare a văzut pe cer o cruce luminoasă, pe care era scris: «în acest semn vei învinge!»-. Atunci el, punând acest semn pe steagurile şi armatele castei sale, a ieşit biruitor din lupta cu Maxenţiu. Rostirea «în acest semn învingem!»- se potriveşte foarte bine şi semnul crucii cu care noi ne închinăm; că singură pomenirea crucii lui Hristos pune pe fugă pe vrăjmaşii nevăzuţi şi ne întăreşte împotriva uneltirilor lor: «Nici un duh necurat nu va îndrăzni să se apropie de voi, văzând pe faţa voastră armele care l-au doborât, această sabie sclipitoare a cărei lovitură de moarte au primit-o»[307]. Mulţi sfinţi obişnuiau să alunge gândurile rele din cugetul lor făcând numaidecât semnul crucii şi tot cu semnul crucii dărâmau creştinii idolii şi capiştile lor, în timpul prigoanelor.

19. Când trebuie să facem semnul sfintei cruci?

Putem face semnul crucii oricând, dar mai ales înainte şi după rugăciune, la culcare şi la sculare, înainte şi după masă, la intrarea şi ieşirea din casă, înainte de începerea şi după încetarea oricărui lucru şi cu osebire când ispita dă năvală asupra noastră; într-un cuvânt, în toate împrejurările[308].

Facem semnul crucii la **trezirea din somn,** ca să agonisim binecuvântarea lui Dumnezeu pentru ziua întreagă; îl facem **înainte de culcare,** spre a alunga din mintea noastră tot gândul pătimaş, pentru o noapte liniştită; **îl facem înainte de rugăciune,** spre a fi feriţi de împrăştierea şi fuga gândului de la rugăciune; îl facem înainte de a începe lucrul şi după ce l-am terminat, spre a cere ajutor, întâi,

lui Dumnezeu şi pe urmă, spre a-I mulţumi pentru ajutorul dat. Tertulian (160—240) mărturiseşte că cei dintâi creştini, ca şi cei din vremea lui, obişnuiau să se închine făcând semnul crucii: «înainte şi în timpul treburilor, intrând şi ieşind, îmbrăcându-ne, înainte de somn, în toate lucrările noastre, noi ne însemnăm fruntea cu semnul crucii»[309]. Cine capătă deprinderea să se însemneze în toate împrejurările cu semnul Sfintei Cruci se poate spune că îndeplineşte cu prisosinţă cuvântul Sfântului Apostol Pavel: „Ori de mâncaţi, ori de beţi, ori altceva de faceţi, toate spre slava lui Dumnezeu să le faceţi” (I Cor. 10, 31). Deci, să nu ne ruşinăm de crucea lui Hristos.

20. Ce înseamnă rugăciunea în genunchi, prosternarea cu faţa la pământ, împreunarea mâinilor pe piept sau ridicarea braţelor, baterea de metanii şi altele.

Îngenunchind la rugăciune, mărturisim evlavia, pocăinţa şi puţinătatea noastră înaintea lui Dumnezeu.

Prosternarea sau căderea cu faţa la pământ mărturiseşte umilinţa noastră în faţa lui Dumnezeu. Prosternată cu faţa la pământ s-a rugat Iudita înainte de a intra în tabăra vrăjmaşilor (Iudit 9, 1), aşa S-a rugat Mântuitorul în grădina Măslinilor (Matei 26, 39), aşa aşteaptă în tinda bisericii înainte de a fi tuns cel ce vine să primească chipul cel îngeresc (călugăresc).

Metania, care este o îngenunchere şi o ridicare repede, făcând semnul crucii, mărturiseşte că prin păcat am căzut, iar prin întruparea lui Hristos iarăşi ne-am ridicat[310]. Metania este de două feluri: mare şi mică. Cea mare este o Închinare până la pământ, cu îndoirea genunchilor, şi prin ea cinstim sau adorăm indurarea dumnezeiască[311], iar metania mică, o înclinare adâncă a trupului până ce mâna stângă atinge pământul; prin ea cinstim milostivirea Sfinţilor. Î**ncrucişarea mâinilor pe piept** mărturiseşte ridicarea lăuntrică a inimii la Dumnezeu. Ridicarea braţelor în sus mărturiseşte dragostea faţă de Dumnezeu şi unirea prin rugăciune cu Hristos cel răstignit pe cruce[312]. Sfântul Apostol Pavel porunceşte „ca bărbaţii să se roage în tot locul, ridicând mâinile sfinte, fără de mânie şi fără şovăire” (I Tim. 2, 8). Aşa s-a rugat Moise în vremea luptei cu amaleciţii (Ieş. 17, 2—12); aşa Solomon la sfinţirea templului (II Cron. 6, 12), aşa se roagă preoţii la Sfânta Liturghie înainte de ieşirea cu Sfintele Daruri şi înainte de prefacerea Sfintelor Daruri.

La rugăciunea de obşte şi pentru toţi, care se face în biserică, adică]a sfintele slujbe, este oprită metania mare Duminica şi în timpul de la învierea Domnului până la Rusalii[313].

21. Cum trebuie să ne rugăm: cu glas tare sau în gând?

Ne putem ruga în gând, cu glas tare, ori chiar în amândouă felurile în timpul uneia şi aceleiaşi rugăciuni.

Cineva se poate ruga şi mergând, sau în decursul treburilor, fără ca alţii să bage de seamă. Aceasta se cheamă rugăciune în gând şi este obişnuită acelora care, din felurite pricini, nu se pot ruga altfel. Rugăciunea rostită cu glas tare are însemnătatea ei; ea dă pe faţă simţămintele lăuntrice ale omului (Matei 12, 34) şi face legătura cu ceilalţi fii ai Bisericii şi fraţi întru Hristos, întărind credinţa comună. Acest fel de rugăciune **e** şi folositor şi la locul lui, pentru că omul fiind

alcătuit din suflet şi din trup, amândouă au datoria să laude pe Dumnezeu (Osie 14, 3).

Rugăciunea rostită cu glas tare răscoleşte simţirea inimii şi sporeşte evlavia atât în cel ce o rosteşte, cât şi în cel ce o ascultă. În sfârşit, rugăciunea cu glas tare, făcută de mai mulţi laolaltă, cheamă şi mai puternic pe Dumnezeu, precum **a** zis Mântuitorul: **„Unde sunt doi sau trei adunaţi în numele Meu, acolo sunt şi Eu în mijlocul lor”** (Matei 18, 19—20).

22. Are vreun preţ rugăciunea făcută numai cu buzele precum şi semnele şi mişcările văzute, care nu corespund cu mişcarea inimii?

Rugăciunea celui ce se roagă numai cu buzele nu are putere.

Pentru rugăciunea făcută numai cu buzele a mustrat Mântuitorul pe farisei: **„Poporul acesta Mă cinsteşte cu buzele, dar inima lor este departe de Mine”** (Matei 15, 8). De asemenea, dacă semnele şi mişcările văzute ce însoţesc rugăciunile nu răspund unei stări de adâncă simţire a noastră, aceste semne şi mişcări sunt de nimic. Cel care bate metanii după metanii, se bate în piept şi face alte lucruri de felul acesta, fără nici un fel de tresărire lăuntrică, este un făţarnic. Dumnezeu cere să ne închinăm Lui **cu duhul şi cu adevărul** (Ioan 4, 23).

23. Dar rugăciunea cântată are vreun preţ?

Rugăciunea cântată este o foarte puternică rugăciune rostită cu glas tare.

Când suntem adânc mişcaţi, dăm glas simţirii prin cântare; deci cântecul religios este o rugăciune minunată. El ajută mintea să zboare la Dumnezeu; de aceea Sfântul Apostol Pavel îndeamnă pe coloseni să se deprindă şi să se înţelepţească cu psalmii, laude şi cântări duhovniceşti: ,.... **Cântaţi în inimile voastre lui Dumnezeu, mulţumindu-I în psalmi, în laude** şi **în cântări duhovniceşti”** (Col. 3, 16). Rugăciunea cântată a fost cultivată de împăratul David (†1015 î.d.Hr.), de Mântuitorul cu Apostolii (Matei 26, 30; Marcu 14, 26), de Sfântul Ioan Gură de Aur (†407), de Sfântul Ambrozie al Mediolanului (†397), de Sfântul Nichita din Remesiana (†c. 420) şi de alţi Sfinţi Părinţi şi mari Dascăli ai Bisericii.

24. De câte feluri este rugăciunea, după cuprinsul ei?

După cuprins, rugăciunea este de trei feluri: 1. Rugăciunea care are ca scop să **laude pe Dumnezeu; 2. să-I mulţumească** şi **3. să-I ceară** tot ceea ce este după voia Sa: «Pre Tine te lăudăm; pre Tine Te cuvântăm; Ţie îţi mulţumim, Doamne, şi ne rugăm Ţie, Dumnezeul nostru»[314].

1. **Rugăciunea de laudă** este aceea prin care binecuvântăm, lăudând pe Domnul şi Dumnezeul nostru după mărirea Lui cea nemăsurată; şi pentru veşnica Lui slavă, după cum zice Psalmistul: **„În** toate zilele bine **Te voi cuvânta şi voi lăuda numele Tău în veac şi în veacul veacului. Mare este Domnul şi lăudat foarte şi măreţia Lui nu are sfârşit”** (Ps. 144, 2), Călătorul prin ţări străine se minunează şi laudă locurile frumoase pe care le întâlneşte în cale, dar ce departe este frumuseţea lumii văzute de strălucirea lui Dumnezeu! îngerii, privind nemijlocit nesfârşita Lui slavă, **îl laudă** şi **îl binecuvântează** cântând: **„Sfânt, Sfânt, Sfânt!”** (Isaia 6, 3), aşa precum au cântat laude Mântuitorului-Prunc, de

curând născut în Betleem (Luca 2, 14). Îngerii Privesc la Dumnezeu **„faţă către faţă”,** cuprinşi de uimire, iar rugăciunile lor se prefac într-o **neîncetată cântare de laudă.** A cânta laude lui Dumnezeu este îndeletnicirea locuitorilor cerului (Apoc. 4, 8—11); dar şi noi pe pământ, cunoscând slava lui Dumnezeu, din cele zidite şi din Descoperire, suntem datori mai întâi să lăudăm pe Dumnezeu în rugăciunile noastre. Drept aceea, Biserica laudă necontenit pe Dumnezeu. Cântările ei: Trisaghionul..., Sfânt, Sfânt, Sfânt Domnul Savaot..., Doxologiile mare şi mică, Pre Tine Te lăudăm ..., precum şi feluritele Doxologii slujite în diferite împrejurări sunt pline de laude aduse lui Dumnezeu. Tot cântare de laudă este şi cântarea Maicii Domnului**:„Măreşte suflete al meu pre Domnul...”** (Luca 1, 46).

2. **Rugăciunea de mulţumire** este aceea prin care arătăm că ne aducem aminte cu mulţumire şi cu dragoste de toate binefacerile primite de]a Dumnezeu. Că Dumnezeu ne cere să-I fim mulţumitori pentru toate bunătăţile se vede din aceste cuvinte ale Sfântului Apostol Pavel: **„Rugaţi-vă neîncetat. Daţi mulţumire pentru toate, căci aceasta este voia lui Dumnezeu, întru Hristos Iisus pentru voi”** (I Tes. 5, 17—18). Rugăciunea lui Noe, la ieşirea din corabie, a fost de mulţumire (Fac. 8, 19); de asemenea şi a vechiului Israil, la ieşirea din Egipt (Ieş. 15, 1—21). Dumnezeu însă de multe ori face să înceteze bunătăţile Sale, pentru cei ce nu ştiu să le preţuiască şi nu-I mulţumesc niciodată. Din pricina aceasta, în loc de bunătăţi, vin asupra noastră necazuri.

3. **Rugăciunea de cerere** este aceea prin care cerem de la Dumnezeu tot ce ne trebuie pentru viaţa noastră, sau aceea prin care îl rugăm: «să ierte păcatele noastre, aşa încât să ne izbăvească şi de pedeapsă şi să reverse asupra noastră şi harul Lui cel sfânt asupra sufletului şi asupra trupului»[315]. Dumnezeu voieşte să-I cerem tot ce ne trebuie; căci fără de rugăminte El nu dă nimic (Iacov 4, 2). Dumnezeu vrea să-L **rugăm** cu **stăruinţă;** vrea nu numai să-L rugăm, ci chiar să-L silim, spune Sfântul Grigorie Dialogul. Negreşit, Dumnezeu ştie toate nevoile noastre (Matei 6, 32) şi ar putea să ni le împlinească fără cerere din partea noastră; dar El voieşte să-L rugăm, ca nu cumva să socotim bunătăţile Sale ca pe nişte lucruri cu care El ne-ar fi dator; ci ca pe nişte **binefaceri,** pentru care să-I fim mulţumitori din inimă, cu umilinţă şi dragoste. Rugăciunea Mântuitorului din grădina Ghetsimani şi de pe cruce; a Sfântului Arhi-diacon şi Mucenic Ştefan, în clipa în care era ucis cu pietre (Fapte 7, 59); a creştinilor care se rugau pentru eliberarea Sfântului Apostol Petru din temniţă (Fapte 12, 5), a Sfinţilor Apostoli în corabia învăluită de furtună (Matei 8, 25) şi altele sunt rugăciuni pilduitoare de cerere.

Pe lângă cele de mai sus, rugăciunea împăratului David: **„Miluieşte-mă, Dumnezeule**.. .” (Ps. 50) este rugăciunea pentru iertarea de păcate, este rugăciunea de îndurarea lui Dumnezeu şi de pocăinţă. Acest psalm se rosteşte şi la slujba Mărturisirii.

25. Care sunt foloasele rugăciunii?

Prin rugăciune se poate dobândi de la Dumnezeu orice dar. Dumnezeu însă nu împlineşte totdeauna şi numaidecât rugăciunile noastre.

Fericitul Augustin ne spune că rugăciunea este «cheia vistieriei darurilor dumnezeieşti», încât de la Dumnezeu poţi dobândi orice lucru bun prin rugăciune. Însuşi Mântuitorul făgăduieşte acest lucru, când zice: **„şi toate câte veţi cere, rugându-vă cu credinţă, veţi primi”** (Matei 21, 22). Şi iarăşi: **„Cereţi şi se va**

da vouă” (Matei 7, 7). Aşadar, când ne aflăm în strâmtorare, să alergăm la sprijinul lui Dumnezeu; că El ne va ajuta, aşa cum a ajutat pe Sfinţii Apostoli în timpul furtunii (Luca 8, 24). De aceea, cel ce se îndărătniceşte şi nu vrea să roage pe Dumnezeu, în primejdie, nu are drept să se plângă.

Dumnezeu nu împlineşte totdeauna şi numaidecât rugăciunea noastră. Monica, mama Fericitului Augustin, s-a rugat optsprezece ani la Dumnezeu pentru întoarcerea fiului ei la Hristos. Dumnezeu Se lasă de multe ori rugat, pentru ca rugăciunea noastră să fie făcută cu tot dinadinsul, dându-ne prilej să cinstim după cuviinţă darurile primite[316]. Deci, de voim cu adevărat să ni se împlinească rugăciunea, să ne rugăm cu atât mai mare stăruinţă şi căldură, cu cât Dumnezeu întârzie cu împlinirea cererii noastre. Aşa făcea orbul din Ierihon: cu cât Hristos Se făcea că nu-i ia rugăciunea în seamă, cu atât el striga mai tare: **„Iisuse, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă”** (Luca 18, 38).

26. Când împlineşte Dumnezeu mai repede rugăciunile noastre?

Dumnezeu împlineşte rugăciunea noastră mai repede: 1. **când sunt însoţite de fapte bune şi de post; 2. când chemăm mijlocirea Sfinţilor şi 3. când sunt făcute de mai mulţi împreună.**

1. Postul şi rugăciunea sunt cele două aripi ale nădejdii, zice Fericitul Augustin. Corneliu sutaşul, bărbat drept şi temător de Dumnezeu, însoţind rugăciunea lui cu post şi cu alte fapte bune, a fost ascultat (Fapte 10, 38). De altfel multe cetăţi şi popoare au scăpat de mari primejdii în urma rugăciunilor unite cu vreo făgăduială.

2. Rugăciunea făcută **în faţa sfintelor icoane sau lângă sfintele moaşte** ale Sfinţilor este mai ascultată şi mai repede împlinită de Dumnezeu. Este mai ascultată şi mai repede împlinită chemând ajutorul Sfinţilor, fiindcă aceştia sunt prieteni ai lui Hristos, fii şi moştenitori ai lui Dumnezeu[318bis].

3. Dumnezeu ascultă mai curând rugăciunea făcută laolaltă cu mai mulţi. Negreşit Dumnezeu este pretutindeni, dar nu în orice loc ascultă într-acelaşi chip rugăciunile. Că zice Domnul Iisus Hristos: „Iarăşi grăiesc vouă că dacă doi dintre voi se vor învoi pe pământ în privinţa unui lucru pe care îl vor cere, se va da lor de către Tatăl Meu, Care este în ceruri” (Matei 18, 19). «Această rugăciune, dăruită din toată inima, hrănită din credinţa noastră, îngrijită prin adevăr, întreagă prin nevinovăţie, curată prin castitate, agapă înfrumuseţată cu podoaba faptelor bune, această rugăciune suntem datori s-o înălţăm la altarul lui Dumnezeu, ea având a dobândi pentru noi toate de la Dumnezeu»[317]. Când, după uciderea Apostolului Iacov, Sfântul Petru a fost închis în temniţă, rugăciunile neîncetate, făcute de creştini pentru dânsul la Dumnezeu, au fost atât de puternice, încât Dumnezeu a trimis un înger şi în chip minunat a eliberat pe Petru din închisoare (Fapte 12, 1—11). Rugăciunea laolaltă a mai multora este ca focul în grămada de cărbuni; se aprind unul de la altul, se aprinde chiar şi butucul neuscat.

27. Când şi pentru ce nu ne ascultă Dumnezeu rugăciunile?

Dumnezeu nu ascultă şi nu împlineşte rugăciunile atunci când cerem ceva păgubitor şi când nu suntem vrednici să fim ascultaţi.

1. Dumnezeu Se aseamănă cu un medic care, din grija pentru bolnav, nu îi îngăduie ce i-ar fi păgubitor[318]. Monica, mama Fericitului Augustin, s-a rugat

stăruitor la Dumnezeu să împiedice plecarea fiului său în Italia şi nu a fost ascultată; pentru că această călătorie a dat Fericitului Augustin prilejul de întoarcere la Dumnezeu. «O, Doamne! Tu atunci nu ai ascultat pe mama; spre a-i împlini ceea ce ea cerea de atâta vreme», a spus mai târziu Fericitul Augustin[319].

2. Adesea Dumnezeu nu ne împlineşte rugăciunile fiindcă **nu suntem vrednici** să ne fie împlinite: **ne rugăm fără evlavie şi fără încredere** (Iacov 1, 6—7); sau, păcătoşi fiind, nu voim să ne dezbărăm de relele apucături (Ioan 9, 31); sau rugăciunea e fără stăruinţă, ca şi cum lucrul cerut nu ar avea nici un preţ, sau când **cerem rău** (Iacov 4, 5; Marcu 10, 38). 3. Totuşi nimeni nu se roagă în deşert. **Nici o rugăciune, nici cea bine făcută, nici cea rău făcută, nu este pierdută înaintea lui Dumnezeu.** Dacă Dumnezeu nu împlineşte ce I se cere, El dă negreşit altceva mai bun, ne încredinţează Sfântul Ioan Gură de Aur. Cu alte cuvinte, Dumnezeu poate împlini mai cu prisosinţă lucrurile pe care le cerem sau le gândim (Efes. 2, 20). De pildă, marele stareţ Gheorghe plecase de la mănăstirea Neamţului cu gândul să se ducă la Sfântul Munte Athos, făcând rugăciuni la Dumnezeu pentru a-i împlini gândul acesta. Dar, ajuns la Bucureşti, este împiedicat să meargă încotro **se** rugase la Dumnezeu şi trimis la Cernica, să ridice din dărâmături vechea mănăstire părăsită şi părăginită. Astfel a ajuns el povăţuitor şi îndreptător pentru mii de călugări, care s-au perindat de atunci şi până astăzi în cele două mănăstiri muntene Cernica şi Căldăruşani, şi un mare dascăl sufletesc al celor ce s-au apropiat de dânsul, călugări şi mireni.

28. Rugăciunea foloseşte oare la ceva celui păcătos?

Prin rugăciune, cel păcătos **câştigă iertarea** şi din păcătos ajunge drept.

Tâlharul răstignit împreună cu Hristos numai atât a rugat pe Mântuitorul: **„Pomeneşte-mă, Doamne, când vei veni în împărăţia Ta”** (Luca 23, 42), şi Hristos l-a iertat. Căindu-se, vameşul a rostit numai aceste cinci cuvinte: **„Dumnezeule, milostiv fii mie, păcătosului”** şi s-a întors îndreptat la casa sa (Luca 18, 13); iar împăratul David, mustrat fiind pentru păcat de Natan, a grăit: **„Păcătuit-am Domnului”** şi Domnul l-a iertat (II Regi 12, 13); «Cel ce se aşterne la rugăciune pune capăt păcatului», zice Fericitul Augustin; «iar cel ce pune capăt rugăciunii începe a păcătui»[320].

Rugăciunea face dintr-un păcătos un drept, pentru că prin ea se câştigă **darul pocăinţei** şi al întoarcerii la Dumnezeu. Pământul, cu cât se apropie mai mult de soare, cu atât primeşte mai multă lumină şi căldură; iar noi, cu cât ne apropiem mai mult de Ii sus Hristos prin rugăciune, cu atât dobândim mai multă lumină şi putere. Rugăciunea coboară asupra noastră Duhul Sfânt[321] şi luminează cele dinlăuntru ale noastre. Această lumină s-a lăsat văzută în afară la mulţi sfinţi, în timpul rugăciunii. De pildă, faţa lui Moise strălucea de lumină când s-a pogorât de pe munte, unde grăise cu Dumnezeu (Ieş. 34, 29, 30); iar Sfântul Simeon Noul Teolog (†1022) se arăta uneori, în timpul rugăciunii, înconjurat de o lumină strălucitoare, care-i pătrundea în chip uimitor carnea şi mădularele[322]. Rugăciunea pătrunde sufletul ca o rouă cerească, care-l însufleţeşte şi împrospătează, aşa precum plantele răcorite noaptea de rouă dobândesc puteri noi. Deci, rugăciunea este folositoare nu numai pentru cel ce trăieşte după voia lui Dumnezeu, ei şi pentru cel ce se zbate să părăsească drumul pierzării.

29. Cel ce trăieşte după voia lui Dumnezeu, adică cel drept, mai are nevoie de rugăciune?

Cel drept are şi el nevoie şi dobândeşte folos din rugăciune, pentru că rugăciunea **îl ocroteşte şi îl fereşte de ispita păcatului.**

Ispita este lucrul diavolului; ea întunecă mintea şi slăbeşte voinţa. Rugăciunea, dimpotrivă, alungă ispitele, luminează mintea şi întăreşte voinţa: «Rugăciunea lucrează cu apa asupra focului; este ca o ancoră de mântuire pentru sufletul în primejdie să se înece»-[323]. «Demonii văzându-ne stând la rugăciune fug repede, ca hoţii ce dau cu ochii de soldaţii cu săbiile scoase»[324]. Cel drept ajunge prin rugăciune la viaţă foarte îmbunătăţită: «Cel ce se roagă bine ştie să trăiască cinstit»[325]. Cine se adună se aseamănă, grăieşte înţelepciunea populară, iar cel ce grăieşte necontenit cu Dumnezeu oglindeşte în el desăvârşirea. Deci, rugăciunea alungă ispitele fiindcă este pavăza de care se frâng săgeţile aprinse ale vrăjmaşului.

30. Ce se întâmplă cu cel ce nu se roagă?

Cel ce nu se roagă cade uşor în păcat şi **nu poate să se mântuiască.**

Cine nu se roagă nu are nici o putere în lupta cu ispitele, el este ca un ostaş fără armă, ca o pasăre fără aripi, ca o maşină fără aburi, ca o trestie care se pleacă încotro bate vântul. «Cel ce nu se roagă e mort gata»; e ca un peşte pe uscat, zice Sfântul Ioan Gură de Aur; e ca un om care nu primeşte nici o hrană. Dacă Mântuitorul a petrecut nopţi întregi în rugăciune, «noi ce trebuie să facem ca să ne mântuim?» — întreabă Sfântul Ambrozie al Mediolanului. Ne spune chiar Mântuitorul ce să facem: să stăruim în rugăciune (Matei 26, 41).

31. Cum trebuie făcută rugăciunea ca să fie bine primită de Dumnezeu?

Rugăciunea noastră ca să fie bine primită de Dumnezeu trebuie:

1. Să fie făcută în numele Mântuitorului nostru Iisus Hristos, adică să cerem ce vrea şi El. Că zice: „Adevărat, adevărat grăiesc vouă: orice veţi cere de la Tatăl întru numele Meu, va da vouă” (Ioan 16, 23). Şi Mântuitorul vrea tot ce sporeşte mărirea Tatălui şi mântuirea sufletelor noastre. Deci cine cere acestea se roagă în numele lui Iisus Hristos. Prin Rugăciunea domnească cerem numai ce vrea Hristos, şi, cum El însuşi este Acela Care ne-a dat această rugăciune, când rostim Tatăl nostru înseamnă că ne rugăm în numele lui Iisus Hristos. Dacă cerem însă bogăţie, pieirea vrăjmaşului, câştig la jocurile de noroc, slavă deşartă, — adică «dacă cerem ce este primejdios sufletului, nu ne rugăm în numele lui Iisus Hristos»[326].

2. «Să ne rugăm cu mintea întreagă şi cu evlavie»-[327], adică rugându-ne, să ne gândim numai la Dumnezeu. Rugăciunea făcută cu mintea întreagă înseamnă gând neîmpărţit, cuget nerisipit în timpul cât facem rugăciunea. Dacă rugăciunea este «vorbirea minţii lui Dumnezeu»[228], atunci se cuvine ca la rugăciune să ne adunăm toată luarea aminte; tot gândul nostru să-l îndreptăm numai la Dumnezeu; se cuvine să lepădăm din minte **toată grija cea lumească** şi să cugetăm numai la Dumnezeu. Deci să nu cinstim pe Dumnezeu numai cu buzele, iar gândul să se împrăştie departe. Căci cine se roagă cu nepăsare ori cu mintea împrăştiată nu are nici un folos de rugăciune. «Cum puteţi pretinde că Dumnezeu să ia aminte la

rugăciunea voastră, dacă voi înşivă nu luaţi aminte la rugăciune?»[389]. Cine se roagă rău şi totuşi nădăjduieşte să fie auzit se aseamănă cu cel ce seamănă neghină şi vrea să secere grâu curat. Cu toate acestea, să nu socotiţi rugăciunea rău făcută atunci când nu încercaţi **o mişcare deosebită a inimii;** adică nu simţiţi în timpul rugăciunii o mângâiere deosebită şi o bucurie peste fire. O asemenea simţire este un dar deosebit, la care nu toţi pot ajunge. Tot astfel nu trebuie socotită rugăciunea rea **uscăciunea** ce se simte uneori, fiindcă aceasta este o ispită, o neplăcere, un necaz; iar cel ce rabdă necazurile cu bărbăţie şi cu îndrăzneală va ajunge la bucurie[330].

Rugăciunea făcută cu evlavie cere o oarecare pregătire, o supraveghere a simţurilor şi o ţinută potrivită a trupului. «Trebuincioasă este pentru noi cuvenita pregătire, când vrem să facem rugăciunea»[331]. **„Mai înainte de a făgădui (a te ruga), pregăteşte-te şi nu fii ca omul ce ispiteşte pe Dumnezeu”** (Înţ. Sir. 18, 23). Dacă Moise, cerând să se apropie de rugul cel aprins, n-a putut să se apropie de el până ce nu şi-a dezlegat şi lepădat încălţămintea (Ieş. 3, 5), «de ce să nu te dezlegi şi tu, — zice Evagrie Monahul —, de orice cuget pătimaş, dacă vrei să vezi pe Cel mai presus de fire şi înţelegere şi să vorbeşti cu El?»[332]. Adică, înainte de rugăciune pregăteşte-te: «Stai puţin, în tăcere, până ce se vor linişti toate simţurile tale şi apoi faci trei închinăciuni până la pământ şi aşa începe rugăciunea»-[333]. Cu alte cuvinte, înainte de a începe rugăciunea, alungă toate grijile din inimă, din această biserică a rugăciunii, aşa după cum Hristos a alungat pe negustori din templu (Luca 19, 45). Lasă pentru un sfert de oră necazul tău în grija Părintelui ceresc, că El ţi-l va uşura, ori poate chiar îl va înlătura cu totul: «Aşadar, să-I lăsăm Lui toate cele ce ne privesc, şi ne va fi bine. Căci Cel ce e bun e negreşit Dătătorul darurilor bune»[334].

La rugăciune se cuvine să ne supraveghem ochii şi să nu privim la dreapta şi la stânga. Mântuitorul zice: **„Când te rogi, intră în cămara ta şi, închizând uşa ta, roagă-te”** (Matei 6, 6). Cămara e inima, iar simţurile sunt poarta; deci ele trebuie zăvorâte, că prin ele vine sminteala în timpul rugăciunii.

În sfârşit, la rugăciune să ne ferim de orice ţinută nepotrivită cu această sfântă lucrare. Negreşit, un bolnav sau un om prea obosit poate sta cum îi vine mai la îndemână, dar cine e sănătos şi odihnit să ia aminte, să stea cu cuviinţă. E bine să facem rugăciunea în picioare, dacă cumva în genunchi suntem atraşi la somn — nevoie care bântuia şi pe Părinţii din pustie[335]. Cei cu multă încercare într-ale rugăciunii ne sfătuiesc îndeosebi la rugăciunea în picioare, însoţită de metanii dese.

3. Rugăciunea să fie făcută cu stăruinţă; adică să nu slăbim în rugăciune, chiar dacă nu suntem auziţi curând. «Dacă nu ai primit încă darul rugăciunii sau al cântării de psalmi, stăruie cu putere şi-l vei primi; prin urmare nu te descuraja, dacă nu l-ai primit»-[336]. Să facem cum fac copiii, care nu contenesc din strigăt până ce nu dobândesc ce doresc. «Oamenii se supără când sunt grămădiţi cu cereri, Dumnezeu însă iubeşte pe cel ce stăruieşte»[337], precum însuşi spune în pilda judecătorului nedrept care, supărat de stăruinţa femeii care-i cerea dreptate, până la urmă n-a avut încotro şi, ca să scape de ea, i-a făcut dreptate (Luca 18, 2—7). «Aşadar, îndrăzneşte, stăruind încordat în sfânta rugăciune», ne spune un Părinte din pustie[338]. Dumnezeu pune adesea la grea încercare statornicia rugătorului, cum de pildă a pus Iisus pe femeia cananeeancă (Matei 15, 23—28). El întâi S-a arătat neînduplecat, ea însă, nedescurajându-se, până la urmă şi-a văzut rugăciunea împlinită. Tot în felul acesta s-au petrecut lucrurile şi cu orbul din Ierihon. Lumea îl

silea să tacă, dar el, dimpotrivă, striga şi mai tare; şi Iisus l-a tămăduit (Luca 18, 35—39). Evreii din Betulia, auzind că Holofern s-a pornit cu război împotriva cetăţii lor, au alergat la rugăciune şi nu au slăbit cu cererile lor până ce Dumnezeu nu i-a scăpat de vrăjmaşi prin mâna Iuditei (Iudit 7 şi 8).

4. Rugăciunea să fie făcută cu **inimă curată,** adică liberă de păcatul de moarte, sau cel puţin cuprinsă de dorinţa cinstită de pocăinţă. Inima curată înseamnă a fi liber nu numai de orice legătură păcătoasă, ci şi de orice dragoste pentru tot ce nu e plăcut lui Dumnezeu. Cel ce nu are inimă curată nu are destulă putere să-şi ridice gândul la Dumnezeu: pentru că îndată ce începe să se roage îi năvălesc în gând închipuirile păcătoase şi «cumplitele aduceri aminte» şi îi încătuşează mintea de pământ... **„Ştim că pe păcătoşi Dumnezeu nu-i ascultă** ...” (Ioan 9, 31), fiindcă este drept a înlătura de la bunătăţile dumnezeieşti pe cel ce nu se supune voii Sale. Dar şi un păcătos poate nădăjdui să fie auzit de Dumnezeu, dacă se căieşte cu tot dinadinsul de greşelile sale (Luca 18, 13).

5. Rugăciunea să fie făcută **supunându-ne voii lui Dumnezeu,** adică să lăsăm în grija **Lui** împlinirea rugăciunilor noastre. Aşa S-a rugat Mântuitorul în grădina Măslinilor: **„Nu voia** Mea, **ci** voia Ta să fie” (Luca 22, 42), aşa cere să ne rugăm noi în Rugăciunea Domnească; **„Facă-se voia Ta”** (Matei 6, 10). Dumnezeu ştie mai bine ce ne este de folos; de aceea să lăsăm în grija Lui împlinirea cererii noastre. «De multe ori, rugându-mă, zice Evagrie Monahul, am cerut să mi se împlinească ce am socotit eu că e bine şi am stăruit în cererea mea, silind fără judecată voia lui Dumnezeu; nu am lăsat Lui să rânduiască ce ştie El că este de folos. Iar primind, m-am întristat foarte pe urmă, fiindcă **nu** am cerut să se facă mai bine voia lui Dumnezeu. Că lucrul nu mi-a ieşit aşa cum credeam»[339].

6. Rugăciunea să fie făcută **cu umilinţă, cu zdrobirea inimii[340]:** cu **o** lăuntrică încredinţare de slăbiciunea şi de nevrednicia noastră. Proorocul **David este unul din** cei ce **au primit daruri mari** de la Dumnezeu; şi el **făcuse** fapte **bune** şi plăcute lui Dumnezeu şi, cu toate acestea, îl aflăm grăind: **„...Fiinţa mea este ca o nimica înaintea Ta”** (Ps. 38, 7). Într-o asemenea stare sufletească să ne înfăţişăm lui Dumnezeu la rugăciune şi să cerem numai de la bunătatea Lui darurile ce El ar binevoi să ni le dea; să nu aşteptăm nimic altceva decât ce va vrea să dea îndurarea Lui. Să ne rugăm cu acelaşi simţ de smerenie ca al proorocului împărat David, pentru că de El atârnă în mare parte puterea rugăciunii: **„Rugăciunea celui smerit va pătrunde norii”,** zice înţeleptul Sirah (35, 18). Rugăciunea vameşului şi a sutaşului sunt pline de smerenie, iar Daniil s-a rugat tot cu o astfel de umilinţă, zicând: **„... Că nu pentru faptele noastre drepte aducem înaintea Ta rugăciunile noastre cele fierbinţi, ci pentru milele Tale cele mari”** (Dan. 9, 18). De altfel, rugăciunea, ea însăşi, **este o lucrare de umilinţă,** pentru că prin ea ne dăm seama în ce măsură avem nevoie de Stăpânul cerului şi al pământului.

7. Rugăciunea să fie făcută **cu încredere** fiască; cu neclintită încredinţare că Dumnezeu, întru îndurarea Lui, ne va asculta dacă îi vom cere bunătăţi care să slujească slavei Sale şi mântuirii sufletelor noastre, încrederea fiască în Dumnezeu este din partea noastră o datorie, asupra căreia Dumnezeiescul învăţător binevoieşte să ne atragă luarea-aminte când ne povăţuieşte, în Rugăciunea Domnească, să socotim pe Dumnezeu sub duioasa însuşire de **Tată**. Mântuitorul a avut grija pe de o parte să ne încredinţeze, prin învăţături limpezi şi prin pilde lămuritoare, despre însuşirea de Părinte milostiv a lui Dumnezeu; iar pe de altă parte, să ne arate că cele mai multe dintre vindecările minunate, pe care le-a făcut

El, se datoresc încrederii celor lecuiţi. Încrederea este răsplătită cu prisosinţă (Evr. 10, 35). **„Şi toate câte veţi cere, rugându-vă cu credinţă, veţi primi”** (Matei 21, 22). Rugăciunea sutaşului Cornelie (Fapte 10, 2) este pildă de rugăciune cu încredere. Cine însă se îndoieşte, cine nu are încredere nu va primi nimic (Iacov 1, 6). Dar încrederea nu este potrivnică smereniei, ci dimpotrivă e soaţa ei de totdeauna; pentru că fără de încredere, smerenia este făţărnicie; şi încrederea fără smerenie este îndrăzneală neîngăduită.

32. Care este cel mai potrivit timp pentru rugăciune?

Timpul potrivit pentru rugăciune este, la drept vorbind, viaţa omului întreagă; pentru că aşa cere însuşi Mântuitorul Hristos: „Privegheaţi, dar, în toată vremea, rugându-vă” (Luca 21, 36). Viaţa trăită cu adevărat creştineşte împlineşte acest îndemn; pentru că toate câte gândim, grăim şi facem cu mintea luminată de dreptate şi însufleţită de dragoste, tot rugăciune este. Fericitul Augustin zice: «Prin credinţă, nădejde şi dragoste, dorinţa fiind necontenită, ne rugăm neîncetat»[341].

De bună seamă noi avem nevoie de ajutorul lui Dumnezeu în toată clipa, deci să ne rugăm Lui totdeauna, dar mai ales **dimineaţa, la amiază şi seara, înainte şi după mâncare şi când auzim bătând toaca şi clopotele bisericii.**

1. Dimineaţa, la scularea din somn, să ne rugăm lui Dumnezeu mulţumindu-I că ne-a ocrotit peste noapte; apoi să-L rugăm să ne păzească şi în timpul zilei de toată reaua întâmplare şi de păcat, şi să binecuvânteze munca ce urmează să o facem. Dimineaţa, îndată ce ne-am sculat din pat, pe nemâncate, să facem rugăciunea stând în picioare sau în genunchi, după cum ne vine mai bine; o începem cu trei metanii mari şi mai facem metanii mari şi când ne rugăm pentru părinţi, fraţi etc. Ziua este ca o viaţă în prescurtare: dimineaţa e naşterea şi copilăria; primele ceasuri ale zilei sunt tinereţea; amiaza şi după amiaza, bărbăţia, care se apleacă puţin câte puţin, până când cade seara peste anii încărunţiţi ai bătrâneţii zilei. Când mă trezesc din somn e ca şi cum aş fi ieşit din noianul somnului pentru o nouă zidire şi încep viaţa pentru o altă zi. Cea dintâi clipă a acestui nou început creştinul o închină lui Dumnezeu, cerându-I binecuvântare. Israeliţii în pustie aflau mana numai dimineaţa, înainte de răsăritul soarelui, iar noi dobândim binecuvântarea lui Dumnezeu de ne vom ruga Lui dimineaţa la răsăritul soarelui (înţ. Sol. 16, 28). Dimineaţa e timpul cel mai prielnic pentru rugăciune: „Dimineaţa vei auzi glasul meu” (Ps. 5, 3); adică glasul rugăciunii de dimineaţă, pe care trebuie să-l facem auzit de îndată ce ne sculăm din somn. «înainte de a vă spăla, curăţiţi-vă inimile alergând la rugăciune», îndeamnă Sfântul Ioan Gură de Aur pe ascultătorii săi[342].

2. La amiază. Un păgân, împăratul Fikp al Macedoniei, pusese pe un rob să-i spună în fiecare dimineaţă: **„Filipe, aminteşte-ţi că eşti om!”** A fi om, nu după înţelesul păgân, ci după credinţa ce o mărturisim, adică creştin, înseamnă că trebuie să-ţi aduci aminte că soseşte sorocul de la amiază, ora douăsprezece; ora în care Iisus a fost răstignit pe cruce; opreşte-te, conteneşte-ţi tot zbuciumul. Dacă la această oră eşti atât de cuprins de nevoile vieţii, încât vremea nu-ţi îngăduie să stai mai mult de vorbă cu Dumnezeu, o rugăciune scurtă, făcută din inimă, cu toată căldura, să răscumpere graba şi lipsa unei rugăciuni mai îndelungate.

3. Seara, să mulţumim lui Dumnezeu pentru bunătăţile primite în timpul zilei, rugându-L să ne ierte greşelile făcute peste zi şi să ne ocrotească şi în timpul nopţii.

Mântuitorul prelungea adesea rugăciunea de seară până târziu în noapte.

Moartea îşi trimite solia de cele mai multe ori noaptea, ca să cheme la divanul de judecată al lui Dumnezeu; de aceea rugăciunea de seară grăieşte, în adevăr, despre moartea zilei, dar şi despre cele ale morţii noastre. Astfel, rugăciunea de seară e prilejul de **cercetare** a **cugetului,** pentru ajungerea la o desăvârşită pocăinţă. Cerceteze-se tot creştinul în fiecare seară, nu numai de câştigul material de peste zi, ci şi de cum s-a îngrijit de folosul sufletului său.

4. **Înainte şi după amiază** să mulţumim lui Dumnezeu pentru hrana pe care El ne-a dat-o şi să-L rugăm să ne ferească de păcatul îmbuibării.

Mântuitorul mulţumeşte Părintelui ceresc înainte şi după masă (Matei 15, 36). Daniil în groapa cu lei a mulţumit îndată pentru hrana ce i s-a trimis prin îngeri. **„Când vei mânca şi te vei sătura”,** zice Moise, **„ia aminte de tine, să nu se ademenească inima ta şi să uiţi de Dumnezeu”** (Deut. 11, 11—12).

33. Când ne cheamă la rugăciune toaca şi clopotele bisericii?

Toaca şi clopotele bisericii ne vestesc de rugăciune de mai multe ori pe zi, mai ales în Păresimi, dar trei momente sunt mai însemnate: dimineaţa, la începutul Utreniei şi al Sfintei Liturghii; iar după amiaza, sub seară, la începutul Ceasului al nouălea cu Vecernia. De asemenea, ne mai cheamă când se întâmplă să moară vreun creştin, sau când este dus cel mort la mormânt.

Când auzim clopotele bisericii chemându-ne la rugăciune, dacă nu putem să mergem la biserică, se cuvine, totuşi, să lăsăm toate de o parte şi să facem o rugăciune. Căci -«cel ce se roagă odată cu Biserica, se roagă în felul cel mai folositor», spune Fericitul Augustin. Clopotul, tovarăş de viaţă al creştinului, ia parte şi la întristări. El vesteşte pe creştini de moartea vreunuia dintre ei, îndemnându-i să se roage pentru sufletul celui răposat; şi în dăngănit de clopot petrecem la locaşul cel de veci pe cei răposaţi în Domnul.

34. Când trebuie să mai facem rugăciuni?

Trebuie să ne mai rugăm în nevoi, în ispite, înainte de orice lucrare mai de seamă şi când ne simţim împinşi în chip deosebit la rugăciune.

1. Dumnezeu ne îndeamnă să ne rugăm, atunci când suntem cuprinşi de nevoi: **„Mă cheamă pe Mine în ziua necazului şi te voi izbăvi şi Mă vei preamări”** (Ps. 49, 16). Apostolii s-au rugat în corabie, fiind ameninţaţi de furtună, şi creştinii s-au rugat pentru Sfântul Apostol Petru când acesta era în temniţă (Fapte 12, 5).

2. Mântuitorul ne porunceşte să ne rugăm atunci când suntem bântuiţi de ispite: **„Privegheaţi şi vă rugaţi, ca să nu intraţi în ispită”** (Matei *26,* 41).

3. Când avem de făcut lucruri însemnate, să le începem cu rugăciune. **„Cere de la El (Domnul) ca să îndrepteze căile tale”** zice Tobit (4, 20, Vulgata). Iisus Hristos S-a rugat înainte şi după ce Şi-a ales Apostolii (Luca 6, 12), înainte de învierea lui Lazăr (Ioan 11, 41) şi înainte de sfintele Sale patimi, în grădina Ghetsimani (Luca 22, 41—42). Sfinţii Apostoli s-au rugat înainte de alegerea lui Matia (Fapte 1, 24) şi Sfântul Apostol Petru, înainte de a învia pe Tavita (Fapte

9, 40). Fericitul Ieronim cere încă şi mai mult: «Când ieşim din casă, zice el, să ne întrarmăm cu rugăciunea şi când ne-am înapoiat să ne rugăm înainte de a sta jos».

35. În ce loc putem să ne rugăm?

În ce priveşte locul unde trebuie să facem rugăciunea, este de ştiut că pentru oel ce se roagă bine, **orice loc** este potrivit: **„În tot locul tămâie se aduce numelui Meu”** (Mal. 1, 11) şi **„Voiesc dar ca să se roage bărbaţii în tot locul”** (I Tim. 2, 8). Mântuitorul Se ruga în templu şi în sinagogă, în loc pustiu şi în munţi, în foişor şi în grădina Măslinilor, pe cruce şi în alte locuri. Iacob Patriarhul îşi făcea rugăciunea pe câmp. Daniil Proorocul, în groapa cu lei, Sfinţii Apostoli Pavel şi Sila, în temniţă, unde culcaţi şi încătuşaţi în lanţuri au zguduit închisoarea din temelii (Fapte 16, 25—26). Dumnezeu primeşte să I se grăiască în tot locul (Fapte 17, 24), după cum aminteşte Mântuitorul femeii samarinence (Ioan 4, 23). Deci ne putem ruga oriunde. Dumnezeu nu ţine seama de nici un fel de loc, pentru că El cere doar inimă cucernică[343].

36. Dar nu este oare vreun loc hotărât pentru rugăciune?

Da, este un asemenea loc, hărăzit numai rugăciunii, este **biserica, sau casa lui Dumnezeu: „Casa Mea, casă de rugăciune se va chema”** (Matei 21, 13).

Domnul nostru Iisus Hristos Se duce să Se roage în templu şi' în sinagogă, iar creştinii în vremea prigoanelor se duceau în peşteri, la casele lor de rugăciune, chiar cu primejdia vieţii lor. Rugăciunea făcută în biserică, în loc sfinţit, unde tot ce ne înconjoară ne îndeamnă la uitarea grijilor zilnice şi la evlavie, are mai multă putere. Rugăciunile făcute în biserică sunt negreşit mai bine primite, fiindcă aici nu suntem singuri. Sfinţii, ale căror icoane sunt zugrăvite pe pereţi, ne întovărăşesc în rugăciune şi duc la picioarele Celui Prea înalt rugile noastre (Apoc. 5, 8; 8, 4). Aici «şi puterile îngereşti sunt de faţă la adunările credincioşilor şi e de faţă însăşi puterea Domnului şi Mântuitorului nostru şi, pe lângă aceasta, şi duhul Sfinţilor şi cred că şi al celor mai de demult adormiţi, precum şi desigur al acelora care mai sunt încă în, viaţă.. .»[344]. Biserica este locul de rugăciune căruia i se potriveşte, fără îndoială, făgăduinţa Mântuitorului: **„Unde sunt doi sau trei adunaţi în numele Meu, acolo sunt şi Eu în mijlocul lor”** (Matei 18, 20). Deci, cei ce zic că nu este nevoie să mergem să ne rugăm în biserică, deoarece lumea întreagă este Biserica lui Dumnezeu, nu numai că greşesc, dar nici nu ştiu ce este rugăciunea. Pentru că cel de bună credinţă nu se roagă numai în biserică, ci se roagă mult şi stăruitor şi în alt loc, unul ca acela se va duce negreşit şi la biserică.

37. Dar despre singurătate, ca loc de rugăciune, ce se poate spune?

În adevăr şi singurătatea este un loc foarte prielnic pentru rugăciune.

Sfinţii din pustie, mari Dascăli ai rugăciunii, s-au rugat mai mult şi mai ales în singurătate, după pilda dată de însuşi Mântuitorul, Care de multe ori Se ruga în locuri singuratice, în pustie (Luca 5, 16), în munţi şi mai ales în muntele Măslinilor (Luca 22, 39). Singurătatea însă nu înseamnă numaidecât pustie, ci şi loc retras, o încăpere unde să poţi face rugăciunea în linişte. Despre un asemenea loc grăieşte

Evanghelia când zice: **„Tu însă când te rogi intră în cămara ta şi închizând uşa ta roagă-te Tatălui...”** (Matei 6, 6). În singurătate, adică la o parte de tulburarea lumii, rugăciunea se poate face mai bine. Peştele scapă de mreaja pescarului ascunzându-se în gropile cele mai ferite; aşa şi omul care vrea să scape, când se roagă, de ispitele satanei, să fugă în singurătate, zice **Sfântul** Efrem Şirul.

38. Ce trebuie să cerem de la Dumnezeu în rugăciune?

În rugăciunile noastre către Dumnezeu, trebuie să cerem mai întâi cele ce adaugă măririi Sale şi ajută mântuirii sufletelor noastre.

1. Să cerem cele ce sporesc mărirea lui Dumnezeu şi ajută mântuirii sufletelor noastre: **„Căutaţi mai întâi împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui, şi acestea toate (adică mâncarea, băutura şi îmbrăcămintea) se vor adăuga vouă”** (Matei 6, 33). Sau, cu alte cuvinte: «Cereţi în rugăciunile voastre ca să obţineţi lucruri cereşti şi netrecătoare, pentru ca primindu-le ca atare să moşteniţi împărăţia cerului şi să vă bucuraţi de cele mai mari bunuri. Iar cele pământeşti şi mici de care aveţi nevoie pentru trebuinţele trupului, vi le va da Tatăl pe deasupra, în măsura trebuitoare»[345]. «Cereţi bunătăţile viitoare şi veţi primi bunătăţile de acum. Nu doriţi lucrurile de aici, că le veţi avea negreşit»[346]. Cel ce caută bunătăţi cereşti dobândeşte negreşit şi pe cele pământeşti, împăratul Solomon a cerut înţelepciune, spre a cârmui bine poporul Israil, iar Dumnezeu i-a dat nu numai înţelepciune, ci şi prisos de bunătăţi pământeşti (III Regi 3, 11—13). Deci trebuie să ne rugăm pentru cele trebuincioase vieţii, atât pentru noi, cât şi pentru alţii, dar să ţinem seama ca nu cumva să cerem lucruri care să privească relele noastre înclinări, că Dumnezeu nu ascultă asemenea rugăciuni (Iacov 4, 3). Cine cere lui Dumnezeu bogăţie, dregătorii, slavă deşartă ori altele de acest fel, nu caută mărirea lui Dumnezeu, ci lucruri trecătoare; acela înjoseşte pe Dumnezeu, Domnul şi Stăpânul, la treapta de slujitor al poftelor lui, al zgârceniei lui, al vieţii lui desfrânate. Cum ar putea să-l asculte Dumnezeu[347]? «Să nu cerem de la Dumnezeu ce vrem noi, ci ce vrea El»[348].

RUGĂCIUNEA DOMNEASCĂ

39. Care este cel mai desăvârşit model de rugăciune?

Modelul cel mai desăvârşit de rugăciune este Rugăciunea Domnească, adică:

„Tatăl nostru, Care eşti în ceruri,
Sfinţească-se numele Tău;
Vie împărăţia Ta;
Facă-se voia Ta, precum în cer şi pe pământ.
Pâinea noastră cea spre fiinţă
Dă-ne-o nouă astăzi;
Şi ne iartă nouă greşelile noastre,
Precum şi noi iertăm greşiţilor noştri;
Şi nu ne duce pe noi în ispită,
Ci ne izbăveşte de cel rău.
Că a Ta este împărăţia şi puterea şi slava în veci.
Amin!” (Matei 6, 9—13).

40. Care este obârşia rugăciunii Tatăl nostru?

Obârşia rugăciunii Tatăl nostru este cu totul şi în toate cuvintele ei dumnezeiască, fiind alcătuită de Dumnezeu Fiul, adică de însuşi Mântuitorul nostru, la rugămintea unuia dintre Apostoli: **„Doamne, învaţă-ne şi pe noi să ne rugăm”** (Luca 11, 1). Atunci Mântuitorul i-a învăţat rugăciunea Tatăl nostru (Matei 6, 9—13). Deci, când rostim această rugăciune, grăim înseşi cuvintele Domnului nostru Iisus Hristos; ne rugăm cu adevărat în numele Domnului Iisus Hristos. De aceea se numeşte Rugăciunea Domnească.

41. Prin ce se deosebeşte Rugăciunea Domnească de celelalte rugăciuni?

Rugăciunea Domnească, cea mai de seamă dintre toate rugăciunile, **se deosebeşte prin puterea ei, prin uşurinţa de a fi înţeleasă şi prin bogăţia cugetărilor ei.**

1. Marea putere **a** rugăciunii Tatăl nostru stă în faptul că prin **ea** nu numai că ne rugăm împreună cu Iisus Hristos[349], ci ne rugăm cu înseşi cuvintele Mântuitorului[350]. «Dumnezeu singur a putut să înveţe cum ar vrea să fie rugat»[331]. De bună seamă, acestei rugăciuni i se potriveşte cel mai bine cuvântul Domnului: **„Orice veţi cere de la Tatăl întru numele Meu, vă va da vouă”** (Ioan 16, 23).

2. Rugăciunea Tatăl nostru este cea mai uşoară de înţeles dintre toate rugăciunile. Ea este rugăciunea oricui crede în Dumnezeu. Rugăciunea Domnească **„pe cât este de restrânsă în cuvinte, pe atât este de cuprinzătoare în sens”[352].**

3. În rugăciunea Tatăl nostru avem cereri pentru toate trebuinţele sufleteşti şi trupeşti; deci pentru toate bunătăţile cereşti şi pământeşti. Toate câte le cerem în rugăciunile noastre se află cuprinse în Rugăciunea Domnească[353]. De veţi străbate toate rugăciunile, zice Fericitul Augustin, nu veţi afla nimic care să nu fie cuprins în Rugăciunea Domnească.

42. Din câte părţi este alcătuită Rugăciunea Domnească?

Rugăciunea Domnească este alcătuită din trei părţi: **chemare, cereri şi încheiere.**

43. Care este chemarea şi ce înseamnă?

Chemarea (invocaţia) este: **„Tatăl nostru, Care eşti în ceruri”.**

Această chemare ne pune în adevărata stare de rugăciune; ne înalţă mintea la Dumnezeu şi ne întăreşte încrederea în El, ca Tată, ca «Părinte» (Rom. 7, 15).

1. Cuvântul **Tată** deşteaptă încredere, ne aduce aminte de harurile primite de la Dumnezeu[354] şi «ne învaţă că acela care vrea să se roage lui Dumnezeu nu trebuie să vină înaintea Lui numai ca o făptură a Lui, ci ca un fiu al Lui după har, fiindcă dacă nu este fiu, nu poate să-L numească Tată. Iar acest har al înfierii l-a dat Iisus Hristos celor care cred într-însul, după cum grăieşte Scriptura: „Şi celor câţi L-au primit, care cred în numele Lui, le-a dat putere ca să se facă fii ai lui Dumnezeu»[355]. «Iisus Hristos învăţându-ne să numim pe Stăpânul şi Făcătorul a toate, pe Dumnezeu, Tatăl nostru, odată cu aceasta şi în acelaşi timp hotărăşte eliberarea

noastră din muncile veşnice, izbăvirea sufletelor, mântuirea, înfierea ca fii ai lui Dumnezeu, moştenirea slavei Sale, care ne este făgăduită, unirea cu singurul Său Fiu şi, în sfârşit, revărsarea peste noi a Sfântului Său Duh»[356].

Nici un muritor n-ar îndrăzni să dea această numire Celui Atotputernic, dacă nu ne-ar fi îngăduit Fiul Său cel Unul Născut. «în psalmi, în prooroci şi chiar în Lege sunt mii de rugăciuni, dar nu aflăm pe nimeni rugându-se şi numind pe Dumnezeu Tată..., ci îl rugăm ca pe Dumnezeu şi Stăpân, aşteptând pe Cel ce revarsă duhul înfierii.. .»[357].

Dumnezeu vrea să fie iubit, de aceea îngăduie să fie numit Tată, ne spune Fericitul Augustin, fiindcă această numire este plină de dragoste şi aprinde dragostea. Copilul numeşte tată pe cel căruia îi datorează viaţa, iar noi numim Tată pe Dumnezeu, fiindcă El este Făcătorul nostru (Deut. 32, 6).

2. Zicem „Tatăl nostru", nu „Tatăl meu", pentru că noi toţi suntem fraţi şi ne rugăm unii pentru alţii. Această chemare ne învaţă că, precum Dumnezeu este Tatăl nostru al tuturor, tot astfel suntem datori şi noi credincioşii să fim fraţi între noi şi să ne rugăm nu numai pentru noi, ci şi pentru toţi fraţii noştri, unul pentru altul, precum ne învaţă Scriptura: **„Rugaţi-vă unul pentru altul, ca să** vă **vindecaţi"** (Iacov 5, 16). În Rugăciunea Domnească fiecare se roagă pentru toţi şi toţi pentru unul; ea este rugăciunea obştească şi **a** tuturor creştinilor[358]. Nevoia ne sileşte să ne rugăm pentru noi, dar dragostea frăţească ne îndeamnă să ne rugăm pentru alţii[359]. Iisus Hristos însumi zice că noi toţi suntem fraţi (Matei 23, 8). Altădată, El numeşte fraţi pe Sfinţii Apostoli Matei 28, 10), iar Apostolii numesc fraţi pe credincioşi (Rom. 1, 13 ş.u.). De altfel, drept este să se numească fraţi cei ce au un singur şi acelaşi Tată în cer[300]. Deci cuvântul „Tată" arată că trebuie să iubim pe Dumnezeu; iar cuvântul „nostru", că trebuie să iubim pe aproapele. Domnul unităţii noastre, spune Ciprian, n-a vrut ca rugăciunea noastră să fie de unul singur şi oarecum egoistă, ci a tuturor, obştească[361]. -«Cuvântul „nostru" netezeşte toate nepotrivirile şi deosebirile de stare şi de avere şi face, deopotrivă, pe cel lipsit la fel cu cel avut şi pe cel supus la fel cu cel ce stăpâneşte»[362].

3. Zicem „Care eşti **în ceruri"** pentru că Dumnezeu îngăduie să fie văzut numai în ceruri, deşi este pretutindeni. «Pre Dumnezeu a-L vedea, nu este cu putinţă oamenilor»[363] şi **„nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul cel Unul-Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut"** (Ioan 1, 18). Totuşi, îngerii văd pururea faţa lui Dumnezeu, Care este în ceruri (Matei 18, 10), iar cei drepţi la inimă vor vedea faţa Lui (Ps. 10, 7) la înviere, când vor fi ca îngerii lui Dumnezeu (Matei 22, 30). «Cuvântul acela ce zice: „în ceruri" ne învaţă ca, în timpul când ne rugăm, să înălţăm mintea şi toată gândirea noastră de la cele pământeşti şi stricăcioase la ceruri, spre cele nestricăcioase... fiindcă harul şi bogăţia binefacerilor Sale străluceşte mai ales în ceruri»[364].

Cuvintele **„Care eşti în ceruri"** ne aduc aminte că menirea noastră trece dincolo de marginile vieţii de acum; că dincolo de lumea aceasta se află casa Tatălui nostru (Ioan 14, 2), care ne aşteaptă: **„cât pentru noi, cetatea noastră este în ceruri, de unde aşteptăm Mântuitor pe Domnul nostru Iisus Hristos"** (Filip. 3, 20). «Aici Domnul, învăţându-te să chemi pe Tatăl Cel din ceruri, îţi aminteşte de patria cea bună, ca, sădindu-ţi o dorinţă mai puternică a celor bune, să te pună pe calea ce te duce iarăşi la patria ta»[365].

44. Câte cereri cuprinde partea a doua a Rugăciunii Domneşti?

Partea a doua a Rugăciunii Domneşti cuprinde şapte cereri.

Darurile Sfântului Duh sunt şapte (Isaia 11, 3; Rom. 12, 6 ş.u.) şi tot şapte sunt şi cererile Rugăciunii Domneşti. Iar înconjurarea Ierihonului cu chivotul Vechiului Testament de şapte ori şi dărâmarea zidurilor acestei cetăţi (Iosua 6, 3—20), preînchipuie cele şapte cereri, ale Rugăciunii Domneşti şi lucrările ei.

45. Care este întâia cerere din Rugăciunea Domnească şi ce înseamnă această cerere?

Cererea întâi din Rugăciunea Domnească este: **„Sfinţească-se numele Tău”,** şi înseamnă că numele Tatălui «se sfinţeşte în noi şi de către noi, când noi ne sfinţim pe noi înşine cu viaţă cucernică şi îmbunătăţită întru slava numelui Său»-[366].

«Numele lui Dumnezeu este sfânt din fire»-[367], că zice: **„Sfânt este numele Lui”** (Luca 1, 49); şi zicem „sfinţească-se numele Tău”, nu ca şi cum am dori ca Dumnezeu să se sfinţească prin rugăciunile noastre[368]; nici nu putem spune despre El că s-ar putea sfinţi în felul cum se sfinţesc oamenii; adică prin cât mai mare depărtare de rele şi prin necontenita înaintare întru împlinirea faptelor bune (virtuţilor). Ci prin această zicere: «rostim limpede şi răspicat numai sfinţenia ce El o are»[369]. «Cerem de la El ca numele Lui să se sfinţească în noi»-[370]. Sau, «de vreme ce eşti sfânt, sfinţeşte şi întru noi numele Tău. Sfinţeşte-ne şi pe noi, ca fiind ai Tăi să sfinţim numele Tău şi ca un sfânt să fie propovăduit întru noi şi preaslăvit, iar nu să se hulească din pricina noastră»[371]. Iar Sfântul Ioan Gură de Aur ne spune că se zice «sfinţească-se numele Tău, în loc de preamărească-se numele Tău de către toţi oamenii şi de către toată făptura»[372].

Preamărim numele lui Dumnezeu, ducând o viaţă cucernică, împodobită cu virtuţi şi fapte bune, de la care oamenii să se îndemne să slăvească numele lui Dumnezeu[373]. Cu alte cuvinte, oricine rosteşte **„Tatăl nostru... sfinţească-se numele Tău”** îşi ia îndatorirea să preamărească prin faptele şi vorbele sale pe Dumnezeu, aşa încât să se împlinească în el porunca lui Iisus Hristos: **„Aşa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încât să vadă faptele voastre cele bune şi să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri”** (Matei 5, 16). Deci, lucru de căpetenie al cererii **„sfinţească-se numele Tău”** este nu numai să nu se hulească numele lui Dumnezeu prin viaţa noastră, ci şi să se slăvească şi să se sfinţească[374]. «Sfinţim numele Tatălui nostru cel după har, Care este în ceruri, omorând pofta pământească şi curăţindu-ne de patimile aducătoare de stricăciune»[375]. Preamărim **prin fapte** numele lui Dumnezeu atunci când ne întocmim întreaga viaţă spre cinstirea lui Dumnezeu şi a sfinţilor, „prietenii” Săi (Iacov 2, 23), spre propovăduirea, cinstirea şi apărarea Bisericii Sale. Preamărim **prin cuvinte** numele lui Dumnezeu atunci când toată vorba noastră va fi o laudă necontenită a lui Dumnezeu şi a tuturor bunătăţilor Lui.

46. Ce pedeapsă aşteaptă pe cei ce ocărăsc numele lui Dumnezeu?

Cine ocărăşte pe Dumnezeu, pe sfinţi, lucrurile şi persoanele sfinţite, adică **înjură** (suduie) de cele sfinte, acela huleşte pe Dumnezeu; păcatul lui este fără /iertare şi se cheamă **păcat drăcesc.** Faţă de acest păcat, toate celelalte păcate par uşoare, fiindcă hulitorul îşi azvârle ocara împotriva Iui Dumnezeu (IV Regi 19, 22). Ocărârea unui bun conducător de stat, spune Fericitul Augustin, este o

nelegiuire, a înjura însă chiar pe Bunătatea cea desăvârşită este înspăimântător! «Tu, cel ce-ţi deschizi gura împotriva Atotputernicului», strigă îngrozit Sf. Efrem Şirul, «nu te temi că ar putea fi trimis foc din cer să te mistuiască?»

Dumnezeu pedepseşte îngrozitor pe hulitori, nu numai în viaţa viitoare, ci şi în aceasta pământească. De pildă, Baltazar, răpitorul sfintelor vase din templul din Ierusalim, a fost ucis şi împărăţia lui dărâmată, chiar în noaptea când a îndrăznit să se folosească la beţie de aceste sfinte lucruri (Dan. 5). Senaherib, împăratul sirian, hulind pe Dumnezeu a murit ucis chiar de mâna fiilor săi (IV Regi 19). Irod Agripa, împăratul iudeilor, îngăduind să fie asemănat cu Dumnezeu, a murit ros de viermi (Fapte 12, 23) etc. **„Nu vă amăgiţi, Dumnezeu nu Se batjocoreşte”** (Gal. 6, 7). Batjocoritorul îşi ascute singur sabia care-l va lovi[370]. Dacă celui ce ocărăşte pe fratele său îi este rânduit „focul cel veşnic” (Matei 5, 22), dar pe aceia ce hulesc nu pe neamurile lor, ci chiar pe Dumnezeu, ce chin îi aşteaptă?[377] într-o zi, Fericitul Ieronim, fiind întrebat pentru ce înfruntă cu atâta asprime pe un hulitor de Dumnezeu, a răspuns: «Câinele latră să-şi apere stăpânul, — atunci pot eu tăcea când Dumnezeul meu este suduit? Omoară-mă, dar de tăcut nu voi tăcea». Când s-a cerut Sfântului Policarp, episcopul Smirnei (t 167), să tăgăduiască pe Hristos, el a răspuns: «Iată, se împlinesc optzeci şi şase de ani de când îl slujesc, fără ca El să-mi fi făcut vreodată vreun rău. Deci, cum aş putea huli pe Dumnezeul şi Mântuitorul meu?»

47. Cum preamărim pe Dumnezeu cu cuvântul?

Preamărim pe Dumnezeu cu cuvântul ajutând la răspândirea învăţăturii creştine, «ca toţi aceia care nu cred şi nici nu cunosc pe adevăratul Dumnezeu să se întoarcă şi să-L cunoască, aşa încât în ei şi prin ei să se slăvească numele lui Dumnezeu»[378]. Apoi îl preamărim rugându-ne Lui să dea sfintei Sale Biserici păstori îmbunătăţiţi, care să sporească propovăduirea Evangheliei în lume; şi, de asemenea, să dea popoarelor ocârmuitori într-a căror -«paşnică ocârmuire, viaţă paşnică şi netulburată să trăim, în toată cucernicia şi curăţia»-[379].

48. Care este a doua cerere din Rugăciunea Domnească şi cum se tâlcuieşte?

A doua cerere din Rugăciunea Domnească este **„Vie împărăţia Ta”.** Această cerere se tâlcuieşte în trei chipuri: Dumnezeu să împărătească **peste noi;** împărăţia Lui să fie **printre noi** şi împărăţia Lui să fie în noi.

1. Când rostim cererea **„vie împărăţia Ta”,** ne rugăm să ni se arate împărăţia lui Dumnezeu[380], — acea împărăţie la care suntem chemaţi de Mântuitorul, când zice: **„Veniţi, binecuvântaţii Părintelui Meu, moşteniţi împărăţia care este gătită vouă”** (Matei 25, 34). Deci, cerem să ne facă moştenitori ai cereştii Sale împărăţii, adică ai fericirii veşnice. Venirea împărăţiei lui Dumnezeu, care va fi mângâierea creştinilor, bucuria îngerilor şi ruşinarea păcătoşilor, este acea împărăţie care se va înstăpâni la sfârşitul veacurilor. Cuvintele „vie împărăţia Ta” să fie strigătul de nerăbdare al sufletului nostru năzuind spre cer, spre **„dreptate şi pace, şi bucurie întru Duhul Sfânt”** (Rom. 14, 17).

2. Venirea împărăţiei lui Dumnezeu atârnă, fireşte, de Tatăl ceresc, însă, cerând să vie împărăţia Sa, ne rugăm de asemenea cu scopul ca această împărăţie

să se vădească, să rodească şi să se desăvârşească şi în noi. În această împărăţie, adică în toţi cei ce ţin pe Dumnezeu drept împăratul lor şi se supun legilor Lui, Dumnezeu sălăşluieşte ca într-o cetate bine ocârmuită. Aici Tatăl e de faţă şi Hristos împărăteşte cu Tatăl, precum însuşi grăieşte: **„La El vom veni şi locaş la El vom face”** (Ioan 14, 23). Prin cererea **„vie împărăţia Ta”,** ne rugăm lui Dumnezeu, «ca El, cu harul şi cu dreptatea Sa şi cu îndurarea Sa să împărătească în noi toţi, mai ales în inima noastră, iar nu păcatul»[381]. **„Vie împărăţia Ta”** ne mai povăţuieşte «să năzuim la bunurile viitoare şi să căutăm împărăţia cerului şi veşnicia»[382]. «Cine a auzit pe Pavel spunând: Să nu împărătească păcatul în trupul nostru cel muritor, acela, curăţindu-se pe sine în faptă şi în gând şi în cuvânt, va spune lui Dumnezeu: „Vie împărăţia Ta”»[382]

3. La Cina cea de Taină, Hristos spune Ucenicilor Săi: **„Voi prietenii Mei sunteţi dacă veţi face câte Eu poruncesc vouă”** (Ioan 15, 14); iar în cea din urmă poruncă le zice: **„Mergeţi în toată lumea şi propovăduiţi Evanghelia la toată făptura”** (Marcu 16, 15). Oare, poate fi altă datorie mai mare, pentru o inimă curată, decât a căuta să lăţească cinstea **şi** strălucirea unui fără de pereche învăţător şi Prieten? **„Vie împărăţia Ta”** e rugăciunea care a însufleţit şi s-a înălţat din inimile tuturor Sfinţilor; a împins pe Sfinţii Apostoli la cucerirea lumii şi la biruinţa credinţei în Hristos; pentru ea şi-au vărsat sângele mii şi mii de Mucenici, ori şi-au înmormântat tinereţea şi şi-au răstignit viaţa în smerenie, ascultare şi în tăcerea mănăstirilor nesfârşita ceată a sihastrilor şi **a** călugărilor. Deci, dorinţa de **a** face să prisosească atât în noi, cât şi în afară de noi împărăţia lui Dumnezeu trebuie să fie năzuinţa oricărui creştin. Orice creştin este dator să lăţească împărăţia lui Dumnezeu în jurul său printre noi. Dar această împărăţie există chiar în lume (Matei 12, 28); ea este lucrarea lui Iisus Hristos, a Cărui Evanghelie este numită: **„Evanghelia împărăţiei”** (Matei 9, 35; I Cor. 15, 24—28) şi dacă totuşi ne rugăm **„să vie”** este din pricina faptului că ea încă nu a ajuns la creşterea deplină. Drept aceea datori suntem să ajutăm ca această împărăţie, aşezată în lume, adică **Biserica lui Hristos,** să se întindă peste tot pământul şi să cuprindă în sânul ei pe toţi oamenii, ca toţi să ajungă la cunoştinţa adevărului şi să se mântuiască (I Tim. 2, 4). Această datorie o împlinim cu rugăciunea şi cu fapta.

49. Care este a treia cerere din Rugăciunea Domnească şi ce cuprinde ea?

A treia cerere din Rugăciunea Domnească este: **„Facă-se voia Ta, precum în cer şi pe pământ”.** Adică, învredniceşte-ne să împlinim voia Ta pe pământ, aşa precum îngerii o împlinesc în cer[334].

Sfântul Simion al Tesalonicului, luând temei de la Sfântul Grigorie al Nissei şi de la Sfântul Maxim Mărturisitorul, dă acestei cereri următoarea tâlcuire: «Fă-ne pe noi ca pe îngeri: adică fie şi facă-se voia Ta în noi, precum în dânşii; fie (în noi) voia Ta cea sfântă şi fără prihană, ci nu voia noastră omenească, cea cu prihană»[385]. Îngerii în cer ascultă pe Dumnezeu de bunăvoie şi pururea şi cu aceeaşi râvnă; se supun neîncetat şi sunt neclintiţi în ascultarea şi împlinirea poruncilor lui Dumnezeu (Ps. 102, 21). Astfel, prin cererea **„fie voia Ta, precum în cer şi pe pământ”** noi ne rugăm Tatălui ceresc să ne hărăzească darul de a trăi pe pământ cu Puterile cereşti[386]; «Şi după cum îngerii în ceruri se supun în toate, fără să cârtească, voinţei lui Dumnezeu, tot astfel s» oamenii, toţi, să se supună lui Dumnezeu pe pământ, fără mâhnire şi cu toată recunoştinţa»[387]. Voia lui Dumnezeu

este însă aceea pe care a arătat-o Iisus Hristos şi pe care El a împlinit-o; şi dorim împlinirea voinţei lui Dumnezeu în cer şi pe pământ, fiindcă una şi alta ajută la mântuirea noastră[388] şi a tuturor oamenilor (I Tim. 2, 4). Deci, în primul rând, această cerere nu este doar o datorie, ci -«o stare de desăvârşire"[389], este strigătul aprins de dragoste pentru împărăţia lui Dumnezeu şi un cântec de biruinţă întru cinstirea nemărginitei Sale puteri. Şi în al doilea rând este un fapt de supunere al voii noastre la voia lui Dumnezeu, după însăşi pilda Mântuitorului: **„M-am pogorât din cer, nu ca să fac voia Mea, ci voia Celui ce M-a trimis pe Mine"** (Ioan 6, 38); este un semn de respect din partea supuşeniei noastre sau, ca să zicem aşa, un suspin de încrezătoare lăsare în nădejdea lui Dumnezeu, atunci când voia Lui trebuie împlinită cu suferinţă: **„Părinte, de voieşti, treacă paharul acesta de la Mine; însă nu voia Mea, ci voia Ta să se facă"** (Luca 22, 42).

50. Care este a patra cerere din Rugăciunea Domnească şi ce cerem prin ea?

A patra cerere din Rugăciunea Domnească este: **„Pâinea noastră cea spre fiinţă dă-ne-o nouă astăzi".** Adică, dă-ne tot ce ne trebuie pentru întreţinerea vieţii trupeşti şi sufleteşti.

Cererea a patra este zaua ce leagă cele trei cereri de mai înainte, privitoare la mărirea, **împărăţia** şi **voia Tatălui ceresc,** de celelalte patru, care urmează şi care au în vedere trebuinţele, necazurile şi nădejdea mântuirii noastre. -«începând cu această cerere şi până la sfârşitul Rugăciunii Domneşti este limpede că ne rugăm lui Dumnezeu pentru noi*[390]. Ca atare, cererea a patra s-ar putea prinde de a treia în acest chip: ca să putem face voia Ta şi să dobândim fericirea veşnică, avem nevoie şi de cele ce trebuie pentru întreţinerea acestei vieţi. Deci «ca oameni ce suntem cerem şi pâinea cea spre întărirea fiinţei noastre, ştiind că şi aceasta este (tot) de la Tine»[391] şi că «noi nu putem trăi fără pâine»[392].

1. Cineva s-ar putea mira că ne rugăm numai pentru „pâine". Pâinea este însă hrana cea mai trebuincioasă; iar «în cuvântul pâine se cuprind toate cele trebuitoare ca să ne păstrăm viaţa noastră în lumea aceasta; atât în ce priveşte hrana, cât şi alte lucruri de care avem nevoie ca să trăim»[393]. Drept aceea, Mântuitorul ne-a învăţat să cerem pâine, pâinea cea spre fiinţă; adică să ne mulţumim cu «cele ce ajung spre păstrarea fiinţei trupeşti, ... şi nimic altceva din acelea prin care e depărtat sufletul de la grija dumnezeiască şi cea mai de folos»[394]. **„... având hrană şi îmbrăcăminte"** — zice Sf. Apostol Pavel — **„cu acestea vom fi îndestulaţi"** (I Tim. 6, 8).

Rostirea cuvintelor **„pâinea noastră cea spre fiinţă dă-ne-o nouă astăzi"** îndatorează pe cel ce se roagă să se gândească să ceară pâine **şi** pentru aproapele şi **să ajute pe cei lipsiţi.** Pe de altă parte, cuvântul **nouă** nu este aci fără rost; el ne dă să înţelegem că trebuie **să** cerem pâine **câştigată cinstit şi cu munca noastră.** Că zice Sf. Grigorie al Nissei: -«Dacă pâinea cu care ne hrănim nu este răpită de la altul, dacă nimeni n-a flămânzit ca să ne saturăm noi şi nimeni n-a suspinat ca să ne umplem noi pântecele, ci este agonisită cinstit şi deci, din al său, şi este rod al dreptăţii şi spic neprihănit şi neamestecat al păcii, pâine a lui Dumnezeu este una ca aceasta»[395].

2. Hrana trupească singură nu poate îndestula pe om, pentru că el are şi un suflet în care este întipărit chipul lui Dumnezeu. Sfinţii Părinţi ne învaţă că **„pâinea"** pe care o cerem în Rugăciunea Domnească e nu numai pâinea cea

trupească, ci şi cea sufletească. Adică pâinea **sufletului;** o pâine «care hrăneşte pe omul adevărat, cel zidit după chipul lui Dumnezeu, crescându-l şi făcându-l asemenea cu Creatorul»[396]. Ca atare, **„pâinea lui Dumnezeu este aceea ce se pogoară din cer şi dă viaţă lumii”** (Ioan 6, 33). Pâinea sufletului este: cuvântul lui Dumnezeu, adică cunoaşterea şi înţelegerea Evangheliei, şi Sfânta Cuminecătură, adică împărtăşirea cu Sfântul Trup şi Sânge al Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

a) Hrana cea mai presus de fire a sufletului nostru este cuvântul lui Dumnezeu, despre care zice Scriptura: **„nu numai cu pâine va trăi omul, ci (şi) cu tot cuvântul ce iese din gura lui Dumnezeu”** (Matei 4, 4). Fără de această pâine **„omul cel dinlăuntru”** (Rom. 7, 32; II Cor. 4, 16) moare, ca şi cum ar fi sfârşit de foame şi de flămânzire. Iar «moartea sufletului se abate mai ales asupra celor ce nu vor să asculte de cuvântul Domnului şi de învăţăturile Lui»[397] şi să le înţeleagă. Această pâine este de mare folos sufletului. Fără ea nu putem trăi. Hrana noastră cea spre fiinţă şi din care trăiesc sufletele pe pământ este cuvântul lui Dumnezeu, ce se împarte necontenit în biserici. Viaţa veşnică va fi răsplata celor ce-l ascultă şi-l împlinesc[398].

b) Cealaltă hrană a sufletului este cuminecarea cu Trupul şi Sângele lui Hristos: **„Trupul Meu cu adevărat este mâncare şi Sângele Meu cu adevărat este băutură; cela ce mănâncă Trupul Meu şi bea Sângele Meu rămâne întru Mine şi Eu întru el”** (Ioan 6, 55, 56). În Sfânta Liturghie, rugăciunea Tatăl nostru se rosteşte înainte de frângerea şi împărtăşirea cu Sfintele Taine, -«cu scopul ca noi, voind să primim sfântul Trup şi Sânge al Domnului nostru Iisus Hristos, să I le cerem nu numai întru numele lui Iisus Hristos, ci şi prin rugăciunea Lui». «Pâinea spre fiinţă» este pâinea celor ce mănâncă trupul lui Hristos[399]. Aceasta este pâinea spre fiinţă, nu cea obişnuită, şi este rânduită spre fiinţarea sufletului[400]. Ea întăreşte şi sfinţeşte şi trupul şi sufletul[401]. Tatăl ceresc, când vrea să Se facă hrană oamenilor, împrumută faţa ei. «Noi frângem o pâine», scrie Sfântul Ignatie al Antiohiei creştinilor din Efes, «care este nouă doctorie pentru a nu muri». Pâinea este mâncarea care hrăneşte fiinţa noastră cu Dumnezeu cel viu şi face ca să fim în El şi El în noi.

3. Cuvântul **„astăzi”, din** cererea a patra, înseamnă veacul cel de acum, câtă vreme trăim în lumea aceasta[402]. «Dar să nu trecem hotarele rugăciunii privind lacom înainte la multe perioade de ani, şi să uităm astfel că suntem muritori şi avem o viaţă care trece ca umbra. Ci să cerem prin (această) rugăciune, fără îngrijorare, doar pâinea trebuincioasă zilei»-[403]. **„Astăzi”** înseamnă şi încrederea în providenţa divină (Matei 6, 25—34).

51. Care este a cincea cerere din Rugăciunea Domnească şi cum se tâlcuieşte?

A cincea cerere din Rugăciunea Domnească este: **„Şi ne iartă nouă greşelile noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştri”** şi se tâlcuieşte: iartă păcatele noastre, aşa cum iertăm si noi celor ce greşesc împotriva noastră.

În cererea a patra am rugat pe Tatăl ceresc să ne dea cele de trebuinţă pentru hrana vieţii; acum îl rugăm «să dea iertare păcatelor noastre, mai ales a acelora pe care le-am săvârşit după Sfântul Botez, prin care am supărat pe Dumnezeu sau pe aproapele fie cu gândul, sau cu hotărârea de a păcătui, fie cu cuvântul, sau şi cu fapta»[404]. Că în adevăr multe sunt păcatele noastre şi **„dacă**

zicem că păcat nu avem, ne amăgim pe noi înşine şi adevărul nu este întru noi” (I Ioan 1, 8). Toată cunoaşterea şi puterea dumnezeieştii Evangheliі se cuprinde în cererea: **„Şi ne iartă nouă greşelile noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştri”. Î**n adevăr, Fiul lui Dumnezeu a venit în lume, S-a întrupat şi Şi-a dat Sângele Său pentru iertarea fărădelegilor şi a păcatelor noastre. Tot spre iertarea păcatelor a aşezat şi Sfintele Taine[405]. Dar grăind despre păcatele noastre şi poruncindu-ne să ne cerem iertare, Mântuitorul arată că iertarea atârnă de faptul de a ierta şi noi păcatele pe care alţii le-ar fi făcut împotriva noastră: **„că de veţi ierta oamenilor greşelile lor, ierta-va şi vouă Tatăl vostru cel ceresc; iar de nu veţi ierta oamenilor greşelile lor, nici Tatăl vostru nu va ierta greşelile voastre”** (Matei 6, **14**—15). Prin urmare, rostind rugăciunea Tatăl nostru cu inima împietrită de a nu ierta altuia greşelile, înseamnă a ne osândi singuri. Totuşi, dacă din slăbiciunea firii încă nu am izbutit să biruim ura din noi, nu trebuie să încetăm a rosti această rugăciune. Căci dacă o facem din inimă, Dumnezeu, până în cele din urmă, Se va îndura şi ne va da putere să biruim slăbiciunea firii şi să alungăm ura din inima noastră.

52. Care este a şasea cerere din Rugăciunea Domnească şi ce cerem prin ea?

Cererea a şasea din Rugăciunea Domnească este: **„Şi nu ne duce pe noi în ispită”.** Prin ea ne rugăm Tatălui ceresc ca «harul Lui să ne ferească de ispitele care întrec puterile noastre»-[406].

53. Ce este ispita şi cine este ispititorul?

Ispita este bântuiala cea rea, care amăgeşte şi împinge pe credincios sub jugul diavolului[407].

Ispita nu este de la Dumnezeu, că Dumnezeu nu ispiteşte pe nimeni (Iacov 1, 13), ci, după cum zice Origen -«dacă este un rău ca să te laşi ispitit (lucru pe care tocmai îl cerem să nu se întâmple), atunci cum să nu fie absurd să ne gândim că Bunul Dumnezeu, Care nu poate aduce roade rele, l-ar arunca pe cineva în cele rele?»[408] Avem de luptat împotriva duhurilor răutăţilor din văzduh (Efes. 6, 12). Iar Sfântul Grigorie al Nissei numeşte ispititor pe diavolul[409]. Ispita este uneltirea celui necurat; el este cel ce aţâţă în om **pofta trupului, pofta ochilor şi trufia vieţii** (I Ioan 2, 16). Cu aceste întreite bântuieli a cercat el ,să ispitească chiar pe Hristos (Matei 4, 1—11) şi cu ele a dus în ispită pe Eva în rai: -«Frumos era la vedere şi bun la mâncare rodul ce m-a omorât»[410]. Diavolul se foloseşte de obicei de slăbiciunile noastre, adică de împătimirea noastră pentru cele pământeşti, atunci când ne întinde momeala ispitei. Pescarul care vrea să prindă un anumit soi de peşte agaţă în cârligul undiţei o anumită gânganie, ce place îndeosebi bietului peşte.

54. Ispita este păcat?

Ispita în sine nu este păcat; învoirea cu ispita este păcat. Dumnezeu nu ispiteşte, dar îngăduie ispita fie pentru mântuirea sufletelor noastre, fie spre a ne da prilej să dovedim tăria credinţei noastre, şi astfel să avem drept la răsplătire: «Ispitele ce se întâmplă drepţilor sunt pentru cercare şi au şi plată»[411]. Se poate

spune, pe bună dreptate, că ispitele sunt semne ale dumnezeieştii bunăvoinţe, aşa cum îi zice Arhanghelul Rafail lui Tobit: „Trebuia să fii ispitit, fiindcă ai bineplăcut lui Dumnezeu” (Tobit 13, 13, Vulgata şi Cod. Sinaiticus). Pentru aceea, oamenii cei mai bântuiţi de ispite sunt tocmai cei ce se tem de Dumnezeu şi fac voia Lui, căci satana nu ispiteşte pe cel ce-l are în mână, ci pe acela care îi scapă sau îi zădărniceşte planurile lui. Sfântul Efrem Şirul a văzut în vedenie tolănit pe ziduri, la poarta unei cetăţi pline de desfrâu, un singur diavol, care nu făcea altceva decât să se tot sucească leneş, când pe o parte, când pe alta. În schimb, în pustie a văzut un viespar întreg de draci dând târcoale în jurul unui singur pustnic îmbunătăţit.

«Unde ispita bântuieşte mai aprig, acolo se poate spune că şi virtutea este mai mare»-[412].

55. Ispitele folosesc la ceva?

Ispitele ne sunt de mare folos: **„Fericit este bărbatul care rabdă ispita; căci lămurit făcându-se va lua cununa vieţii”** (Iacov 1, 12; 1, 2, 4).

Ispitele **ne** trezesc **din nepăsare,** ne smeresc, ne sporesc virtutea (copacul scuturat de vânt îşi înfige rădăcinile mai adânc), ne măresc dragostea de Dumnezeu, ne ajută să ne **ispăşim păcatele chiar în viaţa de acum** şi, în sfârşit, sporesc fericirea noastră veşnică (prin cioplire şi lustruire, piatra nestemată capătă mai multă strălucire).

56. Atunci, dacă nimeni pe pământ nu este scutit de bântuiala ispitelor, cum trebuie înţeleasă cererea: „Şi nu ne duce pe noi în ispită”?

Într-adevăr, viaţa omului **pe** pământ este o luptă, după cum citim în Sfânta Scriptură (Iov 7, 1) şi dacă cerem să fim scutiţi de lupta cu păcatul nu cerem «ca să nu fim puşi la încercare, căci aşa ceva nu e cu putinţă, ci ca să nu fim biruiţi în ispită»[413]. Ne rugăm «să ne întărească, cu harul Său, ca să putem răbda cu tărie şi cu bărbăţie până la sfârşit caznele ce ni se vor da»[414]. A nu cădea în ispită, când suntem bântuiţi, a răbda cu tărie şi cu bărbăţie necazurile înseamnă a ne împotrivi, a lupta împotriva ispitei, că legea noastră creştină este luptă (I Cor. 9, 25), iar fără luptă şi fără biruinţă nu se poate câştiga împărăţia cerurilor (Matei 11, 12).

57. Puterile noastre singure sunt oare de ajuns pentru lupta împotriva ispitei?

Numai cu puterile noastre nu putem birui ispita; de aceea, atunci când ispita ne bântuie, să ne rugăm lui Dumnezeu, ca să ne mântuiască (scape) **cu harul Său[415].**

Dumnezeu nu îngăduie să fim ispitiţi peste puterile noastre (I Cor. 10, ,13). Olarul nu ţine prea mult oalele în cuptor, ca să nu crape de prea mult foc[416]. Din păţania dreptului Iov se vede că diavolul are asupra omului numai atâta putere câtă îi îngăduie Dumnezeu (Iov 1, 12); iar dacă Dumnezeu îngăduie ispite mari, atunci El dă şi harul îndestulător spre a ţine piept încercărilor (II Cor. 12, 9). Harul de împotrivire se dobândeşte prin rugăciuni. Cine se ispiteşte, dar, să cadă numaidecât la rugăciune; aşa au făcut Sfinţii Apostoli în corabie, cuprinşi de furtună pe lacul Ghenizaretului (Matei 8, 25).

Rugăciunea este pavăza cea mai puternică împotriva ispitei: **„Privegheaţi şi vă rugaţi, ca să nu intraţi în ispită”** (Matei 26, 41). Rugăciunea luminează mintea şi întăreşte voinţa. Aşadar, tâlcul cererii „şi nu ne duce pe noi în ispită” este, nu să ne scape de ispită, că şi Sf. Apostol Pavel a cerut şi nu a fost ascultat (II Cor. 12, 7—9), ci să ne izbăvească de bântuielile ispitelor, care ne-ar putea prăvăli în păcat; să ne dea, putere să ne împotrivim, să luptăm şi să biruim ispita.

58. Care este a şaptea cerere din Rugăciunea Domnească?

A şaptea cerere din Rugăciunea Domnească este: **„Ci ne mântuieşte (scapă) de cel rău”.**

59. Ce se înţelege prin cuvântul „cel rău” din această cerere?

După învăţătura Sfinţilor Părinţi şi marilor dascăli ai Bisericii, **„cel rău”** din această cerere este diavolul; **„cel rău”** este «diavolul cel potrivnic», zice Sf. Chirii al Ierusalimului[417]. Iar Sf. Grigorie al Nissei spune că ispititorul este diavolul, iar **„cel rău”** este o altă numire dată diavolului[418]. El este duhul răutăţii, făptuitorul şi adevăratul începător al răului[419]; iar răul pe pământ are obârşia **„de la cel rău”** (Matei 5, 37)..

60. Ce tâlcuire are cererea a şaptea din Rugăciunea Domnească?

Prin această cerere ne rugăm «să ne păzească Dumnezeu de tot răul, adică de păcat şi de toată răutatea care aţâţă mânia lui Dumnezeu spre pedepsirea noastră»[420].

1. Ne rugăm adică să ne izbăvească de răul ce bântuie sufletul şi în primul rând de păcat şi de urmările lui. Păcatul fiind călcarea cu ştiinţă şi de bună voie a poruncilor lui Dumnezeu, plata lui este moartea (Rom. 6, 23). Când zicem **„şi ne izbăveşte de cel rău”,** cerem apărarea lui Dumnezeu împotriva celui rău, pe care dobândind-o suntem tari şi apăraţi de toate câte diavolul şi lumea le uneltesc împotriva noastră[421]. Şi mare nevoie are lumea de acest **„ne izbăveşte de cel rău”!** Mai ales de răul sufletesc, de acel potop de minciuni ce se revarsă asupra lumii prin tot felul de mijloace: de îndemnul la dezmăţ, ură şi răzbunare; de nestatornicia căsătoriilor; de oprirea vinovată a naşterilor de porunci şi de alte rele asemenea acestora.

2. «In această cerere trebuie să înţelegem că ne rugăm să fim feriţi de orice altă răutate pe care omul cu greutate o suferă, cum ar fi foamete, ciumă, război, foc şi alte asemenea»-[422]. Adică ne rugăm **să ne slobozeazcă de tot** ce **ar putea** să **ne fie păgubitor vieţii trupeşti.** Negreşit, multe din greutăţile de acest fel sunt urzituri şi meşteşugiri tot ale diavolului, măcar că făptaşii sunt oameni. De aceea, Mântuitorul zice să spunem: **„Ci** ne **izbăveşte** de **cel rău”,** poruncindu-ne însă să nu avem nici un fel de amărăciune pe fraţii noştri din pricina răutăţilor pe care le îndurăm din partea lor, ci să întoarcem toată ura noastră împotriva acelui duh al răutăţii, făptuitorul şi adevăratul începător al răului[123].

3. Vechea carte de învăţătură, **Mărturisirea ortodoxă,** ne mai învaţă încă să vedem în această cerere o rugăciune şi pentru sfârşitul nostru cel mai de pe urmă. Pentru acest sfârşit al vieţii noastre Biserica la Sfânta Liturghie se roagă ca el să fie «creştinesc, neînfruntat, cu pace şi răspuns bun la înfricoşătoarea

judecată», aşa că prin cererea **„ci ne izbăveşte de cel rău”** ne mai rugăm lui Dumnezeu ca la timpul morţii noastre să alunge de la noi toată bântuiala vrăjmaşului sufletului nostru şi să ne ferească de înfricoşelile diavolului, de munca cea veşnică a iadului şi de diavolul cel rău[424].

61. Care este a treia parte a Rugăciunii Domneşti şi ce cuprinde ea?

A treia parte a Rugăciunii Domneşti este încheierea: **„Că a Ta este împărăţia şi puterea şi slava în veci. Amin”.**

Începem Rugăciunea Domnească printr-o chemare: **„Tatăl nostru care eşti în ceruri**...” şi o terminăm cu o încheiere, căreia îi mai zicem şi doxologie: **„Că a Ta este împărăţia şi puterea şi slava în veci”. Î**n chemare ne-am găsit în starea cea adevărată cerută de rugăciune, înălţându-ne duhul către Dumnezeu, cu încredere că vom dobândi cele ce vom cere de la El cu cuviinţa, de vreme ce de la Tatăl nostru cerem. Iar în încheiere ne arătăm nădejdea că vom primi cele pentru care ne-am rugat. Şi întrucât El stăpâneşte lumea şi făptura toată I se supune, a Aceluia este puterea şi slava şi nimeni nici în cer, nici pe pământ, nu-I poate sta împotrivă[425]. Rostind această încheiere-doxologie, parcă am zice: «îţi cer toate acestea fiindcă pe Tine Te cunosc singur şi adevărat stăpân a toate cu putere fără de sfârşit, putând face tot ce vrei, având o mărire pe care nimeni nu o poate răpi. Drept aceea, aducem mulţumită Celui ce a binevoit să ne dea atâtea bunătăţi şi vestim sărbătoreşte că Lui se cuvine toată mărirea, toată cinstirea şi toată puterea; zic: Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh. Acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin»[426].

62. Ce este şi ce înţeles are cuvântul „Amin” cu care se încheie Rugăciunea Domnească?

Cuvântul **„Amin”** cu care se termină Rugăciunea Domnească e un vechi cuvânt evreiesc, pe care îl întâlnim numai în Evanghelia Sfântului Apostol Matei de treizeci şi una de ori. Cu el se încheie toate rugăciunile şi doxologiile şi are mai multe înţelesuri. Aici însă înseamnă: «Aşa să fie»-[427]. «Toate să se facă după cum ne-am rugat»[428] şi arată încrederea neclintită că Dumnezeu dă tot ce-I cerem cu credinţă, cu nădejde şi după voia Lui (Ioan 5, 14—15).

Negreşit cuvântul Amin este un răspuns dat şi în ziua de azi la Sfârşitul Liturghiei, şi Ieronim spune că poporul în vremea lui încheia Rugăciunea Domnească, rostită de unul singur, în numele tuturor, cu **Amin,** spus cu atâta însufleţire, încât răsunau bisericile ca de bubuitul tunetului.

Biserica întrebuinţează din cea mai adâncă vechime Rugăciunea Domnească la Sfânta Liturghie, precum şi la toate sfintele slujbe, fiindcă ea cuprinde tot ce trebuie să cuprindă o rugăciune. Rostind-o ar trebui să simţim îmbrăţişarea îngerilor, pentru că nu mai numim pe Cel ce ne-a zidit: Dumnezeul nostru, ci îi spunem Tatăl nostru. Tot creştinul, care crede drept, trebuie să ştie această rugăciune şi să o rostească în toate împrejurările vieţii sale[429].

RUGĂCIUNEA BISERICII ŞI FOLOASELE EI

63. Ce înţelegem prin rugăciunea obştească sau rugăciunea Bisericii?

Prin rugăciunea obştească sau rugăciunea Bisericii se înţelege acel fel de rugăciune făcută în numele Bisericii din porunca ei, potrivit năzuinţelor ei şi după rânduieli întocmite de ea.

Spre deosebire de rugăciunea particulară, pe care fiecare o poate aduce lui Dumnezeu, Biserica are rugăciune comună (obştească), adică la care iau parte toţi credincioşii.

64. Care sunt foloasele acestui fel de rugăciune?

Rugăciunea Bisericii, adică rugăciunea obştească, care se săvârşeşte de Biserică prin preoţii ei, este de un folos nepreţuit.

Unindu-ne la rugăciune toţi credincioşii, în biserică, avem nădejdea neclintită că Mântuitorul este în mijlocul nostru, rugându-Se pentru noi şi cu noi, după cum a făgăduit: **„Dacă doi dintre voi se vor învoi pe pământ în privinţa unui lucru pe care îl vor cere, se va da lor de către Tatăl Meu, Care este în ceruri. Că unde sunt doi sau trei, adunaţi în numele Meu, acolo sunt şi Eu în mijlocul lor”** (Matei 18, 19—20). Pe de altă parte, acest fel de rugăciune mărturiseşte dragostea care uneşte inimile credincioşilor şi dă sfintei slujbe o înfăţişare mai sărbătorească. Ea este semnul văzut al unirii, care face din toţi fiii Bisericii un singur trup, dând mai multă putere şi mai mare lucrare rugăciunilor, fiindcă râvna unora împlineşte lipsurile altora. Credincioşii adunaţi în biserică la rugăciune arată unii faţă de alţii mai multă dragoste, prin pilda de adâncă cinstire ce o dau sfintei slujbe. În sfârşit, adunarea laolaltă pentru rugăciune a creştinilor seamănă cu o tabără de luptă gata să înfrunte cu bărbăţie năvala iadului.

65. Ce este Biserica, privită ca locaş de rugăciune?

Biserica este locaşul sfânt, obştesc (public) în care se preamăreşte Dumnezeu, se săvârşeşte Taina Sfintei Jertfe a lui Hristos şi în care se adună credincioşii spre a se împărtăşi din darurile şi adevărurile mântuirii, prin slujirile rânduite de Domnul nostru Iisus Hristos.

Dumnezeu nu a îngăduit evreilor să aibă alt templu afară de cel din Ierusalim, adică numai unul singur, din pricina înclinării spre închinarea la idoli. Nu tot aşa se petrece lucrul cu creştinii care, îndată ce se adună mai mulţi la un loc şi vor să-şi tocmească viaţa potrivit legii creştine, zidesc în mijlocul sau în preajma aşezării lor şi biserică. Aceasta este «casa lui Dumnezeu, lăcaş sfânt, casă de rugăciune, pe pământ, în care locuieşte Cel ce este mai presus de cer, Dumnezeu; — lăcaş care închipuieşte răstignirea, îngroparea şi învierea lui Hristos»[430].

66. Care sunt începuturile rugăciunii obşteşti? Unde se adunau cei dintâi creştini ca să săvârşească Taina Sfintei Jertfe a lui Hristos?

Sfinţii Apostoli şi cei dintâi creştini se adunau, la început, să săvârşească Taina Sfintei Jertfe a lui Hristos în casa unuia dintre ei, iar mai târziu, în biserici anume zidite.

1. Faptele Apostolilor vorbesc de mai multe ori despre cele dintâi adunări ale creştinilor din Ierusalim (Fapte 2, 46 ş.u.). De bună seamă, casa în care Iisus Hristos a săvârşit Cina cea de Taină (Matei 26, 26) şi cea în care se găseau Sfinţii Apostoli cu Maica Domnului adunaţi în ziua Cincizecimii (Fapte 1, 13—14; 2, 1—3)

au slujit drept model după care s-au zidit celelalte. Foişorul, în care Mântuitorul a săvârşit Cina cea de Taină, era o (încăpere mare, iar camera în care se aflau adunaţi Sfinţii Apostoli, când S-a pogorât Sfântul Duh, era o încăpere la catul întâi al unei case. **Acestea sunt cele dintâi biserici creştine.** Asemenea biserici prin case aflăm în Troa, la catul al treilea al unei case (Fapte 20, 6—9); la Roma, în casa negustorilor creştini Acvila şi Priscila (Rom. 16, 6); la Colose, în casa lui Nimfan (Col. 4, 15); în casa lui Filimon (Filimon I, 2) şi altele.

2. Pe măsură ce credinţa creştină se răspândea, se ridicau însă în localităţile în care se aflau mulţi creştini şi biserici anume zidite (Fapte II, 26). În veacul al doilea se zidesc biserici mai pretutindeni. Multe din ele au scăpat nedărâmate de prigoane şi, după mărturisirea Sfântului Iustin (†1 63), într-unui din aceste locaşuri se adunau creştinii Duminica dimineaţa. Acolo însă unde prigoana era fără îndurare, creştinii îşi făceau locaşuri pentru rugăciune şi pentru săvârşirea Sfintei Liturghii **la mormintele Sfinţilor Mucenici**, în peşteri şi în catacombe. De aici a rămas obiceiul de a se zidi biserici pe mormintele Sfinţilor Mucenici şi, unde nu se află asemenea morminte, să se aşeze **sfinte moaşte** în piciorul Sfintei Mese din altarul bisericii.

67. Pe ce vreme se adunau creştinii la rugăciunea Bisericii din timpul prigoanelor şi cu ce luminau locaşurile de rugăciune?

Pe vremea prigoanelor, ca şi în timpul Sfinţilor Apostoli, creştinii se adunau la Sfânta Liturghie unii în zorii zilei[431], alţii în liniştea nopţii, iar locaşurile în care se adunau erau luminate cu lumânări.

Încăperea în care ţinea Sfântul Apostol Pavel adunarea la Troa era luminată cu multă făclii (Fapte 20, 8). Adunările din catacombe şi din peşteri vor fi fost luminate negreşit cu lumânări, pentru că, pe lângă candela cu untdelemn, luminatul cu lumânări era cel mai obişnuit în vremea aceea. Biserica a păstrat până astăzi luminatul eu lumânări, pe lângă candelele cu untdelemn, în biserici, la Sfintele Slujbe; şi între puţinele lucruri îngăduite să stea pe Sfânta Masă în altar, se află, neapărat, cel puţin o lumânare, care se aprinde când se slujeşte Sfânta Liturghie. Lumânarea aceasta din ceară curată înseamnă **darul Sfântului Duh** pe care îl primim în timpul Sfintei Liturghii şi al Jertfei care se aduce pentru toţi[432] . Ea închipuie şi pe Dumnezeu-Omul, **izvorul vieţii şi al luminii**, Care ne-a luminat prin Evanghelia Sa.

68. După ce au încetat prigoanele şi Biserica a dobândit pacea, unde s-a slujit Sfânta Liturghie?

După ce prigoanele au încetat şi Biserica a dobândit pacea, adică din vremea împăratului Constantin cel Mare (313) şi până astăzi, Sfânta Liturghie se slujeşte în chip obişnuit **numai în biserici anume zidite, pe o Sfântă Masă** (sau Jertfelnic) aşezată în mijlocul Altarului.

Drepţii din Vechiul Testament făceau altarul de jertfă dintr-o grămadă de pietre (Ieş. 20, 25—26). Noe a făcut unul când a ieşit din corabie şi tot aşa au făcut şi Avraam, Isaac, Iacov şi Moise în felurite împrejurări, în templul din Ierusalim erau două altare: unul al arderilor de tot, aşezat în tinda templului, altul, pentru ars tămâie, aşezat în Sfânta.

69. Unde se zideşte de obicei o biserică?

O biserică se zideşte de obicei pe un loc mai înalt în mijlocul parohiei.

1. În Vechiul Testament, Dumnezeu Se descoperă pe munţi; Mântuitorul S-a rugat pe munte; pe munte era zidit templul din Ierusalim, această preînchipuire a Bisericii creştine, care, după cuvântul Domnului Hristos, se cuvine să se zidească pe piatră (Matei 16, 18). Locurile înalte îndeamnă îndeosebi la rugăciune; pe ele te afli departe de vuietul lumii; zgomotul pătrunde mai anevoie şi te simţi mai aproape de Dumnezeu. Iisus însuşi S-a dat pe Sine jertfă pe muntele Golgota. Locul cel mai înalt aminteşte că Biserica este cetatea din vârful muntelui, (Matei 5, 14); este noul Ierusalim, pe care sfântul Ioan Evanghelistul l-a văzut pogorându-se din cer (Apoc. 21, 10). Când biserica se află zidită în mijlocul parohiei, ne dă să înţelegem şi ne aminteşte că Bunul Păstor stă necontenit în mijlocul turmei Sale celei cuvântătoare, sub chipul Sfintei împărtăşanii ce se păstrează în biserică pe Sfânta Masă, în Altar. De aceea ne şi închinăm ori de câte ori trecem pe lângă o biserică.

Biserica, locaş de rugăciune, se mai numeşte «casa lui Dumnezeu»[433], iar după nevoile pe care le slujeşte se numeşte biserică parohială, în care se îmbisericesc creştinii dintr-o parohie; biserică de cimitir, în care se fac slujbele de pomenire a morţilor; biserică mănăstirească, în care se îmbisericesc călugării dintr-o mănăstire, şi episcopie (ori mitropolie), căreia în vremurile mai noi i se zice catedrală, în care se află scaunul arhieresc al chiriarhului unei eparhii.

70. Cum este întocmită o biserică pe dinafară?

O biserică este întocmită pe dinafară ca şi pe dinăuntru, încât să ne îndemne cât mai mult la rugăciune şi evlavie.

Pe dinafară, de obicei, biserica este înaltă şi mai impunătoare pentru că ea este locaşul Celui Preaînalt. Este totdeauna cu altarul îndreptat spre Răsărit[434], adică spre Soarele cel duhovnicesc, Care este Hristos, „lumina lumii", ce vine de la Răsărit. Are de obicei o turlă care, ca un deget ridicat în sus, arată partea cerească şi parcă zice: „Cele de sus căutaţi" (Col. 3, 1). În turlă se aşază toaca şi clopotele, care cheamă la rugăciune şi cu sunetul lor de sărbătoare dau praznicelor noastre o şi mai mare strălucire. În vârful turlei stă crucea, arătând că în biserică se preamăreşte Hristos Cel răstignit, Care a împăcat cerul cu pământul.

71. Câte părţi are o biserică şi cum este împodobită pe dinăuntru?

De obicei o biserică trebuie să aibă trei părţi: **nartică** (nartex) sau pronaos, **naos** (naie) şi **altar**. Unele biserici au în faţă câte un pridvor cu arcuri deschise, sprijinite pe stâlpi de piatră împodobiţi cu frumoase sculpturi.

1. **Nartica** sau pronaosul este încăperea în care în vremea veche stăteau catehumenii (cei care se pregăteau de botez). În vremurile mai noi aici stăteau femeile. Aici se păstrează vasul în care se botează pruncii (colimvitra); iar în biserica de mănăstire aici se face slujba Litiei de la Vecernie, a înmormântării călugărilor şi altele. Din nartică se pătrunde în naos.

2. **Naosul** (naie) sau «biserica cea din faţa altarului arată lumea văzută şi cerul cel văzut»[435]. Aici stau creştinii la rugăciune; el este corabia în care credincioşii plutesc pe valurile vieţii şi se mântuiesc de primejdiile lor, precum pe Noe corabia l-a izbăvit de înecul potopului. El închipuie corabia ce duce în patria

cerească pe creştini, călători pe acest pământ. Naosul este despărţit de altar prinr-un perete de lemn, ori de zid împodobit cu măiestrite sculpturi poleite cu aur şi cu icoane frumos zugrăvite. Acest perete se cheamă **catapeteasmă** (tâmplă sau iconostas) şi înseamnă «osebirea celor văzute de cele nevăzute»[436]. Pe catapeteasmă icoanele sunt aşezate într-o anumită ordine: în rândul întâi sunt aşezate **marile icoane** de o parte şi de alta a uşilor împărăteşti: la dreapta icoana Mântuitorului şi a hramului bisericii, iar la stânga a Maicii Domnului şi a unui ierarh (Sfântul Nicolae sau altul). Deasupra acestora, se află **icoanele celor 12 praznice împărăteşti**; în rândul următor sunt **icoanele Sfinţilor Apostoli**, având la mijloc **icoana Mântuitorului ca arhiereu şi împărat**. În rândul al patrulea vin **icoanele proorocilor**, având la mijloc **pe Maica Domnului cu Pruncul în braţe**, obiectul prezicerilor profeţiilor din Vechiul Testament, iar în rândul al cincilea sus, în vârful catapetesmei, stă Sfânta Cruce, cu chipul lui Iisus răstignit, având de o parte pe **Maica Domnului** şi de alta pe **Sfântul Ioan Apostolul şi Evanghelistul**. În faţa catapetesmei atârnă frumoase candele. La oarecare depărtare de catapeteasmă se află unul sau două **iconostase** (tetrapod), pe care stă icoana învierii Domnului, în zilele de Duminică, iar în celelalte sărbători, icoanele praznicelor.

3. Altarul este încăperea în care se intră prin cele trei uşi făcute în catapeteasmă. Uşa de la mijloc, în două canaturi, poartă numirea de uşi împărăteşti, având zugrăvită icoana Bunei-Vestiri, începutul mântuirii noastre, şi amintind că prin întruparea lui Dumnezeu-Cuvântul s-a deschis oamenilor cerul. Prin aceste uşi intră şi ies numai arhiereul şi preoţii în timpul slujirii Sfintei Liturghii şi a celor şapte Laude. Cele două uşi laterale pe care sunt zugrăvite icoanele arhanghelilor Mihail şi Gavriil, sau ale unor diaconi, slujesc să intre şi să iasă diaconii şi ceilalţi slujitori ai Bisericii. Icoanele celor doi arhangheli amintesc că acolo unde tronează Dumnezeu, se cuvine a intra cu evlavie şi cu curăţie îngerească.

72. Ce este Altarul bisericii şi ce înseamnă el?

Altarul este partea cea mai sfântă a bisericii şi închipuie cerescul cort, unde sunt adunările îngerilor şi odihna sfinţilor[437], «şi îl avem ca alt cer»[438].

73. Cum este întocmit Altarul?

Altarul este astfel întocmit încât să răspundă la slujirea Sfintei şi înfricoşatei Jertfe fără de sânge, ce se aduce aici ori de câte ori se slujeşte Sfânta Liturghie.

1. În mijlocul altarului se află Sfânta Masă (prestolul) sau Jertfelnicul. Pe ea se aduce Sfânta Jertfă cea fără de sânge a Noului Testament şi pe ea petrece mijlocind pentru noi Iisus Hristos, în Sfânta împărtăşanie. De aceea, locul cel mai sfânt dintr-o biserică este Sfânta Masă şi, deoarece Sfânta Jertfă cea fără de sânge este miezul Sfintei Liturghii, Sfânta Masă nu poate lipsi de la nici o biserică. Ea este icoana mormântului lui Iisus Hristos, închipuirea Cinei celei de Taină, a crucii şi a răstignirii lui Hristos, icoana scaunului pe care sade Mielul dumnezeiesc (Apoc. 5, 6) şi sub care sufletele drepţilor ucişi pentru Cuvântul lui Dumnezeu aşteaptă preamărirea (Apoc. 6, 9)[439].

Sfânta Masă se face din piatră, deoarece închipuie mormântul de piatră al lui Hristos **„piatra cea din capul unghiului”** (Ps. 117, 22), şi este în patru colţuri, -«închipuind cele patru părţi ale lumii şi din ea se hrănesc cele patru margini ale lumii[440]. Ea este acoperită întâi cu o pânză albă, ţesută din in, numită cămaşă, care închipuie giulgiul cel de pe dumnezeiescul Trup al Celui ce a murit pentru noi; apoi deasupra vine o altă acoperitoare numită îmbrăcămintea mesei, făcută dintr-o ţesătură mai luminată, care închipuie veşmintele Mântuitorului cele strălucitoare ca lumina (Matei 17, 2) şi este mărirea lui Dumnezeu[441]. în piciorul Sfintei Mese se aşază părticele din Sfintele Moaşte, obicei păstrat de pe vremea când bisericile se zideau pe mormintele sfinţilor mucenici, rânduială întărită de Sfintele Sinoade[442].

74. Ce se află pe Sfânta Masă?

Pe Sfânta Masă trebuie să se afle **Antimisul, Evanghelia, o cruce, un sfeşnic cu lumânare şi un chivot pentru păstrat Sfânta Cuminecătură, Dumnezeiescul Trup şi Sânge al Mântuitorului nostru Iisus Hristos.**

1. **Antimisul** este o năframă în patru laturi, ţesută din in ori din mătase, pe care se află întipărită icoana punerii în mormânt a Mântuitorului. În cusătura Antimisului se aşază Sfinte Moaşte, pentru că pe el se slujeşte Sfânta Liturghie. Când nu se face slujbă, Antimisul stă pe Sfânta Masă împăturit într-o învelitoare care închipuie năframa ce acoperea dumnezeiescul cap al lui Hristos în mormânt. Obârşia Antimisului vine din vremea marilor prigoane împotriva creştinilor. Atunci, spre a feri Sfintele Daruri să fie pângărite de păgânii care năvăleau în biserici în timpul Sfintei Liturghii, preoţii înfăşurau Sfintele Daruri într-o pânză sfinţită şi, fugind cu ele într-un loc ferit, continuau slujba Sfintei Liturghii, întreruptă de năvala păgânilor. Şi azi, de s-ar întâmpla să ia foc biserica, în timpul Sfintei Liturghii, preotul slujitor poate, dacă e nevoie, să înfăşoare sfintele vase, Potirul şi Discul, în Antimis şi să le ducă într-un loc potrivit, unde să isprăvească de slujit Sfânta Liturghie, Antimisul servindu-i de Masă sfântă. Antimisul nu poate lipsi de pe nici o Sfântă Masă din bisericile în care se slujeşte Sfânta Liturghie. Fără el nu se poate face Sfânta Liturghie. În împrejurări deosebite, ca de pildă în război, pe câmpul de luptă, se poate face Sfânta Liturghie în orice loc potrivit, dacă avem Antimis.

2. **Sfânta Evanghelie**, legea cea nouă, închipuind pe Hristos, stă de-a pururi pe Sfânta Masă, pe Antimis. Aici se mai află o cruce, pentru că pe Sfânta Masă se înnoieşte necontenit dumnezeiasca Jertfă de pe Golgota; **una sau mai multe lumânări de ceară**, care ard în vremea sfintelor slujbe, şi **un chivot**, în care se păstrează Sfânta împărtăşanie pentru grabnica împărtăşire a celor bolnavi, ce nu pot veni la Sfânta Liturghie. Pentru aceasta arde în altar pururea o candelă, atârnată deasupra Sfintei Mese, arătând că **„Lumina lumii”** (Ioan 8, 12) se află pe Sfânta Masă.

75. În afară de Sfânta Masă, ce alte lucruri deosebite se mai află în altar?

Se mai află **proscomidiarul, scaunul cel de sus şi diaconiconul.**

Proscomidiarul este o mică masă prinsă în scobitura din zidul din partea de miazănoapte a Altarului. Pe această măsuţă se pregăteşte din pâine şi vin Sfânta

Taină a Jertfei celei fără de sânge de la Sfânta Liturghie. Proscomidiarul închipuie peştera din Betleem în care S-a născut Hristos şi ieslea în care S-a culcat[443]. **Scaunul cei de sus** se află în spatele Altarului; pe el stă arhiereul în timpul citirii Apostolului, închipuind pe Hristos, marele Arhiereu. **Diaconiconul** e ca şi proscomidiarul o încăpere în partea de miazăzi a Altarului şi numai la bisericile mai mari. În el se păstrează sfintele vase şi odăjdii ale bisericii, date în grija diaconilor.

76. Care este cea mai frumoasă podoabă a unei biserici?

Cea mai aleasă şi mai mişcătoare podoabă a unei biserici este **pictura**, dacă biserica este zugrăvită peste tot după rânduială.

Biserica pe dinăuntru este împodobită cu sfeşnice, cu policandre şi cu o candelă pentru luminat. Ele sunt lucrate din metale preţioase; totuşi, cea mai aleasă podoabă este pictura.

Într-o biserică pereţii sunt acoperiţi pe dinăuntru, uneori şi pe dinafară, din altar şi până la pridvor, cu icoane — după rânduiala iconografică.

77. Ce este târnosirea unei biserici şi cum se face?

După ce o biserică a fost terminată de zidit şi înzestrată cu tot ce trebuie pentru săvârşirea Sfintei Liturghii, este chemat chiriarhul locului ca să o târnosească (sfinţească) pentru slujirea Sfintei Liturghii.

Târnosirea unei biserici este unul din cele mai sărbătoreşti praznice ce se pot face într-o parohie. Ea este preînchipuită în Vechiul Testament: Moise târnoseşte, după porunca lui Dumnezeu, cortul sfânt (Ieş. 40, 9), iar Solomon, templul din Ierusalim (III Regi 8). Numai chiriarhul locului sau un preot anume împuternicit de el poate târnosi o biserică.

Momentele cele mai de seamă ale sfintei slujbe de târnosire sunt acestea: în ajunul zilei hotărâte pentru târnosire, arhiereul merge, la vremea vecerniei, de aşază Sfintele Moaşte ce vor fi puse a doua zi în Sfânta Masă a bisericii noi, pe masa Proscomidiei din vechea biserică, unde rămân până dimineaţa zilei următoare. În acea dimineaţă, arhiereul ridică Sfintele Moaşte şi le aduce la biserica nouă cu mare Litie. Aici se află pregătite cele trebuincioase târnosirii: apă sfinţită, mirodenii, apă caldă, burete de şters, îmbrăcăminte pentru Sfânta Masă şi altele. După ce se îmbracă în toate odăjdiile, arhiereul pune un preot să fiarbă mirodeniile, apoi dă binecuvântare de începere a sfintei slujbe a târnosirii. După rugăciunile începătoare, ridică Sfintele Moaşte şi iese afară din biserică, însoţit de preoţi şi de tot poporul, la înconjurarea de trei ori a bisericii. Înconjurarea de trei ori înseamnă că acest sfânt locaş va fi închinat lui Dumnezeu, Cel în trei Ipostasuri. La cele trei înconjurări se fac trei opriri, se citesc trei Evanghelii şi diferite rugăciuni, apoi se unge cu Sfântul Mir biserica, în trei locuri din afară. În timpul înconjurării se trag toate clopotele bisericii, un preot stropeşte cu apă sfinţită pereţii, cântăreţii cântă troparele înnoirii şi pe lângă ziduri ard lumânări şi tămâie. După a treia înconjurare, arhiereul se opreşte la uşa de intrare, închisă pe dinăuntru, face o rugăciune şi rosteşte de trei ori cu glas tare versetul din Psalmul 23, 7: „Ridicaţi, căpetenii, porţile voastre şi vă ridicaţi porţile cele veşnice şi va intra împăratul slavei”, iar un preot dinăuntru, care ţine uşa închisă, întreabă de trei ori, cu versetul următor (8) al aceluiaşi psalm: ,,Cine este aceasta împăratul slavei?” După aceste întrebări şi răspunsuri, uşa se deschide şi arhiereul cu toţi

credincioşii pătrund în biserică, intră în Altar şi aşază Sfintele Moaşte în scobitura făcută special în Sfânta Masă, acoperindu-le cu mirodenii. Mirodeniile închipuie miresmele cu care a fost uns în mormânt trupul Mântuitorului, fiindcă Sfânta Masă închipuie mormântul Domnului nostru Iisus Hristos. Deasupra se aşază o lespede de piatră cioplită şi bine lustruită, care se spală cu apă caldă şi cu săpun, se şterge bine cu buretele, se udă cu apă de trandafiri şi apoi se unge cu Sfânt Mir. Ungerea cu Sfânt Mir este lucrarea cea mai de seamă a târnosirii, pentru că, după cum se spune Sfântul Dionisie Areopagitul, «prin vărsarea Sfântului Mir se îndeplineşte sfinţirea cea sfântă a dumnezeiescului altar»[444]. După ungerea cu Sfântul Mir, se lipesc în cele patru colţuri ale Sfintei Mese icoanele celor patru Evanghelişti, deoarece Sfânta Masă închipuie toată Biserica, adunată de la cele patru margini ale lumii, prin propovăduirea Evangheliei[445], se îmbracă cu cele două acoperăminte şi deasupra se aşază Antimisul şi celelalte lucruri sfinte ce trebuie să stea pe Sfânta Masă. Apoi arhiereul înseamnă cruciş cu Sfântul Mir cei patru pereţi dinăuntrul bisericii şi catapeteasma şi, după câteva rugăciuni, târnosirea bisericii e terminată. Toată slujba târnosirii, alcătuită din cântări, citiri din Vechiul şi Noul Testament şi din rugăciuni este astfel întocmită încât răspunde în întregime scopului pentru care a fost rânduită.

După târnosirea bisericii, se slujeşte Sfânta Liturghie şi datoria este ca, în toate zilele, timp de şase săptămâni, să se slujească Sfânta Liturghie neîntrerupt.

CULTUL DIVIN PUBLIC

78. Care sunt cele mai însemnate părţi ale cultului divin public?

Cele mai însemnate părţi ale cultului divin public sunt: **Sfânta Liturghie, cele şapte Laude, sfintele slujbe ale Sfintelor Taine şi Sfintele Ierurgii.**

79. Ce este Sfânta Liturghie?

Sfânta Liturghie este cea mai de seamă sfântă slujbă obştească a **Bisericii care se roagă.** Ea este miezul cultului divin, public şi comun, precum şi culmea cea mai înaltă a trăirii duhovniceşti. Mântuitoarea jertfă de pe Golgota este izvorul tuturor darurilor, iar Sfânta Liturghie este aducerea necontenită a acestei jertfe şi însăşi lucrarea lui Hristos în Biserică. Ea este dumnezeiască şi prea sfânta Taină a Tainelor lui Iisus Hristos şi se săvârşeşte **numai de arhiereu şi de preot** şi nu se numără în numărul celor şapte Laude[446].

80. Ce sunt cele şapte Laude şi care este numirea fiecăreia?

Cele şapte Laude sunt slujbe sfinte bisericeşti, care se săvârşesc în toate zilele fără deosebire. Se numesc şapte Laude, fiindcă prin ele lăudăm şi preamărim pe Dumnezeu cel în trei ipostase, la anumite timpuri din zi. Numele lor sunt: **1. Miezonoptica; 2. Utrenia cu Ceasul întâi; 3. Ceasul al treilea; 4. Ceasul al şaselea; 5. Ceasul al nouălea; 6. Vecernia şi 7. Pavecerniţa.**

81. Unde îşi au obârşia cele şapte Laude?

Cele şapte Laude îşi au obârşia în Vechiul Testament (I Cron. 16, 28—29; Ps. 118, 62 şi 164).

În adevăr, din Faptele Apostolilor cunoaştem că ceasurile din zi rânduite pentru rugăciunea obştească în templul din Ierusalim ori în sinagogi, la evrei, erau următoarele: **Ceasul al treilea** (ora nouă de azi); **Ceasul al şaselea** (ora douăsprezece de azi) şi **Ceasul al nouălea** (ora 3 p.m. de azi). La ceasul al treilea S-a pogorât Sfântul Duh peste Apostolii adunaţi în foişor (Fapte 2, 15), la ceasul al şaselea Sfântul Apostol Petru, urcat să se roage pe acoperişul casei din Iope, a avut vedenia care a deschis intrarea păgânilor în creştinism (Fapte 10, 9 ş.u.); la ceasul al nouălea, sfinţii Apostoli Petru şi Ioan s-au suit la templu ca să se roage (Fapte 3, 1) şi acolo au vindecat un şchiop şi au predicat Evanghelia mulţimilor (Fapte 3, 2—19). În Noul Testament se mai face amintire şi de Rugăciunea de noapte: Domnul Hristos petrecea nopţi întregi în rugăciune (Luca 6, 12), iar Sfinţii Apostoli Pavel şi Sila lăudau pe Dumnezeu la miezul nopţii în temniţă (Fapte 16, 25). Cât despre rugăciunea de seară, Vecernia, şi cea de dimineaţă, Utrenia, sunt mai vechi decât ceasurile, ele fiind legate de jertfele ce se aduceau dimineaţa şi seara la templu (I Cron. 23, 30; Ieş. 29, 39). Sfântul Ambrozie al Mediolanului aminteşte de Vecernie, ora tămâierii; iar Sfântul Vasile cel Mare aminteşte de Euharistie (mulţumită). Aceste tipuri de rugăciune au fost păzite şi de cei dintâi creştini şi au avut mare înrâurire la alcătuirea rugăciunii obşteşti a celor şapte Laude, pe care le găsim gata încheiate pe la anii 358—362 în vremea Sfântului Vasile cel Mare. În cea de-a treizeci şi şaptea din Marile Reguli, întocmite de acest sfânt, aflam o laudă aşezată între Vecernie şi Miezonoptică, care nu e alta decât **Pavecerniţa (Dupăcinarea).** Ceasul întâi apare însă abia prin anul 382, în vremea Sfântului Ioan Casian[447], pe care el îl numeşte **altă Utrenie.** De altfel, Ceasul acesta este legat de Utrenie, formând împreună o singură Laudă. În acest chip se împlinesc cuvintele Proorocului David: **„De şapte ori în zi Te-am lăudat pentru judecăţile dreptăţii Tale”** (Ps. 118). Mai târziu s-au adăugat slujba Mijloceasurilor între orele celor şapte Laude şi **Obedniţa (Tipica),** înainte de ceasul al nouălea.

82. De unde s-a luat numărul de şapte Laude?

Numărul de şapte Laude, potrivindu-se stihului 164 din psalmul 118: **„De şapte ori în zi Te-am lăudat”,** a avut înrâurire covârşitoare la închegarea slujbei celor şapte Laude.

Sfântul Ioan Casian aprobă pe cei «ce iau parte la aceste adunări de şapte ori pe zi, spre a cânta lauda Domnului»[448], cu toate că lui i se pare că începutul celor şapte Laude ar fi aşezat de puţin timp. Fireşte, el e de partea acelora, fiindcă numărul şapte avea în urma lui o lungă predanie. La evrei era socotit drept numărul desăvârşit: «S-ar aduce o mulţime de locuri, zice Fericitul Augustin, în care Dumnezeiasca Scriptură socoteşte numărul şapte drept număr care îmbrăţişează toV” cunoaşterile»[449]. Mai târziu, Sfântul Simion al Tesalonicului (tl429) va spune despre cele şapte Laude: «Iar vremile şi rugăciunile şapte sunt cu numărul, după numărul darurilor Duhului Sfânt»[450].

83. Cum se săvârşeşte azi slujba celor şapte Laude?

La această întrebare, Sfântul Simion al Tesalonicului dă următoarea lămurire: «Sfinţii Părinţi bine au socotit de au aşezat să se zică slujbele Bisericii

dimpreună una după alta şi la o anumită vreme rânduită. Drept aceea, în trei vremi nepărăsite au orânduit să se facă toate slujbele» celor şapte Laude[451]: întâi au rânduit vremea cea de după miezul nopţii, până dinspre ziuă; într-această vreme se fac trei slujbe: Miezonoptică, Utrenia şi Ceasul întâi (Ceasul întâi e rânduială deosebită, nu se numără între cele şapte Laude, dar se slujeşte odată cu Utrenia). După a treia oră din zi se cântă slujba Ceasului al treilea, a Ceasului al şaselea şi Obedniţa (Obedniţa iar nu se numără printre cele şapte Laude, dar se citeşte odată cu Ceasul al şaselea şi, uneori cu Ceasul al nouălea). Iar la sfârşitul zilei se zice Ceasul al nouălea, Vecernia şi Pavecerniţa[452]. Slujba celor şapte Laude se săvârşeşte azi în mănăstiri întocmai cum spune Sfântul Simion al Tesalonicului, adică: 1. La miezul nopţii se slujesc Miezonoptica şi Utrenia cu Ceasul întâi; 2. dimineaţa: Ceasul al treilea şi al şaselea şi Obedniţa şi 3. seara: Ceasul al nouălea, Vecernia şi Pavecerniţa. În felul acesta slujba Laudelor se aseamănă celor nouă cete îngereşti, care de trei ori câte trei, cu neîncetate glasuri, preamăresc pe Dumnezeu cel în Treime[453].

84. Care este înţelesul şi cuprinsul celor şapte Laude?

Iată care este înţelesul şi cuprinsul celor şapte Laude: 1. **Miezonoptica** este cea mai veche dintre cele şapte Laude. Aşezarea ei este sigur întemeiată pe porunca Mântuitorului: **„Vegheaţi dar, că nu ştiţi, când va veni stăpânul casei: sau seara sau la miezul nopţii, sau la cântatul cocoşilor, sau dimineaţa”** (Marcu 13, 35). Sau, poate, este întemeiată încă mai mult pe pilda celor zece fecioare, ieşite întru întâmpinarea mirelui. La miezul nopţii strigă un glas: Iată mirele ... **„drept aceea privegheaţi, că nu ştiţi ziua, nici ceasul”** (Matei 25, 6—13). Troparele: «Iată Mirele vine la miezul nopţii. . .»• şi «La ziua cea înfricoşată gândind . . .»•, ce se cântă la Miezonoptica, întăresc părerea cea din urmă, care este şi a Sfântului Simion al Tesalonicului[454].

2. **Utrenia** slujindu-se dimineaţa, este slujba prin care aducem mulţumire Celui ce a adus lumina dreptei credinţe şi a împrăştiat întunericul înşelăciunii[455].

3. **Ceasul al treilea. Î**n ceasul al treilea S-a pogorât Duhul Sfânt peste Sfinţii Apostoli.

4. **Ceasul al şaselea** este ora înjumătăţirii zilei şi ne ,aduce aminte că la această oră a fost răstignit Mântuitorul Hristos.

5. **Ceasul al nouălea** este ora rugăciunii de mulţumire «Celui ce a murit cu trupul pentru noi în ceasul al nouălea şi, în mâinile Părintelui Său punând sufletul Său, sufletele noastre le-a pus şi cu moartea Sa pe noi ne-a înviat»[456].

6. **Vecernia este slujba de seară.** Seara Arhanghelul Gavriil descoperă lui Daniil tainele lui Dumunezeu (Dan. 9, 21); la jertfa de seară David îndreptează ca tămâia rugăciunea lui către Dumnezeu (Ps. 140, *2);* seara se arată îngerul şi vesteşte proorocului Zaharia naşterea Sfântului Ioan Botezătorul (Luca 1, 13) şi, în sfârşit, seara a aşezat **Domnul nostru Iisus Hristos Sfânta Taină a Împărtăşaniei.**

7. **Pavecerniţa** (Dupăcinarea). După înţelesul său, înseamnă rugăciunea cea „de după cină”. Pavecerniţa făcându-se la începutul nopţii, înseamnă rugăciunea de mulţumită pentru odihna de osteneli şi de aducerea aminte de moarte[457].

Când se pregăteşte cineva să se împărtăşească cu Sfânta Împărtăşanie, se cuvine să citească seara, în ajun, Pavecerniţa mică, ori, mai bine, să adauge pe lângă Canonul Precistei şi Canonul Sfintei Împărtăşanii.

Miezonoptica, Ceasurile şi Pavercerniţa pot fi citite acasă de orice creştin evlavios.

DESPRE SFÂNTA LITURGHIE

85. Care este fapta şi dovada cea mai înaltă prin care omul cinsteşte şi preamăreşte pe Dumnezeu?

Dintre toate actele noastre de cult prin care cinstim şi preamărim pe Dumnezeu cel mai desăvârşit este sacrificiul sau jertfa.

86. Ce este jertfa?

Jertfa este dăruirea plină de iubire şi evlavie a unui obiect în cinstea lui Dumnezeu. Prin aceasta voim să arătăm că El, ca ziditor a toate, este stăpânul tuturor lucrurilor şi că noi, ca făpturi ale Lui, atârnăm întru totul de El. Astfel îi recunoaştem stăpânirea şi puterea şi mărturisim datoria noastră de recunoştinţă şi de iubire faţă de El, pentru toate câte ne-a dat.

87. Este veche jertfa?

Este tot atât de veche şi răspândită ca religia însăşi. Înclinaţia de a cinsti pe Dumnezeu prin jertfă este sădită chiar în firea omului; de aceea găsim jertfa în toate religiile, la toate popoarele şi în toate vremurile. Aducerea de jertfă începe chiar cu primii oameni, şi anume cu jertfa lui Cain şi Abel, despre care ne mărturiseşte prima carte a Sfintei Scripturi: **„Dar după un timp, Cain a adus jertfă lui Dumnezeu din roadele pământului. Şi a adus şi Abel din cele întâi născute ale oilor sale şi din grăsimea lor”** (Fac. 4, 3—4).

Îndeosebi la evrei, jertfele au fost orânduite de Dumnezeu însuşi, prin Moise, care a întocmit cu de-amănuntul atât felul sau materia jertfelor, cât şi timpul şi rânduiala sau chipul în care trebuiau aduse. Acestea le găsim descrise mai ales în cartea a treia a Sfintei Scripturi, numită **Levitic,** sau **Cartea Preoţilor,** scrisă de Moise.

88. Noi, creştinii, aducem jertfă lui Dumnezeu?

Da.

89. Care este această jertfă?

Sfânta Euharistie, adică însuşi Sfântul Trup şi Sânge al Domnului.

90. Cum se numeşte slujba în timpul căreia se pregăteşte şi se aduce jertfa Sfintei Euharistii?

Sfânta Liturghie.

91. Cine a întemeiat Sfânta Liturghie? Sau cine ne-a învăţat şi ne-a poruncit s-o săvârşim?

Mântuitorul însuşi.

92. Când şi cum?

În ajunul morţii Sale pe cruce, adică Joi seara, la Cina cea de Taină. Serbând atunci Pastele, împreună cu ucenicii Săi, **„Iisus luând pâinea şi binecuvântând a frânt şi a dat ucenicilor Săi, zicând: „Luaţi, mâncaţi, acesta este Trupul Meu". Luând apoi paharul şi mulţumind, le-a dat lor zicând: „Beţi dintru acesta toţi: acesta este Sângele Meu al Legii celei noi, care pentru mulţi se varsă, spre iertarea păcatelor"** (Matei 26, 26—28; Marcu 14, 22—24; Luca 22, 19—20; I Cor. 11, 23—25).

În locul jertfelor Legii Vechi, pecetluite cu sânge de ţapi şi de viţei (vezi Ieş. 24, 18), Mântuitorul întemeiază o Lege nouă, sau un legământ nou între Dumnezeu şi oameni, pecetluindu-l cu însuşi Trupul şi Sângele Său pe Golgota. Mântuitorul le dădea Sfinţilor Săi Apostoli, la Cină sub forma nesângeroasă a pâinii şi vinului, această jertfă pe care trebuiau să o aducă de atunci înainte Ucenicii Săi, după porunca Sa: **„Aceasta să faceţi întru pomenirea Mea!"** (Luca 22, 19 şi I Cor. 11, 24 şi 25). Prin aceste cuvinte El rânduieşte pe Apostolii Săi drept arhierei sau preoţi slujitori ai jertfei celei noi, întemeiată atunci de El.

Urmând porunca Domnului şi învăţătorului lor iubit, Sfinţii Apostoli şi mai apoi ucenicii lor săvârşeau zilnic Jertfa Mântuitorului spre neîntrerupta aducere aminte de El. Ei făceau întocmai ca Domnul, Care, la Cină, înainte de a frânge şi a împărţi pâinea, a binecuvântat, iar când le-a întins paharul, a mulţumit (lui Dumnezeu-Tatăl) (Matei 26, 27; Marcu 14, 22—23; Luca 22, 17—18 şi I Cor. 11, 23 ş.u.). Adunându-se deci pentru rugăciune, Sfinţii Apostoli şi ucenicii lor mulţumeau şi se rugau îndelung ca Domnul să prefacă pâinea şi vinul de pe masa lor în însuşi Sfântul Său Trup şi Sfântul Său Sânge, cu care apoi se împărtăşeau. Acelaşi lucru au făcut mai târziu şi urmaşii sfinţiţi şi legiuiţi ai Sfinţilor Apostoli, adică arhiereii şi preoţii, cărora ei le-au împărtăşit harul dumnezeiesc de a săvârşi această Sfântă Taină.

Astfel a luat naştere o rânduială de slujbă sfântă, cunoscută la început sub diferite numiri, ca: **frângerea pâinii** (Fapte 2, 42), **Masa** sau **Cina Domnului** (I Cor. 10, 16), **Euharistie** (mulţumire). Mai pe urmă, această sfântă slujbă a primit numele de **Liturghie**, sub care o cunoaştem azi şi care înseamnă: **lucrare sau slujbă publică, obştească, rânduită şi săvârşită spre folosul tuturor.**

93. Ce este, prin urinare, Sfânta Liturghie?

Este o rânduială de sfinte rugăciuni, în timpul cărora se săvârşeşte şi se aduce jertfa fără de sânge a Legii celei Noi, întemeiată de Mântuitorul la Cina cea de Taină şi încredinţată de El Sfinţilor Săi Apostoli, iar de aceştia, urmaşilor lor sfinţiţi (arhierei şi preoţi), pentru a fi săvârşită de-a pururea în Biserica creştină, spre pomenirea Lui şi spre iertarea păcatelor membrilor Bisericii Lui.

94. Cine poate săvârşi slujba Sfintei Liturghii?

Numai **arhiereii şi preoţii** cu hirotonie legală, adică sfinţiţi şi aşezaţi după rânduială canonică a Bisericii. Cei caterisiţi sau îndepărtaţi din slujbă şi cei

vinovaţi de păcate grele nu mai pot liturghisi[458]. Diaconul nu poate sluji singur, ci totdeauna numai cu arhiereul sau cu preotul.

În afară de preotul săvârşitor al Sfintei Jertfe, pentru săvârşirea Sfintei Liturghii mai trebuie neapărat cel puţin un cântăreţ care să dea răspunsurile la strană şi să ajute pe preot în anumite momente ale slujbei. Acesta conduce în cântările Sfintei Liturghii pe credincioşii care iau parte la slujbă.

95. Unde se săvârşeşte Sfânta Liturghie?

Numai în biserică sau în paraclise şi capele sfinţite şi cu Antimis, în partea cea mai sfântă, adică în Sfântul Altar. Numai în cazuri cu totul excepţionale, ca de pildă pe câmpul de luptă, şi numai cu învoirea episcopului locului[459], Sfânta Liturghie se poate săvârşi şi în afară de biserică, într-o casă sau într-un loc curat, pe o masă pe care se întinde **Sfântul Antimis**. Fără de ele nu se poate săvârşi Sfânta Liturghie nici în biserică[460], unde stă totdeauna pe Sfânta Masă, şi nici în afară de biserică[461].

96. În ce zile şi în ce vreme din zi se săvârşeşte Sfânta Liturghie?

În mănăstiri şi în catedralele episcopale se săvârşeşte Sfânta Liturghie în fiecare zi. În bisericile de enorie se face Sfânta Liturghie de obicei numai în zilele de Duminică şi în sărbători, iar în zilele din cursul săptămânii se face numai atunci când este nevoie, mai ales sâmbătă, când se fac parastase şi pomeniri pentru morţi[462].

Cât priveşte **vremea anumită** sau **ceasul** din zi la care trebuie să înceapă slujba Sfintei Liturghii, după predania veche a Bisericii, este **ceasul al treilea din zi**, care corespunde oam cu ceasul 9 dimineaţa, după numărătoarea noastră, când Domnul a fost răstignit pe cruce (Marcu 15, 25) şi când S-a pogorât Sfântul Duh peste Sfinţii Apostoli. De va fi nevoie, se poate săvârşi Sfânta Liturghie şi mai devreme sau mai târziu, ■dar nu mai înainte de a se lumina de ziuă şi nici după amiază.

Abateri de la această regulă se fac numai la anumite praznice împărăteşti, şi anume la Paşte, la Crăciun (nu peste tot) şi în unele locuri la Bobotează, când Sfânta Liturghie se săvârşeşte dis-de-dimineaţă[463].

97. Sunt, în cursul anului, şi zile în care nu se face Liturghie, mei chiar în mănăstiri?

Da. Sunt acele zile în care Tipicul şi cărţile de slujbă prevăd ajuna-rea deplină, adică post desăvârşit până seara, şi anume:

a) Vinerea Patimilor (fiind zi de întristare şi de post negru, ziua în care Domnul a fost răstignit pe Cruce şi îngropat);

b) Luni şi marţi în prima săptămână din Postul Paştilor (fiind primele zile de post, cu ajunare deplină).

c) Miercurea şi vinerea din Săptămâna Brânzei (fiind zile premergătoare şi pregătitoare pentru Postul Păresimilor, cu ajunare şi metanii);

e) Vinerea dinaintea Crăciunului şi a Bobotezei, când aceste două sărbători cad duminica sau lunea (pentru că atunci se ajunează)[464].

98. Câte Liturghii avem în Biserica Ortodoxă?

Avem trei Liturghii, şi anume:

a) **Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur,** Arhiepiscopul Constantinopolului (†407);

b) **Liturghia Sfântului Vasile cel Mare,** Arhiepiscopul Cezareei Capadociei (†379);

c) **Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite sau a Sfântului Grigorie cel Mare (Dialogul),** Episcopul Romei (†604).

99. Unde găsim scrisă rânduiala acestor Liturghii?

În cartea de slujbă cu titlul: **Sfintele şi dumnezeieştile Liturghii**, pe care noi o numim de obicei, mai pe scurt, **Liturghierul** şi care se află totdeauna în altar, la ,îndemâna preotului liturghisitor.

100. Aceste trei Liturghii se pot săvârşi oricând în timpul anului?

Nu, ci fiecare dintre ele se săvârşeşte numai în anumite răstimpuri din cursul anului, în chipul următor:

a) **Liturghia Sfântului Vasile** se săvârşeşte numai de 10 ori pe an, şi anume:

— în primele cinci duminici din Postul Mare;

— în joia şi sâmbăta Patimilor;

— în ajunul Crăciunului (24 decembrie) şi ajunul Bobotezei 5 ianuarie);

— în ziua Sfântului Vasile (1 ianuarie)

b) **Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite** se slujeşte (în mănăstiri) în tot timpul Postului Mare, în afară de următoarele zile din postul acesta:

— toate sâmbetele (când se săvârşeşte Sf. Ioan, iar în Sâmbăta Patimilor, a Sf. Vasile);

— toate Duminicile (când se săvârşeşte Liturghia Sf. Vasile, iar în Duminica Floriilor, a Sf. Ioan);

— sărbătoarea Bunei-Vestiri (când se face Liturghia Sfântului Ioan);

— Joia Patimilor (când se face Liturghia Sf. Vasile);

— Luni şi marţi din prima săptămână şi Vinerea Patimilor (zile în care nu se face nici o Liturghie).

În bisericile de mir, Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite se slujeşte de obicei numai miercurea şi vinerea din Postul Mare (mai ales în prima săptămână).

c) **Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur** se face în toate celelalte zile de Duminici şi sărbători din timpul anului în care nu se săvârşeşte vreuna din celelalte două Liturghii. Ea este Liturghia obişnuită în Biserica Ortodoxă, săvârşindu-se de cele mai multe ori în cursul anului bisericesc.

101. Ce este Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite?

Această Liturghie are o rânduiala aparte, deosebită de a celorlalte două. Ea e formată din două slujbe deosebite: Vecernia şi Liturghia, contopite laolaltă. Partea ei de la început nu este altceva decât prima jumătate a Vecerniei până la Vohod, sau ieşire; iar a doua parte este alcătuită din rânduiala Liturghiei obişnuite,

începând de la Apostol şi având Heruvic şi Rugăciunea Amvonului, proprii, dar lipsindu-i în întregime partea dintre Heruvic (ieşirea cu Sfintele Daruri) şi ectenia de după Axion. Ii lipseşte deci tocmai partea care alcătuieşte miezul Liturghiei, şi anume Jertfa, adică sfinţirea şi prefacerea Darurilor. De aceea, această Liturghie nici nu se poate numi o Liturghie deplină, desăvârşită, ca celelalte; după cum o arată şi numele, ea este mai degrabă o slujbă solemnă a împărtăşirii cu **Sfintele Daruri slujite sau sfinţite mai dinainte,** în timpul uneia din cele două Liturghii depline sau propriu-zise.

102. Care este obârşia acestei Liturghii?

Este următoarea:

Slujba Sfintei Liturghii a fost privită totdeauna ca un prilej de bucurie şi de luminare sufletească, întrucât, prin împărtăşirea cu Sfintele Daruri care se sfinţesc într-însa, îl avem între noi pe Hristos, Mirele nostru Ceresc, Care petrece întru noi şi noi întru El (Ioan 6, 56). Această bucurie nu se potrivea însă cu zilele Postului Mare, zile de întristare şi de pocăinţă, când Mirele este luat de la noi (comp. Matei 9, 15 şi Luca 5, 34—35).

De aceea, consfinţind o veche tradiţie a Bisericii, soborul Părinţilor adunaţi la Laodiceea (Asia Mică, 360—380) a hotărât să nu se mai săvârşească Liturghie şi să nu se mai serbeze pomenirea Sfinţilor Mucenici, care era împreunată cu Liturghia în timpul Postului Mare, decât Sâmbăta şi Duminica, zile în care postul era mai puţin aspru (canoanele 49 şi 51).

Erau însă creştini care doreau să se împărtăşească şi în celelalte zile din cursul săptămânii şi mai ales miercurea şi vinerea[465]. Ca să împace această dorinţă pioasă a credincioşilor cu hotărârile Sinodului de la Laodiceea, s-a luat obiceiul de a opri o parte din Darurile sfinţite la Liturghia de sâmbătă şi duminică, pentru a împărtăşi cu ele pe credincioşi în celelalte zile în care nu se putea săvârşi Liturghie. Iar ca să nu se întrerupă ajunarea obişnuită dintre zilele de post, împărtăşirea aceasta avea loc spre seară, îndată după slujba Vecerniei. Rânduiala împărtăşirii, destul de simplu la început, a devenit încetul cu încetul din ce în ce mai sărbătorească, fiind încadrată între slujba Vecerniei de o parte şi rugăciunile şi ceremoniile din rânduiala Liturghiei, care erau mai ales în legătură cu Taina împărtăşirii, de cealaltă. Cele două slujbe, deosebite la început, în cadrul cărora avea loc împărtăşirea credincioşilor în zilele de post, s-au contopit cu timpul într-o singură slujbă, care s-a numit **Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite.**

Soborul al cinci-şaselea al Sfinţilor Părinţi (Trulan 692), a hotărât ca această Liturghie să se facă în toate zilele postului Păresimilor, afară de sâmbete şi duminici, precum şi de sărbătoarea Bunei-Vestiri (canonul 52).

103. În câte părţi mai mari se poate împărţi rânduiala Sfintei Liturghii?

În două părţi mari, şi anume:

a) **Proscomidia,** care se săvârşeşte în taină;

b) **Liturghia propriu-zisă,** care se săvârşeşte în auzul credincioşilor.

La rândul ei, liturghia propriu-zisă se împarte în două părţi, dintre care cea dintâi poartă numele de **Liturghia catehumenilor,** iar a doua **Liturghia credincioşilor.**

194. Ce este Proscomodia?

Proscomodia (de la cuvântul grecesc Προςχομίζω =„a aduce, **a** pune înainte, a oferi, a face dar”) este rânduiala pregătirii darurilor de pâine şi de vin, care alcătuiesc materia jertfei. Această primă parte a Liturghiei se săvârşeşte întreagă în taină, în timpul slujbelor premergătoare Liturghiei (Utrenia sau Ceasurile), înăuntrul altarului, şi anume în latura lui dinspre miazănoapte, pe o masă mică sau în scobitura făcută înadins în perete şi numită **proscomidiar,** care la unele biserici mai mari are chiar forma unei încăperi aparte, din stânga altarului. Miezul Proscomidiei îl alcătuieşte alegerea şi pregătirea materiei de jertfă din darurile de pâine şi de vin aduse de credincioşi.

105. Ce formă şi ce numire poartă pâinea adusă de credincioşi pentru Liturghie?

Poartă numele de **prescuri** (de la cuvântul grecesc προσφορά), adică pâinişoare făcute din frământură dospită şi având uneori forma rotundă, dar mai ales forma de cruce, în patru cornuri, amintind Crucea pe care s-a răstignit Mântuitorul şi închipuind cele patru laturi ale lumii[466]. Partea lor de la mijloc se cheamă pecete, pentru că are întipărită pe ea semnul lui Iisus, adică crucea închisă într-un pătrat cu literele de la început ale numelui Mântuitorului: Is. (Iisus), Hr. (Hristos), Ni Ka (adică Iisus Hristos biruieşte), astfel:

Is	**Hr**
Ni	**Ka**

Această pecete e făcută cu un instrument de lemn, pistornic sau **pristolnic**.

Prescurile aduse de credincioşi sunt însoţite de obicei de câte o lumânare, care se aprinde în sfeşnicul de la Proscomidie, şi de pomelnic, adică o foaie de hârtie pe care sunt scrise numele credincioşilor, vii şi morţi, ce se vor pomeni la Liturghie.

106. Ce închipuie prescurile şi vinul aduse de credincioşi pentru Liturghie?

Ele închipuie sau înfăţişează mai întâi însăşi fiinţa trupească şi sufletească a credincioşilor, pe care ei o aduc ca jertfă lui Dumnezeu, sub această formă. De ce? Pentru că, spre deosebire de jertfele din Legea Veche, care constau din cărnuri sau din roadele pământului şi din care se hrăneau nu numai oamenii, ci şi animalele, pâinea şi vinul sunt alimente care alcătuiesc numai hrana omului, şi anume hrana lui de căpetenie. Ele nu numai că întreţin viaţa trupească a omului, ci totodată o şi simbolizează în chipul cel mai potrivit[467].

În al doilea rând, pâinea, făcută din atâtea boabe de grâu strânse laolaltă, si vinul, ieşit din zdrobirea în acelaşi teasc a atâtor ciorchini de boabe de struguri, simbolizează şi unitatea sau legătura nevăzută care leagă între ei pe toţi fiii Bisericii, făcând din ei un singur trup: Trupul tainic al Domnului[468].

În felul acesta, pâinea şi vinul aduse de credincioşi alcătuiesc şi semnul văzut prin care se arată că ei iau parte cu adevărat la jertfa care se aduce la Liturghie şi că îşi dau obolul lor la ea.

107. Toată pâinea sau toate prescurile aduse de credincioşi devin materie a Jertfei sau sunt folosite la Proscomidie?

Nu. Numai anumite părţi scoase de preot din ele: **Sfântul Agneţ şi miridele** (părticele).

108. Ce este „Sfântul Agneţ”?

Este partea pătrată sau pecetea pe care preotul o scoate cu copia din cea dintâi prescură folosită la Proscomidie şi o aşază apoi pe Sfântul Disc. Se numeşte Agneţ, de la cuvântul grecesc Αμνός, adică Miel, pentru că ea închipuie pe Mântuitorul, Care, prin asemănarea cu Mielul înjunghiat de evrei la Pastele lor, a fost numit de către Sfântul Ioan Botezătorul **„Mielul lui Dumnezeu, Care ridică păcatele lumii”** (Ioan 1, 29). Sf. Agneţ este pâinea care, prin sfinţire, se va preface în Sfântul Trup al Domnului, cel jertfit pe Cruce. De aceea, preotul întipăreşte într-însul cu copia Patima Domnului, străpungându-l în chip cruciş şi pronunţând cuvintele din Sfânta Scriptură, unde ni se istoriseşte cum sutaşul a împuns cu suliţa, coasta Mântuitorului (Ioan 19, 34).

109. Ce sunt miridele?

„Miridele” (de la cuvântul grecesc μερίς-μείδος = parte, părticică) sunt părticele mărunte de pâine, scoase de către preot din celelalte prescuri folosite la Proscomidie şi aşezate pe disc alături de Sfântul Agneţ, în cinstea Sfinţilor şi pentru pomenirea căpeteniei bisericeşti (arhiereul locului), a cârmuirii ţării, a ctitorilor şi a credincioşilor vii şi morţi ale căror nume sunt scrise pe pomelnicele aduse de creştini. Miridele — atât cele pentru sfinţi cât şi cele pentru credincioşi — nu se prefac în Trupul Domnului ca Sf. Agneţ, ci numai se împărtăşesc de sfinţenia pe care o primesc de la Sf. Agneţ, lângă care sunt aşezate[469].

110. Cum se aşază pâinea (Sf. Agneţ şi miridele) pe Sf. Masă?

Sf. Agneţ se aşază în mijlocul Sf. Disc. În dreapta lui se aşază prima miridă (mai mare) scoasă în cinstea Sfintei Fecioare, în stânga, nouă miride pentru ceilalţi sfinţi (împărţiţi în cele nouă cete sau grupe), în partea de jos, mirida pentru arhiereul locului, pentru Patriarhi, pentru Cârmuirea ţării şi pentru ctitori, iar mai jos, miridele pentru credincioşii vii şi morţi, despărţite în două grămăjoare.

111. De ce se aşază pâinea pe Sf. Disc în chipul arătat sau ce închipuie această aşezare?

Sf. Agneţ şi miridele aşezate astfel pe Sf. Disc închipuie şi înfăţişează Biserica întreagă, atât cea de pe pământ (luptătoare), cât şi cea din ceruri (biruitoare), adică acea mare familie a tuturor fiilor lui Dumnezeu, strânsă în jurul

întemeietorului şi Capului ei nevăzut, Hristos Mântuitorul, aşa cum a rugat El pe Tatăl ca unde este El să fie şi ai Lui (Ioan 17, 24).

Sau, cum spune aşa de frumos Simion, Arhiepiscopul Tesalonicului: -«Am înţeles cum prin această închipuire şi istorisire a Sfintei Proscomidii vedem pe însuşi Iisus şi întreaga Biserică a Lui. În mijloc (Îl vedem) pe Iisus Hristos însuşi, Lumina cea adevărată şi Viaţa cea veşnică. El este în mijloc prin Agneţ, iar Maica Lui, de-a dreapta prin miridă, sfinţii şi îngerii de-a stânga, iar dedesupt întreaga adunare a credincioşilor Lui drept măritori. Aceasta este taina cea mare: Dumnezeu între oameni şi Dumnezeu în mijlocul dumnezeilor, care se îndumnezeiesc de la Cel ce după fire este Dumnezeu, Care S-a întrupat pentru dânşii. Acesta este împărăţia ce va să vie şi petrecerea vieţii celei veşnice: Dumnezeu cu noi, văzut şi împărtăşit»[470].

112. Cum se pregătesc cinstitele Daruri?

După ce toarnă vin şi apă în Sf. Potir, preotul aşază steluţa cruciş, peste Sf. Disc, acoperă şi Discul şi Potirul cu acoperămintele lor, apoi pe amândouă cu acoperământul cel mare. Rosteşte **rugăciunea Proscomidiei** sau **a punerii înainte,** prin care roagă pe Dumnezeu să binecuvinteze acele Daruri, să le primească în altarul Său cel ceresc şi să pomenească atât pe cei ce le-au adus, cât şi pe cei pentru care s-au adus. În sfârşit, preotul tămâiază Darurile, altarul şi biserica întreagă, închipuind prin aceasta revărsarea darurilor Duhului Sfânt peste Biserică şi peste credincioşi.

113. Darurile binecuvântate astfel sunt prefăcute acum în Sfântul Trup şi Sânge?

Nu încă. Atâta vreme cât rămân la Proscomidie, Sf. Agneţ de pe Disc şi vinul din Sf. Potir nu se prefac încă în Trupul şi Sângele Domnului, ci sunt numai **un simbol, o icoană** sau **o închipuire** a Sfântului Trup şi Sânge. Ele nu mai sunt însă nici pâine simplă şi vin obişnuit, ca oricare altul, ci, datorită binecuvântării şi rugăciunii săvârşite asupra lor, au devenit «cinstitele Daruri», consfinţite, hărăzite, afierosite sau închinate lui Dumnezeu.

Toate cele săvârşite până acum la Proscomidie sunt numai simboale[471].

114. Ce anume simbolizează sau închipuie cele săvârşite la Proscomidie?

Acestea închipuie pe de o parte naşterea şi copilăria Domnului, iar pe de alta, Patimile Lui.

Astfel, prescura cea dintâi, din care se scoate Sf. Agneţ, închipuie pe Sf. Fecioară, din care S-a născut Domnul, după trup; scoaterea Sf.. Agneţ din prescură înseamnă întruparea şi naşterea Domnului din Sf. Fecioară[472]. Proscomidia închipuie locul Naşterii (Betleemul) şi al vieţii Mântuitorului, dinainte de Botez (Nazaret, Capernaum)[473], iar discul ţine locul ieslei din staulul de vite în care a fost culcat Pruncul după naştere. Acoperămintele sunt scutecele cu care a fost înfăşat dumnezeiescul Prunc de către Magii de la Răsărit. Aşezarea steluţei desfăcute peste Sfântul Disc simbolizează steaua care i-a călăuzit pe magi spre locul naşterii, iar tămâierea sau cădirea înseamnă darurile: aur, smirnă şi tămâie, aduse

dumnezeiescului Prunc de către Magii de la Răsărit. Acoperirea darurilor şi rămânerea lor tainică la Proscomidiar înseamnă vremea necunoscută a vieţii lui Iisus, înainte de începerea lucrării Sale în lume, viaţa pe care Sfintele Evanghelii nu ne-o istoricesc[474].

Pe de altă parte, cele săvârşite la Proscomidie ne duc cu gândul la Răstignirea şi Patimile Domnului.

Astfel, Proecomidia închipuie Golgota sau locul Răstignirii; străpungerea Sf. Agneţ cruciş şi împungerea lui cu copia închipuie jertfa sângeroasă a Domnului, adică răstignirea Lui pe cruce, împungerea sfintei coaste cu suliţa; copia înlocuieşte suliţa cu care ostaşul a împuns pe Domnul în .coastă. Vinul şi apa turnate în potir închipuie Sângele şi apa care au curs din sfânta coastă, iar Potirul înlocuieşte atât paharul de la Cină, cât şi vasul cu fiere, şi cu oţet din care I s-a dat să bea Celui Răstignit şi în care, după tradiţie, Sfântul Ioan Evanghelistul ar fi strâns şi păstrat o parte din dumnezeiescul Sânge care a curs din rănile Domnului[475]. Discul este patul (năsălia) pe care Iosif şi Nicodim au aşezat Trupul Domnului (după coborârea de pe Cruce)[476]. Maica Domnului, care a zăbovit îndurerată lângă crucea Fiului Său răstignit (Ioan 19, 25), este şi ea de faţă aici, sub forma miridei triunghiulare aşezate de-a dreapta Sf. Agneţ.

115. De ce partea de la începutul Liturghiei se numeşte „Liturghia catehumenilor" sau a celor chemaţi?

Pentru că, în vechime, pe lângă creştinii botezaţi puteau lua parte la ea şi **catehumenii**, adică aceia care se pregăteau să intre în creştinism, trebuind să înveţe mai întâi adevărurile de credinţă creştină. Ea ţine de la **Binecuvântare** până la cuvintele **„Cei chemaţi, ieşiţi!...",** când catehumenii trebuiau să părăsească biserica.

116. Care sunt părţile mai de seamă ale Liturghiei catehumenilor?

Acestea sunt următoarele:
— Binecuvântarea mare
— Ectenia mare
— Antifoanele
— Vohodul mic sau ieşirea cu Sf. Evanghelie
— Imnul trisaghion (Sfinte Dumnezeule . . .)
— Citirile din Sfânta Scriptură (Apostolul şi Evanghelia)
— Ectenia stăruitoare sau întreită
— Ectenia pentru catehumeni

117. Ce binecuvântare se dă la începutul Liturghiei şi care este înţelesul ei?

Se dă binecuvântarea cea mare prin cuvintele: „Binecuvântată este împărăţia Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor". Spunând aceste cuvinte, preotul face semnul crucii cu Evanghelia peste antimistul de pe Sfânta Masă. Credincioşii, binecuvântând împreună cu preotul pe Dumnezeu, vor fi binecuvântaţi ei înşişi de El. Prin aceste cuvinte exprimă şi o speranţă că vom face

parte din împărăţia cerească, din împărăţia luminii şi a iubirii Preasfintei Treimi, a Cărei intrare o pregăteşte Sfânta Liturghie[477].

118. Ce este Ectenia mare?

Este o rugăciune rostită de diacon, din mijlocul bisericii sau de un preot din altar şi alcătuită din mai multe cereri pentru felurite trebuinţe sufleteşti şi materiale ale obştii credincioşilor. La fiecare dintre aceste cereri, credincioşii (strana, cântăreţii sau corul) răspund: «Doamne miluieşte!», strigăt pios după ajutorul lui Dumnezeu.

Ectenia mare o găsim şi la începutul altor slujbe, ca Vecernia şi Utrenia etc.

119. Ce sunt Antifoanele care urmează după Ectenia mare şi ce închipuie?

Sunt trei imnuri cântate pe rând de cele două strane. Dintre acestea unele au fost alcătuite de împăratul bizantin Justinian în cinstea Mântuitorului.

Fiind alcătuite parte din versete din Psalmi, parte din cântări ale Legii Noi, Antifoanele ne duc cu gândul la vremea când Mântuitorul venise pe pământ, era în lume, dar lumea încă nu-L cunoştea. Ele închipuie vremea dinainte de Sf. Ioan Botezătorul, dinainte de a se aprinde Lumina (Ioan 1, 8—10), când era încă nevoie de prooroci care să vestească venirea Domnului. De aceea se cântă la Antifoane psalmii profetici, în care se prooroceşte această venire.

Fericirile alcătuiesc Antifonul din urmă. Ele fac parte din cea dintâi cuvântare mare (Predica de pe munte), ţinută de Mântuitorul Hristos oamenilor (Matei 5, 3—12) şi închipuie începerea lucrării în lume a Domnului. Deschiderea uşilor împărăteşti la sfârşitul Antifonului al treilea arată că Mântuitorul iese din taina vieţii necunoscute de până acum şl Se arată lumii.

120. Ce închipuie Vohodul cel mic sau ieşirea cu Sfânta Evanghelie?

Închipuie ieşirea Mântuitorului în lume, spre propovăduirea Evangheliei. Sf. Evanghelie întruchipează pe Hristos însuşi; de aceea cântăm acum: «Veniţi să ne închinăm şi să cădem la Hristos». Luminile care sunt purtate înainte închipuie pe Sfântul Ioan Botezătorul şi Înainte-mergătorul, cel care a pregătit calea Domnului (Marcu 1, 2—3), şi pe toţi proorocii Legii Vechi, care au prevestit venirea Lui.

121. Ce înseamnă cuvintele „înţelepciune drepţi”!

Prin aceste cuvinte preotul sau diaconul arată poporului Sf. Evanghelie, înălţând-o în văzul tuturor, înainte de a intra în Sf. Altar. Prin ele preotul vrea să spună credincioşilor: **„Această Sfântă Evanghelie, care se va citi** îndată, este singura şi adevărata înţelepciune: înţelepciunea dumnezeiască (I Cor. 1, 24—30 şi Col. 2, **2,** 3); **se cuvine, deci s-o ascultaţi stând drepţi în picioare, în semn de respect, iar nu stând jos, ca până acum”.** La noi însă credincioşii îşi arată respectul faţă de Sf. Evanghelie îngenunchind în timpul citirii ei, ca şi cum ar asculta pe Domnul însuşi. Cei care stau în picioare nu fac un păcat.

122. Ce închipuie Apostolul şi Evanghelia?

Apostolul, adică citirea unei bucăţi din Faptele sau din Epistolele Apostolilor, închipuie trimiterea Sfinţilor Apostoli la propovăduire, iar citirea Evangheliei închipuie pe însuşi Mântuitorul propovăduind mulţimilor.

123. Ce închipuie cădirea sau tămâierea din timpul Apostolului?

Închipuie atât pe Sf. Apostoli, cât şi mireasma învăţăturii dumnezeieşti răspândite de ei în toată Biserica, după cuvântul Sfântului Apostol Pavel: „Mulţumire fie adusă lui Dumnezeu, Celui ce ne face pururea biruitori în Hristos şi descoperă prin noi, în tot locul, mireasma cunoştinţei Sale! Pentru că suntem lui Dumnezeu buna mireasmă a lui Hristos între cei ce se mântuiesc şi între cei ce pier” (II Cor. 2, 14—15).

124. De ce partea a doua a Liturghiei se numeşte „Liturghia credincioşilor”?

Se numeşte aşa pentru că în vechime nu puteau lua parte la săvârşirea ei decât credincioşii, adică creştinii care primiseră botezul şi care nu se făcuseră vinovaţi de păcate grele. Cei ce trebuiau să se pocăiască pentru păcate ieşeau din biserică odată cu catehumenii. E cea mai sfântă parte a Liturghiei, fiindcă în timpul ei se săvârşeşte Sfânta Taină a Euharistiei. De aceea se mai numeşte şi Liturghia Euharistică sau propriu-zisă. Începe cu ectenia: «Câţi suntem credincioşi, iară şi iară cu pace Domnului să ne rugăm!» şi ţine până la sfârşitul Liturghiei.

125. Care este miezul sau inima Liturghiei credincioşilor?

Este săvârşirea sau aducerea Sfintei Jertfe, adică sfinţirea şi prefacerea Darurilor în Sfântul Trup şi Sânge şi apoi împărtăşirea cu ele.

126. Unde se face sfinţirea Darurilor?

Pe Sfânta Masă, dar cinstitele Daruri se află până acum tot la proscomidiar şi deci trebuie aduse la Sfânta Masă.

127. Când se **face această aducere?**

În timpul Vohodului mare sau al ieşirii cu cinstitele Daruri.

128. Ce închipuie Vohodul mare sau ieşirea cu Sfintele Daruri?

Este strămutarea sărbătorească a cinstitelor Daruri de la Proscomidie, unde au fost pregătite, prin mijlocul bisericii, la Sf. Masă, unde urmează să fie sfinţite, prin puterea Duhului Sfânt invocată de episcopul sau preotul liturghisitor asupra lor (epicleza). Aceasta închipuie ultimul drum făcut de Domnul din Betania în Ierusalim, înainte de Patimile şi moartea Sa, adică intrarea Sa triumfală în Ierusalim, unde trebuia să Se jertfească[478]. Mai înseamnă procesiunea de îngropare a Domnului, adică ducerea Sfântului Său Trup de la Golgota la locul unde era săpat mormântul. Preotul şi diaconul, care poartă Sf. Disc şi Sf. Potir cu cinstitele Daruri,

închipuie acum pe Iosif din Arimateea şi pe Nicodim, care au coborât trupul Domnului de pe Cruce şi l-au pus în mormânt[479].

129. Pentru ce preotul oprindu-se cu cinstitele Daruri în mijlocul bisericii, face aici pomeniri?

Pomenirile de aici se fac după pilda tâlharului răstignit în dreapta lui Iisus, care a câştigat făgăduinţa raiului, pentru că a rugat pe Domnul: „Pomeneşte-mă, Doamne, când vei veni întru împărăţia Ta!" (Luca 23, 42).

130. Ce face preotul după ce intră cu cinstitele Daruri în Altar şi ce închipuie cele ce se fac atunci?

Preotul aşază cinstitele Daruri pe Sf. Antimis care se găseşte întins pe Sf. Masă, ia acoperămintele cele mici şi le pune deoparte, pune peste Sf. Disc şi Sf. Potir acoperământul cel mare, le tămâie şi apoi închide uşile împărăteşti şi trage dvera (perdeaua).

Sfânta Masă închipuie acum Golgota (locul Răstignirii) sau grădina în care se afla mormântul Domnului. Aşezarea cinstitelor Daruri pe ea înseamnă punerea în mormânt a Domnului. Sfântul Antimis şi Sfântul Disc ţin locul mormântului; cele două acoperăminte mici sunt ştergarul sau năframa pusă pe faţa Domnului şi giulgiurile cu care a fost înfăşurat; acoperământul cel mare este piatra pusă pe intrarea mormântului[480], cădirea Darurilor aminteşte aromatele cu care a fost uns trupul Domnului şi miresmele aduse de sfintele femei (mironosiţe) la îngropare (Ioan 19, 39—40). Steluţa care rămâne pe Sf. Disc este pecetea pusă pe piatra mormântului, închiderea uşilor împărăteşti închipuie pogorârea Domnului la iad cu sufletul, iar tragerea dverei (perdelei) închipuie înconjurarea mormântului cu straja (Matei 27, 62—66)[481]. De aceea şi rugăciunile pe care le rosteşte acum preotul ne vorbesc de patimile, moartea şi îngroparea Domnului.

131. Sfinţirea Darurilor se face îndată după punerea lor pe Sfânta Masă?

Nu. Ci se face mai întâi pregătirea sufletească a credincioşilor, în vederea acestei înfricoşate clipe a Sfintei Liturghii.

132. Cum se face această pregătire sau ce ni se cere pentru a lua parte cu vrednicie la aducerea Sfintei Jertfe?

Iubire şi pace între noi şi credinţă fierbinte.

133. Cum ne arătăm acum iubirea dintre noi?

După o ectenie în care rugăm pe Dumnezeu să ne dea o zi bună, de pace, iertare de greşeli, sfârşit creştinesc şi răspuns bun la înfricoşata judecată de apoi, diaconul ne îndeamnă cu glas înalt: «Să ne iubim unii pe alţii...». E porunca pe care Mântuitorul a dat-o Sfinţilor Apostoli şi printr-înşii şi nouă: **„Poruncă nouă vă dau: ca să vă iubiţi unul pe altul ..."** (Ioan 13, 34 şi 15, 12). În vechime, credincioşii din biserică, urmând poruncii Sfinţilor Apostoli, îşi dădeau acum

sărutarea sfântă sau a păcii (Rom. 16, 16; I Cor. 16, 20; I Petru 5, 14); bărbaţii se sărutau între ei şi femeile între ele, în semn de iubire şi împăcare. Cu timpul, din pricina neorânduielilor la care dădea naştere, acest obicei a fost părăsit şi a rămas numai la sfinţiţii slujitori din altar, care, dacă sunt mai mulţi, se sărută acum unul cu altul pe umeri. Se cuvine însă ca şi credincioşii să-şi umple acum sufletul de iubire, de pace şi iertare, uitând şi alungând din inimile lor toată vrajba, ura şi pizma faţă de alţii.

134. Dar credinţa comună cum ne-o arătăm?

Prin rostirea **Crezului** sau a **Simbolului Credinţei**, care vrea să spună că, pe lângă iubirea unuia faţă de altul, ni se cere şi credinţa dreaptă (ortodoxă), pentru a putea lua parte, cu vrednicie, la Sfânta Jertfă. De aceea, se cuvine ca fiecare din noi să rostim în acest moment Crezul, însoţind pe cel ce îl rosteşte cu glas tare, diaconul sau cântăreţul.

135. Ce înseamnă cuvintele: „Uşile, uşile; cu înţelepciune să luăm aminte!", prin care preotul (diaconul) vesteşte rostirea Crezului?

În vechime, prin aceste cuvinte se atrăgea luarea-aminte slujitorilor care păzeau uşile de intrare ale bisericii (diaconiţe şi ipodiaconi), să-şi sporească băgarea de seamă ca nimeni dintre credincioşii dinlăuntru să nu mai iasă afară şi nici un creştin (catehumen, eretic sau penitent) să nu intre în biserică în timpul înfricoşatei Jertfe. Astăzi, aceste cuvinte sunt păstrate ca un îndemn spre ascultarea cu luare aminte a Crezului.

136. Cum ni se vesteşte aducerea Sfintei Jertfe?

Prin îndemnul pe care ni-l adresează preotul (diaconul): «Să stăm bine, să stăm cu frică, să luăm aminte, Sfânta Jertfă cu pace să o aducem!»

137. Ce înseamnă cuvintele: „Mila păcii, jertfa laudei" cu care credincioşii (cântăreţii) răspund la îndemnul de mai sus?

Aceste cuvinte arată darurile Jertfei duhovniceşti sau nemateriale pe care credincioşii o aduc din partea lor odată cu Jertfa cea adevărată adusă acum de preot în numele lor. Şi care sunt aceste daruri ale jertfei lor? Sunt cele trei virtuţi: **mila, pacea şi jertfa de laudă** (cântarea), pe care Sf. Scriptură le recomandă adesea ca adevărate daruri de jertfă bineplăcută lui Dumnezeu, în locul jertfelor sângeroase ale Legii Vechi. Cu alte cuvinte, credincioşii răspund:

— aducem întâi milă, pentru că Domnul a zis: **„Milă voiesc, iar nu jertfă!"** (Osea 6, 6; Matei 9, 13; 12, 7).

— aducem apoi **pace**, pentru că Mântuitorul însuşi a spus: **„Deci, dacă îţi vei aduce darul tău la altar şi acolo îţi vei aduce aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă acolo darul tău înaintea altarului şi mergi mai întâi de te împacă cu fratele tău şi apoi venind, adu darul tău"** (Matei 5, 23—24; Marcu 11, 25—26).

— şi, în fine aducem **jertfă de laudă** (cântare), pentru că o asemenea jertfă cere Domnul prin gura Psalmistului: **„Jertfeşte lui Dumnezeu jertfă de laudă... jertfa de laudă Mă va slăvi"** (Ps. 49, 15, 24; 106, 22; 115, 7). De asemenea Sf.

Apostol Pavel ne spune: **„Aşadar, prin El (Hristos) să aducem pururea lui Dumnezeu jertfă de laudă, adică rodul buzelor care preaslăvesc numele Lui”** (Evr. 13, 15).

138. Cum aduc credincioşii „jertfa de laudă” în timpul Sfintei Jertfe?

Cântând imnurile numite de obicei «răspunsurile mari», şi anume: «Cu vrednicie şi cu dreptate este»; Trisaghionul biblic: «Sfânt, Sfânt, Sfânt este Domnul Savaot...», «Pre Tine Te lăudăm ...» şi «Axionul«.

139. Ce face preotul în acest timp?

După ce îndeamnă pe credincioşi: «Să mulţumim Domnului», el însuşi mulţumeşte lui Dumnezeu, în numele credincioşilor, pentru toate binefacerile mântuirii, începând să citească în taină o lungă rugăciune, numită cu un cuvânt grecesc **„anaforă”,** adică **rugăciunea aducerii Sfintei Jertfe.** Această rugăciune este partea cea mai de seamă şi mai sfântă din Liturghie. Ea cuprinde o înfăţişare, pe scurt, a faptelor de seamă din istoria mântuirii lumii; preotul aduce lui Dumnezeu-Tatăl o fierbinte mulţumire şi slăvire pentru toate binefacerile dăruite neamului omenesc, îl roagă să prefacă Darurile de pe Sfânta Masă în Sfântul Trup şi Sânge şi să le primească drept daruri şi jertfă şi apoi mijloceşte, pentru ca, prin ele, toată Biserica să dobândească împlinirea cererilor şi dorinţelor ei.

140. Ce auzim noi din această rugăciune?

Din această rugăciune tainică, credincioşii nu aud decât câteva fraze pe care preotul le rosteşte cu voce tare. Astfel, pomenind, între altele, pe îngerii din ceruri, care slăvesc neîncetat pe Dumnezeu, preotul adaugă, cu glas înalt, chipul în care se face această slăvire: «Cântare de biruinţă cântând, strigând, glas înălţând şi grăind».

141. Care este această cântare de biruinţă?

Este **imnul întreit sfânt,** pe care Serafimii din vedenia Proorocului Isaia şi mai apoi a Sfântului Evanghelist Ioan îl cântă, în jurul tronului Celui Prea înalt: **„Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnului Savaot...”** (Isaia 6, 3 şi Apoc. 4, 6—8). Pe acesta îl cântă acum şi credincioşii din afară de altar, cântăreţii sau corul, arătând că, prin întruparea Fiului lui Dumnezeu îngerii şi oamenii s-au unit într-o singură ceată (cor) şi laudă într-un glas pe Dumnezeu[482].

Mai departe, preotul, istorisind în taină chipul în care Mântuitorul a întemeiat Sfânta Euharistie, la Cina cea de Taină, glăsuieşte tare înseşi cuvintele rostite atunci de Domnul către Sfinţii Apostoli: «Luaţi, mâncaţi, acesta este Trupul Meu», apoi: «Beţi dintru acesta toţi; acesta este Sângele Meu . . .».

142. Oare prin aceste cuvinte se sfinţesc şi se prefac Darurile?

Nu, ci ceva mai târziu, şi anume în timpul în care credincioşii (corul) cântă «Pre Tine Te lăudăm . . .» şi când preotul citeşte epicleza, adică acea parte din rugăciunea de aducere, în care imploră pe Dumnezeu să trimită pe Sfântul Duh

spre a sfinţi şi a preface Darurile. Atunci e clipa cea mai sfântă din tot cursul Sfintei Liturghii, căci **Sfântul Duh coboară şi sfinţeşte pâinea şi vinul, prefăcându-le în Sfântul Trup şi Sânge.** De aceea, credincioşii îngenunchează, la unele biserici se bate în toacă sau sună clopoţelul din altar, sau chiar clopotul cel mare, pentru ca să audă şi cei ce nu sunt în biserică şi să se roage.

De aici înainte cinstitele Daruri devin «Sfintele Daruri». Ele nu mai sunt doar nişte simboluri sau închipuiri ale firii omeneşti a Mântuitorului — ca până acum —, ci însuşi Sfântul Trup şi Sânge al Domnului, păstrându-şi doar înfăţişarea văzută de pâine şi de vin. Ele sunt adevăratul Trup şi Sânge cu care Mântuitorul S-a născut din Sfânta Fecioară, cu care a trăit pe pământ, cu care a pătimit şi S-a îngropat, cu care a înviat şi S-a înălţat întru slavă.

143. Ce face preotul după sfinţirea Darurilor?

Deoarece de aci înainte Mântuitorul Se află de faţă printre noi, cu Sfântul Său Trup şi Sânge, preotul citeşte, tot în taină, partea de la sfârşitul marii rugăciuni a Sfintei Jertfe, adică rugăciunea de mijlocire pentru toată Biserica. El pomeneşte acum pe toţi credincioşii vii şi morţi, rugându-se ca aducerea Sfintei Jertfe să le fie spre folos şi spre iertarea păcatelor. Împreună cu aceştia, pomeneşte şi pe toţi Sfinţii care au bine-plăcut lui Dumnezeu, dar nu rugându-se pentru ei, ci pentru ca ei să mijlocească pentru noi şi să dobândim şi noi, ca şi ei, împărăţia cerurilor, în fruntea lor e pomenită cu glas tare, în semn de deosebită cinstire, Maica Domnului. În cinstea ei se cântă acum la strană Axionul («Cuvine-se cu adevărat...»), adică imnul pentru preamărirea Sfintei Fecioare. În timpul acesta, preotul binecuvântează anafora care se va împărţi la sfârşitul Liturghiei. Apoi continuă pomenirile, pomenind cu glas tare pe episcopul (ierarhul) locului.

144. Ce înseamnă cuvintele: „Pre toţi şi pre toate”, cu care răspunde acum corul?

Înseamnă că ne rugăm ca Dumnezeu să pomenească pe toţi creştinii şi pe toate creştinele pe care credinciosul îi are în gând, pentru ca toţi să se împărtăşească din roadele binecuvântate ale Sfintei Jertfe.

145. După aducerea jertfei urmează îndată împărtăşirea cu Sfintele Daruri?

Nu îndată, ci după o scurtă pregătire a preotului şi a credincioşilor în vederea împărtăşirii.

146. În ce constă această pregătire?

Ea constă în:

1. O ectenie, în care ne rugăm ca Dumnezeu să primească Darurile noastre, trimiţându-ne în schimb mila şi harul Său;
2. Două rugăciuni în care preotul se roagă în taină lui Dumnezeu să ne ajute a ne împărtăşi cu vrednicie de Sfintele Taine;
3. Rugăciunea Domnească (Tatăl nostru) pe care o cântă sau o rostesc credincioşii, în semn că ei se simt acum din destul pregătiţi şi vrednici să se

numească fii ai lui Dumnezeu, să-L cheme pe Tatăl nostru, al tuturor, şi să-L roage ca să le dea nu numai «Pâinea noastră cea de toate zilele», ci şi «pâinea cea cerească»-, adică Trupul lui Hristos, din care cel ce va gusta va fi viu în veci (Ioan 6, 48, 50—51, 55, 58), dobândind înfierea cea după har.

147. Când încep în Sfântul Altar pregătirile pentru împărtăşire?

Atunci când preotul ia în mâini Sfântul Trup (Agneţ) şi-l înalţă de pe Disc, cu cuvintele: «Să luăm aminte! Sfintele, Sfinţilor!»

148. Ce înseamnă această înălţare şi aceste cuvinte?

Înălţarea Sfântului Agneţ închipuie înălţarea Domnului pe Cruce; iar cuvintele «Sfintele, Sfinţilor!» vor să spună că Sfintele Daruri se vor da numai celor sfinţi, adică acelora care s-au pregătit în chip deosebit şi sunt vrednici să le primească.

149. Cum se pregătesc Sfintele Daruri pentru împărtăşire?

Înainte de împărtăşire, preotul împarte Sf. Trup în patru părţi: prima parte (aceea pe care sunt întipărite iniţialele «Is») o pune în Potir, închipuind cu aceasta reunirea Sfântului Trup cu Sfântul Sânge, adică învierea Domnului; din a doua (cea cu iniţialele «Hs») se împărtăşesc sfinţii slujitori, iar celelalte două (cele cu iniţialele «Ni» şi «Ka») se pun în Sf. Potir după împărtăşirea clericilor, pentru a se împărtăşi credincioşii din ele. Pregătirea Sf. Sânge se face turnând în Sf. Potir căldura sau apa caldă şi binecuvântată de către preot.

150. Ce închipuie „căldura” sau apa caldă care se toarnă în Sfântul Potir?

Ea închipuie căldura Duhului celui de viaţă făcător, arătând că, chiar în moarte, Dumnezeirea nu a fost despărţită de Sfântul Trup, ca şi dumnezeiescul suflet[483]. Totodată ea închipuie căldura vieţii pe care Sfântul Duh o toarnă din nou în mădularele moarte, prin înviere: **„Trimite-vei Duhul Tău şi se vor zidi şi vei înnoi faţa pământului”** (Ps. 103, 31). Se toarnă în Sfântul Potir, pentru ca să ne dea, în clipa împărtăşirii, simţirea adevărată a sângelui viu şi cald, curs din coasta şi din rănile cuielor Celui răstignit pentru noi[484].

151. Cum se face împărtăşirea?

Sfinţiţii liturghisitori se împărtăşesc la fiecare Liturghie, în Sfântul Altar, ca Sfinţii Apostoli la Cina cea de Taină. Sfânta Masă ţine atunci locul Mesei de la Cină. În timpul acesta, corul cântă **Chinonicul (Priceasna),** adică imnul împărtăşirii, iar preotul iese după aceea în faţa Sfintelor Uşi sau pe Amvon şi rosteşte predica.

Când sunt credincioşi de împărtăşit, preotul toarnă în Sfântul Potir cele două părţi din Sf. Trup însemnate cu «Ni» şi «Ka», deschide Sfintele Uşi şi cheamă pe credincioşi prin cuvintele: «Cu frica lui Dumnezeu, cu credinţă şi dragoste să vă apropiaţi». (Despre rânduiala împărtăşirii vom scrie mai pe larg acolo unde vom vorbi despre rânduiala Sfintei împărtăşanii).

După împărtăşire, scopul Sfintei Liturghii este împlinit. Acum preotul ridică Sfântul Disc deasupra Sfântului Potir şi toarnă în el şi miridele, adică părticelele de pâine aduse pentru sfinţi şi pentru credincioşii vii şi morţi.

152. Ce înseamnă ultima arătare a Sfântului Potir şi ducerea lui la Proscomidie?

Înseamnă ultima arătare a Domnului către Ucenicii Săi pe Muntele Măslinilor şi înălţarea Lui la ceruri. Sfânta Masă rămâne acum Scaunul slavei lui Dumnezeu-Tatăl, iar Proscomidia, din dreapta ei, este şederea Fiului de-a dreapta Tatălui, întru slavă[485].

153. Cum se termină Sfânta Liturghie?

După o scurtă ectenie de mulţumire pentru primirea Sfintei împărtăşanii, preotul iese în naos şi rosteşte cea din urmă rugăciune, numită a **Amvonului**, din mijlocul bisericii. Apoi face **apolisul**, adică încheierea Liturghiei, binecuvântând credincioşii şi cerând îndurarea lui Dumnezeu şi ajutorul tuturor Sfinţilor.

După aceasta, iese în faţa iconostasului şi «miruieşte» pe credincioşi, adică îi unge pe frunte cu untdelemn sfinţit din candele, rostind, la fiecare, cuvintele: «Ajutorul meu de la Domnul, Cel ce a făcut cerul şi pământul!» Această ungere închipuie coborârea Sf. Duh peste Biserică, fiind un fel de pecetluire cu semnul darurilor dumnezeieşti pe care le-a dobândit fiecare din cei ce au luat parte la sfânta slujbă.

Se împarte apoi credincioşilor anafora.

154. Ce este anafora şi care este rostul ei?

Sunt bucăţele de pâine tăiate din prescurile întrebuinţate la Proscomidie şi binecuvântate de preot, care se împart credincioşilor din biserică, la sfârşitul Liturghiei, iar unii iau din ea şi acasă, pentru cei ce n-au putut veni la biserică. La început, anafora se dădea ca o mângâiere numai celor ce nu se puteau împărtăşi, ţinând deci locul Sfintei împărtăşanii. Astăzi însă o iau şi cei ce se împărtăşesc, după împărtăşire. De aceea, anafora se ia numai la sfârşitul Liturghiei şi pe nemâncate (ca şi Sf. Împărtăşanie); nu se cere înainte, adică în timpul,Liturghiei, cum obişnuiesc unii creştini care nu cunosc rostul ei. După unii învăţaţi, anafora ar fi o rămăşiţă sau aducere aminte de **agapele sau mesele frăţeşti**, de obşte, care aveau loc la sfârşitul Liturghiei, în Biserica primilor creştini.

Anafora e din restul prescurii din care s-a scos Sf. Agneţ şi care, precum am văzut, închipuie pe Sf. Fecioară; ea e binecuvântată de preot în timpul Axionului, adică al imnului cântat în cinstea şi spre slava Sfintei Fecioare. De aceea, împărţirea ei la sfârşitul Liturghiei închipuie rămânerea Maicii Domnului încă multă vreme pe pământ, în mijlocul Bisericii, după înălţarea Dumnezeiescului ei Fiu[486].

155. Ce valoare şi ce însemnătate are slujba Sfintei Liturghii în viaţa creştină, în comparaţie cu celelalte sfinte slujbe despre care am vorbit mai înainte?

Sfânta Liturghie, slujba Jertfei creştine, este cea mai însemnată dintre toate slujbele sfinte ale Bisericii noastre. Aşa precum Jertfa de pe cruce a Mântuitorului a fost punctul culminant al lucrării Mântuitorului şi totodată faptul cel mai de căpetenie din istoria mântuirii lumii, tot aşa şi Sf. Liturghie care înveşniceşte pe pământ acea Jertfă este miezul, încoronarea şi desăvârşirea celorlalte slujbe prin care aducem laudă şi mulţumire lui Dumnezeu. Ea este totodată şi singura slujbă creştină întemeiată şi săvârşită de Mântuitorul însuşi, de aceea nici nu se numără între cele „şapte laude", care alcătuiesc serviciul dumnezeiesc public al fiecărei zile şi care au obârşie dumnezeiască şi bisericească[487]. Toate celelalte slujbe care se săvârşesc înaintea ei, ca Vecernia şi Utrenia, servesc numai ca un fel de pregătire a Liturghiei. În ele aducem lui Dumnezeu numai rugăciune de cerere," ori laudă, mulţumire şi slăvire, pe când prin Liturghie îi aducem, pe lângă acestea, ceva mai mult: îi aducem Jertfă care, precum am mai spus, este cea mai înaltă formă de cinstire şi preamărire a lui Dumnezeu. Valoarea, preţul sau vrednicia acestei Jertfe este neîntrecută, dacă avem în vedere că Cel ce Se jertfeşte într-însa este însuşi Hristos, arhiereul desăvârşit, „sfânt, fără răutate, fără de pată, osebit de cei păcătoşi şi fiind mai presus decât cerurile" (Evr. 7, 26), şi că darul nostru de jertfă efete tot ce s-ar putea aduce mai de preţ lui Dumnezeu: însuşi Trupul şi Sângele neprihănit al Fiului Său, adică tot ce a creat Dumnezeu mai sfânt, mai curat şi mai desăvârşit, singurul dar vrednic de măreţia şi sfinţenia lui Dumnezeu.

De aceea, precum zicea Sf. Simion, Arhiepiscopul Tesalonicului, «nu este altceva mai de folos nouă şi mai iubit de Dumnezeu ca jertfa aceasta, pentru că este lucrarea Lui (a Mântuitorului) şi înnoirea oamenilor şi părtăşie a Lui cu noi... Deci, mai presus decât toată rugăciunea şi lauda, se cade a ne griji de lucrarea aceasta a Liturghiei, căci pentru ea este toată rugăciunea şi de cele mai multe ori în zilele vieţii noastre pe ea s-o săvârşim»[458].

156. Ce folos şi ce câştig sufletesc avem luând parte la Sfânta Liturghie?

Rânduiala Sfintei Liturghii este, pentru cine o urmăreşte cu luare aminte, o adevărată şcoală de învăţătură creştină, o bogată comoară de învăţăminte, la îndemâna şi pe înţelesul tuturor. Într-însa creştinul găseşte învăţătura de credinţă a Bisericii, fie sub forma prescurtată a Crezului, fie sub forma cântărilor şi a rugăciunilor din care e alcătuită rânduiala Sfintei Liturghii. Găsim apoi Sfânta Scriptură, în citirile din Apostol şi din Sfânta Evanghelie, în nenumăratele versete şi cuvinte din Biblie presărate din belşug în rugăciunile şi cântările din Liturghie, precum şi în tâlcurile Sfinţilor Părinţi din Cazanii sau în predica, rostită de preot.

Dar, mai presus de orice, găsim în rânduiala Sfintei Liturghii însăşi istoria sfântă a mântuirii noastre, arătată prin semnele văzute care alcătuiesc sfânta slujbă. Am văzut cum toate cele ce se săvârşesc, se cântă şi se rostesc în timpul Sfintei Liturghii ne duc cu gândul la Hristos Domnul, pentru că în ele îl vedem arătat pe El şi întreaga Lui lucrare mântuitoare. Luând deci parte la Sfânta Liturghie, petrecem împreună cu Iisus, ascultăm glasul Lui, suntem aproape de Dânsul; iar dacă ne împărtăşim, ne unim cu El: El petrece întru noi şi noi întru El (Ioan 6, 56).

157. Cum se explică puterea deosebită a rugăciunilor făcute în timpul Sfintei Liturghii?

Apropierea de Domnul, Care e de faţă cu Trupul pe Sf. Altar, ne dă puteri şi nădejdi nebănuite, aşa cum dădea Sfinţilor Apostoli şi Ucenici după Înviere. El Se roagă împreună cu noi; El însuşi mijloceşte pentru noi în faţa lui Dumnezeu-Tatăl, ducându-I rugăciunile, cererile şi dorinţele noastre şi rugându-Se pentru împlinirea lor (Ioan 16, 23—26; Efes. 2, 18; I Tim. 2, 5). Odată cu El se roagă pentru noi şi Sfinţii,, a căror pomenire şi laudă o facem şi ale căror mijlociri le cerem de atâtea ori în cursul Liturghiei. Contopite astfel în rugăciunile Bisericii sau obştii şi unite cu rugăciunea lui Iisus, rugăciunile fiecăruia dintre noi capătă o valoare şi o putere pe care nu o au singure. -«Credem că vom dobândi cel mai mare folos sufletelor pentru care facem rugăciune la Jertfa sfântă şi prea înfricoşată ce este pusă înainte», zice Sf. Chirii, Arhiepiscopul cetăţii sfinte a Ierusalimului, din veacul al IV-lea[489]. Iar renumitul tâlcuitor al Liturghiei, Nicolae Cabasila, adaugă, mai târziu, că: «nu se mai află o altă formă de rugăciune care să poată atât de mult şi care să ne dea nădejdi mai mari ca aceea adusă prin această înfricoşată Jertfă, care a curăţat, în dar, păcatele şi fărădelegile lumii»[490].

158. Numai cei vii folosesc din săvârşirea Sfintei Liturghii?

Nu numai cei vii, ci şi morţii pe care îi pomenim şi pentru care ne rugăm, căci jertfa se aduce şi pentru ei. «încă aducem Ţie această jertfă... pentru cei adormiţi întru credinţă...»; aşa se roagă preotul în taină, după sfinţirea şi prefacerea Darurilor. Cei adormiţi se împărtăşesc şi ei, la fel cu noi, din roadele binecuvântate ale Sfintei Liturghii, căci şi lor le dă Hristos, prin Sângele Său, iertare de păcate şi nădejdea învierii pentru viaţa de veci. Despre aceasta ne încredinţează toţi Sfinţii Părinţi şi marii Dascăli ai Bisericii[491].

159. Trebuie deci să luăm parte la Sfânta Liturghie?

«Ce întrebare fără rost! Dar crezi oare că creştinii ar putea trăi fără Jertfa Liturghiei, sau că Sfânta Liturghie se săvârşeşte fără creştini?»-[492]. De aceea ne îndeamnă Sf. Maxim Mărturisitorul: «Tot creştinul trebuie să se afle des în sfânta biserică şi să nu lipsească niciodată de la Sfânta Liturghie săvârşită în ea, pentru Sfinţii îngeri care sunt de faţă şi scriu de fiecare dată pe cei ce intră şi se înfăţişează lui Dumnezeu şi care fac rugăciuni pentru ei; de asemenea, pentru harul Sfântului Duh, care e în chip nevăzut pururea prezent, dar în chip deosebit mai ales în timpul Sfintei Liturghii... Să nu lipsim, aşadar, de la sfânta biserică a lui Dumnezeu, care cuprinde atâtea taine ale mântuirii noastre în sfânta rânduială a dumnezeieştilor simboluri ce se săvârşesc«[493]. Iar Sf. Simion al Tesalonicului adaugă: «Să venim dar cu dragoste şi cu cucernicie, de se va putea mai mult decât la altă rugăciune, la Liturghie în fiecare zi, căci din nimic altceva ca dintr-aceasta nu va avea folos credinciosul»[494].

Cine nu ia parte la Sfânta Liturghie,, acela a încetat de a mai fi creştin adevărat. Legătura lui cu Hristos e ruptă; unul ca acela s-a făcut mădular uscat, bolnav sau mort al Bisericii" sau al Trupului lui Hristos (Ioan 15, 5—6). De aceea, vechile rânduieli ale Sfinţilor Părinţi pedepseau pe cei ce lipseau de la biserică mai mult de trei duminici una după alta (Canonul 11 al Sinodului din Sardioa şi Canonul 80 al Sinodului VI ecumenic).

Dacă deci pricini serioase te împiedică să fii de faţă la Sfânta Liturghie, trimite pe cineva din ai casei ca să dea o Liturghie pentru toţi, sau măcar pomelnicul şi o prescură, rugând pe preot să te pomenească şi să se roage pentru tine la timpul cuvenit.

160. Cum trebuie să ne pregătim pentru Sfânta Liturghie?

Când vrei să iei parte la Sfânta Liturghie, adu-ţi aminte că biserica este „casa lui Dumnezeu", de care se cuvine **„să ne apropiem cu inimă curată, în deplinătatea credinţei, curăţindu-ne prin stropire inimile de orice cuget rău şi spălându-ne trupul cu apă curată...",** cum ne îndeamnă Sfântul Apostol Pavel (Evr. 10, 22). Încetează deci din ajun lucrul şi obişnuitele îndeletniciri zilnice; spală-ţi trupul şi curăţeşte-ţi sufletul cu rugăciune, cu înfrânare de la păcate şi cu împăcarea inimii, alungând din ea orice ură şi orice vrăjmăşie (Matei 5, 23—24 şi I Tim. 2, 8), mai ales atunci când vrei să te şi împărtăşeşti. Dacă poţi, bine este să iei parte la slujba de seară (Vecernia). Iar a doua zi dimineaţa, îmbracă-te în haine curate şi îngrijite, de Sărbătoare, dar nu cu găteală prea multă şi lux; îndeosebi femeile să lase obişnuitele podoabe, dresuri şi sulemeneli şi să vină cu capul acoperit (I Cor. 11, 5 şi I Tim. 2, 9 şi Aşezămintele Sf. Apostoli II, 57). Şi pentru că nu e cuviincios să ne înfăţişăm înaintea Domnului cu mâinile goale (Ieş. 22, 15), dacă poţi pregăteşte din vreme darul tău pentru altar: lumânări, tămâie, prinoase din rodurile pământului, dar mai ales **prescura, vinul şi pomelnicul** cu numele viilor şi celor adormiţi ai casei şi neamului tău.

161. Când să venim la biserică?

Bun şi folositor lucru este să fii de faţă la întreaga Liturghie, în toate duminicile şi sărbătorile (porunca I a Bisericii). Sârguieşte-te deci să fii din vreme în biserică. De poţi, bine este să iei parte şi la slujba dimineţii (Utrenie şi Ceasuri), căci în timpul ei se săvârşeşte de fapt Proscomidia, care face parte din Liturghie, şi atunci se cade să dăm preotului prescurile pentru Liturghie. Dar dacă nu poţi veni mai devreme, caută să te îndrepţi spre casa Domnului cel puţin atunci când auzi clopotul sau toaca de liturghie.

Iar odată ce ai ajuns în biserică, rămâi până la sfârşit, căci numai aşa te vei bucura pe deplin şi de toate roadele dumnezeieştii slujbe. Cei ce nu vin la timp şi pleacă din biserică înainte de sfârşitul slujbei, pe de o parte nu folosesc nimic din comoara de daruri a Liturghiei, iar pe de alta tulbură liniştea celorlalţi, precum şi ordinea şi buna rânduială care trebuie să domnească în biserică în timpul sfintelor slujbe. Pe bună dreptate, Sfântul Ioan Gură de Aur aseamănă pe unii ca aceştia cu Iuda Vânzătorul, care, pentru a-şi îndeplini gândul ticălos al trădării, a părăsit pe Domnul înainte de sfârşitul Cinei celei de Taină. De aceea, **cei ce părăseau sfântul locaş înainte de sfârşitul Liturghiei erau pedepsiţi în vechime cu cea mai mare pedeapsă: afurisania, sau excomunicarea, adică îndepărtarea din rândul creştinilor** (Gan. 9, al Sf. Apostoli şi Can. 2 al Sinodului din Antiohia).

162. Cum să luăm parte la Sf. Liturghie? Sau cum se cuvine să stăm şi ce trebuie să facem în biserică?

Intrând în biserică nu uita că intri într-un locaş sfinţit, în casa lui Dumnezeu. Nu este, deci, de prisos: **„Să ştii cum trebuie să petreci în casa lui Dumnezeu, care este Biserica Dumnezeului celui viu...”** (I Tim. 3, 15). În clipa când păşim peste pragul bisericii, să lăsăm afară toate gândurile, toate grijile lumeşti, toate simţirile pământeşti. În biserică se intră «cu credinţă, cu frica lui Dumnezeu şi cu bună evlavie». Păşind în sfântul locaş, să fim astfel slobozi de povara grijilor de toate zilele: «Toată grija cea lumească să o lepădăm» şi să ne aţintim gândul şi inima numai spre cer şi spre Dumnezeu: «Sus să avem inimile!», aşa cum ne îndeamnă preotul înainte de a începe marea rugăciune în timpul căreia se aduce Sfânta Jertfă.

Păşeşte apoi uşor, spre a te închina mai întâi în faţa Sfintei Evanghelii şi a icoanei de pe tetrapod, care închipuie pe Hristos în mijlocul bisericii, apoi în faţa iconostasului; dacă ai adus lumânări, aprinde-le în sfeşnice sau în faţa sfintelor icoane, iar dacă ai adus prescură, vin şi pomelnic, dă-le preotului prin uşa dinspre miazănoapte a altarului. Închină-te cu cuviinţă şi evlavie înaintea Sfintelor icoane, fără să stai prea mult îngenunchiat, mai ales în faţa icoanelor împărăteşti, pentru a îngădui şi altora să-şi facă rugăciunile lor şi pentru ca să nu împiedici pe preot în împlinirea slujbei. Dacă însă s-a început Sfânta Liturghie, rămâi să te închini la icoane după sfârşitul slujbei.

Mergi după aceea în linişte şi te aşază la locul cuvenit: bărbaţii la dreapta, iar femeile la stânga. Ai grijă să laşi la mijlocul bisericii loc de trecere pentru cei ce vor veni după tine şi pentru sfinţii slujitori, când trebuie să cădească toată biserica. Ai grijă, de asemenea, ca locul de sub policandrul cel mare să rămână gol, pentru ca preotul să poată ieşi pe acolo cu Sfânta Evanghelie şi cu Sfintele Daruri. Cuviincios este, iarăşi, ca stranele să rămână libere, la îndemâna celor mai în vârstă, mai neputincioşi şi mai osteniţi decât tine, pentru ca aceştia să poată şedea jos în anumite momente ale slujbei.

Nu umbla şi nu te mişca fără rost în biserică, ci rămâi în linişte la locul pe care ţi l-ai ales dintru început, pentru a păstra liniştea şi buna rânduială ce trebuie să domnească în casa Domnului, căci **„Dumnezeu nu e al neorânduielii, ci al păcii”** (I Cor. 14, 33). Păstrează tot timpul în ţinuta şi înfăţişarea ta trupească cuviinţa şi evlavia pe care trebuie să le avem în faţa împăratului tuturor. Nu sta tolănit sau alene în strană, ci drept, în picioare: «Să stăm bine, să stăm cu frică şi să luăm aminte Sfânta Jertfă cu pace să o aducem!» Nu vorbi şi nu râde, nu scuipa şi nu-ţi roti ochii împrejur, ca să vezi cine a mai intrat sau cine iese, sau ce face vecinul tău, şi urmăreşte cu băgare de seamă rânduială slujbei, luând parte la cântările Sfintei Liturghii, bine ştiind şi încredinţat fiind că toate cele ce se săvârşesc în timpul Sfintei Liturghii se fac pentru noi toţi, slujitori şi credincioşi laolaltă. Ascultă mai ales cu multă luare aminte cele ce se' citesc la Apostol şi Evanghelie, ca şi cum ai asculta pe Domnul însuşi sau pe Sfinţii Săi Apostoli; fii, de asemenea, atent la predica rostită de preot, căci el nu vorbeşte în numele lui, ci al lui Dumnezeu. Luarea aminte, cuviinţa şi credinţa noastră trebuie să sporească pe măsură ce ne apropiem de inima Sfintei Liturghii, adică de clipa sfinţirii Darurilor.

Închină-te, adică fă-ţi semnul crucii şi pleacă-ţi genunchii la timpul cuvenit, adică: în timpul cântării «Pre Tine Te lăudăm», când se sfinţesc darurile, la **Axion**, când preotul mijloceşte pentru noi.

163. Fac bine cei ce îngenunchează la ieşirea cu Sfintele Daruri?

Da. Lucrul acesta e îndreptăţit mai ales la Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite, când preotul iese cu Darurile sfinţite de mai înainte; trebuie să îngenunchem atunci ca înaintea Domnului[495], căci Sfintelor Daruri li se cuvine aceeaşi cinstire ca Domnului însuşi[496]. Dar şi la Liturghia obişnuită (a Sfântului Ioan sau a Sfântului Vasile) nu e rău dacă îngenunchem, căci, cu toate că Darurile în clipa aceea nu sunt încă prefăcute în Sf. Trup şi Sânge, totuşi ele nu mai sunt nici simplă pâine şi vin, ci au fost binecuvântate şi închinate Domnului, ca darurile care poartă închipuirea Trupului şi care se vor preface în curând în adevăratul Trup şi Sânge. Ele merită deci să fie cinstite[497]. Îngenunchem apoi pentru că ştim că momentul acela din Liturghie închipuie ultimul drum al Domnului spre Patimă sau spre Mormânt, de aceea se cade să ne umilim, să plângem pentru cele ce a suferit El pentru noi şi să cerem iertarea păcatelor noastre[498].

Nu fac rău cei ce **„cad la Daruri”,** adică suferinzii, care se culcă jos pentru a trece preotul cu cinstitele Daruri peste dânşii, la Vohod.

164. Se cuvine să cânte în biserică credincioşii?

Da. Să ne sârguim a învăţa cântările sfintelor slujbe, pentru ca, atunci când le-am deprins bine, să ne alăturăm cântăreţilor sau corului, lăudând împreună cu ei pe Dumnezeu prin cântare şi împlinind astfel îndemnul Psalmistului: **„Toată suflarea să laude pre Domnul...!”** (Ps, 150, 5). Bun lucru şi plăcut lui Dumnezeu este ca toată lumea din biserică «să slăvească cu un glas şi cu o inimă» pe Dumnezeu.

Dar dacă am ajuns să putem cânta la Liturghie — fie în cor, fie la strană — să nu cântăm numai cu glasul, ci şi cu inima (Can. 10 al Sin. IV din Cartagina) şi să nu producem tulburare cântând mai tare decât ceilalţi, pentru ca să ni se audă glasul, luând-o înainte sau rămânând în urmă şi încurcând astfel pe cântăreţi; căci lucrul acesta este neplăcut şi urechilor noastre şi Domnului şi este spre paguba noastră sufletească[499].

Iar dacă nu ştim sau nu putem cânta, să ne rugăm în linişte; să ne rugăm fierbinte, cu credinţă şi din tot sufletul. Să unim rugăciunile noastre cu rugăciunile obşteşti ale Bisericii, rostite de preot sau de diacon, şi să le rostim în gând odată cu ei.

Dar mai ales să ne silim, pregătindu-ne din vreme şi cu cuviinţă, a ne împărtăşi cât mai des cu Sfintele Daruri. **Căci numai atunci petrecem împreună şi unirea noastră cu Dumnezeu este întreagă, deplină şi desăvârşită.**

Iar la sfârşitul Liturghiei, închină-te şi mulţumeşte-I lui Dumnezeu şi tot restul zilei petrece-l în cuviincioase îndeletniciri spre folosul şi îmbogăţirea sufletului.

Făcând aşa, vom putea spune că am luat parte cu adevărat la sfânta slujbă şi vom ieşi din biserică mai luminaţi, mai buni şi mai apropiaţi de Dumnezeu, **coborându-ne fiecare mai îndreptat la casa sa,** cum spune Mântuitorul despre vameşul cel smerit din Sfânta Evanghelie (Luca 18, 14).

SLUJBA SFINTELOR TAINE
BOTEZUL

165. Cine poate boteza?

Dreptul de a săvârşi Botezul îl are numai episcopul sau preotul[500]. În lipsă de preot poate boteza şi călugărul simplu sau diaconul, iar la vreme de mare nevoie, dacă pruncul e pe moarte, îl poate boteza orice creştin, bărbat sau femeie şi chiar tatăl pruncului. Cum? — Afundând pruncul de trei ori în apă curată şi rostind formula sfântă a Botezului: «Botează-se robul (roaba) lui Dumnezeu (numele) în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, Amin»[501]. Dar dacă cel botezat astfel rămâne în viaţă, preotul va completa slujba Botezului, după rânduiala obişnuită, dar numai de la cufundare înainte, adică nu se mai citesc exorcismele şi nu se mai face sfinţirea apei, ci numai îl miruieşte cu Sf. Mir, citindu-i rugăciunile care urmează de aici înainte[502].

166. Unde se săvârşeşte Botezul?

În pridvorul sau pronaosul bisericii. Canoanele opresc săvârşirea Botezului nu numai în case, ci chiar în paraclisele din casele particulare[603]. Numai în cazuri cu totul rare şi de mare nevoie, frig grozav, pericol de moarte pentru prunc etc., se îngăduie săvârşirea Botezului în case.

167. Când se săvârşeşte Botezul?

Pentru Botezul pruncilor, nu există zile sau ceasuri hotărâte, pentru ca să nu se întâmple să moară nebotezaţi. Dacă pruncul a firav şi există temere că nu va trăi, el poate fi botezat îndată după naştere[504]. Dacă nu, Botezul se face de obicei la opt zile după naşterea pruncului, sau în orice zi de sărbătoare după Liturghie.

168. Ce sunt naşii? Care e rostul lor la Botez şi care sunt datoriile lor faţă de fini?

Naşii sunt persoanele în vârstă care însoţesc pe prunc la Botez, răspunzând şi făcând cuvenita mărturisire de credinţă în locul şi în numele pruncului ce se botează. Ei sunt părinţii sufleteşti ai pruncului, năs-cându**-**l pentru viaţa cea nouă, **în Duhul, aşa cum** părinţii l-au născut pentru viaţa cea trupească. Sunt totodată garanţi (sau chezaşi) ai acestuia **în faţa lui Dumnezeu** şi **a Bisericii, chezăşuind** că pruncul (finul) va **fi** crescut **în credinţa creştină şi că va fi un bun** credincios[505].

Naşul trebuie să fie **creştin ortodox[506] şi bun credincios,** în vârstă şi de acelaşi sex cu pruncul ce se botează. Nu pot fi naşi părinţii copilului. Este; bine ca pentru fiecare nou botezat să fie numai un naş. Naşul este dator să se îngrijească de viaţa religioasă şi morală a finului său şi la vremea cuvenită să-l înveţe adevărurile credinţei creştine. Să-i fie învăţător şi îndrumător în cele sufleteşti, sârguindu-se a face din el un bun credincios şi vrednic mădular al Bisericii în care a intrat prin Botez. La rândul său, finul este dator să asculte pe naş şi să-l respecte, la fel ca pe părinţii săi după trup.

169. înainte de slujba Botezului ce rânduială se îndeplineşte pentru cel ce vine să se boteze?

Se îndeplineşte mai întâi **Rânduiala la facerea catehumenului,** adică se face pregătirea celui ce are să fie botezat. Această rânduială se face în faţa uşilor

bisericii, în pridvor, deoarece cel nebotezat, nefiind încă spălat de păcatul strămoşesc, nu e mădular al Bisericii şi nici cetăţean al cerului ale cărui uşi ni le deschide numai Botezul[507].

170. Care sunt părţile principale ale slujbei facerii catehumenului?

Sunt: exorcismele, lepădările şi împreunarea cu Hristos.

171. Ce sunt exorcismele?

Sunt trei rugăciuni în care preotul roagă pe Dumnezeu să îndepărteze de la catehumen toată puterea cea rea a diavolului.

172. Dar lepădările şi împreunarea cu Hristos ce sunt?

Sunt întreita lepădare a catehumenului sau a naşului, în numele catehumenului, de satana, urmată de întreita lui asigurare că s-a unit cu Hristos.

În timpul lepădărilor, catehumenul e întors cu faţa spre Apus suflând şi scuipând într-acolo de trei ori, deoarece Apusul e nu numai locul de unde vine întunericul, ci şi locaşul celui rău, a lui satana, care e numit şi **„stăpânitorul întunericului”** (Luca 22, 32; Efes. 6, 6, 12; Col. 1, 13). Urmând deci cuvintelor Sfântului Apostol Pavel, care ne îndeamnă **„să lepădăm dar lucrurile întunericului şi să ne îmbrăcăm cu armele luminii”** (Rom. 13, 12), catehumenul scuipă pe diavol, în semn că s-a lepădat cu totul de el şi de faptele lui, adică de păcate. Şi, dimpotrivă, atunci când catehumenul (naşul) mărturiseşte unirea sa cu Hristos, o face cu faţa spre Răsărit, căci într-acolo era zidit Raiul (Fac. 2, 8), din care au fost izgoniţi primii oameni în urma păcatului şi pe care ni-l deschide iarăşi Botezul şi tot de acolo ne răsare nu numai soarele, izvorul luminii, ci ne-a şi venit Lumina cea adevărată a sufletelor, Hristos, Care este numit adesea **„Soarele dreptăţii”** sau **„Răsăritul cel de sus”** (Luca 1, 78, comp. şi Zah. 3, 3, 8; 6, 12 şi Mal. 4, 2. Vezi şi troparul Crăciunului)[508]. Unirea cu Hristos se face prin credinţă, iar dovada se face prin mărturisirea credinţei creştine, adică prin rostirea Crezului. (Când cel ce se botează e prunc, Crezul trebuie să-l spună naşul, în numele pruncului, iar nu altcineva).

173. Cum trebuie înţelese exorcismele şi lepădările de la Botez?

Exorcismele şi lepădările nu înseamnă că Biserica socoteşte pe cei ce vin la Botez ca stăpâniţi cu adevărat de diavol, cum sunt demoniacii, îndrăciţi! sau cei munciţi de duhuri necurate, ele vor să spună numai că cel ce nu-L are încă pe Hristos se află în robia păcatului, şi deci în puterea diavolului, care stăpâneşte pe cei în păcat, sau în afara harului (Efes. 2, 2). Din această robie îl eliberează Biserica pe catehumen prin exorcisme şi lepădări, trecându-l sub puterea lui Hristos, Stăpânul nostru cel adevărat şi bun.

174. Care e prima parte de seamă a slujbei Botezului?

Este sfinţirea apei pentru botez, printr-o ectenie şi o lungă şi frumoasă molitvă, în care preotul se roagă pentru sine însuşi, ca Dumnezeu să-i ajute să

săvârşească cu vrednicie Sfânta Taină, pentru cel ce se botează şi pentru sfinţirea apei prin harul şi puterea Sfântului Duh.

175. Care e a doua parte de seamă a slujbei Botezului şi ce simbolizează ea?

Este ungerea celui ce se botează cu untdelemnul bucuriei (Ps. 44, Ş şi Evr. 1, 9) pe frunte, piept, la mâini şi la picioare. Acest untdelemn este binecuvântat atunci de către preot, printr-o rugăciune deosebită, şi dinei preotul toarnă în apa botezului, de trei ori, cruciş. Ungerea înseamnă mai multe lucruri:

a) întâi, că untdelemnul fiind rodul măslinului, ungerea cu el este semnul milei şi al bunătăţii dumnezeieşti, prin care catehumenul a fost izbăvit din noianul păcatelor, aşa cum ramura de măslin, adusă de porumbel lui Noe, era semnul împăcării mâniei dumnezeieşti şi al izbăvirii din potop (Fac. 8, 11). Căci apa potopului a fost preînchipuirea Botezului, precum ne învaţă Sf. Apostol Petru (I Petru 3, 20—21), iar porumbelul preînchipuia pe Duhul Sfânt[509].

b) Al doilea, ne aduce aminte de ungerea cu care erau unşi în Legea veche arhiereii, împăraţii şi proorocii, cu care a fost uns însuşi Mântuitorul, „Unsul Domnului" (I Regi 10, 1, 5; Isaia 61, 1; Luca 4, 18; Fapte 10, 10, 38) şi la care ne-a făcut şi pe noi părtaşi, căci însuşi numele de „creştin" vine de la cuvântul grecesc Χρίστός,, care înseamnă „uns"[510].

c) Al treilea, ungerea închipuie aromatele cu care a fost uns trupul Domnului, înainte de îngropare, deoarece catehumenul va închipui, prin afundarea în apă, îngroparea împreună cu Hristos şi învierea împreună cu El.

176. Care este a treia parte de seamă a slujbei Botezului şi ce închipuie ea?

A treia şi cea mai de seamă parte a slujbei Botezului este însăşi săvârşirea Tainei, adică întreita afundare a pruncului de către preot în apa sfinţită din cristelniţă, cu cuvintele: «Botează-se robul (roaba) lui Dumnezeu (N), în numele Tatălui (la întâia afundare) şi al Fiului (la a doua afundare) şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin» (la a treia afundare).

Această întreită afundai e arată pe de o parte că temeiul credinţei noastre e Sfânta Treime, iar pe de alta închipuie cele trei zile petrecute de Domnul în mormânt (Matei 12, 40); prin afundarea în apă se închipuie moartea noastră pentru viaţa în păcat, de până aici, şi îngroparea noastră împreună cu Hristos; iar prin ieşirea din apă se închipuie învierea noastră împreună cu El, pentru viaţa cea nouă întru Hristos[511].

Prin Botez, spălându-ni-se păcatele, ne facem astfel părtaşi morţii şi învierii lui Hristos, intrăm într-o viaţă nouă, suntem morţi pentru păcat şi viem pentru Dumnezeu (Rom. 6, 3—11).

Cristelniţa şi apa botezului este pentru noi mormânt şi maică duhovnicească, născându-ne pentru Hristos şi ţinând deci locul pântecului celui curat al Fecioarei din care S-a născut Acesta[512].

UNGEREA CU SFÂNTUL MIR

177. Când se săvârşeşte a doua Taină, adică Ungerea cu Sfântul Mir?

În Biserica Ortodoxă această Sfântă Taină se împărtăşeşte creştinului îndată după Botez; de aceea, rânduiala ei nu alcătuieşte o slujbă aparte, de sine stătătoare, ci e împreunată cu aceea a Botezului, ca o prelungire a ei.

178. Ce este Sfântul Mir?

Este untdelemnul amestecat cu mirodenii, pregătit (fiert) după o rânduiala anumită în fiecare an, în primele trei zile din săptămâna Patimilor şi sfinţit de către Patriarhul Ţării, joi în aceeaşi săptămână, la Liturghie. Se împarte episcopilor şi tuturor bisericilor. Prin mulţimea mirodeniilor din care e făcut, el închipuie mulţimea şi felurimea darurilor şi puterilor Sfântului Duh[513]. Sfântul Mir e folosit nu numai la a doua Taină, după Botez, ci şi la sfinţirea antimiselor şi a bisericilor.

179. Cum se face ungerea cu Sf. Mir şi ce închipuie ea?

După săvârşirea Botezului, preotul citeşte îndată o rugăciune în care roagă pe Dumnezeu să învrednicească pe noul botezat de darul ungerii cu Sfântul Mir şi de împărtăşirea cu Sfintele Daruri. Apoi îl unge cu Sfântul Mir, făcându-i semnul crucii: la frunte, pentru sfinţirea minţii şi a gândurilor; la ochi, nări, gură şi urechi, pentru sfinţirea simţurilor; la piept şi pe spate, pentru sfinţirea inimii şi a dorinţelor; la mâini şi pe picioare, pentru sfinţirea faptelor şi a căilor creştinului. De fiecare dată zice cuvintele: «Pecetea darului Sfântului Duh. Amin». Aceste cuvinte sunt luate din a doua epistolă a Sfântului Apostol Pavel către Corinteni, unde spune: **„Iar cel ce ne întăreşte pe noi împreună cu voi întru Hristos şi ne-a uns pe noi, Dumnezeu este, Care ne-a şi pecetluit pe noi şi a dat arvuna Duhului întru inimile noastre”** (II Cor. 1, 21—22).

Ungerea aceasta este deci semnul darului Sfântului Duh, Care S-a pogorât în chip văzut asupra Mântuitorului şi asupra Sfinţilor Apostoli şi Care acum ni se dă şi nouă, după botez, în chip nevăzut[514]. Prin ungere, noul botezat este un nou hristos, adică uns al Domnului, căci cuvântul grecesc Χρίστός înseamnă uns[513].

180. Care sunt părţile următoare ale slujbei?

Înconjurarea mesei botezului, spălarea pruncului şi tunderea părului.

181. Cum se săvârşeşte şi ce semnifică înconjurarea mesei botezului?

Slujitorii, împreună cu naşul şi pruncul, înconjoară de trei ori cristelniţa şi masa pe care este Sfânta Evanghelie, cântând imnul: **„Câţi în Hristos v-aţi botezat, în Hristos v-aţi îmbrăcat. Aliluia”,** luat din Epistola Sfântului Apostol Pavel către Galateni (3, 27). Această înconjurare, în formă de horă, este semnul bucuriei Bisericii pentru primirea în sânul ei a unui nou credincios al lui Hristos. După aceasta, se citeşte **Apostolul** din epistola către Romani (6, 3—11), în care Sfântul Apostol Pavel arată însemnătatea şi efectele botezului, apoi **Evanghelia** de la Sfântul Matei (28, 19, 20), în care se cuprind cuvintele cu care Mântuitorul a întemeiat Taina Botezului.

182. Cum şi pentru ce se face spălarea pruncului, după ce a fost uns cu Sfântul Mir?

După ce preotul rosteşte mai multe rugăciuni pentru păstrarea neştirbită a darurilor Botezului şi Sfântului Mir în noul botezat, udă în apă faşă pruncului şi stropeşte întâi faţa acestuia, apoi spală toate locurile unde a fost uns cu Sfântul Mir, ştergând Mirul rămas, pentru a-l feri de o eventuală pângărire.

183. Cum şi pentru ce se face tunderea părului la cel ce se **botează?**

După alte rugăciuni, preotul taie cruciş câteva fire din creştetul pruncului şi le pune în cristelniţă rostind cuvintele: «Se tunde robul (roaba) lui Dumnezeu (N) în numele Tatălui.. .» etc. La popoarele vechi, părul capului era privit ca un semn al puterii şi tăriei bărbăteşti (Jud. 16, 18—20); de aceea tunderea lui închipuie predarea desăvârşită a noului botezat în stăpânirea şi sub ascultarea lui Dumnezeu, întru Care s-a botezat şi Care-i este de acum cap sau conducător. Fiind făcută cruciş, tunderea e şi pecetea lui Hristos; iar întrucât părul este un produs al trupului, tunderea lui alcătuieşte şi o pârgă sau o jertfă a trupului omenesc, adusă lui Hristos, de aceea, părul tăiat nici nu se aruncă oriunde, ci se pune în loc curat, de obicei în cristelniţă[818].

184. Cum se **termină slujba Botezului şi a Ungerii cu Sfântul Mir?**

Se termină cu o scurtă ectenie întreită pentru prunc şi pentru naş, după care se face otpustul. Preotul împărtăşeşte apoi pe prunc cu Sfintele Taine în faţa uşilor împărăteşti.

Astfel, după ce pruncul s-a curăţit de păcatul strămoşesc prin Botez şi după ce, apoi, a dobândit pecetea darului Sfântului Duh, primeşte Sfânta împărtăşanie, căci aceasta este sfârşitul şi coroana Tainelor; prin ea noul creştin se uneşte desăvârşit cu Hristos, devenind astfel mădular deplin şi adevărat al Bisericii, Trupul lui Hristos[517].

P O C Ă I N Ţ A

185. Cine poate spovedi sau primi mărturisirea păcatelor?

Numai acela care are puterea şi dreptul de a dezlega, adică episcopul şi preotul, căci numai apostolilor şi urmaşilor lor, episcopii şi preoţii, le-a dat Hristos puterea şi porunca de a lega şi a dezlega păcatele oamenilor (Matei 18, 18; Ioan, 20, 21—23). Canonul 102 Trulan prevede obligaţia preoţilor de a cerceta felul greşelilor mărturisite, pentru a prescrie leacuri potrivite.

Preotul deţine această putere **în virtutea harului hirotoniei în treapta de preot,** iar dreptul de a pune în lucrare această putere îl are prin **hirotesia** în duhovnic. Este bine să nu schimbăm duhovnicul decât la caz de mare nevoie, de pildă când se schimbă preotul sau când ne mutăm în altă parohie[518].

186. Cine trebuie să se spovedească?

Toţi trebuie să ne spovedim, chiar şi aceia cărora ni se pare) că nu greşim şi nu păcătuim cu nimic. Aşa ne învaţă Sf. Ioan Evanghelistul,, ucenicul cel iubit al Domnului: **„Dacă zicem că păcat nu avem, ne amăgim pe noi înşine şi adevărul nu este întru noi. Dacă mărturisim păcatele noastre, El credincios este şi drept ca să ne ierte nouă păcatele şi să ne curăţească pe noi de toată nedreptatea”** (I Ioan 1, 8—9)[519].

Mai cu seamă bolnavii să se îngrijească a se spovedi şi împărtăşi,, pentru ca sfârşitul să nu-i prindă fără de veste, nepregătiţi, adică nespovediţi şi negrijiţi.

187. Cum trebuie făcută mărturisirea păcatelor, adică spovedania?

Mărturisirea păcatelor înaintea duhovnicului trebuie să fie:

a) Completă, adică să cuprindă toate păcatele săvârşite după botez sau, mai exact, de la ultima spovedanie, şi să nu ascundă nimic din cele făptuite;

b) Sinceră şi făcută de bunăvoie;

c) Secretă (făcută în taină);

d) Cu umilinţă şi cu zdrobire de inimă, adică cu părere de rău pentru păcatele săvârşite şi cu dorinţă sinceră de a nu le mai face. Simpla mărturisire sau înşirare a păcatelor fără pocăinţă adevărată şi fără hotărâre de îndreptare nu aduce iertai-ea păcatelor, căci zice Domnul: „De nit vă veţi pocăi, toţi veţi pieri la fel” (Luca 13, 5). Totul este ca, de la o mărturisire până la alta, creştinul să se ostenească a-şi îndrepta cât mai mult viaţa, desăvârşindu-se mereu în virtute.

188. Când şi de câte ori pe an trebuie să ne spovedim?

Spovedania nu este legată de termene sau soroace anumite din cursul lanului. Putem alerga la duhovnic ori de câte ori şi oricând simţim nevoia de a ne uşura sufletul de povara păcatelor, sau de a primi mângâierea Harului şi nădejdea iertării. Cu cât ne spovedim mai des, cu atât este mai bine.

De obicei însă spovedania este legată de posturi. De aceea, porunca a patra a Bisericii ne învaţă să ne mărturisim păcatele de patru ori pe an, adică în cele patru posturi: al Paştelui, al Crăciunului, al Sfintei-Marii şi al Sfinţilor Apostoli. Cei mai înaintaţi în cuvioşie şi în evlavie să se spovedească în fiecare lună, iar ceilalţi, cel puţin o dată pe an, şi anume în Postul Păresimilor[520]. Dar să nu amânăm împlinirea acestei datorii creştineşti abia în săptămâna cea din urmă a Postului, cum se întâmplă de obicei; căci atunci şi preotul este ocupat cu săvârşirea sfintelor slujbe şi nici vreme de ajuns nu ne mai rămâne pentru împlinirea canonului ce ni se va da. Ci încă din cea dintâi săptămână a Postului să alergăm la duhovnic şi să ne spovedim, ca să ne rămână timp de îndreptare şi de curăţire, pentru primirea cu vrednicie a Sfintei împărtăşanii. Căci tot postul pentru aceea s-a şi orânduit, fiind el vreme de pocăinţă şi de îndreptare[521].

189. Care este locul cel mai potrivit unde se cuvine să se facă Mărturisirea?

Este biserica, şi anume înaintea icoanei Mântuitorului Hristos. Numai cei bolnavi, sau cei care nu pot veni la biserică, pot fi spovediţi acasă la ei.

190. Cum se face slujba Mărturisirii şi a dezlegării păcatelor?

Preotul, îmbrăcat cu epitrahil şi felon, zice obişnuitele rugăciuni începătoare, Psalmul 50 (psalmul mărturisirii şi al pocăinţei), troparele de umilinţă şi apoi două molitve, în care roagă pe Dumnezeu să ierte păcatele celui ce se spovedeşte. După aceasta, urmează mărturisirea păcatelor făcute de cel ce se spovedeşte, fie că acesta răspunde la întrebările puse de preot, fie că mărturiseşte singur păcatele sale. Apoi cel ce se spovedeşte pleacă capul sub epitrahil, iar preotul îi citeşte rugăciunea de dezlegare: «Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos, cu harul şi cu îndurările iubirii Sale de oameni, să te ierte pe tine, fiule (N), şi să-ţi lase ţie toate păcatele ...». La sfârşit, dacă e cazul, duhovnicul rânduieşte şi canonul sau epitimia, după felul păcatelor săvârşite[522].

191. Ce sunt epitimiile sau canoanele de spovedanie şi ce scop au ele?

Epitimiile (canonul sau certarea) sunt mijloace de pocăinţă rânduite de duhovnic păcătosului care se spovedeşte, ca de pildă: rugăciuni, metanii, cercetarea bisericilor, fapte de milostenie, posturi, înfrânări de la anumite mâncări sau fapte şi altele. Cea mai aspră epitimie este oprirea de la împărtăşire pentru un anumit timp. Epitimiile nu urmăresc pedepsirea păcătosului, ci ispăşirea păcatelor şi îndreptarea păcătosului; ele sunt ajutoare, exerciţii de întărire în virtute şi de îndepărtare de la păcat.

192. Cu care altă Taină e strâns legată taina Pocăinţei?

Cu Sf. Împărtăşanie, pentru că, de regulă, împărtăşirea fără spovedanie (mărturisire) nu se poate, iar cei ce se spovedesc o fac cu scopul de a se împărtăşi.

ÎMPĂRTĂŞANIA
(Cuminecarea)

193. Cine are dreptul de a da Sfânta împărtăşanie?

Numai preotul (sau arhiereul). Diaconul poate împărtăşi la vreme de mare nevoie pe mireanul ce se apropie de moarte, numai dacă e lipsă de preot. Dacă într-un asemenea caz lipsea şi diaconul, dar erau la îndemână Sfintele Taine, Sfântul Simion al Tesalonicului — pentru cazuri «de mare nevoie şi cu multă luare aminte» — îngăduia prin pogorământ ca, chiar şi un cântăreţ sau un credincios mai curat şi mai cucernic să poată împărtăşi pe cel ce e pe moarte, spre a nu răposa acesta lipsit de merindea vieţii celei veşnice. Călugării şi pustnicii, care vieţuiesc în locuri depărtate de biserici şi de preoţi, de asemenea se pot împărtăşi singuri, dar cu o anumită rânduială[523].

194. Când şi de câte ori pe an se cuvine să se împărtăşească credinciosul?

Împărtăşirea creştinului fiind strâns legată de spovedanie sau mărturisire, tot ce am spus despre timpul sau termenele de spovedanie se potriveşte şi aici. Adăugăm ce spun despre acest lucru Povăţuirile din Liturghier: «Preoţii de enorie să înveţe pe poporenii lor ca, într-un cuget curat, atât parte bărbătească cât şi femeiască, de va fi cu putinţă la praznice, iar de nu, negreşit în cele patru posturi

de peste an, să se pregătească pentru Sfânta împărtăşanie... Iar de vor vrea să se apropie de Sfânta împărtăşanie şi afară de cele patru posturi obişnuite, să postească mai înainte... şi să se pregătească după rânduială, prin mărturisirea păcatelor .. .»[524].

De dorit este ca fiecare creştin să se împărtăşească cât mai des, bineînţeles pregătindu-se din vreme pentru aceasta (I Cor. 11, 28—29).

195. Cine se poate împărtăşi?

Numai cei pregătiţi şi vrednici, căci aşa ne învaţă Sf. Apostol Pavel: „Să se cerceteze omul pe sine şi aşa să mănânce din pâine şi să bea din pahar; căci cel ce mănâncă şi bea cu nevrednicie, osândă îşi mănâncă şi bea, nesocotind Trupul Domnului" (I Cor. 11, 28—29). La fel ne învaţă şi Sfinţii Părinţi[525].

În general, sunt opriţi de la împărtăşire cei vinovaţi de păcate grele (lepădare de credinţă, ucideri, desfrânare, curvii, furturi şi hoţii, cămătării[526], cei ce umblă cu farmece sau vrăji şi descântece), după cum scrie în Molitfelnic la învăţătura pentru canoanele de spovedanie, şi ace^ia pe care îi va găsi nevrednici duhovnicul[527]. Dar chiar cei curaţi şi vrednici nu se pot împărtăşi fără pregătirea trebuincioasă.

196. Cum se cuvine să ne pregătim pentru împărtăşire?

Pregătirea pentru împărtăşire este trupească şi sufletească. Ea constă din:

a) **spovedanie** (mărturisirea păcatelor), fără de care nimeni nu se poate împărtăşi. Numai copiii până la vârsta de 7 ani sunt scutiţi de spovedanie;

b) **împăcarea cu toţi.** Să nu fi certat cu nimeni şi să nu ai nimic împotriva cuiva;

c) **înfrânarea de la orice** poftă (împreunarea trupească) cel puţin cu câteva zile înainte[528] şi **abţinerea de la mâncare şi băutură** în ziua împărtăşirii; numai celor bolnavi pe moarte li se poate da Sfânta împărtăşanie pe mâncate[529];

d) **Citirea pravilei pentru împărtăşire,** adică a rugăciunilor pregătitoare pentru împărtăşirea cu vrednicie, pe care uneori le citeşte preotul în numele credincioşilor, în biserică, înainte de împărtăşire[530]. (Vezi-le în Ceaslov sau în Cartea de Rugăciuni).

197. Când şi cum se împărtăşesc credincioşii (mirenii)?

Credincioşii (mirenii) se împărtăşesc afară din Altar, în faţa uşilor împărăteşti, după ce se împărtăşesc sfinţii liturghisitori, anume atunci când răsună chemarea: -«Cu frica lui Dumnezeu, cu credinţă şi cu dragoste să vă apropiaţi». În fruntea lor, adică îndată după clerici, se împărtăşesc mai întâi slujitorii bisericeşti inferiori, care au hirotesie de ipodiaconi, citeţi sau cântăreţi, apoi călugării fără hirotonie şi în fine credincioşii de rând[531]. La vremea cuvenită se apropie fiecare cu cuviinţă şi cu evlavie, în linişte şi cu bună rânduială, întâi bărbaţii, începând cu cei mai bătrâni, apoi femeile şi în urmă copiii, ţinând în mână câte o lumânare aprinsă, în semn de bucurie şi cinste pentru stăpânul Hristos al Cărui Sfânt Trup şi Sânge îl vor primi în casa trupului şi a sufletului lor. Înainte de a-i împărtăşi, preotul citeşte, în numele lor şi în auzul tuturor, rugăciunile pe care le zic şi sfinţiţii slujitori în altar în timpul împărtăşirii lor: «Cred, Doamne, şi mărturisesc.. .», «Cinei Tale celei de taină...» şi «Nu spre judecată sau spre osândă ...». Bun şi frumos este obiceiul

vechi ca, înainte de împărtăşire, fiecare să-şi ceară iertare de la toţi cei din biserică[532], sărutând cei mai mici mâna celor mai mari în semn de supunere şi de respect (copiii faţă de părinţi, finii faţă de naşi). Spre deosebire de clerici, credincioşii primesc deodată atât Trupul cât şi Sângele Domnului din potir, cu linguriţa, din mâna preotului, care spune de fiecare dată: **„Se împărtăşeşte robul (roaba) Iui Dumnezeu (N)** cu **cinstitul şi Sfântul Trup şi Sânge al Domnului Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor şi spre viaţa de veci».**

În timpul când se împărtăşesc credincioşii, la strană se cântă chinonicul, adică imnul împărtăşirii: «Trupul lui Hristos primiţi...» sau «Cinei Tale celei de taină .. .».

După împărtăşire fiecare îşi şterge buzele cu ştergarul din mâna preotului, sărută Sfântul Potir, ca pe însăşi coasta lui Hristos, din care a curs sânge şi apă, şi se închină mulţumind lui Dumnezeu. Apoi primeşte anaforă, la Paşte artos sau „Paşte mic", puţin vin pentru a-şi clăti gura şi pentru ca să nu mănânce altceva după Sfânta împărtăşanie.

Cel ce a primit Sfânta împărtăşanie' se cuvine să nu mai sărute icoane sau mâna cuiva, să nu scuipe pe jos şi să aibă grijă mai cu seamă ca nici un cuvânt de ocară, de blestem, de clevetire sau orice vorbire deşartă să nu spurce gura sa, pentru cinstirea dumnezeiescului Trup şi Sânge pe care l-a primit în ea.

198. Cum se face împărtăşirea bolnavilor?

Bolnavii pot fi împărtăşiţi de preot afară din biserică, adică la casele lor, sau la spital, cu părticele din Sfântul Trup, sfinţit anume pentru acest scop în Joia Patimilor şi păstrat în Altar, în chivotul de pe Sfânta Masă. În aceste cazuri, împărtăşirea se face după o rânduială deosebită, înscrisă în Molitfelnic **(Rânduiala ce se face când se va întâmpla a se da foarte grabnic celui bolnav Împărtăşirea).** Nu se poate da însă Sfânta împărtăşanie bolnavilor căzuţi în stare de inconştienţă, nesimţire sau celor ieşiţi din minţi, nebuni.

HIROTONIA

199. Ce sunt hirotonia şi hirotesia?

Hirotonia e cuvânt grecesc, care se tălmăceşte: alegere prin ridicarea şi punerea mâinilor, pentru că orice har în legătură cu gradele preoţiei se dă prin punerea mâinilor Episcopului.

Prin Taina Hirotoniei se aşază în Biserica cele trei trepte sau stări ale preoţiei, adică (începând de jos în sus): diaconia, preoţia şi arhieria. La treptele de sus se ajunge numai trecând prin cele de jos, adică: cel ce se hirotoneşte preot trebuie să fie mai întâi hirotonit diacon şi apoi preot.

Fiecare dintre cele trei trepte are rânduială ei proprie de hirotonie. Cel ce vrea să fie hirotonit diacon trebuie să treacă mai întâi prin alte două trepte, şi anume: slujba de citeţ şi ipodiaconatul. Ele se dau prin hirotesie. Acest cuvânt înseamnă, simplu, punerea mâinilor; hirotesia nu e tot una cu hirotonia. **Hirotonia înseamnă învestirea cu una din treptele preoţiei, pe când hirotesia înseamnă acordarea unei slujbe bisericeşti inferioare sau a unor grade şi ranguri onorifice în ierarhia bisericeasca administrativă.**

Cel ce se hirotoneşte diacon este făcut deci întâi citeţ şi apoi ipodiacon.

200. Cina are dreptul de a săvârşi hirotoniile şi hirotesiile?

Atât hirotesiile premergătoare diaconiei cât şi hirotoniile se săvârşesc numai de **Episcop (Arhiereu).**

201. Unde se săvârşesc hirotoniile şi hirotesiile?

Atât hirotoniile cât şi hirotesiile, după canoane, se săvârşesc numai în biserică[533]. Anume, hirotoniile înlăuntru altarului, înaintea Sfintei Mese, iar hirotesiile se fac în faţa altarului, pe locul dinaintea Uşilor împărăteşti.

202. Când se săvârşesc hirotoniile şi hirotesiile?

Hirotonia preotului şi a arhiereului se săvârşeşte numai la Liturghia deplină, adică la Liturghia Sf. Ioan sau la cea a Sf. Vasile; hirotonia diaconului se poate face şi la Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite[534]. Nu se pot hirotoni mai multe persoane pentru aceeaşi treaptă la o Liturghie; hirotesii se pot face mai multe la una şi aceeaşi Liturghie (mai mulţi citeţi sau ipodiaconi)[535]. **Hirotonia diaconului se face după sfinţirea Darurilor,** şi anume după ce arhiereul zice ecfonisul: «Şi să fie milele Marelui Dumnezeu.. .». **Hirotonia preotului se face înainte, de sfinţirea Darurilor** (după Heruvic); **iar a arhiereului se face mai înainte, şi anume după cântarea** «Sfinte Dumnezeule».

203. Care e partea cea mai de seamă din rânduiala hirotoniei?

E rugăciunea de hirotonie **«Dumnezeiescul har**...», rostită de Episcopul hirotonisitor, prin care el cheamă harul Sfântului Duh să se pogoare asupra candidatului îngenuncheat în faţa Sfintei Mese, în timp ce clericii împreună-liturghisitori cântă încetişor şi dulce: «Doamne, miluieşte», de mai multe ori. După aceasta, arhiereul în faţa uşilor împărăteşti dă celui hirotonit veşmintele treptei pentru care a primit hirotonia, arătându-le pe rând poporului şi zicând «Vrednic este!», la care corul sau credincioşii răspund de trei ori: «Vrednic este!»

CUNUNIA
(Nunta)

204. Unde se cuvine să se facă slujba Cununiei?

Slujba Cununiei se cuvine să se facă în biserică, deoarece Cununia este una din cele şapte Taine şi aici e locaşul sfânt în care se săvârşesc şi celelalte Sfinte Taine şi pentru că aici se adună şi Biserica în înţelesul ei de comunitate, adică obştea credincioşilor din care face parte şi care, în felul acesta, se bucură şi ia parte împreună cu noi la unul din cele mai de seamă prilejuri de bucurie din viaţa noastră, după cum ia parte şi la necazurile şi durerile noastre. De aceea, săvârşirea cununiei în casă este îngăduită numai rareori şi numai din motive bine întemeiate, cu dezlegarea arhiereului, care hotărăşte de la caz la caz.

205. Când se săvârşeşte Cununia?

Fiind prilej de bucurie şi de veselie, Cununia se săvârşeşte în zilele de sărbătoare, îndată după liturghie, când toţi credincioşii se află în biserică.

206. Când nu se pot face nunţi?

Potrivit poruncii a noua a Bisericii, nu se pot face nunţi în următoarele zile şi răstimpuri de peste an:

a) **În cele patru posturi de peste an,** ca şi în toate zilele de post din cursul anului: **miercurea şi vinerea, Ziua Crucii** (14 septembrie), **Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul** (29 august). Aceasta, pentru că petrecerile şi ospeţele ce însoţesc de obicei nunta nu se potrivesc cu pocăinţa şi înfrânarea pe care ne-o impune postul[336]. În Păresemi este îngăduită la nevoie logodna şi aceasta numai în ziua Bunei-Vestiri (dacă nu cade în săptămâna Patimilor) şi în Duminica Floriilor[537].

b) în săptămâna brânzei (sau săptămâna albă), care este socotită ca vreme de pregătire pentru post.

c) în **săptămâna luminată** (dintre Duminica Paştilor şi Duminica Tomii), **în Duminica Rusaliilor, în răstimpul dintre Crăciun** şi **Bobotează,** precum şi **în ajunul tuturor praznicelor împărăteşti,** pentru ca veselia nunţilor să nu întunece sau să ne facă să uităm bucuria duhovnicească a celor mai mari sărbători creştine.

207. Ce e logodna şi care e rânduiala ei?

Logodna (cuvânt slav, care înseamnă a face făgăduinţă de căsătorie) e rânduită tocmirii sau aşezării nunţii a doi tineri care s-au făgăduit unul altuia. Biserica binecuvântează această veche datină printr-o slujbă scurtă, premergătoare nunţii sau cununiei; slujba logodnei de cele mai multe ori se face împreună cu slujba cununiei, săvârşindu-se imediat înaintea acesteia (dar se poate face şi aparte, cu mult mai înainte).

Logodna binecuvântată de Biserică are o deosebită valoare prin legătura ei cu căsătoria, cu Sfânta Taină a Nunţii, de aceea ea nu se poate strica sau desface ca orice învoială omenească.

Partea cea mai de seamă a slujbei logodnei e punerea inelelor în degetele logodnicilor de către preot şi apoi schimbarea acestor inele de către naşi.

208. Ce rost au inelele de la logodnă?

Ele sunt semnul iubirii, al credincioşiei şi al legăturii trainice pe care o făureşte Taina Căsătoriei între viitorii soţi.

Slujba logodnei şi a cununiei se face în naos, adică în sânul Bisericii, înaintea unei mese pe care se aşază Sfânta Evanghelie, cununiile, Sf. Cruce, sfeşnice cu lumânări şi inelele de logodnă. Mirele stă în dreapta ca unul care este mai mare şi cap femeii, iar mireasa, la stânga lui, lângă inima lui şi ca una care este mai mică decât bărbatul, fiind făcută din coasta lui şi datorându-i supunere şi ascultare[538].

Atât la logodnă cât şi la Cununie, mirii sunt însoţiţi de naşi (nuni),

209. Care este rostul naşilor la cununie?

Rostul şi datoria naşilor la cununie sunt aceleaşi ca ale naşilor de la botez. Ei sunt martori şi chezaşi ai temeiniciei făgăduinţelor făcute de viitorii soţi unul faţă de altul şi ai trăiniciei legăturii pentru tot restul vieţii. De aceea pun mâna pe cununii, atât atunci când sunt puse pe capul mirilor, cât şi atunci când sunt luate. De regulă ei sunt aceiaşi de la botez, sau urmaşii lor, şi trebuie să fie ortodocşi şi cu bună vieţuire creştinească, purtându-se faţă de miri ca nişte părinţi şi învăţători ai acestora[539]. În timpul slujbei, naşii ţin în mână făclii aprinse, simbol al curăţiei mirilor, al luminii darului de sus şi al bucuriei nuntaşilor[540].

210. Care e partea cea mai de seamă din rânduiala Cununiei?

Este punerea cununiilor: preotul face de trei ori semnul crucii cu cununiile peste feţele mirilor, rostind la fiecare, de câte trei ori, cuvintele: **«Cunună-se robul (roaba) lui Dumnezeu (numele) cu roaba (robul) lui Dumnezeu (numele), în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh»,** apoi le pune pe capul lor, întâi al mirelui şi apoi al miresei.

211. Ce închipuie „cununiile" care se pun pe capul mirilor?

Acestea sunt făcute în chipul coroanelor cu care se încununau odinioară regii şi împăraţii. Ele închipuie podoaba, cinstea şi răsplata care se aduc curăţiei şi fecioriei mirilor pentru care aceştia sunt încununaţi ca nişte împăraţi, înzestraţi cu puterea de a da viaţă, a naşte copii[541]. De aceea se şi cântă pentru dânşii: «Doamne, Dumnezeul nostru, cu mărire şi cu cinste încununează-i pe dânşii!»

După punerea cununiilor, urmează Apostolul (de la Efes. cap. 5T vers 20—33), în care Sfântul Apostol Pavel aseamănă nunta cu legătura sfântă dintre Hristos şi Biserică, îndemnând pe miri să se iubească unul pe altul. Se citeşte apoi Evanghelia în care se istoriseşte minunea înfăptuită de Mântuitorul la nunta din Cana Galileii (Ioan 2, 1—11).

Urmează o ectenie, după care preotul binecuvântează paharul de obşte (comun), adică un pahar cu vin din care dă mirilor să guste pe rând, în timp ce se cântă: «Paharul mântuirii voi lua şi numele Domnului voi chema» (Ps. 115, 4).

212. Ce înseamnă paharul acesta?

Înseamnă, pe de o parte, bucuria şi veselia nunţii, iar pe de alta, unirea într-un cuget şi menirea comună a viitorilor soţi pe care ei vor împărtăşi-o împreună de aici înainte, având parte de aceleaşi bucurii şi aceleaşi necazuri[542]. Aceleaşi lucruri închipuie şi bucata de pâine din care se dă acum mirilor să guste, odată cu paharul de obşte.

După aceasta se face înconjurarea de trei ori a mesei de către alaiul de nuntă, format din slujitori, miri şi naşi.

213. Ce înseamnă înconjurarea mesei?

Această înconjurare în chip de horă închipuie bucuria prilejuită de nuntă. Şi deoarece nunta se face în scopul naşterii de prunci, Biserica ne duce cu gândul la

naşterea minunată a dumnezeiescului Prunc din Sfânta Fecioară, naştere pe care a prezis-o mai ales proorocul Isaia {7, 14). Pe acesta îl îndeamnă acum Biserica, prin cântare, să dănţuiască împreună cu noi, de bucurie că i s-a împlinit proorocia: «Isaie, dănţuieşte! Fecioara a avut în pântece...» etc. Se cântă, de asemenea, şi celelalte două cântări de la slujba hirotoniei: «Sfinţilor Mucenici...» şi «Slavă Ţie, Hristoase Dumnezeule...», care înseamnă că mirii trebuie să se facă părtaşi ai lui Hristos şi ai sfinţilor Lui, prin viaţa curată pe care o vor duce şi în căsnicie[543].

214. Sunt îngăduite de Biserică a doua şi a treia nuntă?

A doua şi a treia nuntă erau privite odinioară de Biserică cu mai multă asprime şi îngăduite numai ca un pogorământ făcut pentru slăbiciunea firii omeneşti. De aceea, erau însoţite de unele epitimii, sau canoane de pocăinţă (opriri de la Sf. Împărtăşanie)[544]. Astăzi însă, deoarece asemenea căsătorii au devenit mai dese, Biserica e nevoită să le îngăduie şi să le binecuvinteze, pentru a nu lăsa pe cei împreunaţi cu legătura trupească, să trăiască în păcat, fără binecuvântarea lui Dumnezeu.

215. Slujba la a doua şi a treia nuntă e ca şi la cea dintâi?

Nu este la fel. Cununia a doua şi a treia se săvârşesc după o rânduială deosebită, în care se vede încă vechea disciplină a asprimii cu care erau privite de către Biserică asemenea căsătorii. Această rânduială este, în prima ei parte, mult mai simplă şi mai puţin sărbătorească decât cea de la prima cununie. Logodna este împreunată aici cu cea a cununiei, ca o singură slujbă, având binecuvântarea de la început nu ca la Taine **(«Binecuvântată este împărăţia Tatălui**...»), ci ca la slujbele de binecuvântare şi sfinţire, numite ierurgii («Binecuvântat este **Dumnezeul nostru**...»). Atât ectenia, cât şi molitvele de la logodnă, cât şi cele dinaintea punerii cununiilor, cuprind rugăciuni pentru pocăinţă şi iertarea mirilor, pentru că însoţirea lor prin a doua sau a treia nunta le e socotită ca un păcat izvorât din aprinderea trupească, pe care ei n-au putut-o birui. Începând de la punerea cununiilor pe cap, rânduiala slujbei la a doua şi a treia nuntă **e** întocmai ca şi la prima nuntă.

216. E îngăduită a patra nuntă?

A patra nuntă e socotită de Biserică drept o fărădelege, de aceea preoţii sunt opriţi de a o sluji, sub pedeapsa caterisirii[543].

217. Ce trebuie să ştie şi să păzească mirii?

«Trebuie să ştim că cei ce se însoţesc prin nuntă s-au însoţit de la Dumnezeu şi sunt curaţi cu chemarea Celui Curat. Să păzească deci unul faţă de altul nunta neîntinată şi în pace, să vieţuiască în cucernicie. Cei ce au luat unire de la Dumnezeu, pentru cinste, dragoste întru curăţie, însoţirea într-un gând şi în pace, să le păzească unul cu altul, ca un odor, pentru ca să nu li se ceară să dea răspuns de curăţie şi de celelalte lucruri dumnezeieşti; şi să se îngrijească nu numai de trupul lor, ci mai cu seamă de sufletele lor... căci într-acest chip şi Dumnezeu va fi cu dânşii. Pe fiii lor să-i crească „întru frica şi învăţătura Domnului", precum învaţă

dumnezeiescul Pavel (Efes. 6, 4), şi din cele ce câştigă de la Dumnezeu să miluiască pe fraţii cei săraci, ca şi ei să fie miluiţi **şi** să se învrednicească împărăţiei cerurilor, împreună cu fiii lor»[546].

Să nu uite mirii că legătura cu care Taina nunţii uneşte pe bărbat şi femeie este sfântă şi veşnică, pentru că este binecuvântată şi consfinţită de Biserică, adică întărită de Dumnezeu însuşi. Precum auzim în Apostolul ce se citeşte la cununie, această legătură e asemănată de Sf. Apostol Pavel cu legătura sfântă şi tainică dintre Hristos şi Biserică (Efes. 5, 23 ş.u.). Ea trebuie să rămână deci trainică şi statornică şi nu poate fi desfăcută pentru orice nepotrivire trecătoare, sau pentru alte pricini mărunte care tulbură din când în când pacea şi liniştea căminului. Supărările şi necazurile, mici sau mari, de care nimeni nu este scutit în viaţă, pot umbri uneori înţelegerea şi armonia ce trebuie să dăinuiască între soţi; dar ele nu sunt temeiuri pentru divorţ, adică pentru desfacerea căsniciilor. **„Şi vor fi cei doi** un **trup**.,." zice Sfântul Apostol Pavel despre cei ce se însoţesc prin Taina nunţii (Efes. 5, 31). «Şi pe care i-a unit Dumnezeu, omul să nu-i despartă . . .», adaugă Biserica, citând pe Mântuitorul. Numai păcatul adulterului de care s-ar face vinovat unul din soţi dă celuilalt dreptul de a rupe legătura căsătoriei, pângărită prin păcat. Şi numai moartea desparte vremelnic pe soţii care s-au iubit în această viaţă, pentru ca să-i unească din nou, pentru veşnicie, în cealaltă viaţă.

MASLUL

218. Unde se face slujba Sfântului Maslu?

În biserică sau în casa bolnavului pentru care se face Maslul.

219. Cine poate săvârşi slujba Sfântului Maslu?

După predania veche **a** Bisericii, pentru slujba Sfântului Maslu trebuie şapte preoţi, închipuind cele şapte daruri ale Duhului, numărate de proorocul Isaia (11, 2—3). Numărul acesta simbolic aminteşte şi unele fapte din Sfânta Scriptură a Legii Vechi, din care se vede mila şi îndurarea lui Dumnezeu. Astfel de şapte ori s-a plecat proorocul Elisei peste un copil mort pe care l-a înviat (IV Regi 4, 34—35). De asemenea, şapte au fost preoţii care au sunat din trâmbiţe şi de şapte ori a fost înconjurată cetatea Ierihonului, când a fost cucerită de izraeliţi, la intrarea lor în pământul Făgăduinţei (Iosua 6, 13—16). Şi iarăşi, de şapte ori s-a rugat proorocul Ilie pe muntele Cârmei, până când Dumnezeu a dat ploaie pământului ars de secetă (III Regi 18, 42—45)[547].

La nevoie pot sluji însă Sfântul Maslu şi mai puţini preoţi: trei (pentru numărul Treimii)[548] sau cel puţin doi. În tot cazul, numai un singur preot nu poate săvârşi Sfântul Maslu, căci Sf. Apostol ne spune să chemăm **„preoţii Bisericii**..." (Iacov 5, 14), iar nu pe un preot.

220. Când se poate face maslu?

Nu sunt zile sau timpuri anumite pentru săvârşirea Sfântului Maslu. Se face oricând **e** nevoie. În popor se obişnuieşte a se face mai ales în zilele de post.

În săptămâna Patimilor se obişnuieşte Miercuri, Joi şi Vineri, dar mai ales în Sfânta **şi** Marea Miercuri, înaintea Ceasurilor, în amintirea Ungerii Mântuitorului

cu mir de către femeia cea păcătoasă (Luca 7, 37—38). Atunci se face în biserici Sfântul Maslu de obşte, adică pentru mai mulţi bolnavi, cu sobor de mulţi preoţi. Bolnavul pentru care se face Sfântul Maslu trebuie mai întâi să se spovedească, pentru ca să i se dea, prin Sfântul Maslu, curăţire sufletească, adică iertarea păcatelor şi tămăduirea trupului de boală[549].

221. Se poate face Sfântul Maslu pentru cei sănătoşi?

Întrucât prin Taina Sfântului Maslu se dobândeşte nu numai tămăduire de bolile trupului, ci şi iertarea păcatelor, se poate face maslu nu numai pentru cei bolnavi, ci şi pentru cei sănătoşi şi nu numai o singură dată, ci de mai multe ori. Sfântul Simion al Tesalonicului îndeamnă pe fiecare creştin să se nevoiască a-şi face Sfântul Maslu[550].

222. Ce lucruri trebuie la săvârşirea Sfântului Maslu?

Slujba Sfântului Maslu se face înaintea unei mese pe care se pune Sfânta Evanghelie, lumânări (de regulă şapte), un vas cu grâu sau cu făină şi unul cu untdelemn, precum şi şapte beţişoare de busuioc înfăşurate cu vată, cu care preoţii vor unge pe bolnav.

223. Care sunt părţile cele mai de seamă ale slujbei Sfântului Maslu?

Întâi rugăciunea pentru sfinţirea untdelemnului, pe care o rostesc preoţii pe rând până se plineşte de şapte ori. Al doilea, cele şapte Apostole şi Evanghelii, urmate fiecare de ectenia întreită şi de câte o rugăciune pentru sfinţirea untdelemnului şi pentru tămăduirea bolnavului. Al treilea, ungerea de şapte ori a celui bolnav cu untdelemn sfinţit, rostindu-se de fiecare dată rugăciunea: «Părinte sfinte, Doctorul sufletelor şi al trupurilor... tămăduieşte şi pe robul Tău acesta (numele} de neputinţa trupească şi sufletească ce l-a cuprins.. .» şi aşa mai departe, precum scrie în Molitfelnic.

224. Ce trebuie să ştim despre untdelemnul de la Sfântul Maslu?

Fiind binecuvântat de preoţi cu chemarea lui Dumnezeu, acest untdelemn este sfinţit şi plin de darul dumnezeiesc al Duhului Sfânt, ca şi apa Botezului. El are puterea de a sfinţi sufletul şi de a tămădui trupul, a izgoni bolile, a vindeca rănile, a curaţi întinăciunea păcatului şi a împărtăşi mila şi îndurarea lui Dumnezeu.

De aceea, untdelemnul rămas de la Sfântul Maslu, ca şi făina binecuvântată atunci, trebuie păstrate cu cinste în loc ales. El poate fi folosit numai în scopuri curate şi evlavioase[551]. Se obişnuieşte ca din făina şi untdelemnul de la Sfântul Maslu să se facă o turtişoară, din care se dă bolnavului să mănânce. În unele părţi, din această făină se fac prescuri pentru Liturghie. Untdelemnul se poate pune în candelă să ardă, fie în casă, fie la biserică.

DESPRE IERURGII

225. Mai are Biserica Ortodoxă şi alte slujbe pentru sfinţirea omului, în afară de Sfintele Taine?

Da, ierurgiile.

226. Ce sunt acestea?

Sunt rugăciuni de binecuvântare şi sfinţire a omului în diferite momente şi împrejurări ale vieţii, precum şi de binecuvântarea şi sfinţirea firii înconjurătoare şi **a** diferitelor obiecte sau lucruri de folos omului.

227. Care este rostul şi scopul ierurgiilor?

Să curăţească şi să binecuvânteze pe om şi firea înconjurătoare sau vietăţile şi lucrurile de care omul are nevoie pentru trai sau pentru mântuirea sufletului şi preamărirea lui Dumnezeu. Căci păcatul primilor oameni **a** adus stricăciunea şi nefericirea nu numai în viaţa omenească, ci **a** stricat şi armonia dintru început a firii înconjurătoare, când toate cele ce făcuse Domnul **„erau bune foarte”** (Fac. **1,** 31). Greşeala protopărinţilor neamului omenesc a tulburat şi pacea celorlalte vieţuitoare, peste care Dumnezeu îl făcuse pe om stăpân (Fac. 1, 28—30) şi a prihănit pământul, din care omul fusese zidit, pe care e silit să trăiască, din care el îşi trage hrana şi mijloacele de trai si cu care este prin urmare înfrăţit în această viaţă. Asupra tuturor acestora apasă blestemul Ziditorului, de după căderea lui Adam: **„**... **Blestemat va fi pământul pentru tine! Cu osteneală să te hrăneşti din el în toate zilele vieţii tale! Spini şi pălămidă îţi va rodi el şi te vei hrăni cu iarba câmpului! În sudoarea feţei tale îţi vei mânca pâinea ta, până te vei întoarce în pământul din care eşti luat; căci pământ eşti şi în pământ te vei întoarce”** (Fac. 3, **17**—18). Urmările păcatului au păgubit deci nu numai fiinţa omenească, ci s-au răsfrânt asupra întregii firi, făcând-o să sufere împreună cu omul, să aştepte şi să dorească şi ea izbăvirea din stricăciune, precum ne spune Sfântul Apostol Pavel: **„Căci făptura a fost supusă deşertăciunii, — nu de voia ei, ci din cauza aceluia care a supus-o — cu nădejde, pentru că şi făptura însăşi se va izbăvi din robia stricăciunii, ca să fie părtaşă Ia libertatea măririi fiilor lui Dumnezeu. Căci ştim că toată făptura împreună suspină şi împreună are dureri până acum”** (Rom. 8, 20—22).

Căzută sub înrâurirea şi puterea celui rău, din pricina păcatului omenesc (Efes. 2, 2), firea văzută a căpătat, odată cu omul, putinţa de **a** fi adusă din nou la curăţenia şi armonia dintru început, prin venirea Mântuitorului. Îmbrăcând cu adevărat firea omenească, Mântuitorul Şi-a legat toată viaţa Sa pământească de natură; mergând pe pământ, a străbătut ogoarele şi lanurile, a iubit florile câmpului şi a admirat păsările cerului, pe care le-a dat pildă omului pentru strălucirea şi frumuseţea lor, a mâncat roadele pământului, S-a botezat în apa Iordanului, a fost uns cu mir şi aromate.

Astfel, sfinţind El însuşi firea omenească pe care a purtat-o, Mântuitorul a lăsat sfinţilor Săi Apostoli şi puterea de a sfinţi firea înconjurătoare, de a o sustrage de sub înrâurirea şi stăpânirea celui rău (Matei 10, 8; Marcu 16, 17—18), de a o aduce din nou sub înrâurirea harului dumnezeiesc, spre slava lui Dumnezeu şi spre folosul omului[352].

De aceea, Biserica Ortodoxă binecuvintează toate lucrările firii: florile şi iarba câmpului, ţarinile, livezile şi lanurile, roadele pământului şi fructele pomilor, ramurile arborilor, mâncărurile şi tot ceea ce vine în atingere cu omul, după folosul

şi trebuinţele fiecăruia. Ea binecuvintează de asemenea şi munca credinciosului, ocupaţiile şi îndeletnicirile cu care acesta îşi întreţine viaţa, începutul şi sfârşitul oricărei munci, precum şi momentele, întâmplările şi împrejurările cele mai de seamă din viaţa noastră, atât cele de bucurie cât şi cele de întristare.

Toate rugăciunile şi slujbele săvârşite cu un astfel de scop şi în asemenea împrejurări poartă în general numirea de **ierurgii.**

228. Care sunt deci roadele sau urmările ierurgiilor?

Prin ele puterea sfinţitoare şi înrâurirea curăţitoare a Bisericii se revarsă atât asupra fiinţei omeneşti, cât şi asupra întregii firi, scoţând-o de sub puterea blestemului şi sfinţind-o. Cu alte cuvinte, prin Biserică, adică prin slujitorii ei, se împărtăşeşte şi firii neînsufleţite, precum şi vietăţilor necuvântătoare, harul dumnezeiesc, în măsura **care** le este de trebuinţă. Astfel, după cuvântul Sf. Apostol Pavel, **„orice făptură a lui Dumnezeu este bună şi nimic nu este de lepădat, dacă se ia cu mulţumire, căci se sfinţeşte prin cuvântul lui Dumnezeu şi prin rugăciune" (I** Tim. 4, 4—5). Firea văzută, care până aici era mai degrabă potrivnică omului, devine în felul acesta un mijloc prielnic de trai şi un ajutor spre mântuire, fiind împreună părtaşă cu omul la preamărirea Ziditorului. Omul, împăcat din nou cu Dumnezeu, atrage deci cu sine toată zidirea din nou spre Dumnezeu şi o apropie de El, ca totul să fie străbătut şi desăvârşit de harul dumnezeiesc. Ierurgiile pregătesc astfel şi prevestesc făptura cea nouă care va să vie, transfigurarea creaţiunii sau acel „cer nou" şi „pământ nou", pe care le-a văzut Sfântul Apostol şi Evanghelist Ioan în descoperirea primită (Apoc. 21, 1) şi pe care le aşteptăm, potrivit făgăduinţei, după sfârşitul veacului acestuia (II Petru 3, 13).

229. Cum putem răspunde acelora care dispreţuiesc ierurgiile?

Răspundem că puterea de înrâurire a lucrării dumnezeieşti nu poate fi mărginită numai la sufletul omului. Căci omul este nu numai suflet, ci şi trup, este o fiinţă legată de pământ şi de întreaga fire văzută, în mijlocul căreia trăieşte: trupul lui e zidit din pământ, adică din aceleaşi elemente din care e alcătuită întreaga zidire; din aceasta îşi trage hrana şi izvoarele de întreţinere a fiinţei sale trupeşti, e înfrăţit cu ea. Firea văzută trăieşte deci în om, face parte din alcătuirea fiinţei sale şi trebuie deci sfinţită ca şi sufletul lui. Căci Mântuitorul nu este numai Mântuitor al sufletelor, ci şi al trupurilor. Când mâncăm ceva sfinţit, noi înşine ne sfinţim şi, dimpotrivă, dacă mâncăm ceva necurat, noi înşine ne întinăm. Sfinţirea naturii este deci o condiţie a sfinţirii sufletului. Or, tocmai acesta este rostul sau scopul ierurgiilor.

Ierurgiile sunt tot atât de vechi ca şi Biserica. Ba, pe unele din ele le moştenim încă din Legea Veche, ca de pildă, curăţirea femeii lăuze la 40 de zile după naştere (vezi Lev. 12; Luca 2, 22—24); pe altele le-a săvârşit Mântuitorul însuşi (tămăduirea bolnavilor, izgonirea duhurilor necurate, binecuvântarea pruncilor, a pâinii, a vinului şi a paştilor ş.a.); în sfârşit, despre cele mai multe dintre ele ne vorbesc Sfinţii Părinţi şi scriitorii bisericeşti din primele veacuri creştine, ca: Sf. Iustin Martirul şi Filosoful[533] şi Tertulian[554] în secolul III; Sf. Vasile cel Mare[555], în sec. IV ş.a. Rugăciunile pentru binecuvântarea şi sfinţirea apei (aghiazma), a untdelemnului şi a fructelor, sfeştanii pentru ploaie ş.a. găsim amintite chiar în cele mai vechi rânduieli şi aşezăminte bisericeşti, ca Aşezămintele

Sfinţilor Apostoli din veacurile III—IV[556], precum şi în cele mai vechi cărţi de slujbă, ca Evhologhiul (Molitfelnicul) Episcopului Serapion de Thmuis din Egipt, din veacul al IV-lea.

Pe toate le găsim în aceeaşi carte de slujbă, unde aflăm şi rânduiala Sfintelor Taine, adică în Evhologhiu sau Molitfelnic (cartea cu rugăciuni sau cu molitve).

230. Prin ce se aseamănă ierurgiile cu Sfintele Taine?

Întâi prin aceea că şi unele şi altele mijlocesc harul şi sfinţirea omului; al doilea, prin aceea că şi unele şi altele lucrează în chip tainic, prin puterea nevăzută a harului dumnezeiesc.

231. Prin ce se deosebesc ierurgiile de Sfintele Taine?

Întâi prin aceea că Sfintele Taine sunt întemeiate de către Mântuitorul însuşi şi privesc numai viaţa omului, sfinţind momentele sau împrejurările cele mai de seamă din cursul ei; ierurgiile sunt orânduite de Biserică şi au un câmp de înrâurire mai larg, privind nu numai viaţa omului, ci şi natura (firea) şi făpturile necuvântătoare. De aceea unele se şi săvârşesc în afara locaşului bisericesc, în case şi în sânul naturii.

Al doilea, se deosebesc prin aceea că Tainele sunt slujbe de temelie pentru mântuirea omului, unele din ele fiind de neapărată trebuinţă pentru mântuirea oricărui creştin (ca Botezul, Mirungerea, **Pocăinţa, împărtăşirea);** pe când, în ce priveşte ierurgiile, acestea dacă nu sunt toate absolut necesare pentru mântuire, conduc toate la mântuire, aducând sfinţire omului şi naturii. Ele susţin, în viaţa credinciosului, harul şi sfinţenia, pe care le căpătăm prin Sfintele Taine, făcându-le mai lucrătoare.

Mai trebuie spus de asemenea că ierurgiile au un loc de mijloc între Taine şi rugăciunile individuale ale creştinului. Ele se referă la multiplele trebuinţe concrete ale omului, ca şi rugăciunile lui individuale. Dar fiind săvârşite de preot, aduc o împlinire mai sigură a celor cerute, căci în rugăciunea preotului e prezentă Biserica, în numele căreia el se roagă şi face rugăciunea pentru credincioşi[557].

232. Unde şi când se săvârşesc ierurgiile?

Unele se săvârşesc în biserică, de pildă: molitva mamei la 40 de zile după naştere, sfinţirea vaselor şi a veşmintelor bisericeşti ş.a.; altele, în case: sfeştaniile, ierurgiile în legătură cu înmormântarea ş.a.; iar altele, afară din case, pe câmp: binecuvântarea ţarinilor, a holdelor şi a fântânilor ş.a.

Cât priveşte timpul în care se săvârşesc, unele ierurgii sunt legate de anumite sărbători sau date din cursul anului bisericesc, ca binecuvântarea sălciei, la Florii, şi a ouălor roşii, la Paşti, Aghiasma mare, la Bobotează; altele însă nu sunt legate de nici un soroc anumit, ci se săvârşesc oricând este de trebuinţă: sfeştaniile prin case, care se fac de obicei miercurea şi vinerea, dezlegările şi rugăciunile la diferite trebuinţe.

233. Cine poate săvârşi ierurgiile?

Pe unele din ele, numai episcopul, pe celelalte, preotul.

234. în câte se împart ierurgiile după menirea lor?

În două:
a) Unele pentru lucruri.
b) Altele pentru persoane.

235. Care sunt cele mai de seamă ierurgii privitoare la lucruri?

Cea mai obişnuită sau cea mai des săvârşită la noi este sfinţirea apei (aghiasma), deoarece apa este lucrul cel mai de trebuinţă şi mai des folosit în viaţa de toate zilele; **iar cea** mai sărbătorească şi mai dezvoltată este sfinţirea bisericii **(slujba târnosirii).**

DESPRE AGHIASMĂ
(Sfinţirea apei)

236. Ce înseamnă cuvântul „Aghiasma" (Aiasmă)?

Cuvântul este grecesc (άγίασμός) şi înseamnă sfinţire. La noi, prin aghiasma se înţelege atât apa sfinţită, cât şi slujba pentru sfinţirea ei.

237. De câte feluri e Aghiasma în înţelesul ei de slujbă?

De două feluri: mare şi mică. Cea mică se mai numeşte în popor şi sfeştanie, care înseamnă **luminare,** sau **slujba luminilor,** pentru că la început se înţelegea prin ea Aghiasma cea mare, care se săvârşeşte la Bobotează, sărbătoare numită şi ziua luminilor sau a luminării, deoarece atunci se botezau catehumenii.

238. Când se săvârşeşte Sfinţirea cea mică a apei?

În biserică, de regulă la fiecare zi întâi a lunii, iar în case, oricând cer credincioşii, mai ales în zilele de miercuri şi vineri dimineaţa. Când preoţii, potrivit hotărârilor Sf. Sinod merg să boteze casele credincioşilor, aceştia sunt datori să-i primească pe preoţi cu bucurie şi cu dragoste, deoarece preoţii aduc binecuvântarea şi ajutorul lui Dumnezeu asupra casei şi a familiei lor, prin apa sfinţită cu care-i stropesc.

239. Care sunt roadele şi folosul acestei slujbe?

«Ştiut să fie că prea bun obicei este şi folositor de suflet să se facă în! biserici, în mănăstiri şi în case, sfinţirea apei la toate zilele dintâi ale lunii şi a stropi pe oameni în mănăstiri şi în chilii, aşişderea şi în casele mirenilor şi toate ale lor. Această apă sfinţită pe care Duhul Sfânt prin rugăciunile preoţilor o sfinţeşte, multe feluri de lucrări are, precum însăşi ectenia sfinţirii şi rugăciunea mărturisesc. Că prin stropirea ei, duhurile cele viclene din tot locul se gonesc şi se iartă de păcatele cele mici de peste toate zilele, adică nălucirile diavoleşti, gândurile cele rele; iar mintea se curăţeşte de lucrurile cele spurcate şi îndreptată spre rugăciune se face; aduce dar pază, înmulţirea câştigului şi îndestulare; bolile

goneşte şi dă sănătate trupească şi sufletească. Şi mai în scurt să zicem: toţi cei ce o primesc cu credinţă iau sfinţenie şi binecuvântare. Pentru aceasta dar, datori sunteţi şi voi, preoţilor, să vă învăţaţi enoriaşii voştri ca să o primească pe ea cu credinţă, spre marele folos al lor»[558].

240. Dar Sfinţirea cea mare a apei când se face?

La Bobotează, atât în ajun, când se sfinţeşte apa cu care preoţii botează apoi casele creştinilor, cântând troparul Botezului: «În Iordan, botezându-Te Tu, Doamne...», cât şi în însăşi ziua Bobotezei, după Sfânta Liturghie, când se sfinţeşte apa pe care o iau creştinii pe la casele lor pentru tot anul.

241. De ce se spune „Sfinţirea cea mare a apei”?

Pentru că apa de la Bobotează are o putere deosebită, fiind sfinţită printr-o îndoită chemare a Sf. Duh în cursul rugăciunii de sfinţire, iar sfinţirea are loc în însăşi ziua în care Mântuitorul a sfinţit apele, botezându-Se în Iordan. De aceea şi slujba Aghiasmei mari este mai lungă şi mai sărbătorească decât a Aghiasmei mici, iar cântările şi rugăciunile ei pomenesc şi preaslăvesc îndeosebi Botezul Domnului în Iordan.

242. Ce putere are apa sfinţită de la Bobotează şi cum o folosim?

Aghiasma mare, adică apa sfinţită de la Bobotează, are, într-o măsură cu mult mai mare, puterea sfinţitoare şi tămăduitoare, precum şi darurile minunate, pe care am spus că le are Aghiasma mică. De aceea, ea se păstrează nestricată vreme îndelungată, rămâne tot aşa de proaspătă, de curată şi plăcută la gust ca şi când ar fi atunci scoasă din izvor. O parte din ea se păstrează în biserică, într-un vas anume, numit şi aghiasmatar, şi e folosită de preot la o mulţime de slujbe (ierurgii). Cu această apă sfinţită se stropesc persoanele şi lucrurile care trebuie exorcizate, curăţite sau sfinţite. Se întrebuinţează, de pildă: la botezul copiilor, la rugăciunea pentru durerea de cap, la rânduiala de curăţire a fântânii spurcate, la binecuvântarea începerii semănăturilor, la vasul cel spurcat, la Ţarinele (holdele), viile şi grădinile bântuite de lăcuste şi gândaci, la sfinţirea crucii şi a troiţei, a clopotului, a vaselor şi veşmintelor bisericeşti ş.a.

Aghiasma mare se foloseşte de asemenea la sfinţirea bisericii şi **a** antimiselor, a Sfântului Mir şi a altora.

Fiecare creştin sau fiecare casă trebuie să ia din Aghiazma de la Bobotează şi să o păstreze într-un vas curat şi la loc de cinste. Se gustă dintr-însa pe nemâncate şi cu multă cuviinţă în zilele de ajunare şi de post, sau în zilele de sărbători mari, după ce venim de la biserică, **mai** ales când nu ne împărtăşim. Se obişnuieşte ca credincioşii să bea din Aghiasma mare timp de 8 (opt) zile în şir, începând din ajunul Bobotezei, până la încheierea praznicului, adică până la 13 ianuarie. După aceea, ea se poate lua numai după Spovedanie. Îndeosebi cei opriţi de la împărtăşire se pot mângâia luând agiasmă şi apoi anaforă. Când ne împărtăşim, Aghiasma se ia după împărtăşire, fiind mai mică decât Sfânta Împărtăşanie, iar când luăm numai anaforă, Aghiasma se ia, înainte de aceasta, fiind mai mare ca anaforă.

Putem stropi cu Aghiasma cea mare casa, curtea şi grădina, vitele şi chiar ogoarele şi livezile noastre, pentru a le feri de rele. În caz de boală, putem, de asemenea, să gustăm din ea cu credinţă. Căci apa aceasta, având într-însa darul şi puterea dumnezeiască a Sfântului Duh, a făcut adesea multe minuni, însănătoşind bolnavi, tămăduind răni, apărând de rele, de necazuri şi de primejdii.

243. Care sunt cele mai de seamă ierurgii în legătură cu omul?

Sunt cele ce se săvârşesc **la** naşterea omului şi cele care se săvârşesc la moartea lui, sau în legătură cu pomenirea morţilor.

244. Care sunt ierurgiile în legătură cu naşterea?

Sunt următoarele:

a) **Rânduiala de ziua întâi pentru femeia lehuză,** îndată după naştere;

b) **Rugăciunea la însemnarea pruncului,** când i se pune numele; a opta zi după naştere;

c) **Rânduiala îmbisericirii pruncului şi a curăţirii lehuzei,** la 40 de zile după naştere.

Cea dintâi se săvârşeşte în casa femeii care a născut, iar celelalte două, la biserică.

245. Cum se face rânduiala în ziua întâi şi care este rostul ei?

În ziua întâi după naşterea pruncului, preotul face sfinţirea cea mică a apei. Apa sfinţită acum e ca o preînchipuire a botezului[559]. Cu ea se stropeşte casa, lehuza, pruncul, moaşa şi toţi ai casei. Apoi preotul citeşte trei molitve pentru femeia lehuză, în care se roagă pentru grabnica ei ridicare din patul naşterii, pentru iertarea păcatelor ei, pentru ocrotirea ei şi a pruncului de bântuiala duhurilor necurate şi pentru curăţirea mamei de întinăciunea trupească pricinuită de naştere, întrucât, precum zice Psalmistul (Ps. 50, 6), suntem zămisliţi întru fărădelege şi născuţi în păcat. Cu acelaşi scop citeşte acum preotul şi o rugăciune deosebită pentru moaşă şi alta pentru celelalte persoane care au ajutat la naştere, întrucât atingerea de lehuză şi de prunc le este socotită ca o întinare, de care trebuie curăţaţi[560].

Din apa sfinţită cu acest prilej se obişnuieşte a se pune în baia (scăldătoarea) copilului, în primele trei zile după naştere.

246. Care este rânduiala din ziua a opta după naştere?

În ziua a opta după naştere, pruncul **e** adus de moaşă, la biserică şi, stând afară în pridvor înaintea uşilor ca unul ce nu este încă botezat şi îmbisericit, preotul îl binecuvintează, făcându-i semnul crucii la frunte, pentru luminarea minţii şi a gândurilor; la gură, pentru sfinţirea cuvântului şi a suflării, şi la piept, pentru ferirea inimii de poftele şi patimile trupeşti; apoi îi citeşte o rugăciune pentru punerea numelui, care înseamnă un fel de pregătire pentru botez. De obicei, în timpul din urmă, preoţii împreunează această rânduiala fie cu cea din ziua întâi, fie cu cea a botezului.

Datina de a pune numele pruncului a opta zi după naştere este veche, fiind moştenită din Legea Veche, care orânduise această zi pentru curăţirea pruncilor de sex bărbătesc, prin tăierea împrejur şi prin punerea numelui (Lev. 12, 3). Noi, creştinii, am păstrat-o fiindcă şi Mântuitorul însuşi — supunându-Se Legii — a fost tăiat împrejur a opta zi după naştere, când I s-a pus numele de Iisus (Luca 2, 21).

Numele care se dă la botez este de obicei numele naşului sau al Sfântului zilei, sau al altui sfânt pe care părinţii îl aleg copilului ca patron sau ocrotitor. Este bine să se pună nume de sfinţi din calendarul ortodox sau din cele obişnuite în popor. Sfântul al cărui nume îl purtăm trebuie să fie pentru noi nu numai un ocrotitor sau păzitor, ci şi un model de urmat şi un îndemn statornic spre adevărată vieţuire creştinească.

247. Cum se face şi care este rostul rânduielii la 40 de zile după naştere?

La patruzeci de zile după naştere se face rânduiala pentru îmbisericirea pruncului botezat şi pentru curăţirea lehuzei, după datina moştenită tot din Legea Veche (Lev. 12, 1—8), pe care a păzit-o şi Maica Domnului, aducând pe dumnezeiescul său Prunc la templu, unde a fost întâmpinat şi ţinut în braţe de bătrânul Simeon (Luca 2, 22 ş.u.).

Pruncul e adus de maica sa sau de naş înaintea uşilor bisericii, unde preotul citeşte molitvele de curăţire, rugându-se întâi pentru mamă, ca Dumnezeu să o curăţească de întinăciunea lehuziei şi să o învrednicească a intra din nou în sfântul locaş şi a se împărtăşi cu Sfintele Taine; se roagă apoi pentru prunc, pentru ca Dumnezeu să-l crească, să-l binecuvinteze şi să-l sfinţească, învrednicindu-l, la vremea cuvenită, de luminarea botezului.

Urmează apoi îmbisericirea pruncului, adică introducerea lui în biserică: preotul ia în braţe pe prunc, închipuind pe dreptul Simeon, care a purtat în braţele sale pe Pruncul Iisus şi face semnul Crucii cu el întâi în faţa uşilor bisericii, apoi în mijlocul bisericii şi, în cele din urmă, în faţa uşilor împărăteşti, zicând de fiecare dată: **«Se îmbisericeşte robul (roaba) lui Dumnezeu (numele) în numele Tatălui**...» (dacă pruncul e băiat preotul îl duce şi în altar, ocolind cu el Sfânta Masă). Apoi îl pune jos, în faţa uşilor împărăteşti, în semn că e închinat Domnului, de unde îl ridică naşul sau mama. Partea de la urmă a rânduielii din a patruzecea zi, adică îmbisericirea pruncului, preoţii o fac de obicei îndată după slujba botezului.

248. Care sunt ierurgiile în legătură cu sfârşitul omului şi grija pentru cei morţi?

Sunt acele ierurgii şi rânduieli poruncite de Biserică sau moştenite din practica creştină.

249. Cum se mai numeşte grija pentru cei morţi?

Se mai numeşte cultul morţilor.

250. Cum trebuie să fie sfârşitul adevăratului creştin?

În rugăciunile ei (ectenia dinainte şi de după sfinţirea Darurilor) Biserica ne îndeamnă să cerem de la Dumnezeu, între altele, «sfârşit creştinesc vieţii noastre: fără prihană, neînfruntat, cu pace . . .», adică în pace cu toată lumea şi cu cuget împăcat, liniştit, fără teamă de moarte.

251. Care este grija şi datoria creştinească cea mai de seamă a celor vii faţă de cei ce-şi dau sufletul?

Ca aceştia din urmă să moară spovediţi şi grijiţi (împărtăşiţi) şi cu lumânarea aprinsă în mână.

252. De ce este atât de trebuincioasă spovedania şi împărtăşirea pe pragul morţii?

Pentru că mărturisirea păcatelor, mai mult decât oricând în cursul vieţii, aduce celui pe moarte iertarea acestor păcate, liniştirea cugetului, împăcarea cu Dumnezeu şi cu semenii pe care îi va fi nedreptăţit, urât sau păgubit cu ceva, sau cu care va fi fost certat. Cât priveşte Sfânta împărtăşanie, ea, fiind arvuna vieţii veşnice şi chezăşia învierii (Ioan 6, 54), alcătuieşte merindea cea mai scumpă şi mai de pe urmă, de care nici un creştin nu trebuie lipsit şi pe care repausatul o ia cu sine pe drumul cel lung al veşniciei. Aşa ne povăţuiesc Sfinţii Părinţi adunaţi în Soborul cel dintâi din toată lumea (Niceea, 325), în cel de-al 13-lea canon al lor: «Iar pentru cei ce pleacă (din viaţă), să se păzească şi acum legea veche şi canonicească, încât dacă pleacă cineva, să nu fie lipsit de merindea cea mai de pe urmă şi cea mai trebuincioasă.. .»[561]. Sfântul Trup şi Sânge va fi pentru sufletul celui răposat cel mai bun tovarăş, scut şi apărător în faţa Tronului Judecăţii.

Astfel, creştinul spovedit şi împărtăşit îşi poate aştepta şi întâmpina moartea cu mai mult curaj şi cu seninătate[562]. De aceea, cea din urmă împărtăşire — aceea care se dă pe patul morţii — poartă în popor numele de **Grijanie,** adică grija cea mai de căpetenie şi mai de pe urmă pe care se cuvine să o avem aici pe pământ pentru mântuirea sufletului nostru. Iar trecerea cuiva din viaţă fără spovedanie şi fără grijanie este socotită, pe drept cuvânt, nu numai ca o mare pagubă pentru sufletul celui răposat, ci şi un mare păcat pentru cei ai lui, rămaşi în viaţă, dacă lucrul s-a petrecut din vina sau nepurtarea lor de grijă. De aceea, când se face pomenire sau parastas pentru astfel de morţi, numele lor **e** însoţit de arătarea «mort negrijit şi nespovedit», iar uneori şi «fără lumânare».

253. De ce se pune lumânare aprinsă în mâinile celui ce trage să moară?

Pentru că lumina este, pe de o parte, călăuza sufletului pe calea cea fără de întoarcere, risipind întunericul morţii, iar pe de altă parte ea închipuie pe Hristos şi Evanghelia Sa, căci El a spus: **„Eu sunt Lumina lumii. Cel ce-Mi urmează Mie nu va umbla întru întuneric, ci va avea lumina vieţii”** (Ioan 8, 12; II Cor. 4, 4, 6). Având deci lumânarea în mâinile sale, omul trece la cele de dincolo împreună cu Hristos şi având cu el **„lumina vieţii”** celei veşnice, pe care a primit-o încă de la botez. Viaţa pământească a creştinului începută cu Hristos se sfârşeşte astfel tot cu El, pentru a se prelungi în ceruri lângă El. Lumânarea aceasta ne aminteşte totodată de pilda celor zece fecioare, şi anume de candelele aprinse cu care cele

cinci fecioare înţelepte au întâmpinat pe mirele lor la miezul nopţii (Matei 25, 1—13).

Aceeaşi însemnare o au şi celelalte lumini şi sfeşnice care ard împrejurul sicriului, precum şi lumânările aprinse care se dau celor ce iau parte la slujba înmormântării sau la parastas.

254. De ce se trag clopotele bisericii când moare cineva?

Ca să vestească şi celorlalţi membri ai parohiei că unul dintre ei i-a părăsit, să-i îndemne la rugăciune pentru iertarea păcatelor lui (de aceea toţi zic: **«Dumnezeu să-l ierte!»)** şi să le aducă şi lor aminte că toţi sunt muritori. Glasul clopotului ne duce deodată cu gândul la trâmbiţa cu care îngerul va vesti sfârşitul lumii şi scularea din morminte, la înfricoşata Judecată de apoi (Matei 24, 31; I Cor. 15, 52; **I** Tes. 4, 16).

255. De ce se scaldă trupul răposatului şi apoi e îmbrăcat în haine curate?

Urmând pilda celor dintâi creştini (Fapte 9, 37), spălăm trupurile răposaţilor, în semn de curăţire, cy apă curată, care aduce aminte de apa botezului, arătând cu aceasta că cei răposaţi au trăit creştineşte[563].

Apoi îmbrăcăm trupurile în haine noi şi curate, închipuind veşmântul cel nou al nestricăciunii, cu care ele vor învia la ziua judecăţii (I Cor. 15, 42—44).

256. Pentru ce se aşază trupul răposatului în sicriu şi cu faţa spre răsărit?

Se aşază în sicriu, pentru a fi ocrotit de greutatea pământului, înainte de putrezire, şi pentru a arăta că trupul se află sub acoperământul Celui Prea înalt şi se odihneşte sub umbra Celui Atotputernic (Ps. 90, 91).

Se aşază cu faţa spre răsărit, ca şi la botez, pentru că dinspre Răsărit ne-a venit Hristos, lumina cea adevărată, şi tot dinspre Răsărit va veni El la judecata viitoare (Matei 24, 27).

Trupul e acoperit cu o pânză albă, arătând că răposatul se află sub acoperământul lui Hristos[504].

257. De ce se pune icoană sau cruce pe pieptul celui repausat?

Pentru a arăta că creştinul îşi dă duhul în Hristos, întru Care şi Căruia I se încredinţează la moarte[565], iar Crucea Lui este scut şi armă împotriva îngerilor răi care caută să ia sufletele morţilor.

258. Ce slujbă se face la casa celui repausat?

Îndată după moarte sau înainte de înmormântare, preotul săvârşeşte la casa repausatului **panihida** sau **panahida.** Numele acestei ierurgii vine de la cuvântul grecesc Παννυχίς, care înseamnă **priveghere** sau **slujbă de toată noaptea,** deoarece panihida înlocuieşte priveghiile, adică rugăciunile din timpul nopţii, care

se făceau odinioară în biserici, în ajunul praznicelor mari, sau în case, la căpătâiul celor repausaţi.

Această slujbă e o prescurtare a slujbei înmormântării, fiind alcătuită din rugăciunile începătoare obişnuite, troparele de la începutul slujbei înmormântării, rugăciunea -«Dumnezeul duhurilor şi al tot trupul.. .» în care ne rugăm pentru iertarea şi odihna celor răposaţi, apoi -«veşnica pomenire».

259. Când se face înmormântarea?

De obicei a treia zi după moarte, când se face pentru răposat **şi** prima pomenire şi când, după credinţa noastră, sufletul celui repausat părăseşte pentru totdeauna pământul şi locurile pe unde a trăit, pentru a se înălţa la cer[566]. La nevoie înmormântarea se face însă şi mai degrabă sau mai târziu.

260. De ce trupul celui repausat e adus la biserică înainte de a fi înmormântat şi aici i se face slujba înmormântării?

Pentru că aici răposatul se află pentru cea din urmă oară în mijlocul parohiei sau al obştii creştine în care a trăit. El îşi ia acum rămas bun nu numai de la cei rămaşi în viaţă, ci şi de la locaşul sfânt unde **a** luat parte la sfintele slujbe, unde **a** fost botezat, cununat şi împărtăşit. Şi, după cum în biserică a primit botezul şi îmbisericirea, adică începutul vieţii sale în Hristos, se cuvine ca tot aici să i se facă şi cea din urmă slujbă, aceea care binecuvintează sfârşitul vieţii sale pământeşti şi intrarea pe poarta veşniciei.

261. Slujba înmormântării este oare aceeaşi pentru toţi cei repausaţi?

Nu. Biserica a întocmit **patru rânduieli deosebite** ale slujbei înmormântării: **una pentru credincioşii laici sau mireni în vârstă, a doua pentru pruncii şi copiii până la şapte ani, a treia pentru diaconi şi preoţi de mir şi a patra pentru călugări şi arhierei.**

262. Care este partea cea mai de seamă din slujba înmormântării credincioşilor?

Partea cea mai de seamă din slujba înmormântării credincioşilor este **molitva de dezlegare** («Dumnezeul duhurilor şi al tot trupul»), urmată de rugăciunile de iertare, rostite de preot. În acestea, preotul roagă pe Dumnezeu să dezlege sufletul celui răposat, de orice blestem sau afurisenie, să-i ierte tot păcatul sufletesc şi trupesc, ca sufletul lui să se odihnească împreună cu drepţii, iar trupul să se dea înapoi firii, desfăcându-se în cele din care a fost alcătuit.

263. Ce înseamnă sărutarea cea mai de pe urmă, pe care rudele, prietenii şi cunoscuţii o dau celui repausat?

Aceasta este pecetea dragostei şi a unirii, ce leagă pe cei. vii cu cei morţi şi totodată semnul iertării şi al împăcării prin care ne luăm rămas bun de la cel ce pleacă dintre noi[567]. De aceea, în timpul acesta se cântă frumoasele şi înduioşătoarele podobii: -«Veniţi, fraţilor, să dăm mortului sărutarea cea mai de pe urmă . ..» şi celelalte, în care Biserica ne zugrăveşte din nou piericiunea şi

vremelnicia vieţii pământeşti şi ne aminteşte **că** toţi vom muri şi ne îndeamnă să ne rugăm cu toţii pentru iertarea şi odihna celui răposat.

264. Ce înseamnă: «Veşnica pomenire», care se cântă repausatului la sfârşitul slujbei înmormântării, la punerea în mormânt şi la parastase?

Prin aceasta ne rugăm lui Dumnezeu ca, pe de o parte, El să-Şi aducă pururea aminte de cel răposat, cum s-a rugat tâlharul pe cruce: **„Pomeneşte-mă, Doamne, întru împărăţia Ta!”,** iar, pe de alta, noi, cei vii, să păstrăm o neîntreruptă aducere aminte de dânsul, să nu**-**l lăsăm în uitare, ci să**-**l pomenim totdeauna, rugându-ne pentru dânsul.

265. Se face vreo abatere de la rânduiala obişnuită a slujbei înmormântării, în vreun timp al anului?

Da, şi anume în Săptămâna luminată, adică între Duminica învierii şi Duminica Tomii. Iată ce ne învaţă despre aceasta cartea de slujbă: «Ştiut să fie că de va răposa vreunul din creştini de Sfintele Paşti sau în orice zi din Săptămâna luminată până la Duminica Tomii, nu cântăm slujba înmormântării ştiute, pentru mărirea şi cinstirea sărbătorii învierii şi pentru că acestea sunt zile de bucurie şi de veselie, iară nu de jale şi de plângere. Şi toţi câţi murim întru nădejdea învierii şi a vieţii celei veşnice, întru Hristos înviem»[568].

De aceea, pentru ca bucuria învierii să nu fie întunecată sau umbrită de jalea şi durerea pentru cei morţi, din zilele obişnuite, preotul slujeşte în asemenea cazuri îmbrăcat în veşminte luminate (albe), iar slujba înmormântării din aceste zile e alcătuită aproape numai din cântările învierii. Din slujba obişnuită a înmormântării se păstrează numai ectenia pentru morţi, condacul «Cu sfinţii odihneşte, Hristoase . . .» şi rugăciunile de dezlegare şi iertare («Dumnezeul duhurilor...» şi celelalte).

266. De ce preotul, la coborârea sicriului în groapă, aruncă peste el prima lopată de ţărână, în formă de cruce?

Întâi pentru a ne aduce aminte de cuvântul Domnului: **„Că pământ eşti şi în pământ te vei întoarce”** (Fac. 3, 19).

Al doilea, pentru a mângâia pe cei rămaşi în viaţă că, chiar în pământ, trupul celui răposat rămâne tot sub puterea şi ocrotirea lui Dumnezeu, deoarece, precum zice Psalmistul: **„Al Domnului este pământul şi plinirea lui, lumea şi toţi cei ce locuiesc într-însa”** (Ps. 23, **1).** Sau, precum ne învaţă Sf. Apostol Pavel: **„Căci de viem, Domnului viem, şi de murim, Domnului murim; deci, sau de viem, sau de murim, ai Domnului suntem”** (Rom. 14, 8).

267. Pentru ce preotul varsă cenuşă din cădelniţă, untdelemn şi vin peste trupul răposatului?

Se varsă **cenuşă,** pentru a adeveri cuvântul Sfintei Scripturi că **„pământ şi cenuşă suntem”** (Fac. 18, 27; Iov 30, 19; Eccl. 12, 7). Apoi, această cenuşă, fiind binecuvântată şi sfinţită cu semnul Crucii, prin tămâie, pune pe mort sub scutul lui Hristos până la înviere[569].

Untdelemnul este semnul şi pecetea lui Hristos, ca şi untdelemnul de la Botez. -«Atunci (la Botez), ungerea cu untdelemn chema pe candidatul la Botez la luptele cele sfinte; acum însă untdelemnul cel vărsat înseamnă că cel adormit a luptat luptele cele sfinte şi s-a desăvârşit»[570]. Iar **vinul,** în unele părţi amestecat cu untdelemn, iar în altele înlocuit cu Aghiasmă, se toarnă cruciş peste trupul răposatului. Vinul este simbolul sângelui, adică al sevei de viaţă care curge prin mădularele trupului omenesc şi îl însufleţeşte. Turnarea lui peste trupul mortului este deci preînchipuirea nemuririi sau a învierii pentru viaţa cea veşnică, pe care o nădăjduim.

268. Ce este **şi ce închipuie coliva, care se face la înmormântări şi parastase?**

Coliva închipuie însuşi trupul mortului şi este totodată un semn văzut al credinţei noastre în înviere şi nemurire, deoarece este făcută din boabe de grâu, pe care însuşi Domnul le-a înfăţişat ca purtând în ele icoana sau asemănarea învierii trupurilor: după cum bobul de grâu, ca să încolţească şi să aducă roadă trebuie să se îngroape mai întâi în pământ şi apoi să putrezească, tot aşa şi trupul omenesc mai întâi se îngroapă şi putrezeşte, pentru ca să învieze apoi întru nestricăciune (Ioan 12, 24; I Cor. 15, 36 ş.u.)[571].

De aceea, la binecuvântarea colivei de către preot, şi anume, când se cântă «Veşnica pomenire», rudele şi prietenii mortului ridică tava (farfuria) cu colivă, legănând-o pe mâini, în semn de comuniune sau legătură cu răposatul. Acelaşi lucru închipuie şi gustarea din colivă, după binecuvântarea ei.

Acelaşi rost îl are şi coliva simplă, neînsoţită de vin, adusă de cei vii în biserică la ziua numelui lor, spre cinstea şi pomenirea praznicului sau sfinţilor sărbătoriţi în acea zi sau spre pomenirea morţilor care poartă numele acelor sfinţi. Ea se binecuvântează de către preoţi fie seara, la sfârşitul vecerniei, fie (mai des) ziua, la sfârşitul Liturghiei, după rugăciunea Amvonului, printr-o rugăciune deosebită; «Doamne, Cela ce ai produs toate cu cuvântul Tău ...».

269. Ce sunt pomenile şi ce rost au ele?

Pomenile sau praznicele morţilor sunt mesele care se fac în cinstea şi pomenirea morţilor. Ele sunt rămăşiţe ale vechilor agape sau mese frăţeşti, cu care era împreunată în vechime slujba înmormântării.

Despre ele pomenesc vechile rânduieli bisericeşti, ca Aşezămintele, Sfinţilor Apostoli (Cartea VIII, cap. 44), şi alte scrieri vechi creştine: «Noi îi poftim pe săraci şi nevoiaşi la ospăţ, pentru ca astfel serbarea noastră să devină pomenire pentru odihna sufletului celui adormit, iar pentru noi, mireasmă bine plăcută lui Dumnezeu»[572].

Tot **pomană** se numeşte şi orice faptă de milostenie făcută pentru pomenirea şi folosul morţilor, ca de pildă hainele sau lucrurile care se dau săracilor şi care sunt binecuvântate de preot printr-o molitvă deosebită.

270. Ce trebuie să credem despre cei ce îşi dau trupurile să fie arse la crematoriu?

Arderea trupului înseamnă nimicirea lui. De aceea, îşi ard trupurile după moarte numai cei ce îşi închipuie că totul se sfârşeşte cu moartea şi că după moarte nu mai e nimic. Dar noi; creştinii, credem cu tărie în veşnicia sau nemurirea sufletului şi în învierea trupurilor, adică în realcătuirea lor din elementele din care au fost compuse şi în reunirea lor cu sufletul, pentru a fi judecate şi răsplătite împreună cu sufletele cu care au şi vieţuit pe pământ[573]. Pentru noi, trupul omului este templul lui Dumnezeu, întru care locuieşte Sfântul Duh, precum zice Sfântul Apostol Pavel (I Cor. 3, 16—17; 6, 19); este locaş al sufletului şi înfrăţit cu acesta, atât la răsplată cât şi la pedeapsă[574]. Se cuvine deci să fie cinstit şi îngrijit ,şi după despărţirea lui de suflet, iar nu ars ca un lucru netrebnic. Sfintele Moaşte, adică rămăşiţele trupeşti ale Sfinţilor, păstrate uneori în chip minunat, sunt o dovadă vie a cinstirii pe care noi o dăm trupurilor şi a darurilor minunate pe care harul lui Dumnezeu le toarnă în trupurile celor ce I-au bine plăcut. De aceea, noi îngropăm pe morţi în pământ, pentru că Dumnezeu însuşi a zis lui Adam: **„că pământ eşti şi în pământ te vei întoarce”** (Fac. 3, 19). Aşa ne învaţă Sfânta Scriptură şi în alte locuri, ca de pildă: **„Tot pământul în pământ va merge, de unde s-a şi zidit”** (Iov 34, 3,5). Iar ca pildă vie avem pe Mântuitorul însuşi, Care a fost îngropat şi a stat în sânul pământului trei zile, făcându-Se „începătură învierii celor adormiţi” (I **Cor.** 15, 20).

271. Ce sunt mormintele şi cimitirele şi ce rost au ele pentru noi creştinii?

Mormintele şi cimitirele sunt locuri de odihnă şi linişte în care aşezăm trupurile repausaţilor noştri, în aşteptarea învierii şi a Judecăţii de apoi. Deşi plecaţi dintre noi, cei repausaţi rămân astfel mai departe lângă noi, prin osemintele lor. Mormintele lor păstrează vie în sufitele noastre amintirea celor ce dorm în ele şi legătura nevăzută cu ei. Totodată ele ţin treaz în noi gândul la moarte şi ne îndeamnă să ne pregătim pentru ea. «Privind mormintele — zice Sf. Ioan Gură de Aur —, dacă sufletul dormitează, tresare îndată, iar de este treaz *şi* vrednic, se face şi mai vrednic... Vederea mormintelor îmboldeşte pe fiecare dintre noi să cugete, fără voia lui, asupra sfârşitului nostru propriu, iar cine a luat la sine această încredinţare nu se va lăsa pe sine lesne în mrejele păcatului. Pentru aceasta un înţelept dădea sfatul ce zice: în tot ce veţi spune, cugetaţi la clipele cele de pe urmă şi niciodată nu veţi păcătui»[375].

272. Pentru ce se pune cruce la căpătâiul morţilor?

Pentru că Sfânta Cruce este semnul credinţei celui adormit, semnul lui Hristos şi al biruinţei Lui împotriva morţii. Crucea, care străjuieşte deci mormântul creştinului, arată că cel ce doarme sub scutul ei a adormit întru Hristos şi cu nădejdea că se va scula împreună cu El la învierea cea de obşte.

273. Prin ce se arată grija noastră faţă de cei repausaţi?

Prin înmormântarea lor după datina creştinească şi prin săvârşirea rugăciunilor şi slujbelor orânduite de Biserică pentru pomenirea lor. De aceea, trebuie să pomenim pururea pe răposaţi şi să ne rugăm pentru dânşii, atât în

rugăciunile noastre personale, de fiecare zi, cât şi prin slujbele şi rânduielile aşezate de Biserică pentru aceasta, la soroacele cuvenite.

274. Care sunt soroacele sau termenele pentru pomenirea celor răposaţi?

Ziua a treia, a noua şi a patruzecea după moarte; la trei, şase şi nouă luni şi la un an după moarte; apoi în fiecare an până la şapte ani după moarte.

275. De ce se face pomenirea la aceste soroace?

Se face la trei zile, în cinstea Sfintei Treimi, întru Care ne mântuim şi în amintirea învierii celei de a treia zi a Domnului, Care, sculându-se din morţi, S-a făcut pârgă sau începătură şi chip al învierii celor adormiţi; la nouă zile, pentru ca răposatul să se învrednicească de părtăşia cu cele nouă cete îngereşti şi în amintirea orei a noua în care Domnul, înainte de a muri pe Cruce, a făgăduit tâlharului Raiul, pe care ne rugăm să-l moştenească şi răposaţii noştri; la patruzeci de zile (şase săptămâni), în amintirea înălţării la cer a Domnului care a avut loc la patruzeci de zile după înviere, pentru ca sufletul celui răposat să se înalţe şi el la cer; la trei luni, la şase luni, la nouă luni şi la un an, în cinstea şi slava Sfintei Treimi, după pilda creştinilor din primele veacuri, care prăznuiau în fiecare an ziua morţii mucenicilor şi a sfinţilor, ca zi de naştere a lor pentru viaţa de dincolo[576].

Termenul de şapte ani, când se face pentru cea din urmă oară datornica pomenire anuală a răposatului, **e** număr sfânt (cele 7 zile ale facerii lumii) şi se socoteşte că atunci trupul omului e cu totul desfăcut în ţărână. De aceea, în rânduiala mănăstirilor, atunci când se împlinesc şapte ani de la îngroparea călugărilor, se face dezgroparea osemintelor şi aşezarea lor în raclă sau osuar, ori în gropniţa de obşte.

276. Cum se numeşte slujba care se face la aceste soroace, pentru pomenirea repausaţilor?

În cărţile de slujbă se numeşte panihidă (panahidă), dar în popor poartă de obicei numirea de parastas, de la cuvântul grecesc παρίτημί = a se înfăţişa înaintea cuiva, a mijloci, deci rugăciune de mijlocire pentru răposaţi.

Parastasul nu e altceva decât o prescurtare a slujbei înmormântării. Partea de căpetenie o alcătuiesc rugăciunile de dezlegare şi iertare, rostite de preot la sfârşitul slujbei, urmate, ca şi la înmormântare, de **«Veşnica pomenire».** Se săvârşeşte în biserică, după Liturghie, iar când e cu putinţă, şi la mormânt. La parastas se aduc întru pomenirea celui răposat **colivă, pâine şi vin** din care se toarnă jos peste mormântul celui răposat.

277. Se pot face parastase în tot timpul anului?

Nu se pot face parastase în următoarele zile şi răstimpuri din cursul anului:

a) Duminicile de peste an, pentru că Duminica, amintind ziua învierii Domnului, e zi de bucurie, iar nu de întristare.

b) În cele douăsprezece zile dintre Naşterea şi Botezul Domnului. Chiar dacă în unele biserici se fac parastase Duminica, cel puţin în Duminicile

Penticostarului, adică în cele dintre Paşti şi Rusalii, nu se cuvine nicidecum să se facă parastase, pentru a nu se întuneca bucuria Praznicului cel Mare al învierii.

c) De la lăsatul secului de carne până la sâmbăta întâia din Postul Mare, sâmbăta Sf. Teodor.

d) Din sâmbăta Floriilor până în Duminica Tomii.

e) La praznicele împărăteşti sau sărbători mari.

În timpul Postului Mare, nu se face parastas în zilele de rând (luni, marţi, miercuri, joi şi vineri), deoarece în aceste zile nu se face Liturghie obişnuită sau deplină (can. 49 Laodiceea).

278. Ce sunt «sărindarele»?

Cuvântul «sărindar»-, de la cuvântul grecesc σαραντάφία, înseamnă pomenirea unui răposat sau a unui pomelnic întreg de răposaţi la 40 de Liturghii în şir, mai ales în primele 40 de zile de la moartea cuiva, precum ne îndeamnă să facem Sf. Simion al Tesalonicului[577]. Sărindarele se dau de Obicei la sfinţirea unei biserici sau a unei fântâni, când vine preot nou în sat. Ele se numesc de obşte, când pomenirea se face la 40 de Liturghii, una după alta, şi particulare, când pomenirea se face la 40 de Liturghii răzleţe. La sfârşitul celor 40 de Liturghii se face parastas şi se pomenesc răposaţii tuturor credincioşilor care au dat pomelnice, ceea ce se numeşte dezlegarea sau slobozirea sărindarelor.

În unele părţi, se mai obişnuieşte a se face pomenirea neîntreruptă a răposaţilor, adică la toate Liturghiile de peste an. Lucrul acesta se face mai ales în mănăstirile unde Sfânta Liturghie se săvârşeşte neîntrerupt, în fiecare zi. Pomelnicul cu numele viilor şi răposaţilor de pomenit, care se dă în acest caz, se numeşte pomelnic anual.

279. Când şi cum pomeneşte Biserica pe cei repausaţi?

În afară de pomenirile făcute de rudele şi urmaşii răposatului, la soroacele arătate până acum, Biserica face şi ea însăşi pomenirea răposaţilor şi se roagă pentru ei zilnic, mai în toate slujbele sale, ca de pildă la Litie şi Miezonoptică, dar mai ales la Liturghie. Aici pomenirea se face de mai multe ori, dar îndeosebi la Proscomidie, la ieşirea cu cinstitele Daruri şi după sfinţirea Darurilor, în cursul rugăciunii de mijlocire generală pentru vii şi morţi, când preotul pomeneşte în taină pe toţi repausaţii, cu cuvintele «Pomeneşte, Doamne, pe toţi cei adormiţi întru nădejdea învierii şi a vieţii celei de veci şi-i odihneşte pe dânşii, Dumnezeul nostru, unde străluceşte lumina feţei Tale*[578]. Nimic altceva nu este mai de folos pentru cei adormiţi decât a aduce pentru dânşii Jertfa cea fără de sânge sau a fi pomeniţi în timpul săvârşirii ei. Lucrul acesta le pricinuieşte multă uşurare şi bucurie[579]. De aceea, pe lângă parastasele cu Liturghie, pe care le facem anume pentru răposaţi, e bine să aducem prescură şi pomelnic cu numele lor, pentru a fi pomeniţi de către preot la fiecare Liturghie.

Dar în afară de pomenirea zilnică a răposaţilor, Biserica are în cursul anului bisericesc şi **zile anume orânduite sau închinate pomenirii generale a tuturor celor răposaţi, din toate vremurile şi din toate locurile.**

280. Care sunt aceste zile şi care e temeiul aşezării lor?

Mai întâi Biserica pomeneşte pe răposaţi în toate **sâmbetele de peste an. Sâmbăta** e ziua din cursul săptămânii închinată amintirii tuturor sfinţilor şi răposaţilor, pentru că cuvântul Sâmbătă (adică Sabat) înseamnă **odihnă;** e ziua în care Dumnezeu S-a odihnit după zidirea lumii şi în care, deci, cerem şi noi odihnă celor răposaţi, după ostenelile şi alergarea din această viaţă[380] şi pentru că Sâmbăta e ziua în care Mântuitorul a stat în mormânt cu trupul, iar sufletul s-a pogorât la iad, ca să elibereze din el pe toţi drepţii cei din veac adormiţi. Lucrul acesta ni-l amintesc şi cântările (stihirile) de la slujba Vecerniei şi Utreniei sâmbetelor din Octoih, în care mărim pe sfinţi şi ne rugăm pentru răposaţi. De aceea, parastasele se fac de regulă sâmbăta. Parastasele care se fac duminica, mai ales în oraşe, nu sunt potrivite cu bucuria învierii, pe care o prăznuim în această zi.

Dar mai cu osebire face Biserica pomenirea de obşte a tuturor repausaţilor în anumite sâmbete din cursul anului, numite sâmbetele morţilor, şi anume:

a) **Sâmbăta Rusaliilor** (numită şi **Moşii de vară,** adică ziua de pomenire a moşilor şi strămoşilor noştri), pentru ca pogorârea Sfântului Duh, care se va serba a doua zi, să se facă şi asupra celor adormiţi, izbăvindu-i din stricăciune şi din pedeapsă. Se aduc la biserică şi se împart la morminte mâncăruri, fructe, haine şi vase (oale şi străchini).

b) **Sâmbăta lăsatului sec de carne** (numită **Moşii de iarnă**), deoarece Duminica următoare fiind închinată pomenirii înfricoşatei Judecăţi, facem rugăciune pentru răposaţi, ca Dumnezeu să Se îndure de ei la Judecata de apoi[581].

Se mai obişnuieşte, de asemenea, a se face parastase mai cu osebire în **Sâmbăta a doua, a treia şi a patra din Postul cel Mare**, pentru că în celelalte zile din acest timp al Postului nu se săvârşeşte Liturghie şi deci nu se pot face nici parastase pentru cei răposaţi; de asemenea, în **Sâmbăta lui Lazăr,** dinaintea Floriilor, când prăznuim amintirea învierii lui Lazăr de către Domnul, rugându-ne ca Domnul să învieze şi pe răposaţii noştri, la vremea cuvenită. De altfel e ultima dată când se mai pot face parastase până la Duminica Tomii.

281. În ce alt chip mai putem arăta grija faţă de răposaţi în afară de pomenirea lor în rugăciuni şi slujbe?

Cinstirea celor răposaţi se arată nu numai prin rugăciunile sau slujbele şi milosteniile ce le facem pentru ei, ci şi prin purtarea de grijă a mormintelor lor. Se cade să ne aducem aminte de mormintele răposaţilor noştri, veghind întâi de toate ca de la căpătâiul lor să nu lipsească niciodată Sfânta Cruce. Să le îngrijim şi să le împodobim, îngrădindu-le, semănând pe ele sau împrejurul lor iarbă şi flori. Să le cercetăm cât mai des, iar în zilele de sărbătoare, să aprindem la morminte candele şi lumânări sau vase cu tămâie, în cinstea răposaţilor, aşa cum ne îndeamnă Sf. Părinţi şi învăţători ai Bisericii, ca Sf. Atanasie cel Mare şi Simion al Tesalonicului[582]. Numai aşa vom avea dreptul să pretindem urmaşilor noştri ca şi ei să facă la fel cu mormintele noastre, după ce ne vom fi mutat de pe pământ.

DESPRE ACATISTE ŞI PARACLISE

282. Ce sunt Acatistele?

Acatistele sunt rugăciuni prin care cerem mai ales mijlocirea sfinţilor pe lângă Dumnezeu, spre a ne ajuta sau a ne izbăvi la vreme de nevoie şi de necaz. Ele

nu fac parte din rânduiala celor şapte Laude şi nici din celelalte slujbe ale sărbătorilor de peste an, ci se citesc la orice vreme, în afara ceasurilor de slujbă ale Bisericii, la cererea credincioşilor şi pentru feluritele lor nevoi. Se numesc **acatiste**, pentru că în timpul lor nu stăm jos în strane, ci în picioare sau în genunchi în faţa icoanei sfântului spre care ne îndreptăm rugăciunile noastre.

Acatistele sunt alcătuite din mai multe cântări de laudă şi de rugăciune către Mântuitorul, Sfânta Fecioară sau alţi sfinţi. Aceste cântări poartă numele de **condace** şi **icoase.** Fiecare icos se termină cu **Bucură-te, mireasă, pururea fecioară** (sau **Bucură-te, sfinte**... etc.) şi fiecare con-dac se termină cu **Aliluia** pe care îl repetă strana.

Cel mai vechi şi mai însemnat şi mai mult folosit dintre acatiste este **Acatistul Maicii Domnului,** sau al **Bunei-Vestiri,** compus din 25 de cântări de laudă către Sfânta Fecioară. A fost alcătuit de Patriarhul Serghie al Constantinopolului (f 386). Se citeşte mai ales la Utrenia din Sâmbăta a cincea a Postului Mare, adică la denia de Vineri seara. Rânduiala lui o aflăm în **Ceaslov**. Tot acolo mai aflăm şi alte acatiste, ca **Acatistul Domnului nostru Iisus Hristos** şi **Acatistul Sfântului Nicolae.** În Ceaslovul cel Mare şi Acatistier se găsesc şi alte acatiste pentru sărbători mari şi pentru sfinţii cei mai însemnaţi, ca de pildă: **Acatistul Sfintei Cruci, Acatistul Adormirii Maicii Domnului, Acatistul Sfântului Ioan Botezătorul, Acatistul Sfinţilor Apostoli, Acatistul Sfântului Gheorghe, Acatistul Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava** ş.a. În timp mai apropiat s-au alcătuit, după modelul acatistelor vechi, acatiste pentru mai toţi sfinţii, care sunt patroni sau hramuri de biserici, sau ale căror sfinte moaşte le avem în ţară, ca de pildă: **Acatistul Sfinţilor Ioachim şi Ana, Acatistul Cuvioasei Maicii noastre Parascheva, Acatistul Sfintei Filofteia, Acatistul Sf. Pantelimon, Acatistul Sfinţilor Trei Ierarhi, Acatistul Prea Cuviosului Părintelui nostru Dimitrie cel Mare din Ba-sarabi, Acatistul Sf. Ierarh Calinic de la Cernica, al Sfântului Iosif de Ia Partoş, al Sfinţilor Mărturisitori Visarion şi Sofronie şi al Mucenicului Oprea, al Sfinţilor Ierarhi Iorest şi Sava** ş.a.

În bisericile de mir, slujba Acatistului se face de obicei în zilele de luni, miercuri şi — mai ales — vineri seara, precum şi în ajunul sărbătorilor sfinţilor în a căror cinste e alcătuit Acatistul, fie înainte, fie după Vecernie. La mănăstiri se face dimineaţa, între Utrenie şi Ceasuri.

La Acatist aducem: pomelnicul viilor, pentru care ne rugăm, tămâie şi untdelemn şi le dăm preotului. Acatistele se pot citi însă si acasă, de către fiecare credincios.

283. Ce sunt Paraclisele?

Sunt slujbe asemănătoare Acatistelor, prin care rugăm pe Sfânta Fecioară sau pe alţi sfinţi să se facă solitori ai noştri pe lângă Dumnezeu, spre a ne izbăvi de necazuri şi nevoi. (Cuvântul grecesc παράκλησίς înseamnă invocare, chemare, rugăciune, mijlocire). Paraclisele se citesc «la toată scârba sufletului şi la vreme de nevoie» (Ceaslovul).

Sunt alcătuite din rugăciunile începătoare obişnuite, urmate de tropare şi condace. Partea de căpetenie o formează canonul complet de nouă ode sau cântări. După acesta se citeşte Evanghelia şi se fac ectenii stăruitoare, ca la Litie.

În ceasloavele mai noi, avem două Paraclise către Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu, iar în ceasloavele mai vechi se află Cinstitul Paraclis al Sfântului Mormânt[583].

În biserici şi mai ales la mănăstiri slujba Paraclisului se împreună cu cea a Litiei, seara, în ajunul sărbătorilor.

Paraclisele se pot citi şi acasă, de fiecare credincios, ca şi Acatistele.

DESPRE SĂRBĂTORI

284. Ce sunt sărbătorile şi care este rostul lor?

Sărbătorile sunt zile anumite din cursul anului bisericesc, închinate fie amintirii unor fapte din istoria sfântă, fie cinstirii lui Dumnezeu sau a unora dintre sfinţi. Ele se deosebesc de celelalte zile prin aceea că noi, creştinii, încetăm ocupaţiile obişnuite şi mergem la biserică pentru a lua parte la slujba dumnezeiască prin care prăznuim sărbătorile. În calendarul bisericesc de perete, pe care fiecare creştin îl are în casa sa, zilele de sărbătoare se cunosc pentru că sunt scrise cu roşu şi sunt însemnate cu o cruce roşie înainte.

Sărbătorile sunt orânduite pentru ca să dăm odihnă trupului şi totodată să ne îngrijim în chip deosebit de cele ale sufletului (Deut. 16, 8; Fapte 20, 7);

285. Care e ziua de odihnă şi sărbătoarea săptămânală a creştinilor?

Este Duminica, sau Ziua Domnului (dies Dominica), închinată îndeosebi amintirii şi slăvirii învierii Domnului[584].

286. Pentru ce serbăm Duminica?

Serbăm Duminica, pentru că:

a) E ziua cea dintâi a creaţiunii;

b) E ziua în care a înviat Domnul („prima a sâmbetelor”, adică „ziua întâi a săptămânii”; Matei 28, 1—7 şi Marcu 16, 2);

c) E ziua în care S-a pogorât Sfântul Duh peste Sfinţii Apostoli (Fapte 2, 1 ş.u.).

d) E ziua în care s-a oficiat încă de la început, în Biserica creştină, **„frângerea pâinii”,** adică Sfânta Liturghie.

Cu un cuvânt, Duminica e ziua de bucurie în care prăznuim zidirea omului de către Dumnezeu-Tatăl, răscumpărarea lui prin Dumnezeu-Fiul şi sfinţirea lui prin Dumnezeu-Sfântul Duh[585].

287. Creştinii au serbat dintru început Duminica?

Da. Pentru motivele de mai sus, Sfinţii Apostoli şi primii creştini numeau această zi **Ziua Domnului** şi o serbau prin adunări de rugăciune şi slujbă, împreunate cu săvârşirea Sfintei Euharistii, precum şi cu felurite fapte de milostenie. Mărturie despre aceasta ne stau cele ce găsim scrise chiar în Sf. Scriptură (vezi Fapte 20, 7; I Cor. 16, 2; Apoc. 1, 10). Aşijderea făceau şi bărbaţii apostolici, adică ucenicii Sfinţilor Apostoli. Unul dintre aceştia, anume Sf. Ignatie Teoforul, episcop al Antiohiei († 107), scrie în scrisoarea trimisă de el creştinilor din Magnesia (cap. 9): «Aşadar, cei care au trăit în rânduielile cele vechi şi au venit

la nădejdea cea nouă, să nu mai ţină sâmbăta, ci Duminica, în care şi viaţa noastră a răsărit, prin El şi prin moartea Lui»[586]. Iar Sf. Iustin Martirul (f 155) scria pe la mijlocul veacului al doilea după Hristos: «In ziua soarelui (Duminica), noi ne adunăm cu toţii laolaltă, deoarece aceasta este prima zi în care Dumnezeu, schimbând întunericul şi materia, a creat lumea, iar Iisus Hristos, Mântuitorul nostru, în aceeaşi zi **a** înviat din morţi»[587].

Asemenea mărturii mai găsim şi în Aşezămintele Sf. Apostoli (cartea II, cap. 59), în canoane[588], precum şi la o mulţime de Sfinţi Părinţi şi scriitori bisericeşti din veacurile II—IV, ca de pildă: Tertulian[589], Sf. Irineu[590], Origşn[591], Sf. Ambrozie[592], Sf. Ioan Gură de Aur ş.a.

De aceea, odată cu recunoaşterea creştinismului de către împăratul Constantin cel Mare (313), Duminica a fost recunoscută şi consfinţită de către stat ca zi de odihnă, chiar pentru necreştini, rămânând astfel până astăzi la toate popoarele creştine, ca zi săptămânală de repaos sau odihnă.

288. De câte feluri sunt sărbătorile din cursul anului bisericesc?

După însemnătatea lor, ele sunt de două feluri, şi anume:

a) **Sărbători domneşti** (praznice împărăteşti), închinate preamăririi lui Dumnezeu sau uneia din Persoanele Sfintei Treimi, îndeosebi a Fiului lui Dumnezeu, Hristos Mântuitorul.

b) **Sărbători ale Sfinţilor mai aleşi,** între care cele dintâi sunt sărbătorile **Maicii Domnului,** cea dintâi dintre sfinţi.

289. Care sunt sărbătorile domneşti (praznicele împărăteşti) din cursul anului?

Sărbătorile domneşti din cursul anului sunt:

1. Pastele sau Sărbătoarea învierii Domnului, cea mai veche şi mai mare sărbătoare creştină, **„sărbătoarea sărbătorilor" şi „praznicul praznicelor".**

2. Înălţarea la cer a Domnului, care cade totdeauna Joia — la patruzeci de zile după înviere.

3. Rusaliile — numită **în** popor **şi Duminica Mare —** sau **Duminica Pogorârii Duhului Sfânt,** la 50 de zile după Înviere, sau la zece zile după înălţare.

4. Schimbarea la faţă a Domnului, 6 august.

5. Crăciunul sau **Naşterea Domnului, la 25** decembrie.

6. Tăierea împrejur a Domnului, la 8 zile după Naştere, la 1 ianuarie (Luca **2, 21).**

7. Bobotează sau Botezul Domnului (Epifania sau Teofania=Arătarea Domnului), la 6 ianuarie.

8. Întâmpinarea Domnului (Stretenia), la 40 de zile după Naştere, adică la 2 februarie (Luca 2, 22 ş.u.).

9. Floriile, Duminica Stâlpărilor sau a Floriilor, cu o săptămână înainte de Paşti, ziua intrării triumfale a Domnului în Ierusalim, înainte de Patimi (Matei 21, 1—10 şi Ioan 12, 12—18).

În această zi se aduc la biserică, se binecuvântează şi se împart stâlpări sau ramuri verzi de salcie, în amintirea ramurilor de finic cu care mulţimile au

întâmpinat pe Domnul la intrarea Lui în Ierusalim; ele sunt totodată simbolul (semnul) biruinţei împotriva morţii câştigată de Domnul.

10. Tot între praznicele împărăteşti se numără, de obicei, şi **înălţarea Sfintei Cruci,** la 14 septembrie.

Primele trei sărbători şi a noua sunt sărbători mişcătoare, sau schimbătoare, adică data lor depinde de data Paştelui, care se schimbă în fiecare an; celelalte sunt sărbători cu dată fixă, adică ele cad în fiecare an în aceeaşi zi a lunii, dar nu în aceeaşi zi din săptămână,

290. Care sunt praznicele Maicii Domnului, adică sărbătorile mai însemnate închinate Sfintei Fecioare?

Acestea sunt patru, şi anume:

1. **Naşterea Maicii Domnului, sau Sântă-Maria mică,** la 8 septembrie.
2. **Intrarea în Biserică a Maicii Domnului, Vovidenia sau Ovedenia** la 21 noiembrie.
3. **Buna-Vestire sau Blagoveştenia,** la 25 martie.
4. **Adormirea Maicii Domnului, sau Sânta-Maria mare,** la 15 august.

Aceste sărbători sunt zugrăvite de obicei pe tâmpla sau catapeteasma bisericii, în rândul sărbătorilor domneşti, fiind deci socotite ca praznice împărăteşti, deoarece Sfânta Fecioară e Împărăteasa Cerului, fiind cea mai aleasă dintre sfinţi.

291. Care sunt sărbătorile sfinţilor mai aleşi din cursul anului?

Sunt următoarele:

1. **Sf. Marele Mucenic Dimitrie**, izvorâtorul de mir, la 26 octombrie.
2. **Soborul Sfinţilor Arhangheli Mihail şi Gavriil**, la 8 noiembrie.
3. **Sf. Marele Ierarh Nicolae**, arhiepiscopul Mirelor Lichiei, la 6 decembrie.
4. **Sf. Arhidiacon şi întâiul mucenic, Ştefan,** la 27 decembrie.
5. **Sf. Vasile cel Mare, arhiepiscopul** Cezareei-Capadociei, la 1 ianuarie.
6. **Sf. Ioan Botezătorul,** Proorocul şi Înainte Mergătorul Domnului, la 7 ianuarie.
7. **Sf. Marele Mucenic Gheorghe**, purtătorul de biruinţă, la 23 aprilie.
8. **Sf. Împăraţi Constantin şi maica sa, Elena,** la 21 mai.
9. **Sf. Apostoli Petru şi Pavel** (Sânpetru), la 29 iunie.
10. **Sf. Prooroc Ilie Tesviteanul,** la 20 iulie.

În unele calendare de perete mai noi, atât Naşterea Sfântului Ioan Botezătorul, cât şi Tăierea capului Sf. Ioan sunt însemnate cu cruce neagră, deci ca sărbători bisericeşti fără ţinere. La sfinţi, se serbează, de obicei, ziua morţii lor, care e socotită ziua naşterii lor spre cele veşnice.

292. Cum trebuie să ţinem sărbătorile?

În primul rând dând răgaz trupului şi minţii să se odihnească şi să se reculeagă din vălmăşagul treburilor şi grijilor lumeşti. Al doilea, prin mergerea la

biserică, pentru a lua parte la sfânta slujbă. Al treilea, prin folosirea timpului ce ne mai rămâne, cu grija pentru cele ale sufletului, cu fapte de milostenie (ajutorarea săracilor, cercetarea bolnavilor ş.a.), sau cu îndeletniciri pioase şi ziditoare de suflet, ca de pildă, participarea la adunări de învăţătură creştină şi de sporire în virtute, citire din Sfânta Scriptură sau din cărţi cu cuprins folositor.

DESPRE POSTURI

293. Ce este postul?

«Postul este înfrânarea de toate mâncărurile, sau, la caz de boală, numai de unele, de asemenea şi de băuturi şi de toate cele lumeşti şi de toate faptele cele rele, pentru ca să poată creştinul să îşi facă rugăciunea lui mai cu înlesnire şi să îi fie milostiv Dumnezeu. Încă şi pentru a ucide poftele trupului şi a primi harul lui Dumnezeu.. .»[593].

Postul este o faptă de virtute, un exerciţiu de înfrânare a poftelor trupului şi de întărire a voinţei, o formă de pocăinţă, deci mijloc de mântuire. Dar este în acelaşi timp şi un act de cult, adică o faptă de cinstire a lui Dumnezeu, pentru că el este o jertfă, adică o renunţare de bună voie la ceva care ne este îngăduit, izvorâtă din iubirea şi respectul pe care îl avem faţă de Dumnezeu.

Postul este şi un mijloc de desăvârşire, de omorâre a voii trupului, un semn văzut al râvnei şi sârguinţei noastre, spre asemănarea cu Dumnezeu şi cu îngerii, care n-au nevoie de hrană. «Postul este lucrul lui Dumnezeu, căci Lui nu-I trebuie hrană — zice Sf. Simion al Tesalonicului. Este viaţă şi petrecere îngerească, pentru că îngerii sunt fără hrană. Este omorârea trupului, că acesta hrănindu-se, ne-a făcut morţi; şi izgonirea patimilor este postul, căci lăcomia întărâtă patimile trupului»[594].

294. Care e rostul şi folosul postului?

Postul foloseşte şi sufletului şi trupului, pentru că întăreşte trupul, uşurează şi curăţeşte sufletul. Păstrează sănătatea trupului şi dă aripi sufletului. De aceea, Legea Veche îl recomandă şi îl impune de atâtea ori (Ieş. 34, 28; Deut. 9, 9; 18; Jud. 20, 26; I Regi 7, 6; Isaia 58; Ioil 2, 15). „Nu fi nesăţios întru toată desfătarea şi nu te apleca la mâncăruri multe. Că în mâncărurile cele multe va fi durere şi nesatiul va veni până la îngreţoşare. Pentru nesaţiu, mulţi au pierit; iar cel înfrânat îşi va înmulţi viaţa”, zice înţeleptul Isus, fiul lui Sirah (37, 32—34). Mântuitorul însuşi a postit patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi în pustie, înainte de a începe propovăduirea Evangheliei (Matei 4, 2 şi Luca 4, 2). El ne învaţă cum să postim (Matei 6, 16—18) şi ne spune că diavolul nu poate fi izgonit decât cu post şi rugăciune (Matei 17, 21; Marcu 9, 29). Posteau de asemenea Sfinţii Apostoli şi ucenicii lor (Fapte 13, 2, 3; II Cor. 6, 5); ei au şi rânduit postul pentru toţi creştinii[595]. Sfinţii Părinţi laudă şi recomandă postul cu stăruinţă. Iată ce spune, de pildă, Sf. Ioan Gură de Aur: «Postul potoleşte zburdăciunea trupului, înfrâneză poftele cele nesăturate, curăţeşte şi înaripează sufletul, îl înalţă şi îl uşurează»[596].

295. De câte feluri este postul după asprimea lui?

După asprimea lui, postul poate fi de mai multe feluri:

a) **Ajunare desăvârşită,** adică atunci când nu mâncăm şi nu bem nimic cel puţin o zi întreagă.

b) **Postul aspru** sau **uscat** sau ajunarea propriu-zisă, atunci când mâncăm numai spre seară mâncăruri uscate (pâine şi apă, fructe uscate, seminţe etc.).

c) **Postul obişnuit** sau **comun**, când mâncăm la orele obişnuite, dar numai „mâncăruri de post", adică ne înfrânăm de la „mâncărurile de dulce" (carne şi peşte, brânză, lapte, ouă, vin, grăsime).

d) **Postul uşor** (dezlegarea), când se dezleagă la vin, peşte, icre, şi untdelemn, cum se prevede în Tipic, la anumite sărbători care cad în cursul posturilor de peste an.

296. De câte feluri este postul, după lungimea lui?

De două feluri:

a) Post de o zi şi

b) Post de mai multe zile.

297. Care sunt posturile de o zi şi pentru ce au fost aşezate?

Sunt posturile pe care le ţinem:

a) **Miercurea şi vinerea** din fiecare săptămână, în amintirea Patimilor Domnului: miercurea au făcut sfat cărturarii şi arhiereii iudeilor să prindă pe Hristos, iar vinerea L-au răstignit pe cruce[597]. Tot în această zi, după Tradiţie, mâncase Adam din pom, lucru pentru care a fost izgonit din rai[598].

b) **Ziua Înălţării Sfintei Cruci** (14 septembrie), în amintirea Patimilor Domnului pe cruce (dezlegare la untdelemn şi vin)

c) **Ziua tăierii capului Sf. Ioan Botezătorul** (29 august), zi de post şi plângere pentru cel care a fost cel mai zelos propovăduitor şi împlinitor al postului şi al pocăinţei (dezlegarea la untdelemn şi vin).!

d) **Ajunul Bobotezei** (5 ianuarie): post aşezat şi rămas din vremea când catehumenii se pregăteau prin post şi rugăciune pentru primirea Botezului a doua zi. Se ajunează în orice zi ar cădea[599], iar a doua zi se ia aghiasmă pe nemâncate.

Cei ce vor să prisosească în evlavie sau să facă anumite făgăduinţe sau legăminte faţă de Dumnezeu, pentru felurite pricim, pot să postească şi în alte zile de peste săptămână decât cele orânduite de Biserică. Cea mai potrivită este ziua de luni. În nici un caz să nu se postească sâmbăta sau duminica. Postul acesta de bună voie nu are însă valoare decât atunci când păzim şi zilele de post orânduite de Biserică.

298. Când nu se posteşte miercurea şi vinerea?

Fie pentru însemnătatea sărbătorilor mari, adică pentru a nu se şterge prin post bucuria praznicului Naşterii Domnului, al învierii, al Rusaliilor, fie pentru prisosinţa postului dinaintea acestor sărbători mari sau pentru a nu ne asemăna cu unii eretici, Biserica îngăduie să mâncăm de dulce miercurea şi vinerea în anumite răstimpuri din cursul anului. Aceste zile sunt numite de dezlegare (a postului) şi sunt însemnate în calendare cu cuvântul harţi. Iată când nu se posteşte miercurea şi vinerea:

a) În Săptămâna luminată (săptămâna Paştilor).
b) De la Naşterea Domnului până în ajunul Bobotezei.
c) În săptămâna de după Rusalii (înainte de începutul postului de Sân-Petru).
d) În săptămâna întâi a Triodului (Intre Duminica Vameşului şi a Fariseului şi Duminica Fiului Risipitor).
e) În săptămâna Brânzei (înaintea lăsatului sec pentru Postul Paştelui); se dezleagă numai la lapte, ouă şi brânză.
f) Nu se posteşte, de asemenea, în ziua Naşterii Domnului şi cea a Bobotezei, când aceste sărbători cad miercuri sau vineri[600].

299. Care sunt posturile de mai multe zile din cursul anului?
a) **Postul Paştelui,**
b) **Postul Crăciunului,**
c) **Postul Sântă-Măriei** şi
d) **Postul Sân-Petrului.**

300. Ce este postul Paştelui?

Postul Paştelui, Postul Mare sau **Păresimile** (de la cuvântul latinesc quadregessima—patruzeci) este postul dinaintea Paştelui. E aşezat în cinstea Patimilor Domnului şi ne aminteşte de postul de patruzeci de zile al Mântuitorului în pustie, înainte de a ieşi în lume pentru propovăduirea Evangheliei (Matei 4, 2 şi Luca 4, 2)[601]. E totodată vreme de pregătire, prin post, rugăciune şi pocăinţă, pentru apropierea cu vrednicie de Sfântul Trup şi Sânge, întrucât, de obicei, la Paşti se împărtăşesc toţi credincioşii. Ţine şapte săptămâni, începând cu Duminica lăsatului sec de brânză (Duminica izgonirii lui Adam din rai) şi se încheie în noaptea Paştelui, la înviere. E cel mai vechi, mai lung şi mai de seamă dintre posturile bisericeşti[602]. Nu se mănâncă nici peşte, nici untdelemn şi nu se bea vin. Se dezleagă la vin şi untdelemn numai sâmbăta şi duminica <pentru că în aceste zile se face Liturghie deplină), iar la peşte, numai în ziua de Buna-Vestire şi de Florii (pentru că sunt praznice mari)[603].

Sunt scutiţi de ajunare numai copiii, lăuzele, bătrânii şi bolnavii sau cei neputincioşi, precum şi cei aflaţi în situaţii speciale[604]. Cu deosebită evlavie trebuie să postim prima şi ultima săptămână din Postul Păresimilor.

301. Ce este postul Crăciunului?

Postul Crăciunului este postul dinaintea Naşterii Domnului. Ţine 40 de zile (15 noiembrie—25 decembrie). Lăsăm sec în seara de 14 noiembrie (ziua Sf. Filip); iar dacă această zi cade miercuri sau vineri, începem postul cu o zi mai înainte. E aşezat pentru a ne pregăti spre cuviincioasa întâmpinare a Naşterii Domnului şi închipuie noaptea în care trăia omenirea dinainte de Mântuitorul, când Patriarhii şi Drepţii Legii vechi aşteptau venirea Lui, cu post şi rugăciune. Ne aduce aminte îndeosebi de postul de 40 de zile al lui Moise în pustie, înainte de primirea Legii (Ieş. 34, 28)[605]. Se dezleagă la peşte în ziua de 21 noiembrie (Intrarea în Biserică a Maicii Domnului), fiind praznic mare. În ziua cea din urmă a acestui post (Ajunul Crăcinului) se ajunează, adică nu se mănâncă nimic până la ivirea luceafărului de seară, care închipuie steaua Magilor; apoi mâncăm uscat: seminţe, poame, turte sau covrigi. Tot în această seară, pe alocuri, slujitorii Bisericii umblă cu Icoana

Naşterii, cântând troparul Crăciunului şi aducând astfel, în casele creştinilor, vestea cea bună a marii sărbători din ziua următoare. În ziua Crăciunului, în orice zi ar cădea, mâncăm de dulce.

302. Ce este Postul Sântă-Măriei?

Postul Sântă-Măriei Mari (sau postul lui August) este postul dinaintea Adormirii Maicii Domnului. E aşezat în cinstea Maicii Domnului, amintindu-ne de postul cu care aceasta, după tradiţie, s-a pregătit spre trecerea ei la cele veşnice[606]. Ţine două săptămâni: de la 1—15 august. Lăsăm sec la 31 iulie seara; iar dacă această zi ar cădea miercuri sau vineri, lăsăm sec cu o zi înainte. Se dezleagă la peşte în ziua Schimbării la Faţă (6 august), fiind praznic mare. Dacă ziua Sântă-Măriei (15 august) cade miercuri sau vineri, nu mâncăm de dulce, ci se dezleagă numai la peşte.

În timpul acestui post se citeşte mai cu deosebire Al doilea Paraclis al Maicii Domnului, pe care îl găsim în Ceaslov.

303. Pentru ce s-a aşezat şi cât ţine postul Sân-Petrului?

Postul Sân-Petrului, adică al Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel, e aşezat în cinstea acestor doi Sfinţi Apostoli, a căror moarte mucenicească se serbează la 29 iunie şi care s-au ostenit cel mai mult pentru vestirea Evangheliei şi pentru răspândirea credinţei creştine[607]. Totodată ne aduce aminte de postul cu care Sf. Apostol Pavel, împreună cu Varnava, s-au pregătit înainte de trimiterea lor la propovăduire, din porunca Duhului Sfânt (Fapte 13, 2—3; Isaia 58, 3—7)[608]. Acest post are o lungime schimbătoare, întrucât începutul lui atârnă de data Rusaliilor. Se lasă sec în Duminica întâi după Rusalii (a tuturor sfinţilor) şi se posteşte până în ziua de Sân-Petru (29 iunie). Dacă această zi cade miercuri sau vineri nu mâncăm de dulce. E un post mai uşor; se dezleagă marţea şi joia la vin şi untdelemn, iar sâmbăta şi duminica, la peşte[609].

304. Cum trebuie să postim?

Respectarea posturilor este o datorie a bunului credincios, care este cuprinsă în porunca a doua a Bisericii[610]. Sfintele Soboare şi rânduielile date de Sfinţii Părinţi pedepsesc cu asprime pe cei ce nu păzesc posturile (Can. 69 al Sf. Apostoli). Dar trebuie să postim nu numai cu trupul, ci şi cu sufletul. Adică nu numai mâncând de post, ci şi înfrânându-ne totodată de la patimi, păcate şi ispite. Odată cu înfrânarea de la mâncărurile de dulce, să ne silim a ne curaţi nu numai trupul, ci şi sufletul, petrecând în rugăciune şi pocăinţă. Postul întreg, adevărat şi desăvârşit este deci nu numai cel trupesc, ci şi sufletesc: postul de bucate, împreună cu cel de fapte, postul de mâncare şi totodată de purtări. Aşa ne îndeamnă Biserica, prin cântările ei din slujbele Postului celui Mare: -«Să postim, post primit, bineplăcut Domnului; postul cel adevărat este înstrăinarea de răutăţi, înfrânarea limbii, lepădarea mâniei, depărtarea de pofte, de clevetire, de minciună şi de jurământul mincinos. Lipsirea acestora este postul cel adevărat şi bine-primit»[611]. Iar Sf. Ioan Gură de Aur zice: «Postiţi? Arătaţi-mi-o prin fapte. Cum? De vedeţi un sărac, aveţi milă de el; un duşman, împăcaţi-vă cu el; un prieten înconjurat de un nume bun, nu-l invidiaţi; o femeie frumoasă, întoarceţi capul. Nu numai gura şi stomacul

vostru să postească, ci şi ochiul, şi urechile, şi picioarele, şi mâinile voastre şi toate mădularele trupului vostru. Mâinile voastre să postească rămânând curate şi de hrăpire şi de lăcomie. Picioarele, nealergând la privelişti urâte şi în calea păcătoşilor. Ochii, neprivind cu ispitire frumuseţile străine .. . Gura trebuie să postească de sudalme şi de alte vorbi ruşinoase»[612].

Partea a III-a

DESPRE DRAGOSTE

DRAGOSTEA CREŞTINĂ

1. După credinţă şi nădejde, care este cea de a treia virtute teologică?

După ce am aflat ce este credinţa şi nădejdea, trebuie să ştim că pentru dobândirea mântuirii şi fericirii veşnice, credinciosul, pe lângă credinţă şi nădejde, are neapărată trebuinţă şi de dragoste, care este a treia şi cea mai mare virtute teologică.

Prin credinţă, credinciosul primeşte şi-şi însuşeşte adevărurile mântuitoare descoperite de Dumnezeu şi propovăduite de sfânta noastră Biserică Ortodoxă; prin nădejde aşteaptă cu deplină încredere ca Dumnezeu să aducă la îndeplinire tot ce i-a făgăduit pentru mântuirea sa; prin dragoste însă el intră în cea mai strânsă comuniune de viaţă cu Dumnezeu. Îl îmbrăţişează cu toate puterile sufletului său şi-I împlineşte voia Sa cea atotsfântă, precum citim în Sfânta Scriptură: „Dumnezeu este iubire şi cel ce rămâne în iubire rămâne în Dumnezeu şi Dumnezeu rămâne în el” (I Ioan 4, 16).

2. Ce este dragostea?

În înţeles larg, dragostea este năzuinţa omului spre tot ce este bun şi frumos sau vrednic de dorit.

Această năzuinţă este sădită de însuşi Dumnezeu în firea omului, la creare, şi de aceea se numeşte dragoste firească.

În temeiul acestei năzuinţe, omul tinde din fire spre Dumnezeu, Creatorul şi Susţinătorul său, socotindu-L bunul său cel mai mare.

Dar cum, prin păcatul strămoşesc, firea omului a fost slăbită în puterile ei, numai cu dragostea firească omul nu poate lucra nimic pentru mântuirea sa, căci spune Mântuitorul: „fără Mine nu puteţi face nimic” (Ioan 15, 5).

De aceea, pentru mântuirea sa, creştinul are neapărată trebuinţă de dragoste care să lucreze cu putere de sus, adică de dragostea suprafirească, de dragostea creştină sau de dragostea ca virtute teologică.

3. Ce este dragostea creştină?

Dragostea creştină este puterea dumnezeiască revărsată prin Sfânta Taină a Botezului în sufletul creştinului, prin care acesta are năzuinţa adâncă şi curată către Dumnezeu, bunul său cel mai înalt, doreşte din toate puterile sufletului

unirea cu El şi are voinţa hotărâtă de a împlini voia Lui atotsfântă, jertfind, în caz de nevoie, orice bun pământesc.

Dragostea creştină este de la Dumnezeu (I Ioan 4, 7) şi este dată omului în dar, precum spune Sfântul Apostol Pavel **„Iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile noastre, prin Duhul Sfânt, Cel dăruit nouă”** (Rom. 5, 5).

Dragostea este cea mai mare virtute, am putea spune chiar: **izvorul şi sufletul tuturor virtuţilor creştine,** fiindcă **toate celelalte virtuţi trăiesc cu adevărat şi rodesc binefăcător în viaţa creştinului numai când sunt luminate şi încălzite de dogoarea arzătoare a dragostei.** Adevărul acesta îl arată atât de minunat Sfântul Apostol Pavel în acel pe drept numit **„imn al dragostei creştine”,** pe care-1 găsim în capitelul al 13-lea din Epistola I-a către Corinteni:

„De aş grăi în limbile oamenilor şi ale îngerilor, iar dragoste nu am, făcutu-m-am aramă sunătoare şi chimval răsunător. Şi de aş avea **darul proorociei şi toate tainele le-aş cunoaşte, şi orice ştiinţă, şi de aş avea atâta credinţă încât să mut şi munţii, iar dragoste nu am, nimic nu sunt. Şi de aş împărţi toată avuţia mea şi de aş da trupul meu ca să fie ars, iar dragoste nu am, nimic nu-mi foloseşte... Şi acum rămân acestea trei: credinţa, nădejdea, dragostea. Iar mai mare dintre acestea este dragostea”** (I Cor. 13, 1—3, 13).,

Deci dragostea este mai presus de toată ştiinţa şi cunoştinţa, este mai mare chiar decât celelalte două virtuţi teologice: credinţa şi nădejdea.

Fără puterea dragostei, credinţa slăbeşte, căci credinţa **„este lucrătoare prin dragoste”** (Gal. 5, 6), iar nădejdea se ofileşte şi scade mereu.

4. **Prin ce este dragostea mai mare decât celelalte virtuţi?**

Dragostea este mai mare decât celelalte virtuţi: 1) **prin izvorul ei,** care este Dumnezeu. Căci Dumnezeu fiind El însuşi **„iubire” (I** Ioan 4, 8), din nemărginită dragoste a creat lumea cu toate făpturile din ea şi astfel iubirea s-a arătat mai întâi în lume şi sălăşluieşte în sufletul omului de la început; 2) **prin roadele şi puterea ei,** căci **„iubirea este împlinirea legii”** (Rom. 13, 10); şi 3) **prin durata ei.** Credinţa şi nădejdea lucrează numai în viaţa pământească. În viaţa de după moarte ele vor fi împlinite, căci creştinul nu va mai avea nevoie să creadă în Dumnezeu, pentru că îl va vedea, nici să nădăjduiască în El, pentru că îl va avea. Dragostea însă rămâne şi atunci; ea **„nu piere niciodată”** (I Cor. 13, 8), este veşnică, fiindcă însuşi Dumnezeu cel veşnic este iubire.

5. Către cine trebuie să se îndrepte dragostea creştinului?

Dragostea creştinului trebuie să se îndrepte întâi către Dumnezeu, către poruncile şi legile Sale; apoi către aproapele şi, în fine, către sine însuşi, căci aceasta este porunca Mântuitorului: **„Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău cu toată inima ta, cu tot sufletul tău şi cu tot cugetul tău. Aceasta este marea şi întâia poruncă. Iar a doua, la fel ca aceasta: Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi”** (Matei 22, 37—39).

6. Pentru ce creştinul trebuie să iubească pe Dumnezeu?

Creştinul trebuie să iubească pe Dumnezeu, fiindcă Dumnezeu l-a iubit mai întâi pe el (I Ioan 4, 19) şi fiindcă Dumnezeu este Creatorul, Susţinătorul, Răscumpărătorul şi Binefăcătorul său cel mai mare. Pentru toate binefacerile pe care le dă, Dumnezeu nu cere în schimb decât dragoste[613].

7. Ce înseamnă a iubi pe Dumnezeu cu toată inima, cu tot sufletul şi cu tot cugetul?

Aceasta înseamnă că creştinul trebuie să-I închine lui Dumnezeu toate gândurile, toate simţirile, doririle şi voirile sale, «să se mute cu toate puterile sufletului în Dumnezeu[614] şi în întreaga sa viaţă să se ostenească a-I împlini voia, cu statornicie şi bucurie. Căci ce este mai frumos şi mai dulce decât a iubi pe Dumnezeu, Care este veşnica frumuseţe, veşnica bunătate, veşnica dragoste. Psalmistul spune: **„Gustaţi şi vedeţi că bun este Domnul”** (Ps. 33, 8).

8. Pentru ce creştinul trebuie să iubească pe aproapele său?

Creştinul trebuie să iubească, apoi, pe aproapele său, care este orice om, ca pe sine însuşi, fiindcă toţi oamenii sunt făcuţi după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu şi sunt fraţi între ei, deopotrivă iubiţi de Dumnezeu, Care pentru mântuirea lor Şi-a jertfit pe Unicul Său Fiu, pe Domnul nostru Iisus Hristos.

9. Cum trebuie să fie adevărata dragoste creştină?

Adevărata dragoste creştină trebuie să fie:

1) **Fiască**, nu din teamă de pedeapsă, nici pentru un folos oarecare; ci precum fiul îşi iubeşte părintele său, aşa să iubească şi creştinul pe Dumnezeu, Care este Părintele Ceresc al tuturor (I Ioan 3, 1);

2) **Deplină**, adică să cuprindă, cum s-a spus, toate puterile sufletului, încât tot ceea ce facem să fie spre slava lui Dumnezeu. **„De aceea, ori de mâncaţi, ori de beţi, ori altceva de faceţi, toate spre slava lui Dumnezeu să le faceţi”** (I Cor. 10, 31);

3) Puternică şi statornică, mergând chiar până la moarte. Căci dacă Dumnezeu, din dragoste faţă de oameni, Şi-a jertfit pe Unicul Său Fiu pentru mântuirea lor, apoi şi dragostea acestora faţă de Dumnezeu trebuie să fie fără de margini şi să nu se schimbe niciodată. Sfântul Apostol Pavel spune: **„Cine ne va despărţi pe noi de dragostea lui Hristos? Necazul, sau strâmtorarea, sau prigoana, sau foametea, sau lipsa de îmbrăcăminte, sau primejdia, sau sabia? Precum este scris: „Pentru Tine suntem omorâţi toată ziua; socotiţi am fost ca nişte oi de junghiere”. Dar în toate acestea suntem mai mult decât biruitori, prin Acela Care ne-a iubit. Căci sunt încredinţat că nici moartea, nici viaţa, nici îngerii, nici stăpânirile, nici cele de acum, nici cele ce vor fi, nici puterile, nici înălţimea, nici adâncul şi nici o altă făptură nu va putea să ne despartă de dragostea lui Dumnezeu, cea întru Hristos Iisus, Domnul nostru”** (Rom. 8, 35—39);

4) **Vie şi lucrătoare,** adică să pătrundă cu adevărat cugetul şi voia creştinului şi să se arate prin fapte de binefacere faţă de cei din jurul său. Citim în Sfânta Scriptură: **„Să nu iubim cu vorba, numai din gură, ci cu fapta şi cu adevărul”** (I Ioan 3, 18); şi **„De Mă iubiţi, păziţi poruncile Mele”** (Ioan 14, 15) — spune Mântuitorul. Înzestrată cu astfel de însuşiri, de bună seamă, dragostea produce roadele cele mai de preţ pentru sufletul şi viaţa credinciosului.

10. Care sunt roadele dragostei?

Roadele cele mai de seamă ale dragostei sunt:

1) Ascultarea de poruncile lui Dumnezeu: **„Cel ce are poruncile Mele şi le păzeşte, acela este care Mă iubeşte”** (Ioan 14, 21) — spune Mântuitorul.

2) Ferirea de păcate: «Nu este nici un păcat, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, în tălmăcirea Epistolei I către Tesaloniceni, pe care întocmai ca focul să nu-l ardă puterea cea mare a dragostei. Mai uşor poate rezista o uscăturiă nebăgată în seamă, decât păcatul, la puterea dragostei»[615].

3) Cine iubeşte pe Dumnezeu este ascultat în rugăciunile sale şi se bucură de bunătatea Lui: **„Cele ce ochiul n-a văzut şi urechea n-a auzit şi la inima omului nu s-au suit, pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El”** (I Cor. 2, 9).

4) Liniştea sufletească, răbdarea în vreme de încercare, iertarea, blândeţea, pacea şi bună-voirea între oameni, căci: **„Dragostea îndelung rabdă; dragostea este binevoitoare, dragostea nu pizmuieşte, nu se laudă, nu se trufeşte. Dragostea nu se poartă cu necuviinţă, nu caută ale sale, nu se aprinde de mânie, nu gândeşte răul. Nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr. Toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduieşte, toate le rabdă”** (I Cor. 13, 4—7).

5) Odrăsleşte mântuirea sufletului: **„Iată, un învăţător de lege s-a ridicat, ispitindu-L şi zicând: Învăţătorule, ce să fac ca să moştenesc viaţa de veci? Iar Iisus a zis către el: Ce este scris în Lege? Cum citeşti? Iar el, răspunzând a zis: Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta şi din tot sufletul tău şi din toată puterea ta şi din tot cugetul tău, iar pe aproapele tău ca pe tine însuţi,. Iar El i-a zis: Drept ai răspuns; fă aceasta şi vei trăi”** (Luca 10, 25—28).

Pentru astfel de roade, dragostea creştină este cu adevărat „legătura desăvârşirii” (Col. 3, 14) şi „împlinirea legii” (Rom. 13, 10).

Văzând deci însemnătatea covârşitoare a dragostei, creştinul trebuie să-şi dea silinţa să o păstreze, să o întărească în sufletul său şi să o sporească în viaţa sa.

De bună seamă, aceasta se face întâi prin lucrarea harului dumnezeiesc, după cuvântul Mântuitorului: „Fără Mine, nu puteţi face nimic” (Ioan 15, 5). Dar creştinul are şi el datoria să lucreze şi să se folosească de toate mijloacele care pot înmulţi dragostea.

11. Care sunt mijloacele cele mai de seamă prin care creştinul îşi poate întări şi înmulţi dragostea?

Acestea sunt:

1) Cugetarea asupra dragostei nemărginite a lui Dumnezeu faţă de lume, pentru mântuirea căreia Şi-a jertfit pe Unicul Său Fiu;

2) Cunoaşterea cât mai temeinică a învăţăturii creştine;

3) Rugăciunea stăruitoare şi fierbinte către Dumnezeu;

4) împărtăşirea cu Sfintele Taine;

5) Râvna de a împlini voia lui Dumnezeu şi a se feri de păcat;

6) Cunoaşterea şi urmarea vieţii Mântuitorului, Care prin viaţa Sa pământească a dat cea mai măreaţă pildă de dragoste;

7) Lupta împotriva iubirii semeţe de sine şi împotriva alipirii pătimaşe de bunurile pământeşti;

8) Facerea de bine faţă de aproapele.

12. Care sunt păcatele împotriva dragostei creştine?

În înţeles mai larg, fiecare păcat este îndreptat împotriva dragostei, fiindcă această virtute este temelia vieţii creştine şi porunca cea mai de seamă pentru creştin.

Dar întrucât dragostea este şi o virtute deosebită, sunt şi păcate îndreptate direct împotriva ei. Acestea sunt:

1) **Ura faţă de Dumnezeu,** adică împotrivirea cu duşmănie faţă de învăţătura Sa şi faţă de rânduielile bisericeşti, socotindu-L pe El răzbunătorul nedrept al fărădelegilor şi urzitorul nenorocirilor (Ioan 15, 18);

2) **Împietrirea inimii** faţă de primirea mijloacelor puse la îndemâna creştinului pentru mântuirea sa;

3) **Pizma faţă de aproapele** care stăruie în ascultarea de poruncile lui Dumnezeu;

4) **Făţărnicia,** prin care cineva se arată că iubeşte pe Dumnezeu, dar numai cu vorba, nu şi cu inima şi fapta;

5) **Iubirea de sine peste măsură (egoismul),** din care se nasc multe alte păcate;

6) **Alipirea pătimaşă de bunurile pământeşti: „Căci rădăcina tuturor relelor este iubirea de argint”** (I Tim. 6, 10).

LEGEA MORALĂ

13. Ce trebuie să cunoască credinciosul pentru a putea săvârşi fapte bune, după voia lui Dumnezeu?

Vorbind despre dragostea creştină, am spus că ea trebuie să se arate îndeosebi prin fapte bune. Săvârşirea faptelor bune înseamnă însă împlinirea voii lui Dumnezeu. Astfel, pentru a săvârşi fapte bune, omul trebuie să cunoască voia lui Dumnezeu. Iar voia lui Dumnezeu o poate cunoaşte prin legi.

14. De câte feluri sunt legile?

Legile sunt, după izvorul lor, de două feluri:

1) **Legi dumnezeieşti** şi

2) **Legi omeneşti.**

Legile dumnezeieşti cuprind:

1) Legea veşnică;

2) Legea morală firească şi

3) Legea morală pozitivă, dată omului prin descoperirea dumnezeiască a Vechiului Testament şi a Noului Testament.

Legile omeneşti cuprind:

1) **legi bisericeşti** şi
2) **legi civile.**

Să vedem, pe scurt, ce sunt aceste legi.

Legea veşnică

Dumnezeu a creat lumea după un plan pe care El, ca fiinţă veşnică, l-a întocmit din veci şi-l îndeplineşte în timp prin Pronia Sa, într-o ordine stabilită de El, asemenea din veci (ordinea universală). Potrivit acestui plan, făpturile se îndreaptă în chip natural către Creatorul lor.

Planul sau ordinea aceasta, izvorâtă din veci din nemărginita înţelepciune şi voie dumnezeiască, după care se conduc toate creaturile spre îndeplinirea scopului dat lor, se numeşte **legea veşnică** sau **eternă**. Despre ea se spune în Sfânta Scriptură: **„Eu am fost din veac întemeiată, de la început, înainte de a se fi făcut pământul”** (Pilde 8, 23).

15. Cum este legea veşnică?

Legea veşnică este:

1) **de neapărată trebuinţă,** fiindcă Dumnezeu, Care este Fiinţa desăvârşită, nu poate să creeze făpturile şi să le dea şi un scop fără să le rânduiască pe toate spre îndeplinirea acelui scop;

2) **neschimbătoare,** fiindcă neschimbător este Dumnezeu în hotărârile voii Sale;

3) **universală,** adică ea cuprinde toate făpturile, întreg universul.

După credinţa noastră, pe temeiul acestor însuşiri, legea veşnică este izvorul tuturor legilor din univers: al celor **fizice**, pentru lumea materială şi pentru făpturile necuvântătoare, şi al celor **morale**, pentru făpturile înzestrate cu judecată şi voie liberă.

Legile date pentru om se numesc legi morale, fiindcă se îndeplinesc cu voia personală a omului, adică cu cunoştinţă şi libertate, pe când legile fizice se îndeplinesc de la sine.

Deci, voia lui Dumnezeu, cuprinsă în legea veşnică, se face cunoscută prin legile fizice şi prin legea morală, care este de două feluri: **firească** şi **suprafirească.**

16. Ce este legea morală firească?

După credinţa creştină, legea morală firească este legea întipărită de Dumnezeu în inima omului odată cu crearea lui, şi care poate fi descoperită prin lumina firească a minţii omeneşti.

17. Ce foloase aduce omului legea morală firească?

În temeiul acestei legi, omul, din fire, poate deosebi binele de rău, virtutea de păcat, dreptatea de nedreptate, cea ce trebuie făcut de ceea ce nu trebuie făcut. Poruncile ei se pot cuprinde în: a face binele şi a evita răul.

18. Unde se vorbeşte despre această lege?

Despre această lege se vorbeşte limpede în izvoarele Descoperirii dumnezeieşti: Sfânta Scriptură şi Sfânta Tradiţie. Sfântul Apostol Pavel, scriind romanilor: **„Când păgânii, care nu au lege, din fire fac ale legii, aceştia, neavând lege, îşi sunt loruşi lege, ceea ce arată fapta legii scrisă în inimile lor, prin mărturia conştiinţei lor şi prin judecăţile lor, care îi învinovăţesc sau îi apără”** (Rom. 2, 14—15), ne spune limpede că şi oamenii care nu au lege scrisă de la Dumnezeii au totuşi legea morală scrisă în inimile lor, de care ei, dacă voiesc, ascultă, iar dacă nu voiesc, nu ascultă. Când ascultă de ea, atunci mărturia cugetului lor, după ce se cercetează pe sine, îi dezvinovăţeşte, iar când nu ascultă, aceeaşi mărturie a cugetului îi învinovăţeşte.

Despre legea morală firească vorbeşte şi Sfântul Ioan Gură de Aur, când spune: «Dumnezeu a dat omului o conştiinţă şi cunoştinţă neînvăţată a binelui şi a răului, aşa că noi nu mai trebuie să învăţăm că desfrânarea este ceva rău şi cumpătarea ceva bun; aceasta o ştim de mai înainte, şi anume de la început»[616].

După credinţa noastră, legea morală firească este săditǎ, deci, în însăşi firea omului şi lucrează în fiecare om, oricine şi oricum ar fi el, învăţat ori neînvăţat. La cunoştinţa ei omul ajunge îndată ce începe a gândi. Legea morală firească se poate întuneca prin păcate, dar ea nu se şterge niciodată cu totul din inima omului.

Izvorând din voia neschimbătoare a lui Dumnezeu, legea morală firească este şi ea neschimbătoare. De ea omul trebuie să ţină seamă neapărat, fiindcă prin ea cunoaşte mai întâi voia lui Dumnezeu şi fiindcă ea îi arată ce este potrivit sau nepotrivit cu firea şi cu vrednicia lui de cea mai înaltă făptură pământească.

Pentru aceasta toate legiuirile bisericeşti ţin seama de poruncile legii morale.

19. S-a păstrat legea firească în toată curăţia ei?

Noi credem şi mărturisim că legea morală firească nu s-a păstrat în toată curăţia ei, aşa cum a săditǎ-o Dumnezeu în inima omului, ci s-a întunecat prin păcat. Adică omul, în urma păcatului strămoşesc trăind o viaţă păcătoasă, nu mai auzea limpede glasul ei şi se îndepărtase de ea. De aceea, Dumnezeu, în nemărginita Sa dragoste, voind îndreptarea omului, i-a venit în ajutor, dându-i pe calea Descoperirii dumnezeieşti legea din afară, **legea pozitivă.** Prin această lege, Dumnezeu Şi-a făcut cunoscută voia Sa în chip direct şi amănunţit, ca îndreptar pentru viaţa omului; i-a redeşteptat omului conştiinţa adormită prin păcat, ca să fie mai cu băgare de seamă la săvârşirea faptelor şi totodată i-a sporit cunoştinţele despre felul cum trebuie să trăiască şi să lucreze pentru înfăptuirea scopului său. Despre legea aceasta citim în Sfânta Scriptură: **„După ce Dumnezeu odinioară, în multe rânduri şi în multe chipuri, a vorbit părinţilor noştri prin prooroci, în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul”** (Evr. 1, 1—2).

Astfel, după timpul în care s-a dat şi după deplinătatea ei, **legea morală pozitivă** — adică legea dată omului prin Descoperirea dumnezeiască — se împarte în **legea Vechiului Testament** şi în **legea Noului Testament.**

20. Ce cuprinde legea Vechiului Testament?

Legea Vechiului Testament cuprinde porunci morale, ceremoniale şi civile, date cu scopul de a întreţine comuniunea dintre credincios şi Dumnezeu şi a pregăti pe credincioşi pentru răscumpărarea lor prin Hristos.

Poruncile ceremoniale, cultul religios al poporului evreu, care numai preînchipuiau lucrarea mântuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos, fiind — cum spune Sfânta Scriptură — numai „umbra bunurilor viitoare” (Evr. 10, 1), au încetat odată cu venirea Mântuitorului.

În privinţa lor, **Mărturisirea de credinţă a Bisericii Ortodoxe spune:** «După cum umbra se retrage când soseşte adevărul, tot aşa au trecut şi ele, şi creştinii nu au îndatorirea să le împlinească»[617].

Tot aşa au încetat şi poruncile civile, fiindcă ele priveau numai buna ocârmuire a poporului evreu, al cărui stat a fost distrus de poporul roman, la anul 70 după Hristos.

Au rămas însă poruncile morale, care formează partea cea mai însemnată a legii Vechiului Testament. Acestea au fost descoperite de Dumnezeu treptat, prin diferiţi aleşi ai Lui şî îndeosebi prin poruncile date lui Moise. De aceea, legea morală a Vechiului Testament se mai numeşte şi **legea mozaică**. Legea aceasta este cuprinsă pe scurt în cele 10 porunci dumnezeieşti — Decalogul — descoperite de Dumnezeu lui Moise, pe muntele Sinai (Ieşire 20).

Poruncile au fost scrise de însuşi Dumnezeu, pe două table de piatră. Prima tablă cuprinde cele dintâi patru porunci, **despre datoriile către Dumnezeu**, iar a doua tablă cuprinde celelalte şase porunci, **despre datoriile faţă de aproapele**.

Legea morală a Vechiului Testament începe, deci, cu Dumnezeu şi cu datoria de a-L iubi, şi se încheie cu pofta rea a inimii şi cu datoria de a nu o lăsa să prindă stăpânire în om. Cu aceasta se spune că toată plinirea legii pleacă din dragostea către Dumnezeu, iar călcarea ei, din pofta rea a inimii care uită de Dumnezeu.

Decalogul este cea dintâi lege scrisă a Vechiului Testament şi, totodată, cea mai înaltă lege morală dată până la Domnul nostru Iisus Hristos. Ea rămâne valabilă pentru toate timpurile, fiindcă cele 10 porunci sunt poruncile legii fireşti, pe care Dumnezeu le aduce la cunoştinţa credincioşilor într-un chip mai limpede şi mai hotărât.

21. Cele 10 porunci stau la temelia vieţii morale a creştinului?

Da. De aceea, pentru a şti cum să-şi întocmească viaţa potrivit voinţei lui Dumnezeu, pentru a-şi câştiga mântuirea, creştinul trebuie să cunoască şi să păzească cele 10 porunci.

Tânărului care întrebase pe Mântuitorul ce să facă pentru ca să dobândească viaţa de veci, Mântuitorul îi răspunde: **„De vrei să intri ia viaţă, păzeşte poruncile”** (Matei 19, 17).

Înţelegerea bună a celor 10 porunci se poate câştiga, însă, numai privindu-le în lumina desăvârşită a Noului Testament, adică în lumina legii morale evanghelice sau creştine.

De aceea, înainte de a trece la tâlcuirea celor 10 porunci, e nevoie să cunoaştem legea morală a Noului Testament.

22. Ce este legea morală a Noului Testament?

Ea este legea descoperită de Domnul nostru Iisus Hristos, prin care se aduce la cunoştinţa credinciosului, în chip desăvârşit, voia lui Dumnezeu. Cu legea Noului Testament, Domnul nostru Iisus Hristos desăvârşeşte legea Vechiului Testament,

precum însuşi spune: **„N-am venit să stric (legea), ci să împlinesc”** (Matei 5, 17).

Legea Vechiului Testament era **„sfântă şi dreaptă şi bună”** (Rom. 7, 12), dar numai **„călăuză spre Hristos”** (Gal. 3, 24). Rostul ei era de a trezi în credincios conştiinţa stării de păcat şi dorinţa după mântuire. Ea a deschis ochii credinciosului ca să vadă mai limpede păcatul, să cunoască mai bine (starea păcătoasă în care se afla şi i-a făcut mai vie dorinţa după Mântuitorul, Care avea să-l izbăvească din starea atât de nefericită în care se găsea. Ea dă deci cunoştinţa păcatului, dar nu şi puterea de a-l birui şi de a ne îndrepta înaintea lui Dumnezeu, Citim în Sfânta Scriptură: **„Din faptele Legii nici un om nu se va îndrepta înaintea Lui, căci prin Lege vine cunoştinţa păcatului”** (Rom. 3, 20). De aceea legea morală a Vechiului Testament avea nevoie de desăvârşirea adusă de Mântuitorul, prin legea morală a Noului Testament (legea Evangheliei sau legea creştină).

23. În ce se cuprinde această desăvârşire?

Desăvârşirea aceasta se cuprinde, pe scurt, în următoarele:

1) Legea Noului Testament, prin jertfa Mântuitorului de pe Cruce, a adus omenirii mântuirea, pe care legea Vechiului Testament numai a pregătit-o;

2) Sfintele Taine împărtăşesc harul dumnezeiesc, dând credinciosului puterea de a birui păcatul şi de a împlini toată legea morală, spre a-şi dobândi mântuirea: **„Evanghelia lui Hristos este putere a lui Dumnezeu spre mântuirea a tot celui ce crede”** (Rom. 1, 16);

3) Se ridică peste îngustimea legii Vechiului Testament şi cheamă la mântuire toate popoarele pământului: **„Nu mai este iudeu, nici elin ... pentru că voi toţi una sunteţi întru Hristos Iisus”** (Gal. 3, 28);

4) Aduce porunca dragostei celei mai desăvârşite. Pe când în legea Vechiului Testament dragostea era restrânsă numai la poporul iudeu, în legea Noului Testament dragostea cuprinde pe toţi oamenii, fără nici un fel de deosebire: **„Căci dacă iubiţi pe cei ce vă iubesc, ce răsplată veţi avea? Au nu fac şi vameşii acelaşi lucru? Şi dacă îmbrăţişaţi numai pe fraţii voştri, ce faceţi mai mult? Au nu fac şi neamurile acelaşi lucru? Fiţi dar voi desăvârşiţi precum şi Tatăl vostru Cel ceresc desăvârşit este”** (Matei 5, 46—48). Asemenea şi Sfântul Apostol Pavel spune; **„Nu te lăsa biruit de rău, ci biruieşte răul cu binele”** (Rom. 12, 21);

5) Pe temelia dragostei, legea Noului Testament stabileşte între credincios şi Dumnezeu legătura dintre fiu şi părinte, înlăturând starea de frică ce stăpânea în legea Vechiului Testament;

6) Legea Noului Testament cere ca aprecierea faptelor să nu se facă după partea lor exterioară, ci şi după gândul din care pornesc ele. Fapta bună să nu fie făţarnică, ci să izvorască din inimă curată. Între gând şi faptă să fie cea mai deplină potrivire;

7) Legea Noului Testament desăvârşeşte legea Vechiului Testament şi prin sfaturile evanghelice, care aduc o stare mai înaltă de viaţă creştinească;

8) Legea Noului Testament este. veşnică, fiindcă Mântuitorul spune: **„Cerul şi pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece”** (Matei 24, 35).

24. Dar este oare cu putinţă a împlini o lege atât de desăvârşită?

Da, căci spune Mântuitorul: **„Luaţi jugul Meu asupra voastră şi învăţaţi-vă de la Mine, că sunt blând şi smerit cu inima, şi veţi găsi odihnă sufletelor voastre. Căci jugul Meu e bun si povara Mea este uşoară”** (Matei 11, 29—30). Sfinţii au împlinit legea, deşi erau şi ei oameni ca ceilalţi, dar aveau inimă curată şi erau plini de dragoste faţă de Dumnezeu. Numai pentru astfel de oameni păzirea legii morale este uşoară, mai ales că ajutorul lui Dumnezeu nu le lipseşte. Aceasta nu înseamnă însă că păzirea legii nu cere osteneală, dar osteneala aceasta nu o simte cel ce este plin de dragoste faţă de Dumnezeu. Dimpotrivă, toată osteneala îi umple inima de bucurie.

25. Cum trebuie împlinită legea lui Dumnezeu?

Legea lui Dumnezeu trebuie împlinită în întregime, căci ea este una şi toate poruncile ei sunt date de Dumnezeu. Credinciosul nu trebuie să aleagă ce i se pare lui mai însemnat sau mai folositor din ea, căci atunci ar înlocui legea lui Dumnezeu cu o lege a sa. Sfânta Scriptură spune: **„Cine va păzi toată legea, dar va greşi într-o singură poruncă, s-a făcut vinovat faţă de toate poruncile,”** (Iacov 2, 10). Pentru o singură vină, Moise a fost 'pedepsit să nu intre în pământul făgăduit. Pentru o singură minciună, Anania şi Safira au fost pedepsiţi cu moartea (Fapte 5, 1—10). Legea lui Dumnezeu trebuie, apoi, împlinită necontenit, adică în toate împrejurările vieţii, fiindcă numai aşa îşi dovedeşte credinciosul dragostea sa puternică faţă de Dumnezeu, binefăcătorul său cel mai mare.

Şi, în sfârşit, ea trebuie împlinită cu toată bucuria. Fapta, oricât de bună ar fi, dacă e făcută împotriva inimii şi cu cârteală, nu are nici un preţ.

26. Care e cuprinsul legii Noului Testament?

Cuprinsul ei, pe scurt, îl arată tot Mântuitorul când spune: **„Să iubeşti pe Domnul Dumnezeu tău cu toată inima ta, cu tot sufletul tău şi cu tot cugetul tău. Aceasta este marea şi întâia poruncă. Iar a doua, la fel ca aceasta: Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi. În aceste două porunci se cuprind toată Legea şi proorocii”** (Matei 22, 37—40).

Acelaşi lucru îl spune Mântuitorul şi cu alte cuvinte: **„Toate câte voiţi să vă facă vouă oamenii, asemenea şi voi faceţi lor, că aceasta este Legea şi proorocii”** (Matei 7, 12). **„Aceasta este porunca Mea; Sa vă iubiţi unul pe altul, precum v-am iubit Eu”** (Ioan 15, 12); **„Poruncă nouă dau vouă: Să vă iubiţi unul pe altul. Precum Eu v-am iubit pe voi, aşa si voi să vă iubiţi unul pe altul”** (Ioan 13, 34); **„Cel ce are poruncile Mele şi le păzeşte, acela este care Mă iubeşte; iar cel ce Mă iubeşte pe Mine va fi iubit de Tatăl Meu şi-l voi iubi şi Eu şi Mă voi arăta lui”** (Ioan 14, 21).

Deci legea Noului Testament sau legea creştină e cuprinsă în porunca dragostei. Dragostea de Dumnezeu, arătată prin dragostea de aproapele, aceasta cere Mântuitorului prin legea Noului Testament, spre a se împlini voia lui Dumnezeu. De aceea, cu drept cuvânt, creştinismul este numit religia dragostei.

27. Porunca dragostei nu o găsim şi în legea Vechiului Testament?

Porunca dragostei o găsim şi în legea Vechiului Testament (Deut. 6, 5; Lev. 19, 18), dată chiar cu aceleaşi cuvinte ca în legea Noului Testament. Totuşi, în Noul Testament porunca aceasta este nouă prin duhul şi viaţa ce se cuprind în ea. Căci dragostea cerută de Mântuitorul trebuie să fie curată şi jertfelnică faţă de fiecare om, chiar şi faţă de necunoscuţi, după pilda dragostei arătate de El faţă de oameni (Ioan 15, 13). Cu dragostea aceasta creştinul trebuie să dezrădăcineze din sufletul său orice urmă de mânie şi de ură faţă de semenul său şi să răsplătească răul cu binele (Rom. 12, 21).

28. Ce sunt legile omeneşti despre care s-a vorbit mai înainte?

Am vorbit până acum despre legile morale dumnezeieşti, adică despre legile prin care Dumnezeu Şi-a făcut în chip direct cunoscută voia Sa omului, ca îndreptar pentru cugetele şi faptele lui.

Dar Dumnezeu Şi-a făcut cunoscută voia Sa omului şi în chip indirect, şi anume prin legile omeneşti, care se împart în: bisericeşti şi civile.

29. Ce sunt legile bisericeşti?

Sunt legile date de Biserică, în virtutea puterii primite de la întemeietorul ei de a călăuzi pe credincioşi în numele Său şi a-i îndatora la ascultare (Matei 10, 40; Luca 10, 16; Ioan 13, 20).

Legile bisericeşti sunt alcătuite pe temeiul legii descoperite de Dumnezeu şi nu cer nici mai mult decât ea, nici ce|va deosebit de ea. Rostul lor este de a tâlcui învăţăturile Mântuitorului, a îndemna la ascultare şi la păzirea poruncilor dumnezeieşti. De aceea, de bună seamă, fiecare creştin este îndatorat să asculte de ele.

Biserica noastră, folosindu-se de dreptul primit de la Mântuitorul, **a** dat astfel de legi, dintre care cele mai însemnate sunt canoanele şi **cele nouă porunci bisericeşti.**

30. Ce sunt canoanele?

Canoanele sunt legi date de sinoadele ecumenice ale Bisericii şi de sinoadele particulare ale ei, dar întărite de cele ecumenice. Pe temeiul învăţăturii Mântuitorului şi a Sfinţilor Săi Apostoli, canoanele statornicesc felul de organizare şi conducere a Bisericii, precum şi drepturile şi îndatoririle membrilor ei: clerici, monahi şi credincioşi.

DESPRE PORUNCILE BISERICEŞTI

31. Cum se numesc poruncile privitoare la îndatoririle credincioşilor faţă de Biserică şi câte sunt?

Se numesc porunci bisericeşti şi sunt nouă.

32. Care este întâia poruncă bisericească?

Să ascultăm cu evlavie Sfânta Liturghie în fiecare duminică şi sărbătoare.

33. Ce învaţă această poruncă?

Această poruncă tâlcuieşte porunca a patra dumnezeiască, arătând felul în care sunt datori creştinii să prăznuiască zilele de sărbătoare. Ea cere creştinului să se roage lui Dumnezeu, precum spune Sfântul Apostol Pavel: **„Rugaţi-vă neîncetat”** (I Tes. 5, 17), fiindcă rugăciunea este mijlocul cel mai potrivit de a înfăţişa înaintea lui Dumnezeu gândurile şi simţămintele religioase, de a-I mulţumi pentru binefacerile primite şi a-I cere ajutorul pentru diferitele trebuinţe cinstite ale vieţii. Rugăciunea să fie făcută cu înfrângerea inimii şi cu smerenie, căci **„Inima înfrântă şi smerită Dumnezeu nu o va urgisi”** (Ps. 50, 18). Fără smerenie nu este cu putinţă adevărata credinţă creştină, iar fără credinţă nu este cu putinţă a plăcea lui Dumnezeu.

Porunca aceasta îl îndatorează pe creştin la rugăciune zilnică, iar în zilele de sărbătoare, să ia parte la sfintele slujbe rânduite de Sfânta noastră Biserică Ortodoxă.

34. Care este a doua poruncă bisericească?

Să ţinem toate posturile de peste an.

35. Ce învaţă această poruncă?

Porunca postului o găsim în Sfânta Scriptură. Timpul pentru îndeplinirea acestei îndatoriri îl hotărăşte însă Biserica, prin porunca aceasta. Postul este mijloc potrivit pentru înfrânarea poftelor rele, pentru birui-rea ispitelor şi păcatelor, precum şi pentru stăruirea în rugăciunea curată. Folosul postului este propăşirea în virtute.

36. Care este a treia poruncă bisericească?

Să cinstim pe slujitorii bisericeşti.

37. Ce învaţă această poruncă?

Această poruncă învaţă că e de datoria creştinului a da cinstire celor ce fac parte din starea preoţească, deoarece aceştia sunt slujitori ai sfintelor altare, propovăduitori ai cuvântului dumnezeiesc şi rugători către Dumnezeu. Îndeosebi se cuvine această cinstire duhovnicului, care-l povăţuieşte pe creştin în scaunul Sfintei Mărturisiri şi care, cu puterea primită de la Dumnezeu, îi dă dezlegare de păcate.

Sfântul Apostol Pavel spune: **„Vă mai rugăm, fraţilor, să cinstiţi pe cei ce se ostenesc între voi, care sunt mai-marii voştri în Domnul şi vă povăţuiesc; şi pentru lucrarea lor, să-i socotiţi pe ei vrednici de dragoste prisositoare”** (I Tes. 5, 12—13) **şi „Ascultaţi pe mai-marii voştri şi vă supuneţi lor, fiindcă ei priveghează pentru sufletele voastre, având să dea de ele seamă, ca să facă aceasta cu bucurie, şi nu suspinând”** (Evr. 13, 17). **„Preoţii, care îşi ţin bine dregătoria, să se învrednicească de îndoită cinste, mai ales cei care se ostenesc cu cuvântul şi cu învăţătura”** (I Tim. 5, 17).

38. Care este a patra poruncă bisericească?

Să ne spovedim şi să ne împărtăşim în fiecare dintre cele patru posturi mari de peste an, sau, dacă nu putem, cel puţin o dată pe an, în postul Sfintelor Paşti.

39. Ce învaţă această poruncă?

Prin Sfânta Taină a Botezului, omul se curăţă de păcatul strămoşesc şi de orice alt păcat săvârşit până atunci. În timpul vieţii, însă, ispitele îl pot duce mereu pe creştin la călcarea voii lui Dumnezeu, adică la săvârşirea de păcate. Pentru a-i da creştinului putinţa să se cureţe de păcatele săvârşite după Sfântul Botez şi să se împărtăşească cu vrednicie cu Sfântul Său Trup şi Sânge, Mântuitorul a aşezat Taina Sfintei Mărturisiri.

Porunca a patra bisericească arată, deci, datoria creştinului de a-şi mărturisi păcatele înaintea duhovnicului, pentru a fi dezlegat de ele şi pentru a se putea împărtăşi cu vrednicie cu Sfântul Trup şi Sânge al Mântuitorului, spre dobândirea fericirii veşnice.

De scaunul mărturisirii se poate apropia creştinul oricând simte trebuinţa de a-şi uşura sufletul de păcate. Biserica, la rândul ei, cere creştinului, prin această poruncă, să se mărturisească în fiecare dintre cele patru posturi de peste an. Dacă totuşi nu i-ar fi cu putinţă, atunci măcar o dată pe an, şi anume în postul Sfintelor Paşti, creştinul trebuie neapărat să se mărturisească şi să se împărtăşească.

Porunca aceasta cere şi bolnavilor după trup să-şi cureţe sufletul de păcate prin Taina Sfintei Mărturisiri şi să primească Sfânta împărtăşanie, mai întâi primind însă Taina Sfântului Maslu.

Despre folosul acestei porunci Sfântul Apostol Pavel spune: **„Dacă mărturisim păcatele noastre, El este credincios şi !drept, ca să ne ierte păcatele şi să ne curăţească pe noi de toată nedreptatea”** (I Ioan 1, 9).

40. Care este a cincea poruncă bisericească?

Să ne rugăm pentru ocârmuitorii noştri.

41. Ce învaţă această poruncă?

Această poruncă învaţă că este de datoria creştinului să se roage lui Dumnezeu de ajutor pentru toţi cei ce se îngrijesc de binele său vremelnic şi veşnic. Astfel, Biserica cere să ne rugăm pentru patriarh, mitropolitul sau episcopul eparhial şi întreg clerul, pentru ocârmuitorii ţării şi pentru toţi cei care fac bine Sfintei Biserici şi se străduiesc să întărească credinţa ortodoxă. Sfântul Apostol Pavel spune: **„Vă îndemn, deci, înainte de toate, să faceţi cereri, rugăciuni, mijlociri, mulţumiri, pentru toţi oamenii...' ca să petrecem viaţă paşnică şi liniştită, întru toată cuvioşia şi buna cuviinţă, că acesta este lucru bun şi primit înaintea lui Dumnezeu, Mântuitorul nostru”** (I Tim. 2, 1—3). Creştinul să nu uite în rugăciunile sale nici pe cei trecuţi din viaţa aceasta, căci rugăciunile celor vii le folosesc mult celor răposaţi. Învăţătura acestei porunci se desprinde din porunca dragostei faţă de aproapele.

42. Care este a şasea poruncă bisericească?

Să ţinem posturile pe care le-ar orândui episcopul sau mitropolitul locului, în vreme de primejdii, de boli sau de necazuri.

43. Ce învaţă această poruncă?

În anumite împrejurări, chiriarhii locului au dreptul şi datoria să rânduiască zile deosebite de post şi rugăciune, iar creştinii au datoria să le ţină cu toată curăţia inimii, fiind spre folosul lor. Pe când Sfântul Apostol Petru se găsea închis de Irod, **„se făcea necontenit rugăciune către Dumnezeu pentru el, de către Biserică”** (Fapte 12, 5) şi îngerul Domnului l-a izbăvit.

44. Care este a şaptea poruncă bisericească?

Să nu citim cărţile ereticilor.

45. Ce învaţă această poruncă?

Sfânta noastră Biserică Ortodoxă, având de la Dumnezeu chemarea să călăuzească pe creştini pe drumul dreptei învăţături, are datoria să atragă luarea-aminte a acestora asupra tuturor lucrurilor care i-ar putea abate de la acest drum. Astfel, prin porunca aceasta le cere celor care nu sunt întăriţi în cunoaşterea şi înţelegerea cuvântului dumnezeiesc să se ferească de citirea cărţilor potrivnice credinţei adevărate, cum sunt cele ale ereticilor, spre a nu fi amăgiţi de învăţături pierzătoare de suflet (I Tim. 4, 7), ci să se hrănească **„cu cuvintele credinţei şi ale bunei învăţături”** (I Tim. 4, 6).

46. Care este a opta poruncă bisericească?

Să nu înstrăinăm, nici să folosim spre scopuri străine, lucrurile bisericeşti sau averea Bisericii.

47. Ce învaţă această poruncă?

Biserica foloseşte lucrurile şi bunurile sale la săvârşirea sfintelor slujbe, la susţinerea aşezămintelor sale şi la săvârşirea de fapte bune (Fapte 11, 29—30). Înstrăinarea acestor lucruri sau întrebuinţarea lor spre folosul propriu aduce, deci, pagubă Bisericii, iar pentru cei care se fac vinovaţi de astfel de fapte, înseamnă păcat, căci porunca a opta dumnezeiască spune: **„să nu furi”.**

48. Care este a noua poruncă bisericească?

Să nu facem nunţi şi ospeţe sau alte petreceri în timpul posturilor.

49. Ce învaţă această poruncă?

Biserica a rânduit anumite zile în care creştinii să prăznuiască cele mai însemnate evenimente din viaţa Mântuitorului şi a sfinţilor. Acestea, fiind unele de bucurie, iar altele de întristare, de bună seamă că cele dintâi vor fi prăznuite cu

bucurie sufletească, iar celelalte, cu întristare şi cu înfrânare trupească şi sufletească.

Prin porunca aceasta, Biserica cere creştinului ca în zilele de întristare arătate de ea, în zilele de post, să nu facă nuntă şi petreceri, care sunt prilej de veselie şi, în genere, să nu ia parte la bucurii şi plăceri.

Împlinirea acestei porunci sporeşte creştinului evlavia şi dragostea faţă de Dumnezeu.

50. Ce sunt legile civile?

Acestea sunt legile date de stat, pentru buna cârmuire şi îndrumare a poporului pe calea binelui obştesc şi pentru continua înflorire a vieţii acestuia. La întocmirea lor, autoritatea statului ţine seama de voinţa şi de trebuinţele poporului.

Sfânta noastră Biserică învaţă pe credincioşii săi să se supună întru totul legilor Statului, **„căci nu este stăpânire decât de la Dumnezeu; iar cele ce sunt, de Dumnezeu sunt rânduite. Pentru aceea, cel ce se împotriveşte stăpânirii se împotriveşte rânduielii lui Dumnezeu. Iar cei ce se împotrivesc îşi vor lua osândă”** (Rom. 13, 2). Creştinul va da socoteală înaintea Dreptului Judecător şi pentru împlinirea sau călcarea acestor legi. De asemenea, credincioşii sunt îndrumaţi să-şi împlinească îndatoririle lor cetăţeneşti faţă de Patrie, cu acelaşi zel şi cu aceeaşi râvnă ca şi pe cele faţă de Biserică.

51. Care este datoria creştinului faţă de legi?

Creştinul, ca făptură a lui Dumnezeu, trebuie să asculte ide voia Acestuia, rostită prin legile date, căci numai aşa îşi poate întocmi o viaţă cinstită şi-şi poate dobândi mântuirea sufletului. Legea, prin însăşi fiinţa ei, cere doar ascultare şi nu stă în bunul plac al cuiva să i se supună sau nu. Este drept că uneori se întâmplă ca legea să fie călcată. Dar creştinul nu trebuie să facă aceasta în chip premeditat; el rămâne supus legii chiar şi atunci când o calcă. Porunca lăuntrică prin care legea morală cere creştinului să facă sau să nu facă ceva se numeşte datorie morală. Aceasta nu este altceva decât trebuinţa pe care o simte credinciosul înăuntrul său de a împlini voia lui Dumnezeu şi a ocoli cele potrivnice iei, fără ca libertatea voii să-i fie îngrădită cu ceva. Cum poate însă împlini legile şi evita călcarea lor, aceasta i-o spune fiecăruia cugetul sau conştiinţa sa morală.

DESPRE CONŞTIINŢA MORALĂ

52. Ce este conştiinţa morală?

Conştiinţa morală este glasul lui Dumnezeu, în Sufletul credinciosului, glas care-l îndeamnă la împlinirea legii morale. Glasul acesta îl poate cunoaşte fiecare, căci după credinţa noastră conştiinţa s-a născut deodată cu omul. Ea este de obârşie dumnezeiască. Sfântul Ioan Gură de Aur spune: -«Când Dumnezeu l-a făcut pe om, a sădit în fiecare judecata ne-mincinoasă a binelui şi a răului, adică regula conştiinţei»-[618].

53. La ce-i slujeşte omului conştiinţa?

Conştiinţa slujeşte drept călăuză la împlinirea legii. Ea este judecătorul neadormit şi aspru, care nu se poate cumpăra cu nimic şi care se pronunţă asupra fiecărei fapte, arătând dacă aceasta este bună sau rea şi deci dacă trebuie săvârşită sau nu. Ea îşi ridică glasul atât înainte de săvârşirea unei fapte, cât şi după săvârşirea ei. Înainte de săvârşirea unei fapte, conştiinţa spune dacă fapta este bună sau rea şi ne sfătuieşte să o împlinim sau nu. După săvârşirea faptei, tot ea ne judecă. Dacă am ascultat de glasul ei, dacă ne-am împlinit datoria şi ne-am ferit de fapte rele, atunci conştiinţa ne răsplăteşte cu bucurie, mulţumire şi linişte, sufletească. Iar dacă n-am ascultat de glasul conştiinţei şi am săvârşit fapte rele, atunci ea ne pedepseşte cu aspre mustrări; simţi, adică, nelinişte şi apăsare în suflet. De aceea, creştinul trebuie să asculte totdeauna de glasul conştiinţei sale. Orice lucrare potrivnică conştiinţei este rea şi aduce pedeapsă, precum citim în Sfânta Scriptură: **„Tot ce nu este din credinţă”** (adică din convingere intimă), **„este păcat”** (Rom. 14, 23).

54. Găsim în Sfânta Scriptură pilde despre lucrarea conştiinţei?

Da. Iată câteva: Conştiinţa îi mustră pe protopărinţii Adam şi Eva după ce au călcat porunca dumnezeiască (Fac. 3, 10); ea îl urmăreşte pe Cain, care nu-şi mai găseşte linişte pentru uciderea fratelui său Abel (Fac. 4, 13); ea opreşte pe fraţii lui Iosif de a-i ridica acestuia viaţa (Fac. 37, 26); ea aduce căinţă lui David pentru fărădelegile sale şi rămâne statornică în inima lui Iov, care primeşte cu răbdare toate loviturile vieţii (Iov 1, 21); ea ruşinează pe acuzatorii femeii păcătoase (Ioan 8, 9); ea naşte căinţă în inima fiului risipitor (Luca 15, 18) şi în inima lui Iuda, vânzătorul Mântuitorului (Matei 27, 3—4).

55. Poate conştiinţa să dispară vreodată din sufletul omului?

Niciodată. Ea poate să fie adormită prin nepăsarea omului faţă de datoriile sale, poate să fie întunecată printr-o viaţă de păcat, dar nu poate să fie nimicită niciodată, fiindcă ea este de la Dumnezeu. Nici cei mai mari făcători de rele nu pot înăbuşi în ei, cu totul, glasul conştiinţei. Ea îi urmăreşte mereu cu mustrările ei, încât mulţi ajung la deznădăjduire şi-şi curmă singuri firul vieţii, ca Iuda.

56. Ce datorie avem faţă de conştiinţa noastră?

Avem datoria de a o păstra totdeauna curată şi de a o ţine în stare trează prin rugăciune, post, împărtăşirea cu Sfintele Taine şi prin cunoaşterea tot mai temeinică a învăţăturii creştine. Căci conştiinţa morală ne îndeamnă la făptuirea binelui, dreptăţii şi dragostei creştine, adică la împlinirea legii morale.

57. Stă în puterea credinciosului să împlinească îndemnurile conştiinţei? Se poate hotârî el, când voieşte, spre faptă bună sau spre faptă rea?

Da. Credinciosul poate aceasta, fiindcă are voie liberă.

58. Ce este voia liberă a omului?

Voia liberă este puterea sufletească pe care o are omul chiar de la creare şi prin care el se poate hotărî fără nici o silă pentru o faptă sau pentru alta. În temeiul acestei puteri, fiecare om este el singur şi nu altcineva săvârşitorul şi stăpânul faptelor sale. Voia liberă este singurul dar asupra căruia omul are stăpânire deplină.

După învăţătura Sfintei noastre Biserici, în starea originară voia omului era înclinată spre binele moral; prin păcatul strămoşesc ea s-a înclinat mai mult spre rău, însă fără să-şi piardă cu totul înclinarea spre bine. Prin jertfa Domnului nostru Iisus Hristos pe Cruce, i se dă credinciosului un ajutor suprafiresc, adică harul dumnezeiesc, pentru ca să poată învinge înclinarea spre rău şi să poată împlini binele moral.

59. Unde se vorbeşte despre voia liberă?

Despre voia liberă a omului se vorbeşte în cuvinte foarte limpezi în Sfânta Scriptură şi în Sfânta Tradiţie. Aşa citim în Vechiul Testament: **„Viaţă şi moarte ţi-am pus Eu astăzi înainte, binecuvântare şi blestem. Alege viaţa, ca să trăieşti tu şi urmaşii tăi”** (Deut. 30, 19). În Noul Testament Mântuitorul răspunde tânărului bogat: **„Dacă voieşti să fii desăvârşit, du-te, vinde averea ta şi dă-o săracilor”** (Matei 19, 21). În alt loc, Mântuitorul plânge soarta Ierusalimului, spunând: **„Ierusalime, Ierusalime... de câte ori am voit să adun pe fiii tăi, după cum adună pasărea puii săi sub aripi, dar nu aţi voit”** (Matei 23, 27). Iar Sfântul Chirii al Ierusalimului spune: «Să ştii că tu ai un suflet cu voinţă liberă ... care are putinţa de a face cum voieşte»[619].

Dar şi fiecare om cu judecată sănătoasă îşi dă seama că are voie liberă. Fiecare simte că se hotărăşte de la sine pentru o lucrare, că prin alegere proprie a săvârşit într-o împrejurare o faptă anumită şi că ar fi putut tot atât de bine săvârşi alta în locul ei. Că este aşa îi arată omului şi căinţa pe care o simte pentru unele fapte. Căindu-se pentru unele fapte, omul îşi dă seama că el n-a fost silit să le facă şi că putea să nu le facă, sau chiar avea datoria să nu le facă. Dacă omul n-ar fi înzestrat cu voie liberă, atunci n-ar avea nici un rost şi nici un înţeles toate sfaturile, îndemnurile, poruncile şi legile ce i se dau. N-ar putea fi vorba nici de virtute, nici de păcat, nici de răsplată, nici de pedeapsă şi nici de răspundere. Căci cum i s-ar putea cere omului socoteală pentru o faptă pe care el n-ar fi avut libertatea să o facă? Răspundere are omul numai pentru faptele pe care le-a săvârşit în deplină libertate şi conştiinţă, şi nicidecum pentru cele pe oare le-a săvârşit din constrângere.

De aceea, când sila, frica, neştiinţa, patimile, deprinderile sau alte împrejurări slăbesc sau chiar întunecă cu totul conştiinţa omului şi lucrarea liberă a voinţei sale, atunci în aceeaşi măsură scade şi răspunderea pentru faptele săvârşite în astfel de împrejurări.

Libertatea voii stă deci la temelia vieţii morale a omului şi a întregii rânduieli din societatea omenească.

66. Care este temeiul faptelor noastre?

În temeiul voii libere cu care este înzestrat, omul este stăpânul faptelor sale.

61. De câte feluri sunt faptele omeneşti?

Faptele noastre sunt de două feluri: bune şi rele.

Bune sau morale sunt faptele săvârşite cu ştiinţă şi voie liberă şi care sunt **după voia lui Dumnezeu,** arătată prin legile Sale; iar rele, imorale sau păcate, sunt acele fapte care nu sunt săvârşite după voia lui Dumnezeu.

Aceasta înseamnă că faptele trebuie judecate totdeauna după felul legăturii lor cu voia lui Dumnezeu, arătată prin legile morale cunoscute de mintea credinciosului.

62. Cum se poate cunoaşte bunătatea sau răutatea unei fapte?

Pentru a cunoaşte bunătatea sau răutatea unei fapte, trebuie să ţinem seama de toate părţile ei, adică de:

1) **Obiect**, care înseamnă lucrul de care se ocupă fapta (de pildă: rugăciunea, milostenia, furtul etc.);

2) **Motiv,** adică îndemnul care face voia să se hotărască pentru un lucru sau altul. Motivul cel mai înalt al faptelor săvârşite de creştin trebuie să fie iubirea fiască faţă de Dumnezeu, Care i-a dat viaţa şi toate cele trebuitoare vieţii, şi-l iubeşte atât de mult, încât pentru mântuirea lui a dat şi pe Fiul Său, Cel Unul Născut, **„ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică”** (Ioan 3, 15);

3) **Scop,** adică ţinta la care tinde voia cu fapta sa. Scopul cel mai înalt al faptelor trebuie să fie preamărirea lui Dumnezeu, precum citim în Sfânta Scriptură: **„Ori de mâncaţi, ori de beţi, ori altceva de faceţi, toate spre slava lui Dumnezeu să le faceţi”** (I Cor. 10, 31). Sfântul Vasile cel Mare zice: «Creştinul va săvârşi bine lucrul său, dacă va referi la Dumnezeu tot ce face, spre a îndeplini voia Lui»[620].

4) **Intenţie,** oare înseamnă îndreptarea faptei spre scopul ei. De pildă, intenţia mea este să ajut pe aproapele meu aflat în nevoie, deşi încă nu ştiu în ce chip îi voi ajuta. Mă hotărăsc să-l ajut din motivul dragostei către aproapele şi-i trimit un dar cu scopul de a-i alina nevoia;

5) **Împrejurări,** adică semnele după care o faptă în săvârşirea ei se deosebeşte de alta. Astfel, la fiecare faptă se pune întrebarea:

a) cine a făcut-o (tânăr, bătrân, preot, mirean);

b) ce s-a făcut (milostenie, furt);

c) unde s-a făcut (în biserică, acasă, pe faţă, în ascuns);

d) cu ce mijloace (prin câştig cinstit, prin furt, singur, prin altul);

e) în ce scop (pentru a ajuta pe cineva, pentru a-l înşela;

f) chipul în care s-a săvârşit fapta (din dragoste, din ură, cu pregătire);

g) când s-a săvârşit fapta (ziua, noaptea, în timpul Sfintei Liturghii).

Fapta, ca să fie bună, trebuie să corespundă voii lui Dumnezeu după toate părţile ei, adică după obiect, motiv, scop, intenţie şi împrejurări. Când fapta se potriveşte cu voia lui Dumnezeu numai în una dintre părţile sale, ea este rea. De pildă, când cineva fură spre a ajuta pe cineva, scopul faptei este bun, dar mijloacele sunt rele, deci fapta sa este rea. Când cineva ajută pe aproapele spre a fi lăudat de oameni, fapta în sine este bună, dar scopul urmărit este rău; deci pentru săvârşitor fapta nu poate fi socotită bună.

De bună seamă, **creştinul are datoria de a săvârşi totdeauna fapte bune,** căci numai aşa îşi poate dobândi mântuirea sufletului. Căci creştin adevărat nu este

cel care din când în când săvârşeşte câte o faptă bună, ci cel care în chip statornic îşi împodobeşte viaţa cu fapte bune.

Dar pentru a putea ajunge la această stare, creştinul trebuie să-şi încordeze neîntrerupt puterile sale sufleteşti, spre a potoli pornirile rele şi a birui ispitele care mereu se apropie de el cu îndemnuri la fapte rele. Creştinul adevărat trebuie, în chip statornic, să lupte împotriva răului, să se cureţe de patimi, să-şi câştige tăria şi deprinderea în săvârşirea faptelor bune, adică **să se împodobească cu frumuseţea virtuţii creştine.** Sfântul Antonie cel Mare spune: «Să nu zică cineva că este cu neputinţă omului să ajungă la viaţa **cea** virtuoasă, ci numai că aceasta nu este uşor»[621].

DESPRE VIRTUŢI

63. Ce este virtutea creştină?

Virtutea creştină este deprinderea şi stăruinţa statornică de a împlini, cu ajutorul harului dumnezeiesc, legea morală întreagă, din dragoste curată faţă de Dumnezeu şi faţă de aproapele. Virtutea creştină înseamnă deci tăria şi statornicia pe calea binelui, în săvârşirea faptelor bune şi biruinţa neîntreruptă asupra răului. Ea trebuie să cucerească întreaga fiinţă a creştinului şi să-i fie întotdeauna podoaba cea mai aleasă.

64. Care sunt însuşirile virtuţii creştine?

Virtutea creştină trebuie să fie:

1) **Tare.** Tăria în împlinirea faptelor bune se câştigă prin încordarea neîntreruptă a puterilor sufleteşti împotriva poftelor şi a ispitelor care îndeamnă mereu la fapte rele. Cu privire la aceasta, Mântuitorul spune: **„Din zilele lui Ioan Botezătorul până acum împărăţia cerurilor se ia prin stăruinţă şi cei ce se silesc pun mâna pe ea”** (Matei 11, 12);

2) Stăruinţa pe calea binelui să fie de bună voie, nu de silă, precum spune Sfântul Apostol Pavel: **„Căci dacă fac aceasta de bună voie, am plată; iar dacă o fac fără voie, am numai o slujire încredinţată”** (I Cor. 9, 17);

3) Stăruinţa pe calea binelui să fie şi **cu ştiinţă**, adică omul să săvârşească faptele bune nu în necunoştinţă, ci cu silinţa de a cunoaşte tot mai bine voia lui Dumnezeu: **„Ca să deosebiţi care este voia lui Dumnezeu, ce este bun şi plăcut şi desăvârşit”** (Rom. 12, 2). Aceasta înseamnă putinţa, dar şi datoria creştinului de a se desăvârşi în virtute.

4) Virtutea trebuie **să se arate prin fapte,** căci nu e de ajuns a cunoaşte binele, ci trebuie a-l şi face. **„Nu cei ce aud legea sunt drepţi la Dumnezeu, ci cei ce împlinesc legea vor fi îndreptaţi” (Rom.** 2, 13);

5) **Virtutea creştină** trebuie să fie însufleţită de **dragoste curată către Dumnezeu şi către aproapele,** precum cere porunca dragostea (Matei 22, 37).

În Sfânta Scriptură, cuvântul **virtute** este foarte rar folosit. În locul său, însă, sunt întrebuinţate cuvintele: **dreptate, evlavie, faptă bună.**

65. Care sunt roadele virtuţii?

Evagrie Monahul spune: -«Virtutea este hrana sufletului»[622]. Virtutea potoleşte pornirile rele ale omului, înlătură ispitele, îl face pe creştin slobod de păcate şi rodeşte în sufletul lui binele cel câştigător de mântuire. Ea îl face pe creştin plăcut lui Dumnezeu, mulţumit în viaţa pământească şi fericit în viaţa viitoare. «Trăind în virtute, suntem ai lui Dumnezeu», spune Sfântul Antonie cel Mare[623].

66. De ce însă cei virtuoşi nu sunt fericiţi de necazurile pământeşti?

Uneori vedem că oamenii cu o viaţă păcătoasă trăiesc în îndestulare sau chiar în risipă, în desfătare şi mulţumire, pe când cei virtuoşi sunt bântuiţi de necazuri şi strâmtorări.

Trebuie să ştim însă că mulţumirea adevărată nu ne-o dă numai îndestularea pământească, ci şi judecata conştiinţei. Păcătosul, chiar dacă trăieşte în situaţiile cele mai bune, este mustrat de conştiinţă pentru fărădelegile săvârşite, se teme mereu de pedepse şi este neliniştit, cu toate că alţii îl cred fericit.

Cel virtuos, dimpotrivă, chiar dacă trăieşte în strâmtorare pământească, având conştiinţa curată, îndură toate, cu nădejdea în bunurile vieţii viitoare şi este liniştit în inima sa. Necazurile pe care le îndură drepţii sunt pentru dovedirea virtuţii lor. Dumnezeu trimite adesea celor virtuoşi încercări grele, ca pedeapsă pământească pentru unele greşeli şi pentru ca răsplata în ceruri să]e fie cu atât mai mare. Iar răutăţile unora faţă de alţii Dumnezeu le îngăduie, fiindcă El nu împiedică libertatea voinţei omeneşti.

Însuşi Mântuitorul a suferit din partea oamenilor, rămânând şi în acest chip pildă măreaţă pentru Ucenicii Săi (Ioan 15, 20). Pilda Mântuitorului este menită să fie, deci, creştinilor mângâiere în suferinţele lor. Apoi trebuie ştiut că răsplata adevărată se dă abia în viaţa viitoare, când, precum spune Sfântul Apostol Pavel, **„Cel ce seamănă cu zgârcenie, cu zgârcenie va şi secera, iar cel ce seamănă cu dărnicie, cu dărnicie va şi secera”** (II Cor. 9, 6). iar Sfântul Ambrozie spune: «Odihna lor (a nelegiuiţilor) este în iad, iar a ta în ceruri; casa lor este în mormânt, iar a ta în rai»[624].

67. Virtutea este una singură?

După năzuinţa lăuntrică spre bine, **virtutea este una singură. Î**ntrucât însă trebuinţele vieţii omeneşti şi legăturile dintre oameni sunt multe şi felurite, **este firesc ca şi virtutea cea una,** care călăuzeşte trebuinţele şi legăturile vieţii omeneşti, **să ia mai multe înfăţişări şi astfel să vorbim de mai multe virtuţi.**

68. Cum se împart virtuţile?

Sfânta noastră Biserică Ortodoxă împarte virtuţile în: **virtuţi teologice (religioase) şi virtuţi morale.**

69. Ce sunt virtuţile teologice?

Virtuţile teologice sunt acelea care prind tărie în sufletul credinciosului cu ajutorul harului dumnezeiesc şi sunt îndreptate nemijlocit către Dumnezeu, apropiindu-l pe credincios de izvorul vieţii religioase, care este Dumnezeu.

Virtuţile teologice le sădeşte Dumnezeu în suflet împreună cu harul sfinţilor; de aceea ele sunt virtuţi suprafireşti sau insuflate. Ele îndreaptă viaţa creştinului către Dumnezeu şi-i întăresc pornirea firească de a împlini fapte bune. Fără ele nimeni nu se poate mântui.

Virtuţile teologice sunt: credinţa, nădejdea şi dragostea (I Cor. 13, 13). Despre ele s-a vorbit mai înainte.

70. Ce sunt virtuţile morale?

Virtuţile morale sunt acelea care călăuzesc viaţa creştinului faţă de sine şi faţă de semenii săi. Ele au drept scop moralizarea credinciosului şi a raporturilor cu semenii lui, adică întocmirea vieţii şi a rânduielilor dintre oameni după legile morale.

Aceste virtuţi se mai numesc şi cardinale, fiindcă ele stau la temelia celorlalte virtuţi şi deci pe ele se reazemă viaţa cinstită.

Virtuţile morale se pot câştiga şi prin (puterile fireşti cu care este înzestrat omul; de aceea ele se mai numesc virtuţi fireşti sau câştigate. *(*

Rădăcina acestor virtuţi stă în legea morală firească, Bădiţă în firea omului chiar de la creare. După învăţătura Bisericii noastre, însă, această fire slăbind prin păcatul strămoşesc, a adus cu sine şi slăbirea puterii morale fireşti a omului. De aceea, virtuţile răsărite din ea sunt firave şi slabe şi au nevoie de întărire prin harul dumnezeiesc, pentru a rodi fapte bune, necesare mântuirii.

71. Care sunt virtuţile morale?

Virtuţile morale cele mai de seamă sunt: **înţelepciunea, dreptatea, cumpătarea şi bărbăţia.**

72. Ce este înţelepciunea creştină?

Înţelepciunea creştină este judecata şi chibzuirea creştinului de a se purta astfel în viaţă, încât să nu supere prin faptă sau vorbă pe Dumnezeu şi pe semenii săi. Ea este virtutea călăuzirii cinstite şi pricepute a vieţii şi de aceea în Sfânta Scriptură se vorbeşte foarte des despre ea. Mântuitorul spune: **„Fiţi înţelepţi ca şerpii şi nevinovaţi ca porumbeii”** (Matei 10, 16), ceea ce tălmăceşte Sfântul Apostol Pavel în cuvintele: **„Umblaţi cu înţelepciune faţă de cei ce sunt din afară (de Biserică), preţuind vremea. Vorba voastră să fie totdeauna plăcută, cu sare dreasă, ca să ştiţi cum trebuie să răspundeţi fiecăruia”** (Col. 4, 6). Iar Sfântul Antonie cel Mare zice: «Omul cu judecată, luând aminte la sine, cumpăneşte cele ce i se cuvin şi-i sunt spre folos. Aceia cugetă care lucruri sunt folositoare pentru firea sufletului său şi care nu. Aşa se fereşte el de cele nepotrivite, care i-ar vătăma sufletul şi l-ar despărţi de nemurire»[625].

Aşadar, creştinul înţelept se fereşte de rău, lucrează după adevăr şi dreptate şi se îngrijeşte de mântuirea sufletului.

Înţelepciunea creştină socoteşte şi preţuieşte orice faptă, numai după măsura de sfinţenie cuprinsă în ea. Ea se adapă din înţelepciunea dumnezeiască, întrucât Mântuitorul a zis: **„Eu sunt Calea, Adevărul şi Viaţa”** (Ioan 14, 6). Pildă de înţelepciune sunt fecioarele din Sfânta Scriptură, care, prevăzând că Mirele poate

veni în orice clipă, s-au pregătit din vreme şi L-au primit cum se cuvine (Matei 25, 1—13).

Din virtutea înţelepciunii creştine răsar: **prevederea, ascultarea de sfatul bun al altuia şi paza bună.**

Iar împotriva ei se păcătuieşte! prin: **graba de fapte, nebăgarea în seamă a sfaturilor bune şi nestatornicia în lucru.**

73. Ce este dreptatea creştină?

Dreptatea creştină este virtutea prin care creştinul îşi împlineşte, cu conştiinţă şi Voie hotărâtă, toate îndatoririle sale faţă de Dumnezeu şi faţă de oameni, fiind ajutat de harul dumnezeiesc. În Sfânta Scriptură găsim cuvântul **dreptate** în înţelesul de **sfinţenie**, adică de trăire după poruncile lui Dumnezeu. În acest înţeles, bătrânul Simeon este numit **„drept şi temător de Dumnezeu”** (Luca 2, 25), deoarece el se silea, să trăiască întru totul după poruncile Iui Dumnezeu. La fel pe spune îşi despre Iosif, logodnicul Sfintei Fecioare, că era drept (Matei 1, 19).

A trăi după poruncile lui Dumnezeu înseamnă însă împlinirea datoriilor nu numai faţă de Dumnezeu, ci şi faţă de semeni. Pentru aceea dreptatea creştină cere să respectăm drepturile fiecăruia, să dăm fiecăruia ce este al său, fără privire la folosul nostru şi să nu cerem nimic pentru noi din ceea ce nu ni se cuvine. Astfel, în viaţa de obşte şi în legăturile dintre oameni, dreptatea este păzitoarea drepturilor fiecăruia şi prin aceasta ea este temelia bunei rânduieli dintre oameni, aducându-le propăşire în toate.

Iată cum din virtutea creştină a dreptăţii răsare, pentru credincioşi, şi ideea de dreptate socială, care călăuzeşte legăturile dintre oameni, după cele ce se cuvin fiecăruia (Matei 22, 21; Rom. 13, 7). Fără dreptate socială nu este cu putinţă o aşezare temeinică a vieţuirii omeneşti.

74. Ce este cumpătarea creştină?

Cumpătarea creştină este virtutea prin care credinciosul pune cuvenita măsură în toate faptele vieţii sale: în mâncare, băutură, îmbrăcăminte, în vorbe şi în toată purtarea sa.

„Să umblăm cuviincios, ca ziua; nu în ospeţe şi în beţii, nu în desfrânări şi în fapte de ruşine, nu în ceartă şi în pizmă. Ci îmbrăcaţi-vă în Domnul Iisus Hristos şi grija de trup să nu o faceţi spre pofte” (Rom. 13, 13—14), spune Sfântul Apostol Pa vel. Virtutea cumpătării cere stăpânirea poftelor. **„Să vă feriţi de poftele cele trupeşti, care se războiesc împotriva sufletului”** (I Petru 2, 11). Sfântul Apostol Petru mai spune că pe lângă ştiinţă, omul trebuie să aibă şi cumpătare (II Petru 1, 6).

Cumpătarea nu îngăduie mai multe trebuinţe decât cele pe care le avem în firea noastră şi împiedică crearea de trebuinţe prisositoare. Prin aceasta, cumpătarea se arată foarte folositoare atât trupului, cât şi sufletului, căci ea pune frâu şi îndemnului la păcat.

Călcarea cumpătării se răsfrânge uneori foarte greu asupra trupului, pricinuindu-i boli îndelungate, chin şi chiar moarte. Sfântul Ioan Gură de Aur spune: -«Lipsa de înfrânare în mâncare consumă şi putrezeşte trupul omenesc şi-l roade cu suferinţe, până ce e distrus printr-o boală îndelungată»[626].

Roadele virtuţii cumpătării sunt: blândeţea, smerenia, buna cuviinţă în vorbă şi purtare, sănătatea trupească şi sufletească.

75. Ce este bărbăţia creştină?

Bărbăţia sau **curajul** este însuşirea sufletească a creştinului de a-şi împlini cu statornicie îndatoririle sale şi a înfrunta cu hotărâre toate greutăţile şi primejdiile vieţii. Ea se arată deci ca tărie sufletească de a împlini cuvântul Sfintei Evanghelii în viaţă, căci tăria sufletească este necesară atât pentru înfruntarea suferinţelor trupeşti, cât şi celor morale. Lupta împotriva ispitelor se duce cu puterea bărbăţiei creştine. Sfântul Apostol Pavel spune: „Fraţilor, întăriţi-vă în Domnul şi întru puterea tăriei Lui. Îmbrăcaţi-vă cu toate armele lui Dumnezeu, ca să puteţi sta împotriva uneltirilor diavolului" (Efes, 6, 10—11).

76. Găsim în Sfânta Scriptură pilde pentru bărbăţia creştină?

Da. Astfel, pildă de tărie dă creştinului dreptul Iov, care a suferit fără murmur şi a strigat: **„Oare omul nu este pe pământ ca într-o slujbă ostăşească?"** (Iov 7, 1).

Dar cea mai mare pildă de tărie ne-a dat-o Mântuitorul. Care a biruit toate suferinţele şi ispitele. Pilda Lui au urmat-o toţi sfinţii şi martirii şi trebuie să o urmeze orice creştin.

Roadele virtuţii bărbăţiei sunt: **răbdarea şi statornicia.**

împotriva bărbăţiei se păcătuieşte prin:

1) **Sfială**, care face pe credincios să se teamă prea mult de greutăţile vieţii;
2) **Laşitate**, care-l face să fugă de greutăţile vieţii;
3) **Îndrăzneală**, care-l face să nu vadă şi nici să cântărească primejdia, să se ducă la ea, împotriva judecăţii minţii sănătoase.

*

Din cele spuse despre virtuţile morale, înţelegem deci că ele sunt o lucrare văzută a iubirii faţă de Dumnezeu. Împodobindu-se cu ele, creştinul va folosi şi în viaţa pământească, şi în cea viitoare, căci «sufletele oamenilor primesc pentru virtute răsplată, iar pentru greşeli, pedepse», zice Sfântul Antonie cel Mare[827].

Dar, după cum creştinul are datoria să se împodobească cu frumuseţea vieţii creştine şi să facă fapte bune, tot aşa are şi datoria să se ferească de fapte rele, de păcat, căci: **„Cine ştie să facă ce e bine, şi nu face, păcat are"** (Iacov 4, 17).

DESPRE PĂCAT

77. Ce este păcatul?

Păcatul este călcarea cu deplină ştiinţă şi cu voie liberă, prin gând, cuvânt sau faptă, a voii lui Dumnezeu. Iar pentru că voia lui Dumnezeu se arată în legile Sale, de aceea păcatul se mai numeşte şi fărădelege.

78. Care este originea păcatului?

După învăţătura Bisericii noastre, păcatul şi-a luat începutul odată cu căderea strămoşilor, în rai. Căci citim în Sfânta Scriptură: **„precum printr-un om (Adam) a intrat păcatul în lume şi prin păcat, moartea, aşa şi moartea a**

trecut la toţi oamenii, pentru că toţi au păcătuit în el” (Rom. 5, 12). Păcatul nu ţine însă de firea omului, ci el s-a ivit prin întrebuinţarea rea a voii libere cu care a înzestrat Dumnezeu pe om. Deci originea păcatului nu este de la Dumnezeu. Dumnezeu nu este urzitorul păcatului şi nici nu-l voieşte, dar îl îngăduie, fiindcă nu voieşte să stirbească libertatea de voinţă a omului. Sfântul Antonie cel Mare spune: «Răul nicidecum nu e pricinuit de Dumnezeu, ci prin alegerea cea de bună voie s-au făcut dracii răi, ca şi cei mai mulţi dintre oameni... Nu cele ce se fac sunt păcate, ci cele rele, după alegerea cu voie... Şi aşa fiecare din mădularele noastre păcătuieşte când din slobodă alegere lucrează cele rele în loc de cele bune, împotriva lui Dumnezeu».[628]

79. Care sunt semnele după care se poate cunoaşte păcatul?

Semnele după care se cunoaşte păcatul sunt:

1) **Întrebuinţarea deplină a minţii.** Unde nu există judecată deplină a minţii, nu există nici păcat. Faptele copiilor mici, ale nebunilor şi ale tuturor celor lipsiţi de judecata minţii pot fi împotriva legilor, dar nu sunt socotite păcate.

2) **Libertatea voii.** Faptele rezultate de la om împotriva voii sale, de asemenea pot fi împotriva legii, dar nu sunt socotite păcate.

3) **Cunoaşterea legii** împotriva căreia este îndreptată fapta, sau cel puţin să fi fost cu putinţă cunoaşterea acestei legi.

80. Cum se naşte păcatul?

Chipul în care se naşte păcatul îl arată Sfântul Apostol Iacov: **„Nimeni să nu zică atunci când este ispitit: De la Dumnezeu sunt ispitit... Ci fiecare este ispitit când este tras şi amăgit de însăşi pofta sa. Apoi pofta, zămislind, naşte păcat, iar păcatul, odată săvârşit, aduce moarte”** (Iacov, 1, 13, 15).

Din cuvintele acestea se înţelege foarte limpede că rădăcina păcatului stă în poftă.

Pofta lăsată să se întărească în sufletul omului, fără a fi alungată, îl atrage, adică îl ispiteşte pe om. Din pofta întărită se naşte păcatul, care la rândul lui aduce moartea. Fericitul Diadoh “ al Foticeii spune: «Răul nu este în fire, nici nu este cineva rău prin fire. Căci Dumnezeu nu a făcut ceva rău. Când însă cineva, din pofta inimii, aduce la o formă ceea ce nu are fiinţă, atunci aceea începe să fie ceea ce vrea cel ce face aceasta»-[629]

Deci, păcatul se săvârşeşte prin voia liberă a omului, dar naşterea lui depinde de unele pricini, dintre care cele mai însemnate sunt ispita şi ocazia la păcat.

81. Ce este ispita?

Ispita este îndemnul la păcat. Ea trezeşte pofta spre a dobândi ceva prin călcarea legii morale.

Această pornire vine sau dinăuntrul cuiva, adică din firea lui slăbită de păcatul strămoşesc, sau din afară.

Ispita dinăuntru este prilejuită de:

1) Pofta trupului (mâncare, băutură, desfrânare);
2) Pofta ochilor (bogăţie); şi

3) Pofta inimii (trufia vieţii, mândrie), după cum citim în Sfânta Scriptură: **„Pentru că tot ce este în lume, adică pofta trupului şi pofta ochilor şi trufia vieţii, nu sunt de la Tatăl, ci sunt din lume”** (I Ioan 2, 16).

Ispita din afară vine de la diavol şi de la lume.

Că ispitele vin de la diavol, ne arată însăşi Sfânta Scriptură. Astfel, Mântuitorul zice: **„Simone, Simone, iată Satana v-a cerut să vă cearnă ca pe grâu”** (Luca 22, 31). Iar Sfântul Apostol Petru spune lui Anania, care ascunsese o parte din preţul unui ogor vândut: **„Anania, de ce a umplut Satana inima ta, ca să minţi tu Duhului Sfânt?”** (Fapte 5, 3).

Chipul în care ispiteşte diavolul este mai ales aţâţarea gândului omului cu felurite închipuiri, care în locul binelui adevărat înfăţişează un bine înşelător şi pierzător de suflet.

Ispitele de la lume înseamnă îndemnul la păcat venit din partea oamenilor răi, care aţâţă în alţii felurite pofte şi porniri păcătoase, fie prin cuvinte, fie prin fapte.

82. Poate creştinul să biruiască ispitele?

Da. Creştinul, ajutat de harul dumnezeiesc, poate birui chiar şi ispitele cele mai puternice, mai ales că Dumnezeu nu-l lasă să fie ispitit peste puterile lui. **„Credincios este Dumnezeu; El nu va îngădui să fiţi ispitiţi mai mult decât puteţi; ci odată cu ispita va aduce şi scăparea din ea, ca să puteţi răbda”** (I Cor. 10, 13).

Pe pământ, creştinul nu este ferit de ispitei. Dar ispitele în sine nu sunt încă păcate şi, dacă le înfruntă cu bărbăţie, ele pot fi de folos credinciosului, întărindu-l în virtute. **„Fericit este bărbatul care rabdă ispita, căci, lămurit făcându-se, va lua cununa vieţii, pe care a făgăduit-o Dumnezeu celor ce-L iubesc pe EI”** (Iacov 1, 12). Dacă însă credinciosul nu se împotriveşte ispitelor sau îşi aţâţă poftele sale, atunci ispitele îl duc la păcat.

Cum că ispitele pot fi biruite, găsim pilde în Sfânta Scriptură. Astfel, în Vechiul Testament, dreptul Iov iese biruitor din luptă împotriva ispitelor cu care se apropiase diavolul de el. În Noul Testament, Mântuitorul a fost ispitit de diavolul, după ce postise 40 de zile şi .40 de nopţi. Diavolul, adică, socotind că o slăbire a trupului va aduce după sine şi o slăbire a sufletului, s-a apropiat de Mântuitorul cu felurite ispite, pe care însă Mântuitorul le-a biruit (Matei 4, 1—11).

83. Care sunt mijloacele prin care se pot birui ispitele?

Mijloacele cele mai potrivite, cu ajutorul cărora se poate duce lupta biruitoare împotriva ispitelor, sunt:

1) **Rugăciunea. „Rugaţi-vă, ca să nu intraţi în ispită”** (Luca 22, 40);

2) **Lupta cu curaj. „Staţi împotriva diavolului şi va fugi de la voi”** (Iacov 4, 7);

3) **Privegherea asupra poftelor. „Fiţi treji, privegheaţi. Potrivnicul vostru, diavolul, umblă răcnind ca un leu, căutând pe cine să înghită”** (I Petru 5, 8).

Cuviosul Părinte Marcu Ascetul spune: -«Cel ce vrea să biruiască ispitele fără rugăciune şi răbdare nu le va depărta de la sine, ci mai tare se va încâlci în ele»[630].

84. Ce este ocazia la păcat?

Prin ocazie la păcat înţelegem împrejurările din afară care pot da omului prilej de păcătuire, chiar fără ispită. Acela care nu se fereşte de ocazia la păcat şi nu înfruntă ispitele dovedeşte o învoire tacită cu aceste începuturi ale păcatului. El suferă adică pornirea spre păcat, aţâţă poftele dinăuntru şi stăruie în plăcerea acestei aţâţări. Această plăcere păcătoasă, împreună cu dorinţa şi hotărârea de a păcătui, alcătuiesc păcatul dinăuntru, care se arată în afară prin cuvânt şi faptă.

85. Ce este viciul?

Viciul este voia statornică de a călca legea morală.

Prin multă păcătuire se naşte voinţa statornică de ia călca legea morală. Păcatul, adică, pătrunde atât de adânc în suflet, încât cel ce se găseşte în starea aceasta, simte mulţumire în a stărui în fărădelegi. Cel vicios săvârşeşte păcat după păcat şi ajunge să. se împietrească în fapte rele, încât cu greu se mai poate desface din robia păcatului.

Ceea ce este virtutea pentru faptele bune, este viciul pentru faptele rele.

86. Cum poate fi înlăturat viciul?

Viciul poate fi înlăturat prin hotărârea tare a voii, ajutată de harul sfinţilor, de a nu mai păcătui. Apoi, trebuie înlăturate pricinile care au lucrat la înrădăcinarea păcatului, ca: ispitele, educaţia greşită, lipsa de supraveghere, precum spune Sfântul Apostol Pavel: **„Drept aceea omorâţi mădularele voastre cele pământeşti..., dezbrăcându-vă de omul cel vechi, dimpreună cu faptele lui, şi îmbrăcându-vă cu cel nou, care se înnoieşte spre deplină cunoştinţă, după chipul Celui ce l-a zidit... Iar peste toate acestea, îmbrăcaţi-vă întru dragoste, care este legătura desăvârşirii** (Col. 3, 5—14).

87. Ce este obiceiul păcătos?

Obiceiul păcătos este rodul repetăm aceluiaşi păcat şi se arată în uşurinţa de a săvârşi păcatul acesta la orice prilej, cum face, de pildă, mincinosul.

Obiceiul păcătos este foarte primejdios pentru mântuirea sufletului, fiindcă el slăbeşte puterea voii spre bine şi se preface uşor în viciu. De aceea, creştinul trebuie să fie cu băgare de seamă la el şi să caute a-l înlătura prin voia sa de a nu mai păcătui.

88. Cum trebuie judecat păcatul?

Păcatul trebuie judecat cu asprime şi iată pentru ce: Prin jertfa de pe Cruce, Mântuitorul a recâştigat, pentru cei ce cred în El, harul sfinţilor pierdut prin păcatul strămoşesc, precum şi putinţa de a se mântui şi a dobândi fericirea veşnică. Prin păcat însă credinciosul nesocoteşte jertfa Mântuitorului, se arată nemulţumitor faţă de Ziditorul şi Binefăcătorul său ceresc şi-şi primejduieşte mântuirea sufletului, pentru dobândirea căreia el trebuie să jertfească toate

bunurile pământeşti, căci **„Ce va da omul în schimb pentru sufletul său?”** (Marcu 8, 37).

Păcatul aduce nenumărate suferinţe, care slăbesc şi otrăvesc puterile sufleteşti, nimiceşte viaţa trupească prin felurite patimi şi boli şi distruge buna înţelegere dintre oameni. Prin aceasta suferă şi rânduiala de obşte, cea întemeiată pe rânduiala morală voită de Dumnezeu.

Păcatul, deci, trebuie judecat foarte aspru, fiindcă el nesocoteşte poruncile lui Dumnezeu şi-l face pe credincios duşmanul Tatălui său ceresc. De aceea, păcatul nu rămâne fără pedeapsă.

89. Care este pedeapsa păcatului?

Pedeapsa păcatului este blestemul lui Dumnezeu. Dreptatea dumnezeiască cere ca fiecare faptă, bună sau rea, să-şi aibă plata ei, pentru că Dumnezeu, după cum citim în Sfânta Scriptură: **„Va răsplăti fiecăruia după faptele lui”** (Rom. 2, 6).

Faptele sunt judecate mai întâi de conştiinţa morală a credinciosului. Fapta bună aduce mulţumire, linişte şi fericire, pe când fapta rea aduce tulburare lăuntrică, nelinişte chinuitoare şi mustrare neîncetată din partea conştiinţei.

Mustrările conştiinţei sunt mai amare decât durerile trupeşti şi ele aruncă uneori pe păcătos în ghearele morţii, cum l-au aruncat pe Cain, ucigătorul de frate, sau pe Iuda, vânzătorul Mântuitorului.

Uneori însă conştiinţa nu-şi rosteşte judecata ei, fiind slăbită şi adormită prin păcat. Alteori se pare că păcătosul rămâne nepedepsit de Dumnezeu. Totuşi, dreptatea lui Dumnezeu nu rămâne fără urmare. Dumnezeu încearcă pe unii spre a-i întări şi mai mult în credinţă, trimite suferinţe altora spre ispăşirea păcatelor şi se arată răbdător faţă de cei nelegiuiţi până în clipa morţii lor.

Adevărata răsplată şi pedeapsă urmează însă în viaţa viitoare. **„Căci Fiul Omului va să vină întru slava Tatălui Său, cu îngerii Săi şi atunci va răsplăti fiecăruia după faptele sale”** (Matei 16, 27). **„Şi se vor aduce înaintea ,Lui toate neamurile şi-i va despărţi pe unii de alţii, precum desparte păstorul oile de capre... Atunci va zice împăratul celor de-a dreapta tui: Veniţi, binecuvântaţii Tatălui Meu, moşteniţi împărăţia cea pregătită vouă de la întemeierea lumii... Atunci va zice şi celor de-a stânga: Duceţi-vă de la Mine, blestemaţilor, în focul cel veşnic, care este pregătit diavolului şi îngerilor lui... Şi vor merge aceştia la osânda veşnică, iar drepţii la viaţa veşnică”** (Matei 25, 31—46).

90. De câte feluri este păcatul?

Păcatul este de două feluri:

1) **Strămoşesc,** adică săvârşit de strămoşii noştri, Adam şi Eva, în rai, şi care prin naştere se moşteneşte de fiecare. El se şterge prin Taina Sfântului Botez;

2) **Personal,** adică păcatul săvârşit de fiecare credincios în parte.

91. Păcatele personale sunt toate deopotrivă de grele?

Nu. Mântuitorul spune lui Pilat: **„Cel ce M-a predat ţie mai mare păcat are”** (Ioan 19, 11), iar Sfântul Apostol Ioan spune: **„Este păcat de moarte... şi este păcat nu de moarte”** (I Ioan 5, 16).

Din aceste cuvinte înţelegem că sunt păcate grele sau de moarte şi păcate uşoare, sau care pot fi iertate.

92. Care păcate se numesc uşoare?

Uşoare sau cu putinţă de iertat se numesc acele păcate prin oare credinciosul, dintr-o slăbiciune a voii şi a cunoaşterii sale, se abate în chip uşor de la legea morală şi de la calea mântuirii. Ele nu au ca urmare pierderea harului dumnezeiesc, ci numai o slăbire a lucrării harului în sufletul credinciosului.

Afară de Mântuitorul şi de Sfânta Fecioară Măria, nimeni nu a fost scutit de păcate uşoare, nici chiar drepţii: **„Cel drept cade de şapte ori şi tot se scoală”** (Pilde. 24, 16). Iar Sfântul Apostol Iacov spune: **„Toţi greşim în multe chipuri; dacă nu greşeşte cineva în cuvânt, acela este bărbat desăvârşit, în stare să înfrâneze şi tot trupul”** (Iacov 3, 2). De asemenea, Sfântul Apostol Ioan spune: **„Dacă zicem că păcat nu avem, ne amăgim pe noi înşine şi adevărul nu este întru noi”** (I Ioan 1, 8).

Păcatele uşoare nu trebuie însă privite cu nebăgare de seamă, căci ele sunt urâte lui Dumnezeu şi dacă nu se şterg prin pocăinţă, duc la păcate grele.

93. Ce sunt păcatele grele?

Grele sunt păcatele acelea prin care cineva, cu multă răutate a voii sale, săvârşeşte lucruri oprite în mod lămurit de poruncile dumnezeieşti. Păcat greu săvârşeşte cineva şi atunci când nu împlineşte de voie poruncile dumnezeieşti, din care pricină răceşte în dragostea către Dumnezeu şi către aproapele.

Păcatele grele se mai numesc şi păcate de moarte, fiindcă răpesc credinciosului harul dumnezeiesc, care este viaţa lui, şi-i pregătesc moartea, adică chinurile iadului (Iacov 1, 15; I Cor. 6, 9—10).

94. Păcatele grele sunt de un singur fel?

Nu. După „Mărturisirea Ortodoxă”, păcatele grele sunt de trei feluri:

1) **Capitale;**
2) **Împotriva Duhului Sfânt;**
3) **Strigătoare la cer.**

95. Care sunt păcatele capitale?

Capitale sunt păcatele acelea care izvorăsc nemijlocit din firea omenească, slăbită prin păcatul strămoşesc (Marcu 7, 21). Se numesc astfel, fiindcă înfăţişează cele mai de seamă căi ale voii păcătoase şi sunt rădăcina celor mai multe păcate.

Ele sunt următoarele şapte: **1) Mândria, 2) Iubirea de argint, 3) Desfrânarea, 4) Pizma** sau **invidia, 5) Lăcomia, 6) Mânia** şi **7) Lenea.**

96. Ce este mândria?

Mândria, care, după cuvântul Sfintei Scripturi, izvorăşte din inima omului (Marcu 7, 21—22), este **preţuirea de sine peste măsură şi atitudinea de superioritate sau de dispreţ faţă de ceilalţi oameni.**

Deoarece prin mândrie au căzut îngerii cei răi, cât şi cei dintâi oameni, mândria este privită ca începutul păcatului.

Ispita mândriei este foarte întinsă. Nu este credincios care să nu fie ispitit de acest păcat. Însuşi Mântuitorul a fost ispitit spre acest păcat de către diavol, la începutul lucrării Sale în lume (Matei 4, 8—9).

97. Ce urmări aduce păcatul mândriei?

Cel ce se lasă cuprins de păcatul mândriei uită că tot ce are a primit de la Dumnezeu, nesocoteşte poruncile lui Dumnezeu, se laudă numai pe sine, grăieşte de rău pe altul, este făţarnic, se răzvrăteşte împotriva autorităţilor şi rânduielilor obşteşti. Astfel, din mândrie, întocmai ca dintr-o rădăcină otrăvită, se nasc multe păcate. Sfântul Casian Romanul, vorbind despre acest păcat, spune: «Patima mândriei întunecă întreg sufletul şi-l prăbuşeşte în cea mai adâncă prăpastie. Păcatul mândriei, când pune stăpânire pe bietul suflet, ca un tiran prea cumplit care a cucerit o cetate mare şi înaltă, îl dărâmă în întregime şi îl surpă până la temelii. Mărturie despre aceasta este îngerul acela care pentru mândrie a căzut din cer. Căci fiind zidit de Dumnezeu şi împodobit cu toate virtuţile şi cu înţelepciunea, n-a voit să le recunoască pe acestea venite din darul Stăpânului, ci din firea sa»[631].

Mântuitorul înfierează cu toată tăria păcatul mândriei, arătându-i urmările atât de grele. El spune: **„Oricine se înalţă pe sine se va smeri”** (Luca 14, 11). Iar Sfântul Apostol Iacov zice: **„Dumnezeu celor mândri le stă împotrivă”** (4, 6).

Creştinul, deci, trebuie să se ferească şi să se lepede de păcatul mândriei, îmbrăcându-se cu virtutea smereniei şi întărindu-se sufleteşte prin post şi rugăciune. El trebuie să-şi amintească totdeauna că toată virtutea şi tot ce are el **a** primit de la Dumnezeu, după cum spune Sfântul **Apostol** Pavel: **„Ce ai, pe care să nu-l fi primit? Iar dacă l-ai primit, de ce te făleşti, ca şi cum nu l-ai fi primit?” (I Cor. 4, 7).**

98. Ce este iubirea de argint?

Iubirea de argint, care izvorăşte, ca şi alte cugete rele, **„din inima omului”** (Marcu 7, 21), este **pofta neînfrânată după bunurile pământeşti,** considerând câştigarea lor drept scopul principal al vieţii. Ea se arată, pe de o parte, din dorinţa de a aduna avere prin orice mijloace, iar pe de alta, prin străduania de a păstra cu îndărătnicie cele adunate, adică prin zgârcenie.

Păcatul acesta se împotriveşte dreptăţii şi îndurării, aducând mari pagube semenilor noştri. De aceea, Sfântul Apostol Pavel spune că: **„Iubirea de argint este rădăcina tuturor relelor şi cei ce au poftit-o cu înfocare au rătăcit de la credinţă şi s-au străpuns cu multe, dureri”** (I Tim. 6, 10).

99. Ce urmări aduce iubirea de argint?

Iubirea de argint naşte pofte nesăţioase, aţâţă patimi, duce la înşelăciune, furt, minciună, jurământ strâmb, nedreptate, apăsarea semenilor săraci şi depărtare de Dumnezeu. **„Unde este comoara ta, acolo va fi şi inima ta”,** spune

Mântuitorul (Matei 6, 21). Ea sfârşeşte uneori cu sinuciderea sau moartea celui ce şi-a lipit inima de avuţie, precum arată cazul lui Iuda, cel care a vândut pe Mântuitorul pentru 30 de arginţi.

De aceea, Sfântul Apostol Pavel îndeamnă pe Timotei: „Celor bogaţi în veacul de acum, porunceşte-le să nu se semeţească, nici să-şi pună nădejdea în bogăţia cea nestatornică, ci în Dumnezeul cel viu, Care ne dă cu belşug toate, spre îndulcirea noastră” (I Tim. 6, 17).

Iubirea de argint fiind o piedică în calea mântuirii, creştinul trebuie să lupte împotriva ei cu virtutea cumpătării, dreptăţii şi îndurării, cerând ajutorul lui Dumnezeu.

100. Ce este desfrânarea?

Desfrânarea este lăsarea cu totul în voia poftelor trupeşti, care se aţâţă în noi prin simţurile noastre. Ea izvorăşte din inimă (Marcu 7, 21) şi se săvârşeşte în însuşi trupul nostru, ducând la rătăcirea rânduielilor firii aşezate de Dumnezeu. De aceea, Sfântul Apostol Pavel spune: **„Fugiţi de desfrânare! Orice păcat pe care îl va săvârşi omul este afară de trup. Cine se dedă însă desfrânării păcătuieşte în însuşi trupul său”** (I Cor. 6, 18).

Pricina pentru care creştinul trebuie să se păzească de desfrânare, o arată tot Sfântul Apostol Pavel, prin cuvintele: **„Sau nu ştiţi că trupul vostru este templu al Duhului Sfânt, Care este în voi, pe Care-L aveţi de la Dumnezeu şi că voi nu sunteţi ai voştri? Căci aţi fost cumpăraţi cu preţ! Slăviţi, dar, pe Dumnezeu în trupul vostru şi în duhul vostru, care sunt ale lui Dumnezeu”** (I Cor. 6, 19—20).

Din desfrânare izvorăsc: **cugetele necurate, distrugerea vieţii familiale şi nepăsarea faţă de nevoile celorlalţi semeni.** De aceea desfrânaţii nu vor moşteni împărăţia lui Dumnezeu (I Cor. 6, 9).

Datoria creştinului este ca prin post şi rugăciune să lupte împotriva acestui păcat, să alunge gândurile necurate din cugetul său şi să fugă de tovărăşia celor desfrânaţi.

101. Ce este invidia sau pizma?

Invidia sau pizma este păcatul care ia naştere în inima omului (Marcu 7, 21) şi care prilejuieşte **părere de rău pentru binele aproapelui şi bucurie pentru nenorocirea şi suferinţa lui.**

Prin invidie se păcătuieşte faţă de Dumnezeu şi faţă de aproapele. De aceea Sfânta Scriptură ne atrage atenţia, spunând: **„Unde este pizmă şi zavistie, acolo este neorânduială şi orice lucru rău”** (Iacov 3, 16).

102. Ce păcate se nasc din invidie?

Din invidie se nasc: **ura, clevetirea, vicleşugul, înşelăciunea, uciderea,** precum şi **slăbirea puterilor sufleteşti şi trupeşti ale celui plin de invidie.** De asemenea invidia duce şi la depărtarea de Dumnezeu, căci înăbuşă dragostea curată faţă de El şi faţă de aproapele. -«Zavistia (invidia) face pe oameni mai răi decât orice şarpe veninos».[632]

Creştinul bun se fereşte de acest păcat. El nu pizmuieşte pe omul harnic şi vrednic, spornic în toate cele bune, ci se osteneşte să-i urmeze pilda.

Alungarea pizmei din suflet aduce pacea şi bucuria, pe care nu le cunoaşte cel stăpânit de ea.

103. Ce este lăcomia?

Lăcomia este pofta nestăpânită de a mânca şi de a bea peste măsură. Este un păcat al trupului (Gal. 5, 19).

Lacomul face din mâncare şi băutură ţinta vieţii lui, uitând că acestea sunt numai mijloace de întreţinere a vieţii. Aceasta se întâmplă ori de câte ori credinciosul uită că are un rost mai înalt în viaţă, o chemare sfântă de îndeplinit.

Mântuitorul ne îndeamnă: **„Nu duceţi grijă, spunând: Ce vom mânca, ori ce vom bea, ori cu ce ne vom îmbrăca? Că după toate acestea se străduiesc neamurile; ştie doar Tatăl vostru Cel ceresc că aveţi nevoie de ele. Căutaţi mai întâi împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui şi toate acestea se vor adăuga vouă”** (Matei 6, 31—33). **Iar Sfântul Apostol Pavel spune: „Ori de mâncaţi, ori de beţi, ori bltceva de faceţi, toate spre slava lui Dumnezeu să le faceţi”** (I Cor. 10, 31). La fel, Sfântul Casian Romanul spune: «De bucate numai atât să ne slujim, cât să trăim, nu ca să ne facem robi poruncilor poftei. Primirea hranei cu măsură şi socoteală dă trupului sănătate şi nu îi ia sfinţenia».[633]

104. Ce păcate se nasc din lăcomie?

Din păcatul lăcomiei se nasc: **pofta trupească, petrecerile necuviincioase, îngrijirea numai de sine (egoismul), defăimarea aproapelui, exploatarea lui, certurile, mâniile, diferitele boli, întunecarea minţii, pierderea cinstei, nepăsarea faţă de cele sfinte şi tot felul de fărădelegi.**

Datoria creştinului este să lupte împotriva lăcomiei, prin virtutea cumpătării, prin post şi rugăciune.

105. Ce este mânia?

Mânia este supărarea cu uşurinţă pentru orice lucru şi pornirea de a ne răzbuna asupra celor care ne-au pricinuit vreun neajuns.

Mânia este şi o lipsă a dragostei, căci: **„Dragostea nu se aprinde de mânie”** (I Cor. 13, 5).

Sfântul Casian Romanul, vorbind despre mânie, zice că: «Mocnind ea tăinuit în inima noastră şi orbind cu tulburări întunecate ochii inimii, nu putem dobândi puterea de a deosebi cele ce ne sunt de folos, nici pătrunderea conştiinţei duhovniceşti. De asemenea nu putem păzi desăvârşirea sfatului bun şi nu ne putem face părtaşi vieţii adevărate, iar mintea noastră nu va ajunge în stare să privească lumina dumnezeiască».[634]

De aceea Sfântul Apostol Iacov îndeamnă pe credincios să fie: **„Zăbavnic la mânie, căci mânia omului nu lucrează dreptatea lui Dumnezeu”** (Iacov 1, 19—20).

Mântuitorul însuşi ne spune că tot cel ce se mânie pe fratele său vrednic va fi de osândă (Matei 5, 22).

Astfel, din orice pricină ar porni mânia, ea trebuie potolită, căci orbeşte ochii sufletului şi duce la fapte rele, precum l-a dus pe Cain la uciderea fratelui său Abel (Fac. 4, 4—8).

Creştinul are datoria să se ferească de păcatul mâniei şi să lupte împotriva ei cu virtutea blândeţii, smereniei şi dragostei către aproapele. Pildă să-i fie însuşi Mântuitorul, Care în loc să se mânie pe cei ce-L huleau şi-L scuipau, Se ruga pentru ei, zicând: **„Părinte, iartă-le lor, căci nu ştiu ce fac”** (Luca 23, 34).

Îndreptăţită este numai mânia împotriva gândurilor rele, împotriva patimilor şi a păcatelor, precum şi împotriva lenei, din care odrăslesc o seamă de păcate. Aceasta este mânia sfântă de care a fost pătruns şi sufletul Mântuitorului (Marcu 3, 5).

106. Ce este lenea?

Lenea este nepăsarea faţă de împlinirea datoriilor şi dezgustul pentru munca, fie cu braţele, fie cu mintea.

Lenea aduce: slăbirea puterilor sufleteşti şi trupeşti, lipsă de cele trebuincioase vieţii, îndemn la furt, pricină de ceartă şi uitare de Dumnezeu.

Sfânta Scriptură are cuvinte foarte aspre pentru păcatul lenei sau trândăviei, arătând că cei leneşi vor fi aruncaţi în întunericul cel veşnic (Matei 25, 26, 30). Sfântul Apostol Pavel spune: **„Dacă cineva nu vrea să lucreze, acela nici să nu mănânce”** (II Tes. 3, 10). Şi tot el ne îndeamnă: **„Nu fiţi leneşi, ci următori ai celor ce prin credinţă şi îndelungă răbdare moştenesc făgăduinţele”** (Evr. 6, 12).

Lenea se tămăduieşte prin muncă.

107. Care sunt păcatele împotriva Duhului Sfânt?

Păcatele împotriva Duhului Sfânt sunt acelea prin care creştinul se împotriveşte cu îndărătnicie poruncilor dumnezeieşti şi tuturor lucrărilor Sfântului Duh. Şi, întrucât virtuţile teologice (credinţa, nădejdea şi dragostea) sunt lucrări ale Duhului Sfânt, păcatele împotriva Duhului Sfânt se îndreaptă mai ales împotriva acestor virtuţi.

Astfel, **păcate împotriva credinţei sunt:**

Împotrivirea faţă de adevărul dovedit al credinţei creştine. De acest păcat s-au făcut vinovaţi fariseii, care nesocoteau valoarea faptelor Mântuitorului, declarându-le fapte ale diavolului (Matei 9, 34); de asemenea se fac vinovaţi toţi aceia cărora le place să păcătuiască, dar pentru că credinţa creştină îi opreşte, ei o tăgăduiesc, se leapădă de ea, sau o prigonesc.

Păcate împotriva nădejdii sunt:

Încrederea nesocotită în bunătatea lui Dumnezeu. De acest păcat se face vinovat cel ce păcătuieşte neîncetat, şi totuşi crede că Dumnezeu, fiin' atotbun, îl va ierta; de asemenea şi cel ce socoteşte că se va putea mântui numai prin credinţa lipsită de fapte bune (Rom. 2, 4—5; Iacov 2, 26).

Deznădăjduirea în mila şi bunătatea lui Dumnezeu. Sunt oameni care socot că păcatele făcute de ei sunt atât de mari, încât nu vor mai putea găsi iertare la Dumnezeu, chiar dacă s-ar pocăi, şi de aceea nu mai încearcă să se îndrepte, ci păcătuiesc mereu (Ioil 2, 12—13).

De acest păcat s-a făcut vinovat Iuda, care, după ce L-a vândut pe Mântuitorul, s-a dus şi s-a spânzurat (Matei 27, 5).

Păcatele împotriva dragostei sunt:

Pizmuirea aproapelui pentru harul ce i s-a împărtăşit, pentru sporul lui în fapte bune, precum şi neîndrumarea celor rătăciţi pe calea cea bună.

Cine se face vinovat de acest păcat nu va putea moşteni împărăţia lui Dumnezeu (Gal. 5, 21).

Nepocăinţa până la moarte şi nesocotirea darurilor lui Dumnezeu.

De acest păcat se face vinovat cel care, cu toate că este creştin, nu voieşte să întrebuinţeze mijloacele puse la îndemână de Sfânta noastră Biserică pentru îndreptarea sa şi petrece în păcate până la moarte, împotrivindu-se astfel lui Dumnezeu, **„Care voieşte ca toţi oamenii să se mântuiască şi la cunoştinţa adevărului să vină”** (I Tim. 2, 4).

108. Ce spune Mântuitorul despre păcatele împotriva Duhului Sfânt?

„Celui care va zice cuvânt împotriva Fiului Omului, se va ierta lui; dar celui care va zice împotriva Duhului Sfânt, nu se va ierta lui, nici în veacul acesta, nici în cel ce va să fie” (Matei, 12, 32).

Din aceste cuvinte înţelegem că păcatele împotriva Duhului Sfânt sunt foarte grele. Ele dezrădăcinează din suflet înclinarea spre pocăinţă şi îndreptare şi-l înstrăinează pe credincios de Dumnezeu. Totuşi, prin cuvintele de mai sus, Mântuitorul nu spune că ele nu s-ar putea şterge printr-o căinţă adevărată şi nici că pentru vina lor nu s-ar putea dobândi niciodată iertarea. Pricina neiertării unor astfel de păcate stă în îndărătnicia omului de a nu se pocăi, în împietrirea inimii lui. Cel ce săvârşeşte astfel de păcate nu primeşte iertarea, fiindcă nu voieşte să fie iertat şi nu voieşte să asculte de poruncile lui Dumnezeu.

Dacă, însă, un astfel de vinovat se căieşte din adâncul inimii şi, hotărât să nu mai păcătuiască, cere îndurare lui Dumnezeu, atunci, prin Sfânta Taină a Pocăinţei, el va putea primi iertare, **căci nu este păcat, oricât de greu ar fi el, care să covârşească bunătatea şi dragostea de oameni a lui Dumnezeu.**

Sfântul Apostol Petru s-a lepădat de trei ori de Mântuitorul, dar, pocăindu-se, recunoscându-şi păcatul şi hotărându-se să asculte de Mântuitorul până la moarte, a fost iertat şi reaşezat în cinstea de Apostol (Ioan 21, 15—19).

109. Care păcate se numesc strigătoare la cer?

Se numesc strigătoare la cer păcatele care tind a nimici imboldurile puse de Dumnezeu în firea noastră. Ele sunt atât de grele, încât, mai mult decât altele, cer o răsplătire de la Dumnezeu chiar în lumea aceasta. Ele nu izvorăsc dintr-o slăbiciune a credinciosului, ci din vădita răutate a voii lui, fiind săvârşite cu precugetare.

110. Care sunt păcatele strigătoare la cer?

Păcatele strigătoare la cer sunt:

1) **Uciderea săvârşită cu voie.** Un astfel de păcat a săvârşit, de pildă, Cain. Cu privire la acest păcat citim în Sfânta Scriptură: **„Şi a zis Domnul (lui Cain):**

Ce ai făcut? Glasul sângelui fratelui tău strigă către Mine din pământ” (Fac. 4, 40).

Tot de acest păcat ţin şi cruzimile prin care se tinde la nimicirea vieţii aproapelui, ca: răpirea libertăţii prin robie, războiul de pustiire, precum şi lovirea în cinstea aproapelui, socotită ca o ucidere morală a lui.

2) **Sodomia,** adică desfrâul împotriva firii, precum şi împiedicarea cu ştiinţă a zămislirii de prunci şi lepădarea lor.

Desfrâul împotriva firii şi-a primit numele de sodomie după locuitorii din Sodoma, care pentru acest păcat au fost aspru pedepsiţi de Dumnezeu (Fac. 18, 20). Sfântul Apostol Pavel spune că astfel de fapte ruşinoase nu trebuie să fie nici măcar amintite printre creştini (Efes. 5, 3).

3) **Asuprirea văduvelor, orfanilor şi săracilor** este un păcat împotriva simţului firesc de dreptate al omului.

În Sfânta Scriptură se găsesc multe mustrări împotriva celor ce se fac vinovaţi de acest fel de păcate. **„Învăţaţi să faceţi bine, căutaţi dreptatea, ajutaţi pe cel apăsat, faceţi dreptate orfanului, apăraţi pe văduvă”** (Isaia 1, 17). Iar Mântuitorul strigă: **„Vai vouă, cărturarilor şi fariseilor făţarnici! Că mâncaţi casele văduvelor şi cu făţărnicie vă rugaţi îndelung; pentru aceasta mai multă osândă veţi lua”** (Matei 23, 14).

4) **Oprirea plăţii lucrătorilor,** care de asemenea răneşte dreptatea socială. De acest păcat ţin: specula ce se face cu braţele muncitorilor, oprirea pentru diferite pricini nedrepte â unei părţi din plată, scumpirea traiului, falsificarea alimentelor. **„Iată, plata lucrătorilor care au secerat ţarinile voastre, pe care voi aţi oprit-o, strigă; şi strigările secerătorilor au intrat în urechile Domnului Savaot”** (Iacov 5, 4).

5) **Lipsa de cinste şi mulţumire faţă de părinţi. „Cel ce bate pe tată sau pe mamă, să fie omorât. Cel ce va grăi de rău pe tatăl sau pe mama sa, acela să fie omorât”,** se spune în Sfânta Scriptură (Ieş. 21, 15—16).

111. Ne **putem face părtaşi şi de păcatele altora?**

Da, şi iată cum:

1) **Când poruncim altora să păcătuiască** (Matei 2, 16);
2) **Când dăm sfat altora să păcătuiască** (Ioan 11, 49—50);
3) **Când îndemnăm la păcat;**
4) Când ne învoim la păcatul altuia (Fapte 22, 20);
5) **Când tăcem şi nu înfruntăm pe cel ce păcătuieşte** (Pilde 29, 24);
6) **Când trecem cu vederea şi nu pedepsim pe păcătoşi;**
7) Când ascundem şi apărăm pe păcătoşi (Luca 11, 47—48);
8) **Când încuviinţăm păcatele altora** (Rom. **1, 32);**
9) Când dăm prilej de sminteală spre păcat (Luca 22, 3—6).

În măsura în care luăm parte la păcatele altora, stă şi vina şi răspunderea noastră.

Dar, mai presus de ferirea de păcat, **datoria creştinului este să ducă o viaţă morală.**

112. Ce înseamnă a duce o viaţă morală?

A duce o viaţă morală înseamnă a păzi poruncile dumnezeieşti.

Prin porunci îşi arată Dumnezeu voia Sa cea atotsfântă, după care trebuie să se călăuzească creştinul în viaţă, căci spune Mântuitorul: **„Cel ce are poruncile Mele şi le păzeşte, acela este care Mă iubeşte; iar cel ce Mă iubeşte pe Mine va fi iubit de Tatăl Meu şi-l voi iubi şi Eu şi Mă voi arăta lui”** (Ioan 14, 21).

De aceea, datoria creştinului este să cun6ască, să înţeleagă bine şi să împlinească cele 10 porunci ale Ivii Dumnezeu, pe care Mântuitorul le-a cuprins şi le-a desăvârşit pe scurt în porunca dragostei (Matei, 22, 37—39).

Să trecem deci la tâlcuirea fiecărei porunci în parte.

CELE ZECE PORUNCI

113. Care este porunca întâi?

Porunca întâia este aceasta: **„Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, Care te-a scos din pământul Egiptului şi din casa robiei. Sa nu ai alţi dumnezei afară de Mine!”** (Ieş. 20, 2—3).

114. Ce învaţă această poruncă?

Această poruncă învaţă că Dumnezeul cel din ceruri este adevăratul şi singurul Dumnezeu, Căruia se cuvine slujirea şi slava dumnezeiască, şi opreşte închinarea la alţi dumnezei născociţi de mintea întunecată de păcat (idoli). Creştinul trebuie, deci, să creadă, să nădăjduiască şi să-L iubească numai pe Dumnezeu, mai presus de orice; numai Lui să-I închine toate gândurile, simţirile şi dorinţele sale şi să nu se lepede de El, oricâte suferinţe s-ar abate asupra lui.

Porunca aceasta cere creştinului să-şi împodobească viaţa cu cele trei virtuţi teologice: credinţa, nădejdea şi dragostea, singurele în stare să-l păstreze în legătură strânsă şi continuă cu Dumnezeu.

115. Cine păcătuieşte împotriva acestei porunci?

Împotriva acestei porunci păcătuieşte:

1) Cel ce se închină la idoli;

2) Cel ce, cu ştiinţă şi voinţă, crede altfel decât învaţă Sfânta noastră Biserică Ortodoxă, adică ereticii;

3) Cel ce se leapădă de învăţătura creştină (apostaţii);

4) Cel ce nu ascultă de rânduielile bisericeşti cuprinse în canoanele Sfintei noastre Biserici (schismaticii);

5) Cel ce e stăpânit de credinţe deşarte (superstiţii) şi aleargă la tot felul de descântece, vrăjitorii, chemarea spiritelor celor morţi şi alte lucruri de felul acesta;

6) Cel ce este stăpânit de nădejdea greşită că, oricât ar păcătui, Dumnezeu îl va ierta, căci El este bun, precum şi cel ce pierde nădejdea că Dumnezeu îl mai poate ierta vreodată pentru păcatele făcute şi de aceea nu se mai osteneşte pe calea binelui;

7) Cel ce se iubeşte pe sine mai mult decât pe Dumnezeu.

116. Se opreşte oare prin porunca întâi cinstirea îngerilor şi a sfinţilor?

Nu, căci cinstirea dată lor este — precum s-a arătat mai înainte — alta decât aceea care se dă lui Dumnezeu. Îngerilor şi sfinţilor se roagă creştinul numai pentru ca aceştia să mijlocească pentru el către Dumnezeu prin rugăciunile lor.

117. Care este porunca a doua?

Porunca a doua este aceasta: **„Să nu-ţi faci chip cioplit şi nici asemănare a vreunui lucru din câte sunt în cer, sus, şi din câte sunt pe pământ, jos, şi din câte sunt în apele de sub pământ! Să nu te închini lor, nici să le slujeşti lor”** (Ieş. 20, 4—5).

118. Ce învaţă porunca aceasta?

Porunca a doua învaţă că creştinul nu trebuie să se închine la idoli, adică la lucruri făcute de mâini omeneşti sau la alte făpturi ale lui Dumnezeu, pe care să le socotească înzestrate cu puteri dumnezeieşti. Se opreşte adică idolatria, atât de răspândită pe vremea când Dumnezeu a dat poporului evreu cele 10 porunci.

119. Dar ce înţeles poate să aibă această poruncă la creştini?

Este drept că creştinii nu se mai gândesc astăzi la zei mincinoşi, adică la idoli, aşa cum credeau unele popoare din vechime. Dar cuvântul „idol” a primit în creştinism şi un alt înţeles. De pildă, iubirea de argint, este numită de Sfântul Apostol Pavel **„închinare la idoli”** (Col. 3, 5); tot asemenea, lăcomia la mâncări şi băuturi, căci dumnezeul lacomului este pântecele (Filip. 3, 19). Deci, banii, mâncarea, hainele şi alte lucruri care l-ar face pe credincios rob al lor, pot fi considerate pe bună dreptate ca idolii lui.

De aceea, ca să nu fie învinovăţit de idolatrie, creştinul trebuie să iubească pe Dumnezeu mai presus de orice.

120. Nu cumva prin cinstirea icoanelor creştinii calcă în vreun chip porunca aceasta?

Nu, căci — precum s-a arătat —- creştinii nu se închină materialului din care sunt făcute icoanele, nici zugrăvelilor de pe lemn, ci persoanelor al căror chip este zugrăvit pe icoane.

Porunca aceasta nu opreşte cinstirea sfintelor icoane, care sunt reprezentări ale unor fiinţe reale (Dumnezeu, sfinţii) şi despre care cel de al VII-lea Sinod Ecumenic a hotărât: «Este permis şi chiar bineplăcut înaintea lui Dumnezeu a face icoane. Acestor icoane sfinte nu li se dă însă adorarea (închinarea) care se cuvine numai lui Dumnezeu, ci venerarea sau cinstirea care se aduce persoanei înfăţişate pe icoană, iar nu materiei icoanei sau chipului de pe ea».

121. Care este porunca a treia?

Porunca a treia este: **„Să nu iei numele Domnului Dumnezeului tău în deşert, că nu va lăsa Domnul nepedepsit pe cel ce ia în deşert numele Lui”** (Ieş. 20, 7).

122. Ce învaţă porunca aceasta?

Această poruncă învaţă că este oprit a huli numele lui Dumnezeu, adică a-l rosti fără cinstea cuvenită. Iată şi temeiul acestui lucru: Numele oricărei fiinţe sau lucru trezeşte în noi ceva din acea fiinţă sau lucru. Aşa se înţelege că anumite cuvinte au în ele ceva frumos şi atrăgător^ De pildă cuvântul „mamă" sau „tată" trezesc în inima celui care le rosteşte o mare bucurie şi preţuire. Cu atât mai frumos este pentru adevăratul creştin numele Tatălui ceresc, Care i-a dat viaţa şi binecuvântările cereşti şi Care este izvorul a toată sfinţenia şi dragostea.

De aici înţelegem că şi numele lui Dumnezeu estet sfânt, precum Dumnezeu însuşi este sfânt.

123. În ce chip se poate lua numele lui Dumnezeu în deşert?

Numele lui Dumnezeu se poate lua în deşert prin:

1) Purtarea necuviincioasă în biserică;
2) Necinstirea lucrurilor sfinte;
3) Cârtirea împotriva rânduielilor lui Dumnezeu;
4) înjurături sau blesteme;
5) Nesocotirea făgăduinţelor făcute în numele lui Dumnezeu;
6) Jurământ mincinos, adică atunci când luăm pe Dumnezeu ca martor pentru ceea ce nu este adevărat;
7) Călcarea jurământului cu ştiinţă şi voinţă;
8) întrebuinţarea cu uşurinţă a jurământului, atunci când Dumnezeu este luat ca martor şi chezăşie pentru lucruri neînsemnate.

124. Jurământul este, oare, oprit cu desăvârşire?

Jurământul nu este oprit atunci când se face după voia lui Dumnezeu, adică atunci când nu se face pentru un lucru neînsemnat şi când cel ce jură este hotărât să spună numai adevărul.

Însuşi Dumnezeu S-a jurat pe Sine, după cum spune Sfânta Scriptură. **„Dumnezeu, când a dat făgăduinţă lui Avraam, de vreme ce nu avea pe nimeni mai mare pe care să Se jure, S-a jurat pe Sine însuşi"** (Evr. 6, 13). Mântuitorul S-a jurat, de asemenea, la judecată, că este Fiul lui Dumnezeu (Matei 26, 63—64). Asemenea şi Sfinţii Apostoli s-au jurat, întărind prin aceasta adevărurile propovăduite (Rom. 1, 9; Cor. 1, 23; Gal. 1, 20).

Când Mântuitorul a spus: **„Să nu vă juraţi nicidecum... ci cuvântul vostru să fie: ceea ce este da, da; şi ceea ce este nu, nu; iar ce e mai mult decât aceasta de la cel rău este"** (Matei 5, 34, 37). El nu a oprit cu desăvârşire jurământul, ci numai jurământul făcut cu uşurinţă şi pentru lucruri neînsemnate şi neadevărate.

Jurământul drept şi făcut pentru lucruri înalte fiind o faptă de slujire a lui Dumnezeu, căci prin el se recunoaşte că Dumnezeu este atotştiutor şi atotprezent, trebuie ţinut cu sfinţenie. Călcarea lui este păcat, după cum păcat este şi jurământul mincinos (Zah. 5, 4). De aceea, creştinul trebuie să se ferească de a jura cu uşurinţă sau în chip mincinos.

125. Ce este făgăduinţa sau votul?

Făgăduinţa sau votul este îndatorirea cu care creştinul **se leagă de bună voie în faţa lui Dumnezeu să facă o faptă de o deosebită vrednicie morală,** drept recunoştinţă pentru binefacerile primite. Făgăduinţa nu poate cuprinde fapte la care omul este deja îndatorat prin porunci şi nici fapte lipsite de preţ moral. Făgăduinţa se poate face de către orice credincios; ea este un mijloc pentru întărirea voinţei în virtuţi, pentru arătarea evlaviei adevărate şi duce la desăvârşirea morală.

În Sfânta Scriptură găsim multe pilde de făgăduinţe făcute de bărbaţi evlavioşi. Astfel, Iacov, deşteptându-se din visul său, făgăduieşte că piatra care i-a slujit drept căpătâi o va face altar de închinare lui Dumnezeu (Fac. 28, 20—22); iar Sfântul Apostol Pavel şi-a tuns părul capului pentru împlinirea unei făgăduinţe (Fapte 21, 23—26).

Făgăduinţa făcută trebuie împlinită, căci altfel înseamnă lipsă de credinţă şi de ascultare pe care le datorăm lui Dumnezeu. **„De vei da făgăduinţă Domnului Dumnezeului tău, să nu întârzii a o împlini, căci Domnul Dumnezeul tău o va cere de la tine şi păcat vei avea asupra ta”** (Deut. 23, 21—22).

De aceea, înainte de a face o făgăduinţă, creştinul să gândească bine dacă e bună şi dacă o poate îndeplini, căci **„Mai bine să nu făgăduieşti, decât să nu împlineşti ce ai făgăduit”** (Eccl. 5, 4).

126. Care este porunca a patra?

Porunca a patra este aceasta: **„Adu-ţi aminte de ziua odihnei, ca sa o sfinţeşti. Lucrează şase zile şi-ţi fă în acelea toate treburile tale, iar ziua a şaptea este odihna Domnului Dumnezeului tău; să nu faci în acea zi nici un lucru; nici tu, nici fiul tău, nici fiica ta, nici sluga ta, nici slujnica ta, nici boul tău, nici asinul tău, nici orice dobitoc al tău, nici străinul care rămâne la tine. Că în şase zile a făcut Domnul cerul şi pământul, marea şi toate cele ce sunt într-însele, iar în ziua a şaptea S-a odihnit. De aceea a binecuvântat Domnul ziua a şaptea şi a sfinţit-o”** (Ieş. 20, 8—11).

127. Ce învaţă porunca aceasta?

Această poruncă învaţă două lucruri, şi anume: **datoria muncii în timpul celor şase zile ale săptămânii şi datoria de a sărbători ziua a şaptea, ca zi de odihnă, închinată Domnului.**

128. Este munca o datorie pentru creştin?

Da, munca este o datorie pentru fiecare creştin, după cum spune şi Sfântul Apostol Pavel: **„Dacă cineva nu vrea să lucreze, acela nici să nu mănânce”** (II Tes. 3, 10).

129. Când a dat Dumnezeu porunca muncii?

După învăţătura Sfintei noastre Biserici, Dumnezeu a dat omului porunca muncii încă de la început, când l-a aşezat în grădina raiului **„ca s-o lucreze şi s-o**

păzească” (Fac. 2, 15). Aceasta înseamnă că omul avea îndatorirea să muncească şi înainte de căderea în păcat. Fireşte că munca aceea nu era deloc obositoare şi grea; totuşi, **era o îndatorire de viaţă.** După săvârşirea păcatului strămoşesc însă, când puterile omului au slăbit şi pământul a fost blestemat din pricina păcatului, munca s-a făcut mai cu greutate, omul trebuind să-şi câştige cele trebuincioase vieţii sale **„în sudoarea feţei”** (Fac. 3, 19). Astfel este lesne de înţeles că, din pricina asprimii ei, munca n-a fost făcută cu plăcere. Lumea veche căuta să scape de ea, o privea ca o înjosire, se ruşina de ea şi o lăsa pe seama sclavilor.

130. Cum este considerată munca în învăţătura creştină?

Învăţătura creştină a schimbat părerea din vechime asupra muncii. Mântuitorul a arătat munca drept lucru sfânt, când a zis: **„Tatăl Meu până acum lucrează; şi Eu lucrez”** (Ioan 5, 17) şi a ridicat-o din nou la cinstea dată ei de Dumnezeu. După tradiţia creştină, Mântuitorul însuşi a lucrat până la vârsta de 30 de ani în atelierul de tâmplar ie al bătrânului Iosif din Nazaret, iar pe Ucenicii Săi şi i-a ales dintre pescarii de pe marginea lacului Ghenizaret, care erau< muncitori cu braţele. De altfel, Sfânta Scriptură este plină de pilde îndemnătoare la muncă: **„Cea mai scumpă comoară pentru om este munca”** (Pilde 12, 27).

131. Ce foloase aduce omului munca?

Prin muncă, omul îşi câştigă în chip cinstit cele ale traiului şi îşi dezvoltă puterile trupeşti şi sufleteşti. **Munca este, apoi, izvor de virtuţi.**

Ea luminează mintea, întăreşte voinţa, înalţă simţămintele, aduce răbdare, bărbăţie, stăpânire de sine, potoleşte patimile şi înlătură ispitele. După învăţătura creştină, se cuvine aceeaşi preţuire atât muncii cu braţele, cât şi muncii cu mintea, căci amândouă aceste feluri de muncă aduc foloase şi înalţă viaţa omului.

132. Ce învaţă Biserica noastră despre răsplătirea muncii?

Potrivit cuvântului Mântuitorului: **„vrednic este lucrătorul de plata sa”** (Luca 10, 7), Biserica noastră învaţă că muncitorul trebuie să fie plătit, după merit, pentru munca sa. Nedreptăţirea muncitorului cu privire la plata ce i se cuvine pentru munca lui şi asuprirea lui, din partea exploatatorilor, sunt păcate strigătoare la cer, după cum spune Sfânta Scriptură: **„Iată, plata lucrătorilor care au secerat ţarinile voastre, pe care voi aţi oprit-o, strigă; şi strigătele secerătorilor au intrat în urechile Domnului Savaot”** (Iacov 5, 4).

Creştinismul cere muncă de la fiecare credincios, preţuieşte munca după merit şi socoteşte lenea şi trăirea din munca altora drept un mare păcat.

Dar creştinismul mai învaţă că nu trebuie să uităm nici de sufletul nostru. **„Căci ce-i foloseşte omului să câştige lumea întreagă, dacă-şi pierde sufletul?”** (Marcu 8, 36).

Munca este o îndatorire de viaţă, dar grija pentru mântuirea sufletului este datoria cea mai mare a creştinului.

De aceea, porunca a patra cere creştinului ca, după zilele de oboseală a braţelor şi a minţii pentru câştigarea în mod cinstit a celor trebuincioase vieţii, să se oprească într-o anumită zi de la munca sa obişnuită, să meargă la biserică, să se

închine lui Dumnezeu şi să-şi hrănească sufletul cu învăţăturile cele sfinte. Aceasta o cere creştinului şi porunca întâi bisericească. După sfânta slujbă, se cuvine ca creştinul să se odihnească trupeşte şi sufleteşte, împodobindu-se cu facerea de fapte bune în slujba aproapelui.

133. Care este ziua de odihnă?

În Vechiul Testament, poporul evreu a ţinut şi ţine şi astăzi, ca zi de odihnă, sâmbăta, în amintirea eliberării sale din robia Egiptului.

Creştinii însă ţin Duminica, fiindcă în această zi a înviat Mântuitorul din morţi, aducând izbăvirea din robia păcatului. Iar faptul acesta este de cea mai mare însemnătate pentru că, după cum spune Sfântul Apostol Pavel: **„Dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică şi credinţa noastră”** (I Cor. 15, 14).

Cum că Mântuitorul a înviat în ziua Duminicii mărturisesc limpede toţi Sfinţii Evanghelişti: **„Iar în ziua întâia a săptămânii, Măria Magda-lena a venit la mormânt, dis-de-dimineaţă, fiind încă întuneric, şi a văzut piatra răsturnată de pe mormânt”** (Ioan 20, 1; cf. Matei 28, 1—2; Marcu 16, 1—7; Luca 23, 54—56). Cuvintele **„ziua întâia a săptămânii”** sau **„într-una din sâmbete”** exprimă duminica, fiindcă evreii numeau „sabat” sau „sâmbătă” atât ziua a şaptea, cât şi întreaga săptămână. Iar zilele săptămânii le numeau astfel: întâia zi după sâmbătă, adică duminica, o numeau „întâia, a sâmbetei” sau „întâia a sâmbetelor” sau „una dintre sâmbete”. A doua zi după sâmbătă sau luni o numeau a doua a sâmbetei, şi aşa mai departe. Din aceasta se înţelege că Mântuitorul a înviat în ziua de duminică.

Apoi Duminica mai are însemnătate deosebită pentru creştini deoarece într-o zi de duminică S-a pogorât Duhul Sfânt peste Sfinţii Apostoli (Fapte 2, 1—4).

Creştinii ţin duminica drept zi de odihnă închinată lui Dumnezeu,, chiar de pe timpul Sfinţilor Apostoli, după cum citim tot în Sfânta Scriptură: **„În ziua întâia a săptămânii, adunându-ne noi să frângem pâinea, Pavel, care avea de gând să plece a doua zi, a început să le vorbească şi a prelungit cuvântul lui până la miezul nopţii”** (Fapte 20, 7), **„A frânge pâinea”** înseamnă că Ucenicii se adunau să facă rugăciuni, să săvârşească Sfânta Liturghie şi să se împărtăşească. Prin urmare, Sfânta Liturghie se făcea în zilele de duminică.

Deci, ţinând duminica în locul sâmbetei, creştinii nu calcă nicidecum porunca a patra, căci ei trăiesc după rânduielile Mântuitorului şi ale Sfinţilor Săi Apostoli.

Tot ca zile ale Domnului trebuie socotite, afară de duminici, şi celelalte sărbători rânduite de Sfânta noastră Biserică Ortodoxă.

134. Care este porunca a cincea?

Porunca a cincea este: **„Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta, ca să-ţi fie bine şi să trăieşti ani mulţi pe pământul pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-l va da ţie”** (Ieş. 20, 12).

Cele patru porunci dumnezeieşti despre care s-a vorbit până acum au arătat datoriile creştinului faţă de Dumnezeu, cuprinse pe scurt în datoria dragostei faţă de El.

Curăţia şi tăria dragostei faţă de Dumnezeu se adevereşte însă prin dragostea faţă de oameni, căci: **„Dacă zice cineva: iubesc pe Dumnezeu, iar pe**

fratele său îl urăşte, mincinos este! Pentru că cel ce nu iubeşte pe fratele său, pe care l-a văzut, pe Dumnezeu, pe Care nu L-a văzut, cum poate să-L iubească? Şi această poruncă avem de la El: cine iubeşte pe Dumnezeu să iubească şi pe fratele său” (I Ioan 4, 20, 21). Dintre oameni, mai întâi trebuie iubiţi părinţii, care ne-au născut şi ne-au crescut şi, ca atare, după Dumnezeu, sunt binefăcătorii noştri cei mai mari, în viaţa pământească.

Din această pricină, cele şase porunci dumnezeieşti, care vorbesc despre datoriile sau dragostea faţă de oameni, încep cu porunca de a cinsti părinţii.

135. Ce înseamnă a cinsti pe părinţi?

A cinsti pe părinţi înseamnă:

1) **A-i iubi,** adică a le dori şi face tot binele cu putinţă. Iubirea faţă de părinţi este şi o poruncă a firii; de aceea o şi găsim la toate popoarele, chiar şi la toate vieţuitoarele, oricât de sălbatice ar fi ele.

2) **A asculta de ei. „Copii, ascultaţi pe părinţii voştri în Domnul, că aceasta este cu dreptate”** (Efes. 6, 1). **„Fiule, păzeşte povaţa tatălui tău şi nu lepăda îndemnul maicii tale”** (Pilde, 6, 20).

3) **A nu-i supăra cu ceva şi a ne purta faţă de ei cu toată cuviinţa,** vorbind despre ei şi cu ei numai de bine. **„Cel ce va grăi de rău pe tatăl său sau pe mama sa să fie dat morţii, că a grăit de rău pe tatăl său şi pe mama sa şi sângele său este asupra sa”** (Lev. 20, 9).

4) **A-i ajuta la nevoie, mângâindu-i în necazuri şi înseninându-le bătrâneţile. „Fiule, sprijineşte pe tatăl tău la bătrâneţe şi nu-l mâhni în viaţa lui”** (Înţ. Sir. 3, 12).

Pilda în privinţa aceasta este însuşi Mântuitorul Hristos, când, răstignit pe Cruce, a încredinţat pe sfânta Sa Maică ucenicului Său prea iubit, Ioan, ca să aibă grijă de ea (Ioan 19, 26—27).

5) **A ne ruga lui Dumnezeu pentru ajutorarea lor, când sunt în viaţă, iar după moarte, pentru odihna sufletelor lor,** împlinindu-le voinţa cea din urmă şi păstrându-le frumoasă amintire.

136. De ce la porunca despre cinstirea părinţilor Dumnezeu adaugă, ca ceva deosebit, făgăduinţa fericirii şi a vieţii îndelungate?

Dumnezeu adaugă făgăduinţa aceasta pentru a îndemna şi mai mult la împlinirea poruncii, căci pe ea se întemeiază buna rânduială în familie şi în orice fel de viaţă obştească.

137. Pe cine mai trebuie să cinstească copiii asemenea părinţilor lor?

Copiii au datoria să cinstească, asemenea părinţilor lor, pe toţi oamenii care într-un fel oarecare poartă grijă de binele şi fericirea lor. Aşa sunt: preoţii, care se îngrijesc de mântuirea lor sufletească, învăţătorii, care le luminează şi îmbogăţesc mintea cu învăţături folositoare pentru viaţă, naşii de Botez etc.

138. Dar părinţii au datorii faţă de copii?

În cele zece porunci nu găsim o poruncă deosebită cu privire la datoriile părinţilor faţă de copii. Dar nici nu-i nevoie, fiindcă acestea sunt ceva foarte firesc. Dacă şi animalele îşi fac datoria de a hrăni şi creşte puii lor, cu atât mai mult trebuie să facă aceasta omul, care este făptura cea mai aleasă a lui Dumnezeu, înzestrată cu judecată.

După cum dragostea copiilor faţă de părinţi este o poruncă, la fel şi dragostea părinţilor faţă de copii este tot o poruncă a legii fireşti. Din ea răsar simţămintele cele mai alese, pe care învăţătura creştină caută să le îndrepte spre slava lui Dumnezeu şi fericirea credincioşilor Săi.

După învăţătura Bisericii, copiii sunt un dar dumnezeiesc de mare preţ; de aceea grija părinţilor pentru ei înseamnă o mare răspundere.

139. Care sunt datoriile părinţilor faţă de copii?

Aceste datorii sunt, pe scurt, următoarele:

1) Să-i iubească, să se îngrijească de buna lor stare trupească, de hrana, îmbrăcămintea şi sănătatea lor, căci: **„Dacă cineva nu poartă grijă de ai săi şi mai ales de casnicii săi s-a lepădat de credinţă şi este mai rău decât un necredincios”** (I Tim. 5, 8).

2) Să le dea un mijloc de a câştiga în chip cinstit cele trebuincioase traiului.

3) Să le dea o creştere bună, pentru a-i face cetăţeni vrednici ai patriei pământeşti şi ai patriei cereşti.

Temelia bunei creşteri a copiilor o pun părinţii prin sfaturile şî pilda vieţii lor, lăudând, mustrând şi la nevoie chiar şi pedepsind, căci: **„Care este fiul pe care tatăl său nu-l pedepseşte?”** (Evr. 12, 7). Îndeosebi, credincioşii trebuie să se îngrijească de buna creştere a copiilor şi în cele religioase şi morale, după cuvintele Sfântului Apostol Pavel: **„Părinţilor, nu întărâtaţi la mânie pe copiii voştri, ci creşteţi-i întru învăţătura şi certarea Domnului”** (Efes. 6, 4). Învăţătura şi pilda bună a părinţilor se întipăresc adânc în inima copiilor şi-i deprind la viaţa, cinstită.

140. Care este porunca a şasea?

Porunca a şasea este: **„Să nu ucizi”** (Ieş. 20, 13).

141. Ce învaţă porunca aceasta?

Viaţa pământească este cel mai mare bun al omului şi temelia tuturor celorlalte bunuri de care se poate învrednici cineva pe pământ. După învăţătura Sfintei noastre Biserici, Dumnezeu fiind Creatorul vieţii omeneşti, numai El, şi nu omul, are drepturi nemărginite asupra ei.

Apoi, viaţa pământească este timpul de pregătire pentru viaţa veşnică. În aceasta se cuprinde preţul mare al vieţii pământeşti pentru creştini. Sfântul Ioan Gură de Aur spune: «Vrei să ştii pentru ce este de preţ această viaţă? Fiindcă este pentru noi temelia vieţii viitoare şi prilej ^i loc de luptă şi alergare pentru cununile cereşti»[635].

Fiind un dar al lui Dumnezeu şi având un preţ atât de mare, păstrarea şi îngrijirea vieţii, pentru timpul rânduit ei de Dumnezeu, este şi o datorie şi un drept al fiecărui credincios.

Tocmai aceasta cere Dumnezeu prin porunca a şasea din Decalog, când opreşte uciderea.

142. Câte feluri de ucidere sunt?

Sunt două feluri de ucidere: **trupească** şi **sufletească**. **Uciderea trupească** înseamnă ridicarea vieţii aproapelui cu orice fel de armă, sau lovirea şi rănirea lui, care-i aduc mai târziu moartea. Tot ucidere a aproapelui înseamnă:

1) Istovirea lui printr-o muncă ce-i întrece puterile trupeşti şi astfel îi grăbeşte sfârşitul.
2) Purtarea cu asprime faţă de el, ceea ce-l amărăşte şi, de asemenea, îi poate scurta viaţa;
3) Lăsarea lui să moară de foame, fie că nu i, se dau cele trebuincioase traiului, fie că nu i se dă putinţa să şi le câştige singur;
4) Orice faptă care-i primejduieşte şi nimiceşte viaţa.
5) Ucidere înseamnă şi avortul, cu bună ştiinţă şi voie.

143. Ce înseamnă uciderea sufletească?

Uciderea sufletească înseamnă pilda rea, prin vorbe şi fapte necuviincioase, prin care se dă aproapelui pricină de a se abate din calea cea bună şi a păcătui, ceea ce îi aduce moartea sufletului, după cuvântul Sfintei Scripturi, care zice: **„Păcatul, odată săvârşit, aduce moarte”** (Iacov 1, 15). Cu privire la aceasta, Mântuitorul spune: **„Cine va sminti pe unul dintre aceştia mici, care cred în Mine, mai bine iar fi lui de şi-ar lega de gât o piatră de moară şi să fie aruncat în mare”** (Marcu 9, 42).

Tot ucidere sufletească înseamnă: pizma, mânia, clevetirea şi ura aproapelui, căci **„Oricine urăşte pe fratele său este ucigaş de oameni”** (I Ioan 3, 15).

144. Porunca a şasea opreşte numai uciderea aproapelui?

Nu. Această poruncă opreşte şi sinuciderea, adică nimicirea cu bună ştiinţă şi voie a vieţii proprii. Căci dacă este împotriva firii a ucide pe un om, care este asemenea nouă, cu atât mai mult este împotriva firii a ne ucide **pe** noi înşine. După învăţătura Sfintei noastre Biserici, viaţa noastră este a lui Dumnezeu, Care ne-a dat-o, şi deci nu avem voie să facem cu ea ce voim.

145. Este şi o sinucidere sufletească?

Da, şi anume atunci când omul consimte să trăiască în păcat, căci: **„Plata păcatului este moartea”** (Rom. 6, 23).

146. Este uciderea un păcat greu?

Uciderea este păcatul cel mai mare pe care-l poate săvârşi cineva faţă de aproapele şi faţă de sine însuşi. Sfânta Scriptură numără uciderea printre păcatele strigătoare la cer. **„Glasul sângelui fratelui tău strigă către Mine din pământ”** (Fac. **4, 10).**

147. De ce este uciderea un păcat foarte greu?

Uciderea este un păcat foarte greu fiindcă prin ea:

1) Se distruge o fiinţă care poartă în sine chipul lui Dumnezeu;

2) Se intră cu nelegiuire în drepturile lui Dumnezeu, Care este singurul stăpân asupra vieţii şi a morţii;

3) Se răpeşte un drept firesc al fiecăruia şi bunul cel mai de preţ dăruit omului de Dumnezeu şi pe care nimeni nu-l mai poate înapoia;

4) Se calcă porunca dragostei;

5) Se ştirbesc drepturile societăţii faţă de care fiecare om are anumite datorii de împlinit;

6) Se ucid serii întregi de urmaşi, care aveau dreptul la viaţă şi puteau fi de mare folos societăţii. Uciderea este păcat împotriva lui Dumnezeu, împotriva firii omului şi împotriva societăţii.

În ce priveşte pe sinucigaşi, deoarece ei de bună voie rup legătura cu Dumnezeu, Biserica, prin canoanele ei, opreşte înmormântarea lor după rânduielile creştineşti. Aceasta, bineînţeles, dacă atunci când s-au sinucis au fost în deplinătatea minţii.

148. Care este porunca a şaptea?

Porunca a şaptea este: **„Să nu fii desfrânat”** (Ieş. 20, 14).

149. Ce se opreşte prin această poruncă?

Prin această poruncă sunt oprite toate cugetele şi dorinţele necurate, toate cuvintele şi faptele necuviincioase de care creştinul trebuie să se ruşineze înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor. De asemenea, porunca aceasta opreşte toate acele lucruri şi fapte care pot duce pe creştin la păcatul desfrânării, precum: îmbrăcămintea necuviincioasă, necumpătarea în mâncare şi băutură, citirea cărţilor pornografice, jocurile şi cântecele necuviincioase, beţia şi lenea. Tot de păcatul desfrânării ţine şi călcarea credinţei dintre soţ şi soţie, adică adulterul.

Dragostea dintre soţ şi soţie trebuie să se asemene în curăţie cu dragostea dintre Hristos şi Biserică (Efes. 5, 21—33). Orice abatere de la această dragoste curată, fie şi numai cu gândul, înseamnă o călcare a poruncii a şaptea (Matei 5, 28). Dar şi până la căsătorie, creştinul trebuie să se păzească curat de orice desfrânare. Dacă unul dintre soţi moare, iar cel rămas în viaţă nu poate să se păzească curat, atunci să se recăsătorească (I Tim. 5, 14). Biserica îngăduie căsătoria a doua şi chiar pe a treia.

150. Este desfrânarea un păcat mare?

Desfrânarea este un păcat foarte mare, fiindcă răpeşte omului curăţia trupească şi sufletească, vatămă sănătatea, întunecă mintea, împietreşte inima şi îndepărtează pe credincios de Dumnezeu. Pe de altă parte, ea mai îndeamnă şi la alte păcate, ca: minciuna, furtul, omorul.

Sfânta Scriptură îndeamnă să fugim de păcatul desfrânării: **„Fugiţi de desfrânare! Orice păcat pe care-l va săvârşi omul este în afară de trup. Cine se dedă însă desfrânării păcătuieşte în însuşi trupul său”** (I Cor. 6, 18). Cei ce

se fac vinovaţi de astfel de păcate nu vor moşteni împărăţia lui Dumnezeu (I Cor. 6, 8—9). Datoria creştinului este, deci, să se ferească de acest păcat şi de toată ispita spre el, prin rugăciune, post, muncă şi stăpânirea poftelor.

151. Care este porunca a opta?

Porunca a opta este: **„Să nu furi”** (Ieş. 20, 15).

152. Ce opreşte această poruncă?

Această poruncă opreşte luarea sau însuşirea pe nedrept a bunurilor străine. Împotriva acestei porunci se păcătuieşte prin:

1) Luarea pe ascuns a lucrurilor străine (furt);
2) Luarea cu sila şi pe faţă a lucrurilor altuia (prădare);
3) Luarea bunurilor străine prin mijloace viclene (înşelăciune), de pildă prin falsificare de acte, cumpărare cu bani falşi, vânzarea cu măsuri mincinoase, delapidare;
4) Vânzarea celor trebuitoare traiului cu preţuri de două sau mai multe ori mai mari (speculă);
5) Luarea de dobândă mare (cămătărie);
6) Oprirea plăţii cuvenite lucrătorilor;
7) Luarea de bani pentru lucruri pe care cineva este îndatorat de slujba sa să le facă, sau pentru a le face altfel de cum cere legea (mită);
8) Neîntoarcerea lucrului luat cu împrumut;
9) Neîmplinirea datoriei cerute de slujba pe care o are cineva, adică primirea unei plăţi fără a munci;
10) Trăirea din cerşetorie, atunci când cineva poate să-şi câştige hrana prin muncă;
11) însuşirea lucrurilor închinate lui Dumnezeu sau lăsate prin daruri şi testamente Bisericii (sacrilegiu);
12) Vânzarea şi cumpărarea pe bani a harului sfinţitor, adică cumpărarea cu bani, şi nu dobândirea prin vrednicie, a puterii de a săvârşi slujbe bisericeşti (simonie).

153. Este furtul un păcat greu?

Da, furtul este un păcat greu, fiindcă loveşte în datoria de a fi drepţi şi a iubi pe aproapele nostru.

Sfântul Apostol Pavel îl numără printre păcatele care îl lipsesc pe făptuitor de împărăţia lui Dumnezeu (I Cor. 6, 10).

Deci, datoria creştinului este să-şi câştige cele de trebuinţă numai prin muncă cinstită şi nicidecum să-şi însuşească pe nedrept lucrurile străine. :

154. Care este porunca a noua?

Porunca a noua este: **„Să nu mărturiseşti strâmb împotriva aproapelui tău”** (Ieş. 20, 16).

155. Ce opreşte această poruncă?

Această poruncă opreşte minciuna, care înseamnă tăinuirea cu ştiinţă şi voinţă a adevărului, pentru a înşela, rătăci şi păgubi pe altul.

156. Cum se poate săvârşi minciuna?

Minciuna se săvârşeşte cu vorba, cu scrisul, cu fapta sau şi numai cu anumite semne, sau cu tăcerea. De pildă, cineva ştie că ceea ce se spune despre altul nu este adevărat şi, totuşi, nu arată adevărul, ci tace, zâmbeşte sau face un semn de întărire a celor spuse.

157. Care sunt chipurile minciunii?

Minciuna poate lua diferite chipuri, Iată pe cele mai însemnate dintre ele:

1) Mărturia mincinoasă, jurământul strâmb şi pâra nedreaptă împotriva aproapelui;

2) Năravul de a adăuga câte ceva la adevărul lucrurilor, adică de a înflori mereu lucrurile, încât nu se mai poate şti care este adevărul. De asemenea, năravul de a te lăuda cu lucruri pe care nu le ai, sau de a tăinui pe cele avute, spre a înşela pe alţii;

3) Viclenia sau vorba cu două înţelesuri, din care nu se poate deosebi adevărul şi prin care se urmăreşte înşelarea cuiva;

4) Prefăcătoria (falsitatea), adică ascunderea minciunii sub chipul prieteniei, dragostei şi al binefacerii, spre a înşela şi păgubi pe alţii;

5) Linguşirea, care înseamnă lăudarea cuiva pentru însuşiri pe care acela nu le are, în scopul câştigării de foloase nemeritate;

6) Făţărnicia (ipocrizia), adică primirea fără gând curat a părerilor şi spuselor altuia, pentru a câştiga foloase deosebite de pe urma acestui lucru. Cei cuprinşi de făţărnicie una gândesc şi alta spun şi fac. De păcatul făţărniciei se fac vinovaţi şi cei care se arată că ţin rânduielile bisericeşti, pe când, de fapt, nu le ţin. Pe vremea Mântuitorului căzdeau în păcatul făţărniciei mai ales fariseii şi cărturarii; de aceea minciuna prin făţărnicie se mai numeşte şi fariseism;

7) Grăirea de rău, clevetirea sau calomnia, prin care se pun pe seama cuiva cuvinte rele pe care acela nu le-a spus, sau faptele rele pe care nu le-a făcut, cu gândul de a-i face rău. Tot aici se numără şi răspândirea celor născocite pe seama cuiva.

158. Este minciuna un păcat?

Din orice motiv s-ar spune şi în orice chip s-ar săvârşi, minciuna este păcat mare şi iată de ce:

1) Credinciosului îi este dat de Dumnezeu să caute, să cunoască şi să mărturisească adevărul, având ca tălmaci al gândurilor şi simţămintelor sale, graiul.

Minciuna, făcând rea întrebuinţarea de grai, nesocoteşte acest **dar** de mare preţ cu care este înzestrat numai omul, şi prin aceasta înjoseşte pe omul mincinos şi păgubeşte pe ceilalţi semeni. Minciuna este primejdioasă, fiindcă se furişează pe nesimţite în sufletul omului, prinde rădăcini şi numai cu mare greutate poate fi scoasă;

2) După învăţătura Sfintei noastre Biserici, omul este creat după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu. Prin minciună se întunecă în om chipul lui Dumnezeu care este adevărul veşnic şi se întipăreşte chipul diavolului care este tatăl minciunii;

3) Omului îi este dat să trăiască împreună cu alţii. Viaţa de obşte poate înflori însă numai dacă oamenii au încredere unii în alţii, iar încrederea între ei se arată limpede prin dragostea de adevăr. Minciuna, dimpotrivă, înăbuşind adevărul, roade încrederea dintre oameni, otrăveşte legăturile de dragoste şi de dreptate dintre ei şi astfel face cu neputinţă înflorirea vieţii de obşte.

«Omul pârâtor, trădător şi martor mincinos, este fiară prefăcută şi mult împleticită, tulbură judecăţile, desparte pe bărbat de femeie, încurcă pe stăpânitori, face dezbinări, întărâtă pe oameni unul asupra altuia, desparte prietenii, varsă sânge, păgubeşte, răpeşte, nedreptăţeşte, dezbracă orfanii, întristează văduvele, dărâmă case, risipeşte sate, pustieşte oraşe şi pierde popoare întregi»[636].

Minciuna este lucrul diavolului, care printr-o minciună i-a făcut pe cei dintâi oameni să calce porunca lui Dumnezeu şi de atunci îndeamnă mereu la acest păcat. De aceea, în Sfânta Scriptură diavolul este numit: **„Tatăl minciunii”** (Ioan 8, 44).

Dumnezeu urăşte minciuna: **„Buzele cele grăitoare de minciună sunt urâciune înaintea Domnului”** (Pilde 12, 22). Fiind faptă urâtă, minciuna nu poate rămâne fără pedeapsă. Dacă uneori scapă de pedeapsa oamenilor, nu poate scăpa însă nicidecum de pedeapsa lui Dumnezeu, căci: **„Partea**... **tuturor celor mincinoşi este în iezerul care arde, cu foc şi cu pucioasă, care este moartea a doua”** (Apoc. 21, 8).

De aceea, Sfânta Scriptură ne îndeamnă să ne ferim de păcatul minciunii: **„Nu vă minţiţi unul pe altul”** (Col. **3, 9).** Sau: **„Lepădând minciuna, grăiţi adevărul fiecare cu aproapele său, căci unul altuia suntem mădulare”** (Efes. 4, 25).

Deci, porunca a noua din Decalog, oprind mărturia mincinoasă şi orice fel de minciună, cere fiecărui creştin să spună adevărul şi să se străduiască pentru biruinţa adevărului. **„Cel ce voieşte să iubească viaţa şi să vadă zile bune să-şi oprească limba de la rău şi buzele sale să nu grăiască vicleşug”** (I Petru 3, 10).

159. Este dator creştinul să spună întotdeauna tot ceea ce ştie?

Datoria adevărului nu cere întotdeauna mărturisirea tuturor celor ştiute. **Ea este îngrădită prin datoria de a păstra nedescoperite lucrurile care ni s-au încredinţat pe temeiul încrederii în cuvântul nostru că vom păstra tăcerea** (datoria discreţiei, adică a păstrării celor încredinţate spre a nu fi destăinuite). De asemenea trebuie păstrate nedestăinuite şi lucrurile în legătură cu slujba fiecăruia, după cum cere legea (Datoria secretului profesional).

Destăinuirea lucrurilor încredinţate spre păstrare se poate face numai la cererea autorităţilor îndreptăţite, sau când prin tăcerea asupra lor se păgubeşte viaţa de obşte.

Numai destăinuirile creştinului la Sfânta Taină a Spovedaniei nu pot fi date în vileag niciodată de către duhovnic.

160. Care este porunca a zecea?

Porunca a zecea este: **„Să nu doreşti nimic din câte are aproapele tău”** (Ieş. 20, 17).

161. Ce opreşte această poruncă?

Porunca a zecea opreşte însuşirea lucrurilor altuia, precum şi pofta după ele, dorirea lor. Căci dacă cineva doreşte ceva, atunci va căuta să-şi însuşească ceea ce doreşte.

Aşadar, porunca a zecea cere **stârpirea din rădăcină a cauzelor rău-necurate ale inimii,** fiindcă din ele se nasc apoi tot felul de fapte rele. Nu este de ajuns numai să nu furăm lucrul aproapelui, dar nici nu ne este îngăduit să-l dorim şi să-l poftim în sufletul nostru, fiindcă pofta naşte păcatul, iar păcatul înfăptuindu-se naşte moartea veşnică (Iacov 1, 15). Mântuitorul spune: **„Căci din inimă ies gânduri rele, ucideri, adultere, desfrânări, furtişaguri, mărturii mincinoase, hule”** (Matei 15, 19).

Aşadar, porunca a zecea cere **stârpirea din rădăcină a cauzelor răului,** care sălăşluiesc în inima omului şi se cuprind în pofta zămislitoare de păcat. Deci creştinul este dator să se curăţească de poftele rele, să lupte împotriva lor prin rugăciune, post şi prin împărtăşirea cu Sfintele Taine, precum citim în Sfânta Scriptură: **„Să ne curăţim pe noi de toată întinarea trupului şi a duhului, desăvârşind sfinţenia în frica lui Dumnezeu”** (II Cor. 7, 1).

DATORIILE CREŞTINULUI

162. Care este rostul legilor morale?

Din cele spuse până acum am înţeles că creştinul trebuie să se călăuzească în viaţă după legile morale. Acestea îi arată datoriile prin împlinirea cărora îşi poate întocmi viaţa potrivit voii lui Dumnezeu **şi** dobândi mântuirea sufletului.

163. Care sunt aceste datorii ale creştinului?

Datoriile creştinului le-a arătat lămurit Mântuitorul în răspunsul dat unuia dintre ispititorii Săi, care voia să cunoască cea mai mare poruncă din Lege, zicându-i: **„Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău şi cu tot cugetul tău. Aceasta este marea şi întâia poruncă. Iar a doua, la fel ca şi aceasta: Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi” (Matei 22, 37—39).**

Aşadar, creştinul are datorii către Dumnezeu, către sine însuşi şi către aproapele.

Despre ele s-a vorbit în partea de mai înainte. De aceea acum le arătăm la un loc, dar numai pe scurt.

164. Care sunt datoriile către Dumnezeu?

Creştinul este dator să se străduiască să cunoască pe Dumnezeu **şi** să recunoască în El pe Creatorul, Binefăcătorul, Sfinţitorul şi Judecătorul său şi numai Lui să-I slujească cu toate puterile sale. Aceasta o cere porunca întâi a Decalogului,

precum şi Mântuitorul, prin cuvintele spuse cu prilejul ispitirii Lui de către diavol: **„Piei, satano, căci scris este: Domnului Dumnezeului tău să te închini şi Lui singur să-I slujeşti”** (Matei **4,** 10).

165. În ce chip slujeşte creştinul lui Dumnezeu?

Creştinul slujeşte lui Dumnezeu prin însuşirea şi punerea în lucrare **a** celor trei virtuţi teologice: **credinţa, nădejdea** şi **dragostea,** precum şi **prin împlinirea conştiincioasă a tuturor actelor de cult, după rânduiala sfintei noastre Biserici Ortodoxe** (rugăciunea, serbarea Duminicii şi a celorlalte zile de sărbătoare, cinstirea îngerilor, **a** sfinţilor, a sfintelor moaşte, a sfintelor icoane, **a** sfintelor cruci, respectarea persoanelor, locurilor, lucrurilor şi numelor sfinţite de Dumnezeu, ţinerea jurământului şi votului, mărturisirea fără sfială şi teamă a învăţăturii sfintei noastre Biserici Ortodoxe, după pilda Mântuitorului, a Sfinţilor Apostoli şi a Sfinţilor Mucenici).

Despre acestea s-a vorbit mai înainte.

DATORIILE CĂTRE SINE ÎNSUŞI

166. Ce înţelegem prin datoriile creştinului către sine însuşi?

Pentru a putea face faţă aşa cum se cuvine diferitelor trebuinţe ale vieţii şi pentru a-şi îndeplini menirea sa morală, creştinul are nevoie de pregătire sufletească şi trupească. Această pregătire o au în vedere tocmai **datoriile către sine însuşi.** Prin mijlocirea lor, puterile şi însuşirile credinciosului, ajutate de harul sfinţitor, înfloresc şi rodesc binefăcător în viaţă.

167. De câte feluri sunt datoriile către sine însuşi?

Datoriile către sine însuşi sunt de două feluri: unele privesc întreaga fiinţă a credinciosului, iar altele, fiecare parte alcătuitoare a fiinţei sale, adică **sufletul** şi **trupul.**

168. Care sunt datoriile Creştinului către întreaga sa fiinţă?

Datoriile creştinului către întreaga sa fiinţă se cuprind în trei virtuţi de seamă: cinstirea de sine, dragostea de sine şi smerenia.

169. Ce este cinstirea de sine?

Cinstirea de sine este virtutea prin care credinciosul recunoaşte şi preţuieşte vrednicia cu care Dumnezeu l-a înzestrat mai mult decât pe toate celelalte făpturi.

Cu mintea sa, credinciosul îşi dă seama că el are însuşiri şi puteri care-l deosebesc de toate celelalte făpturi. Credinţa creştină îi arată că numai omul este creat **„după chipul lui Dumnezeu”** (Fac. 1, 26—27); că este scăpat din robia păcatului prin jertfa Mântuitorului, că este **„templu al Duhului Sfânt”** (I Cor. 6, 19) şi chemat la fericirea veşnică. Faptul acesta, de bună seamă, trebuie să-i fie creştinului îndemn puternic de a preţui după cuviinţă darurile şi vrednicia cu care

l-a înzestrat Dumnezeu numai pe el, adică îndemn puternic de a se cinsti şi respecta pe sine.

170. În ce chip îşi arată creştinul cinstirea de sine?

Creştinul îşi arată cinstirea de sine, pe de o parte, prin ferirea de faptele rele, care întunecă şi înjosesc chipul lui Dumnezeu în el; iar pe de altă parte, prin săvârşirea faptelor bune, care îl conduc spre asemănarea cu Dumnezeu şi prin păstrarea cinstei sau a numelui celui bun.

171. Ce este cinstea sau numele cel bun?

Cinstea, numele cel bun sau onoarea este recunoaşterea de către ceilalţi semeni a vredniciei morale şi a muncii cuiva. Ea se câştigă prin năzuinţa firească a credinciosului de a-şi îndeplini conştient datoriile sale, prin purtarea cuviincioasă în orice împrejurare şi prin statornicia în bine.

În Sfânta Scriptură se spune că **„Un nume bun este mai de preţ decât bogăţia”** (Pilde 22, 1). Conştiinţa cinstirii de sine este un frâu împotriva păcatelor şi un îndemn către virtute. De aceea, **datoria creştinului este să-şi câştige şi să-şi apere cinstea sa.**

172. Care sunt foloasele cinstirii de sine?

Cinstirea de sine este un scut puternic împotriva ispitelor păcatului, îndemn tare de a stărui şi înainta în virtute, izvor bogat al dragostei şi mulţumirii către Dumnezeu pentru darurile primite, precum şi al dragostei către aproapele care şi el, asemenea, este creat după **„chipul lui Dumnezeu”.**

173. Care sunt păcatele împotriva cinstirii de sine?

Păcatele împotriva cinstirii de sine sunt: înjosirea prin făţărnicie, linguşirea, vieţuirea păcătoasă şi nepăsarea faţa de cinstea proprie.

174. Ce este dragostea de sine?

Dragostea de sine este virtutea prin care creştinul, întărit de harul sfinţitor, năzuieşte să-şi dezvolte darurile primite de la Dumnezeu şi să-şi desăvârşească viaţa, potrivit legilor morale, spre a ajunge la unirea cu Dumnezeu.

Deci, pe când dragostea firească de sine se cuprinde în imboldul păstrării vieţii, virtutea dragostei de sine se arată prin păstrarea, sporirea şi buna întrebuinţare la darurilor primite de la Dumnezeu.

175. În ce chip îşi arată creştinul dragostea de sine?

Creştinul îşi arată dragostea de sine prin grija faţă de luminarea şi întărirea puterilor sufleteşti şi de mântuirea sufletului, după cuvântul Sfintei Scripturi, care spune: **„Ce-i va folosi omului dacă ar câştiga lumea întreagă, iar sufletul său**

îl va pierde?” (Matei 16, 26), precum şi prin grija pentru sănătatea trupului şi pentru folosirea lui în slujba lui Dumnezeu şi a aproapelui.

176. Care sunt foloasele dragostei de sine?

Virtutea dragostei de sine, fiind nedespărţită de dragostea către Dumnezeu şi către aproapele, este neapărat necesară pentru mântuire. Fără ea, creştinul nu poate împlini lucrul pe care i l-a încredinţat Dumnezeu în această viaţă, nu poate fi stăruitor în bine şi nici nu poate folosi bine virtuţile creştineşti. Ea înfrânează poftele rele, duce la ferirea de păcat şi la împodobirea cu alese virtuţi creştine.

177. Care sunt păcatele împotriva dragostei de sine?

Păcatele împotriva dragostei de sine se cuprind, pe scurt, în ura de sine, arătată prin săvârşirea de fapte rele, precum citim în Sfânta Scriptură: **„De vieţuiţi după trup, veţi muri, iar dacă ucideţi, cu Duhul, faptele trupului, veţi fi vii”** (Rom. 8, 13).

178. Ce este smerenia?

Smerenia, întâlnită cu adevărat numai în religia creştină, este virtutea prin care creştinul recunoaşte că toate darurile şi însuşirile sale bune le-a primit de la Dumnezeu şi de aceea nu se mândreşte cu ele. **„Ce ai, pe care să nu-l fi primit; iar dacă l-ai primit, de ce te făleşti, ca şi cum nu l-ai fi primit?”** (I Cor. 4, 7).

Dar pentru că, pe lângă însuşiri bune, fiecare om are şi slăbiciuni, smerenia mai cere ca fiecare să-şi recunoască şi slăbiciunile sale, precum şi să recunoască în acelaşi timp şi părţile bune ale aproapelui.

Aşadar, smerenia nu se împotriveşte cinstirii şi dragostei de sine. Dimpotrivă, cu cât creştinul este mai pătruns de înalta vrednicie a firii sale şi de înălţimea chemării sale, cu atât mai mult el va şti să preţuiască şi darurile date de Dumnezeu lui şi aproapelui, recunoscându-şi totodată atât slăbiciunile sale, cât şi dependenţa sa întru toate de Dumnezeu.

179. Este smerenia necesară mântuirii?

Da, pentru că fără smerenie nu poate avea loc lucrarea eficientă a harului dumnezeiesc, nici credinţa desăvârşită, nici rugăciunea cuviincioasă, nici pocăinţa adevărată şi nici stăruinţa în bine.

Astfel, smerenia este una dintre cele mai alese virtuţi creştine, fiind cu drept cuvânt numită temelia lor. Aşa, de pildă, credinţa este smerenie a minţii; ascultarea, smerenie a voii; pocăinţa, smerenie a poftelor şi a patimilor. De aceea Mântuitorul şi Sfinţii Apostoli îndeamnă cu multă stăruinţă, prin cuvânt şi pildă, la împodobirea cu virtutea smereniei: **„Învăţaţi-vă de la Mine, că sunt blând şi smerit cu inima şi veţi găsi odihnă sufletelor voastre”** (Matei 11, 29), spune Mântuitorul. Care, Dumnezeu fiind, S-a smerit într-atât încât a luat chipul neputinţei noastre şi S-a făcut om. El a trăit o viaţă plină de lipsuri, urmărind împlinirea lucrării de mântuire a oamenilor, iar nu strălucirea trecătoare a vieţii pământeşti.

De aceea şi Sfântul Apostol Petru îndeamnă la smerenie, spunând că **„Dumnezeu celor mândri le stă împotrivă, iar celor smeriţi le dă har”** (I Petru 5, 5).

Pilde alese de smerenie găseşte creştinul în viaţa Maicii Domnului şi a celorlalţi sfinţi.

180. Care sunt însuşirile smereniei?

Smerenia creştină trebuie să fie: 1) Curată, adică să pornească cu adevărat din inimă; altfel ea este făţărnicie şi mândrie tăinuită; 2) **Să fie unită cu adevărata cinstire şi dragoste de sine şi cu încrederea în Dumnezeu;** altfel ea este slăbiciune vinovată; 3) **Să se arate prin fapte şi să fie statornică în toate împrejurările;** altfel ea nu are nici o valoare morală.

181. Care sunt roadele smereniei?

Roadele cele mai de seamă ale smereniei sunt: 1) Ascultarea de Dumnezeu şi recunoştinţa faţă de El; 2) Căinţa pentru păcate şi dorul după conlucrarea cu harul sfinţilor (I Petru 5, 5); 3) Pacea sufletului (Matei 11, 29); 4) Înfrânarea imboldului după laude şi măriri deşarte; 5) Cinstirea, dragostea, dreptatea şi îngăduinţa faţă de aproapele.

182. Care sunt mijloacele pentru câştigarea smereniei?

Mijloacele potrivite pentru câştigarea smereniei sunt: 1) Rugăciunea pentru dobândirea ajutorului lui Dumnezeu; 2) Luarea aminte la învăţătura Mântuitorului, la pilda vieţii Sale şi a sfinţilor; 3) Cunoaşterea adevărată de sine, căci cine se cunoaşte bine pe sine şi îşi cunoaşte însuşirile sale bune, dar şi slăbiciunile şi pornirile sale pătimaşe şi are voinţa să le stăpânească, poate evita faptele rele şi stărui în cele bune.

183. Care sunt păcatele împotriva smereniei?

Păcatele împotriva smereniei se cuprind în mândrie, adică în patima de a se înălţa pe sine peste măsură, din care răsar multe alte rele. **„Dumnezeu celor mândri le stă împotrivă, iar celor smeriţi le dă har”** (I Petru 5, 5). Căci, pe când **mândria este moartea virtuţilor, smerenia este moartea păcatelor şi viaţa virtuţilor.**

Păcat împotriva smereniei este şi înjosirea credinciosului, prin folosirea darurilor primite de la Dumnezeu pentru lucrări nefolositoare.

184. Care sunt datoriile creştinului faţă de sufletul său?

După învăţătura sfintei noastre Biserici, sufletul este creaţie dumnezeiască, chipul lui Dumnezeu în om, partea spirituală şi nemuritoare care-l deosebeşte pe om de orice altă făptură, deci partea cea mai de preţ a fiinţei sale.

Din această cauză, datoriile către suflet sunt cele mai sfinte pentru creştini. Ele se cuprind în grija de luminarea şi întărirea puterilor sufleteşti cu care l-a

înzestrat Dumnezeu pe om spre a trăi viaţa pământească potrivit legilor morale şi a dobândi fericirea cerească.

Puterile sufleteşti sunt: mintea, voinţa şi simţămintele.

185. În ce se cuprinde grija faţă de minte?

Mintea este puterea sufletească prin care omul cunoaşte şi înţelege lucrurile. În ea a sădit Dumnezeu năzuinţa de a cunoaşte adevărul, de a pătrunde în tainele lumii create şi a-şi însuşi cât mai multe cunoştinţe.

Datoria creştinului este de a înlesni această năzuinţă şi lucrare a minţii sale şi de a-i da prilej să-şi adune cunoştinţe bogate şi temeinice, prin care se ridică şi înfloreşte viaţa.

Îndeosebi, creştinul trebuie să se îngrijească de luminarea şi înzestrarea minţii sale cu învăţătura propovăduită de sfânta noastră Biserică Ortodoxă în care se cuprind adevărurile veşnice, descoperite de Dumnezeu. Practica vieţii creştine a dovedit că învăţătura creştină este izvor nesecat de cunoştinţe folositoare şi că nu este trebuinţă a vieţii care să nu poată fi îndrumată spre bine, în lumina ei. Căci «mintea care iubeşte pe Dumnezeu este făclia care luminează sufletul», spune Sfântul Antonie cel Mare[637].

Creşterea bună în familie, învăţămintele din şcoală, aşezămintele culturale, bibliotecile cu cărţi bune, şi mai ales Biserica, cu slujbele ei şi cu propovăduirea cuvântului dumnezeiesc, pun la îndemâna credinciosului mijloacele potrivite pentru împlinirea datoriei de a-şi lumina mintea.

186. În ce chip poate păcătui creştinul împotriva acestei datorii?

Împotriva acestei datorii creştinul poate păcătui prin nepăsarea faţă de adevăr şi îndeosebi faţă de adevărul creştin şi prin lenea de a-şi însuşi cunoştinţele roditoare de bine vremelnic şi veşnic.

187. În ce se cuprinde grija faţă de voinţă?

Voinţa este puterea sufletească prin care omul îşi aduce la îndeplinire gândurile şi dorinţele sale. În ea a sădit Dumnezeu năzuinţa spre bine. După învăţătura Sfintei noastre Biserici, voinţa omului a fost îndreptată numai spre bine. În urma păcatului strămoşesc însă, slăbindu-i-se puterea, ea s-a îndreptat mai mult spre rău, fără să-şi piardă însă puterea de a se hotărî şi spre bine. Mântuitorul, prin jertfa de pe Cruce, a recâştigat omului harul dumnezeiesc, pentru a putea birui pornirile voinţei spre rău. Astfel, având ajutorul dumnezeiesc, datoria creştinului este ca, prin virtutea înfrânării şi a bărbăţiei, să-şi întărească' puterea voinţei sale, încât aceasta, în chip statornic, să se îndrepte numai spre împlinirea faptelor bune. **„Nu te lăsa biruit de rău, ci biruieşte răul cu binele”** (Rom. 12, 21).

Statornicia voinţei omului pe calea binelui se numeşte caracter moral. Omul împodobit cu caracter moral nu se lasă abătut din calea binelui, oricâte greutăţi, ispite şi primejdii ar întâlni. El îşi îndeplineşte totdeauna în chip deplin datoriile sale, ţine seama de drepturile semenilor săi, caută să fie folositor obştii, iar prin viaţa şi faptele sale îşi dă silinţa să fie pildă bună altora.

Împotriva datoriei de a-şi întări voinţa spre bine, se păcătuieşte îndeosebi prin neînfrânarea poftelor şi a pornirilor rele.

188. În ce se cuprinde grija faţă de simţăminte?

Simţămintele, prin care credinciosul îşi dă seama de ceea ce este frumos, plăcut şi bine, sau neplăcut şi rău, au mare înrâurire asupra dezvoltării vieţii sale religios-morale. De altă parte însă, simţămintele omeneşti sunt supuse rătăcirii mai mult decât celelalte puteri sufleteşti. Din această pricină, datoria creştinului este ca, ajutat de harul dumnezeiesc, să-şi stăpânească cu mintea şi cu voia simţămintele şi să le îndrumeze astfel încât ceea ce vor spune ele că-i plăcut, bun, frumos şi moral să fie într-adevăr aşa.

189. Prin ce mijloace se poate face acest lucru?

Simţămintele pot fi îndrumate şi întărite în binele moral prin înfrânarea patimilor, prin citirea cărţilor ziditoare de viaţă morală şi îndeosebi a celor cu cuprins religios, prin admirarea frumuseţilor naturii, prin muzică aleasă, pictură frumoasă ş.a.

Simţămintele curate se nasc în sufletul credinciosului prin citirile din Istoria sfântă despre dragostea de oameni a lui Dumnezeu, arătată de Mântuitorul, despre curajul Sfinţilor Apostoli în propovăduirea învăţăturii creştine sau despre statornicia în credinţă a sfinţilor mucenici.

De asemenea psalmii, rugăciunile, sfintele slujbe, cântările şi pictura religioasă sunt izvor de învăţăminte înalte.

Simţămintele produc fiori sufleteşti, care duc la hotărâri tari, la pocăinţă şi la însufleţire spre fapte bune.

190. Care sunt datoriile creştinului către trupul său?

Datoriile creştinului către trupul său se cuprind, pe scurt, în grija de viaţa şi de sănătatea lui.

După învăţătura creştină, trupul este zidire a lui Dumnezeu, locuinţa şi slujitorul sufletului. El ia parte la primirea Sfintelor Taine şi este menit pentru învierea şi preamărirea în viaţa cea de după moarte (Rom. 8, 11). Pe de altă parte, de trup este legată viaţa pământească, în timpul căreia creştinul trebuie să-şi pregătească mântuirea, după cuvintele Mântuitorului: **„Trebuie să fac, până *este* ziuă, lucrările Celui ce M-a trimis pe Mine; că vine noaptea, când nimeni nu poate să lucreze”** (Ioan 9, 4).

Viaţa având un astfel de preţ, creştinul are şi datoria şi dreptul de a o păstra şi apăra, atât pentru el cât şi pentru obşte, precum cere şi porunca dumnezeiască: «să nu ucizi»-.

191. Viaţa nu poate fi nicicând jertfită?

Viaţa trupească este un bun însemnat, dar nu cel mai mare bun al credinciosului. De aceea şi datoria pentru păstrarea ei nu ieste fără margini. Sunt împrejurări în care primejduirea şi jertfirea vieţii este chiar o datorie. Astfel, Sfinţii Apostoli au îndurat prigoniri şi moarte pentru propovăduirea Sfintei Evanghelii. Sfinţii Mucenici au preferat să moară decât să se lepede de Mântuitorul, împlinind cuvântul Domnului, care spune: **„Nu vă temeţi de cei ce ucid trupul, iar**

sufletul nu pot să-l ucidă; temeţi-vă mai curând de acela care poate şi trupul şi sufletul să le piardă în gheena” (Matei 10, 28). Pe de altă parte, preoţii, (medicii, îngrijitorii celor cuprinşi de boli molipsitoare îşi pun adesea viaţa în primejdie, ca şi soldaţii care apără patria. Împlinirea conştiincioasă a datoriilor legate de chemarea lor le cere acest lucru pentru binele obştesc.

Aşadar, sunt împrejurări care cer primejduirea şi chiar jertfirea vieţii, dar numai pentru bunuri de preţ înalt şi din dorinţe curate, iar nu din dorinţa de a fi lăudat de oameni.

În afară de astfel de împrejurări deosebite, datoria creştinului este de a-şi păstra viaţa trupului şi a îngriji de sănătatea lui. Căci, cu cât trupul este în mai bună stare, cu atât slujeşte mai bine sufletului.

192. În ce chip se îngrijeşte creştinul de sănătatea trupului?

Creştinul se îngrijeşte de sănătatea trupului prin:

1) **Hrană potrivită şi cumpătare,** căci omul mănâncă pentru a trăi, şi nu trăieşte pentru a mânca. Iar după pilda Mântuitorului şi învăţătura Sfinţilor Apostoli, creştinul trebuie să ia totdeauna mâncarea cu „binecuvântare”, adică cu rostire de rugăciuni înainte şi după masă (I Tim. 4, 4, 5).

2) **Îmbrăcăminte trebuitoare** pentru înfăţişarea cuviincioasă şi pentru ocrotirea trupului de schimbările vremii.

3) **Locuinţă sănătoasă,** pentru cuvenita odihnă şi adăpostire. Datina creştinească cere ca locuinţa creştinilor să fie împodobită cu icoane şi cu sfânta cruce.

4) **Curăţenie în îmbrăcăminte şi locuinţă,** precum şi **curăţenie a trupului.**

5) **Muncă şi exerciţii trupeşti,** care întăresc puterile şi-l menţin pe om în bună stare sufletească. Pentru că a trăi înseamnă a munci. De aceea este datoria fiecărui creştin să-şi aleagă cu multă chibzuinţă şi să se pregătească cu îngrijire pentru o anumită muncă, după însuşirile şi puterile sale.

6) **Vindecarea sănătăţii zdruncinate de boli.** Desigur, creştinismul priveşte bolile: sau ca pedepse meritate pentru păcat şi mijloace pentru pocăinţă, ca de pildă: lepra lui Ghiezi, slăbănogul de 38 de ani; sau ca mijloace pentru întărire în virtute, ca de pildă suferinţele dreptului Iov; sau ca prilejuri pentru arătarea puterii lui Dumnezeu, ca de pildă vindecarea orbului din naştere. De aceea, creştinul îndură bolile cu răbdare şi cu supunere faţă de voia lui Dumnezeu şi se roagă. Lui să-i aducă uşurare şi vindecare. **„Fiule! în boala ta nu fi nebăgător de seamă, ci te roagă Domnului şi El te va tămădui”** (Înţ. Sir. 38, 9).

Dar aceasta nu înseamnă că creştinul trebuie să aştepte vindecarea numai prin rugăciune şi prin mijloacele religioase; adică să aştepte ca Dumnezeu să facă mereu minuni cu el. Datoria lui este să ceară şi ajutorul medicului şi să folosească medicamentele arătate de el. **„Cinsteşte pe doctor cu cinstea ce i se cuvine, că şi pe el l-a făcut Domnul ... Domnul a zidit din pământ leacurile şi omul înţelept nu se va scârbi de ele”** (Înţ. Sir. 38, 1, 4).

Dacă şi-a recâştigat sănătatea, creştinul trebuie să aducă laudă şi mulţumire lui Dumnezeu, asemenea leprosului vindecat (Luca 17, 15).

7) **Odihnă.** Datoria muncii cere şi dreptul la odihnă pentru reîmprospătarea puterilor şi susţinerea sănătăţii. Mântuitorul însuşi, ca om, avea trebuinţă de

odihnă şi se odihnea (Ioan 4, 6). Cel dintâi mijloc pentru odihnă este somnul. Astfel, muncitorul conştiincios nu va renunţa la el pentru plăceri, dar nici nu va pierde timpul lucrului cu somnul.

Timp de odihnă sunt şi duminicile şi zilele de sărbători, când creştinul îşi întrerupe munca din cursul săptămânii şi, după participarea la Sfânta Liturghie şi ascultarea cuvântului dumnezeiesc, se odihneşte şi-şi reface puterile sale, meditând la cuvântul lui Dumnezeu şi făcând fapte bune faţă de aproapele.

193. Opreşte Biserica participarea la bucuriile şi plăcerile vieţii?

Sfânta noastră Biserică nu opreşte participarea la bucuriile şi plăcerile vieţii. Dimpotrivă, le consideră trebuitoare pentru sănătatea şi buna stare a credincioşilor. Ea cere însă ca ele să nu fie păgubitoare nici trupului şi nici sufletului, să nu răpească din timpul de muncă şi să fie cu măsură.

Plăcerile sunt felurite. Unele mai mult pentru recrearea trupească, iar altele mai mult pentru recrearea sufletească. Astfel, cei ce lucrează cu mintea găsesc recreaţie şi plăcere în exerciţiile trupeşti, iar cei ce lucrează cu braţele, în ocupaţiile minţii, pentru a ţine cumpăna dreaptă între puterile trupeşti şi cele sufleteşti.

Folositoare pentru toţi sunt exerciţiile trupeşti, plimbările cu admirarea frumuseţilor naturii, muzica aleasă, teatrul şi cinematograful cu cuprins moral şi sănătos şi, fără îndoială, citirea cărţilor roditoare de viaţă morală.

Odihna şi recrearea bună îi aduc credinciosului mulţumire şi puteri noi pentru reînceperea muncii obişnuite. Recrearea rea însă îi aduce descurajare şi dezgust faţă de muncă..

194. Care sunt păcatele împotriva datoriei de a se îngriji de viaţa şi sănătatea trupului?

Cele mai mari păcate împotriva vieţii şi sănătăţii trupului sunt:

1) Primejduirea şi distrugerea vieţii; :

2) Ciuntirea de sine, prin care cineva urmăreşte să devină nepotrivit pentru muncă. Dacă aceasta se face însă cu scopul de a-şi păstra viaţa, de pildă extirparea unui mădular bolnav, atunci ea este chiar o datorie;

3) Lenea;

4) Îmbuibarea cu mâncare şi băutură;

5) Nestăpânirea patimilor care macină sănătatea trupului;

6) Nebăgarea în seamă a bolilor şi lipsa de măsuri pentru preîntâmpinarea lor sau pentru vindecare.

195. Pentru împlinirea datoriilor către sine însuşi, are creştinul nevoie de bunuri materiale? Ce învaţă sfânta noastră Biserică despre bunurile materiale?

Dumnezeu, după ce a creat pe cei dintâi oameni, i-a binecuvântat, zicând: **„Creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pământul şi-l supuneţi; şi stăpâniţi peste peştii mării, peste păsările cerului, peste toate animalele, peste toate vietăţile ce se mişcă pe pământ şi peste tot pământul. Apoi a zis Dumnezeu: Iată vă dau toată iarba ce face sămânţa de pe toată faţa pământului şi tot**

pomul ce are rod cu sămânţă în el. Acestea vor fi vouă hrana voastră” (Fac. 1, 28—29).

Aşadar, bunurile materiale sunt darurile lui Dumnezeu către om, pentru susţinerea vieţii şi pentru îndeplinirea feluritelor trebuinţe legate de ea. Stăpânul lor deplin este Dumnezeu, Creatorul întregii zidiri. Omului îi sunt date bunurile materiale numai spre bună administrare, chivernisire şi folosire, având a da seama de ele, ca de orice faptă a sa.

196. Are fiecare om dreptul la bunurile materiale?

Bunurile materiale fiind neapărat trebuitoare vieţii, de (bună seamă că fiecare om are dreptul la ele. Ele trebuie să fie însă câştigate (prin muncă proprie, cinstită, iar nu prin exploatarea muncii altora, căci citim în Sfânta Scriptură: **„Dacă cineva nu vrea să lucreze, acela nici să nu mănânce”** (II Tes. 3, 10).

197. Condamnă Biserica bogăţia de sine?

În urma păcatului strămoşesc, oamenii abătându-se de la legea lui Dumnezeu, împărţirea bunurilor pământeşti de către ei mi s-a făcut niciodată cu dreptate. Unii, mai puternici, asuprind pe semenii lor mai slabi, şi-au adunat averi, socotindu-le ca proprietate a lor deplină, iar alţii, mai slabi, au rămas asupriţi şi în suferinţă.

Creştinismul a adus şi aici o îndreptare. Pe de o parte, el nu condamnă bunăstarea materială. Averea poate fi câştigată prin muncă stăruitoare şi prin bună chivernisire şi atunci ea este un drept firesc al fiecăruia, ca rod al muncii cinstite, căci **„Vrednic este lucrătorul de plata sa”** (Luca 10, 7). Bogăţia în sine nu este ceva rău, după cum nici sărăcia nu este o virtute. Prin muncă proprie, cinstită, nimeni nu poate aduna însă averi prea mari. De altă parte, bogăţia cuprinde în sine o mare primejdie. Ea îl leagă pe om prea mult de bunurile pământeşti trecătoare, îl face mândru, lacom, zgârcit, împietrit la inimă faţă de suferinţele semenilor şi faţă de împlinirea poruncilor morale.

În felul acesta, bogăţia poate fi o piedică în calea mântuirii, după cum spune Mântuitorul: **„Mai lesne este a trece cămila prin urechile acului, decât să intre un bogat în împărăţia lui Dumnezeu”** (Matei 19, 24). Mântuitorul nu condamnă aici bogăţia, ci pe deţinătorii ei, pe bogaţii lipsiţi de credinţă şi de milă. Acelaşi lucru se întâmplă şi atunci când El îndeamnă pe tânărul dornic de desăvârşire să-şi vândă averile şi să le dea săracilor {Luca 18, 22). Din aceeaşi pricină şi Sfinţii Părinţi au cuvinte foarte aspre nu atât faţă de bogăţie, cât faţă de bogaţii nemilostivi.

Faţă de părerea că bogăţia ar fi un ideal în viaţă, deci un scop în sine, şi că fiecare poate să o întrebuinţeze numai pentru el, creştinismul vine cu o îndreptare. **Creştinismul învaţă că bogăţia trebuie socotită numai un mijloc pentru arătarea dragostei către aproapele în suferinţă şi pentru lucrări de folos obştesc.**

Mântuitorul spune: **„Fericiţi cei milostivi, că aceia se vor milui”** (Matei 5, 7). Iar sfântul Vasile cel Mare zice: «Cei ce judecă cu înţelepciune ar trebui să nu uite că bogăţiile ne-au fost date pentru a le întrebuinţa, nu pentru a le face să ne slujească la plăceri»[838]. Folositoare pentru suflet este întrebuinţarea bogăţiei pentru ajutorarea celor în suferinţă. Căci tot Sfântul Vasile cel Mare spune: «Cum

poţi tu să ai paturi de argint, mese de argint, scaune de fildeş, când curtea locuinţei tale este plină de săraci fără de număr, al căror plâns îl auzi? Câte datorii s-ar putea plăti din preţul unui inel de al tău? Un singur dulap de al tău cu haine cuprinde atât cât ar încălzi o întreagă populaţie care tremură de frig»[639].

DATORIILE CĂTRE APROAPELE

198. Prin împlinirea datoriilor către Dumnezeu şi către sine însuşi îşi îndeplineşte creştinul toate datoriile sale?

Nu. Căci omul, după însăşi firea sa, e făcut să trăiască laolaltă cu semenii săi. Omul are, adică, în sine o pornire care-l atrage către semenii săi, de ajutorul cărora are nevoie pentru dezvoltarea însuşirilor sale proprii, ca şi pentru împlinirea trebuinţelor sale de viaţă. Apoi şi graiul cu care este înzestrat omul, pentru împărtăşirea gândurilor şi vrerilor sale, este un semn că el are nevoie să trăiască împreună cu semenii săi.

De aici decurg însă şi anumite îndatoriri ale creştinului către semenul sau aproapele său; numai prin împlinirea lor creştinul poate să trăiască după voia lui Dumnezeu.

199. Care sunt îndatoririle creştinului către aproapele?

Asemenea datoriilor către sine însuşi, datoriile către aproapele se cuprind şi ele în trei virtuţi de seamă:

1) cinstirea sau respectarea aproapelui;
2) dragostea către aproapele;
3) dreptatea faţă de aproapele.

Dar înainte de a arăta în ce se cuprind acestea, se pune întrebarea:

200. Cine este aproapele nostru?

Răspunsul ni-l dă însuşi Mântuitorul, în frumoasa parabolă despre samarineanul milostiv (Luca 10, 29—37), care a legat rănile şi a dat ajutor celui căzut între tâlhari, fără să cerceteze cine este el, ci numai văzându-l că este om ca şi el. Răspunsul este deci: **aproapele nostru este orice om, fără nici un fel de deosebire.** După învăţătura creştină, toţi oamenii sunt fii ai aceluiaşi Tată Ceresc. Toţi sunt creaţi după „chipul lui Dumnezeu”, toţi au aceeaşi fiinţă, se trag din aceeaşi unică pereche de oameni (Adam şi Eva), stau sub osânda aceluiaşi păcat strămoşesc, sunt mântuiţi prin aceeaşi jertfă de pe Cruce şi au aceeaşi chemare la aceeaşi viaţă veşnică. Adevărul acesta îl face pe Sfântul Apostol Pavel să spună: **„Nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este nici rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească şi femeiască, pentru că voi toţi una sunteţi, în Hristos Iisus”** (Gal. 3, 28).

Pe temeiul învăţăturii creştine despre egalitatea tuturor oamenilor înaintea lui Dumnezeu şi despre egalitatea drepturilor la viaţă pentru fiecare, s-a ajuns apoi, treptat, la recunoaşterea egalei îndreptăţiri a fiecărui om la bunurile vieţii.

201. Ce înseamnă cinstirea aproapelui?

Cinstirea aproapelui, ca şi cinstirea de sine însuşi, este recunoaşterea vredniciei pe care o are fiecare semen al nostru de la Dumnezeu şi înaintea lui Dumnezeu, ca om. Sfântul Apostol Pavel spune: **„În iubire frăţească unii pe alţii iubiţi-vă; în cinste, unii altora daţi-vă întâietate”** (Rom. 12, 19). De asemenea, Sfântul Apostol Petru spune: **„Daţi tuturor cinste, iubiţi frăţia”** (I Petru 2, 17).

Datoria cinstirii aproapelui se sprijină pe aceleaşi temeiuri ca şi datoria cinstirii faţă de sine însuşi. Căci, după învăţătura creştină, oamenii fiind creaţi toţi după „chipul lui Dumnezeu” şi având toţi aceeaşi fiinţă, au şi datoria să-şi recunoască unul altuia vrednicia şi însuşirile cu care i-a înzestrat Dumnezeu, mai presus de celelalte făpturi.

202. Care sunt păcatele împotriva cinstirii aproapelui?

Împotriva cinstirii aproapelui se păcătuieşte prin dispreţuirea lui, adică prin nerecunoaşterea vredniciei şi a însuşirilor cu care l-a înzestrat Dumnezeu pe fiecare om. De asemenea se păcătuieşte şi prin folosirea aproapelui la lucruri înjositoare, precum şi prin nerecunoaşterea drepturilor ce se cuvin fiecăruia prin legile firii omeneşti, ca de pildă prin ştirbirea libertăţilor lui.

203. Ce este dragostea către aproapele?

Dragostea către aproapele este virtutea prin care creştinul doreşte şi voieşte aproapelui binele vremelnic şi veşnic, dându-şi totodată şi silinţa de a-i face acest bine.

În virtutea aceasta sălăşluieşte deplin duhul învăţăturii şi vieţii creştine. De aceea, Mântuitorul o şi numeşte **semnul de recunoaştere al creştinului: „întru aceasta vor cunoaşte toţi că sunteţi ucenicii Mei, dacă veţi avea dragoste unii faţă de alţii”** (Ioan 13, 35).

Aşadar, cine nu se călăuzeşte de virtutea dragostei către aproapele, acela nu este creştin adevărat.

204. Este dragostea către aproapele o datorie de seamă a creştinului?

Da, şi încă ea este neapărat necesară pentru mântuire. Este adevărat că în fruntea tuturor datoriilor creştineşti stă dragostea către Dumnezeu. Pe aceasta o numeşte Mântuitorul **„marea şi întâia poruncă”,** dar îndată adaugă: **„Iar a doua, la fel cu aceasta: să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi”** (Matei 22, 37—38). Împlinirea dragostei către Dumnezeu se poate cunoaşte, de altfel, numai în dragostea către aproapele. Aceasta este roadă şi dovada cea mai de preţ, după cuvântul Sfântului Apostol Ioan: **„Dacă zice cineva: iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăşte, mincinos este! Pentru că cel ce nu iubeşte pe fratele său, pe care l-a văzut, pe Dumnezeu, pe care nu L-a văzut, nu poate să-L iubească. Şi această poruncă avem de la El: cine iubeşte pe Dumnezeu să iubească şi pe fratele său”** (I Ioan 4, 20—21).

Aşadar, între amândouă aceste porunci este o legătură strânsă şi nedespărţită, încât una fără alta nu se poate împlini. Sfântul Apostol Pavel scrie: **„Nimănui cu nimic nu fiţi datori, decât cu iubirea unuia-faţă de altul; căci cel care iubeşte pe aproapele a împlinit legea”** (Rom. 13, 8). **„Toată legea se**

cuprinde într-un singur cuvânt, în acesta: iubeşte pe aproapele tău ca pe tine însuţi” (Gal. 5, 14).

Aceasta înseamnă că precum faţă de Dumnezeu, aşa şi faţă de aproapele, dragostea este împlinirea legii. În ea se cuprind toate poruncile şi prin ea îşi împlineşte creştinul datoriile sale. De aceea împlinirea datoriei de dragoste către aproapele este neapărat necesară creştinului pentru mântuire.

205. Care sunt însuşirile dragostei către aproapele?

Dragostea către aproapele, ca virtute creştină, trebuie să fie:

1) Sfântă. Aceasta înseamnă că ea trebuie să decurgă din dragostea către Dumnezeu, care este Tatăl Ceresc al tuturor. **„Iubiţilor, să ne iubim unul pe altul, pentru că dragostea este de Ia Dumnezeu şi oricine iubeşte este născut din Dumnezeu şi cunoaşte pe Dumnezeu. Cei ce nu iubeşte n-a cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Dumnezeu este iubire” (I** Ioan 4, 7—8).

2) **Sfinţitoare,** adică având purtare de grijă pentru mântuirea aproapelui.

3) **Din inimă curată. „Iubiţi-vă unul pe altul din toată inima, cu toată stăruinţa”** (I Petru 1, 22).

4) **Lucrătoare şi jertfelnică,** adică arătându-se prin fapte. **„Să nu iubim cu vorba, numai din gură, ci cu fapta şi cu adevărul”** (I Ioan 3, 18).

„Dacă un frate sau o soră sunt goi şi lipsiţi de hrana cea de toate zilele, şi cineva dintre voi le-ar zice: Mergeţi în pace! încălziţi-vă şi vă săturaţi; dar nu le daţi cele trebuincioase trupului, care ar fi folosul?” (Iacov 2, 15—16).

5) **Universală,** adică să cuprindă pe toţi oamenii, fiindcă precum s-a spus, toţi sunt fiii lui Dumnezeu şi Domnul nostru Iisus Hristos nu îndepărtează pe nimeni de la dragostea Sa.

Desigur, dragostea trebuie să se arate mai întâi faţă de cei cu care Dumnezeu ne-a pus în legătură mai strânsă, de rudenie sau de prietenie. Totuşi, ea nu trebuie să înceteze de a fi atotcuprinzătoare.

206. Dragostea creştină cuprinde şi pe vrăjmaş?

Da, şi tocmai prin aceasta se deosebeşte dragostea creştină de cea firească.

Oricare altă dragoste poate să izvorască din aşteptarea unor foloase trecătoare; de la cel ce ne duşmăneşte, creştinul nu aşteaptă nimic bun, dar dragostea lui îl cuprinde şi pe potrivnicul său. El lasă numai lui Dumnezeu dreptul de judecată, osândă sau iertare a celor răi şi este mereu cu nădejdea îndreptării duşmanului şi a îndrumării lui la bine, la împăcare, în privinţa aceasta Mântuitorul spune: **„Aţi auzit că s-a zis: să iubeşti pe aproapele tău şi să urăşti pe vrăjmaşul tău. Iar Eu zic vouă: Iubiţi pe vrăjmaşii voştri, binecuvântaţi pe cei ce vă blestemă, faceţi bine celor ce vă urăsc şi rugaţi-vă pentru cei ce vă vatămă şi vă prigonesc ... Căci dacă iubiţi pe cei ce vă iubesc, ce răsplată veţi avea? Au nu fac şi vameşii acelaşi lucru? Şi dacă îmbrăţişaţi numai pe fraţii voştri, ce faceţi mai mult? Au nu fac şi neamurile acelaşi lucru? Fiţi, dar, voi desăvârşiţi, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârşit este”** (Matei 5, 43—48). Iar Sfântul Apostol Pavel îşi încheie îndemnurile stăruitoare la dragoste

cu cuvintele: **„Nu te lăsa biruit de rău, ci biruieşte răul cu binele”** (Rom. 12, 21).

Dar Mântuitorul, prin viaţa, suferinţele şi moartea Sa, ne-a dat totodată şi cea mai măreaţă pildă vie despre dragostea faţă de cei ce ne voiesc răul, căci El a fost Acela **„Care, oricât fiind, nu răspundea cu ocară; suferind, nu ameninţa, ci Se lăsa în ştirea Celui ce judecă cu dreptate” (I** Petru 2, 23).

Îndeosebi pilduitoare trebuie să ne fie rugăciunea Mântuitorului de pe Cruce, rostită pentru cei ce L-au răstignit: **„Părinte, iartă-le lor, căci nu ştiu ce fac”** (Luca 23, 34). Tot în privinţa aceasta, Sfântul Antonie cel Mare spune: «Fă bine celui ce te nedreptăţeşte şi-ţi vei face prieten pe Dumnezeu. Nu grăi de rău pe vrăjmaşul tău către nimeni. Deprinde-te cu dragostea, cu neprihănirea, cu răbdarea, cu înfrânarea şi cu cele asemenea. Căci aceasta este conştiinţa de Dumnezeu»[640].

207. Ce mai învaţă sfânta noastră Biserică despre dragostea faţă de vrăjmaşi?

Sfânta noastră Biserică ne mai învaţă nu numai să nu urâm şi să nu prigonim pe vrăjmaşul nostru, ci:

a) Să fim gata a ne împăca cu el (Matei 5, 23—24);

b) Să fim iertători (Matei 28, 35);

c) Să ne ferim de tot ce ar părea că este o faptă de răzbunare şi neîmpăcare: „Nu răsplătiţi răul cu rău sau ocara cu ocară, ci dimpotrivă, binecuvântaţi, căci spre aceasta aţi fost chemaţi, ca să moşteniţi binecuvântarea” (I Petru 3, 9).

208. Dar dacă vrăjmaşul nu ia seama la dragostea noastră şi se năpusteşte asupra noastră şi asupra avutului nostru?

Atunci vrăjmaşul devine un călcător al poruncilor dumnezeieşti despre dragostea faţă de aproapele său, iar creştinul are datoria să-şi apere viaţa şi bunurile sale, fie cu puterile sale, fit cu ajutorul legilor civile. În purtarea sa faţă de vrăjmaşul său, creştinul va fi călăuzit de credinţa că slujeşte poruncile lui Dumnezeu

209. Dar dacă duşmanii atacă patria şi avutul ei?

Cu privire la aceasta, vezi învăţătura Bisericii noastre înfăţişată în răspunsul la întrebarea 229, de mai jos.

210. Care este măsura dragostei către aproapele?

Măsura dragostei către aproapele este dragostea către noi înşine, după porunca Mântuitorului: **„Să iubeşti pe aproapele ca pe tine însuţi”** (Matei 22, 38), şi **„Precum voiţi să vă faceţi vouă oamenii, faceţi-le şi voi asemenea”** (Luca 6, 31).

După cum dragostea către Dumnezeu nu se poate înţelege fără dragostea către aproapele, la fel nici dragostea către aproapele nu se poate înfăptui fără dragostea faţă de noi înşine. Căci în măsura în care ne cunoaştem pe noi înşine, ne iubim şi ne preţuim, vom şti să iubim şi să preţuim şi pe aproapele nostru, căci: **„Cu ce măsură veţi măsura, cu aceeaşi vi se va măsura”** (Luca 6, 38).

Dragostea către aproapele trebuie să înceapă, deci, întotdeauna, de la noi înşine.

211. Care sunt roadele dragostei către aproapele?

Roadele dragostei către aproapele le arată Sfântul Apostol Pavel, când spune: „Dragostea îndelung rabdă; dragostea este binevoitoare, dragostea nu pizmuieşte, dragostea nu se laudă, nu se trufeşte. Dragostea nu se poartă cu necuviinţă, nu caută ale sale, nu se aprinde de mânie, nu gândeşte răul. Nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr. Toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduieşte, toate le rabdă" (I Cor. 13, 4—7).

Din dragostea către aproapele răsar: răbdarea, bunătatea, îngăduinţa, blândeţea, mila, recunoştinţa, cinstea şi dreptatea. Pe temeiul dragostei către aproapele înfloreşte adevărata viaţă de obşte.

212. Care sunt păcatele împotriva dragostei către aproapele?

Păcatele împotriva dragostei către aproapele sunt: pizma sau invidia, care înseamnă părere de rău pentru binele aproapelui şi bucurie pentru nenorocirea lui; apoi ura, clevetirea, înşelăciunea, furtul, omorul şi toată nedreptatea.

Păcat este şi toată pilda rea, dată prin cuvânt sau faptă, căci ea abate pe mulţi de la calea cea bună şi îndeamnă la rău. În privinţa aceasta, Mântuitorul spune: **„Cine va sminti pe unul dintre aceştia mici, care cred în Mine, mai bine i-ar fi lui dacă şi-ar lega de gât o piatră de moară şi să fie aruncat în mare"** (Marcu 9, 42).

213. Ce este dreptatea faţă de aproapele?

Dreptatea faţă de aproapele este recunoaşterea cu fapta a tuturor drepturilor ce se cuvin aproapelui şi ocrotirea lor cu sfinţenie. Dreptatea cere să dăm fiecăruia ce este al său şi să nu păgubim pe nimeni cu nimic.

Astfel, dreptatea este dovada dragostei către aproapele şi se arată în respectul vieţii, sănătăţii, cinstei, libertăţii şi al tuturor bunurilor lui. Ea este, precum s-a spus, temelia bunei rânduieli între oameni, sprijinind ordinea şi înflorirea vieţii obşteşti.

214. Prin ce se păcătuieşte împotriva dreptăţii faţă de aproapele?

Împotriva dreptăţii faţă de aproapele se păcătuieşte prin toate formele de nedreptate, care păgubesc într-un chip sau altul pe aproapele nostru, ca de pildă: **furtul, înşelăciunea** ş.a. În Sfânta Scriptură citim: **„Nedrepţii nu vor moşteni împărăţia lui Dumnezeu"** (I Cor. 6, 9).

Din virtutea cinstirii, a dragostei şi a dreptăţii faţă de aproapele se desprind unele datorii deosebite faţă de viaţa sufletească şi trupească a semenilor noştri. Acestea, în general, sunt aceleaşi ca şi datoriile creştinului către sufletul şi trupul său. Le amintim pe scurt.

215. Care sunt datoriile faţă de viaţa sufletească a aproapelui?

Cea dintâi datorie a creştinului faţă de aproapele este aceeaşi ca şi faţă de sine însuşi. Ea trebuie să privească mântuirea sufletului lui.

Datoria aceasta se împlineşte prin:

1) **Rugăciune,** după cuvântul Sfintei Scripturi: **„Înainte de toate, faceţi cereri, rugăciuni, mijlociri, mulţumiri, pentru toţi oamenii”** (I Tim. 2, 1). Mântuitorul ne povăţuieşte la aceasta prin cele ce se învaţă în rugăciunea **„Tatăl nostru”** şi prin pilda Sa (Ioan 17, 20). Creştinul pătruns de duhul şi dragostea Mântuitorului va simţi o adevărată trebuinţă a inimii sale să se roage şi pentru mântuirea altora, vii sau morţi. Rugăciunea pentru cei morţi se cuvine a fi recomandată, fiindcă ea este nu numai o faptă de dragoste foarte de dorit pentru uşurarea celor adormiţi în Domnul, dar şi un izvor îmbelşugat de zidire şi de ridicare morală şi religioasă chiar pentru cei ce o fac.

2) Pilda bună, după porunca Mântuitorului: **„Aşa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încât să vadă lucrurile voastre cele bune şi să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri”** (Matei 5, 16).

3) **Povăţuirea către cele duhovniceşti şi certarea frăţească pentru** călcarea **poruncilor şi neîmplinirea datoriilor.** Mântuitorul spune **„De-ţi va greşi ţie fratele tău, mergi, mustră-l pe el între tine şi el singur. Şi de te va asculta, ai câştigat pe fratele tău”** (Matei 18, 15). Iar Sfântul Apostol Iacov adaugă: **„Dacă vreunul va rătăci de la adevăr şi-l va întoarce cineva, să ştie că cel ce a întors pe păcătos de la rătăcirea căii lui îşi va mântui sufletul din moarte şi va acoperi mulţimea de păcate”** (Iacov 5, 19—20). În privinţa aceasta, Cuviosul Părinte Marcu Ascetul zice: **„Cel ce sfătuieşte sau mustră întru frica lui Dumnezeu pe acela care păcătuieşte, îşi câştigă sieşi virtutea potrivnică greşelii. Iar cel ce ţine minte răul şi osândeşte cu răutate cade în aceeaşi patimă, după legea duhovnicească”**[641]**.**

4) Prin toate faptele care se numesc faptele milosteniei sufleteşti (despre care vom vorbi mai departe, în legătură cu «Fericirile»).

216. Prin ce se păcătuieşte împotriva datoriei de a îngriji de mântuirea aproapelui?

Grija de mântuire fiind o datorie atât de însemnată pentru fiecare creştin, înseamnă că şi nepăsarea faţă de ea este în sine un păcat. Dar cu atât mai mare păcat este călcarea cu ştiinţă a acestei datorii, care se face prin conlucrare la păcate străine şi prin pildă rea. **„Să nu daţi fratelui prilej de poticnire sau de sminteală”,** zice Sfântul Apostol Pavel (Rom. 14, 13). Creştinul adevărat se va feri totdeauna de astfel de păcate.

217. Mai sunt şi alte datorii către viaţa sufletească a aproapelui?

Da. Astfel, avem datoria de a spune adevărul, a ne feri de minciună şi a ţine făgăduinţa făcută şi cuvântul dat. Fără (aceste lucruri, legăturile dintre oameni nu sunt după voia lui Dumnezeu şi viaţa de obşte nu poate înflori. Apoi, după cum trebuie să ne îngrijim de propria noastră cinste (nume bun), tot aşa trebuie să ne îngrijim şi de cinstea altora, înlăturând tot ce ar putea-o ştirbi (clevetirea) şi străduindu-ne să o apărăm.

Să nu uităm nici de datoria recunoştinţei către aproapele, pentru cele primite de la el. Recunoştinţa este semn de dreptate şi de dragoste creştinească şi totodată podoabă aleasă a creştinului.

218. Care sunt datoriile către viaţa trupească a aproapelui?

După cum creştinul este îndatorat a-şi cinsti şi îngriji trupul şi viaţa sa, la fel este îndatorat a cinsti şi îngriji trupul şi viaţa aproapelui său. Temeiurile sunt aceleaşi.

Datoria aceasta şi-o îndeplineşte creştinul, pe de o parte, prin faptele milosteniei trupeşti, despre care vom vorbi în legătură cu «Fericirile», iar pe de altă parte prin ferirea de tot ce i-ar putea primejdui s-au nimici libertatea, sănătatea şi viaţa, ca bunăoară: omorul şi furtul, care sunt oprite prin cele zece porunci.

De asemenea virtutea dragostei şi dreptăţii faţă de aproapele cere să nu răpim nimănui nimic din ce este al lui şi să-i recunoaştem fără înconjur tot ce i se cuvine şi ce este dreptul lui.

Această datorie se îndeplineşte păstrând cu grijă ceea ce ne-a încredinţat aproapele nostru, precum şi dându-i tot ce şi-a câştigat de la noi prin munca sa. Iar împotriva ei se păcătuieşte, de pildă, prin neplata datoriilor, înşelare la plata muncii, falsificare de acte şi prin tot lucrul păgubitor în drepturile şi bunurile sale.

Împlinirea datoriilor către aproapele este o dovadă a dragostei noastre către Dumnezeu. De aceea, creştinul este dator să le îndeplinească cu toată conştiinciozitatea, luându-şi ca măsură datoriile către sine însuşi, după cuvintele Mântuitorului: **„Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi”** (Matei 22, 39) şi: **„Precum! voiţi să vă facă vouă oamenii, faceţi-le şi voi asemenea”** (Luca 6, 31).

Amintim apoi că creştinul trebuie să se poarte cu cruţare şi grijă şi faţă de fiinţele necuvântătoare. Mântuitorul, în învăţăturile Sale, a vorbit despre păsările cerului (Matei 6, 26) şi foarte des despre oaie şi miel, numind bun pe păstorul care le apără (Ioan 10, 1—16).

Datoriile despre care am vorbit mai sus privesc în mod direct pe aproapele nostru. Dar sunt şi datorii pe care le îndreptăm către aproapele prin anumite aşezăminte ale vieţii de obşte, menite şi ele tot spre binelui lui. Aceste aşezăminte sunt: familia, statul, Biserica şi lumea.

Să vedem care sunt datoriile creştinului faţă de aceste aşezăminte.

FAMILIA

219. Ce este familia?

După învăţătura Sfintei noastre Biserici, familia este un aşezământ dumnezeiesc şi temelia vieţii de obşte. Ea se întemeiază prin căsătorie, adică prin legătura dintre bărbat şi femeie, binecuvântată de Dumnezeu în faţa sfântului altar. Această legătură răsare din imboldul firesc sădit de Dumnezeu în om. **„De aceea va lăsa omul pe tatăl său şi pe mama sa şi se va alipi de femeia sa şi vor fi amândoi un trup”** (Efes. 5, 31).

Cea dintâi familie s-a întemeiat în rai, având ca preot şi martor pe însuşi Dumnezeu. **„Şi a făcut Dumnezeu pe om, după chipul Său; după chipul lui**

Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat şi femeie. Şi Dumnezeu i-a binecuvântat, zicând: creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pământul” (Fac. 1, 27—28).

220. Care sunt însuşirile familiei creştine?

Însuşirile familiei creştine se desprind din învăţătura sfintei Biserici despre căsătorie şi sunt:

1) **Unitatea şi egalitatea. Familia trebuie să fie întemeiată prin legătura dintre un singur bărbat şi o singură femeie. „Fiecare** (bărbat) **să-şi aibă femeia sa şi fiecare femeie să-şi aibă bărbatul său”** (I Cor, **7,** 2).

Sfânta noastră Biserică nu îngăduie legătura dintre bărbat şi mai multe femei, căci aceasta înjoseşte femeia. În familia creştină femeia este soţie, adică tovarăşă de viaţă şi împreună-lucrătoare cu bărbatul, în toate. Creştinismul a ridicat femeia din starea de înjosire faţă de bărbat, în care se găsea mai înainte, şi a aşezat-o în toată vrednicia ei de fiinţă creată „după chipul lui Dumnezeu”, precum spune Sfântul Apostol Pavel: **„Nu mai este parte bărbătească şi parte femeiască, pentru că voi toţi una sunteţi în Hristos Iisus”** (Gal. 3, 28).

Astfel, creştinismul a arătat pentru prima dată că femeii **i** se cuvine aceeaşi preţuire ca şi bărbatului. Numai mult mai târziu, orânduielile omeneşti i-au recunoscut şi ele femeii drepturi şi îndreptăţiri alături de bărbat.

2) **Dragostea şi buna învoire dintre soţi.** Când sila, sau alte pricini, ca de exemplu averea, duc la întemeierea unei familii, atunci rareori traiul între soţi este fericit.

3) **Curăţia. Soţii să nu fie în apropiată înrudire trupească şi sufletească.** Prin canoanele sale, sfânta noastră Biserică a stabilit gradele de rudenie, care fac cu neputinţă încheierea căsătoriei.

4) **Sfinţenia. Familia trebuie să fie binecuvântată prin Taina Sfintei Cununii.** Sfântul Apostol Pavel numeşte căsătoria, prin care se înfiinţează familia, **Taina Mare,** dar nu altfel, ci numai dacă ea este **întemeiată în Hristos şi în Biserică** (Efes. 5, 32). Pentru însemnătatea pe care familia o are în viaţa de obşte, binecuvântarea dumnezeiască este de neapărată trebuinţă.

5) **Trăinicia. Căsătoria să fie pentru toată viaţa,** căci: **„Ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă”** (Matei 19, 6). Iar Sfântul Apostol Pavel spune: **„Celor ce sunt căsătoriţi le poruncesc, nu eu, ci Domnul: Femeia să nu se despartă de bărbat. Iar dacă s-a despărţit, să rămână nemăritată sau să se împace cu bărbatul său; tot aşa, bărbatul să nu-şi lase femeia”** (I Cor. 7, 10—11). În afară de moartea trupească, sfânta Biserică îngăduie desfacerea legăturii dintre soţi (divorţul) numai din pricini morale asemănătoare morţii trupeşti, cum sunt: necredincioşia (adulterul), sau alte legături trupeşti neîngăduite (Matei 19, 9). .

Sfânta noastră Biserică îngăduie recăsătorirea soţilor văduvi.

221. Care este scopul familiei.

După învăţătura sfintei noastre Biserici, scopul familiei este:

1) Naşterea de copii, spre înmulţirea neamului omenesc şi a credincioşilor sfintei Biserici;

2) Ajutorarea soţilor întreolaltă, pentru uşurarea vieţii;

3) Ocrotirea moralităţii soţilor.

222. Care este însemnătatea familiei pentru viaţă?

S-a mai spus că omul este creat pentru viaţa în societate (de obşte), adică pentru a trăi împreună cu semenii săi: **„Şi a zis Domnul Dumnezeu: nu este bine să fie omul singur; să-i facem ajutor potrivit pentru el”** (Fac. 2, 18). Cea dintâi formă a vieţii de obşte este tocmai familia. Pe familie se întemeiază apoi toate celelalte forme de viaţă obştească.

Dar familia nu este numai sâmburele din care creşte obştea (societatea) omenească, ci ea este şi cel dintâi aşezământ de creştere morală a omului, neapărat necesar pentru bunăstarea societăţii. Familia este răsadniţă de virtuţi şi izvor de întărire morală. În sânul ei îşi primeşte copilul primele îndrumări de viaţă, care îi rămân întipărite în suflet pentru totdeauna. Căci, dacă temelia bunei creşteri a copilului este dragostea şi înţelegerea firii sale, lucrul acesta se face mai întâi şi cel mai bine în familie. Numai părinţii au dragoste faţă de copiii lor în măsura cea mai mare şi numai ei au prilej potrivit şi îndelungat să înţeleagă deplin firea fiecărui copil al lor.

Pentru a-şi putea îndeplini cum se cuvine lucrarea ei, de a creşte oameni cinstiţi în orice privinţă, familia creştină trebuie să se călăuzească după îndrumările morale sănătoase care se găsesc în învăţătura sfintei noastre Biserici Ortodoxe, păstrătoarea adevărurilor veşnice.

223. Care sunt datoriile soţilor unul către altul?

1) Iubirea şi stima reciprocă. Soţii sunt datori să se iubească şi să se cinstească unul pe altul. Această datorie răsare chiar din unirea lor prin căsătorie, căci ei **„nu mai sunt doi, ci un trup”** (Matei |19, 6). Sfântul Apostol Pa vel spune: **„Bărbatul să-i dea femeii iubirea datorată; asemenea şi femeia bărbatului”** (I Cor. 7, 3).

2) **Credincioşia.** Să-şi păstreze unul altuia credincioşia făgăduită în faţa altarului.

3) **Ajutorarea.** Să se ajute unul pe altul în chip desăvârşit şi să lucreze împreună pentru cele trebuitoare vieţii, împărtăşind împreună atât bucuriile cât şi greutăţile ei.

4) **Curăţia şi cumpătarea.** Să trăiască împreună în dreptate, curăţie şi cumpătare.

5) **Munca împreună şi desăvârşirea morală.** În orice *împrejurare,* soţii sunt datori să se lege cât mai strâns unul de altul, să-şi împlinească lipsurile, să-şi desăvârşească însuşirile şi darurile şi să lucreze împreună pentru propăşirea morală a fiecăruia şi pentru buna educaţie a copiilor lor, având drept călăuză poruncile creştine.

În felul acesta, viaţa creştină de familie va fi curată şi sănătoasă, va fi şcoală de virtuţi, roditoare de bine pământesc şi ceresc.

224. Din cine este alcătuită familia?

Familia este alcătuită din părinţi şi copii. Părinţii au datorii faţă de copii, iar copiii faţă de părinţi.

225. Mai cuprinde familia şi alte persoane?

Da. Pe lângă părinţi şi copii, familia mai cuprinde şi pe celelalte rude, oricât de depărtate. De aceea, toate rudele trebuie să se iubească, să se respecte şi să se ajute, iar felul acesta de viaţă să pătrundă în toată societatea omenească, adică în marea familie a neamului omenesc. În această mare familie a omenirii, care, după învăţătura creştină, are ca Tată pe Dumnezeu, toţi oamenii sunt fraţi între ei, prin Hristos.

Aşadar, familia creştină trebuie să fie vatra în care focul dragostei să nu se stingă niciodată şi de la care să se încălzească omul şi obştea omenească.

STATUL

226. Care sunt datoriile creştinului faţă de stat?

Prin **stat** se înţelege „organizarea politică şi juridică a societăţii umane pe un teritoriu limitat".

Rostul statului este ca, prin aşezăminte şi legi întemeiate pe dreptate, să ocrotească viaţa cinstită, drepturile şi libertăţile fireşti ale tuturor cetăţenilor săi, fără nici un fel de deosebire între (ei. De asemenea, să pună la îndemâna acestora mijloacele potrivite pentru luminarea, creşterea şi rodirea însuşirilor cu care i-a înzestrat Dumnezeu şi să asigure apărarea faţă de duşmanii din afara hotarelor. »

Aşadar, datoria statului este ca să se îngrijească de înflorirea şi apărarea binelui obştesc şi să dea putinţă tuturor cetăţenilor de a se folosi, în pace, de bunele înfăptuiri ale străduaniei lor.

De aici decurg şi anumite datorii ale creştinului faţă de stat, numite **datorii cetăţeneşti.** Acestea sunt:

1) **Patriotismul,** adică **dragostea şi devotamentul faţă de patria şi poporul din care facem parte.**

2) Supunerea şi ascultarea faţă de ocârmuitorii şi legile statului, după cuvântul Sfintei Scripturi: **„Tot sufletul să se supună înaltelor stăpâniri, căci nu este stăpânire decât de la Dumnezeu; iar cele ce sunt, de Dumnezeu sunt rânduite. Pentru aceea, cel ce se împotriveşte stăpânirii se împotriveşte rânduielii lui Dumnezeu. Iar cei ce se împotrivesc îşi vor lua osândă"** (Rom. 13, 1—2). Mântuitorul S-a supus chiar judecăţii nedrepte a lui Pilat, dând pildă de supunerea datorată autorităţilor statului.

3) **Munca conştiincioasă pentru sporirea binelui obştesc,** prin îndeplinirea îndatoririlor legate de chemarea în stat a fiecărui cetăţean, participarea înţeleaptă la treburile publice, plata impozitelor etc. Sfântul Apostol Pavel spune: **„Daţi tuturor cele ce sunteţi datori: celui cu darea, dare; celui cu vama, vamă; celui cu teama, teamă; celui cu cinstea, cinste"** (Rom. 13, 7). Însuşi Mântuitorul şi-a îndeplinit datoria de a plăti dările (Matei 17, 25—27).

4) **Rugăciuni pentru sănătatea ocârmuitorilor** (I ,Tim. 1—2), pentru înflorirea ţării şi ferirea ei de duşmani.

5) **Apărarea ţării,** chiar cu preţul vieţii, în timp de război.

În legătură cu această datorie este bine să cunoaştem ce învaţă sfânta noastră Biserică despre pace şi despre război.

227. Ce învaţă sfânta noastră Biserică despre pace?

Sfânta noastră Biserică Ortodoxă propovăduieşte pacea cu tot zelul şi cu toată puterea ei. Ea învaţă că Dumnezeul creştinilor este **„Dumnezeul păcii”** (Rom. 15, 33; 16, 20; I Cor. 14, 33; Filip. 4, 9; I Tes. 5, 23; II Tes. 3, 16; Evr. 13, 20). **„Împărăţia lui Dumnezeu este... dreptate şi pace şi bucurie în Duhul Sfânt”** (Rom. 14, 17). **„Pe pământ pace”** (Luca 2, 14), este solia pe care îngerii au adus-o oamenilor la Naşterea Mântuitorului.

Domnul nostru Iisus Hristos este „Domn al păcii” (Isaia 9, 5) şi El ne porunceşte să trăim în pace unii cu alţii (Matei 5, 25). **„Pace vouă”** este salutul obişnuit, adresat de Mântuitorul Ucenicilor Săi şi prin ei tuturor oamenilor (Luca 24, 36; Ioan 20, 19), salut repetat de atâtea ori la Sfânta Liturghie, prin cuvintele: **„Pace tuturor”.** Pe **„făcătorii de pace”** (Matei 5, 9) Mântuitorul îi fericeşte şi în testamentul Său spune: **„Pace vă las vouă, pacea Mea o dau vouă”** (Ioan 14, 27). Sfinţii Apostoli de asemenea îndeamnă pe creştini să trăiască în pace cu toţi oamenii (Rom. 12, 18), în **„pacea lui Dumnezeu, care covârşeşte orice minte”** {Filip. 4, 7), în pacea lui Hristos, care să stăpânească în toate inimile (Col. 3, 15).

.Sfânta noastră Biserică Ortodoxă, credincioasă învăţăturii Mântuitorului, n-a încetat niciodată să îndemne — prin puterea cuvântului şi a pildei — oamenii şi popoarele la statornicirea păcii în lume. Ea face acest lucru fiind deplin încredinţată că pacea este aducătoare de bine şi de propăşire în lume.

Pacea, făcând (parte din substanţa învăţăturii creştine, constituie unul dintre cele mai importante obiective ale misiunii Bisericii în lume.

228. Pe ce temei aşază pacea sfânta noastră Biserică?

Sfânta noastră Biserică aşază pacea pe temeiul dragostei, după porunca Mântuitorului: **„Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi”** (Matei 22, 39). Unde sălăşluieşte dragostea, acolo patimile se topesc, vrăjmăşiile şi nedreptăţile amuţesc, iar viaţa obştească înfloreşte. Din dragostea creştină răsar şi rodesc: **frăţietatea, egalitatea, libertatea şi dreptatea.**

Aşadar, după învăţătura sfintei noastre Biserici Ortodoxe, starea firească dintre oameni şi dintre popoare trebuie să fie de bună înţelegere, de ajutorare şi de pace. Sfânta noastră Biserică se străduieşte prin toate mijloacele pentru aşezarea acestei stări în lume.

229. Dar despre război ce învaţă sfânta noastră Biserică?

Despre război, sfânta noastră Biserică nu a primit de la Mântuitorul o poruncă anumită. Dar din faptul că întreaga învăţătură a Mântuitorului este străbătută de duhul dragostei şi al păcii, înţelegem că războiul nu este un lucru dorit. El aduce numai pustiire de viaţă şi de muncă omenească. De aceea, sfânta noastră Biserică n-a propovăduit şi n-a pornit nicicând războaie. Dimpotrivă, a lucrat din toate puterile pentru înlăturarea lor.

Pe de altă parte, Sfânta Scriptură nu condamnă ostaşii pentru slujba lor. Mântuitorul vindecă pe sluga sutaşului din Capernaum (Matei 8, 13); Sfântul Apostol Petru botează pe sutaşul Corneliu (Fapte 10), iar Sfântul Ioan Botezătorul îndeamnă pe ostaşii doritori de pocăinţă să nu asuprească pe nimeni, nici să învinuiască pe nimeni, ci să se mulţumească cu solda lor (Luca 3, 14).

Ostaşii sunt trebuitori statului pentru apărarea vieţii şi bunurilor cetăţenilor, împotriva călcătorilor de dreptate, a răpitorilor de libertate şi de bunuri, care ar veni din afară.

Desigur, statul este dator să înlăture cu mijloace paşnice neînţelegerile dintre alte state şi el. Dar când toate străduinţele în privinţa aceasta dau greş, atunci statul este dator să-şi ia toate măsurile de apărare.

De aceea sfânta noastră Biserică Ortodoxă, care consideră războiul ca ceva rău şi îngrozitor, are îngăduinţă pentru războiul de apărare, ca act de legitimă apărare. În această situaţie, ea se roagă pentru biruinţa ostaşilor asupra vrăjmaşilor patriei şi pentru odihna sufletelor celor căzuţi întru apărarea patriei.

230. În ce fel învăţătura şi vieţuirea creştină au ajutat la propăşirea societăţii omeneşti?

Este un lucru recunoscut că nimeni nu a lucrat în trecut mai mult şi mai temeinic la ridicarea vieţii omeneşti, atât a inşilor cât şi a obştii, decât creştinismul. Precum aluatul face să crească frământătura şi-i dă gust, tot aşa şi învăţătura creştină a sporit puterile de viaţă ale oamenilor şi le-a dat un rost înalt. El a schimbat cu totul faţa lumii vechi, prin prefacerea sufletească a oamenilor.

Uriaşul pas făcut înainte prin creştinism se poate lesne vedea punând faţă în faţă lumea dinainte de venirea Domnului nostru Iisus Hristos cu lumea creştină. Într-adevăr, înainte de venirea Mântuitorului, lumea trăia o viaţă plină de răutate. O bună parte din oameni zăceau în cea mai cruntă robie. Prinşii din războaie, săracii care nu-şi puteau plăti datoriile sau nu-şi puteau duce traiul, cei ce se năşteau în stare de robie, toţi aceştia alcătuiau gloata celor lipsiţi de toate drepturile. Nu aveau dreptul de a se căsători, de a stăpâni bunuri materiale, fiind socotiţi fără voinţă proprie. Stăpânul, care îi cumpăra sau îi moştenea, avea drept de viaţă şi de moarte asupra lor. Soarta sclavilor o împărtăşeau şi femeile şi copiii, care erau lăsaţi la bunul plac al soţilor şi părinţilor, putând fi ucişi de aceştia, fără a da socoteală cuiva.

Creştinismul apare la orizontul lumii vechi, împuternicit cu misiunea divină de a propovădui pe Hristos până la marginile pământului şi de a încorpora pe cei ce vor crede şi se vor boteza în comunitatea cea nouă a Bisericii.

În cadrul acestei noi comunităţi, raporturile dintre om şi Divinitate, ca şi cele dintre om şi semenii săi, sunt cu totul altele decât cele din lumea veche. Dumnezeu nu mai este socotit ca un stăpân tiran, ci ca un Părinte iubitor, iar oamenii, ca fii ai lui Dumnezeu şi fraţi între ei. Creştinismul se ridică deasupra tuturor graniţelor naţionale, ca şi deasupra graniţelor care separau clasele sociale în sânul aceleiaşi naţiuni: **„Nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este nici rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească şi parte femeiască, pentru că voi toţi una sunteţi în Hristos Iisus”** (Gal. 3, 28). El se străduieşte să introducă în raporturile dintre oameni principiul dragostei care: **„îndelung rabdă, este binevoitoare... nu pizmuieşte, nu se laudă, nu se trufeşte... nu se poartă cu necuviinţă, nu caută ale sale, nu se aprinde de mânie, nu gândeşte răul”** (I Cor. 13, 4—5).

Faptele Apostolilor ne-au păstrat imaginea celei dintâi comunităţi creştine: **„Iar inima şi sufletul mulţimii celor ce au crezut erau una; şi nici unul nu zicea că este al său ceva din averea sa, ci toate le erau de obşte”** (4, 32). În această comunitate, sclavii erau socotiţi şi ei „chip şi asemănare a lui Dumnezeu” şi ca atare fraţi cu ceilalţi, iar femeia şi copilul dobândeau drepturi pe care nu le

avuseseră niciodată în lumea veche. Căsătoria a devenit aici o Taină. Soţia era iubită, iar copiii crescuţi în frica lui Dumnezeu.

Cultivând în suflete virtuţi ca: dragostea, smerenia, blândeţea şi cumpătarea, creştinismul se străduieşte să smulgă din inimi rădăcinile păcatelor care duc la certuri, la vrajbe şi la războaie.

Biserica Ortodoxă, ca păstrătoare a învăţăturii curate a Domnului, S-a ridicat întotdeauna împotriva asupritorilor de oameni şi popoare, împotriva tuturor nedreptăţilor, împotriva lăcomiei, urii, răpirii, nepăsării faţă de suferinţele şi nevoile oamenilor. Ea a învăţat şi învaţă pe fiii săi sufleteşti să vadă în orice om pe Hristos şi să aibă aceeaşi dragoste faţă de el, ca faţă de Dumnezeu însuşi.

Dar odată cu combaterea păcatelor personale, care produc tulburări grave şi în sânul colectivităţii, creştinismul a semănat în sufletele credincioşilor seminţele tuturor virtuţilor menite să promoveze viaţa şi pacea şi le-a cultivat cu toată grija. Ridicarea omului din starea de păcat la starea de sfinţenie este trăsătura caracteristică a misiunii Bisericii creştine în lume.

În Evanghelie, se găsesc în germene toate prefacerile care tind la ocrotirea săracilor, la ajutorarea bătrânilor şi a neputincioşilor. Iubirea creştină a introdus mila în împărăţia dreptăţii şi a schimbat moravurile.

Dovada tuturor acestor îmbunătăţiri ale vieţii prin creştinism o face mulţimea aşezămintelor de binefacere ridicate de Biserică sau de creştini. Astfel sunt: spitalele pentru bolnavi, orfelinatele pentru copiii părăsiţi sau fără părinţi, azilurile pentru bătrâni şi pentru cei cu boli necruţătoare. Iar această ajutorare a omului ce suferă este pornită din dragoste şi este făcută cu dragoste şi duioşie.

Viaţa, frumuseţea, pacea au cunoscut prin creştinism o mare dezvoltare.

În acest sens, Sfântul Atanasie cel Mare spune că învăţătura creştină opreşte uciderile, dar atunci când este vorba de apărarea patriei, «a ucide pe vrăjmaş este şi îngăduit şi vrednic de laudă»[642]. De asemenea, Sfântul Vasile cel Mare zice că uciderile de acest fel «nu le-au socotit Părinţii noştri între ucideri; mi se pare că le dau iertare celor care luptă întru apărare, pentru cuminţenie şi pentru buna cinstire de Dumnezeu»[643].

De altfel, Biserica nu are menirea de a lua hotărâri în chestiuni de război, deoarece acestea intră prin definiţie în atributele statului.

BISERICA

231. Care sunt datoriile creştinului faţă de Biserică?

Mântuitorul Iisus Hristos a întemeiat Biserica, pentru ca ea să continue propovăduirea învăţăturii Sale în aşa fel ca oricine va crede în El să ajungă la cunoştinţa adevărului şi să se mântuiască. Sfânta noastră Biserică este orânduită, deci, pentru binele credincioşilor, pentru cunoaşterea adevărurilor credinţei creştine şi pentru desăvârşirea morală a lor.

Pentru acest fapt, toţi credincioşii au datoria de a preţui şi **a** iubi Biserica şi de a-şi îndeplini cu sfinţenie datoriile faţă de ea. Datoriile credincioşilor faţă de Biserică sunt:

1) **Credinţa ortodoxă.** Să creadă toate adevărurile creştine şi numai aşa cum le propovăduieşte sfânta Biserică Ortodoxă, păstrându-le în toată curăţia lor şi întocmindu-şi viaţa după ele.

2) **Mărturisirea credinţei creştine.** Să-şi dea silinţa pentru păstrarea, întărirea şi răspândirea credinţei creştine ortodoxe şi să o apere cu tot curajul, de răstălmăcirile eretice, amintindu-şi de spusele Mântuitorului: **„De cel ce se va ruşina de Mine şi de cuvintele Mele, de acesta şi Fiul Omului se va ruşina când va veni întru slava Sa şi a Tatălui şi a sfinţilor îngeri”** (Luca 9, 26).

3) **Împlinirea poruncilor.** Să împlinească poruncile sfintei noastre Biserici cu privire la: umblarea la biserică, ţinerea posturilor orânduite de ea, mărturisirea păcatelor, primirea Sfintei împărtăşanii etc.

4) **Supunerea şi ascultarea.** Să se supună ierarhiei şi disciplinei bisericeşti (Luca 10, 16).

5) **Ajutorarea.** Să iubească şi să cinstească pe cei ce îndeplinesc slujbele bisericeşti, îngrijindu-se de cele trebuitoare vieţii lor, după cuvintele Sfintei Scripturi: **„Vrednic este lucrătorul de hrana sa”** (Matei 10, 10) şi: **„Aşa a rânduit şi Domnul celor ce propovăduiesc Evanghelia, să trăiască din Evanghelie”** (I Cor. 9, 13—14).

Prin împlinirea conştiincioasă **a** datoriilor faţă de Biserică, credincioşii îi dau putinţa să lucreze cât mai rodnic pentru binele întregii omeniri şi pentru binele fiecăruia dintre ei.

LUMEA

232. Care sunt datoriile creştinului faţă de lume?

(Răspunsul la această întrebare este reprodus din *Carte de învăţătură creştină ortodoxă,* Bucureşti, 1978, p. 204—206.)

Credinciosul creştin mai are şi **datorii către lume,** adică faţă de toate cele zidite de Dumnezeu. Lumea, în toată întinderea ei, arată fără încetare puterea, mărirea şi bunătatea Făcătorului, cum citim în Sfânta Scriptură: **„Doamne, Dumnezeul nostru, cât de minunat este numele Tău în tot pământul!”** (Ps. 8, 9).

Ca orice om, şi credinciosul este legat de lumea zidită de Dumnezeu şi este încredinţat că El îi poartă de grijă, încât să-şi poată rândui o viaţă plină de mulţumire sufletească şi de propăşire în cele trebuitoare traiului zilnic.

Cum iarăşi citim în Sfânta Scriptură, Dumnezeu l-a creat pe om **ca** să fie stăpân peste cele zidite şi aşezate de El în lumea aceasta, **„ca să stăpânească peştii mării, păsările cerului, animalele domestice, toate vietăţile ce se târăsc pe pământ şi tot pământul”** (Fac. 1, 26). El le-a grăit primilor oameni: **„Creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pământul şi-l supuneţi”** (Fac. 1, 28).

Astfel, cuvintele Sfintei Scripturi arată legătura dintre om şi lume, ca şi menirea omului în lume. Ele mai arată că lumea este de la Dumnezeu, nu de la cel rău; că ea este bună, pentru că numai bun poate fi ceea ce a făcut şi face Dumnezeu. **„A privit Dumnezeu toate câte a făcut şi iată erau bune foarte”** (Fac. 1, 31). În lume, omul găseşte tot ce este necesar vieţii sale. Fuga de lume, ori socotinţa că ea ar fi de la cel rău, precum şi lenevirea şi nelucrarea pentru îngrijirea şi înfrumuseţarea lumii sunt lucruri împotriva înţelepciunii, iubirii şi voii lui Dumnezeu. Căci El **„toate întru înţelepciune le-a făcut”;** El a arătat întreaga Sa iubire către cea mai aleasă fiinţă din lume, faţă de om. **„Dumnezeu aşa a iubit**

lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică” (Ioan 3, 16).

Iisus Hristos a luat asupra Sa păcatele lumii (Ioan 1, 29); **Şi-a dăruit viaţa Sa pentru viaţa lumii (Ioan 6, 51). El a venit ca lumea viaţă să aibă şi mai mult să aibă** (Ioan 10, 10).

Venirea în lume a lui Iisus a refăcut, pe de o parte, legătura dintre om şi Dumnezeu; pe de altă parte, a întărit legătura dintre credincioşi şi dintre aceştia şi lumea înconjurătoare.

Creştinul este dator să se poarte faţă de lume şi faţă de semenii săi precum S-a purtat Iisus Hristos însuşi. El a spus despre Sine: **„Fiul Omului n-a venit să I se slujească, ci ca să slujească El şi să-Şi dea viaţa răscumpărare pentru mulţi”** (Matei 20, 28).

Aşadar, o datorie de seamă a creştinului faţă de lume este şi **slujirea** ei, adică munca spornică pentru înfrumuseţarea ei, pentru crearea bunurilor de tot felul necesare vieţii; **este slujirea semenilor săi.** Creştinul trebuie să dea mărturie şi **despre adevăr (Ioan 18, 37), despre lumină** (Filip. 2, **15), despre pace** (Matei 5, 9), despre **iubire, bunătate şi** despre tot ce duce la **desăvârşirea lumii şi a omului.**

Este drept că în Sfânta Scriptură întâlnim unele îndemnuri la ferirea de lume, la depărtarea de cele ale lumii. **Dar aceasta înseamnă fuga de păcat,** de nedreptate, de tot ceea ce este spre răul lumii, spre nefericirea omului.

Biserica Ortodoxă, ca păstrătoare credincioasă a învăţăturii Domnului nostru Iisus Hristos, nu a stat nicicând împotriva dorinţei omului de a cunoaşte şi a stăpâni lumea. Ea nu a stăvilit şi nu împiedică înaintarea spre tot ceea ce îi este **omului** de **folos.** Dimpotrivă, sprijinind neîncetat silinţele spre desăvârşire în mijlocul credincioşilor ei, îi ajută pe aceştia să fie oameni de nădejde în societate şi slujitori ai năzuinţelor întregii omeniri spre zidirea unei lumi tot mai pline de fericire şi mulţumire.

Crescând în sufletele credincioşilor virtuţi ca: **dragostea, blândeţea, cumpătarea, bărbăţia, înţelepciunea, dreptatea, pacea** şi **buna înţelegere, munca** şi **respectul** pentru roadele muncii obşteşti, Biserica se străduieşte să înlăture din viaţa credincioşilor **păcatele,** care duc la **certuri,** la **vrajbe** şi la **războaie.**

Propovăduind **egalitatea** între toţi oamenii din toată lumea, Biserica contribuie la **înfrăţirea** dintre oameni şi popoare, la înlăturarea **apăsării** şi a **exploatării,** la ridicarea **demnităţii** omului pe cea mai înaltă treaptă cu putinţă.

Prin combaterea viciilor, prin îndreptarea celor greşiţi, prin îndemnul la muncă şi cinste, Biserica Ortodoxă face din credincioşii ei slujitori convinşi ai **binelui şi ai păcii** în lume.

SFATURILE EVANGHELICE

233. Ce sunt sfaturile evanghelice?

Pentru dobândirea mântuirii, orice creştin trebuie să dea ascultare poruncilor despre care s-a vorbit până acum. Nimeni nu se poate mântui dacă nu ţine seama de aceste porunci.

Dar pentru cei ce tind spre o desăvârşire morală deosebită şi vor

să ajungă mai repede şi mai sigur la mântuire, în Sfânta Evanghelie s-au rânduit şi alte căi, cunoscute în Biserică sub numele de **sfaturi evanghelice.**

Se numesc **sfaturi,** pentru că, spre deosebire de porunci, care sunt cerute oricărui creştin fără deosebire, sfaturile evanghelice sunt lăsate la voia şi puterea fiecăruia. Ele nu sunt cerute tuturor, fiindcă sunt mai greu de îndeplinit. **„Nu toţi pricep cuvântul acesta, ci aceia cărora este dat”** (Matei 19, 11), spune Mântuitorul Hristos.

234. Câte şi care sunt sfaturile evanghelice?

Sfaturile evanghelice sunt trei: **sărăcia de bună voie, castitatea** sau **fecioria** şi **supunerea faţă de un conducător duhovnicesc.**

Pentru îndeplinirea acestor sfaturi evanghelice se leagă cu jurământ cei ce îmbrăţişează viaţa monahală.

235. Ce înţelegem prin sărăcia de bună voie?

Bogăţia este, de cele mai multe ori, o piedică în calea mântuirii. Pentru agonisirea, sporirea şi păstrarea ei, omul este adesea împins la o mulţime de păcate: lăcomie, furt, nedreptate, zgârcenie. Averea pricinuieşte, apoi, multe griji şi tulburări. în sfârşit, când o are, omul alunecă repede spre o viaţă de îmbuibare, petreceri şi lene, întocmai ca bogatul din Evanghelie, căruia îi rodise ţarina şi care-şi făurea numai planuri iubitoare de sine (Luca 12, 16—40).

Rari de tot sunt cei care ştiu să folosească averea pentru înnobilarea sufletului lor şi pentru ajutorarea aproapelui în nevoie. Şi pentru că cei mai mulţi nu izbutesc să o stăpânească şi să o folosească aşa cum trebuie, Mântuitorul spune: **„Mai lesne este a trece cămila prin urechile acului, decât să intre un bogat în împărăţia lui Dumnezeu”** (Matei 19, 24).

De aceea Mântuitorul sfătuieşte pe cei ce doresc să ajungă mai repede şi mai lesne la desăvârşire să se despartă de avere şi să trăiască în sărăcie. Aceasta a spus-o Mântuitorul tânărului bogat, care venise să întrebe ce bine să facă spre a avea viaţa de veci. Când Mântuitorul i-a răspuns că trebuie să păzească poruncile Legii, acela a spus că le-a păzit din tinereţe. Atunci Mântuitorul i-a zis: „Dacă voieşti să fii desăvârşit, du-te, vinde averea ta, **dă-o săracilor şi** vei avea comoară în cer; după aceea vino şi urmează-Mi” (Matei 19, 21).

Din cuvintele Mântuitorului reiese limpede că îndeplinirea poruncilor este de ajuns pentru mântuire, dar că, prin sărăcia de bună voie, creştinul poate urca o treaptă mai sus pe scara desăvârşirii. Fără îndoială că, fiind scutit de grijile şi primejdiile morale la care duce bogăţia, cel sărac de bună voie are mai mult răgaz şi mijloace mai înlesnite pentru a se îngriji de curăţirea şi înălţarea sufletului său.

Sărăcia de bună voie nu înseamnă lene, ci înlăturarea lăcomiei de avere. Împlinirea acestui sfat îndulceşte lupta pentru existenţă şi face ca mulţi oameni lipsiţi să capete mijloace de trai, primind din cele dăruite de cei se leapădă de avere.

236. Ce este castitatea sau fecioria?

Aşa cum am văzut mai înainte, căsătoria este rânduită de însuşi Dumnezeu, chiar la facerea lumii, pentru înmulţirea şi dăinuirea neamului omenesc, iar

creştinismul a ridicat-o la treapta de sfântă Taină. Ea este, prin urmare, o rânduială firească şi morală pentru orice om.

Cu toate acestea, pentru cel ce-şi alege viaţa de rugăciune, sau se aşază în slujba răspândirii creştinismului, sau în slujba milosteniei obşteşti, căsătoria, cu grijile şi greutăţile ei, ar fi o piedică de care s-ar putea lipsi, spre a se putea închina cu totul chemării ce şi-a ales.

Dar nu oricine poate urma acest sfat. Vorbind de feciorie, Mântuitorul spune: **„nu toţi pricep cuvântul acesta, ci aceia cărora le este dat”** (Matei 19, 11). Iar Sfântul Apostol Pavel scrie corintenilor că nu le porunceşte, ci numai îi sfătuieşte să trăiască în feciorie (I Cor. 7, 6).

Folosul moral al fecioriei îl arată tot Sfântul Apostol Pavel, când zice: **„Eu vreau ca voi să fiţi fără de grijă... Cel necăsătorit se îngrijeşte de cele ale Domnului, cum să placă Domnului. Cel ce s-a căsătorit se îngrijeşte de cele ale lumii, cum să placă femeii”** (I Cor. **7,** 32—33).

La feciorie pentru toată viaţa se leagă cu jurământ greu cei ce îmbrăţişează viaţa monahală. Dar au fost şi sunt şi astăzi creştini, care, deşi trăiesc în lume, îşi păstrează castitatea toată viaţa lor.

Fecioria este ţinută de atât de puţini, încât ea nu va putea fi niciodată o piedică serioasă pentru înmulţirea omenirii, şi cu atât mai puţin un pericol pentru existenţa ei.

237. Ce este supunerea faţă de un conducător duhovnicesc?

Am văzut că, pentru a scăpa de robia patimilor şi a căpăta libertatea şi mântuirea, credinciosul trebuie să-şi supună voinţa sa legii morale. Dar voinţa fiind din fire slabă şi pentru a nu aluneca spre păcat, credinciosul dornic să ajungă mai repede şi mai sigur la desăvârşire este îndemnat să renunţe la voinţa proprie şi să asculte fără şovăire de un îndrumător duhovnicesc, care este în măsură să conducă sufletele, datorită experienţei şi înaintării lui în viaţa morală.

Sfatul ascultării este cuprins în cuvintele Mântuitorului: **„Oricine voieşte să vină după Mine, să se lepede de sine, să-şi ia crucea şi să-Mi urmeze Mie”** (Marcu 8, 34).

Ascultarea de un îndrumător duhovnicesc nu este o înjosire a demnităţii omeneşti, precum socotesc unii, ci, dimpotrivă, o adevărată înălţare, potrivit cuvintelor Mântuitorului: **„Cel ce se smereşte pe sine se va înălţa” (Luca 18, 14).**

FERICIRILE

238. Ce sunt Fericirile?

După rânduiala Vechiului Testament, pentru a împlini Legea, credinciosul trebuia să asculte de cele 10 porunci.

Potrivit cuvintelor Mântuitorului: **„Să nu socotiţi că am venit să stric Legea sau proorocii; n-am venit să stric, ci să împlinesc”** (Matei 5, 17), cele 10 porunci trebuie păzite şi de creştini, întocmai.

Pe lângă aceste zece porunci, Mântuitorul a mai dat creştinilor alte nouă îndemnuri, prin care se împlineşte Legea, în scopul desăvârşirii morale. Pe acestea nu le-a dat însă în chip de opriri sau porunci, ci **în chip de „fericiri”,** fiindcă ele se

potrivesc deplin cu smerenia şi blândeţea Mântuitorului Hristos. Pe de altă parte, cele nouă Fericiri sunt atât de potrivite cu năzuinţele sufletului creştinului, încât, numai auzindu-le, suntem îndemnaţi singuri să le îndeplinim. În acest înţeles Sfântul Apostol Iacov numeşte legea Noului Testament **„Legea cea desăvârşită a libertăţii”** (Iacov 1, 25).

Faptul că Mântuitorul înfăţişează laolaltă fericirea şi desăvârşirea arată că acestea sunt strâns legate. Într-adevăr, nimeni nu poate fi fericit fără a fi desăvârşit, iar cel ce cucereşte desăvârşirea morală dobândeşte prin aceasta şi fericirea.

De aceea, în fiecare fericire trebuie să deosebim mai întâi învăţătura sau îndemnul şi apoi fericirea sau făgăduinţa răsplătirii.

Pe scurt, **prin «Fericiri» se înţeleg cele nouă căi pe care creştinul trebuie** să **meargă pentru a ajunge la fericirea veşnică, sau cele nouă. virtuţi prin care putem dobândi fericirea.**

239. Care este fericirea întâi şi ce înţeles are?

„Fericiţi cei săraci cu duhul, că a lor este împărăţia cerurilor”

(Matei 5, 3). Prin aceste cuvinte, Mântuitorul ne învaţă că prima virtute pe care trebuie să ne-o însuşim pentru a intra în împărăţia cerurilor, adică pentru a dobândi fericirea, este **„sărăcia cu duhul”.** Dar ce înseamnă „sărăcia cu duhul”?

După cum tălmăceşte Sfântul Ioan Gură de Aur[644], cuvintele «săraci cu duhul» înseamnă «smeriţi de bună voie», adică lipsiţi de trufia minţii şi de nemăsurata iubire de sine, păcate prin care au căzut îngerii cei răi şi primii oameni Ele nu arată deci pe cei neînţelepţi, neştiutori sau simpli, ci pe cei ce se socotesc pe sine astfel. Creştinii care cunosc şi urmează pe Hristos sunt **„învăţaţi de Dumnezeu”** (I Tes. 4, 9) şi **„fii ai luminii... nu ai întunericului” (I** Tes. 5, 5), întrucât au dobândit învăţătura dumnezeiască de la Biserică, prin harul Sfântului Duh (I Cor. 5 ş.u.).

Săraci cu duhul sunt creştinii care, cugetând necontenit la desăvârşirea dumnezeiască, îşi dau seama cât de departe sunt ei de ea; cei ce îşi dezlipesc de bună voie inima de bunurile pământeşti, îşi golesc mintea de cunoştinţele cele deşarte şi îşi eliberează sufletul de iubirea celor vremelnice, pentru ca, astfel sărăcită, mintea să dorească a fi umplută cu bunurile cereşti, cu bogăţia ştiinţei dumnezeieşti şi cu iubirea celor veşnice. Aceşti creştini, oricât ar fi de virtuoşi, nu se cred niciodată desăvârşiţi, ci râvnesc şi se străduiesc fără încetare să urce treaptă cu treaptă, cât mai sus, pe scara desăvârşirii.

Pătrunşi de convingerea că nu au nimic de la sine şi că nu pot înfăptui nimic pentru mântuirea lor fără ajutorul şi harul lui Dumnezeu şi că, atâta vreme cât petrec în trup, sunt încă departe de fericirea veşnică, creştinii imploră necontenit îndurarea harului lui Dumnezeu.

Răsplata făgăduită celor smeriţi este împărăţia cerurilor, adică fericirea veşnică, pe care, prin credinţă şi nădejde, ei **o** gustă lăuntric încă pe pământ, dar deplin o vor avea numai în viaţa viitoare, prin părtăşia la fericirea veşnică.

Smerenia este deci prima virtute ce se cere creştinului. Fără ea, nimeni nu poate trăi o viaţă cu adevărat creştină; fără ea, nimeni nu poate nici măcar intra în această viaţă creştină, pentru că îi lipseşte dorinţa de a se lupta cu păcatele şi de a dobândi virtutea. Fără smerenie, creştinul nu se află în stare de a simţi nevoia

harului dumnezeiesc şi prin aceasta se lipseşte tocmai de ceea ce are neapărată trebuinţă.

240. Care este fericirea a doua şi ce înţeles are?

„Fericiţi cei ce plâng, că aceia se vor mângâia” (Matei 5, 4).

Plânsul, ca şi râsul, poate avea diferite cauze. Înţelesul lui depinde deci de cauza din care porneşte. Astfel este o mare deosebire între plânsul celui ce-i pare rău pentru vreun păcat săvârşit şi plânsul unui hoţ, de necaz că nu i-a reuşit o încercare de furt, sau pentru că a fost prins şi pedepsit.

De aceea, din această fericire nu trebuie să înţelegem că toţi cei ce plâng ar putea dobândi mângâierea. Aici este vorba numai de cei ce plâng din pricină că se întristează şi le pare rău pentru păcatele săvârşite[645], cu care au mâhnit pe Dumnezeu şi pe aproapele lor, ca fiul pierdut, Zaheu vameşul, sau tâlharul cel răstignit de-a dreapta Mântuitorului. Aceasta este întristarea despre care Sfântul Apostol Pavel scrie: **„Întristarea cea după Dumnezeu aduce pocăinţă spre mântuire, fără părere de rău; iar întristarea lumii aduce moarte”** (II Cor. 7, 10). Despre această întristare vorbeşte şi Sfântul Apostol Petru, arătând că ea este pricinuită de felurite ispite la care este supus cel credincios, spre lămurirea credinţei lui şi din care iese biruitor numai cel ce rabdă până la sfârşit (I Petru 1, 6—7).

Mântuitorul fericeşte nu numai pe cei ce-şi plâng păcatele proprii, dar şi pe cei care-şi frâng inima şi plâng pentru păcatele semenilor lor, rugând pe Dumnezeu să le dea căinţă, adică pe cei rătăciţi să-i întoarcă la calea cea dreaptă, iar pe cei ce trăiesc fără rânduială să-i facă să-şi îndrepte viaţa. Mântuitorul S-a întristat şi a plâns pentru păcatele celor ce locuiau în Ierusalim, Horazin, Betsaida şi Capernaum, şi care nu voiau să se pocăiască (Matei 11, 20—24; 23, 37, 38).

Darul lacrimilor aducătoare de bucurie l-au avut, de asemenea ₍toţi sfinţii.

Făgăduinţa mângâierii este unită cu îndemnul de a plânge, pentru ca întristarea pentru păcate să nu ducă la deznădejde.

Celor ce plâng din aceste pricini binecuvântate, Mântuitorul le făgăduieşte mângâierea harică, adică, pentru viaţa de acum, iertarea greşelilor, scăparea de chinuri şi de păcate, iar pentru viaţa viitoare,, împărăţia cerurilor, adică bucuria[646].

Despre această răsplată vorbeşte Sfântul Evanghelist Ioan în Apocalipsă, când înfăţişează răsplata celor ce au rămas credincioşi şi statornici în necazul cel mare şi pe care **„Mielul, Cel ce stă în mijlocul tronului, îi va paşte pe ei şi-i va duce la izvoarele apelor vieţii şi Dumnezeu va şterge orice lacrimă din ochii lor”** (Apoc. 7, 14—17).

241. Care este **a treia fericire şi ce înţeles are?**

„Fericiţi cei blânzi, că aceia vor moşteni pământul” (Matei 5, 5).

Blândeţea este cel dintâi rod al bunătăţii şi iubirii aproapelui. Ea este o stare cumpănită şi liniştită a sufletului, însoţită cu silinţa de a nu supăra pe nimeni şi a nu se supăra de nimic.

Cel blând nu murmură niciodată împotriva lui Dumnezeu, nici **a** oamenilor, urmând îndemnul Sfântului Apostol Pavel: **„Vorba voastră să fie totdeauna plăcută, cu sare dreasă, ca să ştiţi cum trebuie să răspundeţi fiecăruia”** (Col. 4, 6). Omul blând dă cuvenita cinste şi ascultare mai-marilor săi: nu

batjocoreşte, nu grăieşte de rău şi nu osândeşte pe semenii săi, ci se arată pe sine totdeauna smerit. Iar când se întâmplă ceva potrivnic dorinţelor lui, nu se lasă pradă mâniei şi, mai presus de toate, nu se răzbună pentru jigniri.

Cea mai înaltă treaptă a blândeţii este iubirea faţă de cei ce ne prilejuiesc necazuri şi supărări şi care se arată prin iertare şi împăcare {Matei 5, 23—24). Culmea blândeţii stă deci în purtarea pe care ne-o porunceşte Mântuitorul, prin cuvintele: **„Binecuvântaţi pe cei ce vă blestemă, faceţi bine celor ce vă urăsc şi rugaţi-vă pentru cei ce vă vatămă şi vă prigonesc”** (Matei 5, 44).

Singura mânie îngăduită şi folositoare este aceea îndreptată împotriva păcatelor şi **a** patimilor **şi** mai ales împotriva diavolului ispititor, în care nu **a** rămas nimic bun.

242. Ce a făgăduit Dumnezeu celor blânzi?

Dumnezeu a făgăduit celor blânzi că vor moşteni pământul, într-adevăr, este firesc ca aceia care se poartă cu blândeţe să fie scutiţi de multe supărări, necazuri şi tulburări pe care le pricinuieşte lipsa acestei virtuţi, să capete chiar iubirea celor din jur, o bună înrâurire, asupra semenilor şi, în orice caz, să stingă mânia şi ura îndreptată împotriva lor. Răsplata îi vine celui blând chiar din practicarea blândeţii. Fiind împăcat cu Dumnezeu, cu semenii şi cu sine, omul blând se bucură de o stare de linişte şi siguranţă deplină. Astfel trebuie înţelese cuvintele Mântuitorului: **„Învăţaţi-vă de la Mine, că sunt blând şi smerit cu inima şi veţi găsi odihnă sufletelor voastre”** (Matei 11, 29).

Răsplata deplină, însă, va fi dată celor blânzi în viaţa viitoare.

243. Care este a patra fericire şi ce înţeles are?

„Fericiţi cei ce flămânzesc şi însetoşează de dreptate, că aceia se vor sătura” (Matei 5, 6).

Cuvântul «dreptate» are aici înţelesul din Vechiul Testament, însemnând «cucernicie»-, ca la Sfântul Ioan Gură de Aur,[647] «virtutea în general»-, ca la Sfântul Chirii al Alexandriei[648], «toată virtutea» cum spunea Zigaben[649]; cu alte cuvinte plinirea poruncilor lui Dumnezeu, adică sfinţenia, dreapta credinţă şi dreapta purtare. Cei flămânzi şi însetaţi de dreptate sunt deci toţi cei ce doresc cu ardoare să înfăptuiască şi să se înfăptuiască binele. Această dorinţă este tot atât de firească şi continuă ca şi foamea şi setea trupească. Au dat dovadă de această puternică dorinţă îndeosebi sfinţii şi martirii care pentru Hristos au părăsit familie, avere, voie proprie şi s-au nevoit cu trăirea unei vieţi de înaltă spiritualitate.

Saturarea făgăduită trebuie înţeleasă ca o împlinire a năzuinţelor prin cucerirea desăvârşirii, prin realizarea sfinţeniei în viaţa aceasta, în parte, iar în cea viitoare pe deplin. Aceasta va fi potrivit făgăduinţei Mântuitorului, Care zice: **„Şi oricine a lăsat case, sau fraţi, sau surori sau tată, sau mamă, sau femeie, sau copii, sau ţarine pentru numele Meu, înmulţit va lua înapoi şi va moşteni viaţa veşnică”** (Matei 19, 29).

„A fi flămând şi însetat de dreptate” mai înseamnă şi a dori şi a ne strădui din toate puterile pentru înfăptuirea dreptăţii ca virtute socială, atât pentru noi, cât şi pentru semenii noştri. Iar când, din pricina smereniei, sărăciei, neîndemânării noastre sau a puterii pârâşului, suntem nedreptăţiţi în această viaţă, să nu ne descurajăm, ci să avem nădejde tare că vom primi dreptatea noastră, daeă nu chiar

în viaţa aceasta, ca femeia stăruitoare din parabola judecătorului nedrept (Luca 18, 2—7), desigur în viaţa viitoare.

Simţul dreptăţii este atât de înrădăcinat în fiinţa omului, încât cu drept cuvânt este asemănat cu nevoia trupească de hrană şi apă, fără de care omul nu poate trăi.

În Vechiul Testament, au fost flămânzi şi însetaţi de dreptate dreptul Iov, regii David şi Solomon şi, îndeosebi, proorocii. Astfel, David se plânge, în psalmul 73, că pe pământ cei răi nu sunt pedepsiţi, iar drepţii nu primesc încununarea virtuţii. Iar proorocul Ieremia se revoltă împotriva călcătorilor de lege (12, 1, 4). Împotriva asupritorilor şi a judecătorilor nedrepţi, Isaia strigă: „...**Nu mai faceţi rău înaintea ochilor mei. Încetaţi odată! învăţaţi să faceţi binele, căutaţi dreptatea, ajutaţi pe cel apăsat, faceţi dreptate orfanului, ajutaţi pe văduvă”** (1, 16—17).

Creştinii nedreptăţiţi au privilegiul de a aştepta, după făgăduinţa Domnului, „ceruri noi şi pământ nou, în care locuieşte dreptatea” (II Petru 3, 13). Având această nădejde, ei îndură mai uşor suferinţele legate de foamea şi setea lor după dreptate, care, în toată plinătatea ei, nu se va potoli decât în împărăţia cerească.

244. Care este a cincea fericire şi ce înţeles are?

„Fericiţi cei milostivi, că aceia se vor milui” (Matei 5, 7).

Milostenia sau îndurarea creştină izvorăşte din iubirea de Dumnezeu şi de aproapele şi se arată prin ajutorarea materială şi morală a semenilor noştri aflaţi în nevoie.

Mântuitorul, Care este modelul desăvârşit al milosteniei (Matei 11, 32; Marcu 8, 2), ne-a arătat că la judecata de apoi faptele îndurării trupeşti şi sufleteşti sunt acelea care ne vor deschide porţile fericirii veşnice (Matei 25, 34—40).

Dar, «chipurile de a milui — cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur — sunt felurite şi porunca aceasta este întinsă»[650].

245. Care sunt faptele milosteniei trupeşti?

Faptele milosteniei trupeşti sunt în număr de şapte, şi anume:

1) **Hrănirea celui flămând,** care, din pricina sărăciei şi neputinţei nu se poate hrăni prin muncă proprie.

2) **Adăparea celui însetat,** care, din lipsă sau slăbiciune, nu-şi poate alina setea;

3) **Îmbrăcarea celui gol,** adică a celui care, din cauza lipsei, nu are haine pentru acoperirea trupului;

4) **Cercetarea celor în necazuri şi nevoi,** pentru ajutorarea lor;

5) **Cercetarea celor bolnavi.** Această poruncă se împlineşte mai întâi prin cuvintele mângâietoare şi compătimitoare; al doilea, sfătuindu-i să sufere cu răbdare nenorocirea, fără cârtire, ci cu binecuvântare, şi făcându-i să înţeleagă că suferinţa este îngăduită spre încercare, întărire şi ispăşire; al treilea, îndemnându-i şi ajutându-i să se spovedească şi să se împărtăşească şi să primească Taina Sfântului Maslu; al patrulea, învăţându-i să nu cadă în credinţa deşartă a celor ce voiesc să-şi câştige sănătatea cu farmece şi felurite înşelăciuni

diavoleşti, ci să-şi pună încrederea şi nădejdea numai în mila lui Dumnezeu şi în leacurile sfătuite de medici.

Iar când aceşti bolnavi sunt lipsiţi sau fără ajutorare, să-i ajutăm cu tot ce au nevoie: bani, medicamente, priveghere şi altele.

6) **Găzduirea călătorilor,** mai ales a bolnavilor şi a celor lipsiţi de mijloace materiale, făcând aceasta cu bucurie;

7) **îngroparea săracilor şi a celor pe care nu are cine să-i îngroape,** dăruind cele trebuitoare pentru înmormântarea lor creştinească.

Dacă moare o rudă sau un prieten, această datorie se împlineşte prin petrecerea mortului până la groapă, cu rugăciuni şi acte de milostenie pentru sufletul răposatului şi cuvinte de mângâiere pentru cei rămaşi în viaţă.

Neîndeplinirea acestor fapte faţă de semeni închide porţile fericirii cereşti şi aduce osânda veşnică (Matei 25, 41—46).

246. Care sunt faptele milosteniei sufleteşti?

Faptele milosteniei sau îndurării sufleteşti sunt toi; în număr de şapte, şi anume:

1) Întoarcerea celor rătăciţi la calea **adevărului şi a celor păcătoşi la** calea **virtuţii,** dar cu duhul blândeţii şi al înţelepciunii, spre a-i feri atât de păcatul deznădejdii cât şi de cel al prea marii încrederi în îndurarea lui Dumnezeu.

Însemnătatea acestei fapte o arată Sfântul Apostol Iacov, când zice: **„Fraţii mei, dacă vreunul va rătăci da la adevăr şi-l va întoarce cineva, să ştie că cel ce a întors pe păcătos de la rătăcirea căii lui îşi va mântui sufletul din moarte şi va acoperi mulţime de păcate”** (Iacov 5, 19—20).

2) **Învăţarea celor neştiutori şi nepricepuţi** (Fapte 8, 31; Tit 2, 4-7);

3) **Sfătuirea celor ce au trebuinţă de sfat** (I Tes. 5, 11—15). Trebuinţă de sfat bun şi dat la vreme au cei cu o viaţă păcătoasă, cei *îh* nevoie şi strâmtorare, sau cei a căror viaţă şi cinste sunt în primejdie.

4) **Rugăciunea către Dumnezeu pentru aproapele nostru** (Iacov 5, 16; Filip. 1, 19; Col. 4, 3).

5) **Mângâierea celor întristaţi** (I Tes. 5, 14), din pricina bolilor, a păcatelor sau a nenorocirilor de tot felul;

6) **Nerăzbunarea pentru răul făcut de alţii, ci răsplătirea răului cu binele** (Matei 5, 44—48; Rom. 12, 19—21);

7) **Iertarea greşelilor săvârşite de alţii faţă de noi înşine, nu numai o dată, ci „de şaptezeci de ori câte şapte”,** cum spune Mântuitorul (Matei 18, 22).

247. Cum trebuie săvârşite aceste fapte ale milosteniei?

Spre a fi mai bine plăcute lui Dumnezeu, faptele milosteniei trebuie, mai întâi, să fie izvorâte din iubire sinceră faţă de Dumnezeu şi de aproapele. Femeia văduvă care a dăruit la templu doi bănuţi, singurii pe care-i mai avea, trece mult înaintea bogaţilor care puneau sume mari în cutia templului, dar numai de ochii lumii (Marcu 12, 42—44). Darul făcut aproapelui, cuvintele de mângâiere şi împăcare care ies dintr-o inimă lipsită de iubire, nu pot avea o bună înrâurire, precum spune aceasta, minunat, Sfântul Apostol Pavel: **„De aş grăi în limbile oamenilor şi ale îngerilor, iar dragoste nu am, făcutu-m-am aramă**

sunătoare şi chimval răsunător... Şi de aş împărţi toată avuţia mea şi de aş da trupul meu ca să fie ars, iar dragoste nu am, nimic nu-mi foloseşte” (I Cor. 13, 1, 3).

În al doilea rând, faptele milosteniei nu trebuie făcute din interes, spre a fi văzute şi răsplătite de oameni (Matei 6, 2—4).

În al treilea rând, ele trebuie făcute oricărui om aflat în nevoie, fără nici o deosebire (Luca 10, 36—37).

În al patrulea rând, trebuie să dăruim aproapelui nostru ajutorul de care are adevărată nevoie, potrivind ajutorul după trebuinţele lui. Aşa, de pildă, nu vom da unui leneş de mâncare, căci, cum porunceşte Sfântul Apostol Pavel: „dacă cineva nu vrea să lucreze, acela nici să nu mănânce” (II Tes. 3, 10). Totuşi, şi faţă de cei leneşi avem datorii de milostenie, dar căutând să pătrundem în acea latură a sufletului lor care să-i vindece de lene.

248. Ce răsplată făgăduieşte Dumnezeu celor milostivi?

Dumnezeu îi va milui, adică le va ierta păcatele, la judecata de apoi, căci, precum spune Sfântul Apostol Iacov: **„Judecata este fără milă pentru cel care n-a făcut milă. Şi mila biruieşte în faţa judecăţii”** (Iacov 2, 13); sau cum zice Sfântul Apostol Petru: **„dragostea acoperă mulţime de păcate”** (Petru 4, 8).

Că virtutea milosteniei este cât se poate de preţuită, se vede lămurit din cuvintele Mântuitorului despre judecata de apoi, în care milostenia este aceea pentru care vom fi mai ales răsplătiţi (Matei 25, 32—46).

249. Care este a şasea fericire şi ce înţeles are?

„Fericiţi cei curaţi cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu” (Matei 5, 8).

Mântuitorul aseamănă inima omului cu ochiul. Precum ochiul sănătos şi curat poate vedea limpede (Matei 6, 22), tot aşa numai cel cu inimă curată, neacoperită de ceaţa păcatului, poate vedea pe Dumnezeu.

Cei curaţi cu inima sunt mai întâi cei nevinovaţi şi lipsiţi de vicleşug, ca Natanael (Ioan 1, 47) şi ca pruncii (Matei 18, 3—4); apoi cei care, prin nevoinţe şi rugăciuni neîntrerupte, izbutesc să-şi smulgă rădăcinile păcatului, adică să-şi golească inima de poftele şi gândurile rele, de iubirea celor pământeşti, şi să o umple cu dorul după lumina dumnezeiască şi desăvârşire. Aceştia ajung să-L vadă pe Dumnezeu chiar din această viaţă, aflându-L pretutindeni, şi mai ales în făpturile Sale, precum este scris: **„Cele nevăzute ale Lui se văd de la facerea lumii, înţelegându-se din făpturi, adică veşnica Lui putere şi dumnezeire, aşa ca ei să fie fără cuvânt de apărare”** (Rom. 1, 20).

Pe unii ca aceştia, Biserica îi numeşte «văzători de Dumnezeu».

Dar vederea lui Dumnezeu în această viaţă este nedeplină, precum zice Sfântul Apostol Pavel: **vedem acum ca prin oglindă, în ghicitură, iar atunci, faţă către faţă”** (I Cor. 13, 12).

De curăţenia inimii este strâns legată virtutea castităţii. De aceea, Sfântul Ioan Gură de Aur crede că prin curăţenia inimii trebuie să înţelegem lipsa oricărui păcat în genere şi îndeosebi a păcatului desfrâ-nării[651]. Iar castitatea se păstrează prin cumpătare şi post: **„Luaţi seama la voi înşivă** — ne porunceşte Mântuitorul — **să nu se îngreuieze inimile voastre de mâncare şi de băutură şi de grijile**

vieţii, şi ziua aceea să vină peste voi fără de veste, ca o cursă... Privegheaţi, dar, în toată vremea, rugându-vă ca să vă întăriţi să scăpaţi de toate acestea care au să vină şi să staţi înaintea Fiului Omului” (Luca 21, 34—36).

Pentru curăţenia inimii s-au învrednicit dreptul Simeon şi proorocită Ana să vadă pe Hristos, Fiul lui Dumnezeu (Luca 2, 25 ş.u.).

Curăţenia inimii este condiţia cea mai înseninată pe care o cere Mântuitorul la împlinirea oricărei fapte. Prin aceasta El arată însemnătatea părţii lăuntrice a faptei, adică a intenţiei, a gândului care-i stă la temelie, lucru de care nu se ţinea destul seama în Vechiul Testament. Mântuitorul face din această schimbare a adâncului sufletului omenesc lucrul cel mai ales prin care morala creştină întrece şi desăvârşeşte morala Vechiului Testament.

În vechiul Testament se oprea, de pildă, omorul; dar în Noul Testament se caută **a** se înlătura şi izvorul lui, adică mânia din inima omului, căci aşa cum spune Mântuitorul: **„Din inimă ies: gânduri rele, ucideri, adultere, desfrânări, furtişaguri, mărturii mincinoase, hule”** (Matei 15, 19). Poftele şi gândurile rele sunt seminţele din care cresc păcatele şi care, deci, trebuie înlăturate. Cu privire la aceasta, Mântuitorul spune: **„Aţi auzit că s-a zis celor de demult: Să nu ucizi; iar cine va ucide vrednic va fi de osândă. Eu însă vă spun vouă că oricine se mânie pe fratele său vrednic va fi de osândă”** (Matei 5, 21—22).

Curăţenia inimii este astfel cea mai înaltă treaptă a desăvârşirii, a sfinţeniei. De aceea ea va fi răsplătită cu cea mai mare fericire, care este privirea lui Dumnezeu.

250. Care este a şaptea fericire şi ce înţeles are?

„Fericiţi făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema” (Matei 5, 9).

Pacea întemeiată pe adevăr, dreptate şi dragoste este cel mai mare bun social pentru oameni şi popoare. Ea uşurează ridicarea condiţiilor de viaţă ale fiecărui om şi înalţă popoarele, aducându-le propăşire şi fericire.

Profeţii Vechiului Testament au descris împărăţia mesianică a lui Hristos ca pe **o împărăţie a păcii şi a dreptăţii,** iar îngerii au cântat în noaptea Naşterii Domnului: **,,Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace, între oameni bună voire”** (Luca 2, 14).

Această pace între oameni şi popoare, după care năzuieşte orice societate, izvorăşte, după învăţătura .creştină, din pacea omului cu Dumnezeu şi din pacea cu sine însuşi, de care se bucură numai cei ce săvârşesc binele. Despre această pace deplină vorbeşte Mântuitorul când spune Ucenicilor Săi: **„Pace** vă **las vouă, pacea Mea o dau vouă”** (Ioan 14, 27).

Făcători de pace sunt deci, după învăţătura sfintei noastre Biserici, în primul rând cei ce săvârşesc Domnului, zilnic, jertfa cea fără de sânge, rugăciuni şi posturi pentru ca peste toţi oamenii să se reverse **„pacea lui Dumnezeu, care covârşeşte orice minte”** (Filip. 4, 7).

Făcătoare de pace, solie a păcii şi înfrăţirii este în primul rând Biserica, deoarece ea propovăduieşte totdeauna pacea, care izvorăşte din iubirea de Dumnezeu şi de aproapele.

Făcători de pace sunt de asemenea toţi cei care nu numai că iartă pe cei care caută învrăjbire, dar prin mijlociri înţelepte şi potrivite şi prin pilda vieţii lor

înlătură neînţelegerile şi certurile dintre oameni şi îi împacă, făcându-i din vrăjmaşi, prieteni.

Făcători de pace sunt socotiţi apoi şi cei ce stabilesc armonie între voinţa trupului lor şi voinţa sufletului[652], aducând acea împăcare a omului cu sine însuşi.

Făcători de pace sunt, în sfârşit, toţi cei care prin sfaturile, strădaniile şi faptele lor împiedică războaiele între oameni.

Făcătorii de pace îndeplinesc o lucrare asemănătoare celei săvârşite de Fiul lui Dumnezeu, Care a venit în lume să împace pe omul păcătos cu Dumnezeu. De aceea, Dumnezeu le făgăduieşte numele haric de „fii ai lui Dumnezeu", însoţit, fireşte, de fericirea vrednică de acest nume.

Porunca de a face pace se adresează tuturor, precum citim în epistola către evrei: „Căutaţi pacea cu toţi şi sfinţenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul" (Evr. 12, 14).

251. Care este a opta fericire şi ce înţeles are?

„Fericiţi cei prigoniţi pentru dreptate, că a lor este împărăţia cerurilor" (Matei 5, 10).

Aşa cum am văzut şi la fericirea a patra, cuvântul **„dreptate"** are şi aici înţelesul de dreaptă credinţă şi dreaptă purtare, viaţă neprihănită, sfinţenie, în care bineînţeles este cuprinsă şi virtutea socială a dreptăţii[653].

Vechiul Testament ne vorbeşte de mulţi drepţi care au fost prigoniţi din pricina luptei lor împotriva păcatelor lumii în care ei trăiau şi pentru îndreptarea acesteia spre o viaţă morală.

Luptând pentru dreptate, au fost prigoniţi proorocii.

Tot din pricina aceasta a fost răstignit Mântuitorul Hristos. El a proorocit Ucenicilor Săi că vor fi prigoniţi, ca şi El: **„Dacă vă urăşte pe voi lumea, să ştiţi că pe Mine mai înainte decât pe voi M-a urât. Dacă aţi fi din lume, lumea ar iubi ce este al său; dar pentru că nu sunteţi din lume, de aceea lumea vă urăşte"** (Ioan 15, 18—19).

Cei prigoniţi pentru dreptate vor avea parte de împărăţia cerurilor, aşa cum a făgăduit Mântuitorul. Căci se cuvine ca lucrătorii împreună cu El la zidirea unei lumi noi să fie acolo unde este şi El: «Părinte — S-a rugat Mântuitorul — voiesc ca unde sunt Eu, să fie împreună cu Mine şi aceia pe care Mi i-ai dat, ca să vadă slava Mea" (Ioan 17, 24).

252. Care este fericirea a noua şi ce înţeles are?

„Fericiţi veţi fi când vor ocărî şi vă vor prigoni şi vor zice tot cuvântul rău împotriva voastră, minţind din pricina Mea. Bucuraţi-vă şi vă veseliţi, că plata voastră multă este în ceruri, că aşa au prigonit pe proorocii cei dinainte de voi" (Matei 5, 11—12).

Prin aceste cuvinte, Mântuitorul fericeşte pe cei care vor avea de suferit defăimări, prigoane şi chiar moarte, din pricina credinţei în El şi a răspândirii Evangheliei creştine în lume.

Pentru credinţa în Dumnezeu şi pentru nădejdea venirii lui Mesia au suferit prigoane proorocii Vechiului Testament. De pildă, Proorocul Ilie a fost prigonit de Aheb şi Izabela, fiindcă i-a mustrat că se închinau la idolul Baal (III Regi 18); Proorocul Isaia a fost tăiat cu fierăstrăul, din porunca regelui idololatru Mânase;

Proorocul Ieremia a fost izgonit din ţară, pentru că a mustrat pe cei nedrepţi. Aceleaşi suferinţe au îndurat mulţi alţii pentru credinţa lor cea dreaptă (Matei 23, 35; Evr. 11, 32—40).

De aceea, Mântuitorul Iisus Hristos a îndemnat pe Ucenicii Săi: **„Nu vă temeţi de cei ce ucid trupul, iar sufletul nu pot să-l ucidă; temeţi-vă mai curând de acela care poate şi trupul şi sufletul să le piardă în gheena. Au nu se vând două vrăbii pentru un ban? Şi nici una dintre ele nu va cădea pe pământ fără ştirea Tatălui vostru. La voi însă şi perii capului, toţi, sunt număraţi. Aşadar nu vă temeţi; voi sunteţi cu mult mai de preţ decât păsările”** (Matei 10, 28—31).

Următori Mântuitorului, apostolii şi martirii au dobândit cununa muceniciei, jertfindu-şi viaţa pentru răspândirea credinţei creştine. Calendarul creştin cinsteşte amintirea a mii şi mii de martiri care şi-au dat viaţa de bună voie şi chiar cu bucurie pentru Hristos, De aceea şi ziua morţii lor a fost totdeauna pomenită de Biserică, nu ca zi de durere şi de înfrângere, ci, dimpotrivă, ca zi de bucurie şi de biruinţă.

Pentru aceasta, creştinii sunt îndemnaţi să se bucure de orice încercare a credinţei, ca Sfântul Apostol Petru, care spune: **„... Întrucât sunteţi părtaşi la suferinţele lui Hristos, bucuraţi-vă, pentru ca şi la arătarea slavei Lui să vă bucuraţi cu bucurie mare. De sunteţi ocărâţi pentru numele lui Hristos, fericiţi sunteţi, căci Duhul slavei şi al lui Dumnezeu Se odihneşte peste voi”** (I Petru 4, 13—14).

După ce am stăruit asupra fiecăreia dintre cele nouă Fericiri şi am lămurit înţelesul lor, să vedem şi legătura dintre ele:

Între virtuţile celor nouă Fericiri este o strânsă legătură. Sfinţii Părinţi socotesc cele nouă Fericiri ca pe o scară a desăvârşirii. Iată în câteva cuvinte cum se leagă una de alta:

Prima hotărâre de a intra pe drumul mântuirii o ia credinciosul numai după ce cunoaşte sărăcia duhovnicească, prin smerenie. Această cunoaştere produce o dispoziţie de tristeţe, care, din pricina slăbiciunii şi a păcatelor, dă naştere căinţei, plânsului. Cel ce-şi plânge greşelile îşi poate păstra lesne blândeţea, pentru că supărarea vine numai de la părerea că eşti mai bun decât alţii.

Mai departe, credincioşii plini de căinţă şi blânzi năzuiesc să introducă binele şi în afară, şi astfel ei devin flămânzi şi însetoşaţi de dreptate. Ei cer binele mai întâi de la ei înşişi, devenind milostivi.

Cei milostivi înlătură din inima lor iubirea de sine, „pofta trupului, pofta ochilor şi trufia vieţii” (Ioan 2, 16), realizând curăţia inimii, adică scoaterea răului din inimă.

Cel cu **inima curată** este un **purtător al păcii**, pretutindeni.

Împotriva unor astfel de râvnitori pentru o viaţă îmbunătăţită sa ridică pizma şi răutatea multora. Nemaiîmpăcându-se cu felul de viaţă al celor cu care trăiau altădată laolaltă, cei doritori de o viaţă mai bună se despart de ei, din care pricină aceştia îi **prigonesc**. Când râvna pentru Dumnezeu sporeşte şi buna înrâurire se întinde, creşte împotriva lor şi ura celor răi, care îi supun **prigoanelor** arătate de Mântuitorul în ultima fericire.

253. Este nevoie să mergem întotdeauna de la o fericire la alta, numai în ordinea arătată?

Nu toate virtuţile din Fericiri sunt legate unele de altele în aşa fel încât să nu poată fi înfăptuite una fără cealaltă. Aşa, de pildă, milostenia şi mărturisirea credinţei trebuie săvârşite în orice prilej nimerit din viaţă.

254. Ce alte condiţii trebuie îndeplinite pentru însuşirea virtuţilor din cele nouă Fericiri?

Prima condiţie este ca cineva să-şi însuşească **judecata duhovnicească**, ceea ce este tot una cu înţelepciunea, pe care o aflăm în cărţile Sfinţilor Părinţi, în scrierile duhovniceşti şi în sfaturile părinţilor duhovniceşti. Creştinii sunt datori să se conducă după înţelepciunea Evangheliei.

A doua condiţie este **nefăţărnicia**. Făţarnicul, gândindu-se numai la răsplată şi negândindu-se la dobândirea virtuţii, nu foloseşte nimic. El nu poate fi fericit niciodată.

A treia şi ultima condiţie este **nădejdea statornică în Dumnezeu,** prin care creştinul se întăreşte în lupta împotriva grijilor pământeşti. Având nădejde nestrămutată în Dumnezeu — Care, după învăţătura Bisericii noastre, este izvorul binelui şi al sfinţeniei —, credinciosul păşeşte din virtute în virtute, străduindu-se să se arate folositor atât pentru sine, cât şi pentru obştea din care face parte. El nădăjduieşte în triumful binelui asupra răului, în triumful vieţii asupra morţii şi în triumful păcii asupra războiului, cunoscând că Domnul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos a venit în lume pentru ca lumea **„viaţă să aibă şi din belşug să aibă”** (Ioan 10, 10).

SFÎRŞIT
ŞI LUI DUMNEZEU LAUDĂ

BIBLIOGRAFIE :

1. Fer. Augustin, *Mărturisiri,* I, 1, Migne, P. *L.,* XXXII, col. 661.
2. Tertulian, *Contra lui Marcion,* I, 18, Migne, P. L., II, col. 226
3. Sf. Ciprian, *Despre moarte,* 6, Migne, P. L., IV, col. 586
4. Origen, *Contra lui Cels,* I, 11, Migne, P. G., XI, col. 676
5. Sf. Atanasie, *Contra Grecilor,* Migne, P. G. XXV, col. 68.
6. Fer. Ieronim, *Comentar la Psalm 95; Anecdota Meredeolana 3, 2,* 137
7. Fer. Augustin, *Cuvântări* 141, 2, 2, Migne, P. *L.,* XXXVIII, col. 776
8. Sf. Grigorie Teologul, *Cuvântul V Teologic,* 25, Migne, P. *G.,* XXXVI, col. 160 D, 161 A
9. Sf. Grigorie Teologul, op. *cit.,* 26, col. 161 CD
10. Idem, op. *cit.,* 26, col. 164 A
11. Fer. Augustin, *Comentar la Evanghelia după Ioan,* 26, 4, Migne, *P. L.,* XXXV, col. 1608
12. *Epistola către Diognet, 8, 6,* Funk; Patres Apostolici, 1, 1901, pag. 404; în *Scrierile Părinţilor Apostolci,* în „P.S.B.”, Bucureşti, 1979, p. 342
13. Origen, *Contra lui Cels,* I, 68, Migne, XI, col. 788
14. Origen, op. cit., 6, 10, Migne, *P. G.,* XI, col. 1305
15. Teofil al Antiohiei, *Către Autolic,* 1, 14, Migne, *P. G.,* VI, col. 1045; în *Apologeţi de limbă greacă;* în „P.S.B.”, Bucureşti, 1980, p. 291
16. Fer. Augustin, *Despre credinţa în lucrurile care nu se văd,* 7, 10, Migne, P. L., XL, col. 180
17. Lactanţiu, *Dumnezeieştile Instituţii,* 1, 4, 1-2, 3, 5, 6, Migne, P. *L.,* VI, col. 127
17 bis. Sfântul Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor,* XXIX, în Sf. Atanasie cel Mare, Scrieri, Partea I, „P.S.B.”, Bucureşti, 1987, p. 357
18. Fer. Augustin, *Comentarii la Psalmi, 90, 21,* Migne, P. *L;* XXXVII, col. 1159

19. Sf. Ipolit, *Comentarii la Daniil,* 4, 6, CB 1, 1, col. 198; Fer. Augustin, *Scrisoarea 28 3, 3,* Migne, P. L" XXXIII, col. 112

20. Sf. Clement Romanul, *Scrisoarea 1 către Corinteni,* 45, 2, 3, Migne *P. G.,* I, col. 300

21. Sf. Iustin Martirul şi Filozoful, *Dialogul cu iudeul Trifon,* 65, 2, Migne, *P. G.,* VI, col. 625; Sf. Epifanie, *Contra ereziilor Panarion,* 70, 7, Migne, *P. G.,* XLII, col. 349

22. Î*ndemn către Greci,* cap. 8, Migne, P. G., VI, col. 256

23. Teofil al Antiohiei, *Câtre Autolic, 3,* 12, Migne, *P. G.,* VI, col. 1137

24. Fer. Ieronim, *Scrisoarea 30, 13* CV 54, I, pag. 248

25. Sf. Irineu, *Contra tuturor ereziilor, 1,* 9, 4, Migne, P. *G.,* VII, col. 545 B

26. Sf. Irineu, op. *cit.,* 3, 24, 1, Migne, P. G., VII, col. 966

27. Tertulian, *Contra lui Marcion,* 4, 5, Migne, P. *L.,* II, col. 366

28. Î*nvăţătura celor 12 Apostoli,* 11, 3; în *Scrierile Părinţilor Apostolici* în „P.S.B.", Bucureşti, 1979, p. 30.

29. Sf. Irineu, *Contra ereziilor,* 2, 28, 2, Migne, *P. G.,* VII, col. 804

30. Clement Alexandrinul, *Cuvânt îndemnător către Greci,* 9, 82, 1, Migne, *P. G.,* VIII, col. 192

31. Atenagora Atenianul, *Solie pentru creştini, 7,* 9, Migne, P. G., VI, col. 904, 908

32. Sf. Ipolit, *Despre Antihrist,* 2, Migne, P. G., X, col. 728

33. Teofil al Antiohiei, *Catre Autolic, 2,* 10, Migne, P. *G.,* VI, col. 1064; *în Apologeţi de limbă greacă* în „P.S.B.", Bucureşti, 1985, p. 302

34. Fer. Augustin, *Despre Cetatea lui Dumnezeu,* 17, 62, Migne, P. G., XLI, col. 537

35. Origen, *Despre principii,* 4, 1, 7, CB 5, pp. 302—303

36. Idem, op. *cit., loc. cit;* p. 304

37. Idem, op. *cit.,* 4, 2, 168, p. 305—306

38. Fer. Augustin, *Despre învăţătura creştină,* 3, 27, 38, Migne, P. *L.,* XXXIV, col. 80

39. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica,* 4, 17, trad. D. Fecioru, Bucureşti, 1938, p. 286

40. Origen, *Comentar la Evanghelia lui Ioan,* 10, 5(4), 19, Migne, P. G., XIV, col. 313

41. Sf. Ioan Gură de Aur, *La celelalte contra ereticilor...,* Omilia 8, Migne, P. *G.,* XLVIII, col. 769, trad. de prof. Justin Moisescu, *Sf. Scriptură şi interpretarea ei în opera Sfântului Ioan Hrisostom,* 1942, p. 95.

42. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspuns către Talasie,* 65, în *Filocalia,* vol. III, trad. rom. de Pr. Dr. D. Stăniloaie, p. 420.

43. Sf. Irineu, *Contra ereziilor, 2, 9, 1,* Migne, *P. G.,* VII, col. 734

44. Fer. Augustin, *Scrisoarea 54,* 1, 1, Migne, P. *L.,* XXXIII, col. 200

45. Idem, *Despre Botez,* 4, 24, 31, Migne, P. *L.,* XLIII, cpl. 174

46. Idem, *Împotriva lui Iulian,* 2, 10, 34, Migne, *P. L.,* XLIV, col. 697

47. Origen, *Despre principii,* 1, Pref. 2, Migne, P. G., XI, col. 116

48. Sf. Epifaniu, *Panarion, Contra Evreilor,* 61, 6, Migne, *P. G.,* XLI, col. 1047

49. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Scrisoarea II-a către Tesaloniceni,* 4, n. 2. Migne, *P. G.,* LXII, col. 488

50. Sf. Irineu, *Contra ereziilor,* 3, 24, 1, Migne, *P. G.,* VII, col. 966

51. Sf. Irineu, op. *cit.,* 1, 10, 2, Migne, P. G., VII, col. 552

52. Idem, op. *cit.,* 3, 1, Migne, *P. G.,* VII, col. 848

53. Idem, op. *cit.,* 3, 3, 3, Migne, *P. G., VII,* col. 849

54. Idem, op. *cit., loc. cit.*

55. Idem, op. *cit.,* 3, 3, 4, Migne, P. G., VII, col. 851

56. Vincenţiu de Lerin, *Commonitorium,* 23, Migne, P. *L.,* L. col. 667

57. Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sf. Duh,* 27, 66, Migne, P. G., XXXII, col. 188—189.

58. Sf. Ioan Damaschin, *Omilii la Adormirea Fecioarei Maria,* 2, 18, Migne, *P. G.,* XCVI, col. 748

59. Fer. Augustin, *Despre Facere, explicată cuvânt cu cuvânt,* 10, 23, 39, *Migne, P. L.,* XXXIV, col. 426

60. Vincenţiu de Lerin, *Commonitorium, 2,* Migne, *P. L.,* L, col. 639

61. A se vedea ediţia mai nouă a acestei *Mărturisiri Ortodoxe,* după un text grec inedit, Ms. Parisinus, 1265, datorită Pr. N. M. Popescu, şi reproducerea textului- trad. rom., ed. Buzău 1691, datorită Diac. Gh. Moisescu, Bucureşti, 1942, şi ediţia

Mărturisirea de credinţă a Bisericii Ortodoxe (1642), trad. de Prof. Alexandru Elian, Bucureşti, 1981.

62. *Die Bekenntnisse und die widitigsten Gîaubenszeugnisse der griechischorientalischen Kirche im Originaltext,* nebst einleitenden Bemerkungen von Ion Mihălcescu, Leipzig, 1904, p. 22, s.u., 123 s.u., 183 s.u.

63. Teodor M. Popescu, *Enciclica Patriarhilor Ortodocşi de la 1848,* studiu introductiv, text şi traducere (extras), Bucureşti, 1935, p. 80—104, 105—140

64. Sf. Ignatie, *Scrisoarea către Tralieni,* 2, 1; 2, 3; 3, 1; 7, 2, Migne, P. G., V. col. 676, 677, 680; *St.* Ciprian, *Scrisoarea 66 (către Florenţiu),* 8, CV, 3, 2, p. 732

65. Teodoret, *Despre vindecarea bolilor elineşti,* 1, 1, Migne, P. *G.,* LXXXIII *col.* 814

66. Sf. Chirii al Alexandriei, *Comentat la Ioan* 4, 4, (6, 70), Migne, *P. G.,* LXXIII, col. 628

67. Sf. Vasile cel Mare, *Scrisoarea 235* (către Amfilohie) 1, Migne, P. G., XXXII, col. 872

68. Sf. Grigorie Teologul, *Cuvântul II Teologic,* 5, 6, Migne, *P. G.,* XXXVI, col. 32

69. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Scrisoarea către Romani,* 3, 2, Migne, P. G., LX, col. 412

70. Teofil, *Către Autolic,* 1, 6, Migne, P. *G.,* VI, col. 1033

71. Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre diavolul ispititor, Omilia 2,* n. 3, Migne, P. G., XLIX, col. 260

72. Sf. Ioan Gură de Aur, *Cuvânt despre Ana,* 1, n. 4, Migne, P. *G.,* LIV, col. 636; Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica,* l, 1, Migne, P. G., XCIV, col. 789

73. Sf. Grigorie Teologul, *Cuvântul II Teologic,* 16, Migne, P. G., XXXVI,, col. 48.

74. Sf. Irineu, *Contra ereziilor,* 4, 20, 5, Migne, *P. G.,* VII, col. 1035

75. Origen, *Contra lui Cels,* 1, 23, *Migne, P. C,* XI, col. 701

76. Sf. Efrem Şirul, *Cuvânt contra ereziilor,* 3, Assemanni, 2, p. 443

77. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica,* 2, 3, Migne, P. G., XCIV, col. 865

78. Origen, *Despre Principii,* 1, 1, 6, Migne, *P. G.,* XI, col. 124

79. Didim, *Despre Sf. Duh,* 35, Migne, *P. G.,* XXXIX, col. 1064

80. Origen, *Despre Principii,* 1, 1, 6, Migne, P. G., XI, col. 124

81. Sf. Ilarie, *Despre Sf. Treime,* 2, 7, Migne, P. *L.* X, col. 54

82. Sf. Ilarie, *Despre Sf. Treime,* loc. cit.

83. Sf. Ilarie, *Despre Sf. Treime,* loc. cit.

84. Sf. Irineu *Contra ereziilor,* 2, 6, 1, Migne, P. G., VII, col. 724.

85. Sf. Chirii al Alexandriei, *Tezaurul despre Sf. şi cea de o fiinţă Treime,* 15, Migne, P. G., LXXV, col. 292

86. Fer. Augustin, *Despre liberul arbitru,* 3, 4. II, Migne, *P. L.,* XXXII, col. 1276

87. Teodoret, *Comentar la Romani,* 8, 30, Migne, P. G., LXXXII, col. 141

88. Sf. Chirii al Ierusalimului, *Cateheza 4—5* Migne, P. G., XXXIII, col. 460

89. Sf. Irineu, *Contra ereziilor,* 4, 11, 2, Migne, P. G., VII, col. 1002

90. Sf. Chirii al Ierusalimului, *Cateheza* 4—5, Migne, P. G., XXXIII, col. 460; Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica,* 1, 5, Migne, P. G., XCIV, col. 801

91. Sf. Efrem Şirul, *Cântece nisibiene,* 3, 1, BK 78 şi Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica,* trad. Dr. D. Fecioru, Bucureşti, 1938, pp. 38—40

92. Tertulian, *Contra lui Praxeas,* 2, 9, 25, Migne, *P. L.,* II, cal. 156

93. Sf. Atanasie, *Despre întruparea Cuvântului lui Dumnezeu şi contra Arienilor,* 10, Migne, P. G., XXVI, col. 1000

94. Tertulian, *Contra lui Praxeas,* 25, Migne, P. L., II, col. 188

95. Sf. Grigorie Teologul, *Contra Arienilor şi despre sine,* 16, Migne, P. *G.,* XXXVI, col. 236 A

96. Idem, *La Sfintele lumini* (Bobotează), 11, Migne, P. *G.,* XXXVI, col. 345 C. D.

97. Sf. Chirii al Alexandriei, *Despre Sfânta şi cea de o fiinţă Treime, 7,* Migne, *P. G.,* LXXV, col. 1092

98. Sf. Ioan Damaschin, *Despre două voinţe în Hristos,* 8, Migne, *P. G., XCV,* col. 136. Vezi şi Pr. Dr. Olimp N. Căciulă, *Hristologia Sf. Ioan Damaschin după Tratatul despre cele două voinţe în Hristos,* Bucureşti, 1938, p. 106

99. Sf. Ioan Damaschin, *Despre Sf. Treime,* 1, Migne, P. *G.,* XCV, col. 9

100. Sf. Grigorie de Nissa, *Contra lui Eunomiu,* 1, Migne, P. *G., XLV,* col. 369

101. Sf. Atanasie, Vasilie cel Mare şi alţii

102. Sf. Vasilie cel Mare, *Scrisoarea 38 (Către fratele său Grigorie),* Migne, *P. C,* XXXII, col. 329

103. Păstorul lui Herma, 5, 5, 3, Migne, *P. G.,* II. col. 957, 961

104. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica,* 2, 3, Migne, P. *G.,* XCIV, col. 865

105. Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre învierea morţilor,* 7, Migne, P. *G.,* L. col. 429

106. Sf. Grigorie de Nissa, *Despre Rugăciunea Domnească,* Cuv. IV, Migne, P. G., XLIV, col. 1165; Idem, *Scrieri,* partea I, trad. de Pr. Prof. D. Stăniloaie şi Pr. Ioan Buga, în „P.S.B.", Bucureşti, 1982, p. 434.

107. Fer. Teodoret, *Comentar la Facere,* 1, Migne, P. *G.,* LXXX, col. 80

108. Sf. Ioan Damaschin, *op. cit.,* 2, 3, Migne, *P. G.,* XCIV, col. 869

109. Sf. Ioan Damaschin, *op. cit.,* loc. cit.

110. Sf. Vasilie cel Mare, *Despre Sf. Duh,* 16, 38, Migne, P. *G.,* XXXII, col. 137

111. Sf. Ioan Damaschin, *op. cit.,* 2, 3, Migne, P. *G.,* XCIV, col. 868

112. Sf. Vasilie cel Mare, *Omilii la psalmi,* 32, 6; Migne, P. *G.,* XXIX, col. 333; Sf. Vasilie cel Mare, *Comentar la psalmi,* trad. de Pr. Dr. Olimp Căciulă, Bucureşti, în „Izvoarele Ortodoxiei", 1939, p. 150—151.

113. Idem, *Contra lui Eunomiu,* 3, 2, Migne, P. *G.,* XXIX, col. 660

114. Sf. Grigorie cel Mare, *Omilii la Iezechiil,* 1, 7, 18, Migne, P. *L.,* LXXVI, col. 849

115. *Mărturisirea Ortodoxă* (a lui Petru Movilă), I, 20

116. Sf. Chirii al Ierusalimului, *Cateheza* 23, 6, Migne, P. G., XXXIII, col. 1113; Sf. Grigorie Teologul, *Cuvântul II Teologic,* 31, Migne, P. G., XXXVI, col. 72, B; Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* 4, 5, Migne, P. *G.,* col. 44

117. Sf. Ioan Damaschin, *op. cit,* 2, 3, Migne, *P. G.,* XCIV, col. 872

118. Sf. Grigorie Teologul, *Cuvântul II Teologic,* 31, Migne, P. *G.,* XXXVI, col. 72.

119. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Epistola către Evrei,* 3, 2, Migne, P. *G.,* LXIII, col. 3

120. Origen, *Omilii la Luca,* 12, Migne, P. *G.,* XIII, col. 1829

121. Sf. Grigorie de Nissa, *Despre viaţa lui Moise,* Migne, *P. G.,* XLIV, col. 337—340

122. *Mărturisirea Ortodoxă,* I, 21

123. *Mărturisirea Ortodoxă,* I, 21

124. Pseudo-Vasilie cel Mare, *Despre facerea omului,* 1, Migne, *P. G.,* XXX, col. 40 C

125. *Sf.* Grigorie de Nissa, *Despre facerea omului,* 3, Migne, *P. C,* XLIV, col. 136 A

126. Sf. Ambrozie, *Despre Rai,* 10, 48, Migne, *P. L.,* XIV, col. 298

127. Sf. Chirii al Alexandriei, *Despre Treimea Sfântă şi de o fiinţă,* 4, Migne, P. G., LXXV, col. 908.

128. *Mărturisirea Ortodoxă,* I, 23

129. Sf. Irineu, *Contra ereziilor,* 3, 22, 4; 3, 23, 5, Migne, P. G., VII, col. 959, 963.

130. Sf. Ioan Damaschin, *Omilia la smochinul uscat,* 3, Migne, P. G., XCVI, col. 580.

131. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere,* 15, 4, Migne, P. G., LIII, col. 123.

132. Sf. Chirii al Alexandriei, *Comentar la Ioan,* 1, 9, Migne, P. G., LXXIII, col. 128

133. Sf. Grigorie de Nissa, *Contra lui Eunomiu,* 12, Migne, P. *G.,* XLV, col. 993

134. Sf. Chirii al Alexandriei, *Comentar la Romani* 5, 18, Migne, P. G., LXXIV, col. 789.

135. Teofil al Antiohiei, *Către Autolic,* 2, 27, Migne, P. G., VI, col. 1093

136. Pseudo-Vasilie cel Mare, *Despre facerea omului,* Cuv. II, 1, Migne, *P. G.,* XXX, col. 41 C

137. Didim, *Contra maniheilor,* 8, Migne, *P. G.*$_t$ XXXIX, col. 1096

138. H. Andrutsos, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe,* trad. Pr. D. Stăniloaie, p. 170

139. H. Andrutsos, *op. cit.,* pp, 160, 166; Sf. Ciprian, *Despre bunul răbdării,* 19, Mîgne, P. *L.,* IV, col. 634

140. Sf. Ioan Damaschin, *Omilie la smochinul uscat,* 3, Migne, P. G., XCVI, col. 580

141. Sf. Chirii al Alexandriei, *Comentar la Scrisoarea către Romani,* 5, 18, Migne, *P. G.,* LXXIV, col. 789

142. Sf. Chirii al Alexandriei, *Comentar la Scrisoarea către Romani,* 5, 8, Migne, *P. G.,* LXXIV, col. 789

143. Teofil al Antiohiei, *Către Autolic,* 2, 25, Migne, P. *G.,* VI, col. 1092; Sf. Metodiu de Olimp, *Banchetul celor 10 fecioare,* Cuv. 3, 6, Migne, P. G., XVIII, col. 69; Sf. Atanasie, *Despre întruparea Cuvântului,* 4, 5, Migne, *P. G.,* XXV, col. 104

144. Teofil al Antiohiei, *op. cit.,* 2, 25, C. A., 8, col. 124

145. Mărturisirea *Ortodoxă,* I, 30

146. Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre Cel de o fiinţă, contra Anomeilor,* 12, Migne, *P. G.,* XLVIII, col. 810.

147. Clement Alexandrinul, *Covoare,* 5, 1, 6, 2, Migne, *P. G.,* IX, col. 16

148. Sf. Grigorie Teologul, *La S{. Botez,* 45, Migne, P. G., XXXVI, col. 424

149. Sf. Efrem Şirul, *Mustrarea de sine, Assemanni G?aece,* I, p. 123

150. *Mărturisirea lui Dositei,* 5, Mihălcescu *Bekenntnisse...,* p. 162

151. Sf. Atanasie, *Despre Întruparea Cuvântului,* Cap. 8, Trad. Gh. Popescu-Pietrile, Bucureşti, 1905, p. 29; Sf. Atanasie cel Mare, *Scrieri,* partea I, trad. Pr. Prof. D. Stăniloae, Bucureşti, 1987, p. 99

152. Sf. Atanasie, *Despre întruparea Cuvântului,* Cap. 14, după *trad. cit.,* p. 29.

153. *Op. cit.,* Cap. 13, după Sf. Atanasie cel Mare, *Scrieri,* Partea I, trad. Pr. Prof. D. Stăniloae, Bucureşti, 1987, p. 107.

154. Sf. Grigorie de Nissa, *La întâmpinarea Domnului,* Migne, *P. G.,* XLVI, col. 729.

155. Sf. Chirii al Ierusalimului, *Catehezele,* 13, 33, după trad. Pr. D. Fecioru, Bucureşti, 1945, voi. II, p. 349.

156. *Dogmatica,* Cartea IV-a, Cap. 4, după trad. Pr. D. Fecioru, 1938, p. 239

157. *La Luca,* 5, 19, Migne, P. *G.,* LXXIII, *(Stil.* 908

158. Ovidiu, *Video meliora proboque deteriora sequor*

159. Sf. Grigorie Palama, *Antiereticul contra lui Achindin,* la D. Stăniloae, *Viaţa şi învăţătura Sf. Grigorie Palama,* Sibiu, 1938, pag. CL

160. Sf. Grigorie Palama, *op. cit,,* pag. cit.

161. Sf. Grigorie Teologul, citat după Sf. Grigorie Palama, *op. cit,* pag. cit.

162. *Cuvânt către împărătese,* Luigi, *P. G.,* LXXVI, col. 1220 C

163. Sf. Chirii al Ierusalimului, *Cateh. XI, op. cit.,* voi. I, p. 163
164. Sf. Chirii al Ierusalimului, *Cateh. X, op. cit.,* voi. I, p. 259
165. Idem, *Ibidem,* p. 253
166. Idem, *ibidem,* p. 258
167. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica,* cartea I, cap. 8, *trad. cit.,* pp. 20—21
168. Sf. Chirii al Ierusalimului, *Cateh. cit.,* p. 257.
169. Idem, *ibidem,* p. 252.
170. Sf. Chirii al Ierusalimului, *Cateh. XI,* voi. I, p. 263
171. *Dogmatica,* cartea I, cap. 8, trad. D. Feciorii, p. 21
172. *Dogmatica,* cartea I, cap. 8, p. 20: „Pentru ca cel care naşte să nu sufere schimbare şi să nu fie Dumnezeu întâi şi Dumnezeu pe urmă şi să primească adăugire, naşterea la El este fără de început şi veşnică, deoarece este opera firii Sale şi provine din fiinţa Lui. Crearea lumii este opera voinţei lui Dumnezeu şi nu este împreună veşnică, cu Dumnezeu, Ea a fost adusă prin voinţa şi puterea Lui de la neexistenţă la existenţă, dar prin aceasta nu urmează o schimbare a firii lui Dumnezeu".
173. *Dogmatica,* cartea I, cap. 8, trad. Pr. D. Fecioru, p. 32 6*
174. *Mărturisirea ortodoxă,* I, 12
175. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica,* partea I, cap. 8, *trad. cit.,* p. 19
176. Sf. Grigorie Teologul, *Cuvânt la Sf. Lumini,* 13, Migne, *P. G.,* XXXVI, col. 349 A
177. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica,* cartea III, cap. 15, *trad. cit.,* p. 193
178. Cuvânt *la Sf. Paşti.*
179. Sf. Atanasie, *Epistola către Adelfie,* VI, Migne, P. *G.,* XXVI, col. 1078
180. *Dogmatica,* cartea III, cap. 2, *trad. cit.,* p. 147
181. Ambiquorum liber, Migne, *P. G.,* XCI, col. 1 276.
182. Cap. XVII
183. *Dogmatica,* cartea III, cap. II, trad. cit., p. 147.
184. *Acatistul Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu,*
185. *Despre întruparea Cuvântului,* cap. IX, P. G., XV, col. 1120; vezi şi Sfântul Atanasie cel Mare, *Scrieri,* Partea I, în „P.S.B.", traducere, introducere şi note de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, Bucureşti, 1987, p. 101.
186. *Cateheza XIII,* trad. cit., voi. II, p. 340
187. *Cuvânt ascetic,* cap. XIX, Filoc. II, p. 9
188. *Dogmatica,* cartea III, cap. XXVI, trad. cit., p. 227
189. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie,* răsp. 61, în „Filocalia", voi. III, Sibiu, 1948, pp. 337—338, 339
190. *Adversus Haereses,* IV, 15
191. *Dogmatica,* cartea III, cap. XXX; trad. Pr. D. Fecioru, p. 231
192. *Dogmatica,* cartea III, cap. XXVII, pp. 228—229
193. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica,* cartea III, cap. XXVIII, trad. cit.
194. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica,* cartea IV, cap. I, trad. Pr. D. Fecioru„ p. 235
195. Sf. Atanasie cel Mare, *întrebări oarecare, Întrebarea 4,* la Atanasie de la Păros, *Epitoma dumnezeieştilor dogme,* Mănăstirea Neamţ, 1816, p. 230
196. *Dogmatica, cartea* I, cap. VII, trad. cit., p. 32
197. *Întrebări oarecare,* întrebarea 15, la Atanasie de la Păros, *Epitoma dumnezeieştilor dogme,* Mănăstirea Neamţ, 1816, p. 239
198 La Atanasie de la Păros, *op. cit.,* întrebarea 4
199. *Ibidem.*
200. *Dogmatica,* cartea I, cap. 8, trad. cit, p. 24
201. Sf. Simion Noul Teolog, *Cuvântul 52,* Ed. Ii-a neogreacă, Syros, 1866", p. 260.
202. *Cuvântul 59, op. cit.,* p. 306
203. *Cuvântul 59, op. cit.,* p. 306
204. Sf. Irineu, *Contra ereziilor,* 4, 20, 5, Migne, *P.* G., VII, col. 1035
205. *Cuvântul 31,* (Teolog 5), 29, Migne, *P. G.,* XXXVI, col. 159; vezi şi Sf. Grigorie de Nazianz, *Cele cinci cuvântări despre Dumnezeu,* trad. din greceşte de Pr. Gh. Tilea şi Nicolae I. Barbu, Bucureşti, 1947, p. 85 şi 86
206. *Cartea despre Duhul Sfânt,* IX, 22, Migne, *P. G.,* XXXII, col. 108
207. Fer. Teodoret, *Comentar la Filipeni,* Migne, P. G., LXXXII, col. 568
208. Marcu Ascetul, *Despre Botez,* în Filocalia, trad. rom. de Pr. Dr. D. Stă-niloae, voi. I, ediţia II, Sibiu, 1947, p. 278
209. Idem, *op. cit.,* p. 289
210. Idem, *op. cit.,* p. 290
211. Sf. Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic,* cap. 88, în *Filocalia,* voi. I, ed. II, p. 378.
212. Sf. Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic,* cap. 88, în *Filocalia,* voi. I, ed. II, p. 379
213. Idem, *op. cit.,* cap. 89, în *Filocalia,* voi. I, ed. II, p. 379, 380
214. Sf. Ignatie, *Scrisoarea către smirneni,* 1, 2, Migne, *P. G.,* V, col. 708

215. Fer. Augustin, *Cuvântarea 267,* 4, 4, Migne, P. *L.,* XXXVIII, col. 1231
216. Sf. Chirii al Alexandriei, *Comentar la Ioan,* 11, 12, Migne, *P. G.,* LXXIV, col. 535
217. Fer. Augustin, *Cuvântarea 272,* Migne, P. L., XXXVIII, 1246
218. Fer. Augustin, *Comentar la Evanghelia după Ioan,* 26, 13, Migne, *P. L.,* XLV, col. 1612, 1613
219. Păstorul lui Herma, *Vedenia, 3, 3, 4, 5, 6, 7,* Migne, *P. G.,* II, col. 901 ş.u.
220. Sf. Grigorie de Nissa, *Omilia 13 la Cântarea Cântărilor,* Migne, *P. G.,* XLIV, col. 1049, 1052; Sf. Grigorie de Nyssa, *Scrieri,* Partea I, trad. de Pr. Prof. D. Stăniloae şi Pr. Ioan Buga, în „P.S.B.", Bucureşti, 1982, p. 292
221. Sf. Ignatie, *Scrisoarea către smirneni, 7,* 1, Funk 1, p. 280; Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 24, 4 la Scrisoarea I către corinteni,* Migne, P. *G.,* LXI, col. 203
222. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 82, 5 la Matei,* Migne, *P. G.,* LVII, col. 743, Idem, *Despre preoţie,* 3, 4, Migne, *P. G.,* XVIII, col. 643
223. Tertulian, *Despre prescrierea ereticilor,* 21, Migne, P. *L.,* II, col. 33
224. Fer. Augustin, *Despre credinţa în lucrurile care nu se văd,* 4, 7, Migne, *P. L.,* XL, col. 176
225. *Mărturisirea lui Dositei,* 10, la Michălcescu, *Beckenntnisse...,* p. 164
226. Fer. Augustin, *Scurtă discuţie cu Donatiştii,* 3, 10, 20, Migne, *P. L,* XLIII, col. 635
227. *Mărturisirea lui Dositei,* 11
228. Sf. Ciprian, *Scrisoarea 73,* 21, C, V, 3, 2, p. 605.
229. Sf. Ciprian, *Despre unitatea Bisericii sobornicești,* 6, Migne, *P. L.,* IV, col. 502.
230. Sf. Ciprian, *Scrisoarea 69,* 2, 4; C, V, 3, 2, p. 601.
231. Păstorul lui Herma, *Asem. 9,* 17, 4, Migne, *P. G.,* II, 998. 232.. Sf. Irineu, *Contra ereziilor,* 1, 10, 2, Migne, *P. G.,* VII, 552.
233. *Învăţătura celor doisprezece Apostoli,* 9, 4, Funk 1, p. 22; *Scrierile Părinţilor Apostolici,* Bucureşti, 1979, p. 29.
234. Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* 1, 6, 42, 1, Migne, P. G., VIII, col. 300.
235. Sf. Ciprian, *Scrisoarea 43,* 5, CV., 3, 2, p. 594.
236. Rufin, *Comentar la simbolul Apostolic 53,* Migne, *P. L.,* XXI, col. 375 A.
237. Sf. Irineu, *Contra ereziilor,* 3, 24, 1, Migne, *P, G.,* VII, col. 966.
238. Rufin, *Comentar la Simbolul Apostolic,* 39, Migne, *P. L.,* XXI, col. 375.
239. Origen, *Contra lui Cels,* 3, 29, Migne, *P. G.,* XI, col. 957.
240. Sf. Ignatie, *Scrisoarea către Smirneni,* 8, 2, Funk 1, 282.
241. Sf. Chirii al Ierusalimului, *Cateheza* 18, 23, Migne, *P. G.,* XXXIII, col. 1041.
243. Sf. Irineu, *Contra ereziilor,* 4, 26, 2, Migne, *P. C,* VII, col. 1053.
244. Tertulian, *Despre prescrierea ereticilor,* 20, Migne, P. *L.,* II, col. 32. 242. Sf. Irineu, *Contra ereziilor,* 32, 2. Migne, P. *G.,* VII, col. 848
245. Sf. Ignatie, *Scrisoarea către Tralieni,* 3, Funk, I, 244.
246. Sf. Ciprian, *Scrisoarea* 66, CV., p. 583
247. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 82 la Matei,* 4, Migne, *P. G.,* LVIII, col. 743.
248. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 8, 1, la Scris, către Corinteni,* Migne, *P.G.,* LXI, col. 69.
249. Sf. Grigorie Teologul, *Cuvânt la Sf. Botez,* 2, Migne, *P. G.,* XXXVI, col. 360, 361.
250. Sf. Grigorie de Nissa, *Cuvânt către cei ce amână Botezul,* Migne, *P. C,* XLVI, col. 416—432
251. Sf. Irineu, *Contra ereziilor.* 2, 22, Migne, P. G., VII, col. 784.
252. Sf. Grigorie Teologul, Cuvânt Za *Sf. Luminare,* 17, Migne, P. G., XXXVI, col. 356.
253. Sf. Ciprian, *Scrisoarea* 73, 9, Migne, P. L., III, col. 1115.
254. Sf. Chirii al Ierusalimului, *Cateheza* 21, Migne, P. *G.,* XXXIII, col. 1089.
255. Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre preoţie,* 3, 5, Migne, *P. G.,* XLVIII, col. 643; vezi şi Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie de Nazianz şi Sf. Efrem Şirul, *Despre preoţie,* trad. Pr. D. Fecioru, Bucureşti, 1987, p. 59.
256. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica,* 4, 13, Migne, *P. G.,* XCIV, col. 1144.
256bis. *Despre fugă* sau *Despre preoţie,* XVI; în Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie de Nazianz şi Sf. Efrem Şirul, *Despre preoţie,* trad. Pr. D. Fecioru, Bucureşti, 1987, p. 166.
257. Sf. Ignatie, 3, 1, Funk, 1, p. 244; *Scrierile Părinţilor Apostolici,* p. 171.
258. Sf. Ignatie, *Scrisoare către Sf. Policarp,* 5, 2, Funk, 1, p. 292.
259. Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre preoţie,* 3, 6, Migne, P. G., XLVIII, col. 646.
260. Silvestru de Canev, *Dogmatica,* voi, V, p. 94.
261. *Mărturisirea Ortodoxă,* I, 61.
262. *Despre făptuire> contemplaţie şi preoţie,* Cap. 33, *Filocalia,* voi. IV, trad. cit., p. 260.—261.
263. Ioan Carpatiul, *Una sută capete de mângâiere,* cap. 25, *Filocalia,* IV, p. 130—131. Vezi şi Isihie Sinaitul, *Cuvânt despre trezvie,* cap. 47, *Filocalia,* IV, p. 78 şi Teognost, *op. cit.,* cap. 26, *Filocalia* IV, p. 258.
264. *Filocalia IV,* cap. 62, p. 270.
265. *Ambiguorum liber,* Migne, P. *G.,* XCI, col. 1081.

266. *Răspuns către Talasie,* Filocalia III, p. 73.

267. Sf. Maxim spune că de aceea a venit Fiul lui Dumnezeu, ca să scoată iar la arătare în oameni chipul Său acoperit de patimi (Ambig., Migne, *P. C,* XCI, col. 1277).

268. *Tâlcuire la cap. 22 de la Matei,* după *Mărturisirea Ortodoxă,* I. p. 64.

269. *Omilia 3 la Filipeni.*

270. Sf. Grigorie Teologul, *Cuvântarea 7,* Migne, *P.* G., XXXV, col. 781. La fel Fotie, vezi Andrutsos, *Dogmatica,* p. 446.

271. *De Civitate Dei,* X, Migne, *P. h.,* LXI, col. 674.

272. Sf. Simion Noul Teolog, *Capete practice şi teologice,* în Filocalia greacă,, ed. Atena, 1893, voi. II, p. 165, cap. 114.

273. Eusebiu al Cezareii, *Istoria bisericească,* IV, 15.

274. Fer. Ieronim, *Epistola către Presbiterul Ruperiu,* 37, I.

275. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspuns către Talasie,* 27, Filocalia III, p. 98: „... după sfârşitul (timpului) firea se va reîntoarce la sine, prin lepădarea însuşirilor dobitoceşti, primind din nou mărirea de la început a împărăţiei".

276. Vezi D. Stăniloae, *Viaţa şi învăţătura Sf. Grigorie Palama, Cuv. al treilea,* Sibiu, 1933, p. XIV.

277. Sf. Simion Noul Teolog. *Cuvântarea 45,* Ed. Syros, p. 213—215.

278. *Pateric,* ed. Cozia, 1930, p. 141.

279. Sfântul Simeon Noul Teolog, *Cuvântarea* 52, Ed. Syros, p. 264.

280. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspuns către Talasie,* 23, Filocalia III, p. 75.

281. *Mărturisirea de credinţă a Bisericii Ortodoxe,* p. II, întrebarea I, traducere de Alexandru Elian, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1981, p. 109.

282. Sf. Grigorie Teologul, *De animae resurrectione,* Migne, *P. G.,* XLVI, col. 29.

283. Sf. Clement Romanul, *Epistola I către Corinteni,* cap. XXVII, p. 111, în „Scrierile Părinţilor Apostolici", trad. note şi indici de Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1979, p. 60.

284. Sf. Macarie Egipteanul, *Omilii duhovniceşti,* XXVI, cap. 23, p. 156, trad. Pr. Cicerone Iordăchescu, 1931.

285. *Mărturisirea de credinţă...,* p. a II-a, răsp. la întreb. 1; Mitropolit Dr. N. Mladin, Prof. Diac. Orest Bucevschi, Prof. Dr. Const. Pavel, Prof. Diac. Dr. Ioan Zăgrean, *Teologia morală ortodoxă,* voi II, Editura Institutului Biblic, Bucureşti, 1980, 30—36.

286. Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentar la Psalmul 124,* cap. I, voi. V, p. 186, trad. franceză, ed. M. Jeannin.

287. Gherasim Timus, *Dicţionar aghiografic,* Bucureşti, 1898, p. 337.

288. *Ibidem,* p. 67—68.

289. Ignatie al Antiohiei, *Epistola către Romani,* cap. IV, în „Scrierile Părinţilor Apostolici", Ed. Institutului Biblic, Bucureşti, 1979, p. 175.

290. Qherasim Timus, *op. cit.,* p. 492.

291. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 67 la Geneză,* cap. I, *trad cit,* voi. V, p. 435.

292. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 14 la Romani,* cap. 6, *trad. cit.,* voi. X, p. 372.

293. Idem, *Omilia 34 la Romani,* cap. 3, traci cit., voi. IX, p. 529.

294. *Mărturisirea ortodoxă...,* Bucureşti, 1981, p. II, răsp. la întreb, 2, p. 110.

295. Evagrie Monahul, *Cuvânt despre rugăciune,* în „Filocalia", voi. I, p. 80, trad. de Pr. Dr. D. Stăniloae, Sibiu, 1946; Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica,* trad. Pr. D. Feciorii, Bucureşti, 1938, cartea III, cap. XXIV, p. 223.

296. *Cuvânt despre rugăciune,* în „Filocalia", loc. cit., p. 57.

297. Idem, *ibidem,* p. 54.

298. Tertulian, De *corona militis,* c. 3, Migne, *P. L.,* II, col. 99.

299. Dionisie Areopagitul, *Ierarhia bisericească,* cap. VI, 3, p. 135, trad. Pr. Cicerone Tordăchescu, Iaşi, 1932.

300. Sf. Ioan Damaschin, *op. cit.,* p. 257.

301. Sf. Chirii al Ierusalimului, *Catehezele,* trad. Pr. Dr. D. Feciorii, Bucureşti, 1943—1945, Cateh. XIII, c. 36, p. 352 şi IV, c. 13, p. 115.

302. Sf. Ioan Damaschin, *op. cit.,* p. 256.

303. *Ibidem,* p. 258.

304. Sf. Chirii al Ierusalimului, *op. cit,* Cateheza XIII, 3, p. 312.

305. Sf. Ioan Damaschin, op. *cit.,* p. 256.

306. *Octoihul,* Fericirile din Duminica, Glas 8.

307. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 45 la Matei,* c. 4, *trad. cit.,* voi. VII, p. 424. 308 Sf. Chirii al Ierusalimului, *Cateheza IV,* c. *14, op. cit.,* p. 115.

309. Tertulian, *De corona militis,* c. 3, Migne, *P. L.,* II, col. 99.

310. Sf. Vasile cel Mare, *De Spiritu Sancto,* cap 27, 66, Migne, *P. G.,* XLII, col. 192.

311. Ioan Casian, *Institutiones,* II, 8.

312 Tertulian, *Despre rugăciune,* c. 14, trad. rom. de Prof. David Popescu, p. 54, în „Apologeţi de limba latină", Ed. Institutului Biblic, Bucureşti, 1981, p. 237. 313. Canonul 90 al Sinodului VI Ecumenic.

314. Sfânta Liturghie a Sf. Ioan Gură de Aur.

315. *Mărturisirea ortodoxa,* II, 5.

316. Fer. Augustin, Predica *LXI,* în „Les plus beaux sermons de Saint Augustin", G. Hameau (trad. franc), voi. I, Paris, 1932, p. 280.

316 bis. Sf. Ioan Damaschin, *op. cit.,* p. 276.

317. Tertulian, *Despre Rugăciune,* c. XXVIII, *trad cit.,* p. 245.

318. Fer. Augustin, *Predica LXXX, 2, op. cit.,* voi. II, p. 43.

319. Idem, *Confessiones-Mărturisiri,* V, 8, trad. Prof. dr. N. Barbu, Edit. Institutului Biblic, Bucureşti, 1985, p. 124.

320. Idem, *Cuvântarea LXXX, 7, op. cit.,* voi. II, p. 49.

321. Sf. Efrem Şirul, *Cuvânt pentru rugăciune,* în *Cuvinte şi învăţături,* trad. rom. M-rea Neamţu, 1823, voi. III, p. 530—531.

322. Nichita Stetatos, *Viaţa Sfântului Simeon Noul Teolog,* ed. Irene Hausherr, în „Orientalia christiana'", voi. VII, Roma, 1928, c. 69 p. 95.

323. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia a doua despre Ana,* 5, *op. cit.,* voi. V, p. 500.

324. *Ibidem.*

325. *Ibidem.*

326. Fer. Augustin, *Cuvântarea LXXX (De Oratione), op. cit.,* voi. II, p. 43 şi 50.

327. *Mărturisirea ortodoxă, Bucureşti,* 1981, II, 6.

328. Evagrie Monahul, op. *cit.,* p. 76.

329. Sf. Ciprian, *De Oratione Domenica,* trad. Ioan Demetrescu, Bucureşti, 19 '3, partea a IlI-a, p. 62.

330. Evagrie Monahul, *op. cit,* p. 93.

331. *Mărturisirea ortodoxă,* II, 6.

332. Evagrie Monahul, *op. cit.,* loc. cit.

333. Ceaslov, *Rugăciunile dimineţii,* Bucureşti, 1979, p. 7.

334. Evagrie Monahul, *op. cit.,* p. 79.

335. Sf. Ioan Casian, *Institutiones,* II, 7.

336. Evagrie Monahul, *op. cit.,* p. 87—88.

337. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia XXII, 5 la Matei, op. cit,* voi. II, p. 187.

338. Evagrie Monahul, *op. cit-,* p. 88.

339. *Ibidem,* p. 82.

340. *Mărturisirea ortodoxă,* II, 6.

341. Fer. Augustin, *Exp. CXI, Ad Produm,* CIX.

342. Sf. Ioan Gură de Aur, *Coment. Psalm. V, op. cit.,* p. 546.

343. Idem, *Omilia IV, asupra Anei,* 6, *op. cit.,* voi. V, p. 514 şi *Omilia asupra crucii bunului tâlhar, op. cit.,* voi. II, p. 223.

344. Origen, Despre *Rugăciune, XXXI,* 5, trad. PF. Prof. T. Bodogae, în „Părinţi şi Scriitori bisericeşti", voi. 7, Edit. Institutului Biblie, Bucureşti, 1982, p. 286.

345. Origen, *Despre Rugăciune,* c. XIV, *trad, cit.,* p. 229.

316. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 22 la Matei, op. cit.,* voi. IV, p. 184.

317. Idem, *Omilia a XIX-a la Matei, op. cit,* voi. III, p. 167.

310. Evagrie Monahul, *op. cit.,* p. 79.*

349. Origfin, *Despre rugăciune,* XI, 1, *trad. cit.,* p. 221.

350. *Sf.* Ciprian, *De Oratione Domenica, trad. cit.*$_t$ cap. II, p. 45.

351. Tertulian, *Despre Rugăciune, trad: cit.,* cap. IX, p. 235.

352. *Ibidem,* cap. I, p. 230.

353. Sf. Ciprian, *De Oratione Domenica, trad. cit.,* cap. II, p. 45.

354. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia a XIV-a la Romani*$_t$ *op. cit,* voi. X, p. 298—299.

355. *Mărturisirea ortodoxă,* II, 10.

356. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia a XIX-a la Matei, 4, op. cit,* voi. VII, p. 162.

357. Origen, *La Ioan* 19, 5, 1, Migne, *P. G,* X, col. 324.

358. Sf. Ci rian, *op. cit,* II, p. 44.

359. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia Poarta strâmtă, 3, op. cit.,* voi. IV, p. 22.

360. Tertulian, *Despre rugăciune, trad. cit.,* cap. II, p. 230.

361. Sf. Ciprian, *op. cit.,* II, p. 44.

362. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia XIX., la Matei, 4, op. cit.,* voi. VII, p. 162.

363. Sf. Ioan Graptul (f 849), *Canonul morţilor,* oda IX, în *Evhologhion.*

364. *Mărturisirea ortodoxă,* Bucureşti, 1981, II, 10.

365. Sf. Grigorie al Nissei, *Despre Rugăciunea Domnească,* c. II, trad. Pr. Prof. D. Stăniloae, în „Părinţi şi scriitori bisericeşti", Editura Institutului Biblic, voi. 29, Bucureşti, 1982, p. 420.

366. *Mărturisirea ortodoxă,* II, 13.
367. Sf. Chirii al Ierusalimului, *op. cit., Cateheza V Mistagogică,* 12, p. 571.
368. Sf. Ciprian, *op. cit.,* II, p. 47.
369. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia Poarta strâmtă, op. cit.,* voi. IV, p. 22.
370. Sf Ciprian, *op. cit,* II, p. 48; Tertulian, *op. cit,* 3, p. 231.
371. Sf. Simion al Tesalonicului, *Voroavă de întrebări şi răspunsuri,* Bucureşti, 1765, cap. 320, p. 316.
372. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia Poartă strâmtă, 4, op. cit.,* voi. IV, p. 22.
373. *Mărturisirea ortodoxă,* II, 13.
374. Sf. Grigorie al Nissei, *op. cit., o.* III, p. 426.
375. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Scurtă tâlcuire a Rugăciunii Tatăl nostru,* în „Filocalia", *trad. cit.,* voi. II, p. 263.
376. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia XIX la Matei 3, op. cit.,* voi. VII, p. 242.
377. Sf. Ioan Gură de Aur, *Prima Omilie despre statui,* 10, *op. cit.,* voi. II, p. 544.
378. Mărturisirea ortodoxă, II, 13.
379. *Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur.*
380. Sf. Ciprian, *op. cit,* p. 78—79.
381. *Mărturisirea ortodoxă,* II, 15.
382. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia Poarta strâmtă, 4, op. cit.,* voi. IV, p. 32.
383. Sf. Chirii al Ierusalimului, Cateheza V Mistagogică, 13, *op. cit,* p. 572
384. *Ibidem.*
385. Sf. Ioan al Tesalonicului, *op. cit.,* cap. 320, p. 316.
386. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia XIX la Maici 5,* voi. VII, p. 163.
387. *Mărturisirea ortodoxă,* II, 17
388. Sf. Ciprian, *op. cit.,* II, p. 50—51.
389. Fer. Augustin, *op. cit.,* 8, voi. II, p. 241.
390. Fer. Augustin, *op. cit.,* voi. II, p. 342.
391. Sf. Simion al Tesalonicului, *op. cit.,* cap. 320, p. 317.
392. Fer. Augustin, *op. cit.,* 10, voi II, p. 242.
393. *Mărturisirea ortodoxă,* II, 19.
394. Sf. Grigorie al Nissei, *op. cit.,* c. IV, p. 437.
395. *Ibidem,* c. IV, p. 439.
396. Origen, *Despre Rugăciune,* c. XXVII, 2, *trad. cit.,* p. 258.
397. *Mărturisirea ortodoxă,* II, 19.
398. Fer. Augustin, *op. cit.,* 10, p. 243.
399. Sf. Ciprian, *op. cit,* II, p. 53.
400. Sf. Chirii al Ierusalimului, *Cateheza V Misiagogică, op. cit.,* p. 573.
401. Sf. Simion al Tesalonicului, *op. cit.,* cap. 302, p. 319.
402. *Mărturisirea ortodoxă,* II, 19.
403. Sf. Maxim Mărturisitorul, *op. cit.,* p. 276.
404. *Mărturisirea ortodoxă,* II, 21.
403. Sf. Simion al Tesalonicului, *op. cit.,* cap. 320, p. 317.
405. *Mărturisirea ortodoxă,* II, 23.
407. Fer. Augustin, *op. cit., Cuvântarea LVII,* 4, p. 254.
408. Origen, *op. cit.,* XXIX, 11; *trad. cit.,* p. 276.
409. Sf. Grigorie al Nissei, *op. cit.,* p. 451.
410. *Octoih,* Fericirile, glas 7, Duminică.
411. Sf. Simion al Tesalonicului, *op. cit.,* cap. 320, p. 317.
412. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia despre statui,* 1—2, *op. cit.,* voi. II, p. 567— 568.
413. Origen, *Despre rugăciune,* c. XXIX, *trad. cit.,* p. 276.
414. *Mărturisirea ortodoxă,* II, XXIII.
415. *Ibidem,* II, XXIII.
416. Sf. Macarie Egipteanul, *Omilia XXVI, 3, op. cit.,* p. 147
417. Sf. Chirii al Ierusalimului, *Cateheza V Mistagogică,* 18, *op. cit.,* p. 576.
418. Sf. Grigorie al Nissei, *op. cit,* p. 451.
419. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia XIX, la Matei 6, op. cit.,* voi. VII, p. 165.
420. *Mărturisirea ortodoxă,* II, 25.
421. Sf. Ciprian, *op. cit.,* II, p. 60.
422. *Mărturisirea ortodoxă,* II, 25.
423. Sf. Ioan Gură de Aur, *op. cit.,* p. 165.
424. *Mărturisirea ortodoxă,* II, 25.
425. *Ibidem,* II, 27.
426. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia Poarta strâmtă,* 5 *op. cit,* voi. IV, p. 24.
427. Sf. Iustin Martirul, *Apologia I,* c. 65, în „Părinţi şi scriitori bisericeşti", voi. II, Ed. Institutului Biblic, Bucureşti, 1980, p. 70.

428. *Mărturisirea ortodoxă,* II, 27.
429. Sf. Simion al Tesalonicului, *op. cit.,* c. 320, p. 313.
430. *Tâlcuirea Liturghiei,* Iaşi, 1697, fila 45.
431. Pliniu cel Tânăr, *Scrisoarea nr. 95 sau 97 către împăratul Traian,* c. 111—113.
432. Sf. Simion al Tesalonicului, *op. cit.,* cap. 134, p. 186.
433. Canonul 15 al Sinodului din Ancira şi Canonul 28 al Sinodului din Laodiceea.
434. *Constituţiile Apostolice,* în *„Sfinţii Părinţi Apostolici",* II, c. 57, voi. 2, 1927, p. 75.
435. Sf. Simion al Tesalonicului, *op. cit.,* p. 387.
436. *Ibidem,* p. 385.
437. *Ibidem,* p. 385.
438. *Ibidem,* p. 387.
439. Sf. Gherman al Constantinopolului, *Istoria bisericească mistică,* Migne, *P.* G., XCVIII, col. 383—453, c. 9, p. 11.
440. Sf. Simion al Tesalonicului, *op. cit.,* cap. 182.
441. *Ibidem,* cap. 112.
442. Canoanele: 7 al Sinodului VII Ecumenic şi 14 al Sinodului din Cartagina.
443. Sf. Simion al Tesalonicului, *op. cit,* p. 137.
444. Sf. Dionisie Areopagitul, *Ierarhia bisericească,* cap. 4, p. 117, trad. C. Iordăchescu.
445. Sf. Simion al Tesalonicului, *op. cit,* p. 112.
446. *Ibidem,* cap. 301, p. 301.
447. Sf. Ioan Casian, *De Cenob. Inst.,* III, c. 3—4.
448. *Ibidem,* III, c. 4.
449. Fer. Augustin, *De Civitate Dei,* XI, 31.
450. Sf. Simion al Tesalonicului, *op. cit.,* cap. 398.
451. *Ibidem,* cap. 327, p. 324; c. 328, p. 325.
452. *Ibidem,* cap. 327, p. 328 şi c. 328, p. 325.
453. *Ibidem,* cap. 328, p. 325.
454. *Ibidem,* cap. 299.
455. *Ibidem,* cap. 299.
456. *Ibidem,* cap. 299.
457. *Ibidem,* cap. 300, p. 300.
458. *Canonul 28 al Sf. Apostoli şi Canonul 9* al Sinodului de la Neocezareea, comp. şi *Mărturisirea ortodoxă,* partea I, răsp. la întrebarea 107.
459. *Povăţuirile din Liturghier,* Bucureşti, 1980, p. 417.
460. Canonul 31 al Sinodului Trulan.
461. *Mărturisirea ortodoxă,* partea I, răspuns la întreb. 107.
462. *Povăţuirile din Liturghier* (de ex. ed. 1980, p. 418) prevăd că toţi preoţii de enorie sunt datori să facă Sf. Liturghie în fiecare sâmbătă. Vezi la fel şi Simion al Tesalonicului, *Despre preoţie,* în trad. rom. tip. de Toma Teodorescu, cu titlul: *Tractat asupra tuturor dogmelor credinţei noastre ortodoxe,* Bucureşti, 1865, p. 355, care prescrie pentru preot obligaţia de a liturghisi negreşit, *cel puţin de două ori pe săptămână.*
463. *Tipicul cel Mare (sau mănăstiresc)* — zis al Sf. Sava — cap. 10, Iaşi, 1816, p. 16; *Povăţuirile din Liturghier* (cap. pentru vremea slujbei) şi *Scrisoarea sinodală a Patriarhului ecumenic Paisie I către Patriarhul Nicon al Moscovei* <1655). *Răspuns la întrebarea* 2 (la C. Delikanis, t. III, Constantinopol. 1905, p. 55).
464. Pentru zilele fără Liturghie şi motivarea lor, vezi: *Triodul* (ed. 1946, p. 704, 141, 74); *Tipicul Bisericesc* (al Sf. Sinod), ed. 1893, p. 269, 104, 108, 116 şi 120; *Mineiele pe Decembrie şi Ianuarie* (ed. 1893, p. 11). Comp. şi Simion al Tesalonicului, *Răspuns la întrebarea 56 (trad. rom. cit.* p. 328—329).
465. Sf. Vasile cel Mare, *Epistola 93 către Cezareea, Despre Împărtăşire,* alin. 289 (la Nicodim Milaş, *Canoanele Bisericii Ortodoxe,* însoţite de comentarii, trad. rom. de U. Lovincici şi N. Popovici, voi. II, partea a Ii-a, Arad, 1936, p. 258).
466. SI. Simion al Tesalonicului, *Despre Sfânta Liturghie,* cap. 87—88, trad. rom. p. 94.
467. Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea Dumnezeieştii* Liturghii, cap. III şi IV, traci, rom. de Diac. Ene Branişte, Bucureşti, 1946, p. 31—32.
468. Sf. Ap. Pavel, *Epistola I către Corinteni,* 10, 17; *Învăţătura celor 12 Apostoli,* în „Părinţi şi Scriitori bisericeşti", voi. 1, *Scrierile Părinţilor Apostolici,* Ed. Inst. Biblic, Bucureşti, 1979, p. 29; Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 24, 2, la Epistola I către Corinteni,* Migne, *P. G.,* LXI, col. 200; Fer. Augustin, *Cuvântarea 272,* Migne, P. *L.,* XXXVIII, col. 1247—1248.
469. Sf. Simion al Tesalonicului, Despre Sfânta Liturghie, cap. 94, trad. rom. p. 100.
470. *Ibidem,* cap. 94, trad. rom. p. 101 (revăzută) şi Meletie Sirigul, *Tâlcuirea Liturghiei,* la C. Delikanis, *op. şi trad. cit.,* p. 42—43.
471. Nicolae Cabasila, *op şi trad. cit.,* cap. VI, p. 34.

472. Sf. Gherman al Constantinopolului. *Istoria bisericească şi teoria mistică (tâlcuire despre sfântul locaş şi despre Sf. Liturghie)* trad. rom. În ms. de I. Popescu, p. 32—33; şi Sf. Simion al Tesalonicului, *Despre Sf. Liturghie,* cap. 92, trad. rom. p. 97.

473. Sf. Gherman al Constantinopolului, *op. şi trad. cit,* p. 33—34:

474. Nicolae Cabaslla, *op. şi trad. cit.,* cap. XI, p. 41—42.

475. Meletie Sirigul, *op. şi loc. cit.,* p. 42.

476. Sf. Gherman al Constantinopolului, *op şi trad. cit,* p. 30.

477. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate şi comuniune în Liturghia Ortodoxă,* în „Ed. Mitropoliei Olteniei", Craiova, 1986, p. 133 ş.u.

478. Sf. Gherman al Constantinopolului, *op. şi trad. cit.,* p. 69 şi Nicolae Cabasila, *op. şi trad. cit.,* cap. XXIV, p. 66—67.

479. *Ibidem,* p. 68; Meletie Sirigul, *op. şi trad. cit.,* p. 49.

480. Sf. Gherman al Constantinopolului, *op. şi trad. cit,* p. 35—36.

481. Meletie Sirigul, op. *şi trad. cit.,* p. 48—49.

482. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Mystagogia,* cap. XIX şi XXIV, p. 343, 348 «ţi 350; Sf. Simion al Tesalonicului, *Tâlcuirea despre sfântul locaş,* p. 263.

483. Idem, *Răspuns la întrebarea 58,* trad. rom. p. 331.

484. Sf. Gherman al Constantinopolului, *op. şi trad. cit.,* p. 115; Sf. Simion al Tesalonicului, *Tâlcuirea despre dumnezeiescul locaş,* p. 94—95 şi *Răspuns la întrebarea 158,* trad. rom. p. 266—267; p. 330—331.

485. Meletie Sirigul, *op. şi trad. cit.,* p. 51.

486. *Ibidem,* p. 51.

487. Sf. Simion al Tesalonicului, *Despre sfintele rugăciuni,* cap. CCI, trad. rom. p. 198.

488. *Despre preoţie,* trad. rom. p. 353.

489. *Cateheza a cincea mistagogică,* cap. IX, în trad. rom. de Pr. D. Feciorii, voi. II, p. 571.

490. *Op. şi trad. cit.,* cap. XXIV, p. 67.

491. Astfel, de exemplu, *Aşezămintele Sf. Apostoli,* cartea VI, cap. XXX (în trad. rom. de Pr. I. Mihălcescu, Pr. M. Pâslaru şi Kc. G. Niţu, cu titlul *Scrierile Părinţilor Apostolici,* voi. II, 1928, p. 179); Sf. Chirii al Ierusalimului, *Cateheza a V-a Mistagogică,* 9, în *trad. rom. cit.* p. 571; Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia a III-a la Epistola către Filipeni; Mărturisirea Ortodoxă,* partea I, Răspuns la întrebarea 107, *trad. cit.,* ed. 1952.

492. Baronius, *Anale,* la an. 303.

493. *Mystagogia,* cap. XXIV, *trad. rom. cit,* p. 347—352.

494. Răspuns la întrebarea 79, trad. rom. p. 342.

495. Simion al Tesalonicului, *Despre Sfintele Rugăciuni,* cap. CCCLV; *Răspuns la întrebarea 55* şi *Tâlcuire despre sfântul locaş,* p. 237, 268, 328.

496. *Mărturisirea ortodoxă,* partea I, Răspuns la întrebarea 56 şi 107, *trad. cit.,* p. 65, 97.

497. Nicolae Cabasila, *op. şi trad. cit., cap.* XXIV, p. 66—67; Simion al Tesalonicului, *Tălcuire despre dumnezeiescul locaş,* 78 şi *Răspuns la întrebarea 55* (trad. rom. p. 261—262, 328) ş.a.

498. Meletie Sirigul, *op. şi trad. cit.,* p. 49.

499. Sf. Nichita Romanul, Episcopul Remesianei, *Despre folosul psalmodiei,* cap. XIII.

500. *Can. 46—50,* ale Sf. Apostoli.

501. *Can. 44—45* al Sf. Nichifor Mărturisitorul şi *Mărturisirea Ortodoxă,* partea I, *Răspuns la întreb. 103,* trad. cit., p. 93.

502. Ghenadie, fost Episcop de Argeş, *Liturgica,* Bucureşti, 1877, p. 182; Pr. Prof. Dr. Ene Branişte, *Liturgica specială,* Ed. Inst. Biblic, Bucureşti, 1980, p. 356.

503. *Can. 59,* Sinod. VI ecum. şi Can. 31 al aceluiaşi Sinod.

504. *Can. 38* al Sf. Nichifor Mărturisitorul; Simion al Tesalonicuîui, *Despre Sfintele Taine,* cap. 61 şi 62 (trad. rom. p. 72, 77); *Rugăciune la însemnarea pruncului când i se pune numele a opta zi după naştere,* în *Molitfelnic* (ediţia 1984, p. 13—14).

505. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *Despre ierarhia bisericească,* VII, 3, trad. rom. de Pr. C. Iordăchescu, 1932, p. 150—152 şi Simion al Tesalonicului, *Despre Sfintele Taine,* cap. 62, trad. rom. p. 76.

506. Sf. Simion al Tesalonicului, *Despre Sfintele Taine,* cap. 62, trad. rom. p. 73 şi *Rânduiala înaintea Sf. Botez,* în „Molitfelnic", ed. 1937, p. 14.

507. Simion al Tesalonicului, *Despre târnosirea bisericii,* cap. 155, trad. rom. p. 129.

508. Sf. Chirii al Ierusalimului, *Cateheza I mistagogică,* 4—9 *(trad. rom. cit.,* p. 513—547); Sf. Simion al Tesalonicului, *Despre Sfintele Taine,* cap. 62 (trad. rom. p. 74); N. Cabasilă, *Despre viaţa în Hristos,* cart. II, trad. rom. de Pr. T. Bodogae, Sibiu, 1946, p. 31 ş.u.

509. Simion al Tesalonicului, *Despre Sfintele Taine,* cap. 62, trad. rom. p. 77,

510. A se vedea rugăciunea respectivă (pentru binecuvântarea untdelemnului) din *Molitfelnic,* ed. 1984, p. 35; N. Cabasila, *Despre viaţa în Hristos,* cart. II, trad. rom. p. 34.

511. *Aşezămintele Sf. Apostoli, cart. III, cap.* 77 *(trad. rom. cit.,* p. 100); Sf. Chirii al Ierusalimului, *Cateheza III,* 12 şi *Cateheza II Mystag., trad. rom. cit.,* p. 98, 551—554; Dionisie Pseudo-Areopagitul, *op. şi trad. rom cit.,* cap. II, 3, p. 86; Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica,* art. IV, cap. 9, *trad. cit,* p. 248; Sf. Gherman al Constantinopolului, *op. şi trad. rom. cit.,* p. 4—5; N. Cabasila, *Despre viaţa în*

Hristos, cart. II, *trad. rom. cit.,* p. 26, 37 şi u.; Simion al Tesalonicului, *Despre Sfintele Taine,* cap. 62—64, trad. rom. p. 77, 79—80.

512. Sf. Simion al Tesalonicului, *loc. cit.*

513. *Ibidem,* cap. 65, 71, trad. rom. p. 80 şi 84.

514. Sf. Chirii al Ierusalimului, *Cateheza a treia mystagogică,* 1—4 *(trai. rom. cit.* p. 555—558), Sf. Ioan Damaschinul, *Dogmatica* cart. IV, cap. 9 *(trad. ram. cit.*$_t$ p. 252); Simion al Tesalonicului, *Despre Sfintele Taine,* cap. G4, trad. luni. p. 80; vezi şi *Rugăciunile Sfinţirii Sf. Mir.*

515. Sf. Simion al Tesalonicului, *Despre Sfintele Taine,* cap. 43 şi cap Gj, trad. rom. p. 64 şi 80, 83, comp. şi N. Cabasila, *Despre viaţa în Hristos,* cart. III, trad. rom. p. 71—80 (unde sunt zugrăvite cu deosebită măiestrie efectele sau rundele Sf. Mir pentru viaţa duhovnicească).

516. Sf. Simion al Tesalonicului, *Despre Sfintele Taine,* c. 67, trad. rom. P. 80—81.

517. Comp. Sf. Simion al Tesalonicului, *ibidem,* cap. 68, trad. rom. p. 81.

518. Vezi *Molitfelnicul,* ed. 1984, p. 63.

519. Comp. şi Sf. Simion al Tesalonicului, *Despre Pocăinţă,* cap. 263—264^ trad. rom. p. 172.

520. *Mărturisirea ortodoxă,* partea I, întreb. 90, trad. cit., p. 87.

521. *Învăţătura pentru spovedanie în Molitfelnic* (ed. 1984, p. 54).

522. Regulile după care se dau canoanele sau epitimiile sunt arătate în: *Canoanele Sfântului Ioan Postitorul* (la Nic. Milaş, *Canoanele,* voi. II, part. II, p. 205—226); *Învăţătura pentru canoane din Molitfelnic* (la Rânduiala Mărturisirii); Simion al Tesalonicului, *Răspuns la întreb. 41,* trad. rom. p. 336—339; *Carte foarte jolositoare de suflet, a cuviosului Nicodim Aghioritul.*

523. Sf. Simion al Tesalonicului, *Răspuns la întrebarea 41,* trad. rom. p. 323.

524. *Liturghier,* ed. 1987, p. 442.

525. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la epist. către Efes; St.* Anastasie, Pa. triarhul Antiohiei (La Nic. Milaş, *Canoanele...,* II, 2, p. 261—263). Comp. şi *Molitfelnic din Can.* (Rânduiala Sf. Împărtăşiri).

526. Can. 32 al Sf. Nichifor Mărturisitorul (La Nic. Milaş, *op. cit.,* voi. II, part. II, p. 239.

527. Vezi mai pe larg *Liturghierul* ed. 1987, p. 445—446.

528. Sf. Ap. Pavel, în *Epist. I către Cor.,* 7, 5; Timotei, Episcopul Alexandriei, *Can. 5* (la Milaş, *op. cit.,* trad. p. 152), Sf. Simion al Tesalonicului, *Răsp. la întreb. 16,* trad. rom. p. 315; *Tipicul cel Mare* (al Sf. Sava), cap. 34, p. 42.

529. Sf. Nichifor Mărturisitorul, *Can. 9,* (la Nic. Milaş, *op. cit.,* trad. p. 231).

530. Despre pravila de cuviincioasă pregătire sufletească şi trupească pentru împărtăşire, vezi mai pe larg în *Povăţuirile din Liturghier,* ed. 1987.

531. *St.* Simion al Tesalonicului, *Despre Sfânta Liturghie,* cap. 99 şi cap. 142, trad. rom. p. 105, 107, 126.

532. «Drept aceea se cuvine celui ce vise să se cuminice, a se închina şi a cere iertăciune de la arhiereu, sau de la preotul ce-l cuminică şi de la toţi credincioşii mai înainte. Sf. Siimion al Tesalonicului, *ibidem,* cap. 99, trad. rom., p. 107.

533. Canonul 7 al Sf. Teofil al Alexandriei.

534. Sf. Simion al Tesalonicului, *Răspuns la întrebarea* 25, trad. rom., p. 318 *şi Arhieraticonul* (ed. 1926, p. 12).

535. Sf. Simion al Tesalonicului, *Răspuns la întrebarea 39,* trad. rom., p. 322.

536. Vezi şi *Tâlcuirea la Can. 69 al Sf. Apostoli; can. 52 al Sinodului din Laodiceea* şi Sf. Simion al Tesalonicului, *Răspuns la întrebarea 25,* trad. rom. p. 318.

537. *Ibidcm.*

538. Sf. Simion al Tesalonicului, *Despre cinstita nuntă,* cap. 278, trad. rom., p. 180.

539. *Idem,* cap. 280, *trad. rom.,* p. 181.

540. *Ibidem,* 279, p. 181.

541. *Ibidem,* cap. 276, p. 179.

542. Sf. Simion al Tesalonicului, *Despre cinstita nuntă,* cap. 277, trad. rom., p. 180.

543. *Ibidem,* cap. 282, p. 182.

544. *Can. 19 al Sf. Ioan Postitorul; can. 2 al Sf. Nichifor Mărturisitorul; Pravila de la Govora* (1640), cap. 83; Sf. Simion al Tesalonicului, *Despre cinstita nuntă,* cap. 276, trad. rom., p. 179 ş.a.

545. *Molitfelnicul,* la sfârşitul Rânduielii Nunţii (ed. 1984, p. 10b)

546. *Povăţuirea către Miri,* din Si. Simion al Tesalonicului, *Despre cinstita nun':a,* cap. 282, trad. rom., p. 183.

547. Sf. Simion al Tesalonicului, *Despre Sfântul Maslu,* cap. 283, p. 183, 184.

548. Precum prescrie *Molitfelnicul* şi Simion al Tesalonicului, *loc. cit.*

549. *Molitjelnicul,* Povăţuirea de la începutul slujbei sf. maslu (ed. 1984, 114).

550. *Despre Sf. Maslu,* cap. 291, p. 188.

551. Vezi Sf. Simion al Tesalonicului, *Despre Sf. Masiu,* cap. 291—292,

552. Nic. Cabasila, *Despre viaţa în Hristos,* cart. V, trad. rom. p. 128.
553. *Apologia, 1,* cap. 61, 65, *trad. cit.,* p. 70.
554. *De baptismo,* cap. 7; *De corona militis,* cap. 3, 4 ş.a.
555. *Despre Sfântul Duh,* cap. 67.
556. Cart. VII, cap. 27, 42, 43; Cart. VIII, cap. 29, 40, 41, 42 ş.a. *(trad. rom. cit.,* p. 196, 211, 254, 261 ş.u.).
557. Pr. Prof. Dr. Ene Branişte, *Liturgica specială,* Bucureşti, 1980, p. 441; Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Sfintele Taine şi ierurgiile bisericeşti,* în „Ortodoxia", nr. 3, iulie-septembrie, 1995, p. 453.
558. *Molitjelnicul,* Povăţuirea din fruntea slujbei Aghiazmei mici, ed. 1984, p. 167.
559. Sf. Simion al Tesalonicului, *Despre Sf Taine,* cap. 59, p. 71.
560. *Ibidem,* p. 71.
561. Vezi de asemenea Sf. Grigorie de Nissa, *can.* 5.
562. Sf. Simion al Tesalonicului, *Despre sfârşitul nostru,* cap. 360, p. 242—243.
563. Sf. Simion al Tesalonicului, *Despre sfârşitul nostru,* cap. 368, p. 248.
564. *Ibidem,* cap. 362, p. 244.
565. *Ibidem,* cap. 362, p. 244.
566. Mitrofan, *Viaţa repausaţilor noştri şi viaţa noastră după moarte,* din franţuzeşte, de Iosif, Mitropolit primat, ed. II, Buc, 1899, p. 25.
367. Sf. Simion al Tesalonicului, *Despre sfârşitul nostru,* cap. 367, p. 247—248.
568. *Molitfelnicul,* învăţătura dinainte de slujba înmormântării, din Săptămâna luminată, ed. 1984, p. 280.
569. Sf. Simion al Tesalonicului, *Despre Sf. Maslu,* cap. 287, p. 185.
570. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *Despre ierarhia bisericească,* VII, 3 (*trad.* 287 şi *Despre sfârşitul nostru,* cap. 362, trad. rom. p. 185, 248. *rom. cit,* p. 179); Sf.~Chiril al Ierusalismului, *Cateheza V mistagogică, cap.* 9—10
571. Sf. Simion al Tesalonicului, *Despre sfârşitul nostru,* cap. 371, p. 249, comp. şi Mitrofan, *op. cit.,* pag. 172, 173.
572. *Tâlcuire la cartea Iov* (atribuită lui Origen), cart. III, Migne, *P. G.,* XVII, col. 517.
573. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *Despre ierarhia bisericească,* VII, 1, *trad. rom. cit.,* p. 139—140.
574. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *op.* cit., VII, trad. rom. p. 149—150.
575. *Tălmăciri alese din Sf. Ioan Gură de Aur,* p. 82.
576. Vezi *Aşezămintele Sf. Apostoli,* cart. VIII, cap. 42; Sf. Simion al Tesalonicului, *Despre sfârşitul nostru,* cap. 372, p. 250, comp. şi Mitrofan, *op. cit.,* p. 169—172.
577. *Despre sfârşitul nostru,* cap. 269—370, p. 248—249.
578. *Liturghierul,* ed. 1987, p. 154.
579. Vezi de pildă *Aşezămintele Sfinţilor Apostoli,* cart. VI, cap. 30 *(trad. rom. cit*$_t$ p. 179); Sf. Chirii al Ierusalimului, *Cateheza V mistagogică,* cap. 9—10 <trad. D. Fecioru, p. 570—571); Sf. Simion al Tesalonicului, *Despre sfârşitul nostru,* cap. 373, p. 250, cap. 369—370; p. 248—249; Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea dumnezeieştii Liturghii,* cap. 42—47, trad. rom. p. 94—103 ş.u.
580. *Sinaxarul la Sâmbăta lăsatului sec de carne,* în *„Triod".*
581. *Ibidem.*
582. Vezi Sf. Simion al Tesalonicului, *Despre sfârşitul nostru,* cap. 287, p. 186—187.
583. *Ceaslovul,* tipărit la Mănăstirea Neamţu, 1874.
584. *Mărturisirea Ortodoxă,* partea III, răsp. la întreb. 60: „Noi creştinii însă în locul sâmbetei ţinem ziua Duminicii, pentru această pricină: fiindcă în ziua de Duminică, odată cu învierea lui Iisus Hristos, Domnul nostru, s-a făcut înnoirea a toată lumea şi slobozirea neamului omenesc din robia diavolului".
585. Leon cel Mare, *Epist. Decret, 81,* cap. 1.
586. *Scrierile Părinţilor Apostolici, trad. cit.,* p. 168.
587. *Apologia I,* cap. 67, *trad. cit.,* p. 71.
588. Vezi de ex. *can. 29 Laodiceea.*
589. *Apologetieum,* cap. 16, trad. David Popescu, voi. cit., p. 63; De *corona militis,* cap. 4.
590. *Epistola către Victor, Episcopul Romei* (la Eusebiu al Cezareei, *Istoria bisericească,* V, 24).
591. *Tâlcuirea la cartea Ieşire,* cap. 15.
592. *Sermo 61.*
593. *Mărturisirea de credinţă...,* partea III, Răspuns la întreb. VII, *trad. cit-,* p. 144.
594. Sf. Simion al Tesalonicului, *Răspuns la întrebarea 54,* p. 327.
595. *Aşezămintele Sf. Apostoli,* cart. V, cap. 13.
596. *Omilia a X-a la cartea Facerii,* cap. I, vezi şi Fer. Augustin, *Sermones de tempore, Sermo, 207.*

597. Canonul 15 al Sf. Petru al Alexandriei.
598. Sf. Simion al Tesalonicului, *Răspuns la întrebarea 53,* p. 326,
599. Canonul I al Sf. Teofil al Alexandriei.
600. *Despre dezlegări,* în „Tipicul cel Mare", cap. 35, p. 43—44. Comp. şi *Pravila de la Govora* (1640), cap. 45 şi 149.
601. *Aşezămintele Sf. Apostoli* V, 13 şi Sf. Simion al Tesalonicului, *Răspuns la întrebarea 52,* p. 326.
602. Pentru vechimea lui, vezi *Can. 69 Apostolic; Can. 50 Laodiceea, Aşezămintele Sf. Apostoli* V, 13; *Can. 5 al Sinodului l ecumenic.*
603. *Tipicul cel Mare* (al Sf. Sava), cap. 34, p. 42. Comp. şi *Scrisoarea sinodală a Patriarhului ecumenic Paisie I către Patriarhul Nicon al Moscovei (1655), răspuns la întrebarea 20* (la C. Delikanis, *op. cit.,* III, p. 65).
604. Sf. Timotei al Alexandriei, *Can. 8 şi 10.*
605. Sf. Simion al Tesalonicului, *Răspuns la întrebarea 54,* p. 327.
606. *Ibidem,* p. 327.
607. Sf. Simion al Tesalonicului, *Răspuns la întrebarea* 54, p. 327.
608. *Mărturisirea ortodoxă...,* partea I, răspuns la întreb. 88, traci, *cit.,* p. 85.
609. *Tipicul cel Mare,* cap. 35, p. 14 şi *Pravila de la Govora* (1640), cap. 67. 610. *Mărturisirea ortodoxă,* partea I. *Răspuns la întrebarea 88, trad. cit.,* 169—188.
611. *Triod,* 1986, p. 112.
612. Sf. Ioan Gură de Aur, *Ad populum antiocheum,* Cuv. 3, Migne, *P.* G., XLIX, col. 53.
613. Nicolae Cabasila, *Despre viaţa în Hristos,* irad. de T. Bodogae, Sibiu, 1946, p. 64.
614. *Idem,* p. 199.
615. Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Epistola I către Tesaloniceni,* c. III, Migne, *P. G.,* LXII, col. 420.
616. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Către poporul antiohian,* Cuv. 12, Migne, *P. G.,* XLIX, col. 431.
617. *Mărturisirea de credinţă a Bisericii Ortodoxe,* Partea a treia, răspuns la întrebarea 47, trad. de Alexandru Elian, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1981, p. 163.
618. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Expunere la Psalmul* 147, 3, Migne, *P.G.,* voi. LV, col. 482.
619. Sfântul Chirii al Ierusalimului, *Cateheza,* 4, cap. 18, Migne, *P. G.,* voi. XXXII, col. 478.
620. Sfântul Vasile cel Mare, *Regulile pe larg,* 15, Migne, *P. G.,* voi: 31: col. 326.
621. *Filocalia,* voi. 1, trad. D. Stăniloae, Sibiu, 1946, p. 4.
622. *Filocalia,* voi. 1, *op, cit.,* p. 88.
623. *Idem,* p. 31.
624. *Despre slujirea preoţilor,* I, cap. 16, Migne, *P. L.,* XVI, col. 145.
625. *Filocalia,* voi. 1, p. 4.
626. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvântarea 29 la Epistola către Evrei,* Migne, *P. G.,* XXXIII, col. 208.
627. *Filocalia,* voi. 1, p. 29.
628. *Filocalia,* voi. 1, p. 14 şi 20.
629. *Filocalia,* voi. 1, p. 340.
630. *Filocalia,* voi. 1, p. 249.
631. *Filocalia,* voi. 1, p. 123.
632. *Hristoitia,* trad. rom., Bucureşti, 1937, p. 268.
633. *Filocalia,* voi. 1, p. 39.
634. *Filocalia,* voi. 1, p. 110.
635. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Către poporul antiohian,* Omilia 6, 4, *Migne, P. C,* XLVIII, col, 86.
636. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Hristoitia,* p. 101.
637. *Filocalia,* voi. 1, p. 27.
638. Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia VII, „Către bogaţi",* în Colecţia „Părinţi şi scriitori bisericeşti", voi. 17, trad. de Pr. D. Feciorii, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1986, p. 414—115.
639. *Ibidem.*
640. *Filocalia,* voi. 1, p. 33.
641. *Filocalia,* voi. 1, p. 271.
642. Canonul 1.
643. Canonul 13.

644. *Cuvântul XV la Matei,* Migne, *P. G.,* LVII, col. 224. Sfântul Chiri] al Alexandriei, *Comentar la Luca,* Migne, *P. G.*$_t$ LXXII, col. 589; Zigaben; *Comenlar la Matei,* Migne, *P. G., CXX1X,* col. 189.

645. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvântul XV la Matei,* Migne, *P. G.,* LVII, col. 225.

646. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvântul XV la Matei,* Migne, *P. G..* LXVII, col. 225; Teofilact, *Comentar la Matei,* Migne, *P. G.,* CXXIII, col. 188; Zigaben, *Comsntar la Matei,* Migne, *P. G.,* CXXIX, col. 192.

647. *Cuvântul XV la Matei,* Migne, P. C, LVII, col. 227.

648. *Comentar la Luca,* Migne, P. *G.,* LXXII, col. 592.

649. *Comentar la Matei,* Migne, P. *G., CXXIX,* col. 196.

650. *Cuvântul XV la Matei,* Migne, *P. G.,* LVII, col. 227.

651. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvântul XV la Matei,* Migne, P. G., LVII, col: 227; Vezi şi: Teofilact, *Comentar la Matei, P. G.,* CXXIII, col. 188.

652. Zigaben, *Comentar la Matei,* Migne, P. G., CXXIX, col. 196.

653. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvântul XV la Matei, P. C,* LVII, col. 228.

SFÂRŞITUL CĂRŢII

Prof. Ioan Hapca mulţumeşte lui Dumnezeu că a reuşit să scaneze şi să corecteze această carte, care va fi distribuită gratuit pentru iniţierea credincioşilor de pretutindeni.

e-mail: ihapca2002@yahoo.com

Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, ajută-le celor care vor citi, înţelege şi urma această carte!

Amin!